

P. TERENTI
COMOEDIAE

CUM

SCHOLIIS AELI DONATI ET EUGRAPHI COMMENTARIIS

EDIDIT

REINHOLDUS KLOTZ.

VOLUMEN ALTERUM

ADELPHOS HECYRAM PHORMIONEM CONTINENS.

LIPSIAE
SUMPTUM FECIT E. B. SCHWICKERT.
1840.

PRAEFATIO.

Constitueram, quem ad modum in praefatione ad volumen prius significavi, aut hac praefatione aut singulari aliqua disputatione, quae cum hoc volumine coniungeretur, eos locos P. Terenti pertractare, quos propter metricas rationes a R. Bentleio aut ab aliis criticis sine iusta caussa mutatos esse intellexissem, quod de hac re commode dici posse non videretur, nisi universa caussa esset explicata. Verum tamen quom vir cum ceterarum rerum egregius tum eius artis ac disciplinae intellegentissumus interea professus esset, se de his locis, etiam novis copiis atque adiumentis litterariis adiutum, explicaturum esse, et ab huius editionis consilio et a commodo meo putavi esse alienum, id ante facere, quam mihi quoque concessum fuerit istis subsidiis ad rem admodum difficilem explicandam uti.

Quam ob rem hoc alterum volumen, ne bibliopolae commodis diutius officerem, hac disputatione adhuc destitutum iam edidi: quo in volumine adornando quom ego eodem fere consilio, quo in constituendo priori, usus sim, non est quod de hac re uberius exponam. Nam et Terenti verba, quoad eius fieri poterat, ad librorum veterum auctoritatem revocavi et scholia Donati eisdem

ADELPHOE TERENTI.

ACTA LUDIS FUNEBRIB. AEMILI PAULLI QUOS FECERE Q. FABIUS MAXUMUS P. CORNELIUS AFRICANUS. EGERE L. ATILIUS PRAENESTINUS MINUTIUS PROTHYMUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI TIBIIS SERRANIS. FACTA E GRAECA MENANDRU L. ANICIO M. CORNELIO COSS.

PERSONAE.

MICIO senex.
DEMEA senex.
SANNIO leno.
AESCHINUS adulescens.
PARMENO servos.
SYRUS servos.
CTESIPHO adulescens.
SOSTRATA matrona.
CANTHARA nutrix.
GETA servos.
HEGIO senex.
DROMO servos.

C. SULPICI APOLLINARIS PERIOCHA IN ADELPHOS.

Duos quom haberet Demea adulescentulos,
Dat Micioni fratri adoptandum Aeschinum:
Set Ctesiphonem retinet. Hunc citharistriae
Lepore captum, sub duro ac tristi patre
Frater celabat Aeschinus: famam quoque
Amoris in se transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripit. Vitiaverat
Idem Aeschinus civem Atticam pauperculam
Fidemque dederat, hanc sibi uxorem fore.
Demea iurgare, graviter ferre. Mox tamen,
Ut veritas patefacta est, ducit Aeschinus
Vitiatam, potitur Ctesipho citharistriam.

AELI DONATI ARGUMENTUM IN ADELPHOS TERENTI.

ACT. I. SCAEN. I. V. 1. STORAX! NON REDIIT HAC NOCTE A COENA AESCHINUS: Haec fabula ADELPHI palliata, ut ipsum indicat nomen, et plurali numero, cum sit una, et masculino genere, cum sit comoedia, et Graeca lingua, cum sit Latina, censetur. Potuit eam Terentius Fratres dicere, sed et Graeci nominis euphoniam perderet et praeterea togata videretur, ad summam non statim intelligeretur Menandri esse, quod Terentius in primis lectorem scire cupit: minus existumans laudis propriam seribere, quam Graecam transferre. Est igitur Menandri et a fratrum facto, quibus argumentum nititur, nomen accipit. Huius tota actio cum sit mixta ex utroque genere, ut fere Terentianae omnes praeter Heautontimorumenon, tamen maiori ex parte motoria est. Nam statarios locos perpaucos habet. Prodest autem et delectat actu et stilo. In hac primae partes sunt, ut quidam putant, Demeae, ut quidam Syri. Quod si est, ut primas Syrus habeat, secundae Demeae erunt, tertiae Micionis, et sic deinceps. Quamquam etiam sunt, qui putant, primas Micioni dandas, secundas Syro, tertias Demeae. Nam quod ait Terentius: *Senes qui primi venient*, non ad partes, quas dicimus, sed ad ordinem pertinet exeuntium personarum. Haec etiam, ut cetera huiusce modi poemata, quinque actus habeat

---

V. 4. ADELPHI] adi. edd. pr. Venet. 1485. Volgo om. — Ibid. Edd. pr. Ven. *ex plurali numero*, ut volgo.

V. 5. *ex masculino* edd. pr. Venet.

V. 7. *euphoniam* edd. pr. Venet. Volgo: *εὐφωνίαν*.

V. 8. *ad summum* edd. pr. Venet.

V. 10. *propria* ed. pr. *propriam* ed. Venet. Volgo *proprias*. ibid. *Grecam* ed. pr. *Graeca* ed. Venet. Volgo: *Graecas*. Ibid. *fratrum a facto* ed. Venet.

V. 23. *habeant* edd. pr. Venet. Ibid. *huiusmodi* ed. pr. Ven.

necesse est, choris divisos a Graecis poetis: quos etsi retinendi caussa iam inconditi spectatoris minime distinguunt Latini comici, metuentes scilicet, ne quis fastidiosus finito actu, velut admonitus abeundi, reliquae comoediae fiat contemptor et surgat: tamen a doctis veteribus discreti atque disinncti sunt, ut mox aperiemus post argnmenti narrationem. In hac prologus aliquanto lenior indncitur: qui magis etiam in se purgando, quam in adversariis laedendis est occupatus. Protasis est turbulenta: epitasis clamosa, catastrophe lenis: quarum partinm rationem diligentius in principio proposuimus, eum de comoedia quaedam diceremus. Haec sane acta est ludis scaenicis funebribus L. Aemilii Paulli: agentibus L. Ambivio et L. Turpione, qui cum snis gregibus etiam tum personati ogebant. Modulata est autem tibiis dextris, id est, Lydiis, ob seriam gravitatem, qna fere in omnibus comoediis utitur hic poeta. Saepe tamen mutatis per scaenam modis cantica mutavit, quod significat titulns scaenae, habens subiectas personis litteras, *d. m. e. s.* Item diverbia ab histrionibus crebro pronuntiata snnt, quae significantur *d.* et *m.* litteris secundum personarum nomina praescriptis, in eo loco, ubi incipit scaena. Annotandum sane quod haec fabula *προτατικὸν πρόσωπον* non habet, hoc est, personam, qnae ad argumentum nihil attineat, quaeque sit assumpta extrinsecus, ut est in Andria Sosia. Hanc dicunt ex Terentianis secundo loco actam, etiam tum rudi nomine poetae: itaque sio pronuntiatam, Adelphoe Tenenti, non Terenti Adelphoe: quod adhue magis de fabulae nomine poeta, quam de poetae nomine fabula commendabatur. In hac quidem spectatur, quid intersit inter rusticam et urbanam vitam, mitem et asperam, caelibis et

V. 1. *choris divisis* edd. pr. Ven.
V. 2. *inconditi spectatoris* edd. pr. Ven. Volgo: *inconditos spectatores.*
V. 8. *prothesis* edd. pr. Venet. ibid. *epithasis* ed. Venet. ibid. *catastrophos* edd. pr. Venet.
V. 11. *Turpione* om. ed. pr. Habet Iam Venet.
V. 13. *etiam tamen* ed. pr. *ēt tn* ed. Venet. ibid. *ludis* pro *Lydiis* edd. pr. Venet.
V. 15. *utimur. Hic poeta saepe* edd. pr. Venet.
V. 16. *cantavit* pro *cantica mutavit* Cod. Pith. *cantata* Dan.
V. 17. *subiectis personis* edd. pr. Venet. ibid. *d. m. e. s.* edd. pr. Venet. Volgo: *M. M. C.*
V. 21. *προτατικὸν πρόσωπον* om. edd. pr. Venet. in lacuna.
V. 23. *Terentiinis* ed. pr. *Terentiani* ed. Venet. ibid. *etiam cum* edd. pr. Venet.
V. 25. *Adelphe* bis edd. pr. Venet.
V. 27. *commendatus* ed. pr. *cōmēdat̃* ed. Venet.
V. 28. *vitam: et inter asperam et celibem et veri mariti patrisque per adoptionem facti.* edd. pr. Ven.

mariti, veri patris et per adoptionem faeti. Quibus propositis ad exemplum vitanda perinde fugiendaque **Terentius** monstrans, artificis poetae per totam fabulam obtinet laudem.

Ex duobus Attieis fratribus, alter quidem Demea nomine, rua coluit, uxorem duxit, filios suscepit duos, Aeschinum et Ctesiphonem. At alter, Micio nomine, uxorem non duxit et filios procreare noluit, sed sibi filium fratris Aeschinum adoptavit, atque ita indulgenter eduxit a parvulo, ut effuse luxuriatus adolescens, ad postremum eivem Atticam virginem vitiaret, captus amore eius. Quo facto, etiam cum matre puellae pepigit nuptias eiusdem, quam vitiavit. Cumque rem gestam ad patris, a quo adoptatus fuerat, conscientiam iam iamque perlaturus esset, precibus Ctesiphonis fratris sui, qui apud durum patrem atque agrestem, Demeam, parcius atque arctius haberetur, impulsus est, ut eidem a lenone raperet meretricem: quo facto multiplici errore completur fabula. Nam et Demea cum hoc ipso, id est, cum Micione litigabat, tamquam cum eo, qui corruperit adolescentem adoptatum in mores perditos, nesciens suum sibi filium Ctesiphonem esse corruptum, eluditurque a Syro et Micione per totam fabulam: et mater puellae iam decimo mense post raptum virginis et exactis a puero mensibus Aeschinum credit sibi ipsi rapuisse meretricem: quae perturbatio cito in tranquillum redacta est. Nam re comperta de vitio virginis, Micio dat civem Aeschino, quam concupiverat, eiusque matrem ipse accipit. Deprehenso vero Ctesiphone in amore meretricis, primo irascitur Demea: post lenitur, atque habendae eius meretricis licentiam praebet. **Primus** actus haec continet: Micionis solius primo verba et post eiusdem et Demeae iurgium. **Secundus** actus haec continet: lenonis alteram rixam adversus Aeschinum pro puella, eiusdem apud Syrum querelas, laetitiam Ctesiphonis, obsessionem amicae, et eiusdem gratiarum actiones apud Aeschi-

---

V. 1. *perpositis* ed. pr. *praepositis* ed. Venet.
V. 6. *ducere* pro *non duxit* MS. Lindembr.
V. 10. *ēt cū* ed. Venet. *etiā* ed. pr. Volgo: *et cum.*
V. 13. *qui cum* edd. pr. Venet.
V. 14. ibid. *ut idem* ed. Venet. *et ut idem* ed. pr. Volgo: *et ut eidem.*
V. 16. *Nam Demea* edd. pr. Venet.
V. 18. *perditus* ed. pr. ibid. *nesciens sibi* edd. pr. Venet.
V. 20. *matrem* edd. pr. Venet. ibid. *et exactis a puero mensibus* haec volgo omissa adiiciunt edd. pr. Venet., quae contra *Aeschinum* omittunt.
V. 24. *ipse* om. edd. pr. Venet. *in amorem meretricis* edd. pr. Venet.
V. 25. *primo* om. ed. Venet. *post.* ed. pr.

num. **Tertius** actus haec continet: trepidationem matris Sostratae et Cantharae nutricis ob parturientem Pamphilam, vitiatam ab Aeschino: Getam nuntiantem dominae suae per errorem, quod sibi rapuerit Aeschinus meretricem, reditum in scaenam Demeae, eiusdemque cum Syro ludificante consermocinationem, interventum Hegionis cum querela apud eundem Demeam de facto Aeschini et consolatione Sostratae. **Quartus** actus haec continet: Ctesiphonis cum Syro colloquium, delusionem Demeae, eiusdemque in scaenam interventum atque secundam frustrationem per Syrum factam: Micionis cum Hegione sermonem, querelam Aeschini de rebus suis, eiusdemque cum Micione patre facetissimam disceptationem, Demeae reditum in scaenam ex errore, in quem eum coniecerat Syrus, et renovatum cum fratre eiusdem iurgium, processionem in scaenam temulenti Syri. **Quintus** actus haec continet: deprehensionem Ctesiphonis cum meretrice, tertium cum Micione iurgium Demeae, eiusdemque vitae pristinae correptionem, et per eum multa in comoedia nova, hoc est, blandimentum circa Aeschinum et affabilitatem circa Getam, conciliationem Syri et uxoris eius et veniam circa Ctesiphonem permissionemque habendae meretricis. Servatur autem per totam fabulam mitis Micio, saevus Demea, leno avarus, callidus Syrus, timidus Ctesipho, liberalis Aeschinus, pavidae mulieres, gravis Hegio. In dividendis actibus fabulae identidem meminerimus, primo paginarum dinumerationem neque Graecos neque Latinos servasse, cum eius distributio huius modi rationem habeat, ut ubi attentior spectator esse potuerit, longior actus sit, ubi fastidiosior, brevior atque constrictior. Deinde etiam illud in eundem actum posse coniici et tres et quattuor scaenas introeuntium atque exeuntium personarum. Facta autem haec una est de duabus fabulis, **Adelphis Menandri**, et **Commorientibus Diphili**.

V. 4. *rapuerit Ctesipho* edd. pr. Venet.

V. 5. *consermocinationem* ed. pr. cū *sermocinatōe* ed. Venet. Volgo: *sermocinationem*.

V. 7. *et consolatione* edd. pr. Venet. Volgo: *de consolatione*.

V. 9. *per eum delusi Demee* aut *Demeae* edd. pr. Venet.

V. 10. *secundum — factum* edd. pr. Venet.

V. 12. *disceptationem* edd. pr. Venet. Volgo: *dissertationem*.

V. 13. *revocatum* edd. pr. Venet. Mox *iurgium* om. ed. Venet.

V. 21. *sceuus* ed. pr.

V. 22. *calidus* ed. Venet.

V. 24. *paginae* edd. pr. Venet.

V. 27. *constrictior* edd. pr. Venet. Volgo: *contractior*.

V. 30. *de duabus causis* edd. pr. Venet.

ADELPHOE TERENTI.

PROLOGUS.

Postquám poeta sénsit scripturám suam
Ab iníquis observári, et adversários
Rapere ín peiorem pártem, quam acturí sumus:
Indício de se ipse érit, vos eritis iúdices,

SCHOLIA AELI DONATI.

V. 1. POSTQUAM POETA SUAM SENSIT SCRIPTURAM: POSTQUAM pro *quoniam*: cuius reciprocum *quoniam* pro *postquam*. Plautus in Aularia:

Quoniam is moritur: ita avido ingenio fuit.

¶ POSTQUAM SENSIT: Pro sensisset. ¶ SCRIPTURAM SUAM: Indifferenter omnis, qui aliquid scripsisset, *scriptor* a veteribus dicebatur.

V. 2. AB INIQUIS: Inimicis, ut:

Fatis Iunonis iniquae.

¶ OBSERVARI: Observatio ad honorem refertur, ut:

Praeterea regem non sic Aegyptus et ingens
Lydia nec populi Parthorum aut Medus Hydaspes
Observant.

Sed nunc OBSERVARI captari significat et audiri. Observaro ergo et honorari et captari et audiri significat, ut Plautus:

Observatote, ut blande palpetur mulieri.

V. 3. RAPERE IN PEIOREM PARTEM: Varietas per genera verborum et utrique sententiae apte iungimus SCRIPTURAM SUAM. ¶ RAPERE IN PEIOREM PARTEM: Id est, vitio dare, vituperare.

V. 4. INDICIO IPSE DE SE: Expressit simplicitatem vera dicturi, cum indicaturum de se dixit, non narraturum.

V. 4. *Plautus in Aularia* prol. v. 9.
V. 11. *ut Virgilius Aen.* lib. VII. v. 2.
V. 13. *ut Virgilius Georg.* lib. VI. v. 210 sq.
V. 21. *Plautus in Amphitr.* Act. I. sc. 3. v. 9.

Laudín an vitio dúci factum id opórteat.
Synápothnescontes Díphili comoédiast:
Eam Cóumorientis Plaútus fecit fábulam.
In Graéca adulescens ést, qui lenoni éripit
Meretrícem, in prima fábula: eum Plautús locum
Relíquit integrum: eum híc locum sumpsít sibi
In Adélphos, verbum dé verbo expressum éxtulit.
Eam nós acturi súmus novam: pernóscite,
Furtúmne factum exístumetis, áu locum
Reprehénsum, qui praetéritus neclegéntiast.

Et INDICIO ERIT pro *Index erit.* ¶ INDICIO DE SE: Indicat is, qui de se volens aliquid et de aliis etiam prodit, sed confitetur, qui de se tantum et adhuc invitus quiddam provolgat. ¶ VOS ERITIS IUDICES: Bene: quia apud iudices indicium profitentur, qui accusatorem adiuvant.

V. 5. LAUDIN AN VITIO: Medium non fecit, ut appareat, si crimen non sit, laudi debere esse.

V. 6. SYNAPOTHNESCONTES DIPHILII COMOEDIA EST: Nec numeri nec genera respicienda sunt contra sententiam remque ipsam.

V. 7. EAM COMMORIENTES PLAUTUS FECIT FABULAM: Sicut apud Graecos δρᾶμα, sic apud Latinos generaliter *fabula* dicitur, cuius species sunt, tragoedia, comoedia, togata, tabernaria, praetexta, crepidata, Atellana, mimus, Rhinthonica.

V. 8. IN GRAECA ADULESCENS EST: *Diphili* scilicet, quasi diceret: Quidam adolescens est, qui lenoni eripuit meretricem.

V. 9. IN PRIMA FABULA: Hoc est, in prima parte, ut dicimus: *In primis digitis.* Non enim aut secunda aut tertia fabula est.

V. 10. RELIQUIT INTEGRUM: Quum aliam transferret. ¶ SUMPSIT SIBI: Libere tulit, hoc est, non furatus est, ut: *Sume, pater.*

V. 11. IN ADELPHOS: Latine declinavit.

¶ VERBUM DE VERBO EXPRESSUM EXTULIT: Haec approbatio est, de Graeco esse sublatum, non de Plauto, ut dicit adversarius. ¶ EXTULIT: Mire non dixit *transtulit*, sed EXTULIT, ut ornasse Graeca videatur Latino stilo.

V. 12. EAM NOS ACTURI: Adelphos scilicet. ¶ NOVAM: Veterem Graecam esse intelligimus.

V. 13. FURTUMNE FACTUM: Hoc est, vitio duci. ¶ AN LOCUM REPREHENSUM: Hoc est, laudi duci.

V. 14. NEGLIGENTIA EST: Plauti scilicet, cuius aemulari nunc exoptat negligentiam. ¶ REPREHENSUM: Retentum, resumptum.

Nam quód isti dicunt málevoli, homines nóbilis
Eum ádiutare, adsídueque una scríbere:
Quod illí maledictum véhemens esse exístumant,
Eam laúdem hic ducit máxumam, quom illís placet,
Qui vóbis univérsis et populó placent.
Quorum ópera in bello, in ótio, in negótio,
Suo quisque tempore úsust sine supérbia.
Dehinc ne éxspectetis árgumentum fábulae:
Senés qui primi vénient, hi partem áperient,
In agéndo partem osténdent: facite, aequánimitas
Poétae ad scribendum aúgeat indústriam.

V. 23. 24. *Senés qui primi vénient, hi partim áperient;*
In agéndo partim osténdent.

V. 15. NAM QUOD ISTI DICUNT: NAM incipiendi vim habet modo, ut: *Nam ego hanc machaeram meam dico.* ¶ HOMINES NOBILES: Scipionem Africanum significat et Laelium Sapientem et Furium Philum.

V. 16. EUM ADIUVARE: Legitur et ADIUTARE. Pacuvius in Chryse:

Adiuta mihi.

¶ ASSIDUEQUE UNA SCRIBERE: Non sic dicit adversarius, verum hic oratorie crimen non tangit.

V. 19. QUI VOBIS UNIVERSIS ET POPULO PLACENT: UNIVERSIS, qui in cavea sunt, dicit: POPULO, qui etiam praeter theatrum, id est, universam urbem.

V. 20. IN BELLO: Scipionis. ¶ IN OTIO: Furii Phili. ¶ IN NEGOTIO: Scilicet Laelii Sapientis.

V. 24. IN AGENDO PARTEM OSTENDENT: Σχῆμα ἀποσιώπησις. Hic enim iam non senes accipiendi essent, imo potius ceterae personae. Sed ipsi senes in statario charactere partem aperient, in motorio partem ostendent. Nam duo agendi sunt principales modi, motorius et statarius: ex quibus ille tertius nascitur, qui dicitur μικτός.

¶ AEQUANIMITAS: Favor et propitius animus, et deest *vestra.*

V. 2. *ut Plautus in milite glorioso* Act. 1. sc. 1. v. 5.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

MICIO.

MICIO. Storáx! Non rediit hác nocte a coena Aéschinus:
Neque sérvolorum quísquam, qui advorsum íerant.

V. 1. STORAX! NON REDIIT HAC NOCTE: Nomina personarum, in comoediis dumtaxat, habere debent rationem et etymologiam. Etenim absurdum est comicum aperte argumenta confingere vel nomen personae incongruum dare vel officium, quod sit a nomine diversum. Hinc servus fidelis Parmeno, infidelis vel Syrus vel Geta: miles vel Thraso vel Polemon: iuvenis Pamphilus: matrona Myrrhina: et puer vel ab odore Storax, vel a ludo et a gesticulatione Circus, et item similia: in quibus summum poetae vitium est, si quid e contrario repugnans contrarium diversumque protulerit, nisi per *ἀντίφρασιν* nomen imposuerit iocculariter, ut *Misargyrides* in Plauto dicitur trapezita. Et fere hoc modo apud alios a poetis nomina componuntur describenda per *ἀντίφρασιν*, quod designat Storax. ¶ Primae partes, sicut in prologo ipse promisit, a senibus aguntur, quorum contentione ad argumentum relata vita aspera cum leni et pater comis cum severissimo comparatur. ¶ STORAX: Storacem vocavit, non Aeschinum: quo tacente puerum, id est Aeschinum, absentem credit, quia servuli adolescentibus praestolantur, ut in Andria:

Observabam mane illorum servulos
Venientes aut abeuntes.

Sed quia fieri poterat, ut domino absente adesset Storax, commodissime adiecit: NEQUE SERVULORUM QUISQUAM, QUI ADVERSUM IERANT. ¶ STORAX! NON REDIIT HAC NOCTE AESCHINUS: Hoc alii interrogative, alii pronuntiative proferunt, sed magis pronuntiative dicendum.

V. 2. NEQUE SERVOLORUM QUISQUAM: Propter Storacem, quem abesse non respondendo intelleximus. ¶ QUI ADVERSUM: Proprie locutus est. Nam *adversitores* dicuntur. ¶ IERANT:

Proféсto hoc vere dícunt: si absis úspiam
Aut íbi si cesses, évenire ea sátius est,
Quae in te úxor dicit ét quae in animo cógitat
Iráta, quam illa, quaé parentes própitii.
Uxór, si cesses, aút te amare cógitat
Aut téte amari aut pótare atque animo óbsequi:

V. 4. *Aut ubi si cesses.*

Producte i pronuntiando, quod nos addita u *iverant* dicimus. Tale est illud Virgilii:

Nos abiisse rati et vento petiisse Mycenas.

V. 3. Profecto hoc vere dicunt: Absolute, non addidit, qui. ⁋ Si absis uspiam: Abundat uspiam aut deest *profectus* aut quid tale. ⁋ Aut ibi: Uspiam: significat enim scilicet uspiam et in loco et ad locum. ⁋ Si absis uspiam aut ubi si cesses: Si absis ad parentes propitios: si cesses ad uxorem iratam refert.

V. 5. In te uxor: Subaudiendum est hic: irata. ⁋ Irata: Uxor scilicet. ⁋ Quae in animo: Omne, quod sentimus aut cogitamus aut dicimus, et utrumque pro oratione est. Sed illa *ἐνδιάθετος*, quae in cogitatione est, haec *προφορικὸς λόγος* dicitur, quae in verbis est constituta. Virgilius:

Et mihi iam multi crudele canebant
Artificis scelus et taciti ventura videbant.

Et ipse alibi:

Nunc si quis est, qui hoc dicat aut sic cogitet.

V. 6. Quam illa, quae parentes: Erudite, non addidit in quem dicat, quia scit nomina uxoris et parentum *τῶν πρός τι* esse.

V. 7. Uxor, si cesses: Qua re non: *si absis?* an quia iustius cessanti, quam absenti succensemus? an quia irata uxor, si cesses? ⁋ Aut te amare cogitat: *Ἐπεξήγησις* cum *ἐξεργασίᾳ*. ⁋ Aut te amare cogitat aut: Minus peccati est amori proprio cedere, quam alieno amori obsequi, nulla re impellente, sine uxore potare, aut velle delicias. Ergo *αὔξησις* est nisi forte *τῷ ἰδιωτισμῷ* hoc putamus dictum. ⁋ Aut te amare cogitat, aut tete amari: Cum duo proposuerit, alterum sumpsit. Nam cum dixisset: Quae in te uxor dicit, et quae in animo cogitat, intulit: Aut te amare cogitat. ⁋ Aut te amare cogitat aut tete amari: Quia te amare *ἀμφιβόλως* dixerat, cito intulit, quod certum est: Aut tete amari. Et quia illud te dixerat, hoc geminavit et tete dixit, tamquam significantius.

V. 8. Aut animo obsequi: *Ἐπαναφορά.*

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 25.
V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 124.
V. 16. *ipse alibi*] *in Phormione* prol. v. 12.

Et tibi beue esse sóli, quom sibi sít male.
Ego, quía non rediit fílius, quae cógito, et
Quibus núnc sollicitor rébus? Ne aut ille álserit,
Aut úspiam cecíderit aut praefrégerit
Aliquíd. Vah! queuquamne hóminem in animum instítuere aut
Paráre, quod sit cárius, quam ipse ést sibi?
Atque éx me hic natus nón est, set ex fratre: ís adeo
Dissímili studio est iam índe ab adulescéntia.
Ego háuc clemeutem vítam urbanam atque ótium

V. 9. *sibi eum sít male.*
V. 10. *quae cógito?*
V. 16. *Dissimilis studio est. iam índe ab adulescéntia,*
Ego hánc elementem vitam etc.

V. 10. Ego, quia non rediit filius: Plus est, quod dixit ego, quam si diceret Pater. ¶ Quae cogito! et quibus: Hoc sic pronuntiandum est, ut horrere videatur ipse cogitationem suam.

V. 11. Quibus nunc sollicitor rebus: Hoc est, quam malis, non, ut uxor, bonis. ¶ Ne aut ille alserit: Vide, quam teneri sit amoris hic timor, in iuvene praesertim. ¶ Ego, quia non rediit filius: Ἀνακόλουθον. Non enim *pater* dixit.

V. 12. Aut uspiam; Uspiam et in loco et ad locum significat. ¶ Ceciderit aut perfregerit aliquid: Iungendum, ut non solum ceciderit, sed etiam perfregerit: haec sunt, quae sibi nemo evenire velit.

*V. 11. Ne aut ille alserit aut uspiam ceciderit: Nimium tenere amat, qui haec in iuvene pertimescit, quae circa infantulos caveri solent.

V. 13. Quemquamne hominem: Sic dicimus de ea re, quam miramur fere ab omnibus fieri.

V. 14. Quam ipse est sibi: Tamquam duo sint, sed hoc poetae comico licet.

V. 15. Atque ex me hic natus non est: Quasi dicat: Ex me non est et sic afficior: quid paterer, si genuissem. ¶ Ex me natus non est: Quasi dicat: Non est meus. ¶ Sed ex fratre: Hoc est, omnino non alienus est. ¶ Is adeo: Transitus ad argumentum subtilissimus. ¶ Adeo: Aut abundat aut *nimium* significat, ut in Eunucho: *Adolescentem adeo nobilem.*

V. 17. Ego hanc clementem vitam urbanam: Ὀρθὴ διήγησις καὶ διαπίστευσις. ¶ Clementem vitam: Figura ipsam

V. 24. *in Eunucho* Act. 1. sc. 2. v. 124.

Secútus sum: et, quod fórtunatum istí putant,
Uxórem numquam habui: ílle contra haec ómnia:
Ruri ágere viiam: sémper parce ac dúriter
Se habére: uxorem dúxit: nati fílii
Duo. Índe ego hunc maiórem adoptaví mihi.

---

vitam clementem dicimus, quae clementes facit. Clemens autem est, qui colit mentem. ¶ ATQUE OTIUM: Deest *Urbanum*.

V. 18. SECUTUS SUM: Bene SECUTUS, quasi magistram recte beateque vivendi. ¶ ET QUOD FORTUNATUM ISTI PUTANT: Romani scilicet, qui caelibem quasi caelitem dicunt, et item Graeci, apud quos sunt huius modi sententiae.

ΕΙΤΑ ΦΙΛΟCΕΧΟΙΝΙωΝ ΠωΔΟΥΜΕΝΟΝ. *

Et alibi:

ΓΑΜΕΙ ΠΑΜΦΙΛΟC ΓΑΜΕΙΤω ΚΑγΑΡΙΔΗΑΙΚΗCεΝ ΜΕ.

¶ FORTUNATUM ISTI PUTANT: Me utique uxorem non ducere. Dicit autem Romanis id videri, quos spectatores habet. Menander: *ὦ μακάριόν με, γυναῖκα οὐ λαμβάνω.* ¶ QUOD FORTUNATUM ISTI PUTANT: Quidam putant sic pronuntiandum: ET QUOD FORTUNATUM ISTI PUTANT UXOREM. Et haec bona et concinna locutio est. Et PUTANT bene dicit is, cui displicet aliena sententia. ¶ ISTI PUTANT: Id est, hi, qui a mo dissentiunt.

V. 19. UXOREM NUNQUAM HABUI: Si *non habeo* dixisset, poterat videri habuisse.

V. 20. RURI AGERE VITAM: CONTRA HAEC OMNIA suffecerat brevitas, sed subiunxit fratris descriptionem, ut verbis ipsis malam vitae condicionem ostendat. ¶ SEMPER PARCE AC DURITER: SEMPER licet incertam distinctionem habeat, tamen recte additum est, quia vel ruri agere voluptatis est vel parce ac duriter se habere virtutis. Sed SEMPER ad vitium, PARCE autem ad servandum, DURITER vero ad laborem referendum est. ¶ RURI AGERE VITAM, SEMPER PARCE AC DURITER HABERE: Variavit, ut Andria.

V. 21. UXOREM DUXIT: Recte DUXIT, non Ducere. Semel enim hoc fecit Demea. ¶ UXOREM DUXIT: Varie per modos discurrit. ¶ UXOREM DUXIT: Adiuvandum pronuntiatione est, ne singula utrimque asseouti videantur. Nam sic in fine fabulae ait Demea: *Uxorem duxi: quam ibi miseriam vidi! nati filii: alia cura.*

V. 22. INDE EGO HUNC MAIOREM ADOPTAVI MIHI: Mire INDE subiungit, cum personam praetulerit. Sic alibi:

V. 28. *in Andria* Act. I. sc. 1. v. 47.
V. 32. *in fine fabulae* Act. V. sc. 4. v. 13.
V. 36. *alibi in Eunucho* Act. I. sc. 2. v. 35.

Edúxi a parvolo: hábui, amavi pró meo.
In eó me oblecto: sólum id est carúm mihi.
Ille út item contra me hábeat, facio sédulo:
Do, praétermitto: nón necesse habeo ómnia
Pro meó iure agere: póstremo alii clánculum
Patrés quae faciunt, quaé fert adulescéntia,

E praedonibus,
Unde emerat, se audivisse abreptam e Sunio.

¶ INDE ERGO HUNC: INDE pro ex quibus, et MIHI abundat, et bene HUNC dixit, quia de ipso loquebatur.

V. 23. EDUXI A PARVULO: Quod nos *educare* dicimus, *educere* veteres dicebant, ut:

Educet silvis regem regumque parentem.

¶ HABUI, AMAVI PRO MEO: Quaeritur, quid sit HABUI, et cum multa dicantur, hoc solum verum est: HABUI, credidi, duxi, existimavi, ut alibi: *Semper eius dicta est haec, atque habita soror.* Et sic: *Itaque habeantur, itaque dicantur.* Ergo *pro meo* subaudiendum est bis et *Habui pro meo* et *Amavi pro meo.*

V. 24. IN EO ME OBLECTO: SOLUM ID EST CARUM MIHI: Absolute utrumque et IN EO et SOLUM. ¶ IN EO: Quasi in ea re. ¶ IN EO ME OBLECTO: Nove dixit pro *Eo me oblecto.* Plus autem significat, quam si diceret: *Solus is est carus mihi.*

V. 25. FACIO SEDULO: Secus a dolo, id est, sine dolo et impense. ¶ ILLE UT ITEM CONTRA ME HABEAT: ITEM similiter, CONTRA vicissim. Plautus:

Ut illa illum contra, qui est amoris cultor optimus.

V. 2. DO, PRAETERMITTO: Do sumptum, PRAETERMITTO delicta. ¶ NON NECESSE HABEO OMNIA PRO MEO IURE AGERE: Etsi licet, non necesse est patrem saevire, qui pater est. Inter ius et aequitatem hoc interest, ius est, quod omnia recta et inflexibilia exigit, aequitas est, quae de iure multum remittit. Ergo hic sensus: Non necesse est, etiam si liceat, saevum esse patrem, et mire ostendit ius suum nisi necessitate non esse servandum.

V. 27. POSTREMO ALII CLANCULUM: Non alii patres, sed alii adolescentes clanculum patres suos.

V. 28. QUAE FERT ADOLESCENTIA: Veniam addidit statim, peccata ab adolescentibus ad aetatem removendo. Et vide quam breviter, quam pudice, quam ignoscenter locutus est!

V. 6. *ut Virgilius Aen.* lib. VI. v. 765.
V. 10. *ut alibi in Andria* Act. IV. sc. 1. v. 25.
V. 20. *Plautus Mil. glor.* Act. II. sc. 1. v. 23.

Ea né me celet, cónsuefeci filium.
Nam quí mentiri aut fállere insuerít patrem aut
Audébit: tanto mágis audebit céteros.
Pudóre et liberálitate líberos
Retinére satius ésse credo, quám metu.
Haec frátri mecum nón conveniunt néque placent.
Venit ád me saepe clámitans: Quid agis, Mício?
Cur pérdis adulescéntem nobis? cúr amat?
Cur pótat? cur tu his rébus sumptum súggeris?

V. 30. *Nam quí mentiri, aut fállere, ita uti fít, patrem Audébit, tanto mágis audebit céteros.*
V. 35. *clámans.*

V. 29. EA NE ME CELET, CONSUEFECI FILIUM: Tribus enim vivitur modis, natura, consuetudine et ratione.

V. 30. NAM QUI MENTIRI AUT FALLERE INSUERIT PATREM: Separatim subaudiendum est INSUERIT πρὸς τὸ MENTIRI.

V. 31. CETEROS: Quia iam deceperit patrem.

V. 32. PUDORE ET LIBERALITATE: PUDORE ad filios rettulit, LIBERALITATE ad parentes. Argumentum a coniugatis. L i b e r a l i t a t e, inquit, regendi sunt, propter quod liberi dicuntur. L i b e r a l i t a t e m autem b o n i t a t e m dicit.

V. 33. RETINERE SATIUS ESSE CREDO: Bene RETINERE, quia r e t i n e t, qui adversum aliquem tenet. RETINERE ergo a vitiis scilicet. Nam vitia filios tenent, quos non retinent patres a vitiis.

V. 34. HAEC FRATRI MECUM NON CONVENIUNT: Nova locutio: NON CONVENIUNT pro n o n c o n g r u u n t, ac per hoc: IN HIS EGO ET FRATER DISSENTIMUS, id est, d i s s i m i l e s s u m u s.

V. 35. VENIT AD ME SAEPE CLAMITANS: Et importunitatem odiosam ostendit, AD ME dicendo, et inauditam assiduitatem, addendo SAEPE. Et congrue, postquam SAEPE dixit, adiecit aptius verbum, non dicens CLAMANS, sed CLAMITANS. ❡ QUID AGIS, MICIO?: Reminiscere lectionem et invenies interrogationem huius modi vel invectionis principio convenire vel obiurgationis.

V. 36. CUR PERDIS ADULESCENTEM NOBIS?: Recte NOBIS additum est et ἠθικῶς, ut alibi: *Psaltriam nobis, si diis placet, paravit.* ❡ CUR AMAT? CUR POTAT?: Vide quem ad modum, ut durum obiurgatorem ostendat Demeam, cum ab eo ea dicantur in crimen vocari, quae aut aetatis sunt: ut, CUR AMAT? aut naturae, ut: CUR POTAT? aut pietatis, ut: CUR TU HIS REBUS SUMPTUM SUGGERIS? et cetera. ❡ CUR AMAT? CUR POTAT?: CUR

V. 24. *ut alibi infra* Act. III. sc. 4. v. 31.

Vestítu nimio indúlges: nimium inéptus es.
Nimium ípse est durus praéter aequomque ét bonum.
Et érrat longe, meá quidem senténtia,
Qui inpérium credat grávius esse aut stábilius,
Vi quód fit, quam illud, quód amicitia adiúngitur.
Mea síc est ratio et síc animum inducó meum:
Maló coactus quí suum officiúm facit,
Dum id réscitum iri crédit, tantispér cavet:
Si spérat fore clam, rúrsum ad ingeniúm redit.

AMAT? ad illud refertur, quod ait supra: Do, PRAETERMITTO. Nam praetermitto delicta intelligimus ex amore. CUR POTAT? revocamus ad illud, quod ait: Do SUMPTUM.

V. 38. NIMIUM INEPTUS ES: Utrumque dure, et NIMIUM et INEPTUS ES.

V. 39. PRAETER AEQUUM ET BONUM: Potuit ET non addi: PRAETER AEQUUM BONUM.

V. 40. ET ERRAT LONGE: Melius est LONGE simpliciter accipiendum, ut locale sit, quam valde. ¶ MEA QUIDEM SENTENTIA: Modeste addidit: MEA QUIDEM SENTENTIA, ne quis hoc pro praecepto dici existimet.

V. 41. QUI IMPERIUM CREDAT: Utrum cuiuslibet an Demeae tantum? ¶ GRAVIUS ESSE AUT STABILIUS: GRAVIUS ad vim, STABILIUS ad tempus refertur.

V. 42. VI QUOD FIT: Id est, metu ac malo. ¶ VI QUOD FIT, QUAM ILLUD, QUOD AMICITIA ADIUNGITUR: Illud fit, quod vi, hoc adiungitur, quod amicitia.

V. 43. MEA SIC EST RATIO, ET SIC ANIMUM INDUCO MEUM: MEA SIC EST RATIO ad superiora pertinet confirmanda, SIC ANIMUM INDUCO MEUM ad ea pertinet, quae dicturus est. ¶ MEA SIC EST RATIO: Iterum modeste et ἰδιωτικῶς. ¶ ET SIC ANIMUM INDUCO MEUM: Senilis μακρολογία.

V. 44. MALO COACTUS: Duo dicit, MALO et COACTUS. ¶ QUI OFFICIUM SUUM: Ὁ τὸ καθῆκον ποιῶν, id est, qui recte facit. OFFICIUM autem dicitur, quasi *efficium* ab *efficiendo*, quod uni cuique personae congruit.

V. 45. DUM ID RESCITUM IRI CREDIT: Quod facit scilicet. ¶ TANTISPER: TANTISPER quasi *tantumper*, et *paulisper* quasi *paulumper*, unde *parumper* dictum est. ¶ TANTISPER CAVET: *Peccare* subaudiendum est. Nam totum ἐλλειπτικῶς, et obscure dictum est. Et bene CAVET, quasi malum.

V. 46. SI SPERAT FORE CLAM: Iterum: *quod facit*, subaudiendum. ¶ RURSUM AD INGENIUM REDIT: Mire, non intulit

Ille, quém benefício adiúngas, ex animó facit,
Studet pár referre: praésens absensque ídem erit.
Hoc pátrium est, potius cónsuefacere fílium
Sua spónte recte fácere, quam alienó metu.
Hoc páter ac dominus ínterest: hoc quí nequit,
Fateátur nescire ínperare líberis.
Set éstne hic ipsus, dé quo agebam? et cérte is est.
Nescío quid tristem vídeo: credo iam, út solet,

NON CAVET, sed AD INGENIUM REDIT. Et RURSUM est retro versum, ut *prorsum* prius versum.

V. 47. ILLE, QUEM BENEFICIO ADIUNGAS: Non dicit: *Beneficio adiunctus*, ut supra: *Malo coactus.* ¶ ILLE, QUEM BENEFICIO ADIUNGAS: Καλαντεϑηκην AN * ille malo, hic beneficio. Ille coactus, hic adiunctus. Ille, dum id rescitum iri credit, tantisper cavet, hic praesens absensque idem erit. Et τὸ PRAESENS et ABSENS non ad aliquem locum, sed ad custodem rettulit et monitorem. ¶ ILLE, QUEM BENEFICIO ADIUNGAS: Contra illud ait: *Malo coactus.* ¶ EX ANIMO FACIT: Officium scilicet.

V. 48. STUDET PAR REFERRE: Id est, benefacere. ¶ PRAESENS ABSENSQUE IDEM ERIT: Contra illud: *Si sperat fore clam, rursus ad ingenium redit.*

V. 49. HOC PATRIUM EST POTIUS: Superius a re tractum est, hoc iam a persona ducitur argumentum. ¶ CONSUEFACERE: Non cogere, sed CONSUEFACERE.

V. 50. QUAM ALIENO METU: Vide quemadmodum suum ad indulgentiam affectum revocet optimae disciplinae.

V. 51. HOC PATER AC DOMINUS: A differentia personarum et officiorum. ¶ INTEREST: Differentia est. ¶ HOC QUI NEQUIT: Longe melius NEQUIT, quam si diceret: *Non vult.*

V. 52. FATEATUR NESCIRE: Hoc indicat et se melius consulere et volentem hoc exercere. ¶ NESCIRE IMPERARE LIBERIS: Oratorie, quasi artis sit indulgentissime agere. IMPERARE modo non ad superbiam, sed ad regendum est referendum. ¶ NESCIRE IMPERARE: Deest *se.*

V. 53. SED ESTNE HIC IPSUS, DE QUO AGEBAM: *Κατ' οἰκονομίαν* supervenit, de quo sermo est, ut factis dicta ostendantur. ¶ ET CERTE IS EST: Bene nunc confirmat ipsum esse eum, cum proprior est, utpote senili nec in longum prospiciente conspectu.

V. 54. NESCIO QUID TRISTEM VIDEO: Orationis apparatus ex vultu ostenditur, ut:

V. 34. *ut Virgilius Aen.* lib. VII. v. 291.

Iurgábit. Salvom te ádvenire, Démea,
Gaudémus.

---

stetit acri fixa dolore,
Tum quassans caput hanc effundit pectore vocem.

¶ Nescio quid: Deest *propter*, ut sit: *Nescio propter quid.*

¶ Credo iam, ut solet: Causa cur illum aequo animo frater ferat, ut solet, inquit.

V. 55. Salvum te advenire, Demea, gaudemus: Ut asperior ostendatur Demea, etiam salutatur ab eo, quem obiurgaturus est.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

DEMEA. MICIO.

DEM. Ehem, opportúne: te ipsum quaérito.
MIC. Quid trístis es? DEM. Rogás me, ubi nobis
Aéschinus
Siét, quid tristis égo sim? MIC. Dixin hóc fore?
Quid fécit? DEM. Quid ille fécerit? quem néque pudet
Quidquám nec metuit quémquam neque legém putat
Tenére se ullam. Nam ílla, quae antehac fácta sunt,

V. 1. HEM OPPORTUNE: TE IPSUM QUAERITO: In hoc actu diversi homines, diversae partes et diversa studia proponuntur. Hic lenis, hic amarus: hic facetus, hic impolitus: hic facilis, hic pertinax et difficilis in delictis. ¶ HEM OPPORTUNE: TE IPSUM QUAERITO: Melius quam Menander, cum hic illum ad iurgium promptiorem, quam ad resalutandum faciat.

V. 2. QUID TRISTIS ES?: Bene interrogat. Potuit enim non iratus frater quaerere. ¶ UBI NOBIS AESCHINUS SIET: Quasi quaedam causa sit tristitiae.

V. 3. DIXIN HOC FORE?: *Credo iam, ut solet, obiurgabit.*

V. 4. QUID ILLE FECERIT?: Animadvertendum, ut interrogatus interroget more indignantium: quod ideo facit, quia videt Micionem eo vultu interrogare, ut videatur minus reprehendere culpam Aeschini. ¶ QUEM NEQUE PUDET QUIDQUAM NEC METUIT QUEMQUAM: Varie per casus discurrit: QUEM NEQUE PUDET QUIDQUAM: contra illud, quod alibi pater dicit: *Erubuit: salva res est.* ¶ QUEM NEQUE PUDET QUIDQUAM: Magno ordine accusavit. Non, inquit, pudore movetur patrum, non metu parentum, non timore legum. Ergo gradatim αὔξησις oratoria processit.

V. 6. TENERE SE ULLAM: Bene TENERE, quia legem. Et est ἀμφιβολία oratoria. ¶ NAM ILLA, QUAE ANTEHAC FACTA SUNT, OMITTO: Accusatio duo tempora recipit: praeteritum, ab ante gestis, et praesens, ab iis, quae obiiciuntur. Ergo utrumque mira brevitate perstrinxit.

V. 16. *alibi*] *infra* Act. IV. sc. 5. v. 9.

Omítto: modo quid désignavit! MIC. Quídnam id est?
DEM. Forés effregit átque in aedis ínruit
Aliénas: ipsum dóminum atque omnem fámiliam
Mulcávit usque ad mórtem: eripuit múlierem,
Quam amábat. Clamant ómnes indignissume
Factum ésse: hoc advenienti quot mihi, Mício,

V. 7. OMITTO: Παράληψις. ¶ MODO QUID DESIGNAVIT: DESIGNARE est rem novam facere, in utramque partem, et bonam et malam. Nam et designatores dicti, qui ludis funebribus praesunt, eredo ob eam causam, quod ipsis ludis multa fiant nova et spectanda, simul ut etiam turba retineatur, quae fuerit aut in spectaculis aut in litibus. ¶ MODO QUID DESIGNAVIT: Puto ego designationem contractionem aut conductionem populi in unum intelligi. Hoc enim contingit ei, qui aliquo flagitio populi in se oculos et ora convertit et spectaculo est vulgo: quemadmodum designatores, qui ludis funebribus multitudinem retinent. ¶ DESIGNAVIT: Hoc verbum apud veteres duas res significabat: etenim prave et recte facta *designata* dicebantur. ¶ QUIDNAM ID EST?: Et hoc etiam contemnens interrogat Micio.

V. 8. FORES EFFREGIT: Haec singula magna cum vociferatione inferenda sunt. Stomachatur enim adversus male interrogantem. ¶ FORES EFFREGIT ATQUE IN AEDES INRUIT ALIENAS: Totum quidem unum crimen est: Rapuit meretricem. Sed vide qua pompa, qua vociferatione dilatetur accusatio Demeae de moribus Aeschini nihil nisi inania referentis. ¶ FORES EFFREGIT ATQUE IN AEDIS INRUIT ALIENAS: Haec singula consideranda sunt. Et bene dicit ALIENAS, quia si *lenonis* diceret, parva res videretur.

V. 9. IPSUM DOMINUM: Iterum suppressa est infamis persona. ¶ ATQUE OMNEM FAMILIAM MULCTAVIT: Aut FAMILIAM pro servis lenonis dicit aut pro meretricibus.

V. 10. MULCTAVIT: Laceravit, mutilavit, mollivit atque dissolvit. Unde *Mulciber* a mulctando, quasi *Mulctiber*. ¶ USQUE AD MORTEM: Magna invidia caedis et mortis mentione, quae tamen nulli accidit. ¶ ERIPUIT MULIEREM, QUAM AMABAT: Omnia magno colore et accusatorie dicta sunt, et ex hoc maxime, quod lenonem et meretricem non dixit, contentus facti atrocitate personarumque vilitatem reticens. ¶ MULIEREM ERIPUIT: Non *abduxit*, sed ERIPUIT.

V. 11. CLAMANT: A praeiudicato et auctoritate rumoris.

V. 12. HOC ADVENIENTI QUOT MIHI, MICIO, DIXERE?: Quasi dicat: Displicet omnibus et multi eum accusant. Nec

Dixére? in orest ómni populo. Dénique
Si cónferendum exémplum est, non fratrém videt
Rei dáre operam, ruri ésse parcum ac sóbrium?
Nullum húius simile fáctum: haec quom illi, Mício,
Dicó, tibi dico: tú illum corrumpí sinis.
MIC. Homine ínperito númquam quidquam iniústiust,
Qui, nisi quod ipse fécit, nil rectúm putat.
DEM. Quorsum ístuc? MIC. Quia tu, Démea, haec
male iúdicas.

V. 15. *Rei óperam dare.*
V. 16. *Nullum húius factum símile.*

tamen lenonis querelae mentio fit. Vide oratorem. Hoc autem vel articulus vel adverbium loci est.

V. 13. IN ORE EST OMNI POPULO: Salustius: *In ore gentis agens.* ¶ POPULO: Civitati.

V. 14. SI CONFERENDUM EXEMPLUM EST: Tamquam non sit conferendum. ¶ NON FRATREM VIDET REI OPERAM DARE: Satis comice hoc infertur legentibus argumentum. Nam magis in culpa ille ipse est, quem laudat.

V. 15. REI DARE OPERAM: Non amori. ¶ RURI ESSE: Non in urbe. ¶ PARCUM: Non prodigum. ¶ SOBRIUM: Non insanum. ¶ PARCUM AC SOBRIUM: Contra illud: *Cur amat? Cur potat.* ¶ REI DARE OPERAM, RURI: Quam facete poeta haec omnia falsa et e contrario facit Demeam credere.

V. 16. NULLUM HUIUS SIMILE FACTUM: Hoc cum admiratione. Micio tangitur, quasi ipsius culpa sit fratris natura. ¶ NULLUM HUIUS SIMILE FACTUM: Hoc cum admiratione indignantis pronuntiandum est et ardentibus in Micionem oculis. Et subaudiendum est *esse* aut *invenire.* ¶ HAEC QUUM ILLI, MICIO, DICO, TIBI DICO: ILLI pro *in illum*, et TIBI pro *in te.*

V. 17. TU ILLUM CORRUMPI SINIS: Deest *nam.* Sed ferventius ἀσυνδέτως dicitur. Et hoc TIBI et TU pronuntiandum est intento digito et infestis in Micionem oculis. Nam hoc agi stomacho adversum dissimulatores solet. ¶ TU ILLUM CORRUMPI SINIS: Mitius modo dixit: SINIS CORRUMPI: mox vehementius dicet: *An laudi putat fore, si perdiderit gnatum?*

V. 18. HOMINE IMPERITO NUMQUAM QUIDQUAM INIUSTIUS EST: Miro stomacho apud ipsum de ipso tamquam apud alterum de altero loquitur.

V. 19. NIHIL RECTUM PUTAT: Proprie PUTAT. Nam hoc verbum imperitorum est. Ordo est: QUI NIHIL RECTUM PUTAT, NISI QUOD IPSE FECIT.

V. 20. QUORSUM ISTUC? Deest *pertinet* aut *dicis.*

Non ést flagitium, míhi crede, adulescéntulum
Scortári neque potáre: non est: néque fores
Effríngere. Haec si néque ego neque tu fécimus,
Non síit egestas fácere nos. Tu núnc tibi
Id laúdi ducis, quód tum fecisti ínopia.
Iniúriumst. Nam si ésset unde id fieret,

V. 25. *Id laúdi duces, quód tum fecisti ínopia?*

* V. 19. NISI QUOD IPSE FECIT: *Αὐθάδεια.* Hoc enim proprium rusticorum est atque imperitorum.

*V. 20. QUIA TU, DEMEA: Id est, homo imperitus. ¶ HAEC MALE IUDICAS: Pari virtute haec leniter dicta sunt, qua superiora vehementer.

V. 21. NON EST FLAGITIUM: Non peccatum negat esse, sed flagitium non esse contendit, et ideo subindignanter pronuntiandum est, ut si dicat: Scortari quidem adolescentulum delictum est, sed non est flagitium. Et veniae locus non tam in facto, quam in persona est constitutus. ¶ NON EST FLAGITIUM, MIHI CREDE, ADOLESCENTULUM SCORTARI: Mire respondit et oratorie ad haec, quae invidioso dicta sunt. Nam quod ait ille: *Eripuit mulierem, quam amabat,* hic *scortum* dicit: quod *et irruit in aedes alienas,* quasi ex vino furens, *potare*: quod eum aliis grave propositum est, hoc solum dicendo leve reddit, id est, *fores effringere.* ¶ MIHI CREDE: Quasi imperito dicit: MIHI CREDE. Non enim ipse intelliget. Quod imitatus Cicero sic Caecilium exagitat: *Magna sunt, mihi crede: noli haec contemnere.* Hic enim et auctoritas dicentis et contemptus ostenditur audientis.

V. 23. NEQUE POTARI NEQUE FORES EFFRINGERE: HAEC SI NEQUE EGO NEQUE TU FECIMUS: Quia dixit: *Qui nisi quod ipse fecit, nihil rectum putat.*

V. 24. NON SIVIT EGESTAS: Non voluntas prohibuit, sed necessitas, et ideo nulla laus.

V. 25. QUOD TU FECISTI INOPIA: Nota FECISTI in eo, quod significat: *Non fecisti.*

V. 26. INIURIUM EST: Quia nihil quidquam iniustius homine imperito. ¶ UNDE ID FIERET: FIERET producta prima syllaba. Ennius: *Memini me tum fieri pavum.* ¶ NAM SI ESSET, UNDE ID FIERET: .... Non est necessario consequens, sed probabiliter admittitur apud oratores. Non enim omnes, qui habent unde faciant, continuo etiam faciunt.

V. 18. *Cicero divin. in Q. Caecilium* Cap. 12. §. 39.

Facerémus: et tu illúm tuum, si essés homo,
Sinerés nunc facere, dúm per aetatém licet,
Potiús quam ubi te exspectátum eiecissét foras,
Aliéniore aetáte post facerét tamen.
DEM. Proh Iúppiter! tu homo ádigis me ad insániam.
Non ést flagitium fácere haec adulescéntulum? MIC. Ah.
Auscúlta: ne me obtúndas de hac re saépius.
Tuum filium dedísti adoptandúm mihi.
Is méus est factus: sí quid peccat, Démea,

V. 27. *et illum tú tuum.*

V. 27. ET TU ILLUM TUUM, SI ESSES HOMO: Multum progressus est accusans accusantem.

V. 29. EXSPECTATUM: Odiosum et molestae vitae. Nam filiis parentes aut amabiles sunt aut exspectati. Amabiles boni, exspectati mali, quorum mors in dies singulos exspectanda et exoptanda sit. Nam exspectamus ante diem, speramus ad diem. Unde avidior intelligitur, qui exspectat, quam ille, qui sperat. ¶ QUAM UBI TE EXSPECTATUM: Eo rem produxit, ut ipse magis videatur consulere disciplinae, quam Demea. ¶ EIECISSET FORAS: Non dixit *amisisset*, sed ut quiddam abiiciendum: EIECISSET.

V. 30. ALIENIORI AETATE POST FACERET TAMEN: Ἀνακόλουθον. Deest enim *quamvis*. Et FACERET ultimum magnam vim habet. Nihil enim prodesset, insuper obesset, retinere ab istis filium iuvenem. ALIENIORI pro *aliena* dicens comparativum gradum pro positivo posuit.

V. 31. PROH IUPPITER: Tragica exclamatio est: et bene tamquam ipse se reprehenderet Demea, adiecit: TU HOMO, ADIGIS ME AD INSANIAM. Et TU HOMO dicens negat illi familiaritatem.

V. 32. NON EST FLAGITIUM FACERE HAEC: Moraliter indignatio expressa est, eisdem verbis, quae frater dixerat, repetitis.

V. 33. NE ME OBTUNDAS: Ne me saepe et moleste interpelles. Nam obtundere est aliquid saepe odiose repetere.

V. 34. TUUM FILIUM DEDISTI ADOPTANDUM MIHI: Mira argumentatio per ἐπαγωγὴν, quae *inductio* ab oratoribus dicitur, quum per interrogationem pervenimus ad id, quod volumus, concludendum.

V. 35. IS MEUS EST FACTUS: Quasi confessionis genus sit adversarium tacuisse, sic progreditur. ¶ SI QUID PECCAT, DEMEA: Conclusio dubiae rei a non dubiis sumpta. ¶ SI QUID

Mihi péccat: ego illi máxumam partém feram.
Obsónat, potat, ólet unguenta dé meo.
Amat: dábitur a me argéntum, dum erit cónmodum:
Ubi nón erit, fortásse excludetúr foras.
Forés effregit, réstituentur: díscidit
Vestém, resarciétur. Est, dis gratia,
Et únde haec fiant, ét adhuc non molésta sunt.
Postrémo aut desine aút cedo quemvis árbitrum:
Te plúra in hac re péccare ostendam. DEM. Eí mihi,

PECCAT, DEMEA: *Τῷ ἰδιωτισμῷ* interposuit DEMEA, et repetitum est PECCAT.

V. 36. EGO ILLI MAXIMAM PARTEM FERAM: Errant, qui putant ILLI esse pronomen, quum sit adverbium loci, ut:

illi mea tristia fata,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

ILLI ergo ibi, ubi ille peccat. Quare quidam etiam *li* syllabam discretionis causa, ut locum significet, corripiunt. Et MAXUMAM PARTEM optime dicit. Non enim *universam*, quia non solus pater Aeschini est, sed MAXUMAM, quia eius magis est, cuius filius coepit esse per adoptionem. ❡ FERAM: Sustinebo, tolerabo.

V. 37. OLET UNGUENTA: A summo ad imum proposita solvuntur. Et mira varietas est: OLET UNGUENTA, ne diceret: *Obsonat, potat, unguitur*, ne scilicet haec exercitationis palaestricae, non luxuriae dicerentur.

V. 38. AMAT? : *Πρὸς τὸ Cur amat?* ❡ DUM ERIT COMMODUM: *Dare* scilicet.

V. 39. UBI NON ERIT: *Argentum* scilicet, sed *commodum dare* subaudiendum est. ❡ FORTASSE EXCLUDETUR FORAS: Hoc ita protulit, quasi dicat, nihil sibi deperisse, si gratis forte fuerit ad amicam admissus. Et totum hoc *τῷ ἐξουθενισμῷ* legendum est. Et mire FORTASSE dicit, ut pater indulgens et credens adolescentem posse etiam amari ab amica. Non enim affirmavit, ut diceret: *Excludetur foras.*

V. 40. FORES EFFREGIT: RESTITUENTUR: Pervenit ad praesens crimen. Illa enim ante acta fuerant.

V. 41. RESARCIETUR: *Re* abundat.

V. 42. ET UNDE HAEC FIANT: Iterum subaudiendum *est*. ❡ ET ADHUC NON MOLESTA SUNT: Quia non est flagitium adolescentem scortari.

V. 4. *ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 548.

Pater ésse disce ab íllis, qui veré sciunt.
MIC. Natúra tu illi páter es, consiliís ego.
DEM. Tun cónsulis quidquam? MIC. A'h, si pergis, ábiero.
DEM. Sicíne agis? MIC. An ego tótiens de eadem re aúdiam?
DEM. Curae ést mihi. MIC. Et mihi cúrae est. Verum, Démea,
Curémus aequam utérque partem: tu álterum,
Ego item álterum. Nam ambós curare, própe modum
Repóscere illum est, quém dedisti. DEM. Ah, Mício.

V. 45. *ab illis, qui verí sient.*
V. 51. *nam cúrare ambos, própemodum.*

V. 45. AB ALIIS, QUI VERE SCIUNT: Superbum fuisset *a me disce.* Melius ergo AB ALIIS dictum est.

V. 46. NATURA TU ILLI PATER ES, CONSILIIS EGO: Urbane Micio CONSILIIS subiunxit. Plus enim valet ad laudem consilium, quam natura. Et simul ostendit poeta verbis Micionis, qui non natura, sed affectu sit pater, nullum patrem esse sapientem: eum vero posse sine perturbatione perfrui iis, quos amat, quem patrem esse consilium fecerit, non natura, hoc est, qui filium adoptaverit. Et mire, quum NATURA singulariter dixerit, pluraliter intulit CONSILIIS EGO.

V. 47. TUN CONSULIS QUIDQUAM: Apertior contumelia, et ideo sequitur denuntiatio discedendi. ¶ TUN CONSULIS QUIDQUAM: Quia dixit: CONSILIIS EGO PATER SUM, a coniugatis argumentatus respondit: TUN CONSULIS QUIDQUAM? quia a consulendo *consilia* dicuntur et *consultores.* ¶ SI PERGIS, ABIERO: Ut:
Donec me flumine vivo
Abluero.
¶ SI PERGIS, ABIERO: Ἀρχαϊσμὸς pro *abibo*, et hoc gestu abeuntis vel abituri pronuntiatur.

V. 48. SICINE AGIS?: Recte, quia iam abibat, quasi revocantis correptio est. ¶ AN EGO TOTIENS: Hoc conversum intelligas dicere. ¶ AUDIAM?: Deest *te*, sed exprimere durum fuit. Et hoc est *obtundere.*

V. 49. CURAE EST MIHI: Aeschinus scilicet.

V. 50. CUREMUS AEQUAM UTERQUE PARTEM: Proprie UTERQUE et AEQUAM, quasi particeps fratris.

V. 51. PROPEMODUM: Nisi addidisset PROPEMODUM, falsa videretur esse sententia.

V. 52. AH! MICIO: Religiose commotus est, ac veluti in-

V. 15. *Ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 719.

MIC. Mihi síc videtur. DEM. Quíd istic? si tibi istúc placet,
Profúndat, perdat, péreat: nihil ad me ádtinet.
Iam sí verbum unum pósthac. MIC. Rursum, Démea,
Iráscere? DEM. An non crédis? Repeton quém dedi?
Aegrést: alienus nón sum: si obsto, hem désino.
Unúm vis curem, cúro: et est dis grátia,
Quom ita út volo est: isté tuus ipse séntiet
Postérius: nolo in íllum gravius dícere.

V. 53. *si istuc tibi placet.*
V. 55. *verbum ullum.*

cusatio est perfidiae. Et ideo exclamat dolens et transit in iracundiam concessionemque, quae ἐπιτροπὴ dicitur.

V. 53. MIHI SIC VIDETUR: Rationabiliter non: *Est sic*, dixit, sed SIC VIDETUR. Non vult enim verum esse. ¶ QUID ISTUC?: Deest *loquor* aut *resisto*. Nam proprie significatio est de sententia sua decedentis.

V. 54. PROFUNDAT, PERDAT: Ἐπιτροπὴ figura. Virgilius: *I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.*

¶ PROFUNDAT, PERDAT, PEREAT: Haec sic pronuntianda sunt, ut ostendatur gestu nolle, quod loquitur.

V. 55. SI VERBUM UNUM POSTHAC? Ἀποσιώπησις. Deest *tibi fecero* aut tale huius modi. ¶ RURSUM: Quasi rursum curans irasceris?

V. 56. AN NON CREDIS?: Irasci scilicet. ¶ REPETON QUEM DEDI?: Rusticani stomachi est repetere semper verba, quae invitus alius audierit. ¶ REPETON QUEM DEDI?: Minus erat, si Aeschinum diceret, sed plus est, QUEM DEDI.

V. 57. AEGRE EST: Quasi dictum sit: *Quid ergo loqueris?* Quia aegre est. Cur aegre est? Quia alienus sum. ¶ ALIENUS NON SUM: Mire ALIENUS NON SUM, quasi timeat iam dicere: *Pater sum.* ¶ ALIENUS NON SUM: Satis cum stomacho, quasi dicat: Si patrem me esse iam non licet, alienus non sum.

V. 59. ISTE TUUS: Memoriter ISTE TUUS ad illud, quod dixerat: *Meus est factus.* ¶ ISTE TUUS IPSE SENTIET POSTERIUS: Quantus sis quantumque eum ames, hoc est, ut decipiatur per indulgentiam tuam. ¶ IPSE SENTIET: *Sentire* multi pro malo posuere, ut ipse alibi: *Sit rogas? sensi. Nam unam ei coenam atque eius comitibus dedi.*

V. 60. NOLO IN ILLUM GRAVIUS: Scilicet quam hoc. ¶

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 381.
V. 27. *ut ipse alibi*] *in Heautontimorumeno* Act. III. sc. I. v. 46.

MIC. Nec níl neque omnia haéc sunt, quae dicít: tamen
Non níl molesta haec súnt mihi: set osténdere
Me aegré pati illi nólui. Nam itást homo:
Quom pláco, advorsor sédulo et detérreo:
Tamen víx humane pátitur: verum si aúgeam
Aut étiam adiutor sím eius iracúndiae,
Insániam profécto cum illo. Etsi Aéschinus
Non núllam in hac re nóbis facit iniúriam.

POSTERIUS: Etenim Demea satis hoc grave existimat dictum in eum, qui non provideat in futurum, et arctius, quia pater est.

V. 61. NEC NIHIL, NONNIHIL: Nota figura est conveniens placidissimo seni, qui in reprehendendo adolescente moderatus est. ℐ NEC NIHIL: Adparet Terentium favere lenissimis patribus, unde subiecit etiam rationem facti Mićioni seni. ℐ NEQUE OMNIA HAEC SUNT, QUAE DICIT, TAMEN: Bene a Micione hoc dicitur, quia indulgentioris est plura scire, et supra dixit: *Ea ne me celet consuefeci filium.* Et hic sensus est: Nec contemnenda sunt, quae dicit, nec omnia dicit tamen, hoc est, non sola sunt, quae dicit, sed multa alia. Et ordo est: NEQUE TAMEN HAEC, QUAE DICIT, SUNT OMNIA.

V. 62. NONNIHIL MOLESTA: Placidissime NEC NIHIL dixit, et NONNIHIL maluit repetere, quam vehementer iracundiam demonstrare. Est enim altera διπλότης. ℐ NONNIHIL MOLESTA HAEC SUNT MIHI: Optime poeta Micionem fecit commotum, ne si omnino immobilis esset, non indulgere adoptivo filio, sed omnino eum non curare videretur. Ergo sic in eum servat placidum animum, ut tamen retineat patris affectum.

V. 63. ILLI: Demeae scilicet. Aut ILLI, id est, ibi, ubi Demea litigabat.

*V. 62. SET OSTENDERE ME AEGRE: Constat ergo AEGRE PATI. Nam aliter non erat parens.

*V. 63. NAM ITA EST HOMO: Homo dixit moraliter. Sic enim de iis dicimus, quos parce reprehendimus, ut alibi: *Ut homo est, ita morem geras.*

V. 64. QUUM PLACO: Id est, quum volo placare.

V. 65. VERUM SI AUGEAM: Argumentum a contrario. Nam *placare* contrarium est irritantibus augentibusque iracundiam.

V. 66. AUT ETIAM ADIUTOR SIM EIUS IRACUNDIAE: Σύλληψις. Nam a genitivo casu accusativus assumptus est.

V. 67. ETSI AESCHINUS NONNULLAM IN HAC RE: Rursus διπλότης, ut sit mitis reprehensio. Et hoc ipso gravis. Nam ETSI et NONNULLAM NOBIS temperamento sunt posita.

V. 25. *alibi*] *infra* Act. III. sc. 3. v. 77.

Quam hic nón amavit méretricem? aut cui nón dedit
Aliquid? postremo núper, credo iam ómnium
Taedébat, dixit vélle uxorem dúcere.
Sperábam iam deférvisse adulescéntiam:
Gaudébam: ecce autem de íntegro: nisi, quídquid est,
Volo scíre: atque hominem cónvenire, si áput forum est.

V. 69. QUAM HIC NON AMAVIT MERETRICEM? AUT CUI NON DEDIT ALIQUID?: Ἦθος ὑπερβολῆς QUAM NON et CUI NON. Ea tamen haec sunt, ut non gravi sono accusationis proferantur, sed solam reprehensionem contineant. ALIQUID vero admirantis est. Quod addidit MERETRICEM, ostendit Micionem hoc solum adhuc scire, nihil autem de vitiata virgine. ¶ QUAM HIC NON AMAVIT MERETRICEM?: Et hoc cum venia et defensione. Nam colere meretricem non est flagitium. Et simul etiam vitiatae virginis adhuc ignarus ostenditur Micio. ¶ AUT CUI NON DEDIT ALIQUID?: ALIQUID dicendo praetermisit vel meretricum vel munerum.

V. 70. CREDO IAM OMNIUM TAEDEBAT: Παρένθεσις πρώτη. Etenim addimus ad ea, quae apud nos parum certa sunt, aut *credo* aut *puto*.

V. 71. DIXIT VELLE UXOREM DUCERE: Mirum est apud Terentium, quum etiam per nescias personas indicet argumenta. Nam quum Micio nesciat amari ab Aeschino civem virginem, tamen dicit: CREDO IAM OMNIUM TAEDEBAT, et DIXIT SE VELLE UXOREM DUCERE. Sic ex parte magna ostendit nescius argumentum, ideo, quia veri simile est amantissimum Aeschini Micionem omnes scire affectus adolescentis et consuetudines. Et apparet praeterea conatum ex parte fateri vitiatum ex amore Aeschinum, et pudore impeditum tantum hoc dixisse, quod honeste potuit, velle se uxorem ducere: quam autem vellet, tacuisse confusum.

V. 72. SPERABAM IAM DEFERVISSE ADOLESCENTIAM: Recte SPERABAM pro *gaudebam*. Sic enim dicimus, quum errssse nos cernimus. Et mire non dixit: *Sperabam illum iam corruptum*, sed mitis senex totum aetati attribuit, nihil filio. ¶ DEFERVISSE ADOLESCENTIAM: Servat propositum circa aetatis veniam. ¶ DEFERVISSE: Quasi deorsum a fervore tenuisse. Legitur et DESAEVISSE.

V. 73. ECCE AUTEM DE INTEGRO! NISI QUIDQUID EST: Ἀποσιώπησις prima, quia non vult credere. ¶ NISI QUIDQUID EST: Deest *quia*, ut sit, *nisi quia*. Et est sensus: Nisi quia non temere credo et volo scire, quidquid est.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

SANNIO. AESCHINUS. PARMENO.

SA. Óbsecro, populáres, ferte místero atque innocénti auxilium:
Súbvenite inopi. AE. Ótiose, núnc ïam ilico híc consiste.
Quíd respectas? Níl periclist: númquam, dum ego adero, híc te tanget.
SA. Égo istam invitis ómnibus.

V. 1. OBSECRO, POPULARES: Popularitas in omnis rei consortium sumitur: nunc autem POPULARES cives dicit: et hoc est, quod veteres *quiritari* dicebant, Quirites conclamare. ¶ OBSECRO, POPULARES, FERTE MISERO ATQUE INNOCENTI AUXILIUM: Hic exemplum est contumeliosi per potentiam divitis et in perniciem suam pauperis contumacis.

V. 2. SUBVENITE INOPI: Vide quam posteriora vehementiora sunt ad incendendum populum: primo miserum, post innocentem, ad ultimum inopem posuit: et primo FERTE AUXILIUM: post SUBVENITE. Et totum hoc principium a benevolentia sumitur, quae comparatur ex invidia potentiae Aeschini. Nam contraria in Aeschino esse vult intelligi.

*V. 1. MISERO ATQUE INNOCENTI AUXILIUM: SUBVENITE INOPI: Tria sunt, miser, innocens, inops.

*V. 2. OTIOSE, NUNC IAM: OTIOSE secure significat. Nam nisi qui securus est, otiosus non est. ¶ ILLICO: Modo locum, non tempus significat. ¶ OTIOSE, NUNC IAM ILICO HIC CONSISTE: Simul imperavit modum, tempus, locum, factum. Modum OTIOSE, tempus NUNC, locum HIC, factum CONSISTE. Nam IAM et ILLICO alterum tempori adiungitur, alterum loco. At *consistere* est audacter et constanter stare, ut:

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque.

V. 4. ISTAM INVITIS OMNIBUS: Deest *abducam.* ¶ EGO

V. 21. *ut Virgilius* lib. V. v. 426.

AES. Quamquam ést scelestus, nón committet hódie umquam, iterum ut vápulet.
SAN. Aéschine audi, né te ignarum fuísse dicas meórum morum,
Léno ego sum. AES. Scio. SAN. Át ita, ut usquam fuít fide quisquam óptuma.
Tú quod te postérius purges, hánc iniuriám mihi nolle
Fáctam esse, huius non fáciam. Crede hoc, égo meum ius pérsequar.

ISTAM INVITIS OMNIBUS: Bona ἔλλειψις. Nemo enim plene loquitur, qui luctatur.

V. 5. QUAMQUAM EST SCELESTUS, NON COMMITTET: Ἀνακόλουθον primum. Nam quum praeposuisset QUAMQUAM, non subiecit *tamen*.

*V. 3. NUMQUAM: Pro *non*. Virgilius: *Numquam omnes hodie moriemur inulti.**

*V. 5. ITERUM UT VAPULET: Minacitur poeta priorem litem sustulit, dicendo ITERUM, ut non eadem lis esset, de qua supra Demea questus est, sed instaurata nascatur. ¶ COMMITTET: Perficiet, sed hoc proprie de illicitis et puniendis facinoribus dicimus. Et simul hic ostendit comicus adolescens cedere se lenoni, invitum se noxam intulisse, et id, quod fecerit, fecisse lenonis culpa, non sua.

V. 7. LENO EGO SUM: LENO terribiliter pronuntiandum est, quasi dicat, cui supplex eris. Sed ex argumento est, quod contemnit Aeschinus minas lenonis, utpote qui iam uxorem decreverat ducere. ¶ SCIO: Hic respondit, quasi in lenone minutio capitis tantum consisteret. ¶ FIDE QUISQUAM OPTUMA: Fides in concipiendis comminationibus: denuntiatio comminantis est.

V. 9. HUIUS NON FACIAM: Figurate. Ergo: QUOD TE PURGES, id est, purgationem tuam. HUIUS autem δεικτικὸν est. Aut enim stipulam aut floccum moverat aut summum digitum. ¶ EGO MEUM IUS PERSEQUAR: Hoc est lenonium. ¶ MEUM IUS: Meam libertatem. ¶ MEUM IUS: Meam vindictam. Nam ut illa iniuria est, quae fit innoxio, ita ius vindicta illa, quae redditur reo. ¶ PERSEQUAR: Ulciscar. Cicero: *Tu, dum tuas iniurias per te, id quod non potes, persequi conaris.* ¶ HUIUS NON FACIAM: Cicero: *Ne tantulum quidem commotus est.*

V. 6. *Virgilius* lib. II. v. 670.
V. 29. *Cicero divin. in Q. Caecilium* cap. 16. §. 53.
V. 30. *Cicero Accusat.* lib. II. cap. 50. §. 124.

Néque tu verbis sólves umquam, quód mihi re male féceris.
Nóvi ego vestra haec: Nóllem factum: iús iurandum dábitur, te esse
Indignum iniuria hác: indignis quom égomet sim acceptús modis.
AES. Ábi praestrenue, ác fores aperi. SAN. Céterum hoc nihíl facis.
AES. I íntro nunc, ïam. SAN. Át enim non sinam. AES. Áccede illuc, Pármeno.

V. 11. 12. *Nóvi ego vestra, Nóllem factum, iúsiurandum dábitur, te esse indígnum iniuria hác; indignis cum égomet sim acceptús modis.*

V. 13. *Ábi prae strenue; ác forem aperi.*

V. 10. NEQUE TU VERBIS SOLVES UNQUAM, QUOD MIHI RE MALEFECERIS: Νομικῶς. Et SOLVES lues, persolves, id est, satis facies ac te purgabis. ¶ RE MALEFECERIS: Acuendum est RE et significanter proferendum. Ibi enim est sententia. Et plus dixit: RE MALE FECERIS, quam *Iniuriam feceris*.

V. 11. NOVI EGO VESTRA HAEC: Ἔλλειψις. Deest enim *Verba*. ¶ IUS IURANDUM DABITUR: Hoc est, iurabimus te esse indignum, cui iniuria fiat huius modi. Aut separatim IUSIURANDUM DABITUR, et separatim TE ESSE INDIGNUM INIURIA HAC: et sic melius. Verba enim satis faciunt, quum res colligitur in generalibus causis. Nam saepe irae ac lites iure iurando sunt terminatae.

V. 12. INDIGNUM INIURIA HAC: Comice INDIGNUM et INDIGNIS.

V. 13. ABI PRAE STRENUE: Aut ABI PRAE, id est prior, aut ABI PRAE, id est praei, ut:

I prae, sequar:

aut PRAESTRENUE, ut:

Praedivitis urbe Latini.

¶ ABI PRAE STRENUE: Magna contemptio lenonis innuitur, non respondisse Aeschinum ad ea, quae dixerat. ¶ CETERUM HOC NIHIL FACIS: NIHIL pro *non*. Legitur et NIHILI.

V. 14. AT ENIM NON SINAM: ENIM inceptiva particula apud veteres fuit, sed et convenit perturbationi.

V. 17. *ut in Andria* Act. I. sc. 1. v. 144.

V. 19. *ut Virgilius Aen.* lib. XI. v. 213.

Nímium istoc abísti: hic propter húnc adsiste: hem, síc volo.
Cáve nunc iam oculos á meis oculis quóquam demoveás tuos,
Me móra sit, si innuerím, quin pugnus cóntinuo in mala haéreat.
SAN. Istúc volo ergo ipsum éxperiri. AES. Hem sérva. PAR. Omitte múlierem.
SAN. O fácinus indignúm! AES. Geminabit nísi caves. SAN. Ei miseró mihi!
AES. Non ínnueram: verum ín istam partem pótius peccató tamen.

V. 19. *SA. O fácinus miserandúm! AE. geminabit nísi caves. SA. hei míseriam.*

V. 15. NIMIUM ISTOC ABISTI: Quasi ex contumacia lenonis appareat, quod multum abierit. ¶ PROPTER HUNC: Iuxta hunc, ut Virgilius:

Templum de marmore ponam
Propter aquam.

¶ HEM, SIC VOLO: Mire comicus ex alterius verbis, quid faciat alter, ostendit.

V. 17. QUIN PUGNUS CONTINUO: An pugnus a pugna sit dictus an ab illo *pugna?* ¶ PUGNUS CONTINUO: Id est, vestigium litigantis.

V. 18. ISTUC VOLO ERGO IPSUM EXPERIRI: Expresse ostendit pauperioris loquacem contumaciam usque ad pericula caedis. ¶ ISTUC VOLO ERGO IPSUM EXPERIRI: Hoc illo dicente, servus lenonem verberat. ¶ HEM SERVA: Nescias, cui dicat haec Aeschinus, an lenoní an servo, sed servo magis est veri simile.

V. 19. GEMINABIT, NISI CAVES: Hoc comminantis est, non iubentis ferire, sed quia longe stat Parmeno, *gemina* putavit dictum. Et GEMINABIT subaudiendum est *plagam.* ¶ GEMINABIT, NISI CAVES: Non singularem pugnum et unum dabit, sed geminabit, quasi dicat: geminato duplicatoque numero inferet. ¶ HEI MISERO MIHI: Leno pulsatur.

V. 20. NON INNUERAM: Convenienter poeta avidiorem Parmenonem malefaciendi inducit, quum supra dominum invitum ostenderet cogi ad inferendam iniuriam. ¶ IN ISTAM PARTEM POTIUS PECCATO: Ut verberes non iussus potius, quam iussus non verberes.

V. 3. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 13.

I núnc ïam. SAN. Quid hóc rei est! regnumne, Aéschine,
hic tu póssides?
AES. Si póssiderem, ornátus esses éx tuis virtútibus.
SAN. Quid tíbi rei mecumst? AES. Níl. SAN. Quid? nostin quí sim? AES. Non desídero.
SAN. Tetigín tui quidquam? AES. Si ádtigisses, férres infortúnium.
SAN. Qui tíbi magis licét meam habere, pró qua ego argentúm dedi?

V. 21. *Quid hoc reii est?*
V. 25. *SA. Qui tibi meam magis licet habere.*

V. 21. NUNC IAM: Duae partes istae sunt. Et bene IAM, quia sero et post plagas. Et utrum hoc lenoni, ut abeat, an puellae, ut introeat, dicitur? sed facetius est, si lenoni intelligas dici, quasi hoc factum sit, quod voluerit, et quasi venerit, ut vapulet. Et IAM etiam tarditatis incusatio est, ut Virgilius:
Iam melior, iam diva precor.
¶ REGNUMNE, AESCHINE: Invidiosa moraliter exclamatio et ardentior ad plagas. ¶ REGNUMNE, AESCHINE, HIC TU POSSIDES?: Bene HIC, id est, Athenis, ubi gravius crimen est dominari velle. Nam tyranni ibi semper oppressi sunt et maxime proximi.
V. 22. SI POSSIDEREM? Ἠθικὴ εἰρωνεία contemnentis invidiam. ¶ ORNATUS ESSES EX TUIS VIRTUTIBUS: Cito ostendit, quantum a se longe sit regnum, qui diceret ornari potuisse lenonem. ¶ EX TUIS VIRTUTIBUS: Sic veteres per εἰρωνείαν *virtutes* pro flagitiis dicebant. Lucilius: *Animo ac virtutibus.*
V. 23. QUID TIBI REI MECUM EST: Hoc, quia verberatus est, dicit, ut sit: QUID TIBI DEBEO? non quia nihil sibi debeatur. ¶ NIHIL: Facete, quia ipse abstulit et NIHIL vult a se repeti. ¶ QUID? NOSTINE QUI SIM?: Proprie. Sic enim dicit, qui nihil quicquam debet: Non me novit? non quod ignoretur, sed quod in iure non cernatur.
V. 24. SI ATTIGISSES, FERRES: Plus dixit ATTIGISSES, quam TETIGISSES. Est enim multo minus attingere, quam tangere.
V. 25. QUI TIBI MAGIS LICET: Hic non tam ratiocinatio est, quam exclamatio per dolorem. ¶ MEAM HABERE, PRO QUA EGO?: MEAM suffecerat, sed magna moralitate additum: PRO QUA ARGENTUM DEDI, ad vociferationem. Simul esse ostendit leno, quod repetat. ¶ QUI TIBI MAGIS: Si mihi, inquit, non licet attingere tuam, cur tibi licet meam

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 179.

Respónde? AES. Aute aedis nón fecisse erit mélius hic convícium.
Nam sí molestus pérgis esse, ïam íntro abripiere, átque ibi
Usque ád necem operiére loris. SAN. Lóris liber? AES. Síc erit.
SAN. O hóminem inpurum! hicíne libertatem áiunt esse aequam ómnibus?
AES. Si sátis iam debacchátus es, leno, aúdi si vis núnc ïam,
SAN. Egon débacchatus sum aútem, an tu in me? AES. Mítte ista atque ad rém redi.
SAN. Quam rém? quo redeam? AES. Iámne me vis dícere id, quod ad te ádtinet?

V. 29. *aequam esse ómnibus.*
V. 30. *AE. Si sátis iam debacchátus, leno, es.*

non tangere, sed habere? Et HABERE utrum domi in consuetudine an corrumpere, id est, stuprare, intelligimus?

V. 26. ANTE AEDES NON FECISSE: Non erat, quod ad haec iuste responderet, et ideo sic respondet, ut convitium dicat, quod verum est.

V. 28. LORIS LIBER?: Lora apud veteres *laura* dicebantur, a lauro triumphorum, sub qua mos erat captivos vinciri ducique per pompam. Ideo autem, ut condicionis reminiscantur, loris caeduntur mancipia. Nam mancipia dicuntur, quod manu capta sunt: servi, qui servati sunt, quum eos occidi oporteret iure belli, unde Virgilius sic inducit captivum rogantem:

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli
Te precor, hanc animam serves natoque patrique.

V. 29. HICINE LIBERTATEM: Scilicet Athenis. ¶ O HOMINEM IMPURUM: Sic veteres *impurum* generaliter pro improbo ponebant, ut in eadem hac fabula: *Persuasit ille impurus, sat scio.* ¶ AEQUAM OMNIBUS?: Quasi diceret: ubi non est, quando Aeschinus loquitur. Et bene OMNIBUS, ut ne lenones quidem videantur excepti.

V. 31. MITTE ISTA ATQUE AD REM REDI: Superbe adolescens maleficium non putat lenonis esse purgandum. AD REM autem ad negotium, de quo agitur, dicit.

V. 32. QUEM REM: Quam abduxisti. Res enim pecunia

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 524 sq.
V. 15. *in eadem hac fabula* Act. II. sc. 3. v. 6.

SAN. Cupio: aéqui modo aliquíd. AES. Uah! leno iníqua
me non vólt loqui.
SAN. Lenó sum, fateor, pérnicies conmúnis adulescéntium,
Periúrus, pestis: támen tibi a me núlla ortast iniúria.
AES. Nam hercle étiam hoc restat. SAN. Íllue quaeso
rédi, quo coepisti, Aéschine.
AES. Minis viginti tu íllam emisti, quaé res tibi vortát male.
Argénti tantum dábitur. SAN. Quid si ego tibi illam
nolo véndere,
Cogés me? AES. Minume. SAN. Námque id metui. AES.
Néque vendundam cénseo,

V. 35. *a me núllast orta iniúria.*

intelligitur, vel id, pro quo pecunia danda est. ꟗ Quo REDEAM: Ad, *quam evortisti domum*, quia, *fores effregit atque in aedes irruit alienas.* ꟗ QUOD AD TE ATTINET?: Quod tibi prodest et commodum est.

V. 33. CUPIO: Ille VIS dixit, hic CUPIO. ꟗ MODO AEQUI ALIQUID: Subaudiatur *dicas.* ꟗ VAH! LENO INIQUA ME NON VULT LOQUI: Nomen sacrilegum et iniustum LENO: iniquitatem agitat leno, iustitiae patrocinatur. Hoc totum εἰρωνικῶς pronuntiandum est.

V. 34. LENO SUM: Figura συγχώρησις.

V. 35. ORTA EST INIURIA: ORTA coepta.

V. 36. ILLUC, QUAESO, REDI, QUO COEPISTI, AESCHINE: Figurate. Rectum enim erat, *unde coepisti*, nisi forte QUO sit pronomen modo accipiendum, ut sit, *a quo.* Et bene memor est dixisse Aeschinum: *Mitte ista, atque ad rem redi.*

V. 37. QUAE RES TIBI VERTAT MALE: Adiicit contumeliam, quasi et hoc multum sit et inimicum. Vertumnus dicitur deus, qui rebus ad opinata revertentibus praeest. Saepe autem male cedit, quod bonum putatur, et hoc est male vertisse, ut ille gladius, qui muneri datus adminiculum fuit reginae pereunti, de quo Virgilius:

Ensemque reclusit
Dardanium, non hos quaesitum munus in usus.

V. 38. QUID SI EGO TIBI ILLAM NOLO VENDERE?: Haec maioris sunt stomachi, et ideo stultiora. Nam quod iam amisit, venditurum se negat. Et: QUID SI NOLO, nove dictum est et τῷ ἰδιωτισμῷ. ꟗ QUID SI EGO TIBI ILLAM NOLO VENDERE: COGES ME?: Potest autem dici: QUID SI NOLO, COGES ME?

V. 39. MINIME: Εἰρωνεία. ꟗ NAMQUE ID METUI: Εἰρω-

V. 21. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 646.

Quae líberast. Nam ego líberali illam ádsero caussá manu.
Nunc víde, utrum vis argéntum accipere an caússam meditarí tuam.
Delíbera hoc, dum ego rédeo, leno. SAN. Próh supreme Iúppiter!
Mínume miror, qui ínsanire occípiunt ex iniúria:
Dómo me eripuit, vérberavit: me ínvito abduxít meam.

V. 41. *Nunc víde utrum vis; argéntum accipere, an caúsam meditarí tuam.*

νεία contumax et ridicula in eo, quod iam amisit id, de quo dixit se cogi non posse.

V. 40. NAM EGO ILLAM LIBERALI ASSERO CAUSA MANU: Ordo est: EGO LIBERALI CAUSA MANU ASSERO. Et sunt iuris verba, a quibus etiam assertatores dicuntur vindices alienae libertatis. Nam et causa ipsa *liberalis* dicitur, quae actionem in se continet libertatis.

V. 42. PROH SUPREME IUPPITER: Haec locutio ad hoc inducta est, ut ex verbis lenonis appareat, quam facile mitis fieri possit et quidvis libenter accipere. ℐ PROH SUPREME IUPPITER: SUPREMUM nunc dicit summum, ab eo, quod est *superum* et *superius*, fit *supremum*. Virgilius:

Rex ipse Iovis de gente suprema,
Troius Aeneas tua nos ad limina misit.

Et non abhorret a persona et plebeii et lenonis et vim passi Iovem ipsum convicio persequi, ut quotidie videmus ab hominibus eius loci et ordinis fieri.

V. 43. MINIME MIROR, QUI INSANIRE OCCIPIUNT EX INIURIA: Sensus hic est: Insanos fieri per iniuriam plerosque mirabar, sed iam non miror, postquam ego ipse per iniuriam, quam sum passus, insanire compellor: adeo, ut exclamem PROH IUPPITER! Et simul adverte vigilantem poetam, ut ubicunque in comoedia vocem tragicam extulerit, statim personam insanam dicere faciat. Sic et supra: *Pro Iuppiter! tu homo nunc redigis me ad insaniam.*

V. 44. ME INVITO ABDUXIT MEAM: Honestiori personae haec querela sufficeret: ABDUXIT MEAM. Sed leno bene addidit: ME INVITO. Nam abducuntur meretrices [et absque voluntate] et cum voluntate lenonum. Et decora locutio est per ἔλλειψιν: ME INVITO ABDUXIT. Non enim addidit *puellam* aut quid tale.

V. 12. *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 220.

Ób male facta haec tántidem emptam póstulat sibi trádier.
Hómini misero plús quingentos cólaphos infregít mihi.
Vérum enim quando béne promeruit, fíat: suum ius póstulat.
Áge iam cupio, sí modo argentum réddat. Set ego hoc háriolor:
Úbi me dixeró dare tanti, téstis faciet ílico
Véndidisse mé: de argento sómnium: mox: crás redi.
Íd quoque possum férre, si modo réddat, quamquam iniúriumst:

V. 45. 46. *Hómini misero plús quingentos cólaphos infregit mihi. Ob malefacta haec tántidem emptam, póstulat sibi trádier.*

V. 45. Tantidem emptam postulat: Tantidem emptam legitur et totidem emptam [postulat sibi darier].

V. 46. Homini misero: Secundum illud Menandri: *ΑΙΓΟϹ ΤΗ πΟΙωΝ ΤΟΙΓΟεΡπΑΤΟ ΤΟΝ ΓΡωΝΟΝ ΟΙΚεΤΗΝ* λαβών. * ¶ Homini misero plus quingentos colaphos infregit mihi: Contumeliosa caedes colaphis innuitur et indigna lenoni, qui et infregit: ut illudens hoc fecisse Aeschinus videatur, cum sonitu se colaphizatum significat. Infregit autem illisit, inflixit, ut sit sensus: Inflixit homini misero plus quam quingentos colaphos. Et flebiliter pronuntiandum est. Hoc enim exprimitur, ut tamen incuset in alieno facto fortunam suam. Et vide quantum hoc distet ab illo, quod supra dicebat: *Ipsum istuc volo experiri.* Hoc, quia solus est: illud, quia cum adversario.

V. 47. Bene promeruit: Bene multum: promeruit adiuvit, profuit, cui contrarium est *commeruit.* Nam *mereri* et *promereri* est praestare beneficium. Virgilius:

Quique sui memores alios fecere merendo.

Et:

Nunquam, regina, negabo Promeritam.

V. 49. Ubi me dixero tanti dare: Recte dixit. Ubi enim pactio intercesserit pretii, iam ereptionis actio sublata erit et pretium debebitur.

V. 50. Mox, cras redi: Mire transit ad μιμητικόν.

V. 51. Id quoque pati possum: Id, mox, cras redi, id est, moram. ¶ Quamquam iniurium: Vendere quod nolis, *est* scilicet.

V. 17. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 664.
V. 19. *Et] Virgilius Aen.* lib. IV. v. 334.

Vérum cogito íd, quod res est: quándo eum quaestum occéperis,
Áccipiunda et mússitanda iniúria adulescéntiumst.
Sét nemo dabít: frustra egomet mécum has rationés puto.

V. 54. *Sét nemo dabit: frústra has egomet mécum rationés puto.*

V. 52. Id quod res est: Pro, *id quod verum est*, bona locutio. ❡ Quando eum quaestum occeperis: Ut in Andria: *Deinde quaestum occipit.*

V. 53. Mussitanda: Patienda, consideranda cum silentio et ut in amatore putanda atque per hoc perferenda. *Mussitare* enim proprie est dissimulandi causa tacere, dictum vel a *muto* vel ab *m*, quae litera est nimium pressae vocis ac pene nullius, adeo ut sola omnium, cum inter vocales inciderit, atteratur atque subsidat. Hinc Virgilius:

Mussat rex ipse Latinus.

V. 54. Frustra egomet mecum: Praeparationis genus ad accipiendas viginti minas totius summa desperatio.

V. 2. *in Andria* Act. I. sc. 1. v. 52.
V. 9. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 657.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

SYRUS. SANNIO.

SY. Tace, égomet conveniam ïam ípsum: cupide accípiat faxo, atque étiam
Bene dícat secum esse áctum. Quid istuc Sánniost, quod te aúdio

---

V. 1. *SY. Tace, égomet conveniam ípsum: cupide accípiat iam faxo: átque etiam.*

V. 1. Tace, egomet conveniam iam ipsum: In hac scaena actus est exemplum continens vitae avarorum, qui saepe in damnum ipsius avaritiae rationibus ruunt: simul etiam duorum inter se nequam hominum spectanda quaedam vicissim et dolosa captio est. ❡ Tace, egomet conveniam iam ipsum: Tace si pro adverbio est, omnibus dicitur: si pro verbo ponitur, dicitur Ctesiphoni maxime sollicito et supplicanti omnibus ob metum patris. Iam autem non tarditatis est, sed properationis significatio.

V. 2. Bene dicat secum esse actum: Actum recte additum est. Nam multa etiam cupide accipimus, ita tamen ut male nobiscum esse dicamus actum. ❡ Quid istuc Sannio est: Illud supra post scaenam, hoc iam in proscaenio dicitur. Et vide quam ingeniose Terentius, qui supra ab Aeschino lenonis nomine facit Sannionem vocari, utpote ab homine arroganti et feroci ob aetatem et negotium, at hunc blande circumvenientem honorificentius inducit cum lenone loqui et Sannionem eum vocare. Sane qui in sordidis professionibus agunt vitam, honorifice nomine proprio appellas, sed qui in splendidis artibus sunt constituti, gaudent artis nomine nuncupari, ut imperator, orator, philosophus. Sic et in Eunucho:

Audire vocem visa sum modo militis,

apud se loquens meretrix, et postquam illum cominus videt: *Salve mi, Thraso*, inquit, non: *Salve, miles*, quod erat durissimum. Et mox irata personat: *Miles, nunc adeo edico tibi.*

V. 21. *in Eunucho* Act. III. sc. 2. v. 2.

Nescío quid concertásse cum hero? SAN. Númquam vidi iníquius
Certátionem cónparatam, quam haéc hodie inter nós fuit.
Ego vápulando, ílle vérberando usque, ámbo defessí sumus.
SY. Tua cúlpa. SAN. Quid facerem? SY. Ádulescenti mórem gestum opórtuit.
SAN. Qui pótui melius, quí hodie usque os praébui? SY. Age, scis quíd loquar?

V. 4. *quam hódie quae inter nós fuit.*
V. 7. *Qui pótui melius, qui hódie ei usque os praébui?*

V. 3. NESCIO QUID CONCERTASSE CUM HERO?: Argute positum NESCIO QUID. Vult enim ex illo audire, ut nanciscatur initium, quod persuadendum suscepit. ¶ CONCERTASSE: *Οἰκονομία.* Honorifice lenonem tractat, ut et placidum sibi reddat et ut eum faciat ad contemnendam pecuniam liberalem. Nam honestas adimit avaritiam.

V. 4. CONCERTATIONEM COMPARATAM: *Διασύρει*, quia ille concertasse dixit, non caesum esse. ¶ COMPARATAM: Proprie: alias *constitutam.* Et COMPARATAM ad dictum Syri refert, qui ait concertationem fuisse, pares faciens Aeschinum et lenonem. Nam Sannio vult sibi deberi pro eo, quod vapulavit, quod abstulit illi Syrus, dicendo eum non verberatum esse, sed potius concertasse. Et proprie dixit CONCERTATIONEM ipsum actum. Nam *certamen* est res ipsa, de qua certatur, uter columbam sagitta feriat, uter prior decurrat ad metas. Nam sic Virgilius in Bucolicis:

Velocis iaculi certamina ponit in ulmo.

At vero *certatio* ipse actus contentioque certantium est.

V. 5. ILLE VERBERANDO USQUE AMBO DEFESSI SUMUS: Incerta est distinctio vel VERBERANDO USQUE vel USQUE DEFESSI. Et est USQUE adverbium significans aut diu aut multum.

V. 6. TUA CULPA: Potest et nominativus et ablativus casus esse: si nominativus est, deest *est*, et si ablativus, deest *factum est.* ¶ ADOLESCENTI MOREM GESTUM OPORTUIT: Ab aetate adiuvatur sententia. Ideo ADOLESCENTI dixit, non *Aeschino.* Et *morem gerere* proprie lenonis et meretricis est, unde et ipse sic respondet, ut non fugiens *κακέμφατον* dicat: USQUE OS PRAEBUI. ¶ ADOLESCENTI MOREM GESTUM OPORTUIT: Cum ἐμφάσει ADOLESCENTI pronuntiandum est, scilicet qui facilius assentatione caperetur.

V. 7. QUID POTUI MELIUS: Subauditur *morem gerere.* Et

V. 16. *Virgilius in Bucolicis*] *in Georgicis* lib. II. v. 530.

Pecúniam in locó neclegere máxumum interdúmst lucrum: hui!
Metuísti, si nunc dé tuo iure cóncessisses paúllulum, atque
Adulésce̍nti esses mórigeratus, hóminum homo stultíssume,
Ne nón tibi istuc féneraret. SAN. Égo spem pretio nón emo.
SY. Numquám rem facies: ábi, nescis inéscare homines, Sánnio.
SAN. Credo ístuc melius ésse: verum ego núnquam adeo astutús fui,

---

V. 12. *ábi, non scis inéscare.*

hoc subtiliter leno, cum morem gerendum fuisse in meretricis pretio dixerit Syrus. ¶ QUI HODIE: HODIE autem non tempus significat, sed iracundam eloquentiam ac stomachum, ut Virgilius:

Numquam omnes hodie moriemur inulti.

¶ AGE: Modo AGE corripientis est adverbium. ¶ SCIS QUID LOQUAR: Argute: quia simulaverat leno non intellexisse, quod dixerat servus. ¶ SCIS QUID LOQUAR: Legitur et sic: SED SCIS QUOD LOQUAR.

V. 8. IN LOCO NEGLIGERE MAXIMUM INTERDUM EST LUCRUM: Bene additum est IN LOCO et INTERDUM. Non enim semper.

V. 9. SI NUNC DE TUO IURE CONCESSISSES: Bene TUO IURE, ne diceret: Non erat res mea, quam venalem habui. Aut DE TUO IURE de lenonia duritia, ut alibi:

Meo iure utar, ut potior sit, qui prior ad dandum sit.

V. 11. NE NON TIBI ISTUC FENERARET: Feneratum est eum lucro redditum et multiplicatum. FENERARET ergo non Aeschinus, sed ipsa res, in qua feneratio est. ¶ EGO SPEM PRETIO NON EMO: Ἀντονομασία contra: *Pecuniam in loco negligere maximum interdum est lucrum.*

V. 12. NUMQUAM REM FACIES: Leno quidquid agit, ad lucrum refert, et sic lucri genus dicit esse Syrus a lenone, quemadmodum persuadet. Et nota REM et litem et negotium meretricis et patrimonium et omnem pecuniam nominari. ¶ NUMQUAM REM FACIES: Secundum personam servi lenonem Syrus hortatur, eum ipsum ad lucrum excitans, non ad honestatem. ¶ NESCIS INESCARE HOMINES, SANNIO: Μεταφορὰ ab aucupibus, qui avibus capiendis offundunt cibum.

V. 13. CREDO ISTUC MELIUS ESSE: Vide comicum errorem utriusque personae et callidi lenonis et captiosissimi servi.

V. 4. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 670.
V. 14. *alibi*] *in Phormione* Act. III. sc. 2. v. 48.

Quin quídquid possem, mállem auferre pótius in praeséntia.
SY. Age, nóvi tuum animúm, quasi iam usquam tíbi sint vigintí minae,
Dum huic óbsequare. Praéterea autem te áiunt proficiscí Cyprum. SAN. Hem.
SY. Coemísse hinc quae illuc véheres multa: návem conductam: hóc scio,
Animús tibi pendet: úbi illinc spero rédieris, tamen hóc ages.
SAN. Nusquám pedem: perii hércle hac illi spe hóc inceperúnt. SY. Timet:
Iniéci scrupulum hómini. SAN. O scelera! Illúd vide

V. 15. AGE: AGE nunc verbum est, significans *dic*: quia iam prope est, ut consentiat persuadenti. ❡ TUUM ANIMUM: Deest *liberalem*. ❡ QUASI IAM USQUAM TIBI SINT VIGINTI MINAE: Sensus: Quasi numero in aliquo ducas et in aliqua aestimatione constituas: et non, si velis, penitus contemnas viginti minas, dum modo huic obsequaris.

V. 16. TE AIUNT PROFICISCI CYPRUM: Et eum non profecturum dixit, sed iam PROFICISCI et non ab uno dicit se audivisse, ne negaret, sed AIUNT inquit. ❡ PRAETEREA AUTEM?: Ἀρχαϊσμὸς est figura. Nam veteres libenter coniunctiones multiplicabant.

V. 17. COEMISSE HINC, QUAE ILLUC VEHERES MULTA: Nusquam hoc ostendit alias Terentius, sed apparet ex confessione lenonis vera haec omnia esse. Et mira varietas est: PROFICISCI, COEMISSE, CONDUCTAM NAVIM, ne diceret: *proficisci, emere* et *conducere navem*. Et CONDUCTAM NAVIM addidit, ut dilationem res habere non possit. ❡ HOC SCIO, ANIMUS TIBI PENDET: Hoc et correpte legi potest, ut articulus demonstrativus sit, et producte, ut significet aut hanc rem aut hunc locum, id est Cyprum.

V. 18. UBI ILLINC SPERO REDIERIS: Ex spe sua vult Syrus ostendere, quid leno debeat sperare, id est, non se accepturum modo. ❡ TAMEN HOC AGES: Hoc est, exiges debitum. Nam *hoc agere* dicimus eum, qui instat negotio suo.

V. 19. NUSQUAM PEDEM: Quia exclamatio est, oratio per ἀποσιώπησιν non completur.

V. 20. INIECI SCRUPULUM HOMINI: Hoc leno non audit. Simul enim dicitur, quom ille clamat. Et ideo simul legi non potest. Et hic ostendit Syrus, quo haec consilio locutus sit.

Ut in ípso articulo oppréssit. Emptae múlieres
Conplúres et item hinc ália, quae portó Cyprum.
Nisi eo ád mercatum vénio, damnum máxumumst.
Nunc si hóc omitto ac túm agam, ubi illinc rédiero,
Nihil ést, refrixerít res. Nunc demúm venis?
Cur pássus? ubi eras? út sit satius pérdere,
Quam aut núnc manere tám diu aut tum pérsequi.

V. 23. *damnum est máxumum.*
V. 24. *Nunc si hóc omittam etc.*
V. 27. *Quam aut hic manere tám diu, aut tum pérsequi.*

V. 22. QUAE PORTO CYPRUM: Hanc insulam posuit poeta vel quod Veneri sacrata sit, ut Horatius:

Sic te diva potens Cypri.

vel quod mercatus in ea sit, ut idem:

Numquam dimoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare.

*V. 20. ILLUC VIDE: VIDE τῷ ἰδιωτισμῷ dicit.

*V. 21. UT IN IPSO ARTICULO OPPRESSIT: *Μεταφορὰ* perseverans a scrupulo, id est, lapillo, qui nos in calceo latens plerumque laedit. Et OPPRESSIT vel Aeschinus vel res ipsa, quam subiicit, id est, quod ait: *Emptae mulieres complures etc.*

*V. 22. ITEM HINC ILLA: In lenonis mercibus *ἐξοχή*.

*V. 21. EMPTAE MULIERES COMPLURES: *Σύλληψις*. ¶ EMPTAE: Legitur et EMPTA.

V. 23. NISI EO AD MERCATUM VENIO: Eo nunc adverbium est loci, id est, Cyprum. Mercatus autem locum tempusque significat. ¶ DAMNUM MAXIMUM EST: Quia et hoc damnum in pretio mulieris est.

V. 24. NUNC SI HOC OMITTO: Quod damnum est scilicet. Hoc autem dicit negotium cum Aeschino. ¶ ACTUM AGAM: Proverbium, id est, nihil agam. Quod enim in iure semel iudicatum fuerit, rescindi et iterum agi non potest. Sic in Phormione: *Actum aiunt ne agas.*

V. 25. NIHIL EST: Nove NIHIL EST pro nulla spes est. ¶ REFRIXERIT: Pro refrigescit.

V. 26. UT SIT SATIUS PERDERE: Per *ὑπερβολὴν* hoc accipe. Nam non convenit personae lenoniae damna contemnere.

V. 27. HIC MANERE: Dum non navigo. ¶ TUM PERSEQUI: Quum rediero.

V. 2. *Horatius Carm.* lib. I. od. 3. v. 1.
V. 4. *ut idem*] *ibid.* lib. I. od. I. v. 13.
V. 22. *in Phormione* Act. II. sc. 3. v. 72.

SY. Iamne énumerasti, id quód ad te rediturúm putes?
SAN. Hocine íllo dignumst? hócine incipere Aéschinum?
Per oppréssionem ut hánc mihi eripere póstulet?
SY. Labáscit: unum hoc hábeo: vide, si sátis placet,
Potiús, quam venias ín periclum, Sánnio,
Servésne an perdas tótum, dividuúm face:
Minás decem conrádet alicunde. SAN. Heí mihi,

V. 29. *hócine inceptare Aéschinum?*

V. 28. IAMNE ENUMERASTI: Finxit Syrus se non intellexisse, quid apud se ipsum leno locutus sit, ideo illi aliud ait, quam ille secum disputaverit. ¶ ID, QUOD AD TE REDITURUM PUTES: Hoc dicto tantum illum accepturum significat, quantum dederat in puella. Nam ad nos redit, quod a nobis abierit. Et dicendo REDITURUM ostendit super viginti minas nihil illum sperare oportere. Sic enim supra: *Minis viginti tu illam emisti, quae res tibi vertat male.*

V. 29. HOCINE ILLO DIGNUM EST: Huiusmodi comploratio summam desperationem lenonis ostendit. ¶ HOCINE INCIPERE AESCHINUM: Quasi de magno facinore dixit, ut in Heautontimorumeno: *Vide quod inceptet facinus.* Aeschinum autem cum laudatione dixit, quasi quem non deceat male facere. Et vide quam omnia experiatur impotens et miser ob recuperandam rem suam.

V. 30. UT HANC MIHI ERIPERE POSTULET: Non dicit de qua, quia de illa sermo est. ¶ POSTULET: Velit aut speret. Cicero: *Ut temporibus rei publicae cedat, non est postulandum,* id est, cupiendum aut exspectandum. ¶ ERIPERE POSTULET: Ἐν τῷ ἤθει dixit, non eripuerit, tamquam adhuc non fecerit. Et sic loquuntur, qui nolunt circa se perseverare iniuriam.

V. 31. LABASCIT: Hoc presse dicitur. Et proprie dicit LABASCIT, ut et suam instantiam et cunctationem tarde incipientis consentire monstraret. Nam inchoativum verbum est. Et est metaphora ab arbore facta, quae multis succisa ictibus ferri, tandem incipit in casum pendere ruinamque minitari. ¶ UNUM HOC HABEO: Hoc clare, et subaudiendum est: *quod dicam,* vel *dicere.* ¶ VIDE, SI SATIS PLACET: Non PLACET dixit, sed SATIS PLACET, veluti magnum consilium praebiturus.

V. 32. POTIUS, QUAM VENIAS IN PERICULUM: Oratorie. Comparatione peiorum dicit hoc esse, quod suggerit, eligendum.

V. 33. DIVIDUUM FACE: Hoc est, divide. Figura μακρολογία. DIVIDUUM a divisione, *dimidium* a dimensione dicimus.

V. 34. MINAS DECEM: Scit illum viginti posse accipere, sed idcirco agit, ut optet leno, quod paulo ante nolebat. ¶ CON-

Etiám de sorte núnc venio in dubiúm miser?
Pudét nihil? omnis déntes labefecít mihi.
Praetérea colaphis túber est totúm caput.
Etiam ínsuper defraúdat? Nusquam abeo. SY. Út lubet.
Num quíd vis, quin abeam? SAN. Ímmo hercle hoc quae-
só, Syre,
Utut haéc sunt acta, pótius quam litís sequar,

V. 38. *defrúdet.*

RADET ALICUNDE: ALICUNDE dictum est, quasi non habentis. Nam nec ipsae in promptu sunt. ¶ HEI MIHI, ETIAM DE SORTE NUNC VENIO IN DUBIUM MISER: S o r s est summa, cui extrinsecus acquiritur fenus. Ergo s o r t e m dicit de pretio, quo empta est, id est, viginti minis. Et vide illum damno potius exclamare, quam iniuria. ¶ NUNC VENIO IN DUBIUM: Id est, in periculum.

V. 36. OMNES DENTES LABEFECIT MIHI: Iniuria lenoni tunc dolet, quum adiuncta damno est, ut supra:

Quando eum quaestum occeperis,
Accipienda et mussitanda iniuria adolescentium est.

Vel idcirco enumeratis contumeliis adiecit: *Etiam insuper defraudet?* Et vide, ut eadem, quae dixit supra, repetat, sed ardentius tamen et cum *αὐξήσει*. Sic V i r g i l i u s in maius repetit, quod non semel dicit.

V. 37. COLAPHIS TUBER EST TOTUM CAPUT: TUBER est genus cibi collectum ex tumentibus et quasi praegnantibus arenis. Plus autem hic, quam supra, dixit. Supra enim dixit: *Plus quingentos colaphos infregit mihi*, hic vero: COLAPHIS TUBER EST TOTUM CAPUT.

V. 38. ETIAM INSUPER DEFRAUDET: *Αὔξησις* apta lenoni avaro. Nam honestior persona non hunc ordinem faceret. ¶ DEFRAUDET: Fraude decipiat. ¶ NUSQUAM ABEO: Hoc dictum vim habet comminantis, nisi illud eum contemptu susceperit Syrus. ¶ UT LUBET: Negligenter servus respondet, ut rogetur a lenone.

V. 39. NUM QUID VIS, QUIN ABEAM: Haec est plena locutio. Nec NUMQUID VIS desiderat supplementum, et hoc uti dicto discedentes solent. QUIN nunc *quare non* significat. ¶ IMMO HERCLE HOC QUAESO, SYRE, UTUT HAEC SUNT FACTA: Ipse sibi satisfacit. UTUT enim q u o q u o m o d o significat, diverticulum ad preces faciens.

V. 40. POTIUS, QUAM LITES SEQUAR: Quia dixerat Aeschinus: *Nunc vide utrum vis, argentum accipere an causam meditari tuam.*

Meum míhi reddatur: sáltem quanti emptást, Syre.
Scio té non usum antehác amicitiá mea:
Memorém me dices ésse et gratum. SY. Sédulo
Faciám. Set Ctesiphónem video: laétus est
De amíca. SAN. Quid, quod te óro? SY. Paullispér
mane.

V. 42. *Scio nón te esse usum antehác amicitiá mea.*

V. 41. MEUM MIHI REDDAT: Sortem, quam solam supra recusabat. Et oratorie. Non enim *quanti emi* dixit, sed invidiose: MEUM MIHI REDDAT. ¶ SALTEM: *Τὸ ἔσχατον.* Natum est autem a captivis SALTEM, qui nihil aliud praeter salutem a victore petunt.

V. 42. SCIO NON TE USUM ANTEHAC AMICITIA MEA: Figura *ἀξιοπιστία,* per quam ostendit se fideliter promittere, quod promittit. Virgilius:

Scio me Danais e classibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiisse penates.

V. 43. MEMOREM ME DICES: Figurate est inducta promissio praemiorum. Et bene utrumque narrat. Nam non continuo, qui memor est, etiam gratus est. Memor enim est, qui apud se meminit, gratus, qui meruit hoc nomine vocari, dum vicem reddit. Nam multi sunt memores, ingrati tamen. ¶ SEDULO FACIAM: Sic promittit, ut nihil sua interesse credatur. ¶ SEDULO: De industria, sine dolo.

V. 44. SED CTESIPHONEM VIDEO: LAETUS EST DE AMICA: Adventus in proscaenium personarum consulto consilio finguntur a poeta, tamquam superveniant aliis rebus in medio positis, quae ipsarum interventu finiantur, et mire, quasi ex argumento sit, ut futuri actus sui, ante quam loqui incipiant, describantur. ¶ LAETUS EST DE AMICA: Hoc lentius et summisse.

V. 45. QUID? QUOD TE ORO: Deest *agis* seu deest *ego.* ¶ QUOD TE ORO: Aut *si quid* aut *propter quod* subintelligimus, ut sit: Quid mihi non respondes de eo, propter quod te oro, aut si quid te oro? Et quam bene fastidiosum lenonem facit Syrus, ut optans ille disperando viginti minas accipiat. Nam et supra non intendenti dicit totiens in uno sensu hoc idem Syrus. ¶ DE AMICA: Potest hoc et interrogative pronuntiari.

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 602.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

CTESIPHO. SYRUS.

CTES. Abs quívis homine, quom ést opus, beneficium accipere gaúdeas:
Verum énim vero id demúm iuvat, si quem aéquomst facere, is béne facit.
O fráter, frater, quíd ego nunc te laúdem? satis certó scio,

V. 3. *quid ego te nunc laúdem?*

V. 1. ABS QUIVIS HOMINE, QUUM EST OPUS, BENEFICIUM ACCIPERE GAUDEAS: In hac scaena gratiarum actio est ex persona eius, qui praestitit, et eius, cui praestitum est, et ex ipsius pretii quantitate. Nam omne, quod geritur, aut in rebus est aut in personis aut in attributis eorum. ¶ ABS QUIVIS HOMINE: Bene sic coepit dicturus: O FRATER, FRATER. Et QUI secundum regulam dixit, quia dicimus QUIBUS. Ceterum a *quo quis* facit, non *quibus*. Et incerta distinctio est: QUUM EST OPUS ACCIPERE BENEFICIUM, vel QUUM BENEFICIUM EST OPUS. Hoc vetus est, illud communiter.

V. 2. ID DEMUM IUVAT: Ostendit plus esse, quod iuvat, quam gaudium. ¶ IS BENE FACIT: BENE subaudiendum est bis numero.

V. 3. O FRATER, FRATER: Virgilius:

Et fratrem ne desere frater.

Unum relatum est ad appellationem, alterum ad laudem. Et subdistinguendum, ut videatur quaesivisse, quid ultra diceret, et plus invenire se non potuisse, quam FRATER. ¶ QUID EGO NUNC TE LAUDEM: QUID, propter quid. Et NUNC TE τῷ ἰδιωτισμῷ, additum est de superfluo, ut,

Tu nunc Carthaginis altae
Fundamenta locas?

¶ QUID EGO NUNC TE LAUDEM: Quia laus genus causae est, quod non adhibetur, nisi dubiae rei. ¶ QUID EGO NUNC TE LAUDEM: Distinguendum. QUID autem pro *ut quid*.

V. 13. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 600.
V. 19. *ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 265.

Numquam íta magnifice quídquam dicam, id vírtus quin superét tua.
Itaque únam hanc rem me habére praeter álios praecipuam árbitror,
Fratrem hómini nemini ésse primarum ártium magis príncipem.
SY. O Ctésipho. CTES. O Syre, Aéschinus ubi est? SY. Éllum, te exspectát domi. CSES. Hem.
SY. Quid est? CTES. Quíd sit? illius ópera, Syre, nunc vívo. Festivóm caput,

---

V. 5. *praeter álias.*

V. 4. NUMQUAM ITA MAGNIFICE: Deest *quod*, ut sit, quod numquam ita magnifice. Duplex causa est omittendae laudis, si res aut nimium mala est aut nimium bona. ¶ ID VIRTUS QUIN SUPERET TUA: Bona περίφρασις. VIRTUS TUA potius, quam TU.

V. 5. ITAQUE UNAM HANC REM ME HABERE: ITAQUE et subiunctivum potest esse media syllaba correpta et praepositivum producta eadem syllaba, ut sit ITAQUE.

V. 6. FRATREM: Nove dixit unam rem FRATREM. Sed ego puto FRATREM non subdistinguendum, sed legendum contexte usque ad PRINCIPEM. Nam si distinxeris FRATREM, erit bis, ut arbitror, subaudiendum et supra et infra. Quod si FRATREM inferioribus iunxeris et cum admiratione pronuntiabitur et subaudictur: *quam mihi.* Hanc sane locutionem scire debemus propter personam elaboratam. Nam nimium gaudet et rusticus adolescens est, qui laudare conatur Aeschinum, quasi titubans et pene balbutiens. ¶ HOMINI NEMINI: Nove auribus nostris, sed veterum consuetudine locutus est. Nam quum NEMINI hominem significet, quid opus fuit dicere HOMINI NEMINI? Sed, ut diximus, figura est ἀρχαϊσμός.

V. 7. O CTESIPHO: Mire coepit gaudium significans: O CTESIPHO. ¶ O SYRE: Ille ut praevidens, hic, ut qui non praeviderit, O dicit. ¶ O SYRE, AESCHINUS UBI EST: Bene statim de illo, cui agebat gratias, loqui coepit. ¶ ELLUM: Ecce illum, vel pronomen est vel adverbium demonstrantis. Alii interrogative legunt, ut sit: *Ellum dicis?* TE EXSPECTAT DOMI, ut ait ELLUM pronomen, id est *illum.* Nam et *illum* et *ellum* et *ollum* veteres dixerunt. ¶ DOMI: Adverbium est in loco. ¶ HEM: Interiectio est laetantis.

V. 8. QUID SIT?: Deest *quaeris.* Sed est admirantis magis quam interrogantis. ¶ ILLIUS OPERA: Dicendo OPERA et corporeum laborem Aeschini ostendit et religionem, ut:

V. 31. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 331.

Quin ómnia sibi póst putarit ésse prae meo cómmodo:
Maledícta, famam, méum amorem et peccátum in sese tráustulit.

V. 9. *Quine ómnia sibi póst putavit ésse prae meo cómmodo.*

Hunc mihi da proprium, virgo sata nocte, laborem,
Hanc operam.

Hanc religionem ait, ut:

Annua magnae
Sacra refer Cereri laetis operatus in herbis.

¶ ILLIUS OPERA, SYRE, NUNC VIVO: O miram amplificationem beneficii. Non dixit: *illius opera amicam habeo*, sed quod satis grave et satis amatorium: ILLIUS OPERA NUNC VIVO, inquit. ¶ FESTIVUM CAPUT: Huic contrarius sensus est: *Ridiculum caput.* Alii putant FESTIVUM CAPUT non Aeschini intelligendum, sed orationis, quam habet Ctesipho, agens gratias fratri. Ita in Eunucho: *Quam venuste, quod dedit principium adveniens.* Quod si est, nihil potest supra hanc laudationem. Nam supra hoc factum erit accipiendum. Sed male. Nam *caput Aeschini*, id est, ipsum Aeschinum, ut in toto pars sit per συνεκδοχὴν, in qua figura et pars pro toto ponenda est, quae aut eminet ex toto aut maioris pretii est ad id, quod agitur. Quod ipsum sic esse observatum a bonis auctoribus, si exempla συνεκδοχῆς penitus considerare studes, invenies.

V. 9. QUIN OMNIA: Admirative QUIN, et sic pronuntiandum QUIN, τὸ παρέλκον usque ad MALEDICTA, FAMAM. ¶ PRAE MEO COMMODO: Id est, mei commodi comparatione, ut in Eunucho: *Hic ego illum contempsi prae me*, id est, mei comparatione.

V. 10. MALEDICTA, FAMAM: MALEDICTA aut lenonis aut Demeae, FAMAM autem populi. Nam si aliter acceperis, idem maledictum videbitur et mala fama. ¶ MEUM AMOREM ET PECCATUM: De rapienda meretrice et amanda. ¶ MEUM AMOREM ET PECCATUM: Quum dixisset OMNIA, duo tantum intulit: MALEDICTA et FAMAM, ut:

Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque.

Et hoc, ut sit defectus quidam intelligendus ex affectu gratias agentis. ¶ IN SE TRANSTULIT: Pulcra παρασκευή, qua erratura est Sostrata circa Aeschinum, quem ad modum iam erravit Demea eo, quod ab illo credidit amari meretricem.

V. 3. *ut Virgilius Georg.* lib. I. v. 338.
V. 12. *in Eunucho* Act. III. sc. 2. v. 5.
V. 23. *in Eunucho* Act. II. sc. 2. v. 8.
V. 30. *ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 558.

Nil póte supra. Quidnám foris crepuit? SY. Máne, mane, ipse exít foras.

V. 11. *Nil súpra pote. nam quid foris crepuit? SY. máne mane. ipse exít foras.*

V. 11. NIHIL POTE SUPRA: Ἔλλειψις per admirationem est. Subaudiendum est enim vel *esse* vel *dici*. Ut POTE pro *potis* et *mage* pro *magis*, τῷ ἀρχαϊσμῷ. ¶ QUIDNAM? FORIS CREPUIT: Resonuit, ut *decrepiti* dicti sunt clamosi senes.
5 FORIS singularis numeri, nominativi casus. ¶ MANE: MANE gaudentis est hoc dictum, non operiri iubentis.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

AESCHINUS. SANNIO. CTESIPHO. SYRUS.

AES. Ubi est ílle sacrilegús? **SAN.** Men quaerit? núm quidnam effert? óccidi:
Nil vídeo. **AES.** Ehem, opportúne: te ipsum quaéro: quid fit, Ctésipho?
In túto est omnis rés: omitte véro tristitiém tuam.

V. 1. *Me quaerit.*

V. 1. Ubi ille est sacrilegus?: Mire Aeschinus servat adversus lenonem superbiam, qua ostenditur tanto esse alienior ab amoribus meretricis, quanto audacior in lenonem. ¶ Men quaerit? numquidnam effert: Sperat nunc leno se aliquid accepturum propter convitium, ut alibi: *Minis viginti tu illam emisti, quae tibi res vertat male. Argenti tantum tibi dabitur.* Et vide quanti faciat leno prae lucro iniuriam, qui se sacrilegi nomine significari non solum non dolet, sed etiam cupit. Oportet autem men quaerit cum quadam gesticulatione et subsultatione sperantis lenonis ad hoc se quaeri, ut accipiat, pronuntiare. ¶ Occidi: nihil video: Occidi, non quia sacrilegus dictus est, sed quia nihil accipit. Et simul gestum considera loquentis ex verbis. ¶ Occidi: nihil video: Mire hoc verbo apparet in vultu lenonis et spem mortuam et exstinctum gaudium. Nam et apta est ἔλλειψις haec dicentis: Occidi: nihil video. Neque enim addidit *proferri* aut quid tale.

V. 2. Ehem: Interiectio repentinae rei. ¶ Opportune, te ipsum quaerito: Ἀσύνδετον: deest *venisse*. Non enim sequenti nectitur. ¶ Quid fit, Ctesipho?: Quid fit blandum initium est. Non enim nunc interrogat, quum ipse dicat: In tuto est omnis res. Sic ipse mox in subditis: *Iam nunc haec tria addidi primum praeter naturam: O noster, quid fit, quid agitur?*

V. 3. In tuto est omnis res: Quasi amatori omne dixit negotium de amica. An omnis res et lenonis iur-

V. 5. *ut alibi*] supra Act. II. sc. 1. v. 37 sq.
V. 21. *in subditis*] *infra* Act. V. sc. 5. v. 3 sq.

CTE. Ego illam hércle vero omítto, qui quidem te hábeam fratrem: o mi Aéschine,
O mí germane: ah véreor coram in ós te laudare ámplius,
Ne id ádsentandi mágis, quam quo habeam grátum, facere exístumes.
AES. Age, inépte, quasi nunc nón norimus nós inter nos, Ctésipho.
Hoc míhi dolet, nos péne sero scísse et pene in eúm locum
Redísse, ut si omnes cúperent, nil tibi póssent auxiliárier.

V. 8. *Hoc mihi dolet, nos paéne sero scisse, et in eum rém locum.*
V. 9. *tibi nil póssent auxiliárier.*

gium et suspicio patris Demeae simul? ¶ OMITTE VERO: VERO abundat aut correptivum est iamdudum non omittentis.

V. 4. EGO ILLAM HERCLE VERO OMITTO: Apparet non nunc primum diei Ctesiphoni ab Aeschino: *Omitte vero tristitiam tuam*, nec nunc primum responsum: OMITTO. Et ideo additum est: HERCLE VERO, quia nunc demum data est plena securitas.

*V. 3. TRISTITIAM TUAM: Sic dixit quasi nimiam.

*V. 4. QUI QUIDEM TE HABEAM FRATREM: Acuendum TE.

V. 5. O MI GERMANE: MI meus, sed vocativo dixit casu. ¶ CORAM IN OS TE LAUDARE AMPLIUS: CORAM ad ipsum pertinet, quem laudat, et ad eos, qui audiunt: IN OS ad ipsum, qui laudatur. Nam CORAM LAUDAT, qui non tacet apud alios et hoc agit non per epistolam, sed ipse praesens: IN OS, qui apud ipsum loquitur, quem collaudat. ¶ LAUDARE AMPLIUS: Quam laudavit.

V. 6. NE ID ASSENTANDI: Antiqua ἔλλειψις. Deest enim *causa*. ¶ ASSENTANDI: Adulandi. Et utrum deest *causa* an absolute sic dicitur? ¶ NE ID ASSENTANDI: Specta, si non rusticus adolescens est et purissimae simplicitatis, adeo ut etiam velle laudare fratrem nimio pudore non possit, hoc solo, quia praesens est, quum illum nimium laudarit absentem. ¶ QUAM QUOD HABEAM GRATUM: Varie. Non enim intulit, quas gratias agenti. ¶ QUOD: Quia.

V. 7. AGE, INEPTE: Non est iniuria, quia et maior frater est et blanda dicturus.

V. 8. HOC MIHI DOLET: Τῷ ἰδιωτισμῷ MIHI DOLET pro *doleo*. Et *dolet* bis subaudiendum est. ¶ ET PENE IN EUM LOCUM REDISSE: Insinuatio beneficii ex periculo et difficultate ob tempus.

V. 9. UT SI OMNES CUPERENT: Non, si ego tantum modo, aliis adversantibus.

CTE. Pudébat. AES. Ah, stultítiast istaec, nón pudor, tam ob párvolam
Rem péne e patria: túrpe dictu: deós quaeso ut istaec próhibeant.
CTE. Peccávi. AES. Quid aït tándem nobis Sánnio? SY. Iam mítis est.
AES. Ego ád forum ibo, ut húnc absolvam: tu íntro ad illam, Ctésipho.
SAN. Syre, ínsta. SY. Eamus: námque hic properat ín Cyprum. SAN. Ne tám quidem:

V. 10. PUDEBAT: Deest *fateri*. ¶ STULTITIA EST ISTAEC: Hoc scilicet non fateri ei, qui ipse patri numquam quidquam celaverit. ¶ TAM OB PARVOLAM REM: Ergo diminutivis adiungitur TAM particula et deest *perire*, sed τῷ εὐφημισμῷ tacetur. ¶ TAM OB PARVOLAM REM: Id est, meretricem. Et bene hic dicit Aeschinus, quasi qui maiora expertus sit, id est, vitium virginis.

V. 11. PENE E PATRIA: Deest *fugere*, quia amatores comici cito comminantur patriam se deserturos, ut amicas sequantur. ¶ PENE E PATRIA: *Ἀποσιώπησις εὐφημισμοῦ χάριν.* Menander mori illum voluisse fingit, Terentius fugere. ¶ TURPE DICTU: *Te fugere* scilicet, et deest *est*. ¶ UT ISTAEC PROHIBEANT: Id est exsilium fugamque patriae.

V. 12. PECCAVI: Approbavit ex periculo magnitudinem beneficii. ¶ QUID AIT TANDEM NOBIS SANNIO?: NOBIS τῷ ἰδιωτισμῷ additum est. Non enim NOBIS intelligendum est. ¶ IAM MITIS EST: Quia debacchatus est supra leno, IAM MITIS EST dixit.

V. 13. EGO AD FORUM IBO: Tunc enim in foro et de mensae scriptura magis, quam ex arca domoque vel cista pecunia numerabatur. ¶ UT HUNC ABSOLVAM: Id est, ut hunc reddito sibi pretio dimittam. Nam velut ligati sunt, quibus debetur aliquid. Dicuntur autem et illi solvi, qui quum debitores pretiorum fuerint, pecuniam reddunt debitam. Est ergo ABSOLVAM a me solvam. An iocatur in tristitia lenonis, qui illum cum barba lenonia et maesto vultu sequitur tamquam reus. ¶ TU INTRO AD ILLAM, CTESIPHO: Bona ἔλλειψις, significans laetitiam potiundae meretricis.

V. 14. SYRE, INSTA: Iam Syrus, non ut adiuvet, sed ut instanter adiuvet, rogatur. ¶ EAMUS: NAMQUE HIC PROPERAT: Hoc clamat Syrus, ut et beneficium ostendat sane, et ut rursus lenonem de profectione conterreat. ¶ NE TAM QUIDEM: Hoc a lenone inconstanter dicitur, ut perturbatio metuentis magnum

Quamvís etiam maneo ótiosus híc. SY. Reddetur: né time.
SAN. At ut ómne reddat. SY. Ómne reddet: táce modo ac sequere hác. SAN. Sequor.
CTE. Heusheús, Syre. SY. Ehem, quid est? CTE. Óbsecro te hercle hóminem istum inpuríssumum
Quam prímum absolvitóte: ne si mágis inritatús siet,
Aliqua ád patrem hoc permánet, atque ego túm perpetuo périerim.

V. 18. *CT. óbsecro hercle te, hóminem istum inpuríssimum.*

damnum possit ostendi. ¶ NE TAM QUIDEM: TAM pro *tantum*, an TAM pro *tamen?* et deest: *Dicas me properare* aut *propero*, ut sit etiam adverbium hortantis vel consentientis.

V. 15. QUAMVIS ETIAM: Pro *in quantum vis*. ETIAM particula utrum c o n s e n t i e n t i s adverbium an coniunctio, qua significat et p r o p e r a r e se et n o n i n t a n t u m, u t n e g l i g a t, q u o d s i b i d e b e t u r. ¶ MANEO OTIOSUS HIC: Hoc separatim inferendum est, quasi pertinaciter asseverantem lenonem instaturum se exclamationem * facere denotetur. ¶ MANEO OTIOSUS HIC: Dixerat enim *propero* et rursum consenserat in Syri verba *properasse se* dicentis. ¶ REDDETUR, NE TIME: Quod d e s p e r a v e r a t leno, Syri o s t e n d i t sermo.

V. 16. UT OMNE REDDAT: Propter illud, quod Syrus dixerat: *dividuum face*. Et probatum est completumque, quod ait: *Cupide accipiat faxo*. Et hoc ipsum cum trepida et vultuosa supplicatione pronuntiandum est. ¶ TACE MODO AC SEQUERE HAC: Sic ait Syrus, quasi nunc lenonem doceat, quae sit ars non perdendi. Et totum cum supercilio praestantis magnum beneficium dicit. ¶ SEQUOR: Hoc responso leno satis commitigatus ostenditur.

V. 17. HEUSHEUS, SYRE!: Ex argumento est ostendere, quantum timeat Ctesipho saevum patrem. ¶ HEUSHEUS: Vox est de longinquo revocantis. ¶ OBSECRO TE HERCLE HOMINEM ISTUM INPURISSIMUM: Satis mansuete, quasi lenonem aut non possit rusticus aut non audeat dicere, HOMINEM dixit. ¶ ISTUM INPURISSIMUM: A v a r i s s i m u m, et totum cum exsecratione lenonis.

V. 18. QUAM PRIMUM ABSOLVITOTE, NE SI MAGIS IRRITATUS SIET: Velut clamet scilicet, et proprie de lenone, quem irritari dicit ut canem. Nam i r r i t a r i proprie canes dicuntur. L u c i l i u s de litera *r*:

Irritata canis quod homo quam planius dictat.

Lenonem autem timet Ctesipho, ut rusticus, ut sub patre duro, ut amator.

V. 19. ALIQUA AD PATREM HOC PERMANET: Non dicit, quid,

SY. Non fíet: bono ánimo és: tu cum illa te íntus oblecta ínterim,
Et léctulos iube stérni nobis ét parari cétera:
Ego iám transacta ré convortam mé domum cum obsónio.
CTE. Ita quaéso: quando hoc béne successit, hílare hunc sumamús diem.

---

sed nos intelligimus raptum puellae significari. § ALIQUA AD PATREM HOC PERMANET: Proprie secretum latens latici comparatur, intra vas clausum exsistenti, quod, quum effunditur, manat. Sic et alibi de committendis secretis loquens: *Plenus*, inquit, *rimarum sum: hac atque illac perfluo.* § ATQUE EGO TUNC PERPETUO PERIERIM: Quasi et nunc se periisse sentiat, sed non perpetuo.

V. 20. NON FIET, BONO ANIMO ESTO: Ut illi liberalis timor est, ita Syro servilis confidentia. § TU CUM ILLA TE INTUS OBLECTA: Moraliter ILLA dictum est, ut: *Daturne illa hodie Pamphilo?* et: *Illa quidem mea erit.* § TU CUM ILLA TE INTUS OBLECTA: Honeste explicavit turpe dictu.

V. 21. ET LECTULOS IUBE STERNI NOBIS: Servis. Nihil tam comicum. Et vide ut totum superbe ac magnifice loquatur Syrus.

V. 22. CONVERTAM ME DOMUM: CONVERTAM magnifice dictum. Verbum est enim magni moliminis et agminis ingentis. Nam convertere se dicitur, quem pompa praecedit, et imperator proprie convertit exercitum. Et hoc spectatur, ut moribus arrogantes servi sint, quum laetantur.

V. 23. ITA QUAESO: QUANDO HOC BENE SUCCESSIT: Volunt quidam et hunc versum Syri personae adiungendum, sed Ctesiphonis verba esse ex subditis planum est, cum dicit: *Hunc diem misere nimis cupio, ut coepi, perpetuum in laetitia degere.*

ACTUS TERTII SCAENA PRÍMA.

SOSTRATA. CANTHARA.

SO. Óbsecro, mea nútrix, quid nunc fíet? CAN. Quid fiát rogas?

Recte édepol spero. SOS. Módo dolores, méa tu, occipiunt prímulum.

CAN. Iam núnc times, quasi númquam adfueris, númquam tute pépereris?

V. 3. *quasi núsquam adfueris.*

V. 1. OBSECRO, MEA NUTRIX: Haec scaena tragoediae ordinem servat. Nam tragoedia in tria dividitur, exspectationem, gestum et exitum. Hic ergo exspectatio est, in Getae nuntio gestus, in planctu Sostratae exitus. ¶ OBSECRO, MEA NUTRIX: Hinc demonstratur, qui sit maternus affectus, quam grata in dominos servorum fides sit, eundemque laborem et dolorem esse ex falsis et veris malis. ¶ OBSECRO, MEA NUTRIX: Personae aut suis verbis aut aliorum insinuantur. Ex suis, ut nunc persona Sostratae: ex alienis, ut initio Aeschini persona ex Micionis oratione ad Demeae. ¶ OBSECRO, MEA NUTRIX, QUID NUNC FIET: MEA nunc pro blandimento ponitur. ¶ QUID NUNC FIET: Imploratio est magis trepidantis quam ignoratio et interrogatio. Namque illius nutrix est, quippe anicula est. Sed sapientior nutrix est, quam domina sua. Ipsum etiam, quod dicit NUTRIX, honorificum est, ut:

Annam cara mihi nutrix huc siste sororem.

Sunt enim nomina ad aliquid, quibus nos tamen velimus ab omnibus appellari, ut *magister*, *medicus*, *orator*.

V. 2. MODO DOLORES MEA TU OCCIPIUNT PRIMULUM: Evidenter hic MODO temporis praesentis adverbium est. Et rursus MEA TU blandimentum est, sine quo non progreditur colloquium feminarum et maxime trepidantium. ¶ PRIMULUM: Initium et ipsa origo dolorum diminutive demonstrata est. Non enim PRIMUM, sed PRIMULUM dicit.

V. 3. NUNQUAM TUTE PEPERERIS: Vide προπαρασκευὴν

V. 15. *ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 634.

SOS. Miserám me, neminem hábeo: solae súmus: Geta autem hic nón adest:
Néc quem ad obstetrícem mittam, néc qui adcersat Aéschinum.
CAN. Pol ís quidem iam hic áderit: nám numquam únum intermittít diem,
Quin sémper veniat. SOS. Sólus mearum míseriarum est rémedium.

V. 5. *Nec ést quem ad obstetrícem mittam, néc qui adcersat Aéschinum.*
V. 7. *mearum est míseriarum.*

doloris. Nihil mali adhuc secutum est et iam sic turbatur Sostrata. ¶ IAM NUNC TIMES, QUASI NUMQUAM ADFUERIS, NUMQUAM TUTE PEPERERIS: Docte duo proposuit, quibus experientes scientesque rerum sumus, videre et pati. Virgilius sic:

Quaeque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui.

TUTE autem pro *tu*: παρέλκον est, quod si recitatur, *tu* facit *tute* et *tutemet* et *tutemet ipse*.

V. 4. SOLAE SUMUS: Quom hoc nomen singularitatis sit, mire SOLAE pluraliter dixit. NEMINEM HABEO: SOLAE SUMUS: GETA AUTEM HIC NON ADEST: Muliebriter queritur et ex perturbatione sua aestimans, metu multa facit ea, quae pauca sunt. ¶ GETA AUTEM HIC NON ADEST: Hic apparatio est, ut ostendatur absens, qui superventurus est.

V. 5. NEC QUEM AD OBSTETRICEM MITTAM: Deest *habeo*. Sed in consuetudine est sic loqui, cum utrumque nobis, non alterutrum deesse conquerimur.

V. 6. NUMQUAM: Pro *non*. Et SEMPER non ad omne tempus rettulit: nam qui potest? sed ad omnes dies secundum quod ait: NAM NUMQUAM UNUM INTERMITTIT DIEM.

V. 7. SOLUS MEARUM MISERIARUM: Bona locutio.

*V. 4. MISERAM ME: Proprium est mulierum, cum loquuntur, aut aliis blandiri, ut:

Annam cara mihi nutrix huc siste sororem,

aut se commiserari, ut:

Miserae hoc tamen unum
Exsequere, Anna, mihi.

Nam haec omnia muliebria sunt, quibus pro malis ingentibus quasi in acervum rediguntur et enumerantur nullius momenti

V. 23. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 634.
V. 25. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 420.

CAN. É re nata mélius fieri haud pótuit, quam factum ést, hera,
Quándo vitium oblátum est, quod ad illum ádtinet potíssumum,
Tálem, tali génere atque animo, nátum ex tanta fámimilia.

V. 8. *É re natae mélius fieri haut pótuit quam factum ést, era.*

querelae. ¶ NEMINEM HABEO: Quid enim opus est? aut cur nunc quereris? ¶ SOLAE SUMUS: Numquam pluraliter SOLAE. ¶ GETA AUTEM HIC NON ADEST: Veniet.

*V. 5. NEC QUEM AD OBSTETRICEM MITTAM, NEC QUI ACCERSAT AESCHINUM: *Habeo* subauditur, et magis a trepidante quam rationabiliter dicitur. Nam refellit hoc totum nutrix Canthara.

V. 8. E RE NATA: Sic proprie dicimus de iis, quae contra voluntatem nostram acciderunt, ut nunc vitium virginis. Ergo E RE NATA ex vitio virginis. Sic Lucilius, *p. i. i. Hic e re nata sic eius dedit: haud malus est.* Et sic maluit dicere, quom non Aeschino culpam, sed potius casui attributam vellet. Est autem ordo: Nihil potuit melius e re nata fieri, quam id, quod factum est, hera, ut quando quidem vitianda erat virgo, ab eo vitiaretur, qui erat expetendus ad matrimonium. Sensus enim hic est: Est quidem malum vim fieri virgini, sed ex condicione eius, quae vitiata sit, nihil potuit melius evenire, quam quod contigit, ut ab eo vitiaretur, cuius nos non poeniteret. Intelligere autem debemus: FIERI et FACTUM ESSE pro *evenit* et *contigit* dici. ¶ MELIUS FIERI HAUD POTUIT: Si FIERI pro *evenit* acceperis, erit consecutio locutionis: sin minus, deerit, *quantum intelligo*, ut sit: *E re nata quantum intelligo.*

V. 9. QUANDO VITIUM OBLATUM EST: Hoc est, E RE NATA. ¶ OBLATUM EST: OBLATUM dicitur, quod offertur invito. ¶ QUOD AD ILLUM ATTINET POTISSIMUM: Quasi vitium oblatum sit potissimum, hoc est, bonum, sed ex persona eius, qui obtulit vitium, factum est bonum, quod per se ipsum malum est. Et hoc est, quod melius haud fieri potuit, quam factum est. ILLUM autem dicit, Aeschinum scilicet. POTISSIMUM autem superlativum est ab eo, quod est *potis* et *potius*. Sic enim facit: *Potis*, *potius*, *potissimum*. Et QUOD modo exceptionem significat, ut sit: *Quantum ad illum attinet*, id est, Aeschinum.

V. 10. TALI GENERE: Laus, ante illum talem, et tali animo in illo. Et GENUS iam ad vivos pertinet, fami-

SOS. Íta pol est, ut dícis: salvos nóbis deos quaeso út siet.

---

lia etiam ad defunctos. Alii genus ad nobilitatem referunt, familiam ad copias, unde et *paterfamilias* dicitur, ut sit: *Ex tanta familia*, ex tam divite domo. Haec omnis παρέκτασις tragica est gaudiorum introductio ante funestissimum nuntium. ¶ TALEM: Scilicet a corpore, a forma, a pulcritudine. ¶ TALI GENERE: Id est, ab iis, quae extrinsecus sunt, id est, honestate generis. ¶ ATQUE ANIMO: Id est, sapientia, modestia. Hoc modo igitur nihil praetermisit in laude.

V. 11. SALVOS NOBIS DEOS QUAESO UT SIET: Quia talis est, nihil ad vota praeter salutem opus est.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

GETA. SOSTRATA. CANTHARA.

GET. Nunc íllud est, quod si ómnes omniá sua consilia cónferant,
Atque huíc malo salútem quaerant, aúxili nihil ádferant,
Quod míhique heraeque fíliaeque heríli est. Vae miseró mihi,
Tot rés repente círcumvallant, únde emergi nón potest:

V. 1. *quod si ómnia omnes súa consilia cónferant.*

V. 1. Nunc illud est, quod si omnia: Hic locus secundum artem comicam servum currentem exprimit et nuntiantem mala. Maxima itaque pars scaenae motoria est. Significat autem: Nunc tale negotium est, nunc tale periculum est, aut vero consignificationem temporis habet, ut si diceret, quando aut quo tempore. ¶ Nunc illud est: Utrum periculum an tempus? Est enim ἔλλειψις. ¶ Quod si omnes omnia sua consilia conferant: Ὑπερβολὴ eum παρονομασίᾳ omnes omnia. Hinc Cicero: *Omnes in hoc iudicio conferant omnia.* V. 2. Salutem quaerant: Non *remedium*, ut aegro, sed ut pereunti salutem. Et nove dicit malo salutem pro *contra malum.* ¶ Auxilii nihil adferant: Mire de proximo repetitum est παρόμοιον, id est, conferant et afferant. Hoc convenit praesertim stomacho minus verba curantis. Sic supra: Omnes omnia.

V. 3. Quod mihique heraeque filiaeque: Mira in servo fides, quom primum se ponat in herili malo, et post se matrem, in ultimo puellam. ¶ Quod mihique heraeque filiaeque herili est: Πολυσύνδετον secundum, ut:

Omnia secum
Armentarius Afer agit tectumque laremque
Armaque Amyclaeumque canem Cressamque pharetram.

¶ Vae misero mihi: Ἐμπαθῶς σχετλιάζει.

V. 4. Tot res repente circumvallant: Circumvallant

V. 19. *ut*] *Virgilius Georg.* lib. III. v. 343.

Vís, egestas, íniustitia, sólitudo, infámia.
Hócine saeclum? o scélera! o genera sácrilega! o hominem ínpium!

---

se circa nos et stipant se invicem. Nam circumvallamus nos et alios. Tamen rara locutio est. Et CIRCUMVALLANT dixit, velut inimica acies contra nos, et ideo addidit: UNDE EMERGI NON POTEST. Cum impressio est hostium, sic dicitur, ut Salustius: *Pressi undique multitudine.* Cicero: *Qui semper premuntur et numquam emergunt.* Et EMERGI nove. Nam *emergo* dicitur, non *emergor*, sed ideo est usus, quia extra compositionem et *mergo* et *mergor* facit. ℐ UNDE EMERGI NON POTEST: UNDE absolute, an deest *illud?* an UNDE pro *ex quibus?*

V. 5. VIS, EGESTAS, INIUSTITIA, SOLITUDO, INFAMIA: Hae res sunt, quae circumvallant: vis illata, egestas ipsius puellae: iniustitia iudicum illius temporis: solitudo a defensoribus: infamia ab iis, qui credunt pretio vitiatam. Nam et in subditis sic habes: *Quando ego conscia mihi sum neque pretium neque rem ullam intercessisse.*

V. 6. HOCINE SAECULUM?: 'Εν ἤθει. Questurus de homine saeculum accusat prius, [ut a tempore mores increpet,] ut: *O tempora, o mores.* Et e contrario saecula in omnibus rebus laudantur, ut:

Qua te tam lata tulerunt
Saecula.

ℐ HOCINE SAECULUM? O SCELERA! O GENERA SACRILEGA! O HOMINEM IMPIUM: Moris est nimis dolentibus incusare alia ex aliis. Virgilius:

Quum complexa sui corpus miserabile nati,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.

Et:

Quem non incusavi amens hominumque deorumque?

ℐ O HOMINEM IMPIUM: Aeschinum scilicet, et hoc ἠθικῶς. Nam semper ultimum ponimus eum, cui maxime irascimur, ut in Andria post accusatum socerum et vituperatam sponsam: *Nam quid ego dicam de patre?* Et in Phormione: *Itane tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo?* Et post multa: *O facinus audax! O Geta monitor!* Unde ille: *Vix tandem*, inquit.

V. 5. *Cicero in L. Catilinam orat.* II. Cap. 9. §. 20.
V. 20. *et*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 605.
V. 24. *Virgilius Ecl.* V. v. 21.
V. 28. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 745.
V. 32. *in Andria* Act. I. sc. 5. v. 17.
V. 33. *in Phormione* Act. II. sc. 1. v. 1.

SOS. Me míseram, quidnamst, quód sic video tímidum et properantém Getam?
GET. Quem néque fides neque iúsiurandum néque illum misericórdia
Représsit neque refléxit: neque quod pártus instabát prope:
Cui míserae indigne pér vim vitium obtúlerat. SOS. Non intéllego

---

V. 7. VIDEO TIMIDUM ET PROPERANTEM GETAM: Timidum perturbatum. Non enim timet, sed dolet. Sic Plautus in Bacchidibus:

Nam ut ex navi vecta es, credo, timida es.

V. 8. QUEM NEQUE FIDES NEQUE IUSIURANDUM: Ordo est: Hominem impium, quem neque fides neque iusiurandum. [Et saepe repetitum NEQUE] exaggerat crimen admissum. ℐ QUEM NEQUE FIDES: Quia promisit. ℐ NEQUE IUSIURANDUM: Quia iuravit. ℐ NEQUE MISERICORDIA: Quia vim intulit. ℐ NEQUE ILLUM: Secundum *παρέλκον*. Nam abundat ILLUM, ut:

Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.

Et eius videlicet misericordia, quam amavit. ℐ NEQUE REPRESSIT: Ne auderet.

V. 9. NEQUE REFLEXIT: Ne faceret. Et sic hoc dictum est, ut a Virgilio:

Num fletu ingemuit nostro, num lumina flexit,
Num lacrumas victus dedit aut miseratus amantem est?
et cetera.

Et, si non potuit reprimi, ne faceret, saltem, ut in peccando esset mitior, debuit commoveri, sed melius, quod supra. ℐ NEQUE QUOD PARTUS INSTABAT PROPE: *Αὐξητικῶς* addidit non tantum mariti, sed etiam patris scelus.

V. 10. CUI MISERAE: Deest *ei*. ℐ INDIGNE: Impie, crudeliter, ut Virgilius:

Quae causa indigna serenos
Foedavit vultus?

ℐ NON INTELLIGO SATIS QUAE LOQUATUR: Ad hoc Sostrata ignorans inducitur, ut malo nuntio repente feriatur, et quia oportuit ipsam priorem loqui, praesens loquitur: quia autem non est perdenda tam suavis *ἠθοποιΐα* dolentis ad irascentem, idcirco non audit, ne ob illam Geta conservus loqui desinat.

V. 2. *Plautus in Bacchidibus* Act. I. sc. 1. v. 73.
V. 10. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. V. v. 457.
V. 15. *ut a Virgilio*] *Aen.* lib. IV. v. 369.

Satis, quaé loquatur. CAN. Própius obsecro áccedamus,
Sóstrata. GET. Ah,
Me míserum, vix sum cónpos animi, ita árdeo iracúndia.
Nihil ést quod malim, quam íllam totam fámiliam darí
mi ób viam,
Ut ego íram hanc in eos évomam omnem, dum aégritudo haec ést recens.
Satís mi id habeam súpplici, dum íllos ulciscár modo.
Seni ánimam primum exstínguerem ipsi, qui íllud produxít scelus:

V. 14. *dum aégritudo est haéc recens.*
V. 15. *Satís mi id habeam súpplici:* [*dum illos ulciscar modo.*]

V. 11. SATIS QUAE LOQUATUR: Adhuc non audiente Geta hera loquitur: idcirco nec audit eam servus nec videtur ab eo Sostrata.

V. 12. VIX SUM COMPOS ANIMI: Aut VIX tandem aut VIX non, ut Lucilius:

Carcer vix carcere dignus.

¶ COMPOS ANIMI: Id est, competentis animi vel sani animi, cui contrarium est: *impos animi.* Salustius: *Neque animo neque lingua satis compotem*, cum de amente Septimio loqueretur. Alii *compotem animi* compositum animo intelligunt.

V. 13. QUAM ILLAM TOTAM FAMILIAM: Hic nunc tam culpa familiae, quam scelus Aeschini ostenditur, propter quem omnes cruciandi sunt.

V. 14. IRAM HANC: HANC interdum pro qualitate, interdum pro quantitate accipimus, interdum pro utroque, ut:

Tuaque animam hanc effundere dextra?

Et:

Hunc ego te, Euryale, aspicio?

Sed nunc pro utroque HANC dixit, ut Salustius de scriptione Celtiberi ait: *Hunc igitur redarguit Tarquitius.*

V. 15. SATIS MIHI ID HABEAM SUPPLICII: Moraliter loquitur. Nam fere, quando quisque irascitur, sibi videtur fortis tamquam plus qui audet. ¶ DUM ILLOS ULCISCAR MODO: Verum est hanc esse vindictam, quae ex recentissimis flagitiis properata sit. Sic Virgilius:

Te, Turne, superbum
Caede nova quaerens.

V. 16. SENI ANIMAM PRIMUM EXSTINGUEREM IPSI: Bene EXSTINGUEREM, quia ignis est. Virgilius:

V. 14. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 98.
V. 16. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 481.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 514.
V. 28. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 730.

Tum autém Syrum impulsórem, uah! quibus íllum lacerarém modis
Sublímem medium prímum adriperem et cápite in terram státuerem:
Ut cérebro dispergát viam.
Ádulescenti ipsi ériperem oculos: pósthaec praecipitém darem.
Céteros ruerem, ágerem, raperem, túnderem et prostérnerem.

V. 18. *Sublímem medium arríperem, et capite prónum in terram státuerem.*
V. 21. *fúnderem.*

Igneus est illis vigor et caelestis origo
Seminibus.

Et PRIMUM addidit, quod ordinem significat. Tunc enim adiicitur, cum multa subiicienda monstrantur, ut cui fracta prius crura brachiaque. Vitium in Aeschinum totum promovens ostenditur, etiam per aliena supplicia, maxime per Syrum.

V. 17. IMPULSOREM: Causa poenae. § VAH, QUIBUS ILLUM LACERAREM MODIS! Hic voluntas immodica ostenditur poenam pro merito reposcentis. Et nota, cum Syrum dixerit, addidisse nutus de supercilio.

V. 18. SUBLIMEM: Ista poena. § STATUEREM, UT CEREBRO DISPERGAT VIAM: Et cerebrum et via dispergi potest, ideo videtur ambiguum, ut apud Virgilium:

Ensemque cruore
Spumantem, sparsasque manus.

Aliter enim dicitur:

Spargite humum foliis.

Aliter:

Sparserat et latices simulatos fontis Averni.

V. 20. ADOLESCENTI IPSI ERIPEREM OCULOS: Bene OCULOS amoris indices adiutoresque flagitii. § POSTHAC PRAECIPITEM DAREM: Gravior poena caecitatis, non providere quo eadas.

V. 21. CETEROS RUEREM: *Ruere* activam vim habet. Salustius in secundo: *Ictu eorum, qui in flumine ruebant, necabantur.* *Ruere* enim est toto corpore uti ad impellendum, quod faciunt, qui ipsi praecipites alios prosternunt. Unde proprie *sues ruere* dicuntur. Virgilius:

V. 13. *apud Virgilium Aen.* lib. IV. v. 664.
V. 17. *Spargite*] *Virgilius Eclog.* V. v. 40.
V. 19. *Sparserat*] *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 512.
V. 27. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 255.

Set césso heram hoc malo ínpertiri própere? SOS. Revocemús, Geta. GET. Hem!
Quísquis es, sine me. SOS. Égo sum Sostrata. GET. Úbi east? Te ipsam quaérito:
Te éxspecto: oppido ópportune te óbtnlisti mi ób viam
Héra. SOS. Quid est? quid trépidas? GET. Hei mi. SOS. Quíd festinas, mí Geta?
Ánimam recipe. GET. Prórsus. SOS. Quid istuc prórsus ergost? GE. Périimus:

V. 23. *G. ubinam es? te ipsam quaérito.*
V. 24. *Te éxpeto.*

Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus.
Et Horatius:
Hac rabiosa furit canis, hac lutulenta ruit sus.
¶ AGEREM: Prosequerer, premerem. Virgilius:
Illa fretus agit ventos.
Id est, nimia celeritate persequitur et pene occupat praevenitque. ¶ TUNDEREM ET PROSTERNEREM: Vide quam fortis sibi videatur, qui dolet et irascitur.

V. 23. EGO SUM SOSTRATA: Haec ideo inducitur, ut veri simile sit supra non visam Sostratam, quando etiam vix nunc agnoscitur ab irato. ¶ TE IPSAM QUAERITO, TE EXSPECTO: OPPIDO OPPORTUNE: Incerta distinctio, utrum TE EXSPECTO OPPIDO OPPORTUNE sit dicendum, an exspectare sit impatienter cupere et sine praescriptione temporis, sperare iuxta certum tempus. Unde apparet ad TE EXSPECTO, quia per se nimium est, non esse iungendum OPPIDO.

V. 25. QUID FESTINAS, MI GETA?: Probus assignat hoc Sostratae. Asper non vult ad omnia servum respondere, sed nutricem putat hoc loqui. ¶ QUID FESTINAS: Perturbaris. Et commotus dicit PRORSUS actu commoto, fesso et anhelanti ob perturbationem et contentum cursum.

V. 26. ANIMAM RECIPE: Quod in lectione gestu ostendi minime potuit, id ex verbis Sostratae ostenditur in Geta. Nam ideo dicitur: ANIMAM RECIPE, quia ille prae anhelitu crebriora verba continuare non possit. ¶ PERIMUS: ACTUM EST: Iam bina verba iunguntur. ¶ PERIMUS, ACTUM EST: Verba sunt desperationis. Nam ACTUM EST dicitur in ea re, de qua iam lata sit sententia.

V. 2. *Horatius Epist.* lib. II. ep. 2. v. 75.
V. 4. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 245.

Áctumst. SOS. Eloquere ergo, óbsecro te, quíd sit. GET. Iam. SOS. Quid iám, Geta?
GET. Aéschinus. SOS. Quid is érgo? GET. Alienus ést ab nostra fámilia. SOS. Hem,
Périi: qua re? GET. Amáre occepit áliam. SOS. Vae miseraé mihi.
GET. Néque id occulte fért: ab lenone ípsus eripuít palam.
SOS. Sátin hoc certumst? GET. Cértum: hisce oculis égomet vidi, Sóstrata. SOS. Ah,

---

V. 27. *Áctumst. SO. loquere ergo, óbsecro te, quíd sit. G. iam. SO. quid iám, Geta.*

V. 27. ELOQUERE, OBSECRO TE: Bene ELOQUERE. Nam conatur tantum, quod nec explicatur nec intelligitur, cui vitio contraria virtus est eloquentia. Iam plus hic gestu, quam dictu agitur, quia, ut supra diximus, et lassus est, qui nuntiat, et integratur dolor nuntii, quom apud illam loquitur, ad quam maxime calamitas pertinet, quo doloro vox plerumque subtrahitur atque singultit, et simul dat signum perditarum rerum.

V. 28. ALIENUS EST A NOSTRA FAMILIA: Bene ALIENUS. Getae enim ipsi iam dominus, Sostratae gener, Pamphilae maritus vocabatur.

V. 29. AMARE OCCEPIT ALIAM: Peius est AMARE OCCEPIT, quam *amat*. Nam in eo, quod dixit, OCCEPIT augmenta mali metuenda significat, ut in principiis, quae actum respiciunt, non statim imminutionem inspectant. Et OCCEPIT magnum facinus dixit. ¶ VAE MISERAE MIHI: Mire interponitur mulieris affectus novo nuntio.

V. 30. AB LENONE IPSUS ERIPUIT PALAM: Sic nuntiat, ut ultima peiora sint. Et his argumentis vult probare, quod immodice amet Aeschinus, qui plus quam virginem, id ipsum, quod pudor nec hortatur nec consulit, amat. Quis autem magis potuit impudens esse, quam qui post honestum amorem ab lenone amet? Hoc etenim significat meretricem. Ergo non honestum, sed AB LENONE, non per alium, sed IPSUS, nec emit aut abduxit, sed ob impatientiam valde amantis ERIPUIT. Neque id occulte, ut qui celaret factum, tamquam satisfacturus uxori videretur, sed PALAM.

V. 31. SCISNE HOC CERTO?: Magnis malis non statim creditur. Hoc ergo ex dolore dixit, quod stupet audiens, non quia non habet fidem. ¶ HISCE OCULIS? Ἰδιωτισμὸς asseverantis. ¶ AH: AH interiectio est flentis.

Me míseram, quid credás ïam? aut cui crédas? nostrumne Aéschinum,
Nostrám vitam omnium, ín quo nostrae spés opesque omnés sitae
Erant: quí sine hac iurábat se unum númquam victurúm diem?
Qui se ín sui gremió positurum púerum dicebát patris?
Ita óbsecraturum, út liceret sibi hánc uxorem dúcere.
GET. Hera, lácrumas mitte ac pótius quod ad hanc rem ópus est porro próspice:

V. 32. *Me míseram, quid iam crédas? aut cui crédas? nostrumne Aéschinum.*
V. 33. 34. *Nostram ómnium vitam, ín quo nostrae spés opesque omnés sitae?*
Qui sé sine hac iurábat unum númquam victurúm diem?
V. 36. *út liceret hánc se uxorem dúcere.*
V. 37. *ac pótius, quod ad hanc rem ópus est porro, cónsule.*

V. 32. ME MISERAM: QUID IAM CREDAS: Mira affectio. Nam lacrimae non sinunt finire sensum. ¶ QUID CREDAS, AUT CUI CREDAS?: Fides aut personae qualitate servatur, si gravis persona est, cui creditur, aut ipsius rei qualitate, si ea res creditur, in qua fallere, cui creditur, aut non potest aut non debet. Hic ergo mire in utroque iam fidem dixit nullam esse, et in persona et in re, quod Virgilius transtulit, breviusque dixit:

Nusquam tuta fides.

Hoc est, nec in re nec in persona. Et hic ipse in Heautontimorumeno:

Proh Iuppiter, ubinam est fides?

¶ NOSTRUM AESCHINUM, NOSTRAM VITAM OMNIUM: Ἐλλειπτικῶς omnia, quia fletus impedit verba. Deest autem *hoc fecisse* vel quid tale.

V. 33. SITAE ERANT: SITAE positae. Nam *situm est*, quidquid in loco suo positum non evertitur.

V. 35. QUI SE IN SUI GREMIO POSITURUM PUERUM: PUERUM dixit, si puer nasceretur, non quia divinabat. Ad votum ergo cupientis rettulit PUERUM, non quia necesse esset marem nasci. Et haec omnia magno stupore dicuntur ad exaggerandam perfidiam illius, cui creditur, et dolorem eorum, qui crediderunt.

V. 37. HERA, LACRUMAS MITTE AC POTIUS AD HANC REM QUOD OPUS EST: Hinc Virgilius:

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 373.
V. 9. *in Heautontimorumeno* Act. II. sc. 3. v. 15.
V. 23. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 156.

Patiámurne an narrémus cuipiam? CAN. Aúau, mi homo, sánun es?
An hoc próferendum tíbi videtur úsquam esse? GET. Mi quidem nón placet.
Iam prímum illum alieno ánimo a nobis ésse, res ipsa índicat.
Nunc si hóc palam proférimus, ille infítias ibit, sát scio:
Tua fáma et gnatae víta in dubium véniet. Tum sī máxume
Fateátur, quom amet áliam, non est útile hanc illí dari.
Quaprópter quoquo pácto tacitost ópus. SOS. Ah, minume géntium:
Non fáciam. GET. Quid ages? SOS. Próferam. CAN. Hem, mea Sóstrata, vide quám rem agas.

V. 38. *Patiámur an narrémus cuipiam.*
V. 39. *An próferendum hoc tibi videtur úsquam? G. mi quidem nón placet.*
V. 43. *non est útile huic, illí dari.*
V. 45. *Non fáciam. G. quid aïs? SO. próferam. CA. hem, mea Sóstrata, vide quám rem agas?*

Non lacrimis hoc tempus, ait Saturnia Iuno.
Sentit autem non lacrimis agendum, ubi consilio opus est. ¶ PORRO PROSPICE: PORRO in reliquum, deinde vel in futurum. PORRO enim ordinis et temporis adverbium est, non coniunctio.

V. 38. AU MI HOMO, SANUSNE ES: Hoc ex persona nutricis legendum est. Illa enim dissimulandam rem putat. MI pro *meus*.

V. 40. AN PROFERENDUM HOC TIBI VIDETUR. . . . . .
. . . .

V. 42. TUA FAMA ET GNATAE VITA: Tibi enim crimini erit vitiatam esse filiam, illi etiam oberit. Et utrum *vitam* salutem dicit. ¶ IN DUBIUM: In periculum.

V. 43. FATEATUR: Vitiasse filiam. Et complexio est δίπλευρος oratoria, in qua utrum senseris, contrarium tollis, cogiturque, quod ex altera parte sit, hoc est tacere.

V. 44. QUAPROPTER QUOQUO PACTO: Congrue et pro persona et pro muliere hoc dictum est, eamque in malis constantem esse demonstratur.

V. 45. NON FACIAM: NON FACIAM dixit pro *non tacebo*, quasi tacere aliquam actionem habeat. Sed moralis significatio est et communis omnibus, sicut advocatum dicimus male fecisse, quom tacuerit.

SOS. Peióre res locó non potis est ésse, quam in quo núnc sitast.
Primum índotata est: túm praeterea quaé secunda ei dós erat,
Periit: pro virginé dari nuptum nón potest. Hoc rélliquom est,
Si infítias ibit, téstis mecum est ánulus, quem amíserat:
Postrémo quando ego cónscia mihi sum, á me culpam esse hánc procul:
Neque prétium neque rem ullam íntercessisse ílla aut me indignám, Geta,
Expériar. GET. Quid istic? áccedo ut melius dícas. SOS. Tu quantúm potes

---

V. 49. *quem ipse amíserat.*
V. 50. *Postrémo quando ego míhi sum conscia, á me culpam esse hánc procul.*
V. 51. *Néque prétium neque rem ullam íntercesse aut ílla aut me indignám, Geta.*
V. 52. *Expériar. G. quid istic? cédo, ut melius dícas. SO. tu quantúm potes.*

V. 46. PEIORE RES LOCO ESSE NON POTEST: Satis argute inter Getam et Sostratam sententias ex perturbatione facit nutare. ❡ QUAM IN QUO NUNC SITA EST: Causa nihil timendi.

V. 47. PRIMUM INDOTATA EST: Ratio subiecta est causae; et INDOTATAM pauperem modo dicit. ❡ TUM PRAETEREA QUAE SECUNDA EI DOS ERAT: Videlicet dari pro virgine nuptum. Et incerta distinctio est. Etenim erat bis subaudiendum: PRO VIRGINE DARI NUPTUM.

V. 48. NON POTEST: Iungendum DARI NUPTUM. Et PRO VIRGINE, id est virgo, ut: *Nunc plane est pro nova*, id est nova. Haec ergo nec virgo nec pro virgine nubere potest. Non virgo, quia vitiata est, nec pro virgine, quia res diffamata est.

V. 49. SI INFITIAS IBIT: Si negabit. ❡ TESTIS MECUM EST ANNULUS: Locutio haec sic capienda est, hoc est, annulus pro me testis. Vel sic: Annulus et ego testes sumus. Sed melius, quod supra.

V. 50. POSTREMO QUANDO EGO CONSCIA MIHI SUM: QUANDO pro quoniam vel pro quandoquidem.

V. 51. NEQUE REM ULLAM: E. g. internuntium, pactum clam aut promissum. Et bene totum exsecrative dixit, ut alii a facinore abhorreant. ❡ ILLA: Filia scilicet.

V. 52. EXPERIAR: Apud iudices agam. ❡ QUID ISTUC?:

V. 10. *ut*] *Hecyrae* prol. v. 5.

Abi atque Hégioni cógnato eius rem énarrato omnem órdine.
Nam is nóstro Simuló fuit summus ét nos coluit máxume.
GET. Nam hercle álius, nemo réspicit nos. SOS. Própera tu, mea Cánthara,
Curre: óbstetricem adcérse, ut quom opus sit, ne ín mora nobís siet.

V. 53. *huius rem.*
V. 55. *Própere tu, mea Cánthara.*

Verbum est aegre consentientis, quasi qui dicat: *Quid hic resistam.* ℱ ACCEDO, UT MELIUS DICAS: Id est, ut consentiam vel uti melius potens sis dicere. ℱ QUANTUM POTES ABI: Deest *cito*, ut sit: *Quantum potes, cito abi.*

V. 53. ATQUE HEGIONI: Apud Menandrum Sostratae frater inducitur. ℱ HUIUS: Filiae suae scilicet.

V. 54. SIMULO: SIMULUS nomen patris puellae, diminutivum a Simo vel Simone. Et nota nomen in pallliata fabula latine diminutivum. ℱ SIMULO FUIT SUMMUS: SUMMUS an ad cognatum an ad amicum refertur? an absolute ponitur, ut in Eunucho: *Plurima salute summum suum impertit Gnato.* ℱ ET NOS COLUIT MAXIME: Et miserabilius COLUIT dictum est, quam si diceret: *colit.* Virgilius:

Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat.

Colere enim et maioribus et minoribus convenit. Ut:

Post habita coluisse Samo.

V. 55. NOS: Monosyllabo finit, vultuosam exprimens pronuntiationem. ℱ TU MEA, CANTHARA: Tristis ac seriae feminae blandimentum est MEA potius, quam pronomen possessivum. Deest enim *Cara* vel quid tale, quo addito pronomen staret MEA.

V. 56. CURRE: Mire dictum est ancillae: CURRE. ℱ UT QUUM OPUS SIT: Id est, quum adesse coeperit partus. ℱ NE IN MORA NOBIS SIET: Locutio, qualis supra.

V. 11. *in Eunucho* Act. II. sc. 2. v. 40.
V. 13. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 300.
V. 15. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 16.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

DEMEA. SYRUS.

DEM. Dispérii: Ctesiphónem audivi fílium
Uná fuisse in ráptione cum Aéschino.
Id mísero restat mihi mali, si illúm potest,
Qui alicuí rei est, etiam eum ád nequitiem abdúcere.
Ubi ego íllum qnaeram? crédo abductum in gáneum

V. 2. *Una ádfuisse in ráptione cum Aéschino.*
V. 4. *addúcere*, errore, ut videtur.

V. 1. Disperii: Ctesiphonem audivi filium: Hic ostenditur, quod severi homines ac recti et honesti tenaces vel ridiculi sunt vel odio habentur, quoquo accesserint. Magno autem affectu et quasi exclamantis addidit filium, quasi causam redderet, cur dixerat: Disperii.

V. 2. Una fuisse in raptione cum Aeschino: Οἰκονομία, in qua ostenditur, quantum commovebitur Demea ipsa re comperta, cum ex parva rei suspicione tantum se afficiat. Raptio autem ad personam refertur, rapina ad rem, raptus ad stuprum, si proprie volumus loqui.

V. 3. Id misero restat: Bene restat, tamquam iam summum malum sit, Aeschinum esse corruptum. Et misero mihi, quasi qui nihil nesciat, nihil curante Micione. § Illum si potest: Non dubitat velle, et ideo dicit potest.

V. 4. Qui alicui rei est: Recte. De hoc enim supra dixit: *Non fratrem rei dare operam videt? ruri esse parcum ac sobrium.* § Etiam eum ad nequitiam abducere: Quasi invitum dixit, non vocare, sed abducere. Ducimus enim volentes, sed abducimus invitos. Nequitia autem proprie libidinosa inertia dicta est, quod nihil queat nullique rei apta sit. Unde et *nugae*, quod nihil agant vel a non agendo.

V. 5. Ubi ego illum quaeram? Credo abductum: Non isse, sed abductum esse, quasi adhuc culpa non sit illius. § In ganeum aliquo: Veteres ganeum meritoriam tabernam dixerunt ἀπὸ τᾶς γᾶς, τοῦτ' ἔστι, τῆς γῆς, quod ipsa sit in terra, non ut coenacula superius. Unde et *taberna*

Aliquó: persuasit ílle inpurus, sát scio.
Set eccúm Syrum ire vídeo: hinc scibo iam, úbi siet.
Atque hércle hic de grege íllo est: si me sénserit
Eum quaéritare, númquam dicet cárnufex:
Non óstendam id me vélle. SY. Omnem rem módo seni,
Quo pácto haberet, énarramus órdine:
Nil quídquam vidi laétius. DE. Proh Iúppiter!
Hominís stultitiam. SY. Cónlaudavit fílium:

---

quasi *trabena* a validioribus dicta trabibus, quibus superiora suspensa sunt.

V. 6. PERSUASIT ILLE INPURUS: Suademus facilia, persuademus difficilia. Et suadere facientis est, persuadere perficientis. IMPURUS autem pro improbo ponitur apud Terentium. Et hic quoque excusata voluntas est Ctesiphonis, cui a maiore fratre et improbo ingesta sit persuasione nequitia.

V. 7. SED ECCUM SYRUM IRE VIDEO: IRE et *abire* et *venire* significat. § IRE VIDEO: IRE pro venire, ut:

Nec vero Aeacidem me sum laetatus euntem
Accepisse lacu.

V. 8. ATQUE HERCLE HIC DE GREGE: Figura ἐπανάληψις. § DE GREGE ILLO EST: Ordo vel bonorum vel malorum dicitur et gravium, ut *equester ordo*, *senatorius ordo*. Etiam grex vel bonorum vel malorum est et levium, ut Cicero: *In his bonis gregibus omnes aleatores, omnes impuri impudicique versantur.*

V. 9. QUAERITARE: Instanter quaerere. § CARNUFEX: Pro ganeo positum est.

V. 10. NON OSTENDAM ID ME VELLE: Scilicet, scire ubi sit.

V. 11. QUO PACTO SE HABERET, ENARRAMUS ORDINE: Hoc recte, quia dixerat Micio: *Nisi quidquid est, volo scire, atque hominem convenire, si apud forum est.* Et ENARRAMUS pro enarravimus, ut:

Omnis humo fumat Neptunia Troia.

Et ORDINE bene, quia simpliciter fatetur. Fallax autem et captiosa narratio est, quod timemus fateri.

V. 12. NIHIL QUIDQUAM VIDI LAETIUS: Quartum παρέλκον.

V. 13. HOMINIS STÚLTITIAM: Scilicet, quia laetatur ignorans, ubi Aeschinus sit. § COLLAUDAVIT FILIUM: Plus additum est. Non enim solum non accusavit, sed et collaudavit.

V. 9. *ut*] *Virgilius* lib. VI. v. 392.
V. 15. *Cicero in L. Catilinam* orat. II. Cap. 10. §. 23.
V. 25. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. III. v. 3.

Mihi, qui íd dedissem cónsilium, egit grátias.
DE. Disrúmpor. SY. Argentum ádnumeravit ílico:
Dedít praeterea in súmptum dimidiúm minae:
Id dístributum sáne est ex senténtia. DE. Hem,
Huic mándes, si quíd récte curatúm velis.
SY. Ehem, Démea, haud adspéxeram te: quíd agitur?
DE. Quid agátur! vostram néqueo mirarí satis
Ratiónem. SY. Est hercle inépta, ne dicám dolo atque
Absúrda: piscis céteros purgá, Dromo:
Congrum ístum maxumum ín aqua sinito lúdere

V. 15. DISRUMPOR: Mire. His enim verbis commovetur: COLLAUDAVIT et EGIT GRATIAS. Et vide *αὔξησιν* stomachi reservatam. ℱ ARGENTUM ADNUMERAVIT ILLICO: Contra illud est: *Cur tu his rebus sumptum suggeris?* Et non solum, inquit, ADNUMERAVIT, sed, quod peius est, ILICO.

V. 17. ID DISTRIBUTUM SANE EST EX SENTENTIA: DISTRIBUTUM in diversa tributum, id est, dispartitum per pulmentaria.

V. 18. HUIC MANDES, SI QUID RECTE CURATUM VELIS: *Εἰρωνεία* est maioris stomachi, quia ille dixit: EX SENTENTIA DISTRIBUTUM, ut iudicat Demea, non distributum, dilapidatum. Sic alibi: *Columen familiae nostrae, bone custos, salve.*

V. 19. HEM DEMEA: HEM interiectio est commoti et quasi perculsi re subita et nova. ℱ QUID AGITUR: Blandientis est, non interrogantis, ut alibi: *O noster, quid fit? quid agitur?*

V. 20. NEQUEO MIRARI SATIS RATIONEM: Mira sunt etiam illa, quae vehementer prava sunt. Et ideo MIRARI pro horrere et reprehendere positum est. Et RATIONEM *ἰδιωτικῶς* dixit malam, quum non sit ratio nisi bona. Sed sic loquitur populus.

V. 21. EST HERCLE INEPTA: Hoc ad senem. ℱ NE DICAM DOLO: Ne mentiar, id est, ex contrario dicere videar, sed ut sedulo dicam. ℱ ATQUE ABSURDA: Ineptum est stultum tantum, absurdum, quod et stultum est et in ipsa stultitia diversum et quasi repugnans sibi. Sic ergo locutus est, ut videatur ineptam rationem ad Aeschinum referre, absurdam ad Micionem, quem iam fieri stultum contrarium senectuti est.

V. 23. CONGRUM MAXIMUM ISTUM: *Διαστολή*, quia erant alii non maximi, ut e contrario,

Argitisque minor,

quia est maior. Nam ISTUM, quod ait, *δεικτικὸν* est. Videtur

V. 30. *Argitisque*] *Virgilius Georg.* lib. II. v. 99.

Paullísper: ubi ego vénero, exossábitur:
Prius nólo. DE. Haecine flagítia? SY. Mi quidem nón placent:
Et clámo saepe: Sálsamenta haec, Stéphanio,
Fac mácerentur púlcre. DE. Di vostrám fidem,
Utrúm studione id síbi habet an laudí putat
Fore, sí perdiderit gnátum? vae miseró mihi,
Vidére videor iám diem illum, quom hínc egens
Profúgiet aliquo mílitatum. SY. O Démea,

---

enim ostendere digito, quem dicat. ℱ IN AQUA SINITO LUDERE PAULISPER: Sic ostenditur bene obsonasse, qui vivos attulit piscis. Nam non ludit piscis nisi vivus.

V. 25. PRIUS NOLO: Superbe et pro auctoritate. Non dixit *non oportet*, sed NOLO. Subauditur enim purgari eum. Et nihil ex mora corruptelae accessurum pisci ex eo ostendit, quod ait LUDERE, hoc est vivere et non laesum vivere. Non enim dixit: *natare*, quod etiam possunt languidi pisces. Ipse insuper planum fecit, quid sit PURGA, dicendo EXOSSABITUR. PURGA igitur EXOSSA significat, non ut quidam putant, EXOSSABITUR comedetur. ℱ MIHI QUIDEM NON PLACENT: Plus hoc ad senem. Et vide quam totum superbe et confidenter dixerit ob amicitiam omnium dominorum, excepto uno Demea, quem tantum prae illis contemnit.

V. 26. SALSAMENTA: Hoc ad discipulum. SALSAMENTA aut salsi pisces sunt aut laridum. ℱ SALSAMENTA HAEC, STEPHANIO: In tota comoedia opera danda est, ut stomachetur Demea, excepto quod se ipse in fine commutat. Haec ergo causa est, quare Syrus quoque illi obiicitur, magnifice inferens se ut luxuriosum licentemque servum, praesertim qui adolescentum paedagogus fuerit.

V. 28. UTRUM STUDIONE: Aut ordo est UTRUMNE, aut est παρέλκον tertium, aut vero per ἔλλειψιν accipitur, quasi dicat: utrum est? aut utrum verum est? quod qui accipit, UTRUM subdistinguat et separet a sequentibus necesse est. ℱ UTRUM STUDIONE: Aut UTRUM supervacuum est aut NE aut certe τμῆσις figura est pro: Utrumne studio id sibi habet, si sciens laedit filium? ℱ LAUDI PUTAT: Quia decipit.

V. 29. SI PERDIDERIT GNATUM: Et magno affectu non dixit Aeschinum, et mire non addidit, cuius gnatum. ℱ VAE MISERO MIHI: Hoc est, quod supra dixit: *Aegre est: alienus non sum.*

V. 30. VIDERE VIDEOR IAM ILLUM DIEM: ILLUM dixit quasi quendam tristem ac funestum.

Istúc est sapere, nón quod ante pedés modost
Vidére, set etiam ílla, qnae futúra sunt,
Prospícere. DE. Qnid? istaec iám penes vos psáltria est?
SY. Ellam íntns. DE. Eho, an domi ést habiturus? SY.
Crédo, ut est
Deméntia. DE. Haecine fíeri. SY. Inepta lénitas
Patris ét facilitas práva. DE. Fratris mé' qnidem
Pudét pigetque. SY. Nímium inter vos, Démea, ac
Non quía ades praesens díco hoc, pernimium ínterest.
Tn, quántns qnantus, níl nisi sapiéntia es:

V. 35. *SY. Ellam íntus. D. Eho, an est dómi habiturus? SY. Crédo: ut est.*

V. 32. QUOD ANTE PEDES MODO EST VIDERE: Hoc sumpsit poeta de illo in physicum pervulgato ancillae dicto:
Quod ante pedes est, non videt: caeli scrutatur plagas.

V. 33. SET ETIAM ILLA, QUAE FUTURA SUNT: Magis ridicula est assentatio, si quis maxime laudetur, quibus maxime caret.

V. 34. ISTAEC IAM PENES VOS PSALTRIA EST: Dicendo ISTAEC ostendit iam dudum se hao indignari.

V. 35. ELLAM INTUS: Ut: *Ellum confidens, catus.* ℐ AN DOMI EST HABITURUS: Propric, quia haberi uxor dicitur et haberi mulier, quom coit. ℐ CREDO, UT EST DEMENTIA: Sic et in Eunucho: *Eam se intendit esse, ut est dementia.* Et nominativus casus esse potest et ablativus. Si ablativus, *praeditus* aut quid tale subaudimus. Sed melius nominativum accipimus casum.

V. 36. INEPTA LENITAS PATRIS ET FACILITAS PRAVA: LENITAS ad permittendum: FACILITAS ad ignoscendum. Sic quidam. Sed ego lenitatem ad Micionem refero, qui haec leniter patitur: facilitatem ad Aeschinum, cui haec per licentiam facilitas datur. Pravum autem est, quod et ipsum laedit facientem: malum, quod alios tantum.

V. 37. FRATRIS ME QUIDEM PUDET PIGETQUE: PUDET in iis, quae turpiter facit: PIGET in iis, quae cum damno ac malo. Pudere etiam ad dedecus, pigere ad dolorem refertur. Pudet, quod turpe est, piget, quod dolet.

V. 38. NIMIUM INTER VOS, DEMEA: *Μεταδιόρθωσις.* Nunc enim redditum est, quod supra dicebatur, et praeterea repetendo NIMIUM confirmavit superius dictum et τὸ CPEMANIE * non solvit.

V. 40. TU QUANTUS QUANTUS: Id est, quantuscunque. ℐ NIHIL NISI SAPIENTIA ES: Ridicule prius additum NIHIL, quam quioquam laudis nomine. Deinde si *sapiens* dixisset, non tanta esset irrisio. Sed hyperbolicos accipitur, id est, stul-

Ille, sómnium. Sinerés vero illum tú tuum
Facere haéc? DE. Sinerem illum! aut nón sex totis ménsibus
Prius ólfecissem, quam ílle quidquam coéperet?
SY. Vigilántiam tuam tú mihi narras? DE. Síc siet
Modo, ut núnc est, quaeso. SY. Ut quísque suum volt ésse, itast.
DE. Quid eúm? Vidistin hódie? SY. Tuumne fílium?
Abigam húnc rus. Iam dudum áliquid ruri agere árbitror.

V. 44. 45. *SY. Vigilántiam tuám tun mihi. D. sic sít modo,*
Ut núnc est, quaeso. SY. ut quísque suum volt ésse, itast.

tus. ℊ NIHIL NISI SAPIENTIA ES: ILLE SOMNIUM. Nec tu sapiens, sed SAPIENTIA, nec ille somniculosus, sed SOMNIUM. Ὑπερβολή.

V. 41. SINERES VERO ILLUM TUUM: Ab argumento fabulae repetit.

V. 42. SINEREM: *Εἰρωνικῶς* interrogat. ℊ TOTIS SEX MENSIBUS: TOTIS, quasi longi sint, id est, integris, ut ne unum quidem diem minus a sex mensibus sciat, quid coepturus sit filius. Nimis comica et moralis assentatio.

V. 43. QUAM ILLE QUICQUAM COEPERIT: Multum dixit et ante sex menses, et olfecissem, et prius quam coeperit. ℊ NON OLFECISSEM: Totum ridicule. Nam quid olfecisset, qui nondum quicquam scire coepisset cuiusque naribus nihil obiectum fuisset? Nam ideo *nares* a *naritate* dictae sunt, quod nos odoratu doceant praesto et prope esse, quod adhuc oculi non vident.

V. 44. VIGILANTIAM TUAM TU MIHI NARRAS: Id est, quam maxime scio. ℊ SIC SIET MODO, UT NUNC EST: Non dicit *qui*, sed respice ad argumentum et ridebis haec optantem Demeam.

V. 45. UT QUISQUE SUUM VOLT ESSE, ITA EST: Hae sententiae semper sunt hyperbolicae et pro personis ridiculae. Plautus in Milite glorioso:

Nimia est miseria nimis pulcrum esse hominem.

V. 46. QUID EUM? VIDISTINE HODIE: QUID EUM initium interrogationis futurae de persona alicuius. Sic in Heautontimorumeno: *Sed Syrum.* ME. *Quid eum?* ℊ TUUMNE FILIUM: Hoc clare. ℊ TUUMNE FILIUM: Moris est, ut qui cogitat quid respondeat, interrogatione remoretur.

V. 47. ABIGAM HUNC RUS: Ut pecudem, dixit ABIGAM, non ut hominem, mittam. ℊ ABIGAM: Hoc lentius, et ABI-

V. 21. *Plautus in Milite glorioso* Act. I. sc. 1. v. 68.
V. 25. *in Heautontimorumeno* Act. V. sc. 1. v. 77.

DE. Satin scis ibi esse? SY. Oh, qui égomet produxi.
DE. Óptumest.
Metuí ne haereret híc. SY. Atque iratum ádmodum.
DE. Quid aútem? SY. Adortust iúrgio fratrem áput forum
De psáltria istac. DE. Ain véro? SY. Uah, nil réticuït.
Nam ut númerabatur fórte argentum, intérvenit
Homo de ínproviso: coépit clamare: O Aéschine,

V. 48. *Oh, quem égomet produxi.*
V. 50. *Adortus iúrgio est fratrem áput forum.*
V. 51. *De psáltria hac.*

GAM quasi pecudem dixit, unde et *abactores* dicti sunt. Cicero in Verrinis: *Equarum greges istum abigendos curasse.* ¶ IAM DUDUM ALIQUID RURI: Hoc clare. ¶ ALIQUID RURI AGERE ARBITROR: Hoc plus est, quam illic esse. Vult enim eum laude eius loqui, ut supra: *Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?* Et AGERE proprie dixit. Nam ab agendo *ager* dictus est, quod in eo multa agenda sunt.

V. 48. QUEM EGOMET PRODUXI: Mutata praepositione non *deduxi*, sed PRODUXI dixit, id est, *porro duxi.*

V. 49. METUI NE HAERERET: Haec translatio, ut sublevat Ctesiphonem, ita Aeschino invidiosa est. Nam haeret avis non animo nec voluntate, sed visco decipientis aucupis.

V. 50. QUID AUTEM?: QUID pro qua re vel ob quam causam. Virgilius:

Quae fortuna viris, classem quo littore linquant,
Quid veniant.

Cui contrarium in significatione * id quod te oro.

V. 51. NIHIL RETICUIT: Mirum enim minorem fratrem non pepercisse maiori, nec reticuisse, quidquid erat opus.

V. 53. COEPIT CLAMARE: Ἠθικῶς totum et COEPIT et CLAMARE et quod sequitur.

*V. 50. ADORTUS IURGIO EST: Aggredimur de longinquo, adorimur ex insidiis et ex proximo. Nam adoriri est quasi aliquem oriri, id est exsurgere.

*V. 51. DE PSALTRIA ISTAC: Hic mire senem imitatus est et memoriter, quia ille dixerat: *Quid istaec iam penes vos psaltria est?*

*V. 52. INTERVENIT HOMO DE IMPROVISO: Intervenire est in medio negotio, quasi ex insidiis supervenire et opprimere in ipso actu eos, qui rem celatam vellent. Et vide quam oratorie narret gestionem rei, quae numquam facta sit. His enim

V. 1. *Cicero in Verrinis Accusat.* lib. I. Cap. 10. §. 28.
V. 14. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 517.

Haecíne flagitia fácere te? haec te admittere
Indígna genere nóstro? DE. Oh, lacrumo gaúdio.
SY. Non tu hóc argentum pérdis, set vitám tuam.
DE. Salvós sit: spero, est símilis maiorúm suum. SY. Hui!
DE. Syre, praéceptorum plénus istorum ílle. SY. Phy.
Domi hábuit unde dísceret. DE. Fit sédulo.
Nil praétermitto, cónsuefacio: dénique
Inspícere, tamquam in spéculum, in vitas ómnium
Iubeo átque ex aliis súmere exemplúm sibi:
Hoc fácito. SY. Recte sáne. DE. Hoc fugito. SY Cállide.
DE. Hoc laúdi est. SY. Istaec rés est. DE. Hoc vitió datur.

V. 57. *spero erit símilis.*
V. 58. *praéceptorumst plénus.*

fides fit. ℐ AESCHINE, HAECINE FLASITIA FACERE TE: F i d e s est et a c c u s a t i o a p e r s o n a, et vide pondus in nomine A e s c h i n i.

V. 54. HAEC TE ADMITTERE. *Αὔξησις.* Nam plus est ADMITTERE quam *facere.* ℐ HAEC TE ADMITTERE INDIGNA: Pronum est haec statim credere Demeam de eo, quem superius laudaverit: *non fratrem videt rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?* Unde mira poetae arte et initia et media et postrema sibi congruunt atque respondent.

V. 55. LACRUMO GAUDIO: Immoderata laetitia maxime parentum lacrimas habet. Recte ergo additum est: GAUDIO, quia lacrimae solum maerorem significant.

V. 56. NON TU HOC ARGENTUM PERDIS, SED VITAM TUAM: Haec figura oratoria *δεινότης* dicitur, et simul ostenditur non esse mediocre, quod factum est.

V. 57. HUI: Quasi admiretur ipse, quae narrat.

V. 58. SYRE, PRAECEPTORUM PLENUS EST ISTORUM ILLE: Vide Demeam non desinere culpam Aeschini in Micionem conferre, cum e contrario praeceptorum suorum vult esse, quod sapit Ctesipho. ℐ ISTORUM: Quae dicis, scilicet: *Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.* ℐ PHY: Interiectio mirantis est.

V. 59. DOMI HABUIT UNDE DISCERET: UNDE, id est d e q u o. ℐ FIT SEDULO? *Ἠθικῶς* dictum est FIT. Et SEDULO s i n e d o l o, id est, i n s t a n t e r, quia negligentes dolosi dicuntur.

V. 61. INSPICERE, TAMQUAM IN SPECULUM, IN VITAS OMNIUM IUBEO: Videndum an recte SPECULUM induxerit, quum a l i e n a s v i t a s dicit i n s p i c i e n d a s esse: nisi forte hoc ad causam admovendi speculi, non ad effectum referemus. Nam causa inspiciendi speculi emendatio est vultus, effectus formae per imaginem resultatio.

V. 64. HOC LAUDI EST, HOC VITIO DATUR: Non philoso-

SY. Probíssume. DE. Porro aútem. SY. non hercle ótiumst
Nunc mi aúscultandi: píscis ex senténtia
Nactús sum: hi mihi ne córrumpantúr, caútiost.
Nam id nóbis tam flagítiumst, quam illa, Démea,
Non fácere vobis, quaé modo dixti: et quód queo,
Consérvis ad eundem ístunc praecipió modum:
Hoc sálsumst, hoc adústumst, hoc lautúmst parum:
Illúd recte: iterum síc memento: sédulo
Moneó quae possum pró mea sapiéntia:
Postrémo, tamquam in spéculum, in patinas, Démea,
Inspícere iubeo: et móneo quid facto úsus sit.

V. 68. *quam illa, o Démea.*
V. 69. *módo quae dixti.*

phiee, sed civiliter monet. Non enim dixit, *hoc bonum*, sed HOC LAUDI EST. Nec *hoc malum*, sed VITIO DATUR. Ergo ut idiota et comicus pater, non ut sapiens et praeceptor.

*V. 63. CALLIDE: CALLIDUS dictus est, etiam qui exercet doctos. Callidus dicitur, qui callum sibi usu artis induxerit.

*V. 64. ISTAEC RES EST: Non, quam rem gerit Micio. Non enim utilem agit. Et significat: *Hoc verum, hoc utile est.*

V. 65. PORRO AUTEM: Prope delinitus erat Demea contra institutum argumenti. Artificiose igitur poeta subiecit ex persona servi, unde illum ad amaritudinem provocet. ℐ PORRO AUTEM: Autem, vero et huius modi principia narrationum sunt, quibus superiora sequentibus connectuntur.

V. 68. NAM ID NOBIS TAM FLAGITIUM EST: Non dixit *peccatum* irridens senem, sed FLAGITIUM. Et quidem FLAGITIUM corrumpi pisces vel talia.

V. 69. QUOD QUEO: Quod possum. Sed sic maluit dicere, ut alludentem de sua arte faceret Syrum, et hac re ostenderet nihil ab illo dici serio. ℐ QUOD QUEO: A coquendo sumpsit *παρόμοιον*. Sic et infra: *Sedulo moneo quae possum pro mea sapientia.* Et Ciceronis dictum refertur in eum, qui coqui filius secum causas agebat: *Tu quoque aderas huic causae.* Nam apud veteres *coquus* non per *c* literam, sed per *q* scribebatur.

V. 70. AD EUNDEM ISTUNC PRAECIPIO MODUM: Arguta imitatio ad deridendum Demeam omnium, quae serio ille supra dixerat.

V. 71. HOC SALSUM EST, HOC ADUSTUM EST: Haec contexte et coniuncte dicuntur, quia non vicissim Syro assentatur senex.

V. 73. PRO MEA SAPIENTIA: *Διασυρτικῶς* SAPIENTIA dixit, quia condimentum gustu ac sapore temperant coci.

V. 75. INSPICERE IUBEO ET MONEO QUID OPUS FACTO SIET:

Inépta haec esse, nós quae facimus, séntio:
Verúm quid facias? Út homost, ita morém geras:
Numquíd vis? DE. Mentem vóbis meliorém dari.
SY. Tu rús hinc ibis? DE. Récta. SY. Nam quid tu híc agas,
Ubi, sí quid bene praecípias, nemo obtémperet?
DE. Ego véro hinc abeo, quándo is, quamobrem huc véneram,
Rus ábiit: illum cúro unum: ille ad me ádtinet:

V. 82. 83. *Rus ábiit: illum cúro: unum illud ad me ádtinet,*
Quando ita volt frater: de istoc ipse viderit.

Et hic SPECULUM non ad imaginem vultus, sed ad contuitum contrapositae rei rettulit.

V. 76. NOS QUAE FACIMUS: Non c o c i, sed Micio, Aeschinus, familia. An NOS pro *domini* posuit? An NOS pro *ego?* et hoc melius. ℐ SENTIO: Cum dilatione et vultuose dicendum SENTIO.

V. 77. VERUM QUID FACIAS: QUID FACIAS pro q u i d f a c i a t, u n u s q u i s q u e scilicet. ℐ UT HOMO EST, ITA MOREM GERAS: Utrum aptum proverbium sit servis an etiam amicis? Ut est: *Obsequium amicos, veritas odium parit.* Et haec sententia modo velut querela demissa voce proferenda est.

V. 78. MENTEM VOBIS MELIOREM DARI: Πρὸς τὸ VIS respondit agresti feritate. Nam respondendum erat *Recte* aut *Valeas*. Sed hic, ne vel abiens blandus esset, pro salutationibus ipsis amara supponit. Et memento etiam hunc eundem insalutatum relinquere, qui adveniens paulo ante nec salutaverat nec resalutaverat fratrem. MELIOREM autem pro b o n a ac t o l e r a b i l i posuit. Non enim b o n a m credit, ut m e l i o r e m optet. Sic V i r g i l i u s:

Di meliora piis erroremque hostibus illum.

V. 79. TU RUS HINC ABIS: Vult Syrus nosse an eat. ℐ NAM QUID TU HIC AGAS: Addidit hortatum, ut quam primum abeat. ℐ TU RUS HINC ABIS: Qui consuetudinis memor est, animadvertit has interrogationes non inquirendi causa poni, sed admonitionis loco esse apud eos, quos velimus abscedere. Sic igitur interrogat, ut hortetur, et sic pronuntiat, ut et fiat et approbetur, quod rogat.

V. 81. QUANDO IS, QUAMOBREM: Nova locutio: Is, QUAM OB REM, pro i s, p r o p t e r q u e m. Sic et alibi: *In eo me oblecto: solum id est carum mihi.*

V. 82. ILLUM CURO UNUM: UNUM cum exceptione: et ta-

V. 19. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 513.

Quando íta volt frater, do ístoc ipse víderit.
Set quís illic est, quem vídeo procul? Estne Hégio
Tribúlis noster? sí satis cernó, is herclést: uah!
Homo amícus nobis íam índe a puero: dí boni,
Ne illíus modi iam nóbis magna cívium
Penúriast, homo antíqua virtute ác fide:
Haud cíto mali quid órtum ex hoc sit públice.
Quam gaúdeo, ubi etiam húius generis réliquias
Restáre video! uah, vívere etiam núnc lubet.
Oppériar hominem hic, út salutem et cónloquar.

V. 85. *Tribúlis noster? sí satis cerno, is hércle: uah.*
V. 87. 88. *Ne illiúsmodi iam mágna nobis cívium*
Paenúriast, antíqua virtute ác fide.
V. 90. 91. *Quam gaúdeo: ubi etiam húius generis réliquias*
Restáre video, vívere etiam núnc lubet.

men sic loquitur, ut appareat illum non posse sibi imperare oblivionem Aeschini. Nam idcirco addidit: QUANDO ITA VULT FRATER, DE ISTOC IPSE VIDERIT: Curare coeperit, et ideo tenet: *Nam ambos curare prope modum reposcere est illum, quem dedisti.*

V. 84. QUIS ILLIC, QUEM VIDEO PROCUL? ESTNE HEGIO: Inventa causa est, cur non abeat Demea propter reliquam fabulae partem, et simul aliud additur, quo indignetur. Bene autem dubitat, et familiam inveniat * civem et multum absens a conspectu civium.

V. 87. NE ILLIUSMODI IAM NOBIS MAGNA CIVIUM PENURIA EST: NE valde. ¶ ILLIUSMODI: Cuiusmodi est Hegio, id est, qualis. Et magna οἰκονομία senex laudatur, ut postulationi eius statim adsit fides.

V. 89. HAUD CITO MALI QUID ORTUM EX HOC SIT PUBLICE: Utrum hoc optantis est, ne moriatur, an est testimonium vitae hominis numquam obfuturi rei publicae?

V. 90. UBI ETIAM HUIUS GENERIS RELIQUIAS RESTARE VIDEO: Paucos ac raros bonos. Nam RELIQUIAS pro relictis paucisque dixit. Ideo RESTARE etiam dictum est.

V. 91. VIVERE ETIAM NUNC LUBET: Ex hac delectatione ostenditur Demea et quam peccantibus sit amarus ac saevus, et quam facile incusationi huius tamquam gravi testimonio crediturus sit, et quantum doliturus super Aeschino, qui displiceat talibus viris.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA.

HEGIO. GETA. DEMEA. PAMPHILA.

HEG. Proh di ínmortales! fácinus indignúm, Geta:
Quid nárras? GET. Sic est fáctum. HEG. Ex illan fámilia
Tam inlíberale fácinus esse ortum? O Aéschine,
Pol haúd paternum istúc dedisti. DE. Vídelicet
De psáltria hac audívit: id illi núnc dolet
Aliéno: pater is níhili pendit. Heí mihi:

V. 5. *De psáltria hoc audívit.*

V. 1. PRO DI IMMORTALES, FACINUS: Haec scaena fidem amici erga defunctum, maturitatem senilis orationis et accusationem eius, quem laedere nolit ipse accusator, continet. ¶ FACINUS INDIGNUM: Iam narravit Geta, et recte. Non enim apud spectatores iterum fuerunt dicenda, quae dicta sunt. Illud sane admirandum, eiusmodi Hegionis verba induci, qualia esse debuerunt tantopere laudati viri, et eiusdem Hegionis ac Demeae.

V. 2. QUID NARRAS?: Mirantis est, non interrogantis.

V. 3. O AESCHINE, POL HAUD PATERNUM: Mira maturitas, in qua nescias utrum magis iniuriam illatam orbae virgini an Aeschinum peccasse plus doleat. Servatur enim in Hegione, quod vir bonus sit et amicus. ¶ TAM ILLIBERALE FACINUS: Id est, non odisse, cui succenseas: laudare homines, factum reprehendere.

V. 4. HAUD PATERNUM ISTUC DEDISTI: Deest *facinus* et DEDISTI pro fecisti. Sed sic dicitur in re magna, ut:

Dabit ille ruinas
Arboribus stragemque satis.

V. 5. DE PSALTRIA HAC AUDIVIT: Sic errat Demea, ut intelligatur quantum debeat irasci in iis, quae inopinata audiet.

*V. 4. VIDELICET DE PSALTRIA HAC AUDIVIT: VIDELICET confirmativum est: ut VIDELICET videre licet, sic *scilicet* scire licet, *ilicet* ire licet.

V. 6. IS NIHIL PENDIT: Is abundat, ut in Heautonti-

V. 16. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 453.

Utinam híc prope adesset álicubi atque audíret haec.
HEG. Nisi fácient, quae illos aéquomst, haud sic aúferent.
GET. In té spes omnis, Hégio, nobís sita est:
Te sólum habemus: tú es patronus, tú parens:
Illé tibi moriens nós commendavít senex.
Si déseris tu, périimus. HEG. Cave díxeris:

---

morumeno: *Perii: is mihi, ubi adbibit plus paulo, sua quae narrat facinora!* Aut IS pro ipse, subiunctivum pronomen minus, quam finitum.

V. 7. UTINAM HIC PROPE ADESSET: Quasi non crediderit sibi dicenti: *In ore est omni populo.*

V. 8. HAUD SIC AUFERENT: Quomodo accipimus, HAUD SIC AUFERENT? an factum suum auferent sic? An, nisi correxerint culpam, non silentio transituros ipsos vel ipsum, quod factum est. Et NISI si non significat. ¶ HAUD SIC: Δεικτικὸν est. ¶ QUAE ILLOS AEQUUM EST: Subauditur *facere* a superiori per σύλληψιν intellectum. ¶ HAUD SIC AUFERENT: Id est, leniter abibunt vel subtrahent culpam. ¶ HAUD SIC AUFERENT: Senilis et matura comminatio et est SIC dictum .... demonstratio gestum continens levissimae ac parvae [immo magnae] significationis.

V. 9. IN TE SPES OMNIS, HEGIO: Ut narratio non fuerit necessaria, ita preces interponendae sunt.

V. 10. TU ES PATRONUS, TU PARENS: PATRONUS aut temporale nomen est defensoris, aut certe appellatio est, per quam ostenditur, quid illi cultus et obsequii debeatur. Est enim nomen ad aliquid. PARENS autem veri amoris nomen est, et aequali loco continet interpretationem. Et vide quam vigilanterpoeta, quom simpliciter matronam de absente Hegione loquentem induceret: COLUIT NOS, dixit: quom praeterea servus et supplex ad praesentem loquitur: TU ES PATRONUS, inquit.

V. 11. ILLE MORIENS NOS TIBI COMMENDAVIT SENEX: Servus magnum veritatis indicium addidit dicendo: MORIENS. Nemo enim moriens non vera loquitur et urgentia. Unde in iure ultima iudicia certiora sunt. Sic[et alibi: *Hanc mihi in manum dat: mors continuo ipsam occupat.*

V. 12. SI TU DESERIS, PERIMUS: Proprie quasi patrono. Nam socius deficit, parens prodit, patronus deserit. Sic Salustius: *Post defectionem sociorum et Latii.* Et:

Unius ob iram
Prodimur.

V. 1. *in Heautontimorumeno* Act. II. sc. 1. v. 8.
V. 33. *Virgilius Aen.* lib. I, v. 251.

Neque fáciam, neque me sátis pie posse árbitror.
DE. Adíbo. Salvere Hégionem plúrumum
Iubeo. HEG. Oh te quaerebam ípsum: salve, Démea.
DE. Quid aútem? HEG. Maior fílius tuus Aéschinus,
Quem frátri adoptandúm dedisti, néque boni
Neque liberalis fúnctus officium ést viri.

Et: *Prodidisti et te et illam miseram et gnatum, quod quidem in te fuit.* Plautus: *Qui libertos habent, eos deserunt.* Hinc et milites, qui defensores patriae deberent esse, *desertores* esse dicuntur. Haec autem omnia magnam vim habent, si per singulas partes orationis considerentur, ad commovendum precibus Hegionem. Et: TU ES PATRONUS, ab honesto, TU ES PARENS, a iusto. ¶ SI TU DESERIS, PERIIMUS: Et huic rei maxime respondet oratorie, quae illum maxime commovit, ut:

En ego victa situ.

Et:

Pulsus ego?

Alii πρὸς τὸ PERIIMUS τῷ εὐφημισμῷ responsum putant.

V. 13. SATIS PIE POSSE: Deest: *facere.* ¶ NEQUE ME SATIS PIE POSSE ARBITROR: Honesta locutio, qua significat, quidquid fecerit, pro pietatis debito illis merito parum esse. Sensus autem hic est: Neque faciam quod nefas est, ut vos deseram, nec hoc ipsum, quod facio, satis pium est pro tanta necessitudine. Et bene addidit SATIS, ut: *Et sapiens, non tamen satis.*

V. 14. SALVERE HEGIONEM PLURIMUM IUBEO: Ideo providit Demea, non provisus est, quia oportuit illum audire, quae loqueretur Hegio, et ex illius iam verbis in indignationem moveri. IUBEO autem volo significat, ab eo, quod sequitur, id, quod praecedit. Non iubemus enim, nisi quod voluerimus. Et est Homericum: *Κέλεαι δέ με τήνδ' ἀποδοῦναι: Ἐθέλω μὲν γὰρ ἐκ συνωνυμίας.*

V. 16. MAIOR FILIUS TUUS AESCHINUS: Artificiosa postulatio, in qua, ne statim Demea diceret, nihil ad se hanc querelam pertinere, quippe qui Ctesiphonem curare debeat, infertur causa, cur non dissimulet pater, quia filius, quia maior est, quia Aeschinus, si quid est in ipso nomine caritatis, quia fratris adoptivus, quia bonus et liberalis, et contra haec, quibus laudatus est, fecit.

V. 17. NEQUE BONI: Quasi id quod est, velit quod esse debet.

V. 18. NEQUE LIBERALIS FUNCTUS EST OFFICIUM VIRI:

V. 2. *Plautus Curcul.* Act. IV. sc. 3. v. 15.
V. 8. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 452.
V. 10. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 364.
V. 25. *Homericum*] Iliad. lib. I. v. 134.

DE. Quid istúc est? HEG. Nostrum amícum noras Símulum atqne
Aequálem? DE. Quidni? HEG. Fíliam eius vírginem
Vitiávit. DE. Hem! HEG. Mane: nóndum audisti, Démea,
Quod ést gravissumum. DE. An quid est etiam ámplius?
HEG. Vero ámplius. Nam hoc quídem ferundum aliquó modost:
Persuásit nox, amór, vinum, adulescéutia:
Humánumst. Ubi scit fáctum, ad matrem vírginis

Quaerendum inter bonum et liberalem quid intersit. An BONUS est, qui non nocet? LIBERALIS, qui etiam prodest? An BONUS, qui non peccat in facto? *liberalis*, qui nec in verbo?

V. 20. AEQUALEM? Ὁμήλικα. ∮ QUIDNI?: Plus est QUIDNI quam *noveram*. Nam quasi corripit dubitantem, dicente QUIDNI, ut subaudiatur: *Noverim*. ∮ FILIAM EIUS VIRGINEM VITIAVIT: Vides quantum valeat in iniuria vel dignitas personarum, quia non contentus facinore personas credidit ante proponendas.

V. 21. HEM: Interiectio nunc est irati et est irati vehementer, quippe qui aliud vitium audiebat praeter crimina, quae sciebat.

V. 22. QUOD EST GRAVISSIMUM: Quia illud grave. ∮ AN QUIDQUAM EST ETIAM AMPLIUS: AMPLIUS quantitatis est. Nam ideo: Nondum etiam audis, quod est gravissimum. ∮ AMPLIUS: Id est maius.

V. 24. PERSUASIT NOX, AMOR, VINUM, ADOLESCENTIA: Plautus in Bacchidibus:

Quia istoc illecebrosius fieri nihil potest:
Nox, mulier, vinum, homini adolescentulo.

Et haec omnia ab impulsionis parte dicuntur, non a ratiocinationis: Ideo et PERSUASIT dixit. Nam instans persuasio impulsio dicitur, ut ipse alibi:

Dum in dubio est animus, paulo momento huc vel illuc impellitur.

V. 25. HUMANUM EST: Nihil tandem ex ea sumptum consuetudine est, quod non humanum. Et hoc dicere solemus, ubi peccatum quidem non negamus, sed tolerabile esse dicimus.

*V. 4. PERSUASIT NOX, AMOR, VINUM, ADOLESCENTIA: Haec inferuntur ἀσυνδέτως, ut multa videantur. ∮ VINUM: Plus dixit, quam si *vinolentiam* diceret, ut: *Tu nihil nisi sapientia es, ille somnium.* Proximum huic et simile est in Hecyra:

Cum virgine una adolesens cubuerit
Plus potus, sese illa abstinere ut potuerit.

V. 17. *Plautus in Bacchidibus* Act. I. sc. 1. v. 54 sq.
V. 22. *ut ipse*] *Andrian* Act. I. sc. 5. v. 31.
V. 30. *in Hecyra* Act. I. sc. 2. v. 65.

Venit ípsus ultro, lácrumans, orans, óbsecrans,
Fidém dans, iurans se íllam ducturúm domum.
Ignótumst: tacitumst: créditumst. Virgo éx eo
Conpréssu gravida fácta est, mensis hic décimus est.
Ille bónus vir nobis psáltriam, si dís placet,

V. 29. *mensis décimus est.*

Non veri simile dicis nec verum arbitror.

Virgilius:

Bacchus et ad culpam causas dedit.

§ UBI SCIT FACTUM: Id est, intelligit et sentit, quia supra future peccaverit, et quia qui impulsione peccat, non peccat ratiocinatione. Hic locus illi rei occurrit: *Cur ergo tacuisti?*

V. 26. ORANS, OBSECRANS: ORARE est placidos petere, *obsecrare* iratos rogare. Unde plus facit obsecrans, quam orans: plus vero orans, quam rogans. Cicero: *Orare et rogare.* § VENIT IPSUS ULTRO LACRUMANS: Mire et ad matrem venit ultro lacrumans, ne quod leniter aut mollius mulier tulisset, prope pactionem iniisse videretur.

V. 28. IGNOTUM EST, TACITUM EST, CREDITUM EST: Ἀσυνδέτως, ut solet, per συντομίαν hic loquitur, ut: *Imus, venimus, videmus.* IGNOTUM est autem, quod ultro venerat et lacrumans: TACITUM est, quod orabat et obsecrabat: CREDITUM est, quod fidem dabat et iurabat. Et honestius impersonaliter, quam *ignovimus*, *tacuimus*, *credidimus.* § VIRGO EX EO COMPRESSU GRAVIDA FACTA EST: Haec addidit, ne ex viliore usu et inhonesta patientia virginis ad conceptum libido pervenerit. Et praeterea quia et hoc potuit dici: Ille quidem vitiavit virginem, sed quid si ex alio concepit postea, quae iam gravida facta est? Ideirco et a vitio virginis tempus ostendit, ut cum facto ratio conveniret.

V. 30. ILLE BONUS VIR: *Εἰρωνεία* indignantis in loco addita est verbis ardentibus. § ILLE BONUS VIR NOBIS PSALTRIAM, SI DIS PLACET, PARAVIT: Conclusio accusationis. Et BONUS VIR *εἰρωνεία* quidem est, sed ab eo posita, qui indignetur virum bonum esse debuisse, qui non sit, ut supra: *Neque boni neque liberalis est functus officium viri.* Et simul considera quo nomine Aeschinum vocet, virum appellans scilicet, qui vult eius certa esse promissa, et qui illum iam pridem videri maritum velit: NOBIS autem ex abundanti *τῷ ἰδιωτισμῷ* ad indignationem relatum est. § SI DIS PLACET: Bene interpositum ad invidiam: SI DIS PLACET, scilicet, per quos iuratum est. § PSALTRIAM NOBIS: *Τῷ ἰδιωτισμῷ.* Sic enim dicimus et est consuetudinis pervulgatae.

V. 2. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 455.

Parávit, quicum vívat: illam déserat.
DE. Pro cérton tu istaec dícis? HEG. Mater vírginis
In médiost: ipsa vírgo: res ipsa: híc Geta
Praetérea, ut captus ést servorum, nón malus
Neque inérs alit illas: sólus omnem fámiliam

V. 31. *illam déserit.*
V. 34. *Praetérea, ut captus sérvolorum est, non malus.*

V. 31. ILLAM DESERAT: Id est, cui e contrario, dum vivat, obstrictus est. Et DESERAT virginem scilicet.

V. 32. PRO CERTON TU ISTAEC DICIS: Hoc ideo non dicit, quia fidem non habeat narranti, sed quia mira sunt scelera. ¶ MATER VIRGINIS IN MEDIO EST: Terribiliter satis: IN MEDIO EST, quasi retineri non possit nec cohiberi, quin rem probet. Et praeterea, cum argumentorum genera duo sint, ἔντεχνον καὶ ἄτεχνον, sicut in rebus manifestis, ἀτέχνῳ utitur. Hoc ergo sublatis superciliis dicendum est: IN MEDIO EST. Nam lentius erat, si diceret: PRAESTO EST.

V. 33. IPSA VIRGO: Scilicet, quae in Aeschinum reum et testis et crimen est. Et ideo addit, RES IPSA: Id est, pondus uteri, exactis ad pariendum mensibus.

V. 34. PRAETEREA, UT CAPTUS EST SERVULORUM: Ad haec intelligamus aliter dici *non inertem Socratem*, aliter *non inertem servum*, aliter *non malum Scipionem esse:* aliter *non malum servum esse.* ¶ PRAETEREA, UT CAPTUS: An CAPTUS, quantum capit animus servilis, tantum non malus neque iners Geta? An UT CAPTUS EST SERVORUM, quemadmodum saepius aucupium in servis habendis bonum evenit, ut in captu avium vel piscium vel ferarum plurimum fortuna dominatur. Et hoc ideo, quia servum evenire bonum non ratio est aut natura, sed casus est, utpote in re rarissima, ut sit: *ut captus est servorum*, id est, eventus est in servis. ¶ UT CAPTUS EST SERVORUM: Id est, ut se habet condicio servorum. Afranius in Simulante:

Is, ut servorum captus est, facillime
Domo atque nostra familia provenditur.

Ergo CAPTUS sortem intelligo. ¶ NON MALUS: Id est, fidelis.

V. 35. NEQUE INERS: Id est, artem habens. Oratorie futurum testem et indicem laudat, sed ne improbe facere videatur, parcius id facit. Non enim dixit, *bonus et solers*, sed, quod in servo sufficit, NON MALUS NEQUE INERS. Et proferendi Getae haec maxime causa est, ne quod permittere videatur in servo pauperis, atrocius fiat, et simul ut haec προθεράπευσις non contristet Getam, quem prius laudat dicturus: HUNC ABDUCE, VINCI, QUAERE REM. ¶ ALIT ILLAS SOLUS OMNEM FAMILIAM SUSTENTAT:

Susténtat: hunc abdúce, vinci, quaére rem.
GET. Immo hércle extorque, nísi ita factumst, Démea:
Postrémo non negábit: coram ipsúm cedo.
DE. Pudét: nec quid agam néque quid huic respóndeam
Sció. PAM. Miseram me, dífferor dolóribus.
Iunó Lucina, fér opem: serva me óbsecro. HEG. Hem.
Numnam ílla quaeso párturit? GET. Certe, Hégio.
HEG. Hem,

Duas hic res docet, et unde hae vivant, quod testimonium pudicitiae est, et gravem testem posse esse Getam. ¶ SOLUS: Incerta distinctio est SOLUS, sed melius: Is SOLUS OMNEM FAMILIAM SUSTENTAT. Hoc verbo tenuis victus ostenditur, quod bene frugi esse monstratur in feminis.

V. 36. HUNC ABDUCE, VINCI, QUAERE REM: Non multum permittit, utpote de alieno servo. Ideo Geta plus de se largitur. Ipse tamen ἀσυνδέτως tria posuit, ut multa videretur dicere. ¶ HUNC ABDUCE: ut:

Tu, Voluse, armari Volscorum edice maniplis.

Nam postea *e* littera huiusmodi verbis aucta est. ¶ HUNC ABDUCE: VINCI: Bono ordine, et ABDUCE: ad hoc illud, ut nemo possit intercedere: et VINCI, ne solutus, ut sciat, si verum servus accuset. ¶ QUAERE REM: Latenter praeter vincula etiam tormenta significavit. Nam hoc QUAERE REM p e t e r e i v e r i t a t e m significat.

V. 37. IMMO HERCLE EXTORQUE: Ἄτεχνος πίστις. Et bene ipse de se plus et apertius, quam Hegio, largitur. ¶ EXTORQUE: Multum dixit. Non TORQUE, sed EXTORQUE. T o r q u e m u s enim hominem, e x t o r q u e m u s veritatem.

V. 39. PUDET: Aversus hoc dicit et perturbatus Demea. Maioris erit ponderis PUDET dictum, si ME nec addas nec subaudias.

V. 40. DIFFEROR DOLORIBUS: D i v e l l o r, d i s c r u c i o r, d i l a c e r o r. Et proprie hoc genus querelae convenit parturienti, et cui viscera distenduntur, et ei, quae inexpertum dolorem nunc primum sentiat.

V. 41. IUNO LUCINA, FER OPEM: Bona procuratio poetae, ut et vox parturientis pro testimonio succedat ad inflammandum Demeam. Et nota puellarum, quae in comoediis honestae sunt et ex amore dicuntur, aut nullam in scaena esse aut rarissimam vocem. ¶ FER OPEM: P a r t u i. ¶ SERVA ME, OBSECRO: P a r t u r i e n t e m. Duas enim res poscit haec precatio, et nascentis et parturientis salutem.

V. 42. NUMNAM ILLA QUAESO PARTURIT: ILLA scilicet, de qua sermo est. Quid enim opus fuerat nomine?

V. 9. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 463.

Illaéc fidem nunc vóstram inplorat, Démea:
Quod vós vis cogit, íd voluntate íupetret.
Haec prímum ut fiant, deós quaeso, ut vobís decet.
Sin áliter animus véster est, ego, Démea,
Summá vi defendam hánc atque illum mórtuum.
Cognátus mi erat: úna a pueris párvolis
Sumus éducti: una sémper militiae ét dómi
Fuimús: paupertatem úna pertulimús gravem.

V. 47. *defendam hás.*

V. 43. ILLAEC FIDEM NUNC VESTRAM IMPLORAT: Haec oratoria πλάσις est. Non enim vere rogat, sed videtur hoc facere. Et IMPLORARE est in malis positos eum ploratu aliquem rogare.

V. 44. QUOD VOS VIS COGIT, ID VOLUNTATE IMPETRET: Artificiose, ne totum suppliciter agendo diffidere causae videatur. VIS igitur l e g u m intelligitur.

V. 45. DEOS QUAESO, UT VOBIS DECET: Hoc est, non voluntate adversarium fore. ¶ UT VOBIS DECET: Παραινετικῶς dixit, non ut p u e l l a e u t i l e e s t, sed UT VOBIS DECET. ¶ VOBIS DECET: Graece dixit ὑμῖν πρέπει et deest *facere.*

V. 46. SIN ALITER ANIMUS VESTER EST: Officium amici exsequitur in reddenda causa, cur adversarius futurus sit. ¶ EGO, DEMEA, SUMMA VI HANC DEFENDAM: Non dixit id, quod est: *Vos ulciscar*, sed, HANC DEFENDAM.

V. 47. ATQUE ILLUM MORTUUM: Idonea causa est adversus vivos querimoniam faciendo pro mortuo scilicet. Qua in re et de officio suo locutus est et exaggeravit culpam in Aeschinum, qui videbatur in uno et eodem facinore vivos mortuosque laesisse.

V. 48. COGNATUS MIHI ERAT: Causa exposita iam agit Hegio de persona sua, utrum recte faciat: ut, quam personam induceit, ostendat habiturus: quum amicitiarum duo genera sint, unum necessarium, id est, propinquitas sanguinis, alterum voluntarium, quo nobis etiam alienissimi coniunguntur, Micionem dicit ac Demeam et vivos et voluntarios tantum sibi amicos esse, Simulum vero et mortuum et non solum voluntate, sed necessitate amicum fuisse coniunctum. In qua re et illi non deerit et his purgatur. Sed et COGNATUS MIHI ERAT vultu adiuvat, quia non a coniunctione inceptiva sumpsit exordium. ¶ COGNATUS MIHI ERAT: Officia multa contra officium unum Demeae amicitiae ac Micionis.

V. 50. PAUPERTATEM UNA PERTULIMUS: Ἐπαναφορὰ est, quia magis coniungit m a l o r u m consortium, quam b o n o r u m.

Quaprópter nitar, fáciam, experiar: dénique
Animám relinquam pótius, quam illas déseram.
Quid míhi respondes? DE. Frátrem conveniam, Hégio:
Is quód mihi de hac re déderit consilium, íd sequar.
HEG. Sed, Démea, hoc tu fácito cum animo cógites:
Quam vós facillume ágitis, quam estis máxume
Poténtes, dites, fórtunati, nóbiles,
Tam máxume vos aéquo animo aequa nóscere
Opórtet, si vos vóltis perhiberí probos.
DE. Redíto: fient, quaé fieri aequomst, ómnia.
HEG. Decét te facere. Géta, duc me intro ad Sóstratam.

V. 60. *Redíto: fient, fíeri quae aequomst, ómnia.*

V. 51. NITAR, FACIAM, EXPERIAR: DENIQUE ANIMAM: Sic dicit, ne dicat *vindicabo*, quod vult magis significatum esse, quam dictum. Et ne ei diceretur, *nihil poteris*, quod ad incipiendum sufficit, dixit EXPERIAR.

V. 52. ANIMAM RELINQUAM POTIUS: Modesta comminatio. Prius quid sibi possit evenire dixit, quam quid passurus sit Aeschinus.

V. 53. FRATREM CONVENIAM, HEGIO: Vultuose pronuntiandum hoc, quod addidit, HEGIO: quasi dicat res in manu fratris est constituta, non mea. ¶ QUID MIHI RESPONDES?: *Respondere* proprie dicitur, cum lis intenditur. Respondere enim est priorem alloqui, quasi respondere verba fundere, ut:

Funditque hac ore querelas.

Respondere posteriore loco dicere.

V. 55. SED, DEMEA, HOC TU FACITO: Ἐπιθεράπευσις supra habitae comminationis.

V. 57. QUAM VOS FACILLIME AGITIS: Ut et supra: *Facilem victum paret.* Et vide quam oratorie laudes sumpserit argumenta suadendi.

V. 58. AEQUO ANIMO AEQUA NOSCERE OPORTET: Bene dixit AEQUO ANIMO, quia potentiori et fortiori contra naturam est aequitas.

V. 60. REDITO: Prosequebatur eum, quemadmodum apparet ex verbis.

V. 61. DECET TE FACERE: Solicita obsequela Hegionis ultima in loquendo ostendit impotentiorem personam contra Aeschinum, quo magis gaudium cresceit comoediae, quando tali ac tanto pauperior puella, sed tamen cupita iungetur.

V. 12. *ut Virgilius Aen.* lib. V. v. 842.

DE. Non me índicente haec fíunt: utinam hic sít modo
Defúnctum: verum nímia illaec licéntia
Profécto evadet ín aliquod magnúm malum.
Ibo ác requiram frátrem, ut in eum haec évomam.

V. 62. NON ME INDICENTE: Quia dixerat: *Ipse sentiet posterius.* Et nimis dura compositio est, sed apta irascenti. ¶ UTINAM HOC MODO SIT DEFUNCTUM: UTINAM desperandi vim habet. Hoc, id est, negotium, id est, raptus virginis. ¶ DEFUNCTUM: Finitum, id est, ut non peiora committat. ¶ DEFUNCTUM: Finitum, id est, ne ulterius peccet Aeschinus.

V. 63. NIMIA ILLAEC LICENTIA: Quam illi dat Micio.

V. 64. PROFECTO EVADET: Per ardua et praerupta veniet.

V. 65. HAEC EVOMAM: Non effundam, sed EVOMAM, utpote quae me aegrum faciunt, quibus me levabo, cum languor ille egestus sit. Nam EVOMAM hoc translatione significat.

ACTUS TERTII SCAENA QUINTA.

HEGIO.

Bono ánimo fac sis, Sóstrata, et istam, quód potes,
Fac cónsolere. Ego Mícionem, si ápnt forumst,
Convéniam: atque ut res géstast, narrabo órdine:
Si ést, facturus út sit officiúm suum,
Faciát: sin aliter de hác re est eius senténtia,
Respóndeat mi, ut quíd agam quam primúm sciam.

V. 4. Si ita ést, facturus út sit officiúm suum.

V. 1. Bono animo fac sis sostrata: Hi sex versus in quibusdam non feruntur. In hac scaena videtur iam locutae Sostratae Hegio respondere. Potest tamen et ipse incipere, tamquam qui et rem noverit et maerore eius moveatur. ℐ Bono animo fac sis, Sostrata: Meminisse debemus, quod dixit: *Duc me intro ad Sostratam.* Et quia hoc intro in proscaenio eat ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΙΤΝΝΙΝ * non post scaenam. Nam aliud significat: *Eamus intro*, ubi dicitur, *intus despondebitur, intus transigetur, si quid est, quod restet.* Illud enim interius agitur extra omne proscaenium. ℐ Fac sis, Sosrata: Sis honorifice additur verbo, ne, quod imperativo modo pronuntiatur, superbum sit. Deductum est autem a senatus consulti formula, ubi enim aliquid senatus consulibus iniungit, addit: Si eis videatur. ℐ Et istam, quod potes: Quia vox ipsa tristis et circa tristem filiam, quod potes dixit.

V. 2. Fac consolere: Duas res dixit, quas et ordine locutus est: Et tu bonum habe animum, inquit, et filiam fac habere. ℐ Ego Micionem: Quia Demeam iam vidit.

V. 4. Si est, facturus officium: Hoc dicendo promittit eum esse facturum. Nam facile est unum quemque suo officio fungi.

V. 6. Ut, quid agam, quam primum sciam: Mature: neque comminatur neque segnem ostendit se fore.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

CTESIPHO. SYRUS.

Aín patrem hinc abísse rus? SY. Iam dúdum. CTE. Dic sodés. SY. Aput villamst.
Núnc quom mâxume óperis aliquid fácere credo. CTE. Utinám quidem,
Quod cúm salute eius fíat ita se déferigarít velim,
Ut tríduo hoc perpétuo prorsum e lécto nequeat súrgere.
SY. Ita fíat, et istoc sí quid potis est réctius. CTE. Ita: nam húnc diem

---

V. 1. AIN PATREM HINC ABISSE RUS: Hic ostenditur timiditas boni adolescentuli et veriti, scilicet ob peccatum ex delicti conscientia et reverentia parentis. Apparet item mos verorum patrum circa filios, Syro Demeam describente. ¶ AIN PATREM HINC ABISSE RUS: Compendio ostenditur, quid sit iam locuturus Syrus.

V. 2. NUNC CUM MAXUME OPERIS ALIQUID FACERE CREDO: Vide quasi ἰδίωμα verborum Syri esse, de opere loqui. Sic enim dicit et Demeae, sed illud falso, hoc serio. ¶ UTINAM QUIDEM: *Apud villam sit* subaudiendum, et distinguendum apte, quam inferatur, quod sequitur.

V. 3. QUOD CUM SALUTE EIUS FIAT: Hoc non est odisse patrem, sed tantum timere ex proprio delicto. Servatur enim in eo et amor filii et amoris affectus.

V. 4. UT TRIDUO HOC PERPETUO: Quantum sufficiat amori. Etenim non opus erat PERPETUO dicere, si TRIDUUM dixisset.

V. 5. ET ISTOC, SI QUID POTIS EST, RECTIUS: Deest *addi*. Nam si mortem significaret, non conveniret adolescentem ita dicere: videtur enim plus temporis optasse languori. ¶ ITA: NAM HUNC DIEM MISERE NIMIS CUPIO: Moriatur scilicet. Et hoc adversus servum debet dicere, ne indecorum adolescentis personae sit, haec ita dixisse: quamvis eius modi adolescentes inducant comici, ut Naevius in Tribaselo:

Deos quaeso, ut adimant et patrem et matrem meos.

Miseré nimis cupio, ut coépi, perpetuum ín laetitia dégere.
Ét illud rus nulla ália caussa tám male odi, nísi quia propest:
Quód si abesset lóngius,
Príus nox oppressísset illic, quam húc revorti pósset iterum.
Núnc ubi me illic nón videbit, iam húc recurret, sát scio.
Rogitábit me, ubi fuerím: quem ego hodie tóto non vidí die.
Quid dícam? SY. Nilne in méntem est? CTE. Numquam quídquam. SY. Tanto néquior.
Cliéns, amicus, hóspes nemost vóbis? CTE. Sunt: quid póstea?

V. 6. *Nimis misere cupio, ut coépi, perpetuum ín laetitia dégere.*
V. 11. *Rogábit.*
V. 12. *Nusquam quícquam.*

V. 6. MISERE NIMIS CUPIO: NIMIS abundat more comicorum, qui hoc dicto asseverationem inculcabant. ¶ CUPIO, UT COEPI, PERPETUUM IN LAETITIA DEGERE: Qui et supra dixit: *Ita quaeso: quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.*

V. 7. ET ILLUD RUS NULLA ALIA CAUSA TAM MALE ODI: Mire ostendit omnia ex delictis in pravum verti, adeo ut miseram putet adolescens suburbanam vilam, qua re ceteri delectantur. Illud ergo tamquam cum detestatione dixit, et MALE et NIMIS et MISERE. Nam NIMIUM et malum miserumque est secundum illam sententiam: *Ne quid nimis.*

V. 8. QUOD SI ABESSET LONGIUS: Amori magis quam rei consulit adolescens.

V. 10. IAM HUC RECURRET, SAT SCIO: Mire de sene RECURRET dixit, ut eius instantiam demonstraret.

V. 12. NIHILNE IN MENTEM EST?: Sic hoc accipiendum est, ut adolescenti libero malitiam putemus, non sapientiam deesse. Adeo in hac re magister est servus. ¶ TANTO NEQUIOR: Sic hoc dictum est, ut e contrario dicimus: *Tanto melior.* ¶ NUMQUAM QUIDQUAM: *Παρέλκον* pro NUMQUAM, id est, non.

V. 13. CLIENS, AMICUS, HOSPES, NEMO EST: Vide magistrum ad nequitiam, ut simplici adolescenti mentiendi viam demonstret et honestum tentet afferre argumentum ad mendacium

SY. Hiscc ópera ut data sit. CTE. Quaé non data sit? Nón potest fierí. SY. Potest.
CTE. Intérdiu: set si híc pernocto, caússae quid dicám, Syre?
SY. Uah! quám vellem etiam nóctu amicis óperam mos essét dari.
Quin tu ótiosus és: ego illius sénsum pulcre cálleo.
Quom férvit maxumé, tam placidum quám ovem reddo. CTE. Quó modo?
SY. Laudárier te audít lubenter: fácio te aput illúm deum:

V. 18. *Cum férvit maxumé, tam placidum, quam óvis est, reddo. C. quó modo?*

propter clientem, amicum aut hospitem in urbe cessaro visum, quod tamen nec sic intelligit rudis ac rusticus adolescens. § CLIENS, AMICUS, HOSPES NEMO EST VOBIS: Mire sic interrogavit, ut qui agrestes inhumanosque reprehendat et insociabiles aliis propter asperitatem rustici senis.

V. 14. HISCE OPERA UT DATA SIT: A superiore subauditur: *Veniat in mentem*, id est, cogita dari potuisse et datam dicito. § QUAE NON DATA SIT: Hic de facto quaestio est, in qua quidem disputant quaedam tunc possibilia intelligi, quando facta sint: quum autem non fiunt, non modo non fieri, sed ne possibilia quidem esse dicenda, qui locus περὶ δυνατῶν dicitur. § POTEST: Iterum subauditur *fieri*, *ut data sit*, vel, *ut credatur data*.

V. 15. INTERDIU: Bene, quia amatori maxime nocte opus est.

V. 16. VAH, QUAM VELLEM ETIAM NOCTU: Hoc utriusque personae convenit, sed melius a Syro et facetius dicitur. Et quidam totum Ctesiphoni assignant ab usque INTERDIU. Et QUAM VELLEM proprie dicimus in his, quae non videmus fieri. Bene igitur deficiente argumento, eum aliud non inveniret, in vota conversus est, unde videntur magis haec verba Ctesiphonis esse.

V. 17. CALLEO: Callide scio.

V. 18. CUM FERUIT MAXUME: Tertia coniugatione dixit, ut *effervere* dicitur correpta media syllaba. § QUO MODO: Miratur, quia timet eum, quem iste contemnit.

V. 19. LAUDARIER TE AUDIT LIBENTER: Quod de Demea dicitur, in omnes parentes dici puta. Nam nemo tam asper est pater, ut non statim mitescat laudato filio.

Virtútes narro. CTE. Meás? SY. Tuas: homini íllico lacrumaé cadunt,
Quasi púero, gaudio. Ém tibi autem. CTE. Quídnam est? SY. Lupus in fábula.
CTE. Páter est? SY. Ipsus est. CTE. Sýre, quid agimus? SY. Fúge modo intro: ego vídero.
CTE. Si quíd rogabit, núsquam tu me: audístin? SY. Potin ut désinas?

V. 20. *C. meátne? S. tuas.*
V. 22. *CT. Patérne? S. is ipsus. C. Sýre, quid agimus? S. Fúge modo intro, ego videro.*

V. 20. VIRTUTES NARRO: Non dixit elegantem indolem, sed VIRTUTES. VIRTUTES autem sunt perfecti sapientis vel divi alicuius. Et bene cum stupore respondet MEAS? ostendens quod nullae essent. ¶ MEAS? TUAS: Cum gestu pronuntiare debemus, ut intelligatur irrisio.

V. 21. QUASI PUERO GAUDIO: Deest *prae*, ut sit: *prae gaudio*. ¶ LUPUS IN FABULA: Silentii indictio est in hoc proverbio, atque eius modi silentii, vel in ipso verbo ut ipsa fabula conticescat. Quia lupum vidisse homines dicimus, qui repente obmutuerint, quod fere iis evenit, quos prior viderit lupus, ut eum cogitatione, in qua fuerint, etiam voce et verbis careant. Sic Theocritus:

Οὐ φθέγξῃ; λύκον εἶδες.

Et Virgilius:

Vox quoque Moerin
Iam fugit ipsa, lupi Moerin videre priores.

Alii putant ex nutricum fabulis natum pueros ludificantium terrore lupi, paulatim e cavea venientis usque ad limen cubiculi. Nam falsum est, quod dicitur, intervenisse lupum Naevianae fabulae alimonio Remi et Romuli, dum in theatro ageretur.

V. 22. FUGE MODO INTRO: Non dixit i vel *abi* vel *vade*, sed FUGE. Tanta celeritate opus est.

V. 23. SI QUID ROGABIT, NUSQUAM TU ME: Magna virtute Terentius rudem, simplicem timidumque inducit Ctesiphonem ab initio, ut is sit, qui mox opprimeretur cum meretrice accumbens, interventu patris ob imprudentiam ac rusticitatem suam. ¶ NUSQUAM TE ME: [Scilicet vidisse respondeas.] Familiaris ἔλλειψις et apta properanti. Qua re haec omnia pressa voce cum celeritate pronuntianda sunt.

V. 12. *Theocritus Idyll.* XIV. v. 22.
V. 14. *Virgilius Eclog.* IX. v. 54.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

DEMEA. CTESIPHO. SYRUS.

DE. Né ego homo sum infelix! prímum fratrem núsquam invenio géntium:
Praéterea autem dum íllum quaero, a vila mercenárium
Vídi: is filiúm negat esse rúri: nec quid agám scio.

V. 1. *D. Ne égo homo infelix.*

V. 1. NE EGO HOMO SUM INFELIX: In hoc actu exemplum est neminem facilius quam optimum quemque falli atque deludi, ut Virgilius ait. Et NE valde significat, ut: *Ne illi vehementer errant*, Cicero in Catilinam. ¶ NE EGO HOMO SUM INFELIX: Vide initium conveniens perpetuo maerori Demeae. Per totam fabulam aut DISPERII dicit aut *defessus sum* aut aliquid tale semper, quo queratur, ita tamen, ut cum augmento sit miseria, quoticscunque processerit. Nam plus est, quod nunc dixit, NE EGO SUM HOMO INFELIX quam *disperii*. ¶ NUSQUAM INVENIO GENTIUM: Abundat GENTIUM.

V. 2. A VILA MERCENARIUM VIDI: Sapientissime Terentius, etsi proxima vila est, necessario senem ad reliquos actus fabulae noluit ab urbe discedere, personae senilis memor. Nam et arduum fuerat, dum redit, et cruciabile, ne fatigatio eius in tragoediam transiret. Recte igitur invenit, a mercenario illi in urbe narratum ruri non esse Ctesiphonem. At ubi persona est adolescentis, et proficiscitur ad vilam et continuo redit, ut in Eunucho Phaedria. Et A VILA, utrum *a* pro *de* positum est, ut sit *de vila?* an deest *Venisse*, ut sit: *A vila vidi venisse mercenarium.*

V. 3. NEC QUID AGAM SCIO: Utrum fratrem an filium magis quaeram. Nam senex querulus tria dicit esse incommoda sibi, quod fratrem non inveniat, quod Ctesipho ruri non sit, quod utrum in urbe maneat an ad vilam abeat ipse nesciat.

V. 4. *Cicero in Catilinam orat.* II. Cap. 3. §. 6.

CTE. Sýre. SY. Quid est. CTE. Men quaérit? SY. Vernm.
CTE. Périi. SY. Quin tu animó bono es.
DE. Quíd hoc, malum, infelícitatis? néqueo satis decérnere:
Nísi me credo huic ésse natum reí, fernndis miseriis.
Prímus sentió mala nostra: prímus rescisco ómnia:
Prímus porro obnúntio: aegre sólus, si quid fít, fero.
SY. Rídeo hunc: primum aít se scire, is sólus nescit ómnia.
DE. Núnc redeo: si fórte frater rédierit, visó. CTE.
Syre:

V. 4. SY. Quin tu bóno animo es.
V. 9. SY. Rideo hunc: se prímum ait scire: is sólus nescit ómnia.

V. 4. VERUM: Modo VERUM nomen non est, sed adverbium confirmantis, id est vere. § PERII. SY. QUIN TU BONO ANIMO ES: Haec Ctesiphonis perturbatio huc tendit poetae arte, ut deprehendatur cum amica filius repente ingresso sene. § QUIN TU ANIMO BONO ES: Nunc QUIN pro QUIN IMO positum est.

V. 5. QUID HOC, MALUM! INFELICITATIS?: Abundat MALUM. § QUID HOC, MALUM! INFELICITATIS?: Deest: *deos testor.* § QUID HOC, MALUM! INFELICITATIS?: Hic autem MALUM pro interiectione positum quasi dicat: *O malum* et est dictum anxii hominis et perturbati nimis.

V. 6. NISI ME CREDO: Pro: Nisi quia iam superest, ut me credam. Hic enim sensus est in huius modi locutione: NISI ME CREDO HUIC ESSE NATUM REI. § NISI ME CREDO HUIC ESSE NATUM REI: Nova locutio pro: Nisi quia credo. Et HUIC REI potest subtrahi incolumi sensu, ut: NISI ME CREDO NATUM ESSE FERUNDIS MISERIIS. Ergo HUIC REI subdistinguendum, et sic inferendum: FERUNDIS MISERIIS. Ergo HUIC REI pro ad hanc rem.

V. 7. PRIMUS SENTIO MALA NOSTRA: PRIMUS RESCISCO OMNIA: Ἐπαναφορά. § PRIMUS SENTIO MALA: Ridiculus error Demeae. Et PRIMUS ad ordinem, SOLUS ad numerum dicitur.

V. 8. PRIMUS PORRO OBNUNTIO: Qui malam rem nuntiat, obnuntiat, qui bonam, annunciat. Nam proprie *obnuntiare* dicuntur augures, qui aliquid mali ominis scaevumque viderint. Ergo OBNUNTIO malum imminens quasi omen nuntio. Inde enim ἐτυμολογία huiusce verbi est. § AEGRE SOLUS, SI QUID EST, FERO: Prave scilicet.

V. 9. IS SOLUS NESCIT OMNIA: Et bene SOLUS, utpote de multis, quia quum sciat Micio, Syrus, Aeschinus, Ctesipho, populus, hic solus fallitur.

V. 10. SI FORTE FRATER REDIERIT, VISO: Pro si rediit.

Óbsecro, vide ne ílle huc prorsus se ínruat. SY. Etiám
taces?
Égo cavebo. CTE. Númquam hercle hodie ego istuc committám tibi:
Nám me iam in cellam áliquam cum illa cóncludam: id tutíssumum est.
SY. Áge, tamen ego hunc ámovebo. DE. Sét eccum sceleratúm Syrum.
SY. Nón hercle hic quidém durare quísquam, si sic fít, potest.

V. 13. *Nám me in cellulam áliquam cum illa cóncludam: id tutulíssimumst.*
V. 15. *SY. Nón hercle hic quidem pérdurare quisquam, si sic fít, potest.*

V. 11. HUC PRORSUS SE IRRUAT: Neutrum verbum, quasi activum SE IRRUAT posuit. ¶ VIDE NE ILLE HUC: Iam metuitur, quod futurum est. Et quom neutrum sit IRRUAT, nove intulit SE. Praeterea sie dixit: IRRUAT, tamquam de eo, qui pugnaturus sit, ut in Eunucho: *Quam mox irruimus?* aut tamquam de sue, ut Horatius:

Hac lutulenta ruit sus.

Et Virgilius:

Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus.

¶ ETIAM TACES: Antique pro TACE. Sic in Andria: *Etiam tu hoc respondes?* pro *responde*. Est ergo eorreptionis significatio.

V. 12. HODIE EGO ISTUC COMMITTAM TIBI: Quod ago iam, id est, complexum mulieris.

V. 13. NAM ME IAM IN CELLAM ALIQUAM CUM ILLA CONCLUDAM: Id egit stulte adolescens, ut ibi deprehendatur, ubi conclusus est. Sed sie ipse egit, ut possit subterfugere non deprehensus conspeetum patris. ¶ IN CELLAM ALIQUAM CUM ILLA: *Λιτότης* figura, ut dicimus *in locum* pro *in loco*. IN CELLAM CONCLUDAM, non in eella ait. Et mire, ut reelusum tutumque locum subiret, eellam seilicet, quam ob ea, quae in ipsa celantur clausam esse eonveniat. Nam et *cella* et *cellarium* a reponendis celandisque rebus eseulentis et poeulentis dicitur.

V. 14. AGE, TAMEN EGO HUNC AMOVEBO: Mire AMOVEBO dixit, non *deterrebo*. Nam proprie amovetur saxum de loeo, in quo verbo significat, imminere sibi magnum laborem in hoc opere. Et vide *αὔξησιν*. Supra ut peeudem, ABIGAM HUNC RUS dixit, modo ut saxum, AMOVEBO, inquit.

V. 15. NON HERCLE HIC QUIDEM DURARE QUISQUAM, SI

V. 5. *in Eunucho* Act. IV. sc. 7. v. 8.
V. 6. *Horatius Epist.* lib. II. ep. II. v. 75.
V. 8. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 255.
V. 10. *in Andria* Act. V. sc. 2. v. 8.

Scíre equidem voló, quot mihi sint dómini: quae haec est míseria?
DE. Quíd ille gannit? Quíd volt? Quid aïs, bóne vir? Est fratér domi?
SY. Quíd, malum, bone vír, mihi narras? équidem perii. DE. Quíd tibi est?
SY. Rógitas? Ctesiphó me pugnis míserum et istam psáltriam
Úsque occidit. DE. Hém, quid narras? SY. Hém, vide ut discidít labrum.

V. 18. *SY. Quid malum, mihi bóne vir narras? équidem perii. D. quid tibi est?*

SIC FIT, POTEST: Nimis moraliter expressa verba sunt servi, verberatum se indicantis. Quis non ex verbis servum verberatum intelligat? et servum recens verberatum? et servum fugam comminantem? Mire autem non *ego*, sed QUISQUAM dixit. Nec *permanere*, sed DURARE. Nam hoc verbum perferendis malis convenit, ut Virgilius:

Durate, et vosmet rebus servate secundis.

Haec autem omnia sic dixit, quasi non videat Demeam.

V. 16. QUOT SINT MIHI DOMINI: Et hic apparet non a legitimo domino verberatum esse. ¶ QUAE HAEC EST MISERIA: Deest *quam patior* et quasi comploratio quaedam est flebilis post querelas.

V. 17. QUID ILLE GANNIT?: Gannitus est proprie veluti ploratus vapulantium.

V. 18. QUID, MALUM: Et hic MALUM pro interiectione abundat.

V. 19. CTESIPHO ME PUGNIS MISERUM ET ISTAM PSALTRIAM USQUE OCCIDIT: Mire interiecit MISERUM, et necessario USQUE addidit, ut ostenderet OCCIDIT nimiae caedis verbum, non occisionis intelligi oportere.

V. 20. USQUE OCCIDIT: Prope OCCIDIT aut USQUE pro valde est, OCCIDIT pro *vehementer cecidit.* Nam *occidere* et *praeoccidere* ad caedem referebantur apud veteres. ¶ USQUE OCCIDIT: Ἰδιωτικῶς. Non enim occisus loquitur. ¶ HEM, VIDE UT DISCIDIT LABRUM: Non ostendit, sed videtur ostendere seni parum iam videnti et intra os. ¶ HEM, VIDE UT DISCIDIT LABRUM: Asper mediam longam a caedendo accipit, ego mediam brevem a scindendo.

V. 6. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 207.

DE. Quám ob rem? SY. Mè inpulsóre hanc emptam esse áit.
DE. Non tu eum rus hínc modo
Próduxe aiebas! SY. Fáctum: verum vénit post insániens.
Nîl pepercit. Nón puduisse vérberare hominém senem,
Quém ego modo puerúm tantillum in mánibus gestaví meis?
DE. Laúdo, Ctesiphó, patrissas: ábi, virum te iúdico.

V. 24. *Quém ego puerum módo tantillum in mánibus gestaví meis.*

V. 21. NON TU EUM RUS PRODUXE AIEBAS: Mire Terentius eos ipsos, qui falluntur, ex aliqua parte cautos facit, ut eo delectabilius spectatoribus procedant doli. Namque gratia est aut delectatio non stultissimum falli. ¶ NON TU EUM RUS PRODUXE AIEBAS: Memoriter senex non solum quid sibi dixerit Syrus paulo ante, sed quibus verbis dixerit refert. Nam sic dixerat: *Quem egomet produxi.*

V. 22. VERUM VENIT POST INSANIENS: Supra: *Produxi iratum admodum.* Nunc αὐξητικῶς non iratum praedicat, sed insanum.

V. 23. NIHIL PEPERCIT: Ut supra: *Nihil reticuit.* Sic dicimus in his, quae praeter exspectationem gesta sunt. ¶ VERBERARE HOMINEM SENEM: Miserum fit de aetate id, quod de condicione non poterat.

V. 24. QUEM EGO MODO PUERUM TANTILLUM IN MANIBUS GESTAVI MEIS: Addidit aetati invidiam et meritum recens. Hoc est enim, quod dicit MODO. Et TANTILLUM δεικτικὸν est. Videtur enim manu fingere, quam parvulum.

V. 25. LAUDO TE, CTESIPHO: PATRISSAS: Facile inductus est senex varietate fraudis et doli. Nam Syrus et supra, ut laudans, non ut vituperans Ctesiphonem, et nunc, ut accusans, idem perficit atque persuadet. ¶ PATRISSAS: Αὔξησις. Nam ut supra dixerat: *Spero, est similis maiorum suorum*, hic confirmat, quod sperare se dixerat, et VIRUM TE IUDICO, inquit, non adolescentulum. Hoc enim ad aetatem et probitatem, non ad sexum refertur. ¶ PATRISSAS: Attende quam bene inventum sit, inanem se dicere. Nonne videtur ibi stultissimus, cum huius modi laude non modo se non laudare velle, quod odiosum est, sed etiam filium apud intelligentes vituperare videatur? si quidem non solum hic stultus, sed etiam ille, quia PATRISSAS inquit. ¶ PATRISSAS: Tam securus est, ut se laudet. Et ABI addidit, quasi dicat: Non est quod iam demorer, perfectus es. ¶ LAUDO TE, CTESIPHO: Hic totus versus mire delusum ostendit senem.

SY. Laúdas? ne ille cóntinebit póstbac, si sapiét, manus.
DE. Fórtiter. SY. Perquám: quia miseram múlierem et me sérvolum,
Quí referire nón audebam, vícit: hui, perfórtiter!
DE. Nón potuit meliús: idem quod ego sénsit, te esse huic reí caput.
Sét estne frater íntus? SY. Non est. DE. Úbi illum quaeram, cógito.
SY. Scío ubi sit, verum hódie numquam mónstrabo. DE. Hem, quid aís? SY. Ita.
DE. Díminuetur tíbi quidem iam cérebrum. SY. At nomen néscio.
Íllius hominis, sét locum novi úbi sit. DE. Dic ergó locum.

V. 26. NE ILLE CONTINEBIT POSTHAC, SI SAPIAT, MANUS: Comminatio est subtilis et parcior, velut servi.

V. 27. PERQUAM: Nimis, εἰρωνεία. ¶ ET ME SERVULUM: Oratorie. Non *servum*, sed SERVULUM, quom sit senex.

V. 28. NON AUDEBAM: Non poteram. ¶ HUI PERFORTITER: Hoc gestu servili et nimis leviori personae congrue dictum est.

V. 29. NON POTUIT MELIUS: Id est: Laudo te, Ctesipho, et deest *fieri*. ¶ IDEM QUOD EGO: Id est, patrissas, virum te iudico.

V. 30. SED ESTNE FRATER INTUS: Deest *responde*, ut sit: Responde.

V. 31. VERUM HODIE NUMQUAM MONSTRABO: Volens senem avidius quaerere, quod hic ardor semper paratissimus credentes etiam fallit, ei fingit se nolle dicere. HODIE autem aut abundat, ut:

Numquam omnes hodie moriemur inulti,

aut NUMQUAM HODIE pro nullo tempore huius diei, quia NUMQUAM per se generale est.

V. 32. DIMINUETUR TIBI IAM CEREBRUM QUIDEM: Comminationis genus verba ipsa indicant, ut appareat senem baculum sustulisse. ¶ AT NOMEN NESCIO ILLIUS HOMINIS, SED LOCUM NOVI UBI SIT: Recte, quia si HOMINEM diceret, non erat errandum agnita persona hominis, et ubi habitet cognito. Si notus esset, nulla causa quaerendi superesset.

V. 33. DIC ERGO LOCUM: DIC ERGO quasi invitum coegerit.

V. 16. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 670.

SY. Nóstin porticum, áput macellum, hac deórsum? DE. Quidni nóverim?
SY. Praéterito hac récta platea súrsum: ubi eo véneris,
Clívos deorsum vórsum est: hac te praécipitato: póstea
Ést ad hanc manúm sacellum: ibi ángiportum própter est.
DE. Quónam? SY. Illic ubi etiam cáprificus mágna est. DE. Novi. SY. Hac pérgito.
DE. Íd quidem angipórtum non est pérvium. SY. Verum hércle: uah!

V. 37. *Illic ubi etiam cáprificus mágna est. D. novi. SY. hac pérgito.*

Ergo semper addimus, ut hortemur tarde quid facientes, ut Virgilius:

Ergo age, care pater, cervici imponere nostrae.

V. 34. Nostin porticum apud macellum?: Convenit rustico et parcissimo seni macellum in urbe nescire, et ideo sic interrogatur a servo. ¶ Hac deorsum: Bene hac deorsum, quia non est una.

V. 35. Hac recta: Proprie hac parte, ut manu viam ostendere videatur.

*V. 34. Quidni norim: Correptive quidni? pro *quid nisi?* Etenim quamvis rusticus, tamen est civis Demea.

*V. 35. Ubi eo veneris, clivos deorsum vorsum: hac te praecipitato: Hoc lentius aliqui legunt, aliqui clarius, ut sit praecipitato cito descende.

V. 37. Ad hanc manum: Τῶν πρός τι προσῆκον dicitur, in quo non permanet certum dextrum nec certum sinistrum, et ideo proficit in errorem. Vult enim servus haec signa esse perplexa. ¶ Et sacellum: Ut Varro ait, *sacra cella est.* ¶ Propter: Prope, ut Virgilius:

Templum de marmore ponam
Propter aquam.

Et Lucretius:

Propter aquae rivum sub ramis arboris altae.

V. 38. Ubi etiam caprificus magna est: In hoc Homerum imitatus est, qui dicit caprificum prope Troiana moenia constitutam. ¶ Hac pergito: Non *ito*, sed quia longum est, pergito.

V. 2. *ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 707.
V. 20. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 13.
V. 23. *Lucretius* lib. V. v. 1392.
V. 24. *Homerum*] cf. Iliad. ζ. v. 432.

Cénsen hominem me ésse? erravi: in pórticum rursúm redi:
Sáne hac multo própius ibis, ét minor est errátio.
Scín Cratini huius dítis aedes? DE. Scío. SY. Ubi eas praeterieris,
Ád sinistram hac récta platea: ubi ád Dianae véneris,
Íto ad dextram: prius quam ad portam vénias, aput ipsúm lacum
Est pistrilla et éx advorsum fábrica: ibi est. DE. Quid íbi facit?
SY. Léctulos in sóle ilignis pédibus faciundós dedit.

V. 39. ID QUIDEM ANGIPORTUM: Id est angusta et curva via, quasi *anguiportus*, ut *angitia* aut *anguitia*. Alii, quod inter portus sit locus angustus, hoc est, inter domos. Nam domos vel *portus* vel *insulas* veteres dixerunt. Et observa Terentianam consuetudinem, in qua inducit non nihil sapere eos, qui falluntur.

V. 40. CENSEN ME HOMINEM ESSE? ERRAVI: Calliditas est maxima, deprehensum mendacium non defendere, sed fateri, ut opinionem simplicitatis acquirat. Vides igitur, ut ipse sibi succenseat, tamquam imprudens erraverit, non dolosus impulerit interrogantem. Et mire se negat hominem, tamquam homo corde sit, non corpore.

V. 41. SANE HAC MULTO PROPIUS IBIS: Quasi errasse profuerit illa via. Et SANE pro satis ac *valde*, quia qui sanus est, idem et validus. ¶ MINOR EST ERRATIO: ERRATIO est pecudum, error animi est et loci, in quo erratur.

V. 42. CRATINI HUIUS DITIS AEDES: Congrue nomen invenit diviti, Cratinus ἀπὸ τοῦ κράτους, id est, a potentia.

V. 43. AD SINISTRAM HAC: Deest ito. Figura ἔλλειψις. ¶ UBI AD DIANAE VENERIS: Sic absolute dicebant, non addito templo. Salustius: *Ad Iovis mandem nostra.*

V. 44. PRIUS, QUAM AD PORTAM VENIAS: PORTAM dicendo ostendit usque ad muros finemque civitatis erraturum Demeam. *Porta* autem ab aratro portando dicta est, quod in eo loco coloniae auctor et conditor, subiunctis vacca et tauro, aratrum, quo urbem designat, suspendit manu, ne imprimat sulcos, ubi civitatis aditus relinquendi sunt. ¶ APUD IPSUM LACUM: Credibiliter addidit LACUM. Nam Varro docet semper lacum portis additum, scilicet ob usum iumentorum exeuntium et introeuntium, et praeterea ut adversum hostilem ignem portis de proximo subveniretur.

V. 45. EST PISTRILLA: Veteres absolute dicebant *pistrinam*, ut *sutrinam* et *medicinam*, ad tabernam referentes. Nam

DE. Ubi potetis vós: bene sane: sét cesso ad eum pérgere?
SY. Í sane, ego te exércebo hodie, ut dígnus es, silicérnium.
Aéschinus odióse cessat: prándium coprúmpitur.
Ctésipho autem in amóre est totus. Ego iam prospiciám mihi.
Nám iam adibo, atque únum quidquid, quód quidem erit bellíssumum,

---

V. 48. *Aeschinus odiósus cessat.*

pristiuo *pistrilla* non eonvenit. Etsi multa diminutiva diversa sunt a genere nominum primse positionis, ut *rana ranunculus*, *scutum scutella*, *canis canicula*.

V. 46. LECTULOS IN SOLE ILIGNIS PEDIBUS FACIUNDOS DEDIT: In urbe convivium aut in sole aut iu umbra pro eoudicioue temporis instruebatur. Repente igitur interrogatus, quod minime opinabatur quaesiturum senem, arripuit statim leetulos. Et quia potuit senex dieere: *Mentiris. Nam habet lectulos*, addidit ex tempore: IN SOLE. Et ne eos quoque habere diceret, addidit: ILIGNEIS PEDIBUS FACIUNDOS. Sed hoc gestu aetoris adiutum est, quasi eodem tempore servus et quaerat quid dicat et respoudeat.

V. 47. UBI POTETIS VOS: Iucerta persoua est. Nam Syro vel Demeae hoc dictum iungi potest. ∮ RECTE SANE: Hic *εἰρωνεία* est, nou approbatio.

V. 48. I SANE: Aut abundat SANE, aut inferioribus iuugitur.

V. 49. ODIOSE AESCHINUS CESSAT: PRANDIUM CORRUMPITUR: *Ἀσύνδετον*. Deest *et*. ∮ PRANDIUM CORRUMPITUR: Ut coquus dixit, qui sciat conditiouem quandam magis ferveuteu placere.

V. 50. EGO IAM PROSPICIAM MIHI: I·M interdum siguificat festiuationem, ut uunc, iuterdum ad describendam ponitur et inerepandam moram, ut:

Iam melior, iam, diva, precor.

Et:

Vos quoque Pergameae iam fas est parcere genti,
Dique deaeque omnes.

Et PROSPICIAM MIHI dixit, tamquam hoc seutiat: Illi sua agunt negotia, et ego illorum exemplo eousulam mihi. Et bene PROSPICIAM, quasi non pransurus, nisi providero mihi.

V. 23. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 179.
V. 25. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 63.

Cárpam, et cyathos sórbilans paullátim hunc producám diem.

---

*V. 48. SILICERNIUM: Coena, quae infertur diis manibus, quod eam silentes cernant, id est, umbrae possideant, vel quod qui haec inferant, cernant tantum neque degustent. Nam de his, quae libantur inferis quisquis comederit aut biberit, funestatur. Aut erit SILICERNIUM senex, qui iam iamque silentibus umbrisque cernendus sit, et sic est melius, quam ut quidam ξυννενοφότα interpretantur, putantes, ut ξυννενοφότα, sic nos SILICERNIUM intelligere, hoc est, silicem cernentem senem, dum incurvus est, vel stratae saxo viae intentus vel sarcophagi iamiam appropinquantis sibi.

*V. 50. CTESIPHO AUTEM IN AMORE EST TOTUS: Non potuit plus diei de incondita ac nimia voluptate.

V. 51. BELLISSIMUM: Proprie BELLISSIMUM dixit. Unde et huius modi ad irritandam gulam cibi *bellaria* dicuntur.

V. 52. CARPAM: Modo eligam. Alias laedam significat, ut:

Carpit enim vires paulatim, uritque videndo.
Femina.

Alias fruar, ut:

Carpamus dum mane novum, dum gramina canent.

Et Persius:

Indulge genio, carpamus dulcia,

id est, fruamur rebus dulcibus. § PAULATIM HUNC PRODUCAM DIEM: Bono verbo usus est ad metaphoram, tamquam morientis diei, ut est:

Nec te tua funera mater
Produxi pressive oculos.

V. 16. *ut*] *Virgilius Georg.* lib. III. v. 215.
V. 19. *ut*] *Virgilius Georg.* lib. III. v. 325.
V. 21. *Persius Sat.* V. v. 151.
V. 26. *Nec te*] *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 486.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

MICIO. HEGIO.

MIC. Ego in hác re nil repério, quamobrem laúder tantopere, Hégio:
Meum offícium facio: quód peccatum a nóbis ortumst, cónrigo:
Nisi sí me in illo crédidisti esse hóminum numero, qui íta putant,
Sibi fíeri iniuriam últro, si quam fécere ipsi expóstules,
Et últro accusant: íd quia non est á me factum, agis grátias.
HEG. Ah mínume: numquam te áliter atque es ín animum induxí meum.

V. 1. EGO IN HAC RE NIHIL REPERIO: Haec scaena est plena sententiarum senilium ad officia demonstranda. Et TANTOPERE vim adverbialem in se continet. Nam significat *nimis*.

V. 2. QUOD PECCATUM A NOBIS ORTUM EST, CORRIGO: Si diceret: *peccatum est a nobis*, participium fuisset. Nunc quia ORTUM addidit, nomen est. Numquam enim eadem pars orationis iungi nisi per *ἀσύνδετον* potest.

V. 4. SI, QUAM FECERE: Hic distingue et separatim infer: IPSI EXPOSTULANT. ¶ SI QUAM FECERE, IPSI EXPOSTULANT: Sensus est manifestus, sed obscura sunt verba et eorum collocatio et distinctio. Nam incertum, utrum SI EXPOSTULANT intelligendum sit an SIQUAM pro *una parte orationis* accipi oporteat.

V. 5. ULTRO ACCUSANT: ULTRO nunc *prave et perverse*. ¶ ID QUIA A ME NON EST FACTUM: Haec interrogatio quasi subtristi vultu est proferenda.

V. 6. AH, MINIME: Non: *Minime ago*, sed: *Minime te credo esse illorum in numero.*

Set quaéso, ut una mécum ad matrem vírginis eas,
Mício:
Atque ístaec eadem, quaé mihi dixti, túte dicas múlieri:
Suspícionem hanc própter fratrem eius ésse et illam psál-
triam.
Mɪᴄ. Si ita aéquom censes aút ita opus est fácto, eamus.
ʜᴇɢ. Béne facis.
Nam et ílli animum iam réllevabis, quaé dolore ac mí-
seria
Tabéscit, et tuo officio fueris fúnctus: set si alitér putas,
Egomét narrabo, quaé mihi dixti. ᴍɪᴄ. Ímmo, ego ibo.
ʜᴇɢ. Béne facis:
Omnés, quibus res sunt minus secundae, mágis sunt
nescio quó modo

V. 9. *Suspícionem hanc própter fratrem esse: eíus esse illam psáltriam.*
V. 10. *aút si ita opus est fácto.*
V. 11. *Nam et illi iam animum réllevaris, quaé dolore ac míseria.*
V. 13. *Egomét narrabo quaé mihi dixti. M. immo égo quoque ibo. HE. béne facis.*

V. 7. Qᴜᴀᴇsᴏ, ᴜᴛ ᴜɴᴀ ᴍᴇᴄᴜᴍ: Servavit τὸ πρέπον adiiciendo: ᴜɴᴀ ᴍᴇᴄᴜᴍ ᴇᴀs, quippe ad incognitam matrem familias.

V. 8. Tᴜᴛᴇ ᴅɪᴄᴀs ᴍᴜʟɪᴇʀɪ: In nomine ostendit, cur haec ipse dicat. Mulieri enim, inquit, nimis pavidae ac diffidenti.

V. 9. Sᴜsᴘɪᴄɪᴏɴᴇᴍ ʜᴀɴᴄ ᴘʀᴏᴘᴛᴇʀ ғʀᴀᴛʀᴇᴍ ᴇɪᴜs ᴇssᴇ: Nimis breviter ac succincte et ut oportuit inter scientes. ¶ Eᴛ ɪʟʟᴀᴍ ᴘsᴀʟᴛʀɪᴀᴍ: ᴘʀᴏᴘᴛᴇʀ ғʀᴀᴛʀᴇᴍ ᴇɪᴜs ᴇssᴇ subaudiendum est.

V. 10. Sɪ ɪᴛᴀ ᴀᴇǫᴜᴜᴍ ᴄᴇɴsᴇs: A iusto et utili est tota sententia. Et sane hi versus desunt, quos multa exemplaria non habent.

V. 11. Nᴀᴍ ᴇᴛ ɪʟʟɪ ᴀɴɪᴍᴜᴍ ɪᴀᴍ ʀᴇʟᴇᴠᴀʙɪs: Et deinceps ɪʟʟɪ maluit dicere, quam *nurui*, adhuc divitem reveritus. ¶ Dᴏʟᴏʀᴇ ᴀᴄ ᴍɪsᴇʀɪᴀ: Dᴏʟᴏʀᴇ parturientis, ᴍɪsᴇʀɪᴀ iniuria ab Aeschino accepta.

V. 12. Sᴇᴅ sɪ ᴀʟɪᴛᴇʀ ᴘᴜᴛᴀs: Artificiose remittendo, quod petebat, extorsit magis.

V. 13. Iᴍᴍᴏ ᴇɢᴏ ɪʙᴏ: Hoc adverbio, quod ait ɪᴍᴍᴏ, ostendit se prompte agere et instanter, quod promisit.

V. 14. Mɪɴᴜs sᴇᴄᴜɴᴅᴀᴇ: Dicere sic maluit, ne ᴍɪsᴇʀᴀᴇ diceret. ¶ Mᴀɢɪs sᴜɴᴛ ɴᴇsᴄɪᴏ ǫᴜᴏ ᴍᴏᴅᴏ: Hoc est, vehementia, nulla palam ratione.

Suspíciosi: ad cóntumeliam ómnia accipiúnt magis:
Proptér suam inpoténtiam se sémper credunt claúdier.
Quaprópter te ipsum púrgare ipsi córam placabílius est.
MIC. Et récte et verum dícis. HEQ. Sequere me érgo
hac intro. MIC. Máxume.

V. 16. *se sémper credunt lúdier.*

V. 15. ACCIPIUNT MAGIS: Mire additum MAGIS, quom possit sensus et sine hoc esse integer.

V. 16. PROPTER SUAM INPOTENTIAM: I n f i r m i t a t e m. Et rursus noluit humilitatem aut miseriam dicere. ¶ NEGLEGI: Legitur et CLAUDIER.

V. 17. QUAPROPTER TE IPSUM PURGARE: Utrum TEIPSUM una pars orationis sit, an divise accipiendum, ut sit: Te M i c i o n e m i p s u m A e s c h i n u m p u r g a r e. ¶ CORAM PLACABILIUS EST: CORAM, id est p r a e s e n t e m et c o r a m p r a e s e n t i b u s et CORAM indiget adiectione, PALAM non indiget. Et CORAM ad ceteras personas refertur, PALAM generaliter dicitur.

V. 18. ET RECTE ET VERUM DICIS: RECTE ad verba rettulit: VERUM ad rem atque sententiam. Potest enim r e c t e et f a l s u m dici, dum modo nullo vitio verborum nominumque dicatur, quamquam et ipsum fallere in tempore quidam de officiis scribentes rectum putent.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

AESCHINUS.

Discrucior animi: hocine de inproviso mali mihi obiici
Tantum, ut neque quid de me faciam nec quid agam certum siet?
Membra metu debilia sunt: animus timore obstipuit.
Pectore consistere nil consili quit. Uah!
Quo modo me ex hac expediam turba?

V. 1—9. Hos versus R. Bentleius sic constituit:
Discrúcior animi:
Hócine ex ínprovisó mali mi óbiici
Tántum; ut neque quid dé me faciam, néc quid agam certúm siet?
Mémbra metu débilia súnt: animus praé timóre
Óbstipuit: péctore consistere nil cónsilí quit.
Vah, quómodo me ex hác expediam túrba, nescio: tánta nunc
Suspício de me íncidit:
Néque ea inmerito: Sóstrata credit, míhi me psaltriam hánc emisse: id
Ánus mi indicium fécit.

V. 1. Discrucior animi: Hoc loco *χαρακτῆρα* amantis modice iuvenis et senis facit indulgentis ac lepidissimi patris. ℐ Discrucior animi: *Ἀνταπόδοσις* figura, ut Virgilius:

O praestans animi iuvenis.

ℐ Obiici: Proprie, quia inopinanti. Nam obiici dicitur in utramque partem, ut si quos ante quis videt, quam exspectaverit: quo verbo magnitudo doloris ostenditur ex improviso incommodo. ℐ Hoccine de inproviso mali: Haec verba repentino nuntio perculsum indicant Aeschinum propter divortium stare et iram circa se Sostratae et eius filiae ob raptum meretricis.

V. 2. Ut neque quid de me faciam: Plus est quid de me faciam, quam: *Quid faciam.* Illud enim de rebus, hoc de ipso homine intelligitur. ℐ Ne quid agam certum est: Certum est pro *certum sit*, nisi forte ut *quam* significet.

V. 3. Membra metu debilia sunt: animus timore obstipuit: Metu patris, timore divortii.

V. 3. *ut Virgilius Aen.* lib. XII. v. 19.

Tanta nunc suspicio de me incidit: neque ea inmerito.
Sostrata credit, mihi me psaltriam hanc emisse: id anus
Mihi indicium fecit.
Nám ut hinc forte ea ad óbstetricem erat míssa: ubi eam vidi, ílico
Accédo: rogito, Pámphila quid agát: iam partus ádsiet:
Eone óbstetricem accérsat. Illa exclámat: Abi abi iam, Aéschine:
Satis diú dedisti vérba: sat adhuc túa nos frustratást fides?
Hem, quíd istuc obsecro, ínquamst! Valeas, hábeas illam, quaé placet.
Sensi ílico id illas súspicari, sét me reprehendí tamen,

V. 10. *Accédo; rogito, Pámphila quid agat; iámne partus ádsiet.*

V. 6. TANTA NUNC SUSPICIO: Modo ostenditur causa trepidationis Aeschini.

V. 7. ID ANUS MIHI INDICIUM FECIT: Illa anus, cui Sostrata dixerat: *Curre, obstetricem accerse.*

V. 9. NAM UT HINC FORTE EA AD OBSTETRICEM ERAT MISSA: Apparet inter cetera anum dixisse ad obstetricem se missam, an ultro suspicatus hoc est Aeschinus? HINC autem addendo ostendit se ante fores Sostratae stare, ut alibi: *Ex Andro commigravit huic viciniae.* ¶ UBI VIDI: Sunt qui addant supervacue HANC, et legunt: HANC UBI VIDI.

V. 10. PAMPHILIA QUID AGAT: IAM PARTUS ADSIET: Amatoria interrogatio, qua monstrat Aeschinus curae sibi esse res omnes.

V. 11. ILLA EXCLAMAT: Non RESPONDET, sed EXCLAMAT. Et bene vim addidit ad exclamationem fuisse. Ergo a vocis sono exclamat, non a verbis. ¶ ABI, ABI, AESCHINE: IAM SATIS DIU DEDISTI VERBA: Usque dum intelligeremus.

V. 12. SAT ADHUC TUA NOS FRUSTRATA EST FIDES: Usque dum deciperemur.

V. 13. HEM, QUID ISTUC OBSECRO, INQUAM EST?: HEM interiectio est novas res et inopinatas audientis. ¶ VALEAS: HABEAS ILLAM: Quasi recedat et longe absit, ut in Andria: *Valeant qui inter nos dissidium quaerunt.*

V. 10. *alibi*] *in Andria* Act. I. sc. 1. v. 43.
V. 24. *alibi*] *in Andria* Act. IV. sc. 2. v. 13.

Ne quid de fratre gárrulae illi dícerem, ac fierét palam.
Núnc quid faciam? dícam fratris ésse hanc? quod minimé est opus
Úsquam ecferri ac mitto: fieri pótis est, ut ne qua éxeat.
Ípsum id metuo ut crédant: tot concúrrunt veri símilia.
Égomet rapui: ipse égomet solvi argéntum: ad me abducta ést domum:
Haéc adeo mea cúlpa fateor fíeri: non me hanc rém patri,
Útut erat gesta, índicasse? exórassem ut eam dúcerem.
Céssatum usque adhúc est: nunc porro, Aéschine, expergíscere.

V. 15. Garrulae: Utpote anui. ¶ Ac fieret palam: Demeae scilicet, cui minime opus fuit.

V. 16. Nunc quid faciam: Figura *διαπόρησις*.

V. 17. Ut ne qua exeat: Erumpat, ut:
Quum spumeus amnis
Exiit, oppositasque evicit gurgite moles.

V. 18. Ipsum id metuo ut credant: Ipsum, quod fratri rapui. Et ut pro *ne non* posuit. ¶ Tot concurrunt veri similia: Ut mea esse credatur.

V. 19. Ad me abducta est domum: Proprie non dixit *adducta*, sed abducta. Abducitur enim alienum, ut in Heautontimorumeno: *Abducimus tuam Bacchidem.* Ad me domum autem moraliter dixit pro *ad domum meam.* An ideo ad me, quia et illic luctatus leno est in retinenda contra Aeschinum puella?

V. 21. Utut erat gesta, indicasse: Id est, sive bene sive male gesta erat: Ut enim certam qualitatem significat, utut incertam, quasi dicat: Quoquo modo, male, bene. ¶ Exorassem ut eam ducerem: Sic enim promiserat se Sostratae facturum.

V. 22. Nunc porro, Aeschine, expergiscere: Sic et alibi: *Enimvero Dave, nihil loci est segnitiae neque socordiae.* Legitur et iam, quod est correptivum interdum.

V. 4. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 496.
V. 11. *in Heautontimorumeno* Act. II. sc. 3. v. 70.
V. 22. *alibi*] *in Andria* Act. I. sc. 3. v. 1.

Núnc hoc primumst: ád illas ibo, ut púrgem me: accedam ád fores.
Périi, horresco sémper, ubi pultáre hasce occipió miser.
Heúsheus: Aeschinús ego sum: aperite áliquis actutum óstium.
Pródit nescio quís: concedam huc.

V. 22. NUNC HOC PRIMUM: PRIMUM ab eo, quod rogandus est pater. ¶ ACCEDAM AD FORES: *Sostratae* scilicet.

V. 23. HORRESCO SEMPER: Satis amatorie. Nam nimius semper est calor et frigidus: recedit a corpore, ut: *Totus, Parmeno, tremo horreòque, postquam aspexi hanc.*

V. 25. APERITE ALIQUIS ACTUTUM OSTIUM: Vim pluralem habet ALIQUIS, quamvis singulariter dicatur. Non est enim ALIQUIS, nisi de multis. Recte ergo APERITE ALIQUIS et nove. Nam veteribus non placet illud, ubi duae distinctiones sunt, unde APERITE est una, altera ALIQUIS ACTUTUM OSTIUM, ut assumatur rursus, *aperiat*. Proprie enim veteres et *quis* et *aliquis* et *quisquam* non observabant, quo genere aut quo numero declinarent. Est ergo figura ἀρχαϊσμός.

V. 4. *in Eunucho* Act. I. sc. 2. v. 3 sq.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

MICIO. AESCHINUS.

Íta, uti dixi, Sóstrata,
Fácite: ego Aeschinúm conveniam, ut, quó modo acta haec súnt, sciat.
Sét quis ostium hóc pultavit? AES. Páter hercle est: perii. MIC. Aéschine.
AES. Quid huic híc negotist? MIC. Túne has pepulistí fores?
Tacet. Cúr non ludo hunc áliquantisper? Mélius est:
Quandó quidem hoc numquam mi ípse voluit crédere.

V. 1. *dixti.*
V. 2. *Fácito.*

V. 1. ITA, UT DIXI, SOSTRATA, FACITE: Hinc apparet Micionem iam multa dixisse.

V. 2. FACITE: Iubet ut vel securae sint vel adornent nuptias. ❡ EGO AESCHINUM CONVENIAM: Mire occursurus Aeschino Aeschinum quaerit.

V. 3. PATER HERCLE EST: Quid est hoc, quod Micio timetur? an quia illi non est confessus? Ostendit autem poeta tantundem pudorem posse aut amplius, quam timorem.

V. 4. QUID HUIC HIC NEGOTI EST?: Alius timor, quod hinc egreditur pater. ❡ TUNE HAS PEPULISTI FORES?: Sic coepit interrogare, ut negationi locum praebeat. Et nota PEPULISTI elatum verbum et tragico cothurno magis, quam loquelae comicae accommodatum.

V. 5. TACET: Hoc apud se loquitur Micio. ❡ MELIUS EST: Et non *ludere bonum est*, sed MELIUS. Et hoc meliore affectu dixit, quam si diceret: *Dignus est.*

V. 6. HOC MIHI NUMQUAM VOLUIT CREDERE: Contra illud, quod ait:

Denique alii clanculum
Patres quae faciunt, quae fert adolescentia,
Ea ne me celet, consuefeci filium.

V. 18. *quod ait*] *supra* Act. I. sc. 1. v. 27 sq.

Nil míhi respondes? AES. Nón equidem istas, quód sciam.
MIC. Ita: nám mirabar quíd hic negoti essét tibi.
Erúbuit: salva rés est. AES. Dic sodés, pater,
Tibi véro quid istic ést rei? MIC. Nil míhi quidem:
Amícus quidam me á foro abduxít modo
Huc ádvocatum sibi. AES. Quid? MIC. Ego dicám tibi:
Habitánt hic quaedam múlieres paupérculae;

V. 10. *Tibi véro quid istic rei fuit? M. nil míhi quidem.*
V. 13. 14. *Habitánt hic quaedam múlieres; paupérculae,*
Ut opíner has non nósse te: et certó scio.

CREDERE autem magno affectu dixit. Non enim confiteretur, ut patri, sed crederet aut parenti aut sodali suo.

V. 7. NON EQUIDEM ISTAS: Deest *pulsavi*. ¶ QUOD SCIAM: Quantum scio.

V. 8. ITAN? NAM MIRABAR QUID HIC NEGOTI ESSET TIBI: Accepit negationem Micio, ut ludere Aeschinum possit.

V. 9. ERUBUIT: SALVA RES EST: Nimis paterna sententia et e contrario Simo in Andria: *Vide num eius color pudoris signum usquam indicat*. Et quanti affectus est, non dixisse *erubuit*, *salvus est*, sed, SALVA RES EST. Nonne videtur tibi res eius omnis in Aeschino constituta? Eodem animo et supra dixit: *In eo me oblecto*, *solum id est carum mihi*. Non enim solum intulit quod exspectabatur, sed absolute, quasi ex omnibus solum id est, inquit.

V. 10. NIHIL MIHI QUIDEM: MIHI, id est, meae propriae rei. Et callida negatione coepit, ut et illi adimat confitendi locum ac fiduciam, simulque fiat ei desperatio ducendae eius, cuius mentio tam contemptim ab ipso tractetur.

V. 11. AMICUS QUIDAM ME A FORO: Hinc incipit mendacium mixtum vero. Nam AMICUS QUIDAM ME A FORO HUC verum est: ADVOCATUM falsum. Sed HUC et QUIDAM modo ἔμφασιν habent levis negotii et in quo nec magnae personae nec res difficilis operae aut longae occupationis habentur. Et ADVOCATUM dicendo alienum negotium demonstravit. Nam et SIBI non vacat. Si enim *mulieribus* addidisset, potuit aliud sperari.

V. 12. QUID?: Deest, *ait*, ut sit: *Quid ait?* ¶ EGO TIBI DICAM: Senile est. Nam id iam dicendum fuit. Et hoc ἔμφασιν habet vilis rei, quae vel facile dici possit vel non celanda sit.

V. 13. MULIERES PAUPERCULAE: Non potuit magis celare dignitatem formae et aetatis puellae, quae amatur ab Aeschino, quam

V. 8. *in Andria* Act. V. sc. 3. v. 7.
V. 11. *supra dixit*] Act. I. sc. 1. v. 24.

Ut opínor has non nósse te: et certó scio.
Neque enim diu huc commigrárunt. AES. Quid tum póstea?
MIC. Virgo ést cum matre. AES. Pérge. MIC. Haec virgo orbást patre.
Hic méus amicus ílli genere est próxumus:
Huic léges cogunt núbere hanc. AES. Perii. MIC. Quid est?
AES. Nil: récte: perge. MIC. Is vénit, ut secum ávehat:

---

ut eam primo eodem nomine cum matre nominaret, deinde communiter diceret de ambabus universa, quibus contemni debeant. ¶ MULIERES PAUPERCULAE: PAUPERCULAE addidit, ut magis desperet Aeschinus impetrari posse has nuptias a patre. Et item QUAEDAM, ut ignobiles demonstrarentur. Et totum hoc cum abiectione pronuntiandum est. Et QUAEDAM et PAUPERCULAE dicendo adimit omnem spem nuptiarum. Nam QUAEDAM ignobilem indicat, *pauper* indotatam. Quid ergo remanet quod speret Aeschinus? ¶ PAUPERCULAE: Nec pauperes saltem.

V. 14. ET CERTO SCIO: Ἐπανόρθωσις. Parum dixi, inquit. ¶ OPINOR: Vel adeo obscurae sunt et nullius pretii. ¶ UT OPINOR HAS NON NOSSE TE: Potuit recte dicere et hoc: *Ut opinor, has non nosti*, sed illud vetustius: UT OPINOR HAS NON NOSSE TE. Aut abundat UT aut deest *scilicet*. Magnum autem crimen est in forma vicinae puellae incognitam esse adolescenti de proximo. Et quia scit hunc esse, de quo dixerit, *quam hic non amavit meretricem? aut cui non dedit aliquid?* subdidit causam, ne dignitatis pudorisque esset, quod eam incognitam Aeschino esse dixisset. Neque enim huc diu, inquit, commigraverunt. Et UT OPINOR mire ipse sibi sumit atque confirmat, quod nondum ille confessus est.

V. 15. QUID TUM POSTEA?: Gratissime proditur Aeschinus amator, cum sedulo dissimulet.

V. 16. VIRGO CUM MATRE EST: Vult Micio sic audire Aeschinum tamquam alienissimum, et ideo velut inscio facti diligentius narrat. Virginem autem ἀρχαϊσμῷ pro muliere dixit.

V. 19. PERGE: Vide instantius interrogantem quam extraneum decuit.

*V. 17. HIC MEUS AMICUS: Qui me advocatum abduxit de foro.

*V. 18. HUIC LEGES COGUNT NUBERE: Non *permittunt* dixit nec *iubent*, sed COGUNT ad perturbandum Aeschinum et recte. Alia enim sinunt leges, alia cogunt fieri. Et ne esset quo

V. 17. *quam hic*] cf. Act. I. sc. 2. v. 69 sq.

Nam habitát Mileti. AES. Hem! virginem ut secum ávehat?
MIC. Sic ést. AES. Miletum usque óbsecro? MIC. Ita. AES. Animó malest.
Quid ipsaé? quid aiunt? MIC. Quíd illas censes? Níhil enim.
Comménta mater ést esse ex alió viro
Nescío quo puerum nátum: neque eum nóminat:
Priórem esse illum, nón oportere huíc dari.
AES. Eho, nónne haec iusta tíbi videntur póstea?

---

resisteretur illi, vult ut mulieres a lege cogantur. ℐ PERII: Hoc audit Micio, sed dissimulat.

*V. 19. NIHIL: RECTE: Id est, recte quod perii, et nihil magis comicum. Et vide trisyllabum artificiose esse subiectum, ut qui, PERII dixit, vix hoc locutus fuisse videatur. ℐ VENIT IS UT SECUM AVEHAT: Aliud peius in amatam, ut nec Athenis saltem alteri nuberet.

V. 20. NAM HABITAT MILETI: *Πιθανῶς* MILETI, et est adverbium locale. ℐ HEM, VIRGINEM UT SECUM AVEHAT: Hic acrius commoveri proditur adolescens, ut affectu fateatur, quod verbis negat.

V. 21. SIC EST. MILETUM USQUE OBSECRO? ITA. ANIMO MALE EST: Ille oblitus sui sic indignatur, ut in re propria: hic rursus callide vultu utitur tamquam aliena narrantis. ℐ MILETUM USQUE OBSECRO: Bene USQUE. Nam *Miletos* colonia est Atheniensium in Ponto. ℐ ANIMO MALE EST: *Animo male fieri* dicitur, quom ictu alicuius maeroris perculsus animus non sustinet corpus, sequiturque ruina membrorum.

V. 22. QUID IPSAE, QUIN AIUNT?: Non statim credit Aeschinus pudicam matrem familias statim consentire in nuptias novas viri ignoti. ℐ QUID ILLAS CENSES: *Posse dicere* subaudiendum. ℐ NIHIL ENIM: *Dicunt* subaudiendum. Et sic intelligendum NIHIL non quod taceant, sed quod nihil confirmationis habeat id, quod dicunt.

V. 23. COMMENTA MATER EST: Nunc dicit, quid dicat. Etiam COMMENTA dixit, id est, fallaciam confinxisse, veri simile comminisci. ℐ EX ALIO VIRO: Iam de proximo tangit Aeschinum.

V. 25. PRIOREM ESSE ILLUM: Mire tractat etiam partes Aeschini.

V. 26. NONNE HAEC IUSTA TIBI VIDENTUR POSTEA?: Scilicet illa, quae amicus tuus dixerat prius, quam haec audires. ℐ IUSTA TIBI: IUSTA, quae postea audisti, quam illa, quae pre

MIC. Non. AES. Óbsecro non? an íllam hinc abducet, pater?
MIC. Quid illám ni abducat? AES. Fáctum a vobis dúriter
Inmísericorditérque atque etiam, si ést, pater,
Dicendúm magis apérte, inliberáliter.
MIC. Quam ob rém? AES. Rogas me? quíd illi tandem créditis
Fore ánimi misero, qui ílla consuevít prior?

V. 32. *Fore ánimi misero, quí cum ea consuevít prior?*

Lemnio dicebas prius: aut si hoc non est, quaere quid sit POSTEA. Videtur enim POSTEA sic abundare, quo modo interdum *hodie* de stomacho adiicitur loquentis, ut Virgilius dicit:
Numquam omnes hodie moriemur inulti.

V. 27. NON: Vultuose pronuntiandum est NON. ¶ AN ILLAM HINC ABDUCET: Hinc tamquam singultus ploraturi est. Nam sic est pronuntiandum. ¶ PATER: Quasi hoc ad supplicandum dicatur.

V. 28. FACTUM A VOBIS DURITER: Non *dure* et *crudeliter*, sed quasi dura mente, id est, inflexibili, et quod Graeci dicunt *ἀτενές*.

V. 29. IMMISERICORDITERQUE: Nota octo syllabarum adverbium atque insuper compositum et cum coniunctione prolatum.

V. 30. ILLIBERALITER: *Αὔξησις*. Nam multa duriter, etiam si opus sit, immisericorditer quoque et facienda sunt et patienda, si ita ratio et causa cogat, et non sit illiberale, id est, non malum atque inhonestum.

*V. 29. SI EST, PATER, DICENDUM MAGIS APERTE: Id est, apertius, quia iam apertum fuerat, duriter et immisericorditer. Et bene praefatus est, ne contumax adversus patrem videretur.

*V. 30. ILLIBERALITER: Iniuste, inclementer, non bene, quia *liberalis* bonus dicitur.

V. 31. QUAM OB REM?: Delectari magis cupiens Micio Aeschinum vult protrahere ad defensionem sui.

V. 32. FORE ANIMI MISERO: Quid de se plus diceret, si factum fateretur? ¶ QUI ILLA CONSUEVIT: Legitur et ILLAM, et dicebant veteres: *Hanc rem consuevit* et *εὐσχημόνως*, ut Plautus:
Et clandestina, ut celetur consuetio.

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 670.
V. 29. *Plautus Amphitr.* Act. II. sc. 2. v. 38.

Qui infélix haud scio an íllam misere núnc amat,
Quom hanc síbi videbit praésens praesenti éripi,
Abdúci ab oculis? fácinus indignúm, pater.
MIC. Qua rátione istuc? quís despondit? quís dedit?
Cui, quándo nupsit? aúctor his rebús quis est?
Cur dúxit alienam? AES. Án sedere opórtuit

V. 34. *praésens praesentem éripi.*

Et affectu maiore non amorem allegavit, sed quod est commune cum bonis et multo iustius, consuetudinem.

V. 33. QUI INFELIX: Non QUI, sed QUI INFELIX, et non AMAT, sed MISERE AMAT dixit, et ita affectu proditur, qui ut alienus vult loqui.

V. 34. PRAESENS PRAESENTI ERIPI: Adiuvant significationem haec ex abundanti addita, ut:

Illum absens absentem auditque videtque.

Et:

Fratrem ne desere frater.

Sic Caecilius in Eratosthene: *Haec caterva plena gladiatoria, quum suum sibi alius sauciat: socius socium.* Et totus hic locus translatus est a Virgilio in IV Aeneidis:

Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus,
Quosve dabas gemitus, quum littora fervere late
Prospiceres arce ex summa, totumque videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus aequor?

V. 36. ISTUC?: Deest, *dicis*. ¶ QUIS DESPONDIT: Latenter obiurgat Aeschinum rem sine patre gessisse. Et dicitur figura ἐπιτροχασμός. ¶ QUIS DESPONDIT?: Quia non interfuit pater. ¶ QUIS DEDIT?: Quia rapuit ante quam peteret.

V. 37. QUANDO NUPSIT?: Quia nuptiae non factae sunt. Et NUPSIT moleste additum, quasi aliena sit, quae non legibus ducta sit. ¶ AUCTOR HIS REBUS QUIS EST: Dativo casu: non *harum rerum*. Et Salustius: *Qui tunc Romanis imperator erat.* ¶ AUCTOR HIS REBUS QUIS EST?: Iterum obiurgat, quia non interfuit pater. Et agit sic dolens, velut sibi minus amoris praebitum fuerit, Micio, ut se his, quantum amor patiatur, videatur ulcisci, quodque sibi negotium non confiteatur Aeschinus.

V. 38. AN SEDERE OPORTUIT: SEDERE proprie ignavae cessationis est, ut:

Sedeant spectentque Latini.

V. 7. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 83.
V. 9. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. X. v. 600.
V. 11. *a Virgilio in* IV *Aeneidis*] v. 408.
V. 23. *Salustius bell. Iugurth.* c. 7.
V. 29. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 15.

Domi vírginem tam grándem, dum cognátus huc
Illínc veniret, éxspectantem? haec, mí pater,
Te dícere aequom fúit et id deféndere.
MIC. Rídiculum: advorsumne íllum caussam dícerem,
Cui véneram advocátus? set quid ista, Aéschine,
Nostra? aút quid nobis cum íllis? Abeamús. Quid est?
Quíd lacrumas? AES. Pater, óbsecro, ausculta. MIC.
Aéschine, audivi ómnia,

V. 39. *dum cognátus hinc.*
V. 42. *M. Ridiculum: aduorsusne illum causam dícerem.*

Et: *Quid sedes, Verres? quid spectas?* ∮ CUR DUXIT ALIENAM: Utrum filiam? quae possit aliena esse? Nam omnes alienas filias ducunt.

V. 39. TAM GRANDEM: GRANDEM ad aetatem veteres rettulerunt, non ad corpus. Et in parte aetatis dicitur *grandis*, non in tota vita, nisi si addatur *natu*, ut: *Grandis natu parens adductus ad supplicium.* Et *grandis infans* et *grandis puer* et *grandis ephebus* et *grandis virgo* recte dicitur. Et unde scit Aeschinus? an grandem hic fingit ignotam? an quia dixit pater: *Commenta mater est esse ex alio viro nescio quo puerum natum.* Ergo et illa grandis, et serus Milesius, qui tunc virginem petit, quum iam alteri data sit vel nupta sit alteri. ∮ DUM COGNATUS HINC ILLINC VENIRET: Proverbialiter HINC ILLINC.

V. 41. ET ID DEFENDERE: Non potuit magis amatorie et magis pueriliter loqui, quam ut non contentus, quod ait: HAEC DICERE TE AEQUUM FUIT, etiam adderet: ET ID DEFENDERE. Patet autem qualis affectus est, quum etiam patri ob alienam causam blanditur, ut ipse nunc simulat.

V. 42. RIDICULE: Vocativus est casus ab eo, quod est *ridiculus.*

V. 43. QUID ISTAEC, AESCHINE, NOSTRA?: Hic iam ultima desperatio et Aeschinum in confessionem protrahet et in finem fallaciae senem deducet. Et bene quidem NOSTRA dixit. Memor est enim se respondisse Aeschino interroganti: *Tibi vero quid istic rei est? Nihil mihi quidem.* Totum autem hoc senex ad id redegit, non tam ut torqueret Aeschinum, quam ut maius faceret beneficium suum, exponendo in quod pene periculum amor eius inciderit.

V. 44. QUID EST? QUID LACRUMAS?: Quasi repente animadverterit flentem et quasi causam omnem nesciat, sic inquirit.

V. 45. AESCHINE: Modo non exhibuisset personam patris,

Et scio: nam té amo: quo magis, quaé agis, curae súnt mihi.
AES. Íta velim me prómerentem amés, dum vivas, mí pater,
Út me hoc delictum ádmisisse in me, íd mihi vehementér dolet,
Ét me tui pudét. MIC. Credo hercle. Nam íngenium noví tuum
Líberale: sét vereor ne indíligens nimiúm sies.
Ín qua civitáte tandem te árbitrare vívere?

---

nisi pietate victus pati filium nollet confessione torqueri. Virgilius:

> *Nec plura querentem*
> *Passa Venus, medio sic interfata dolore est.*

Bene ergo intelligunt, qui sic accipiunt, perrecturum adhuc fuisse Micionem, nisi victus affectu fallaciam proiecisset.

V. 46. NAM TE AMO: Bene addidit: NAM TE AMO ET CETERA. Nam et invidis et inimicis moris est scire, quid agamus.

V. 47. ITA VELIM ME PROMERENTEM: Quam pie additum est PROMERENTEM, tamquam illic sit votum Aeschini, cum possit pater etiam immeritum amare. Et animadvertendum est, UT semper sequi vel statim vel ex intervallo maxime in huius modi confirmationibus. Sic Cicero: *Ita velim mihi deos propitios, ut cum illius temporis mihi venit in mentem, et cetera.* VELIM autem pro *volo* antique dicitur.

V. 48. UT ME HOC DELICTUM ADMISISSE IN ME: ME IN ME αὐξητικῶς adiectum est.

V. 49. ET ME TUI PUDET: Ambiguum quidam hoc dictum putant, sed apparet adolescentem propter suum peccatum dicere, non quod quidquam turpe fecerit pater.

V. 50. NE INDILIGENS NIMIUM SIES: Non ergo ingratus, sed negligens Aeschinus: nec negligens, sed INDILIGENS, nec in *alterum*, sed in se deliquit. Mirae clementiae genus est, aut omnino ignoscere aut crimen in levius commutare. Nam tota obiurgatio ita amica est, ut non multum a blandimento discrepet, magisque proficiat apud audientem, ut vult Terentius, quam illa aspera atque praefracta.

V. 51. IN QUA CIVITATE TANDEM TE ARBITRARE VIVERE: Communem locum inducit a loco, a persona, a facto, a tempore. ¶ IN QUA CIVITATE: Aliter pronuntiandum est, id est,

V. 1. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 485.
V. 13. *Cicero in divin. in Q. Caecilium* Cap. 13. §. 41.

Vírginem vitiásti? quam te nón ius fuerat tángere:
Iam id peccatum prímum magnum, mágnum, at humanúm tamen:
Fécere alii saépe item boni: at póstquam id evenít, cedo,
Núm quid circumspéxti? aut num quid túte prospextí tibi
Quíd fieret? qua fíeret? si te ipsúm mi puduit dícere,
Quá resciscerem? haéc dum dubitas, ménses abierúnt decem.

V. 53. *Iám peccatum prímum id magnum.*
V. 56. *si te mi ípsum puduit dicere.*

presse ac leniter, ne faciat illud Tullianum: *Pro di immortales, ubinam gentium sumus? quum rem publicam habemus? in qua urbe vivimus?* Et TANDEM pro *tamen.* ℐ IN QUA CIVITATE: Hoc est oblitus es Athenis te esse, ubi vivitur legibus? Vide omnes sententias poni accusatorias et nihil amaroris. Isti sunt orationum colores difficillimi, sed elaboravit Terentius Micionem facere leniter accusantem et inducere Demeam durissime blandientem. ℐ IN QUA CIVITATE: Quod obiurgat Micio, magni amoris est et necessaria pro persona assentatio. Non enim convenit patrem, etiam nimium diligentem filium, eius praeterire peccata.

V. 52. VIRGINEM VITIASTI: Vide et rem dici et abesse tragicam inclamationem et ostendi delictum et ad veniam festinari. Nam statim dicet: *Iam id peccatum primum est magnum, at humanum tamen.* Et tota pronuntiatio huius modi verbis summissa debetur.

V. 54. FECERE ALII ITEM SAEPE BONI: Moris est exemplo lenire, quod purgare non possis. ℐ FECERE ALII ITEM SAEPE BONI: Consolatio ab exemplo. Et BONI non quom hoc facerent, sed alias BONI. ℐ AT POSTQUAM ID EVENIT: EVENIT, inquit, non *commissum est.* Nihil ignoscentius dici potuit.

V. 55. NUM QUID CIRCUMSPEXTI: *Συγκοπὴ* ΗΛΑΗΤΑΝΑCΜΟC * pro *circumspexisti.* Circumspicimus praesentia: prospicimus futura.

V. 56. QUA FIERET: Id est, qua ratione, quo modo fieret? et qua ratione, id est, quibus adminiculis vel per quas personas? ℐ SI TE IPSUM MIHI PUDUIT DICERE: Optime hoc additum est, quasi non debuerit Aeschinum apud Micionem pudere.

V. 57. QUA RESCISCEREM?: QUA, id est, per quos. Et

V. 1. *Tullianum*] *orat. in L. Catilinam* I. c. 4. §. 9.

Pródidisti et te ét illam miseram et gnátum, quod quidem in té fuit.
Quíd credebas? Dórmienti haec tíbi confecturós deos?
Ét illam sine tua ópera in cubiculum íri deductúm domum?

---

ad omnia subauditur: *Num quid circumspexti?* ¶ QUA RESCISCEREM: Deest *re* vel *ratione.* ¶ MENSES ABIERUNT DECEM: Mire ABIERUNT, quasi dicat: Te cessante menses cessere, et locus est incusationis a tempore. Et abire dicitur, quod paulatim nos deserit, hoc autem ex partu intelligit.

V. 58. PRODIDISTI ET TE ET ILLAM MISERAM: Vide festivum senem, quantum se adolescenti accommodet: Non enim illum, quem causa deposcit, sed amatorium ordinem fecit prius dicendo PRODIDISTI TE, quam ILLAM, tum etiam GNATUM, ut ex animo amare videatur id, quod natum est. ¶ PRODIDISTI: Decepisti vel deseruisti, ut Virgilius:

Unius ob iram
Prodimur.

¶ QUOD QUIDEM IN TE FUIT: Salustius: *Quod in familia nostra fuit, praestitit, ut in omnibus bellis adesset vobis.* Et Cicero: *Senator P. R., quod in vobis fuit, iacuit et pernoctavit in publico.* ¶ QUOD QUIDEM IN TE FUIT: Pro id, quod in te erat, id est, quantum in officio tuo spei et auxilii partiumque tuarum fuit, vel, quantum ad te spectabat. Et hic est illud, quod obsequentissimus pater vult, omnia per se esse correcta.

V. 59. DORMIENTI HAEC TIBI CONFECTUROS DEOS: Quam mitis, quam faceta obiurgatio! Videtur satis Micio ille esse, qui ante est descriptus? ¶ QUID CREDEBAS? DORMIENTI HAEC TIBI CONFECTUROS DEOS: Incerta distinctio. Nam et per se QUID et QUID CREDEBAS legi potest, et velut hic subaccusatur Aeschinus: DORMIENTI HAEC TIBI CONFECTUROS DEOS: *ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου.* Et quae sint, quae dei cessantibus praestare non possint, sequenti versu docet, ne videatur de diis male sensisse. ¶ DORMIENTI: Multo melius, quam si diceret *cessanti.* Et non *facturos*, sed, quod plenum est, CONFECTUROS. Et mire deos ponit in eo negotio, quod ipse praestat, tamquam hic et se et deos excuset, quod non fecerint Aeschino, quae volebat, etiam dormienti.

V. 60. ET ILLAM SINE TUA OPERA IN CUBICULUM IRI DEDUCTUM DOMUM: *Ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἀδυνάτου.* ¶ IRI DEDUCTUM DOMUM: Ordo est: DEDUCTUM IRI.

V. 11. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 251.
V. 14. *Salustius Iugurtha* cap. 14.
V. 16. *Cicero Accusat.* lib. IV. c. 11. §. 25.

Nólim ceterárum rerum té socordem eodém modo.
Bóno animo es, ducés uxorem hanc. AES. Hem. MIC.
Bóno animo es, inquám. AES. Pater,
Óbsecro, num lúdis tu nunc me? MIC. Égo te? Quam ob rem? AES. Néscio;
Quía tam misere hoc ésse cupio vérum, eo vereór magis.
MIC. Ábi domum ac deos cónprecare, ut úxorem accersás: abi.

V. 62. *Bóno animo es, ducés uxorem. AE. hem. M. bóno animo es inquám. AE. pater.*
V. 64. *Nísi tam misere hoc ésse cupio vérum, eo vereór magis.*

V. 61. Nolim ceterarum rerum te socordem: Quam nihil imperiose ac pro auctoritate patria fit. Nolim, inquit, te socordem ceterarum rerum esse, non dixit, *ne sis socors.*

V. 62. Bono animo es: Apparet flenti haec dicta omnia esse. Et hoc decuit verecundum adolescentem et ex vi tantae orationis et metu amittendae amatae nimium puellae. Et es modo imperativi modi est temporis praesentis. Nam esto futuri est. ¶ Duces uxorem: Datur in ultima obiurgatione et breviter et plena securitas. ¶ Hem: Singuitientis fletu et gaudio dixit hem.

V. 63. Obsecro, non ludis nunc me: Maestus amatoris animus iudentem serio loqui credidit: vera dicentem, quia optata sunt, putat ludere nunc. Potest et ob hanc causam dicere: ludis tu me nunc, quod numquam eum antea luserit. ¶ Ego te! quam ob rem?: Magna vis pronominum cur non ludat, quibus et accessit consideratio rei. Nam primo ego, deinde te, deinde causae propositio. Et recte ludis. Est enim amantis in falsum metum coniicere imminente laetitia, qualibet sententia: inimici vero in falsum gaudium quemquam impellere sub alicuius maeroris adventum. Et ideo negat se Micio in hac parte lusurum Aeschinum, qui in aliis luserit.

V. 64. Quia tam misere hoc cupio esse verum: Pro nimis, quia nimia miseria, ut: *Ne quid nimis.* Hoc enim putant, qui virtutes mediocritates esse dixerunt.

*V. 63. Nescio: Ridiculose dixit nescio, quasi non sit ratio, qua re non credat patri, quamvis subiecerit causam.

V. 65. Abi domum ac deos comprecare: Magnus institor sui beneficii est, qui a diis petendum esse dicit, quod ipse praestabit, an ideo, quia ordinis fuerat, prius rem divinam facere, et sic uxorem accersiri? Et bene repetitum est abi, quasi haerenti morantique, ut: *Vos istaec intro auferte: abite.*

AES. Quíd? iam uxorem? MIC. Iám. AES. Iam? MIC.
Iam quantúm potes. AES. Di mé, pater,
Ómnes oderínt, ni magis te, quam óculos nunc amó
meos.
MIC. Quíd! quam illam? AES. Aeque. MIC. Pérbenigne.
AES. quíd? ille ubi est Milésius?
MIC. Ábiit: periit: návem ascendit. Sét cur cessas?
AES. Ábi, pater:
Tú potius deos cónprecare: nám tibi eos certó scio,
Quó vir melior múlto es, quam ego, obtémperaturós
mágis.

V. 66. *iam quantúm potest.*
V. 67. *quam óculos nunc ego amó meos.*
V. 70. *Tú deos potius cómprecare.*

V. 66. QUID? IAM UXOREM?: Accessit ad beneficium tempus, et ideo IAM quasi gestiens repetit adolescens. ¶ QUANTUM POTES: Id est cito, aut QUANTUM POTEST deest *esse*.

V. 68. QUID? QUAM ILLAM?: Commendat se Micio et familiariorem amatori facit, mentionem faciendo saepius de amica in uxorem ducenda.

*V. 67. NI MAGIS TE, QUAM OCULOS NUNC AMO MEOS: Mire NUNC addidit. Et eleganter inventum est, quod in se amator multum diligat, id est, oculos, ut e contrario in Eunucho: *Adolescenti ipsi eriperem oculos*, id est, ipsos, de quibus amat.

*V. 68. AEQUE: Sic infert hoc, quasi dubitando invenerit. ¶ PERBENIGNE: Multum putat, quia amator hoc dixit. Ergo BENIGNE large abundeque. ¶ QUID, ILLE UBI EST MILESIUS: Non amat, si statim timere desinit, unde Virgilius:
Omnia tuta timens, eadem impia fama furenti
Detulit, armari classem cursumque parari.

V. 69. ABIIT: PERIIT: NAVEM ASCENDIT: Facete ABIIT, ne diceret: Mentitus sum. Atque ita dixit, ut infantibus nutrices de terriculis dicere solent, quas quom ipsae confinxerint, abolitas volunt, postquam illos vident nimium pavere. Et mihi videtur ridens haec dixisse, ut intelligat Aeschinus Micionem ioco fuisse mentitum.

V. 71. TIBI OBTEMPERATUROS MAGIS: Mira sententia deos obsequi bonis, quasi bonis hominibus multum debeant. Et in excusationem precandi deos, vide quae facultas

V. 9. *in Eunucho* Act. III. sc. 2. v. 20.
V. 15. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 298 sq.

MIC. Égo eo intro, ut quae opus súnt, parentur: tú fac, ut dixi, sí sapis.
AES. Quid hoc ést negoti? hoc ést patrem esse, aut hóc est filium ésse?
Si fráter aut sodális esset, quí magis morem géreret?
Hic nón amandus? hícine non gestándus in sinu ést? hem.
Itaque ádeo magnam mi íniicit sua cónmoditate cúram,
Ne fórte inprudens fáciam quod nolít: sciens cavébo.
Set césso ire intro, né morae meis núptiis egomét sim?

V. 77. *Ne inprúdens faciam fórte quod nolít, sciens cavébo.*

nata sit patrem sine assentatione laudandi. Non est autem iniuriosum ad patrem referre deprecationem deorum, sed magis honorabile. Nam tale est apud Virgilium:

Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque penates,

ut ipse patrem portet, hic deos.

V. 72. EGO EO INTRO, UT QUAE OPUS SINT, PARENTUR: TU FAC, UT DIXI, SI SAPIS: Hic versus in quibusdam non invenitur.

V. 73. QUID HOC EST NEGOTI? HOC EST PATREM ESSE: Et mirantis haec et laudantis oratio est. Et bene videtur huius modi patrem Terentius probare.

V. 74. QUI MAGIS MOREM GERERET: QUI quo modo, qua re, qua ratione. ¶ HIC NON AMANDUS: Omnia perfecit hic pater, ut et ametur et laudetur et foveatur.

V. 76. MAGNAM MIHI INIECIT SUA COMMODITATE CURAM: Mira sententia, mala nobis etiam de bonis nasci. An bonus parens magnae curae est filio?

V. 77. SCIENS CAVEBO: Facere quod nolit scilicet.

V. 78. SED CESSO IRE INTRO, NE IN MORA MEIS NUPTIIS EGOMET SIEM?: Bene hoc, utpote obiurgatus.

ACTUS QUARTI SCAENA SEXTA.

DEMEA.

Defèssus sum ambulándo: ut, Syre, te cúm tua
Monstrátione mágnus perdat Iúppiter!
Perréptavi usque omne óppidum: ad portam, ád lacum:
Quo nón? neque illic fabrica úlla erat, nec frátrem homo
Vidísse se aiebat quísquam: nunc véro domi
Certum óbsidere est úsque, donec rédierit.

V. 4. *Quo nón? nec fabrica illi úllà erat: nec frátrem homo.*
V. 5. *aibat.*

V. 1. Defessus sum ambulando: Hic exemplum inducitur saevi patris ex affectu vero et ob hoc invisi omnibus. Non autem tam amare vult, quam ipse amare inducitur. Nam neque sibi neque cuiquam alii, sed filio tantum consultum cupit. De autem valde significat. ¶ Ut, Syre, te cum tua monstratione: Ut pro utinam. Et haec omnia anhelans dixit. ¶ Te cum tua: Adhuc non credit in errorem se missum fuisse. ¶ Te cum tua monstratione: Ἰδιωτικῶς te cum tua monstratione.

V. 3. Perreptavi usque omne oppidum: Tardus incessus non perambulatio, sed *perreptatio* dicitur. ¶ Ad portam, ad lacum: Quo non?: Mire propinquiora omisit, utpote porticum, macellum, Cratini aedes, templum Dianae, et ultima posuit, ut quantum peragraverit, demonstraret. ¶ Ad lacum: Facete poeta memorem induxit senem, quorum minime opus fuit meminisse.

V. 4. Quo non?: Duobus dictis *quo non* addidit, quasi et ad dicendum lassus appareat.

V. 6. Certum obsidere est usque donec redierit: Proprie obsidere dixit. Convenit enim et irato et repente aggressuro. Et ab eo, quod est *obsideo*, *obsidere* facit producta media syllaba, ab eo, quod est *obsido*, *obsidere* facit eadem syllaba correpta.

ACTUS QUARTI SCAENA SEPTUMA.

MICIO. DEMEA.

MIC. Ibo, íllis dicam núllam esse in nobís moram.
DE. Set eccum ípsum: te iam dúdum quaero, Mício.
MIC. Quidnám? DE. Fero alia flágitia ad te ingéntia
Boni íllius adulescéntis. MIC. Ecce autém. DE. Nova,

V. 2. *o Micio.*

V. 1. IBO, ILLIS DICAM: In hac scaena est exemplum intempestivae obiurgationis et per hoc ridiculae. ∮ IBO, ILLIS DICAM: Moris est secum loqui vel senes vel maxume aliquid ex animo agentes. ∮ ILLIS DICAM: Sostratae et filiae.

V. 3. FERO ALIA FLAGITIA AD TE INGENTIA BONI ILLIUS ADOLESCENTIS: Magno sonitu ac ingenti ostentatione futurae accusationis exorsus est. Magna sunt enim omnia et FERO et ALIA FLAGITIA et INGENTIA et quod *εἰρωνικῶς* BONI ILLIUS ADOLESCENTIS dicit.

V. 4. BONI ILLIUS ADOLESCENTIS: *Εἰρωνεία*, quae semper amarius ponitur, quam criminatio manifesta. ∮ ECCE AUTEM: ECCE dicitur, cum repente triste aliquid rebus intervenit laetis aut certe quando, cum aliud agitur, aliud emergit novum, ut Virgilius:

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta,
Horresco referens, immensis orbibus angues.

Et:

Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus.

Et Cicero: *Ecce autem repente ebrio Cleomene, esurientibus cunctis etc.* ∮ NOVA: Recentia an mira et magna? ut:

Pollio et ipse facit nova carmina.

∮ NESCIUS QUI VIR SIET: *Εἰρωνεία.* Nam VIR ad laudem sumi

V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 203.
V. 16. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 403.
V. 19. *Cicero Accusat.* lib. V. c. 34. §. 87.
V. 20. *ut*] *Virgilius Eclog.* III. v. 86.

Capitália. MIC. Ohe, iam. DE. Ah, néscis qui vir sít.
MIC. Scio.
DE. O stúlte, tu de psáltria me sómnias
Agere: hóc peccatum in vírginem est civém. MIC. Scio.
DE. Oho, scís et patere? MIC. Quídni patiar? DE. Díc mihi,
Non clámas? non insánis? MIC. Non. Malím quidem.
DE. Puer nátust. MIC. Di bene vórtant. DE. Virgo níhil habet.
MIC. Audívi. DE. Et ducenda índotatast. MIC. Scilicet.
DE. Quid núnc futurumst? MIC. Íd enim quod res ípsa fert:

---

solet, ut alibi: *Virum te iudico.* § SCIO: Satis ridicule, ne, quod ille cupit, abneget Micio, vel ut consentiendo iracundiam Demeae acriorem fieri possibilem sibi mitigare queat. Nam SCIO ad negotii totius gestionem rettulit, non ad illud, quod ait: *Nescis qui vir siet.*

V. 8. EHO, SCIS ET PATERE?: Iam et illi irascitur, non Aeschino.

V. 9. NON. MALIM QUIDEM: Alii volunt Micionem dicere: MALIM QUIDEM, alii Demeam.

V. 10. PUER NATUS EST. DI BENE VORTANT: Hic bono exemplo inducitur Micio irascentem iuste Demeam leniter ferre, cui exanimato ob maerorem non convenit inclementer ire obviam, cum possit in tempore obiurgari, postquam destomachatus fuerit. Et vide quam facete, cum ille: PUER NATUS EST, ad argumentum mali attulerit, hic ita respondit, quem ad modum solent illi, quibus puellam nasci metuentibus nuntiatur puerum natum esse. Nam in omnibus, quae cupite venerint, *Dii bene vertant*, dici solet, quia saepe homines ea optaverunt, quae aliis aliter atque exspectaverunt contigissent. Quam potestatem rerum vertentium semet in utramque partem Vertumno deo superesse veteres existimaverunt. § VIRGO NIHIL HABET: Vult rem sine remedio videri, quia scit posse nuptiis finiri sollicitudinem. Et vide amaritudinem Demeae contra omnes, ut nec virgini ipsi parcat.

V. 11. AUDIVI: *'Αφελῶς* et cum *ἐξουθενισμῷ* respondendum, quasi leve sit, quod admissum est. § ET DUCENDA INDOTATA EST: Ducenda scilicet, nisi damnandus sit Aeschinus. Et hoc verbum necessitatis vim habet, ut:

Pacem Troiano ab rege petendum.

V. 12. QUID NUNC FUTURUM?: More irascentium, cum ipse sciverit quid futurum sit, Micionem interrogat et huius modi in-

V. 1. *ut alibi*] supra act. IV. sc. 2. v. 25.
V. 28. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 230.

Illínc huc transferétur virgo. DE. O Iúppiter!
Istócine pacto opórtet? MIC. Quid faciam ámplius?
DE. Quid fácias? si non ípsa re tibi istúc dolet,
Simuláre certe est hóminis. MIC. Quin iam vírginem
Despóndi: res conpósita est: fiunt núptiae:
Dempsí metum omnem, haec mágis sunt hominis. DE. Céterum,
Placét tibi factum, Mício? MIC. Non, sí queam
Mutáre: nnnc qnom nón qneo, aeqno animó fero.
Ita vítast hominum, quási qnom ludas tésseris:
Si illúd, quod maxume ópus est iactu, nón cadit:
Illúd quod cecidit fórte, id arte ut córrigas.

V. 20. *animo aequó.*
V. 21. *Ita vítast hominum quási si ludas tésseris.*

terrogatio secundum figuram suam non habet responsionem, sed Micio sic respondit, quasi simpliciter inquirenti.

V. 13. ILLINC HUC TRANSFERETUR VIRGO: Virginem, quae etiam cum viro fuit, vocat. Virgilius:

Ah virgo infelix.

§ PROH IUPPITER, ISTOCINE PACTO FIERI OPORTET?: PROH IUPPITER tragice adiecit a Micione versus: ISTOCINE PACTO ad ipsum Micionem respiciens dixit.

V. 15. SI NON RE IPSA ISTUC TIBI DOLET: Nunc rem pro veritate posuit.

V. 16. SIMULARE CERTE EST HOMINIS: Non hoc dixit, quia hominis est mentiri, sed quia saepe iracundiae simulatio custodia disciplinae est. § IAM VIRGINEM DESPONDI: RES COMPOSITA EST: FIUNT NUPTIAE: Ne diceret: *Despondi, composui, facio.* Et despondet puellam, qui petit, spondet, a quo petitur. Recte ergo socer futurus: *Despondi,* dixit.

V. 18. HAEC MAGIS SUNT HOMINIS: Bene repetit HOMINIS. Ille enim dixerat: *Simulare certe est hominis.* § CETERUM, TIBI PLACET FACTUM, MICIO: Nihil aliud volebat Demea, nisi ut saeviret Micio. Quod impetrare non potuit etiam ab eadem sentiente de pravitate et peccato Aeschini.

V. 23. ILLUD, QUOD CECIDIT FORTE, UT ARTE ID CORRIGAS: Ars adhibenda pro fortuna. Non enim si male iactus ceciderit, deserendus est ludus, et nunc FORTE pro fortuna intelligendum.

*V. 21. ITA EST VITA HOMINIS QUASI QUUM LUDAS TESSERIS: Rectum erat si diceret: Ita vita est hominum quem ad

V. 4. *Virgilius Eclog.* VI. v. 47.

DE. Conréctor: nempe tua árte vigintí minae
Pro psáltria periére, quae quantúm potest,
Aliquo ábiicienda est, sí non pretio, grátiis.
MIC. Neque ést neque illam sáne studeo véndere.
DE. Quid ígitur facies? MIC. Dómi erit. DE. Pro di-
vóm fidem!
Meretríx et mater fámilias una ín domo?
MIC. Cur nón? DE. Sanumne te crédis esse? MIC. Equi-
dem árbitror.
DE. Ita mé di ament, ut vídeo ego tuam inéptiam:
Factúrum credo, ut hábeas quicum cántites.
MIC. Cur nón? DE. Et nova nupta éadem haec discet?
MIC. Scílicet.
DE. Tu intér eas restim dúctans saltabís. MIC. Probe:
DE. Probe? MIC. Ét tu nobiscum úna, si opus sit.
DE. Heí mihi,
Non te haéc pudent? MIC. Iam véro omitte, Démea,

V. 28. *Quid illa ígitur facias? M. dómi erit. D. pro divóm fidem.*
V. 30. *sanumne crédis te esse?*
V. 31. *ut video túam ego inéptiam.*
V. 35. *Et túte nobiscum úna, si opus sit. D. eí mihi.*
V. 36. *o Démea.*

modum tesseris ludere aut quem ad modum ludus est tesserarum. Nota ergo genus locutionis.

*V. 22. SI ILLUD, QUOD MAXIME OPUS EST IACTU: Utrum OPUS EST IACTU an IACTU NON CADIT? Incerta distinctio est.

V. 24. CORRECTOR?: Quia dixit: ARTE UT CORRIGAS. Sed moris est iratis ab ultimo verbo contra dicentis incipere.

V. 27. NEQUE EST NEQUE ILLAM SANE STUDEO VENDERE: In scrupulo versatur Micio, in quo eligit ineptus potius videri, quam prodat Ctesiphonem patri.

V. 30. CUR NON?: Posset dicere. Non est Aeschini amica, sed *celanda* est culpa Ctesiphonis.

V. 31. ITA ME DI AMENT, UT EGO VIDEO TUAM INEPTIAM: Ordo est: ita me di ament, te facturum credo, ut habeas, quicum cantites. Ipse se fallit, non inquirendo interiorem causam retentae in domo meretricis. Mire autem CANTITES, quasi turpius sit cantare senem cum psaltria, quam coire.

V. 33. ET NOVA NUPTA EADEM HAEC DISCET: Alius subaudiet *dicere*, sed o magna in verbis elegantia! Vide enim quam vim significet DISCET! Et ideo non *uxor*, sed NOVA NUPTA, quam ad omnia docilem esse ipsum indicat nomen.

Tuam ístanc iracúndiam: atque ita utí decet,
Hilarum ác lubentem fác te gnati in núptiis.
Ego hós conveniam: póst huc redeo. DE. O Iúppiter,
Hancíne vitam! hoscine móres! hanc deméntiam!
Uxór sine dote véniet: intus psáltria est:
Domus súmptuosa: aduléscens luxu pérditus:
Senéx delirans: ípsa si cupiát Salus,
Serváre prorsus nón potest hanc fámiliam.

V. 37. HILARUM: Vetuste, non *hilarem.*

*V. 34. TU INTER EAS RESTIM DUCTITANS SALTABIS: Lusus est natus ab eo fune, quo introductus equus ligneus in Troiam est, cum connexis manibus fune chorum ducunt saltantes. Hoc a quibusdam dicitur, sed ego puto manu consertos choros puellorum puellarumque cantantes restim ducere existimari, et id maxime convenire ad exagitandam importunitatem senis, veluti pueros imitantis: simul etiam, quia iste connexus manuum lascivus ac petulans adimit discretionem condicionis, dignitatis, aetatis, inter meretricem, novam nuptam et senem. Et hoc quem ad modum dictum est? et quanto stomacho credas, iam ab Aeschino recessum est et transitum ad Micionis luxuriam describendam.

*V. 36. IAM VERO OMITTE, DEMEA: Mire urbanitatem expressit ultro obiurgantis, qui obiurgatus est.

*V. 37. TUAM ISTANC IRACUNDIAM: TUAM ISTANC dicendo et ridiculam et supervacuam significat. Et bene IRACUNDIAM. Nam ira de causa est: iracundia de vitio multum irascentia. ¶ ATQUE UTI DECET, HILARUM ET LUBENTEM: Bene addidit LUBENTEM. Multi enim hilares se simulantes, non lubentes sunt.

V. 38. FAC TE: Non dixit: *Esto*, sed elabora, ut esse possis.

V. 40. HANCINE VITAM? HOSCINE MORES? HANC DEMENTIAM: Ἐλλειπτικῶς omnia, utpote stomachose secum loquens. Deest enim ESSE aut quid tale.

V. 42. DOMUS SUMPTUOSA: DOMUS, id est, homines.

V. 43. SI IPSA CUPIAT SALUS, SERVARE PRORSUS NON POTERIT HANC FAMILIAM: Σωματοποιΐα. Plautus:

Lubentiorem te faciam, quam Lubentia est.

Etenim ὑπερβολή est: IPSA SALUS SI CUPIAT, SERVARE PRORSUS NON POTEST HANC FAMILIAM: Hinc licet aestimare quantum et coloris et gravitatis apud Terentium sit ad imitationem Caecilianam. Vide quantum creverit a superioribus, ut sic finiret.

V. 28. *Plautus Asin.* Act. II. sc. 2. v. 2.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

SYRUS. DEMEA.

SY. Edepól, Syrisce, té curasti mólliter
Lautéque munus ádministrastí tuum.
Abi: sét postquam intus sum ómnium rerúm satur,
Prodeámbulare huc lúbitum est. DE. Illud sís vide
Exémplum disciplínae. SY. Ecce autem híc adest,
Senex nóster. Quid fit? Quíd tu es tristis? DE. Óh scelus.

V. 4. 5. *D. illuc sis vide;*
Exémplum disciplinae.

V. 1. EDEPOL, SYRISCE: Hic exemplum inducitur licentiae servorum sub miti domino. ¶ EDEPOL, SYRISCE, TE CURASTI MOLLITER: Quia detexit Ctesiphonem, iam oportet ut ebrius inducatur Syrus, per cuius fallacias tegatur adeo. Et Syriscum se dicit, non Syrum, τῷ ὑποκορίσματι. ¶ MOLLITER: Delicate.

V. 2. LAUTEQUE MUNUS ADMINISTRASTI TUUM: Ut quidquid esset bellissimum, carperes, cyathosque sorbillares. Aut MUNUS servile esse et bibere.

V. 3. ABI: Verbum vel sibi vel alteri cum laudatione blandientis. Nam sio dicunt, qui iam compotes sunt votorum omnium perfectique in rebus universis.

V. 4. PRODEAMBULARE: Nota duas praepositiones uni dictioni adiunctas, ut:

Pede prosubigit terram.

Et ἀμφιπεριχρήνην. Et opportune ad delicias exprimendas hoc verbum convenit. Nam procedere segnem *prodeambulare* significat. Nam deambulare etiam intus potuit.

V. 5. EXEMPLUM DISCIPLINAE: Quia unus ex multis reliquis, an quia senior et nuper etiam paedagogus, ut ipse ait:

Quem ego puerum tantillum in manibus gestavi meis.

V. 6. QUID FIT? QUID TU ES TRISTIS: Mire ad securitatem ebrius haec expressit. Num quid enim pertimescit interventum

V. 15. *ut*] *Virgilius Georg.* lib. III. v. 256.
V. 20. *Et*] *Iliad.* β. v. 305.
V. 20. *ut ipse ait*] supra Act. IV. sc. 2. v. 24.

SY. Ohe, iám: tu verba fúndis hic sapiéntia?
DE. Tun sí meus esses? SY. Dís quidem esses, Démea,
Ac tuám rem constabilísses. DE. Exemplum ómnibus
Curárem ut esses. SY. Quám ob rem? quid fecí? DE.
Rogas?
In ípsa turba atque ín peccato máxumo,
Quod víx sedatum sátis est, potastís, scelus,
Quasi ré bene gesta. SY. Sáne nollem huc éxitum.

V. 8. *Tu sí meus esses. SY. dís quidem esses, Démea.*
V. 9. *exemplo ómnibus.*
V. 12. *potastí, scelus.*

senis, ut solebat, Syrus, aut quidquam praecavet? Subblanditur tantum et ita rerum oblitus est, ut cum eum saevum sciat, causam tristitiae eius inquirat.

V. 7. TU VERBA FUNDES HIC SAPIENTIA?: Utrum SAPIENTIA VERBA? an TU SAPIENTIA? quia dixit supra: *Tu quantus quantus es, nihil nisi sapientia es.* ¶ FUNDES: Utrum sine ulla cessatione proferes an perdes? secundum illud: *Nam quid tu hic agas, ubi si quid boni praecipias, nemo obtemperat?*

V. 8. DIS QUIDEM ESSE, DEMEA: Ab eo, quod est *dis, ditis, dites* facit, ab eo, quod est *dives, divitis, divites.*

V. 10. QUAM OB REM? QUID FECI?: Nihil nunc in Syro nisi simplex et purum ob ebrietatem. Et vide: QUAM OB REM? QUID FECI? dicere, non esse sobrii Syri.

V. 11. IN IPSA TURBA: Non minus ridicula importunitas Demeae est, quam ebrietas Syri, qui adversum temulentum tantae gravitatis oratione personat, ut ex dicentis vultu et verbis et ex audientis habitu et stupore magnam voluptatem percipiant spectatores. Vides enim quanto pondere verborum cum ebrio litiget.

V. 12. POTASTIS, SCELUS: Non quod plus videt senex, quam obiicitur oculis, sed oratorie POTASTIS dixit, cum unum ebrium cernat, propter illud, quod ait: *Exemplum disciplinae.* Quasi in omnibus sit, quod in uno nune aspicitur. Virgilius:
Et crimine ab uno
Disce omnes.

V. 13. SANE NOLLEM HUC EXITUM: Et hoc dictum argumento est, Syrum oblitum omnium rerum nihil respondisse Demeae per fallaciam, sed tantum modo poenitere quod exierit.

V. 9. *secundum illud*] supra Act. III. sc, 3. v. 80.
V. 26. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 65.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

DROMO. SYRUS. DEMEA.

DR. Heus, Sýre, rogat te Ctésipho ut redeás. SY. Abi.
DEM. Quid Ctésiphonem hic nárrat? SY. Nil. DEM. Eho cárnufex,
Est Ctésipho intus? SY. Nón est. DEM. Cur hic nóminat?
SY. Est álius quidam, párasitaster paúllulus:
Nostín? DEM. Iam scibo. SY. Quíd agis? quo abis? DEM. Mítte me.
SY. Noli ínquam. DEM. Non manum ábstines mastígia?
An tíbi iam mavis cérebrum dispergam híc? SY. Abit.
Edepól comissatórem haud sane cónmodum,

V. 1. HEUS, SYRE: Quam clare dicat, ostenditur ex eo, quod praemisit HEUS, ante quam loqueretur. ¶ CTESIPHO: Mire additum nomen est, cum aut sine hoc aut per pronomen intelligi possit Ctesipho. ¶ UT REDEAS: REDEAS dicendo ostendit et illum inter pocula, a quo egressus est ebrius.

V. 4. EST ALIUS QUIDAM PARASITASTER PAULULUS: Non alius parasitaster, sed alius Ctesipho, qui est parasitaster. Et bene non *alter*, sed ALIUS, quasi non duo, sed multi sint Ctesiphones. Et hoc sic pronuntiandum est, ut simul et quaerat et dicat NOSTIN? Quasi sycophanta nunc addidit NOSTIN? Nam veteratoris est etiam mentientem confidere.

V. 5. QUID AGIS? QUID ABIS?: Hoc iam ebrio convenit, non illi, quem cognovimus Syrum. Nam quod retinet senem, confessionis genus est.

V. 6. NON MANUS ABSTINES MASTIGIA?: Etiam iniècisse manum, ut teneret Demeam, ex ipsius verbis cernitur.

V. 7. AN TIBI MAVIS CEREBRUM DISPERGI HIC: Ut apparet, baculo minatur. ¶ ABIIT: Quia prohibere non potuit, demisso et desperanti vultu quid factum sit dicit et abiisse pronuntiat.

V. 8. EDEPOL COMISSATOREM HAUD SANE COMMODUM: *Τῷ χλευασμῷ*. Tantum inopinatus supervenit, ut omnia sic offendat,

Praesértim Ctesiphóni: quid ego núnc agam?
Nisi dum haé silescunt túrbae, interea in ángulum
Aliquo ábeam atque edormíscam hoc villi. Síc agam.

---

quem ad modum qui comissatum ingreditur: quia comissatoris est supervenire ad scortum et vociferari aliquid in iocularem strepitum. Qua re salse totum ad Demeam contulit.

V. 9. Praesertim Ctesiphoni: Bona exceptio, ut appareat omnibus incommodum, et huic et Aeschino, sed praecipue Ctesiphoni.

V. 10. Nisi dum hae silescunt turbae: Non quae iam sunt, sed quae erunt.

V. 11. Hoc villi: Ὑποκόρισμα est *vini*, ut *unus ullus*, *asinus asellus*, *vannus vallus*, *vinum villum*.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

MICIO. DEMEA.

MIC. Paráta a nobis súnt, ut dixi, Sóstrata,
Ubi vís: quisnam a me pépulit tam gravitér fores?
DE. Hei míhi, quid faciam? quíd agam? quid clamem
aút querar?

V. 1. PARATA A NOBIS SUNT ITA, UT DIXI, SOSTRATA UBI VIS: In hac scaena collatio est personarum mitis parentis ac saevi. ¶ PARATA A NOBIS SUNT: De verbis abeuntis vult ostendere poeta, quam orationem cum Sostrata habuerit ingressus Micio. Et vide quas ἐλλείψεις interposuerit. Primo PARATA A NOBIS SUNT, quae, non dixit, sed ITA UT DIXI dicendo significat se dixisse omnia. Deinde UBI VIS, fiant nuptiae vel quid tale aut omisit aut dicturus hoc ipsum audit vehementius fores esse pulsatas, et quod agebat abiecit.

V. 2. QUISNAM A ME PEPULIT?: A ME modo id est meas. ¶ TAM GRAVITER: Quia irati omnia concite faciunt, quom pulsandae fores essent exituro foras Demeae, sic eas pulsavit, ut et his ipsis irasci videretur.

V. 3. HEI MIHI, QUID FACIAM? QUID AGAM? QUID CLAMEM AUT QUERAR? O CAELUM, O TERRA, O MARIA NEPTUNI: Multum laboravit Terentius, ut ἀναλογίαν servaret in dolore Demeae, quo maior debet in Ctesiphone reprehensio esse, quam in delictis Aeschini. Et nota, quod ubi non invenit quod dignum loqueretur, ab interiectione coepit: HEI MIHI. Et adhuc quom pro rei magnitudine oratio parva esset: QUID FACIAM? inquit. In alieno indignatus est, in suo QUID FACIAM? inquit. In alieno litigavit, hic ait: QUID AGAM? In alieno clamavit et questus est, hic in suo relinquitur. Et praeter διαπόρησιν in Aeschini peccato Micionem accusavit, in Ctesiphonis elementa cum diis omnibus ac toto mundo. Mira αὔξησις, quam imitatur Virgilius in Orpheo post amissam rursus Eurydicen;

Quid faceret?

inquit. Omnia enim consumpserat primus dolor:

Quo se rapta bis coniuge ferret?

V. 25. *Virgilius Georg.* lib. IV. v. 504.

O caélum, o terra, o mária Neptuni! MIC. Hém tibi,

Nam quid praeter omnes terras atque inferos loci remanebat quod non lugeret?:

Quo fletu Manes:

per quem fletum Manes, quasi omnes primis luctibus impleverat lacrimis:

Qua numina voce moveret?

cui nec ira quidem inexperta remanserat. Et vide hic gradus doloris et iracundiae in tantum auctae, ut iam crescere non possint. Quippe in initio fabulae tantum tristis est Demea. Nam sic audit a Micione: *Quid tristis es?* et ipse: *Rogas me: ubi nobis Aeschinus siet: quid tristis sim?* Inde mox procedit in peius, adeo ut sic incipiat: *Disperii: Ctesiphonem audivi filium una fuisse in raptione cum Aeschino.* Inde postea dicit: *Ne ego homo sum infelix.* Ad postremum: HEI MIHI QUID FACIAM? QUID AGAM? Et naturali quodam modo, postquam summus furor ad extrema pervenit, repente senex mutatur et mitis est. ∮ O CAELUM, O TERRA, O MARIA NEPTUNI: Neptunus, quia medius sit inter caelum et inferos, dum utriusque regni particeps est, habetur elementorum omnium potitor. Nam ideo tridentem habet pro numero trium elementorum, ut apud Virgilium idcirco dicit:

Iam caelum terramque meo sine numine venti
Miscere.

Et apud Homerum sic idem:

Ὣς εἰπών, σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον,
Χερσὶ τρίαιναν ἑλών, πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων, σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε
Γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον.

Et hoc est, quod ait Horatius in arte poetica:

Interdum tamen et vocem comoedia tollit.

In haec enim tria rerum natura dividitur, ut Virgilius:

Principio maria ac terras caelumque profundum.

Et per hoc totum mundum accusavit. ∮ O CAELUM, O TERRA, O MARIA NEPTUNI: Utrum de eo elementa invocavit, quod diis quoque irascitur, qui in iis commorantur, ut dolentes solent, an, quia deos esse non putet, ideo haec omnia Neptuni dicit? Quasi dicturus esset *Neptunia fiunt*, nisi intercederet persona Micionis, quem videns ad aliud conversus desiit diluvium et interitum rebus optare obiecto fratre, cui maxime irascitur et

V. 20. apud Virgilium *Aen.* lib. I. v. 133.
V. 24. apud Homerum *Odyss.* ε. v. 291 sq.
V. 29. Horatius in arte poetica v. 93.
V. 31. Virgilius *Aen.* lib. I. v. 62.

Rescívit omnem rem: íd nunc clamat, scílicet:
Parátae lites: súccurrendumst. DE. Éccum adest
Conmúnis conruptéla nostrum líberum.
MIC. Tandém reprime iracúndiam atque ad té redi.
DE. Represśi, redii: mítto maledicta ómnia:
Rem ipsám putemus: díctum hoc inter nós fuit:

V. 10. *díctum inter nos hóc fuit.*

propter quem detestabatur omnia. Tale est apud Virgilium:

Omnia vel medium fiant mare.

An omnia accusat, ut indignantes solent? Ut:

Quem non incusavi amens hominumque deorumque?

Et ut:

Atque deos atque astra vocat crudelia mater.

§ HEM TIBI: *Τῷ ἰδιωτισμῷ* TIBI. Nulli enim TIBI Micio loquitur.

V. 5. ID NUNC CLAMAT: Id, ob id. § PARATAE LITES: Videtur et ipse pertimuisse dicendo ILICET et PARATAE LITES Sed ut rursus confirmet se ipsum, quia SUCCURRENDUM EST, ait.

V. 6. SUCCURRENDUM EST: Ctesiphoni scilicet.

V. 7. COMMUNIS CORRUPTELA NOSTRUM: Qui communiter ambos corruperit. § COMMUNIS CORRUPTELA NOSTRUM LIBERUM: Maior accusatio est ista quam prior, quippe cum iam modo de ambobus accusetur Micio, non de uno.

V. 8. TANDEM REPRIME IRACUNDIAM: Mire. Quia reprehendere nequit irascentem, nimietatem reprehendit irati. Et IRA de causa est, IRACUNDIA de moribus. § ATQUE AD TE REDI: Quia ira ab eo, quod est ire dicitur, quod a se eat, qui irascitur et furit. Et AD TE REDI propric dixit. Virgilius:

Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In sese redit.

Et Cicero: *Redit ad se atque ad mores suos.*

V. 9. REPRESSI, REDII: Non quid dicatur, sed quo gestu dicatur specta, et videbis neque repressisse adhuc iracundiam neque ad se rediisse Demeam, sed quam mira est atque perspicua moralitas, in huius modi rebus apparet.

V. 10. REM IPSAM PUTEMUS: Videtur paulo citius destomachatus, quam res etiam incerta exposcebat. Sed et hoc morale.

V. 2. *apud Virgilium Eclog.* VIII. v. 58.
V. 4. *ut*} *Virgilius Aen.* lib. II. v. 745.
V. 6. *ut*} *Virgilius Eclog.* V. v. 23.
V. 22. *Virgilius Georg.* lib. IV. v. 443.
V. 25. *Cicero divin. in Q. Caecilium* cap. 17. §. 57.

Ex te ádeo est ortum, né tu curarés meum,
Neve égo tuum: respónde. MIC. Factumst, nón nego.
DE. Cur núnc aput te pótat? cur recipis meum?
Cur émis amicam, Mício? num quí minus
Mihi idém ius aequomst ésse, quod mecúmst tibi?
Quando égo tuum non cúro, ne curá meum.
MIC. Non aéquom dicis. DE. Nón? MIC. Nam vetus verbum hóc quidemst,

---

Nam iuste irati omissa saevitia ad ratiocinationes saepe festinant. Et praeterea illud accedit, quod non invenit quod iam condigne dicat, simul etiam quia increpitus est a fratre, quod apud se iam non sit per iracundiam vehementem. ¶ REM IPSAM PUTEMUS: Tractemus, purgemus. Nam et hinc *putamina* purgamenta dicta sunt, ut Plautus in Captivis ait:

Nucleum amisi, retinui pignori putamina,

Et Virgilius: *Multa putans*, inquit. *Putare* proprie est falsa et infructifera a veris et utilibus resecare, unde arborum purgatores *putatores* dicuntur. Et REM causam ipsam litis ostendit, ut: *Mitte ista atque ad rem redi.*

V. 11. NE TU CURARES MEUM: Nam ambos curare prope modum reposcere illum est, quem dedisti.

V. 12. FACTUM EST: Apparet Micionem invitum quidem fateri, sed facete contemnere obiecta.

V. 14. CUR EMIS AMICAM, MICIO?: Inclamatio ista nominis magnam invidiam significat, ut: *Regnumne, Aeschine, hic possides?* Et:

Pacem te poscimus omnes,
Turne.

¶ NUM QUI MINUS MIHI IDEM IUS AEQUUM EST ESSE: Aut NUM aut QUI abundat. Et est ordo: Qui minus aequum est esse idem ius mihi etc. QUI ergo qua re vel cur significat.

V. 17. NON? NAM VETUS HOC QUIDEM VERBUM EST: Confidenter NON repetivit, non habens rationem, quam subiiceret, nisi illi proverbium venisset in mentem. Nam quia se videt in malam caussam incidisse, totum verniliter et facete agit, et subiicit aequitatem, ubi iusto se tueri non potest. Quod tamen a Demea statim convincitur dicendo: *Nunc demum isthaec oratio nata*, ut ostendat illum perturbatum contraria protulisse dictis suis superioribus.

V. 6. *Plautus in Captivis* Act. III. sc. 4. v. 122.
V. 8. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 332.
V. 18. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 362.

Conmúnia esse amicorum inter se ómnia.
DE. Facéte: nunc demum ístaec nata orátiost.
MIC. Auscúlta paucis, nísi molestum est, Démea.
Princípio, si id te mórdet, sumptum filii
Quem fáciunt, quaeso hoc fácito tecum cógites:
Tu illós duo olim pró re tollebás tua,
Quod sátis putabas túa bona ambobús fore,
Et mé tum uxorem crédidisti scílicet
Ductúrum: eandem illam rátionem antiquam óbtine:
Consérva, quaere, párce: fac quam plúrumum
Illís relinquas: glóriam tu istam óbtine.
Mea quaé praeter spem evénere, utantúr sine:
De súmma nil decédet: quod hinc accésserit,
Id dé lucro putáto esse omne. Haec sí voles
In ánimo vere cógitare, Démea,
Et mi ét tibi et illis démpseris moléstiam.

V. 28. *Illís relinquas, glóriamque istánc tibi.*

V. 18. COMMUNIA ESSE AMICORUM INTER SE OMNIA: Inter Pythagoreos ortum dicitur.

V. 19. FACETE! NUNC DEMUM ISTAEC NATA ORATIO EST: Alii totum iungunt, alii separant. Et bene NATA EST. Nam sic dicimus de r e b u s r e p e n t i n i s, ut supra: *E re nata melius fieri haud potuit, quam factum est, hera.*

V. 20. AUSCULTA PAUCIS, NISI MOLESTUM EST, DEMEA: In duas partes dividitur tota persuasio, nihil passurum Demeam damni, nihil corruptelae.

V. 25. ET ME TUM UXOREM CREDIDISTI DUCTURUM SCILICET: *Ἐπαγωγή*.

V. 27. CONSERVA, QUAERE, PARCE, FAC QUAM PLURIMUM ILLIS RELINQUAS: Hoc sic pronuntiandum, ut appareat hanc ipsam voluptatem displicere Micioni. ¶ CONSERVA: P a r t a. ¶ QUAERE: N o v a. ¶ PARCE: O m n i b u s.

*V. 21. PRINCIPIO SI ID MORDET TE, SUMPTUM FILII QUEM FACIUNT: Figurativa locutio est, ut: *Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit.*

*V. 22. QUAESO: Modo obiurgatorium est QUAESO.

*V. 23. PRO RE TUA: Pro p a t r i m o n i i t u i q u a l i t a t e.

V. 29. UTANTUR SINE: Aut deest *his*, ut sit, *his utantur*, aut MEA UTANTUR antique locutus est.

V. 30. DE SUMMA NIHIL DECEDET: Rei tuae scilicet.

V. 17. *ut*] *in Eunucho* Act. IV. sc. 3. v. 11.

DE. Mittó rem: consuetúdinem ipsorúm. MIC. Mane,
Scio: ístuc ibam: múlta in homine, Démea,
Signa ínsunt, ex quibus cóniectura fácile fit,
Duo quóm idem faciunt, saépe ut possis dicere:
Hoc lícet inpune fácere huic, illi nón licet:
Non quó dissimilis rés sit, set quo is quí facit.
Quae ego illís inesse vídeo, ut confidám fore,
Ita ut vólumus: video sápere, intellegere, ín loco

V. 36. *Signa ínsunt, quibus ex cóniectura fácile fit.*
V. 40. *Quae ego in illis esse video, ut confidám fóre.*
V. 41. *video eos sápere.*

V. 34. MITTO REM: Pecuniam. Et est haec exclamatio moralis nimis adversum tardos ac non intelligentes homines.

*V. 33. DEMPSERIS: Pro demes.

*V. 34. CONSUETUDINEM IPSORUM: *Loquor* aut quid tale subaudiendum. ¶ MITTO REM: CONSUETUDINEM IPSORUM: Vel ab utilitate ad honestatem transit, vel a rebus ad illos ipsos, de quibus agitur. Cavetur enim ne aut rem perdant aut ipsi pereant. ¶ MANE, SCIO: ISTUC IBAM: Moralis et faceta correptio continens in se latenter blandimentum, quo leniatur auditor.

V. 35. MULTA IN HOMINE, DEMEA, SIGNA INSUNT: Obscurissimus sensus et re et verbis.

V. 37. DUO QUOM IDEM FACIUNT: Obscure locutus est, quom hic sit sensus: Duo idem faciunt, quod uni licet facere, alteri non licet. ¶ SAEPE, UT POSSIS DICERE: Melius est SAEPE ad superiora coniungere. Nam possunt duo idem facere et casu, non ut similitudinem facere videantur. Tunc ergo erit signum: SAEPE IDEM FACIUNT. DICERE autem posuit pro intelligere et scire, ab eo, quod praecedit, id quod sequitur, ut: *Feneratum istuc beneficium pulcre tibi dices.* Et: *Memorem me dices esse et gratum.*

V. 39. NON QUOD DISSIMILIS RES SIT: An quia huic licet?

V. 40. QUAE EGO IN ILLIS ESSE VIDEO: Ordo et sensus hic est: Multa in homine, Demea, signa insunt, ex quibus coniectura facile fit: quae ego illis inesse video, ut confidam ita fore, ut volumus.

*V. 37. DUO QUOM IDEM FACIUNT: Nam ambo et sapiunt et intelligunt et loco verentur. Non ingenii vitium, sed aetatis est.

V. 41. INTELLIGERE, IN LOCO VERERI: Non IN LOCO INTELLIGERE, sed IN LOCO VERERI.

V. 19. *ut*] *Phorm.* Act. II. sc. 3. v. 8.
V. 20. *Et*] *supra* Act. II. sc. 2. v. 43.

Veréri, inter se amáre: scire est líberum
Ingénium atque animum: quó vis illos tú die
Redúcas. At enim métuas, ne ab re sínt tamen
Omíssiores paúllo. O noster Démea,
Ad ómnia alia aetáte sapimus réctius:
Solum únum hoc vitium senéctus adfert hóminibus,
Adténtiores súmus ad rem omnes, quám sat est:
Quod illós sat aetas ácuet. DE. Ne nimiúm modo
Bonaé tuae istac nós rationes, Mício,
Et túus iste animus aéquos subvortát. MIC. Tace,

V. 42. INTER SE AMARE: Cito dixit INTER SE, quod est, cum alter alterum invicem amat.

V. 44. AT ENIM METUAS: Ἀντίθεσις ad priorem tractatum pertinens, qui est habitus de consuetudine rei familiaris. ¶ NE AB RE TAMEN SINT OMISSIORES PAULO: Quia amant, potant, olent unguenta. ¶ AT ENIM METUAS, NE AB RE SINT TAMEN OMISSIORES PAULO: Oratorie PAULO. Nam non paulo omissiores fore Demea, sed plurimum credit et metuit. Et AB RE a patrimonio.

V. 45. OMISSIORES: Ἀνιέμενοι, ἀνετώτεροι, negligentiores. Sic in Heautontimorumeno: *Ubi te vidi animo esse omisso.* ¶ O NOSTER DEMEA: Blanda et cum quodam complexu eius, qui reprehenditur, incusatio et de more sublata. Et sic hoc dixit, tamquam dicturus esset: Multa te latent, simplex homo es. Nam huius modi sententia latenter quandam dicentis auctoritatem fiduciamque designat.

V. 46. AD ALIA OMNIA AETATE SAPIMUS RECTIUS: Praeterquam ad avaritiam. Et per hoc, quod optas liberis, vitium senectutis est.

V. 48. ATTENTIORES SUMUS AD REM OMNES: Proprie ATTENTIORES reddit omissioribus. Supra enim dixerat: *Ne ab re tamen sint omissiores paulo.* ¶ QUAM SAT EST: Quasi dicat: Attentos nos esse non statim crimen est.

V. 49. QUOD ILLOS SAT AETAS ACUET: Μεταφορικῶς. ¶ NE NIMIUM MODO BONAE TUAE ISTAE NOS RATIONES, MICIO, Et TUUS ISTE ANIMUS AEQUUS SUBVORTIT: Si NE valde, SUBVORTIT infra legendum est. Si NE pro non coniunctio est, SUBVERTAT legendum est, ita ut subaudiamus *timeo* vel aliquid tale. Et TUAE et ISTAE quod ait, significationem habent nullius modi rationem et ineptam. Nam apparet non eas probari ab eo, qui sic loquitur, ut supra: *Iam vero omitte, Demea, tuam istanc iracundiam.*

V. 51. TACE, NON FIET: TACE nunc pro εὐφημισμῷ posi-

V. 11. *in Heautontimorumeno* Act. V. sc. 2. v. 9.

Non fíet: mitte iam ístaec: da te hodié mihi:
Expórge frontem. DE. Scílicet, ita témpus fert,
Faciúndumst: ceterúm rus cras cum fílio
Cum prímo lucu ibo hinc. MIC. De nocte cénseo.
Hodié modo hilarum fác te. DE. Et istam psáltriam

V. 55. *Cum prímo luci. M. immó de nocte cénseo.*
V. 56. *Hodié modo hilarum té face. D. et istam psáltriam.*

tum est, quasi diceret: Non subvertet, ne dixeris, quod mali ominis verbum est.

V. 52. DA TE HODIE MIHI: Accommoda te ipsum voluntati meae. Nam in animum transtulit, quod est corporis, ut in Eunucho: *Mihi sese dare, sermonem quaerere.* Cicero: *Cerviculam iactaturum et populo se ac coronae daturum.* ¶ DA TE HODIE MIHI: Si non vis, inquit, propter te, vel propter me mitis esto.

V. 53. EXPORGE FRONTEM: Quia contrahi inverso verbo dicitur. Et verbo isto ostenditur, quanto conatu opus sit ad explicandam tantam contractionem senectutis et severitatis. ¶ SCILICET, ITA FERT TEMPUS, FACIUNDUM EST: Vide si non hoc sit quod Graeci * ΜΙΡCΟκαλημερον dicunt. Nam sic et ITA TEMPUS FERT et FACIUNDUM dicendo ostendit se magis cogi necessitatibus, ut paulo sit tranquillior. Et cum tanta difficultate promittit, tamquam mala subiturus sit. Atque adeo maiorem partem secum disputat, necessario hoc velit nolit faciendum esse, ut sit laetior, et hoc, quia tempus fert. ¶ CETERUM RUS CRAS CUM FILIO CUM PRIMO LUCU IBO HINC: Hoc ideo facit, quasi gaudere interim non possit, nisi se vicinae saevitiae proximitate soletur.

V. 54. FACIUNDUM EST: Satis mire, tamquam necessitate cogatur ad gaudendum agrestis senex * ξΜΙCΟΚΑλΗΜΕΡΟC.

V. 55. IBO HINC: Tamquam de malo loco. ¶ DE NOCTE: Abundat DE NOCTE. ¶ CUM PRIMO LUCU: Ἀρχαϊσμός. Nam CUM PRIMO LUCU veteres dicebant *lucum* pro *luce* pro sole ponentes. Ergo CUM PRIMO LUCU, quom primum sol coeperit illucescere. ¶ CUM PRIMO LUCU: Veteres masculino genere dicebant *lucem.*

V. 56. FAC TE: Eodem verbo utitur, quo iam dudum, ut laborem ad laetitiam se convertentis ostendat, id est, elabora ut sis hilaris. ¶ ET ISTAM PSALTRIAM UNA ILLUC MECUM HINC ABSTRAHAM: Vide singulas syllabas, imbutas amaritudine rustica atque agresti. Nam ISTAM odium significat. PSALTRIAM

V. 5. *in Eunucho* Act. III. sc. 3. v. 10.
V. 6. *Cicero Accusat.* lib. III. cap. 19. §. 49.

Una ílluc mecum hinc ábstraham. MIC. Pugnáveris.
Eo pácto prorsum illi ádligaris fílium.
Modo fácito, ut illam sérves. DE. Ego istuc vídero: atque
Illí favillae pléna, fumi ac póllinis
Coquéndo sit faxo ét molendo: praéter haec
Merídie ipso fáciam ut stipulam cónligat:

---

saevitiam in nomen eius, quam deliciosam esse oportet. Et UNA MECUM, quam cum adolescentibus esse convenerat, et ILLUC, ad quem locum psaltriam secum ire compellit. Deinde ne vel in itinere poena cesset, CUM FILIO IBO HINC, inquit, ILLAM vero ABSTRAHAM. Nam ILLUC eo animo dixit, quo supra: IBO HINC. Et apparet illum quasi mancipium ducturum puellam, non ut fidicinam.

V. 57. MECUM HINC ABSTRAHAM: Non abducam, sed quod est saevientis, ABSTRAHAM. ℐ PUGNAVERIS: Magnam rem feceris. Sic Lucilius:

Vicimus ocius et magnam pugnavimus pugnam.

V. 58. EO PACTO PRORSUS ILLIC ALLIGARIS FILIUM: Haec cum risu dicit Micio. Et *ligare* est iniicere alicui vincula. Quis vero dicitur alligari ad aliquid, sine quo esse non possit? Ergo proprie ad amicam alligari adolescentem dixit amatorem. PRORSUS autem certe, recte ac vere significat.

V. 59. UT ILLAM SERVES: Acuendum ILLAM, hoc est, non iam filium, sed illam serva, in qua utrumque retinueris. ℐ EGO ISTUC VIDERO: Hoc est, ut illam servem.

V. 61. COQUENDO ET MOLENDO SIT FAXO: Ne ametur scilicet.

*V. 60. ATQUE ILLIC FAVILLAE PLENA, FUMI AC POLLINIS: Atqui molere prius est, quam coquere, sed illud prius posuit, quo pulcritudo magis foedatur, an quia prius torreatur triticum, ut tundi possit? ut Virgilius:

Et torrere parant flammis et frangere saxo.

*V. 61. COQUENDO SIT FAXO ET MOLENDO: PRAETER HAEC: Ἀπόδοσις octava.

V. 62. MERIDIE IPSO: Quom sol vehementior est. Et nomen fecit de adverbio. *Meridiem* dixerunt veteres, quasi *medidiem*, *r* pro *d* posito propter cognationem harum inter se literarum. ℐ UT STIPULAM COLLIGAT: Quod sub sole fieri necesse est.

V. 26. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 179.

Tam excóctam reddam atque átram, quam carbóst. MIC. Placet.
Nunc míhi videre sápere. Atque equidem fílium
Tum etiám si nolit, cógam ut cum illa uná cubet.
MIC. Derides. Fortunátus qui isto animó sies.
DE. Ego séntio. MIC. Ah pergísne? DE. Iamiam désino.
MIC. I ergo íntro: et cui rei est, eí rei hunc sumamús diem.

V. 63. *Places.*

V. 63. TAM EXCOCTAM REDDAM ATQUE ATRAM?: 'Ιδιωτικῶς dixit REDDAM pro *faciam.* Et EXCOCTAM ad tenuitatem siccati corporis, ATRAM ad colorem rettulit. Et vide quam aspera quamque ingrata clausula sit, qua saevidici senis finitur oratio. ☙ PLACET: NUNC MIHI VIDERE SAPERE: Non contra dicit ne rursus provocet. Timet enim suasor, ne laetitia provocet ad iurgium.

V. 64. ATQUE EQUIDEM FILIUM: Suadet laetitiam non solum, sed etiam ridere cogit invitum.

V. 66. DERIDES? FORTUNATUS QUI ISTO ANIMO SIES: Hoc verbum vultu Demeae sic profertur, ut subrisisse videatur invitus. Sed rursus EGO SENTIO amare severeque dixit. Et ridet, qui simpliciter ridet, deridet, qui cum alterius irrisione et contemptu ridet. ☙ FORTUNATUS QUI ISTOC ANIMO SIES: Non laudantis est quod ait, FORTUNATUS, sed moraliter reprehendentis, ut si dicas, quom te aliquid eura offenderit, fortunatos stultos, qui nihil sentiant. At hoc quoque dixit in Eunucho: *At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati possum.*

V. 67. IAM IAM DESINO: Et hic velut necessitatem queritur imponi sibi.

V. 68. ET CUI REI OPUS EST ET: Cui rei credis nisi nuptiis? hoc est, ludo atque laetitiae, voto et gaudio nuptiali. ☙ HUNC SUMAMUS DIEM: Non accipiamus, sed impendamus et consumamus. Unde et SUMPTUM dicimus pecuniam, quae insumenda est.

V. 17. *in Eunucho* Act. II. sc. 2. v. 13.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

DEMEA.

Númquam ita quisquam béue subducta rátioue ad vitám fuit,
Quín res, aetas, úsus semper áliquid adportét novi,
Áliquid moueat, út illa, quae te scíre credas, néscias:
Ét quae tibi putáris prima, in éxperiundo ut répudies:
Quód nunc mi evenít. Nam ego vitam dúram, quam vixi úsque adhuc,

---

V. 1. *Númquam ita quisquam béne subducta rátione ad vitám fuat.*

V. 1. Numquam ita quisquam bene subducta ratione: In hac scaena exemplum inducitur hominum, qui virtutem taedio deserunt ob contemptum eius apud omnes saeculumque vitiosius. Et adeo favet Terentius clementioribus ac mitissimis patribus, ut hunc quoque adducat ad sententiam Micionis, non tamen hoc sentientem, quod ita fieri oportet, sed quod ita res cogat. Vult enim naturalem inesse veris patribus acrimoniam, sed eam semper invidiosam esse adolescentibus. ¶ Bene subducta ratione: Bene disposita, bene computata. *Ducere* enim est digitis computare. *Seducere* est quem apud alium et palam deducere, sed *subducere* est apud se ipsum et secreto deducere. Quo magis in verbo isto maioris attentionis et diligentiae signum est.

V. 2. Quin res: Quin modo cur non significat. ¶ Quin res, aetas, usus: Tria posuit, ex quibus res pro experientia ponitur, et hae dicit se esse mutatum. Nam mox dicet: *Re ipsa repperi, facilitate nihil esse homini melius, nec clementia.*

V. 3. Aliquid moneat: Σύλληψις est per casus. Subauditur enim *quem.*

V. 4. Quae tibi putaris prima: Ante alia eligenda, quae et primo loco ponenda ac per hoc optima.

V. 5. Vitam duram, quam vixi: Ἀρχαϊσμὸς, ut Lucilius: *Magnam pugnavimus pugnam.* ¶ Nam ego vitam du-

Própe iam excurso spátio mitto. Id quám ob rem? re ipsa répperi,
Fácilitate níhil esse homini mélius neque cleméntia.
Íd esse verum ex me átque ex fratre cuívis facilest nóscere:
Ílle suam semper égit vitam in ótio, in convíviis:
Clémens, placidus, núlli laedere ós, adridere ómnibus.
Síbi vixit: sibi súmptum fecit: ómnes bene dicúnt, amant.
Égo ille agrestis, saévos, tristis, párcus, truculentús, tenax,

---

V. 6. *Própe decurso spátio omitto. id quám ob rem? re ipsa répperi.*

RAM, QUAM VIXI USQUE ADHUC: Prius dixit quid faciat, quam cur faciat.

V. 6. PROPE IAM EXCURSO SPATIO: Id est, ad calcem curso, propter ipsos decursus metasque vivendi. Et est *μεταφορὰ* sumpta a cursoribus. ¶ EXCURSO SPATIO: Id est, in summa senectute. ¶ ID, QUAMOBREM, RE IPSA REPPERI: Quia secum loquitur, ideo multa reticet. Et deest *faciam?* et *si quis quaerat*, et *dicam.*

V. 7. FACILITATE: Iam facilem se infert. Inter facilitatem et clementiam hoc interest: facilis enim, cuius ira cito solvitur, clemens, qui non irascitur.

V. 9. ILLE SUAM SEMPER EGIT VITAM: Hic iam quasi comparativa qualitas inducitur de utroque. Et ut ille in initio fabulae locutus est, sic in fine hic loquitur.

V. 10. CLEMENS, PLACIDUS, NULLI LAEDERE OS: Mira varietas et in locis et in partibus orationis. Et clemens est, qui colit mentem suam nec eam vexat irascendo. ¶ NULLI LAEDERE OS, ARRIDERE OMNIBUS: Voluptatis affectus est duplex. Aut enim ex quiete voluptas est aut ex aliquo actu. Ergo hic utrumque complexus est. ¶ NULLI LAEDERE OS: Id est, nullum praesentem laedere. Et vide quam grate a nominibus ad verba transeat. ¶ CLEMENS, PLACIDUS: Clemens est circa recte agentes, placidus etiam circa delinquentes. Et clementis est nulli laedere os, placidi arridere omnibus. Et clemens animo, placidus vultu. ¶ ET NULLI LAEDERE OS: Adeo ut nulli se contristem faciat. Et haec est figura *ἀναδρομὴ*, cum recurrimus per ea, quae diximus, et *ἐξηγητικῶς* omnia repetita sunt.

V. 12. EGO ILLE AGRESTIS: Bene addidit ILLE, quasi iam notus hoc ipso, quod ferus atque agrestis. Et SAEVUS

Dúxi uxorem: quam íbi miseriam vídi! nati fílii,
Ália cura: heia aútem, dum studeo íllis ut quam plúrumum
Fácerem, contrivi ín quaerendo vítam atque aetatém meam.
Núnc exacta aetáte hoc fructi pró labore ab hís fero,
Ódium: ille alter síne labore pátria potitur cónmoda:
Íllum amant, me fúgitant: illi crédunt consilia ómnia:
Illum diligúnt: apud illum súnt ambo: ego desértus sum.
Íllum ut vivat, óptant: meam autem mórtem exspectant scílicet:
Íta eos meo labóre eductos máxumo, hic fecít suos
Paúllo sumptu: míseriam omnem ego cápio, hic potitur gaúdia.
Áge, age nunc iam experiámur porro cóntra, ecquid ego póssiem
Blánde dicere aút benigne fácere, quando hunc próvocat.

V. 16. *ab eis fero.*
V. 23. *Áge nunc iam, experiamur porro cóntra, ecquid ego póssiem.*

factis est, TRISTIS animo, TRUCULENTUS vultu. Et aliter dici potest, ut TRISTIS sit, qui dolet, TRUCULENTUS et SAEVUS, qui terret. Et ideo αὔξησις mira per ista decurrit.

V. 13. DUXI UXOREM: Pendet DUXI UXOREM. Sed ETIAM cum magno significatu addendum est. Maiore enim pondere subtrahitur coniunctio. Nam *duxi etiam uxorem* dicendum fuit. ℐ QUAM IBI MISERIAM VIDI: IBI inquit, quasi uxor locus sit. Et hoc sine coniunctione, uti mala, quae enumerat, multa videantur.

V. 14. ALIA CURA: Non altera.

V. 17. PATRIA POTITUR COMMODA: Accusativo casu extulit, quod nos ablativo dicimus, id est, *patrio potitur commodo.* Accius in Clytaemnestra: *Feras potiuntur plagas.*

V. 19. ILLUM DILIGUNT: APUD ILLUM SUNT AMBO: EGO DESERTUS SUM: Hic ostendit Terentius verum patrem et molestiorem et odiosum esse magis adolescentibus.

V. 20. ILLUM UT VIVAT OPTANT: Σύλληψις. Nam sic veteres loquebantur. Nos vero dicimus ILLI OPTANT, non *illum.* ℐ ILLUM: Micionem.

V. 23. NUNC EXPERIAMUR: Magis comice pluraliter EXPERIAMUR dixit, quam si diceret: *experiar.*

V. 24. QUANDO HUC PROVOCAT: Non addit quis, sed intelligimus Micionem significari.

Égo quoque a meís me amari et mágni pendi póstulo.
Si íd fit dando atque óbsequendo, nón posteriorís feram.
Déerit: id mea mínume refert, quí sum natu máxumus.

V. 25. SI ID FIT DANDO AUT OBSEQUENDO: Bene naturam secutus est, qui artem ignorat, putans agi verbis omnia debere, non agi dando et obsequendo. ¶ SI ID FIT: Id est, iam a liberis si magni pendor. ¶ NON POSTERIORES FERAM: Subauditur *partes*, aut: *Non parvi faciam*, id est, non vincar a Micione. Et translatio est a partibus histrionum in fabula. ¶ NON POSTERIORES FERAM: Primus in his ero, inquit, in dando atque obsequendo.

V. 26. DEERIT: ID MEA MINIME REFERT: Vide remanere in Demea non penitus eiectam securitatem.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

SYRUS. DEMEA.

SYR. Heus, Démea, rogat fráter ne abeas lóngius.
DE. Quis homo? ó Syre noster, sálve: quid fit? quíd agitur?
SY. Recte. DE. Óptumest. Iam núnc haec tria primum áddidi
Praetér naturam: O nóster, quid fit? quíd agitur?
Servom haúd inliberálem praebes te, ét tibi

V. 1. HEUS, DEMEA, ROGAT FRATER, NE ABEAS LONGIUS: Hic ostendit poeta, quam absurde blandus conetur esse, qui non soleat, et quam immodica sit repentina largitas, ubi animus a parcitate nimia in contrarium vitium profusionis excurrerit. ℱ HEUS, DEMEA, ROGAT FRATER, NE ABEAS LONGIUS: Ut apparet, iam edormivit erapulam Syrus. Et satis moraliter dixit FRATER, nec addidit TUUS. ℱ FRATER: Moraliter. Nam deest *tuus*.

V. 2. O SYRE NOSTER, SALVE: QUID FIT?: Iam non haec blanda, sed dura sunt. Nam SALVE dixit ei, non solum quem saepe viderit, sed eum quo totiens litigaverit. ℱ QUID FIT? QUID AGITUR?: Interrogat et eum sciat et eum damnet actus eius.

V. 3. RECTE: Bene respondit RECTE. Hae enim interrogationes de salute atque incolumitate eius sunt, qui interrogatur. ℱ HAEC TRIA: Deest *verba*.

V. 4. PRAETER NATURAM: .... Plus dicit, quam si diceret: *Praeter consuetudinem*.

*V. 3. OPTIME EST, IAM IAM NUNC HAEC TRIA PRIMUM ADDIDI PRAETER NATURAM: O NOSTER, QUID FIT? QUID AGITUR?: Hoc pressius dictum est.

V. 5. SERVUM HAUD INLIBERALEM: Dura et importuna repente commutatio ex tanta vituperatione in laudem Syri ostendit contra naturam suam niti Demeam. ℱ PRAEBES TE: Id est, te ostendis, factis probas. ℱ ET TIBI LUBENS BENE FAXIM: Et BENE ad quam rem adiectum est, an et BENE * hoc addidit. Quis enim credat tam subitis post saevitiam blandi-

Lubéns bene faxim. SY. Grátiam habeo. DE. Atquí, Syre,
Hoc vérumst, et ipsa re éxperiere própe diem.

---

mentis, nisi factis quoque vera esse ostendantur? ¶ ET TIBI LUBENS BENE FAXIM: ET additum est, ut ostendat hanc esse sententiam: Non solum te laudo, sed etiam iuvo, illud dicendo, hoc faciendo. ¶ ET TIBI LUBENS BENE FAXIM: Potest hoc et sic intelligi: Bene tibi faxim et lubens. Multi enim bene, sed non ex animo faciunt. Omnia ergo addidit, quae placidum ostendant ipsum atque clementem.

V. 6. ATQUI, SYRE: ATQUI abundat per παρέλκον. ¶ SYRE: Asseveratio est non credentis.

V. 7. HOC VERUM EST: Quasi falsum fuerit illud, quod iurgabat, et hoc sit verum, quod nunc dicit. ¶ PROPEDIEM: Ὑφέν. Nam PROPEDIEM adverbium est temporis, ut si diceret: *Cito*.

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

GETA. DEMEA.

GET. Hera, ego húc ad hos províso, quam mox vírginem
Adcérsant. Set eccum Démeam. Salvós sies.
DE. O quí vocare? GE. Géta. DE. Geta, hominem máxumi
Pretí te esse hodie iúdicavi animó meo.
Nam is míhi profecto est sérvos spectatús satis.
Cui dóminus curaest, íta uti tibi sensí, Geta.

V. 1. HERA, EGO HINC AD HOS PROVISAM: AD HOS ad Micionem et Aeschinum scilicet. PROVISO duas res significat, procedo et video.

V. 2. SED ECCUM: Hoc apud se.

V. 3. O, QUI VOCARE?: Hac interiectione utimur, ubi ex intervallo notos videmus. ¶ O, QUI VOCARE?: Post o nomine vocaturus non habuit quod diceret, et ideo subiecit, QUI VOCARE? Virgilius:

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis: nec vox hominem sonat. O dea certe
An Phoebi soror: an Nympharum sanguinis una.

Moris est autem inferiores proprio nomine vocari, si blandiri velis. Sed hic nominis oblitus, dum dubitat et inquirit, inhaesit pronomini.

V. 4. ANIMO MEO: Hoc est, secundum animi mei sententiam et quantum ad animum meum pertinet.

V. 5. NAM IS MIHI EST PROFECTO SERVUS: In hoc laudando quia non laborat, subiecit specialiter merita eius, aut, ut existimo, nihil habuit quod diceret, nisi laudem sine ullius facti mentione. Et MIHI, id est, quantum ad iudicium meum pertinet.

V. 6. CUI DOMINUS CURAE EST: Quum hic dominas habeat, *dominum* dixit, quia praevalet masculinum. Virgilius:

Descendo, ac ducente deo flammam inter et hostis
Expedior.

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 327 sq.
V. 23. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 632 sq.

Et tíbi ob eam rem, sí quid usus vénerit,
Lubéns bene faxim. Méditor esse adfábilis.
Et béne procedit. GET. Bónus es, quom haec exístumas.
DE. Paullátim plebem prímulum fació meam.

Et praeterea sententia generalis inducitur, cum nullum specialiter dominum significat. ∫ ITA UT TIBI SENSI, GETA: Maximum delinimentum infert, cum nomine vocans, quod tantum superioribus est. Et vide quam grate, postquam audivit, bis nomine appellavit Getam.

V. 7. ET TIBI OB EAM REM, SI QUID USUS VENERIT: Quid ET TIBI? utrum quem ad modum aliis, an quem ad modum Syro? ∫ ET TIBI OB EAM REM, SI QUID USUS VENERIT: Defectus quidam rustici praeter naturam blandientis cogit dicta repetere sine gratia. Hae autem promissiones ad hoc praemittuntur, ut cum in subiectis agi a Demea huius modi res coeperint, non sit absurdum spectatoribus, Demeam tam cito esse mutatum.

V. 8. MEDITOR ESSE AFFABILIS: Sic hoc lentius, ut illud supra: *Iam nunc tria haec addidi praeter naturam: O noster, quid fit? quid agitur?*

V. 10. PAULATIM PLEBEM: Moraliter inferiorum turbam PLEBEM dixit, hoc est, ut in urbe vulgus, ita in familia servos. Et fit translatio ab iis, qui honores dolose ac non pro merito petunt ambitiosique sunt. ∫ PLEBEM PRIMULUM FACIO MEAM: Hoc est, mihi faventem. Et e contrario Virgilius:
Vadimus immisti Danais haud numine nostro.

V. 20. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 396.

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTUMA.

AESCHINUS. DEMEA. SYRUS. GETA.

AES. Occídunt me quidem, dúm nimis sanctas núptias
Student fácere: in adparándo consumúnt diem.
DE. Quid ágitur, Aeschine? AES. Ehém, pater mi, tu híc eras?
DE. Tuus hércle vero et ánimo et naturá pater,
Qui té amat plus quam hosce óculos. Set cur nón domum
Uxórem adcersis? AES. Cúpio: verum hoc míhi moraest

V. 1. Occidunt me quidem: Adolescens et Demea inter se affabiles imaginem praebent et quam dulcis sit iunioribus assentatio et quam ingrata censura. Ἰδιωτικῶς autem dixit occidunt me pro *nimis laedunt et cruciant me.* ℐ Occidunt me quidem: Quidem pro exspectatione est, tamquam in hac mora nullus alius occidatur, nisi qui amat, id est, e g o. ℐ Dum nimis sanctas nuptias: Et nimis et sanctas ridicule additum est in ea ducenda, quae iam peperit. Nam s a n c t u m est, quod omni observatione inviolatum est. Et bene additum est nimis, quia *nimium* pro vitio ponitur, iuxta illam sententiam, qua dicitur: *Ne quid nimis.*

V. 3. Quid agitur, Aeschine?: Iam ipse docuit *quid fit?* et *quid agitur?* blandimentum esse: *Iam nunc haec tria primum addidi praeter naturam: O noster, quid fit? quid agitur?* ℐ Ehem pater: Non sine consternatione respondet Aeschinus, etsi hic blande interrogat et miti vultu. Nam ex improviso obiectus est Demea et insperanti.

V. 4. Tuus hercle vero et animo et natura pater: Totum eripuit Micioni, cui ne animum quidem reliquit.

V. 5. Qui te amat plus quam hosce oculos: Magis comicum, quam *amo.* ℐ Sed cur non domum uxorem quaeso accersis?: Bene subiecit, quae volenti esse credebat.

V. 6. Verum hoc mihi mora est: tibicina et hymenaeum: Hoc est, quod ait: ***Dum nimis sanctas nuptias student facere.***

Tibícina. Et hymenaéum qui cantént. DE. Eho,
Vin tu huíc seni auscultáre? AES. Quid? DE. Missa
haéc face,
Hymenaénm, turbas, lámpadas, tibícinas,
Atque hánc in horto máceriam iube dírui
Quantúm potest: hac tránsfer, unam fác domum.
Tradúce et matrem et fámiliam omnem ad nós. AES. Placet
Patér lepidissume. DE. Eúge, iam lepidús vocor.
Fratri aédes fient pérviae: turbám domum
Addúcet, sumptum admíttet: multa: quíd mea?
Ego lépidus íneo grátiam: iube núnc ïam

HYMENAEUM quidam Liberi et Veneris filium dicunt esse, qui primus certas nuptias instituerit. Ideo per laudem cantatur virginalibus nuptiis ob huius modi meritum. Alii virum fortem Atticum dicunt fuisse, qui raptas praedonibus virgines, oppressis latronibus, intactas patriae restituerit. Alii, quod ὑμὴν dicatur membrana quaedam, qua est munita virginitas, quae primo disrumpitur coitu, hymenaeum putant, veluti hymnum vocari virginalium nuptiarum. Ergo sic accipe hymenaeum in nuptiis, quem ad modum θρῆνον in funere vel in sacris *hymnum*.

V. 8. VIN TU HUIC SENI AUSCULTARE?: Contempsit se ipsum dicendo HUIC SENI, hoc solum afferens causae cur audiendus non sit, quod sit senex. Et totum hoc apparet laetissimo vultu dici.

V. 9. TURBAS, LAMPADAS, TIBICINAS: Bene totum pluraliter, ut qui reprehendit sic multa. Plautus:
Quos tu mihi parasitos, luscos, quos Summanos somnias?
Hoc igitur vultu pronuntianda sunt, ut appareat ca displicere dicenti.

V. 10. ATQUE HANC IN HORTO MACERIAM IUBE DIRUI: Maceria dicitur paries non altus * * demacerata.

V. 13. EUGE: IAM LEPIDUS VOCOR: Apparet Demeam experiendi causa assentari, non quod animo facit.

V. 14. FRATRI AEDES FIENT PERVIAE: Elegantius quam *fratris.*

V. 16. INEO GRATIAM: In gratiam eo, hoc est, amicos comparo. ¶ EGO LEPIDUS: Irridens adolescentis animum sic inquit. ¶ IUBE NUNC IAM; Insultantis est verbum *iube* tamquam praesenti Micioni, hoc dicit Demea. Aut apud se dicit hoc. ¶ IUBE NUNC: Quasi insultantes dicere solemus, nunc mi-

V. 16. *Plautus Curcul.* Act. IV. sc. 3. v. 19.

Dinúmeret illi Bábylo vigintí minas.
Syre, céssas íre ac fácere? SY. Quid ego? DE. Dírue,
Tu illás abi et tradúce. GET. Di tibi, Démea,
Bene fáciant, quom te vídeo nostrae fámiliae
Tam ex ánimo factum vélle. DE. Dignos árbitror.
Quid tú ais? AES. Sic opínor. DE. Multo réctiust,
Quam illám puerperám nunc duci húc pér viam
Aegrótam. AES. Nil enim vídi melius, mí pater.
DE. Sic sóleo. Set eccum Mício egreditúr foras.

V. 17. *Dinúmeret ille Bábylo vigintí minas.*
V. 23. *Quam illám puerperam hác nunc duci pér viam.*

nari, nunc assistere, quem afflictum tenemus, ita et Micioni Demea dicit: IUBE NUNC. ℱ IUBE NUNC IAM DINUMERET ILLI BABYLO VIGINTI MINAS: Nimis morale est, quom de absente tamquam de praesente agimus. Est autem IUBE NUNC IAM figura etiam apud Plautum frequentissima. ℱ IUBE NUNC IAM: IUBE sic dicit, quem ad modum supra. ℱ ILLI: Cui? quum alius nemo adesset, alicui diceret.

V. 17. DINUMERET: DINUMERET dixit, quasi multum numeret. ℱ ILLI: Cui ILLI? Ctesiphoni, lenoni an Aeschino an Syro? ℱ BABYLO: An fratrem Babylonem ob nimiam liberalitatem vocat, an Aeschinum nimis prodigum?

V. 18. SYRE, CESSAS IRE AC FACERE: Ἰδιωτικῶς dicitur. ℱ DIRUE: Hoc vultu dicitur adhortante.

V. 20. QUOM TE VIDEO NOSTRAE FAMILIAE TAM EX ANIMO FACTUM VELLE: *Ex animo alicui facere* est id facere, quod ille in animo suo velit, aut certe ex tota mente praestare, non perfunctorie. Sed ex animo factum bene factum intelligere debemus, ut sit: EX ANIMO, quasi ex sententia.

V. 21. DIGNOS ARBITROR: Multa desunt et *vos* et *esse* et *qui fiant.*

V. 22. QUID TU AIS?: Eo vultu dicitur QUID TU AIS, quo videmus loqui eos, qui interrogant gesticulante vultu, quid sentiant de consilio suo, quos sciunt approbaturos esse.

V. 25. SIC SOLEO: Potest εἰρωνεία videri, quippe quando tale consilium probat Demea, quod probaret adolescens.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA.

MICIO. DEMEA. AESCHINUS.

MIC. Iubet fráter? ubi is est? tún iubes hoc, Démea?
DE. Ego véro iubeo et hác re et aliis ómnibus
Quám máxume unam fácere nos hanc fámiliam:
Colere, ádiuvare, adiúngere. AES. Ita quaesó, pater.
MIC. Haud áliter censeo. DE. Ímmo hercle ita nobís decet.
Primum huíus uxoris ést mater. MIC. Quid póstea?

V. 6. *Primum huíus uxori est máter. M. est. quid póstea?*

V. 1. IUBET FRATER: Apparet Micionem dixisse: *Cur diruis?* Syrum respondisse: *Quia hoc iubet frater tuus.* § IUBET FRATER: Dirui maceriam scilicet. § TUNE IUBES HOC, DEMEA?: Interrogative pronuntiandum totum. Ita erit una persona. Et ostenditur breviter ex huius verbis, quod prior dixerit Syrus. Et mirum initium, ne prooemio opus esset Demeae ad profitendam mutationem voluntatis.

V. 2. HAC RE: Maceriae disiectione. § ET ALIIS OMNIBUS: Ut nuptiis senilibus.

V. 4. COLERE: Subauditur *iubeo* per ζεῦγμα. § COLERE, ADIUVARE, ADIUNGERE: COLERE ad nurum pertinet, ADIUVARE ad Hegionem, ADIUNGERE ad Sostratam. Et notandum *coli* a superiore, ut:

Posthabita coluisse Samo, hic illius arma.

V. 5. IMMO HERCLE ITA NOBIS DECET: Antiqui si addebant statim verbum: *Nos decet facere, nos decet dicere,* si non addebant, *nobis decet*, sed simpliciter dicebant.

V. 6. PRIMUM HUIUS UXORIS EST MATER: Incipit a persuasione, sed latenter, ita ut ea, quae proposito consilio dicenda erant, ante demonstrarit, quam dicat quid fieri velit. Et hoc semper fit ab oratoribus in his rebus, a quibus incipere non oportet propter turpitudinem aut incommoditatem rei, quae per-

V. 13. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 16.

DE. Proba ét modesta. MIC. Ita áiunt. DE. Natu grándior.
MIC. Scio. DE. Párere iam diu haéc per annos nón potest:
Nec, qui eám respiciat, quísquam est: solast. MIC. Quam
hic rem agit?
DE. Hanc te aéquomst ducere: et té operam, ut fiát,
dare.
MIC. Me dúcere autem? DE. Té. MIC. Me! DE. Te in-
quam. MIC. Inéptis. DE. Si tu sís homo,
Hic fáciat. AES. Mi patér. MIC. Quid? tu huic, ásine,
auscultas? DE. Níhil agis:

---

suadenda est. Considera adeo apud Virgilium, ubi persuadet Iris matribus, ut naves suas incendant: et invenies hoc ipsum consilium ultimum poni post argumenta quam plurima:

Quin agite, et mecum infaustas exurite puppes.

Et initium a possibili factum est. Nam dicit: HUIUS UXORIS EST MATER.

V. 7. PROBA ET MODESTA: PROBA sibi et MODESTA apud alios. Et vide laudes conciliatoribus consuetas et usitatas. ¶ ITA AIUNT: Hoc ita respondet, quasi dicat: *Sed quid mea*?

V. 8. SCIO: Adhuc Micio non intelligit, quo res tendat, sed tamen vultu quodam admirantis, cur hoc dicatur, respondet. ¶ PARERE IAM DIU PER ANNOS HAEC NON POTEST: Recte, ne contra filios suadere videatur. ¶ PER ANNOS NON POTEST: Bene PER ANNOS: quia non est sterilis. ¶ PARERE IAM DIU PER ANNOS HAEC NON POTEST: Hoc autem addidit, ne contra filios pater suadere videatur nuptias, si illis coheredes esse procreandos suadeat.

V. 10. HANC TE AEQUUM EST DUCERE: TE, Micio, scilicet. ¶ ET TE OPERAM: TE, Aeschine. Nam ad illum conversus a Micione est. Et qua re Aeschinum operam dare aequum est? scilicet ut prosit socrui.

V. 11. ME DUCERE AUTEM: Magna vis in pronominibus posita est. Nam ME ille sic dicit, quasi quem minime deceat. ¶ TE: Ille sic respondet, quasi quem maxime oporteat. ¶ INEPTIS: Verbum est, quod facit: *Ineptio*, *ineptis*, *ineptit*. ¶ SI TU SIS HOMO: Non *si es*, sed SIS dixit, quasi in eo se hominem ait Aeschinus probaturus. ¶ SI TU SIS HOMO: Aeschine. SI SIS pro si esse volueris et si credi homo volueris. ¶ SI TU SIS HOMO: Hic facete et mire coegit Aeschinum ad persuadendum. Non enim dixit: *Si tu sis homo*, *persuade*, sed sic, faciat, ut ab illo non factum, sed effectum exigeret.

V. 12. QUID TU AUTEM HUIC, ASINE, AUSCULTAS?: Aptum

V. 9. *apud Virgilium Aen.* lib. V. v. 606 sq.

Fieri áliter non potést. MIC. Deliras. AES. Síne te exorem, mí pater.
MIC. Insánis? aufer. DE. Áge, da veniam filio. MIC. Satin sánus es?
Ego nóvos maritus ánno demum quinto et sexagésumo
Fiam: átque anum decrépitam ducam! Idne éstis auctorés mihi?
AES. Fac: prómisi ego illis. MIC. Prómisti autem? Dé te largitór, puer.
DE. Age, quíd si quid te máius oret? MIC. Quási non hoc sit máxumum.

V. 18. *M. quási si hoc non sit máxumum.*

convitium grandi et fatuo. ¶ MI PATER: Mi vocativus casus est ab eo, quod est *meus*.

V. 13. FIERI ALITER NON POTEST: A necessario. ¶ DELIRAS: Proprio vocabulo usus est, tamquam loquaci.

V. 14. INSANIS? AUFER: Congrue seni deliras inquit, iuveni INSANIS. Et AUFER vel te vel manum. Nam rogans manum admovet scilicet dicens MI PATER. ¶ AUFER: Aut *te* deest aut *manum*, aut pro eo, quod est *abi*, ut sit: *aufer te*.

V. 15. EGO NOVUS MARITUS: Apud Menandrum senex de nuptiis non gravatur. Ergo Terentius εὑρητικῶς. ¶ EGO NOVUS MARITUS ANNO DEMUM QUINTO ET SEXAGESIMO FIAM: ATQUE ANUM DECREPITAM DUCAM: Hic deest et *quis* et *quid* et *quando* et *quo modo*, ut sit: Quis? EGO. Quid? NOVUS MARITUS. Quando? ANNO DEMUM QUINTO ET SEXAGESIMO. Quo modo? ANUM DECREPITAM DUCAM.

V. 16. ATQUE ANUM DECREPITAM DUCAM: Hoc facete addit, tamquam faciendum hoc esset, si puella duceretur seni. ¶ ANNO DEMUM QUINTO ET SEXAGESIMO: Haec aetas est, ut Varro ait, etiam comicorum senum. Et DEMUM adverbium tarditatis est. ¶ IDNE ESTIS AUCTORES MIHI: Hoc est, persuasores, ut Virgilius:

Auctor ego audendi.

¶ DECREPITAM: DECREPITAM aut stomacho anili et iracundo, aut DECREPITAM obtusi animi et laesae senectutis, aut DECREPITAM, cui saepe moribundae crepuerit planctu familia, id est, clamaverit.

V. 17. LARGITOR: Verbum est imperativi modi, futuri temporis. ¶ DE TE LARGITOR, PUER: Acutius DE TE dictum est, quam *de tuo*. Et bene in eum, qui promiserat puellae coniunctionem suam.

V. 21. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 159.

DE. Da véniam. AES. Ne gravére. DE. Fac, promítte. MIC. Non omíttitis?
AES. Non, nísi te exorem. MIC. Vís est haec quidem. DE. Áge, prolixe, Mício.
MIC. Etsi hóc mihi pravom, inéptum, absurdum atque álienum a vitá mea.
Vidétur: si vos tántopere istuc vóltis, fiat. AES. Béne facis.
Mérito te amo. DE. Vérum, quid ego dícam? hoc confit quód volo:
Quid núnc quod restat? Hégio his ést cognatus próxumus,

V. 19. *Ne graváre.*
V. 23. 24. *D. Meritó tuo te amo. vérum. M. quid? D. ego dícam, hoc cum fit quód volo.*
M. Quid núnc? quid restat? D. Hégio hic est hís cognatus próxumus.

V. 19. DA VENIAM: Praesta beneficium, concede quod petitur. ¶ NE GRAVERE: Ne te difficilem praebeas, quia gravem se dicitur praestare, qui id facile non praestat in beneficio, quod potest. ¶ DA VENIAM, NE GRAVERE: FAC, PROMITTE: Altrinsecus agentium fatigantiumque verba sunt.

V. 20. AGE, PROLIXE, MICIO: Aut AGE PROLIXE, id est, age benigne, ut sit PROLIXE benigne secundum veteres, aut per ἀσύνδετον et ἔλλειψιν, AGE correptivum, ut ad PROLIXE subaudiatur: *Noster esto* aut quid tale, et MICIO velut insuavi dictum sit.

V. 21. ETSI HOC MIHI PRAVUM, INEPTUM, ABSURDUM: PRAVUM, si anum ducit nullo commodo suo, INEPTUM, qui non voto filiorum ducat uxorem, ABSURDUM, homini, qui numquam duxerit et numquam ducere voluerit, et seni duci uxorem, quae adolescenti ducta non sit.

V. 22. SI VOS TANTOPERE ISTUC VULTIS, FIAT: Cur hic non vertitur de voluntate Sostratae? An quia illam consentire necesse est vel propter pauperiem vel ob amorem filiae suae? ¶ SI VOS TANTOPERE ISTUC VULTIS, FIAT: Ridicule dixit et comice uxorem se ducere, non quia velit aut debeat, sed ut obsequatur iubentibus.

V. 23. HOC CONFIT QUOD VOLO: Perficitur, inquit, quod volo, ut sumptum et turbam demum recipiat Micio et ego ineam gratiam.

V. 24. QUID NUNC? QUID RESTAT?: QUID RESTAT? pro *quid sequitur?* An QUID RESTAT? tamquam reliquiarum priorum ac per hoc minimum? ¶ HEGIO EST HIS COGNATUS PROXUMUS: Commendatio personae quasi notae etiam Micioni ob merita sua

Adfínis nobis, paúper: bene nos áliquid facere illí decet.
MIC. Quid fácere? DE. Agelli est hic sub urbe paúllulum, quod locitás foras:
Huic démus qui fruátur. MIC. Paullulum id aútem? DE. Si multúmst, tamen
Faciúndum est: pro patre huic est: bonus est: nóster est: recté datur.
Postrémo nunc meum íllud verbum fácio, quod tu, Mício,

V. 26. *paúlum.*
V. 27. *paulum id aútem est?*

Et bene addidit PROXUMUS. Nam multi gradus et veluti rami sunt propinquitatis in affinitate et cognatione dispositi.

V. 25. ADFINIS NOBIS: Recte. Nam uxoris cognati marito affines sunt. ¶ PAUPER: Iam hoc nomine apparet aliquid flagitari.

V. 26. QUOD LOCITAS FORAS: FORAS dixit l o c u m pro p e r s o n a ponens, quasi diceret: *Nescio cui alieno.* Sic et nos dicimus: *Audi quid dicit * Ecce hoc* pro *ecce hic.* C i c e r o: *Hic tum alius ex alia parte.* Deest ergo aliquid, ut sit: *Quid locitas foras versum?* Aut si FORIS, f o r i s p o s i t o, id est, a l i e n o. ¶ SUB URBE AGELLI PAULULUM HIC: Totum cum contemptione pronuntiandum.

V. 27. HUIC DEMUS QUI FRUATUR: A l a t u r, id est, qui f r u c t u m c a p i a t, non p r o p r i e t a t e p o t i a t u r. Proprie ergo et quasi de iure dixit FRUATUR. Est autem FRUATUR, a l a t u r, quia *frumen* dicitur s u m m a g u l a, per quam cibum lingua demittit in ventrem.

V. 28. BONUS EST: NOSTER EST: RECTE DATUR: Ἐπιτροχασμὸς hortantis et ἀσύνδετον multa congerentis. ¶ NOSTER EST: Bene addidit. Namque dixit: PRO PATRE HUIC EST. ¶ BONUS EST: Potuit responderi: *Quid mea?* ¶ RECTE DATUR: Quasi non quaeratur, an dandum sit, sed illud solum, an recte. ¶ BONUS EST, NOSTER EST: Haec omnia vultuose, tamquam invidiam parsimoniae faciat Micioni. Et plus significat NOSTER, quam si addatur: *Quid noster?*

V. 29. NON MEUM ILLUD VERBUM FACIO: Nunc VERBUM pro ἀξιώματι posuit, quod uno stringitur verbo. Ergo VERBUM brevis sententia. ¶ NON MEUM ILLUD VERBUM FACIO: Nota VERBUM pro s e n t e n t i a, ut: *Uno verbo dic, si quid est quod me velis.* Et: *Miseram me, quod verbum audio?* VERBUM dixit v e r a m s e n t e n t i a m. Nam verba esse a veritate dicta testatur V a r r o.

V. 8. *Cicero Accusat.* lib. I. c. 26. §. 66.

Bene ét sapienter díxti dudum: Vítium commune ómniumst,
Quod nímium ad rem in senécta adtenti súmus: hanc maculam nós decet
Effúgere: dictum est vére et re ipsa fíeri oportet. MIC. Gaúdeo.
Quid ístic? dabitur: quándo quidem hic volt. AES. Mí pater.
DE. Nunc mi és germanus páriter animo et córpore.

V. 32—34. *Effúgere: dictum est vére, et re ipsa fíeri oportet, Mício.*
MI. Quid istic? dabitur quidem, quando hic volt. AE. mí pater. DE. núnc tu mihi,
Mício, es germánus pariter ánimo ac corpore. M. gaúdeo.

V. 31. HANC MACULAM NOS DECET EFFUGERE: MACULAM τῷ χλευασμῷ dixit irridens opinionem Micionis, quia parsimoniam MACULAM putet. Et simul auxit primo VITIUM, deinde MACULAM dicendo.

ACTUS QUINTI SCAENA NONA.

SYRUS. DEMEA. MICIO. AESCHINUS.

SY. Suó sibi gladio hunc iúgulo. Factum est, quód iussisti, Démea.
DE. Frúgi homo es: ego édepol hodie meá quidem senténtia
Iúdicò Syrum fíeri esse aequom líberum. MIC. Istunc líberum?
Quódnam ob factum? DE. Múlta. SY. O noster Démea, edepol vír bonu's.
Égo istos vobis úsque a pueris cúravi ambos sédulo:
Dócui, monui, béne praecepi sémper quae potui ómnia.

V. 1. *Factum est, quód iussisti, Démea*, ceteris ad priorem scaenam adsumptis.

V. 1. Suo sibi gladio iugulo: Ἀλληγορία. Et non suo, sed suo sibi, moraliter, ut et veteres solent loqui. ¶ Factum est, quod iussisti Demea: Id est, diruta est maceria.

V. 2. Frugi homo es: Utilis, ut fruges. ¶ Ego edepol hodie mea quidem sententia iudico Syrum fieri esse aequum liberum: Hoc est, quod iam dudum promiserat Syro, sed nunc opportune. Videtur enim modo meritum praecessisse. Et sententia iudico κυριολογία est.

V. 4. Multa: Oratorie maluit generaliter dicere, quam quaerere specialiter, quod invenire non possit. Et Micio singulariter unum quaerit, hic pluraliter multa respondet. ¶ Quodnam ob factum?: Iure. Ascribi enim causas manumissionis in iure formula est. ¶ Edepol vir bonus: Iurat bonum, quia praeter opinionem est.

V. 5. Ego istos vobis usque a pueris: Intelligit Syrus laborantem pro se Demeam non habere quod dicat, et ideo ipse prosequitur ordinem meritorum, secundum quem apparet paedagogum fuisse.

V. 6. Docui, monui, bene praecepi: Ridicule adduntur et tantum consuetudine, quia imputantur etiam facta prave pro

DE. Rés adparet: ét quidem porro haec, óbsonare cúm fide,
Scórtum adducere, ádparare dé die convívium:
Nón mediocris hóminis haec sunt ófficia. SY. O lepidúm caput.
DE. Póstremo, hodie in psáltria hac emúnda hic adiutór fuit,
Híc curavit: pródesse aequomst: álii meliorés erunt.
Dénique hic volt fíeri. MIC. Vin tu hoc fíeri? AES. Cupio. MIC. Sí quidem
Tú vis, Syre, eho accéde huc ad me: líber esto. SY. Béne facis:
Ómnibus gratiam hábeo: et seorsum tíbi praeterea, Démea.
DE. Gaúdeo. AES. Et ego. SY. Crédo: utinam hoc perpétuum fiat gaúdium,

---

V. 10. *in psáltria ista emúnda.*

bonis. ¶ QUAE POTUI OMNIA: Bene QUAE POTUI, quasi plura vellet.

V. 7. RES APPARET: Mire irridet Demea, sic tamen, ut serio agere videatur.

V. 8. APPARARE DE DIE CONVIVIUM: Id est, repente neque ante praedictum nec pridie constitutum.

V. 10. POSTREMO, HODIE IN PSALTRIA ISTAC EMUNDA: Et hoc totum serio dicitur, ut magis ridiculum videatur. ¶ HIC ADIUTOR FUIT: In re bona adiutores, in re mala impulsores dicuntur. Ergo hic adiutor dicitur a non irascente, a criminante autem et irato impulsor. ¶ HIC ADIUTOR FUIT: HIC CURAVIT: De more repetitum est HIC, quom dicitur: HIC ADIUTOR FUIT, HIC CURAVIT. Sic enim solemus onerare mentem audientis meritis eius, quem laudamus. Deinde quid non praestitit, qui et officium corporis, ut adiutor, et curam animi praebuit, ut consultor?

V. 12. DENIQUE HIC VULT FIERI: Abutitur Demea, sciens prodigam voluntatem adolescentuli.

V. 13. SYRE, EHO ACCEDE HUC AD ME: Utrum ut eundem manu emittat, an ut palam fiat, iubet propius accedere, iuris publici consuetudine ludens? Et vide quam comicam manumissionem, quam facete induxerit atque condigne.

V. 14. ET SEORSUM TIBI PRAETEREA, DEMEA: Effecit Demea plus quam volebat. Nam qui conabatur amari, praefertur etiam his, qui amantur.

V. 15. GAUDEO. ET EGO: Gratulantium Syro haec verba sunt, quibus de more ille CREDO respondet. ¶ UTINAM HOC PER-

Phrýgiam ut uxorém meam una mécum videam líberam.
DE. Óptumam quidem múlierem. SY. Et quidem tuó nepoti, huius filio
Hódie prima mámmam dedit haec. DE. Hércle vero sério,
Sí quidem prima dédit, haud dubiumst quín emitti aequóm siet.
MIC. Ób eam rem? DE. Ob eam: póstremo a me argéutum, quanti est, súmito.
SY. Dí tibi, Demea, ómnes semper ómnia optata ófferant.
MIC. Sýre, processisti hódie pulcre. DE. Sí quidem porro, Mício,
Tú tuum officium fácies, atque huic áliquid paullulum praé manu
Déderis, unde utátur: reddet tíbi cito. MIC. Istoc vilius.

V. 21. *Dí tibi, Demea, ómnia omnes sémper optata ófferant.*

PETUUM FIAT GAUDIUM: Integrum, solidum et nusquam interruptum.

V. 16. PHRYGIAM UT UXOREM MEAM: Ut ipse Syrus, ita uxor Phrygia, secundum veteres, qui servis nomina a nationibus imponebant. ¶ UNA MECUM VIDEAM LIBERAM: Hoc sic pronuntiandum est, quasi gaudeat se recordatum Demeae, quod quom ultro cogitat habuisse * plene oblitus fuit.

V. 18. HODIE PRIMA MAMMAM DEDIT HAEC: Ridiculum meritum, si quidem oportuerit primam esse quamcumque. An quia causa est, quod ingenui dicuntur serio a nutricibus liberis educandi? ¶ HERCLE VERO SERIO: Adverbia sunt confirmativa: παρέλκον.

V. 20. OB EAM REM: Hoc eo vultu dicit, quo rem veluti excutimus et ostendimus momenti esse nullius. ¶ ARGENTUM, QUANTI EST, SUMITO: Quanto pretio valet. ¶ ARGENTUM, QUANTI EST, SUMITO: Hoo verbo tenus, ut faciunt qui persuadere aliquid cupiunt.

V. 21. DII TIBI, DEMEA, OMNES SEMPER OMNIA OPTATA OFFERANT: OMNES OMNIA antiqua elegantia et figurata.

V. 22. PROCESSISTI HODIE PULCRE: Nunc vere pulcre processit Syrus. ¶ SI QUIDEM TU TUUM OFFICIUM FACIES: Hoc est patroni, ut libertum non deseras, sed ut alas manumissum. Plautus:

Facis melius quam pars lenonum, qui libertos habent, et eos deserunt.

V. 24. UNDE UTATUR: UTATUR vivat, unde *usura vitae*

V. 23. *Plautus Curcul.* Act. IV. sc. 3. v. 15.

AES. Frúgi homo est. SY. Reddam hércle, da modo. AES. Áge, pater. MIC. Post cónsulam.
DE. Fáciet. SY. O vir óptume. AES. O patér mi festivíssume.
MIC. Quíd istuc? quae res tám repente móres mutavít tuos?
Quód prolubium? quae ístaec subita est lárgitas? DE. Dicám tibi:
Út id ostenderém, quod te isti fácilem et festivóm putant,

---

dicitur, ut: *Unius usuram horae gladiatori isti non dedisset.* An unde alatur, de quo usum fructum capiat et cuius tibi sortem reddat? Et hoc melius. Nam ideo addidit: REDDET TIBI CITO. ¶ ISTOC VILIUS: Hoc egit Terentius, ut conversis officiis usque adeo prodigum faceret Demeam, donec parcum redderet Micionem. ¶ ISTOC VILIUS: Quasi nihil minus. Negatio enim est floccum ostendentis aut quid tale, cum ἐλλείψει, quia subauditur *quidquam* et *non dabo*.

V. 26. FACIET: Ne quid negatum in fine fabulae videatur, addidit Demea FACIET. Et FACIET, quod petis scilicet. Quod irridens dixit, quasi de prodigo dicere videatur. Et mire FACIET, quia nec credibile erat statim consensurum, qui negaverat, et perpetua negatio esse in fine non debuit.

V. 27. QUID ISTUC? QUAE RES TAM REPENTE MORES MUTAVIT TUOS?: Animadvertendum est, qua calliditate Terentius quaerens finem fabulae complere laetitiam per ipsum Demeam nititur in universos, qui in tota comoedia tristis ac saevus interturbavit et vociferatus est.

V. 28. QUOD PROLUBIUM?: PROLUBIUM, quod Graeci προθυμίαν, id est promptus animus ad largiendum. ¶ SUBITA EST LARGITAS: Repentina ac per hoc ipsa est ingrata et immoderata, ut evenit, quom ex nimis parcis non largi et liberales, sed effusi prodigique redduntur.

V. 29. UT ID OSTENDEREM: Abundat ID aut ἔλλειψις est, pro *per id.* ¶ QUOD TE ISTI FACILEM ET FESTIVUM PUTANT: Multum detraxit Micioni dicendo TE ISTI PUTANT, per quod significatur errare adolescentes et hunc non esse festivum. ¶ QUOD TE ISTI FACILEM ET FESTIVUM PUTANT: Bene in postremo dignitas personae huius servata est, ut non perpetuo commutata videretur, ut Truculenti apud Plautum.

V. 1. *ut*] *Cicero* orat. *in L. Catilinam* I. Cap. 12. §. 29.

Íd non fieri ex véra vita, néque adeo ex aequo ét bono,
Sét ex adsentando, índulgendo et lárgiendo, Mício.
Núnc adeo si ob eám rem vobis méa vita invisa, Aéschine, est,
Quía non iusta iniústa, prorsus ómnia omnino óbsequor:
Míssa facio, effúndite, emite, fácite quod vobís lubet.
Sét si id voltis pótius, quae vos própter adulescéntiam
Minus videtis, mágis inpense cúpitis, consulitís parum,
Haéc reprehendere ét conrigere me ét secundare ín loco:
Écce me, qui id fáciam vobis. AES. Tíbi, pater, permíttimus:

V. 31. *Sét adsentando atque índulgendo et lárgiendo, Mício.*
V. 37. *Haéc reprehendere ét corrigere quem, óbsecundare ín loco.*
V. 38. *quid id fáciam vobis.*

V. 31. INDULGENDO: Attende indulgentiam a Demea culpae adscribi denuo. ¶ ET LARGIENDO, MICIO: Severe additum est nomen verbis ex animo plorantis.

V. 33. QUIA NON IUSTA INIUSTA, PRORSUS OMNIA OMNINO OBSEQUOR: Proverbiales sunt huius modi elocutiones: *Fanda nefanda*, *digna indigna*, *velis nolis*, *fas nefas*.

V. 34. EFFUNDITE, EMITE, FACITE: EFFUNDITE ad Aeschinum pertinet, EMITE ad Ctesiphonem, FACITE ad omnes. ¶ FACITE QUOD VOBIS LUBET: Proprie rediit rursus ad amaritudinem pristinam. Haec ἐπιτροπὴ est figura, qua invitos nos permittere ostendimus, quod nolumus fieri.

V. 35. QUAE VOS POTIUS PROPTER ADOLESCENTIAM MINUS VIDETIS: Hic ostendit Terentius magis Demeam simulasse mutatos mores, quam mutavisse.

V. 36. MINUS VIDETIS, MAGIS IMPENSE CUPITIS, CONSULITIS PARUM: Εἰρωνεία, MINUS, MAGIS, PARUM.

V. 37. HAEC REPREHENDERE ET CORRIGERE ET SECUNDARE IN LOCO: Tribus tria redduntur, et utraque αὐξητικῶς. Illa in malam partem superiora, haec in bonam, quae inferiora sunt. Non tantum enim culpae est minus providere, quam impense cupere: nec tantum mali est impense cupere, quantum parum consulere. Item reprehendere bonum est, melius corrigere, optimum secundare. Nam qui reprehendit, non continuo corrigit, qui corrigit, non ilico secundat, id est laetissimum reddit et fidelissimum. Alii SECUNDARE obsequi dictum putant. Et ideo additum esse IN LOCO, quasi non semper faciendum sit. Ergo SECUNDARE vel in melius convertere vel obsequi intelligimus.

V. 38. TIBI, PATER, PERMITTIMUS: Noluit Terentius ab amoribus filiorum perpetuo repulsum patrem.

Plús scis quid facto ópus est: set de frátre quid fiét? DE. Sino,
Hábeat: in istac fínem faciat. MIC. Ístuc recte. ω. Plaúdite.

V. 39. *Plús scis quid opus fácto est. set de frátre quid fiet? D. sino.*
V. 40. *M. ístuc recte. Plaúdite,* omissa nota ω.

V. 39. SINO HABEAT: IN ISTAC FINEM FACIAT: Haec quidem permissio est, sed et exceptionem in se continet et cum quodam stomacho et velut minaci denuntiatione profertur.

V. 40. IN ISTAC FINEM FACIAT: Hoc est, aut ne aliam amet aut ne alteram comparet, ne post istam luxurietur ulterius. ¶ ISTUC RECTE: Bene et Micio non discessit de proposito suo, qui ut peccasse alias ostenderet fratrem ob nimiam asperitatem, cum exceptione quadam laudans verba eius, ISTUC RECTE dixit: quasi diceret, non ut cetera, et simul reposuit ei, qui supra dixerat: *Ut id ostenderem, quod te isti facilem et festivum putant, id non fieri ex vera vita neque adeo ex aequo et bono etc.* AELII DONATI V. CL. ORATORIS URBIS ROMAE COMMENT. IN TERENTII ADELPHOS EXPLICIT.

INCIPIT

EUGRAPHII COMMENT.

IN PUB. TERENTII

ADELPHOS.

PROLOGUS.

V. 1. POSTQUAM POETA SENSIT: Eadem consuetudo prologi semel signata apud Terentium perseverat, uti magis maledicis adversariis respondeat. Neque sunt prologorum officia, quae compleat. ¶ POSTQUAM POETA SENSIT AB INIQUIS OBSERVARI: Ab adversariis, hoc est, a Luscio Lanuvino.

V. 3. IN PEIOREM PARTEM QUAM ACTURI SUMUS: Animadvertit iniquos rapere aliter, quod dictum est a Terentio, quam nos acturi sumus.

V. 4. INDICIO DE SE IPSE ERIT: Ipse voluit de se indicium dare, uti vos iudices esse possitis, id, quod facit, an laudandum sit an vituperandum.

V. 9. IN PRIMA FABULA: Id est in prima parte fabulae, ut Virgilius:

Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem.

Dixi in aliis comoediis et magis in Andria hanc fuisse consuetudinem poetis Latinis, ut crimen non esset aliquid de Graeco transferre in Latinum, verum illud esse criminis, simulata contingere, vel si id diceret, quod iam a Latino fuisset expressum. Ergo quod adulescens quidam meretricem eripit, de comoedia tractum videtur, quae iam cum Graeca fuisset, a Latino translata est. Sed haec pars comoediae praetermissa est, ubi adulescens lenoni eripit meretricem. Quod si ita est, ut ille, qui transtulerit aliam comoediam Graecam, hanc partem reliquerit, non videtur a Terentio ullum crimen admissum, si id transtulit, quod apud Graecos intactum manebat, ideo adiecit: *Eandem nos*

acturi sumus novam, ut non iam hoc sit furtum, quia non a Latino dictum est, sed potius reprehensus hic locus est, qui est praetermissus. Reprehensus autem interdum significat iterum prehensus. Alia subinde proponitur quaestio, quod maledici homines frequentissime dicant Terentium adiuvari a nobilioribus. Erat enim opinio, quod a Laelio et Scipione et Servilio adiuvaretur. Sed hoc crimen ad gloriam revocat et confitetur laudabile satis esse viris talibus placere.

V. 20. Quorum opera in bello: Hic Scipio Africanus est. ¶ In otio: Laelius sapientissimus. ¶ In negotio: Vel Philus vel Servilius.

V. 21. Suo quisque tempore: Quorum opera unus quisque usus est in necessitatibus suis, sine aliqua eorum superbia. Deinde subiungit, cur officium suum non compleat, ut argumentum narret, quod senes qui primi venient, argumenti continent expositionem. Et breviter postulat audientiam: Facite, aequanimitas: Haec est, aequos animos ut habeatis.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

V. 1. Storax! non rediit: Videtur hic quanta cura sit de filio cogitare, ac primo conquisitio est et interrogatio praecedens: quae duplici sensu intelligi potest. Nam nomen servi cum dixisset, possumus intelligere, quod non responderit, et ex hoc coeperit, quod non reversus sit filius, ut pronuntiemus per confirmationem.

V. 2. Neque servolorum quisquam: Rursus pronuntiatio altera esse potest, tamquam servus vocatus responderit et ipsum interroget.

V. 3. Si absis uspiam: Id est, alicubi otiosus vivas, melius est, tibi evenire, quod de te cogitat uxor irata, quao utique animo coniugali de marito suspicatur, quod alteram amet, ac illi soli sit bene.

V. 6. Parentes propitii: Id est, sancti et religiosi timent, ne absentibus filiis aliquid mali eveniat. Dehinc a generali ad speciale transit: Ego quia non redit etc.

V. 11. Alserit: Id est, mortuus sit, quia morientes frigent. Deinde thesis, quod dicit: quod sit carius quam ipse est sibi. Quod supra prologus nuntiavit, quod argumenti partem, senes qui primi sunt, explicabunt. Nam docet quod hic adulescens in adoptionem sibi a fratre sit datus.

V. 27. Pro meo iure agere: Ius enim patris est peccata corrigere filiorum. At hic per indulgentiam dixit, non necessario sibi hoc incumbere, ut omnia peccata corrigat, sed aliquid de iure proprio obliviscatur. Deinde iam thesis illa supponitur, uti non metu, sed melius liberi amore teneantur, pudore, inquit, et liberalitate liberos retinere satius. Hic sermo magis

a persona Demeae accipiendus est, qui Micionem dicat durum praeter aequum et bonum, dum clementiam custodit nimiam circa filium, sic cum in peccata provocet, quod est quasi quoddam duritiei genus, non sentire quid criminis sit, quod ad dedecus perveniat.

V. 40. ET ERRAT LONGE: Multum errat Demea, quod credit id gravius esse imperium, quod vi conficitur, quam illud, quod per amicitiam copulatur. Ut illud Salustii: *Non thesauri neque exercitus praesidia regni sunt, verum amici: quos neque armis superare neque pretio comparare quiquam possunt.*

V. 44. MALO COACTUS: Ut ostendat non rectum esse id, quod comparatur vi, quam illud, quod amicitia adiungit. Quando quidem, quod oportet ex persona sua, id efficitur non sponte, sed vi. At vero ille qui ex animo facit, beneficio victus, non terrore compulsus vult multam referre gratiam. Hoc ergo ad patres potius pertinet, uti filii quod faciunt recte, sua sponte faciant, non alieno metu: quippe cum intersit inter dominum et patrem. Nam pater lenitate, dominus metu valet.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

V. 1. EHEM OPPORTUNE: Iracundi hominis continuo pronuntiata sententia est, qui salutatus resalutare noluit.

V. 2. ROGAS ME: Interrogas me quid ego tristis sim, cum Aeschinum filium habemus. Deinde sumpsit generalem accusationem: QUEM NEQUE PUDET NEQUE METUIT QUEMQUAM ETC.

V. 7. DISSIGNAVIT: Dissignare proprie dicitur aliquid signatum legibus rumpere. Deinde positio ipsa est criminis, sed per argumentum. Nam cum lenonis domum vel cellam potius adulescens fuisset ingressus, ut meretricem abduceret, hic exaggerans dicit: FORES EFFREGIT, ATQUE IN AEDIS INRUIT ALIENAS. *Ipsum dominum* lenonem appellavit: deinde meretricem *mulierem.* Et hoc quasi criminis genus probavit a testibus, quod omnes clamant, indignissime factum. Deinde adiecit comparationem, quod facilius vita possit deprehendi ex hoc, quia frater eius ruri operam det nesciens, quod eadem meretrix ipsi adulescenti rapta sit. Sed omnis conclusio accusationis in Micionem, qui eius pater est, retorquetur et transfertur, quod ipse filium corruperit lenitate.

V. 18. HOMINE IMPERITO: Defensionem parans, ab ea incoepit parte, quae obiurgationem tenet, quia imperitus semper satis iniustus est. Parat autem defensionem adulescentiae, sciens meretricem raptam.

V. 21. NON EST FLAGITIUM ETC.: Non laus est ibi esse integrum, ubi non possibilitas corrumpendi.

V. 30. ALIENIORI AETATE: Hoc est, post adulescentiam.

V. 8. *illud Salustii*] *in Iugurtha* cap. 10.

V. 46. Tu natura pater: Ut Salustius: *Cura similitudine patres appellabantur.* Postremo concludit, quod iam repetat filium, quem dedisset. Hac re territus senex, cum iracundia tamen conqueritur, quod alienus non sit filio ac propterea cogatur de eo cogitare.

V. 61. Nec nihil: *Λιτότης* pro aliquid.

V. 62. Set ostendere me aegre: Sed simulate ago, quia si fratris iracundiam iuvarem, protinus insaniret.

V. 77. Etsi Aeschinus non nullam: Iam redit ad aestimationem an vere Aeschinus peccaverit.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

V. 1. Obsecro, populares: Haec scaena vim certaminis continet, sine ulla specie controversiae: tantum in dictis quaedam qualitas habetur. ¶ Populares: Hoc nomen significat de populo socios eiusdem condicionis.

V. 2. Hic consiste: Hoc intelligendum dici ad mulierem, quae sublata est. Dein adiecit: Quin respectas? Nihil pericli est.

V. 5. Iterum ut vapulet: Supra enim, cum meretrix raperetur, leno vapulavit.

V. 6. Ne te ignavum fuisse: Prodest enim absolutioni reorum imprudentia aut casus aut necessitas. Leno, inquit, ego sum. Cum audisset Aeschinus, illud potius intellexit, quod leno facilis esset, qui plagis ac verberibus subiiceretur magisque ad contemptum hoc nomen audivit. Ideo adiecit leno, sed talis qualis fuit fide quisquam optuma.

V. Tu quod te posterius: Tu posterius fortasse sic te purgare incipies, quod mihi nolles fecisse iniuriam.

V. 9. Huius non faciam: Hoc est, ne huius parvuli te faciam ac propterea contemnam ac despiciam.

V. 11. Ius iurandum dabitur: Quem ad modum sponsio ante iudicium fieri solet, ita hic dixit: ius iurandum dabitur, quod indignus fueris, qui hanc iniuriam mihi faceres.

V. 13. Praestrenue: Valde obsequenter.

V. 20. Verum in istam partem: Ut lenonem caederet servus non innuerat adulescens, sed hac, inquit, parte potius peccato. Licet enim contra imperium meum fecisti, tamen id fecisti, quod vellem.

V. 22. Ornatus esses etc.: *Virtutes* hic per *εἰρωνείαν* pro vitiis collocavit.

V. 24. Infortunium: Malam fortunam.

V. 29. Libertatem aequam: Athenis, ubi communis omnium fuerat libertas. Populi enim iussu res publica agebatur.

V. 1. *ut Salustius*] *in bell. Catilin.* c. 6.

V. 33. Leno iniqua: Satis ostendit qnam iniquus ipse sit, eum dixerit: *Leno sum*, *fateor*. Sensus est: Sum quidem, quod dieis, etiam quod pernicies communis adulescentum, etiam quod perinrns, nulla tamen tibi a me faeta est iniuria.

V. 40. Nam ego tam liberali causa: Liberali manu dieit, ut eius ostendat libertatem.

V. 42. Dum ego redeo: Conelusit id, quod eonvicio dolorem pareret. Cum mora igitur pronuntiandum leno.

V. 47. Promeruit: Hoe est, multa mihi praestitit.

V. 48. Ariolor: Divino vel vaticinor.

V. 50. Mox: cras redi: Singula pronuntianda sunt, quae solent dieere debitores, ut non reddant quod debent.

V. 53. Musitanda: Hoe est, taeenda et animo continenda.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Tace, egomet conveniam: Aesehinus posteaquam verberato lenone abduxit mulierem, vehementer timuit, ne hoe pater audiret. Mandat igitur servo, ut lenonis iracundiam frangat.

V. 8. Pecuniam in loco: Id est, ubi oportet, ubi ille, qui aeeipit, memor est. Ideo inqnit interdum.

V. 9. De tuo iure: Hee est, plurimum leno esses, intelligamns avaritiam .....

V. 11. Ego spem: Malo pretium, quam emam pretio spem: quasi si id amisero, postea plura aeeepturus.

V. 12. Numquam rem facies: Hoe est, numquam divitias neque peeuniam qnaeres. ¶ Nescis inescare: Id est, iaetata esea ut in hamo maiora lucra captare. Et est inescare deeipere.

V. 15. Quasi sint xx minae: Qnasi aliquod emolumentum apud te habeant viginti minae, dum modo domino obsequaris.

V. 16. Proficisci Cyprum: Hec iniielt servus, vel ante quam audierit: Leno profeetus est Cyprum, uti meretriees inde advehat, qnod Cyprus Veneri sit dieata.

V. 20. Inieci scrupulum: Hoe est, dubietatem.

V. 21. In ipso articulo: Artieuli sunt in digitis, quorum nodo atque flexu adaetus faeilis explieatio est. Ae si in ipso articulo quis aliquem teneat rigore confeeto, eonfixura nnlla fiet, nihil agi exinde potest. Ita hie temporis artieulum eollocavit, queniam oppressus actus suos dueit implieatos.

V. 25. Nunc demum venis: Verba sunt, quae diel possunt, si ad mercatum leno ierit, et post rediens exigere pecuniam coeperit.

V. 31. Unum hoc habeo: Unum possum praestàre, id est, minas decem posse corradi, hoc est, cum labore expediri.

V. 35. Etiam de sorte: Leno enim supra dixerat: *Tantidem postulat.* Haec quasi sors est. Nam cum decem minae offerantur, in dubium venit, an possit tantum accipere, quantum dedit.

V. 38. Insuper defrudat: Postquam verberavit, etiam fraudem fecit.

V. 40. Utut haec sunt: Id est, postquam haec sunt facta, quia verberatus sum, peto mihi reddatur quanti est empta.

V. 43. Sedulo faciam: Sine dolo, mendaciis. Volens lenonem decipere.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

V. 1. Abs quivis homine: Ctesipho gaudet vehementer, quod rapta sit meretrix et est oratio exsultantis. ¶ abs quivis: Pro abs quovis.

V. 3. O frater, frater: 'Αναδίπλωσις. Et est sensus: Nemini homini magis esse fratrem principem artium maximarum, quam mihi. Quod vero ait: nemini homini, πλεονασμὸς est. Significat enim *nemo homo.* Haec autem omnia tamquam praesente dixit fratre, cum absens sit. Denique postea a Syro quaerit, ubi sit.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

V. 1. Ubi ille est: Rediens domum Aeschinus simulato furore procedit, ut illo metu libenter accipiat, quidquid affertur. ¶ Num quidnam: Morem expressit avari lenonis, uti licet audierit minas, oculos tamen intenderit in manum debitoris.

V. 5. Vereor: Vehementer confundor praesente te aliquid laudis dicere, ne magis assentandi, id est, adulandi gratia facere videar *.

V. 7. Age, inepte: Ctesipho inquit: Stultum est quod laudare desideras, quasi nostros animos nesciamus.

V. 9. Nihil tibi possent: Quoniam alii puellam leno venderet, et tibi nullum posset auxilium ferri.

V. 11. Pene ex patria: Si enim illa discederet propter parvum pretium, pene et tu amore in exsilium pergeres.

V. 14. Hic properat Cyprum: Insultanti modo dictum, quo lenoni omne reddat. Ecce iam beneficium incipit esse.

V. 17. Hominem impurissimum: Malum, ut saepe docui.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

V. 1. Obsecro, mea nutrix: Haec scaena aestus habet et querelas, quod mulier parturiat, quam Aeschinus compressit; et hodie non venerit, quod rapuerit meretricem fratri.

V. 2. DOLORES, MEA TU, OCCIPIUNT: MEA TU, haec pronomina benevolentiam audientis mereantur. PRIMULUM vero adverbialiter ait.

V. 3. TIMES: Facile illam solatur, quae virum experta sit, ut et pepererit et parturienti adfuerit.

V. 8. E RE NATA: Id est, dominae vitium oblatum est, melius tamen illud, quia hic vitiator est, qui optimo ingenio, hoc est, qui nobili genere et animo natus est, ut inerubesceret, ni eam uxorem duceret, quam ipse vitiasset.

V. 11. ITA POL EST: Receperat enim aliquo modo animum, dum haec adiunxit.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

V. 1. NUNC ILLUD EST: Haec scaena conquestum omnem tenet, quia servus vidit Aeschinum rapere meretricem, qui suae dominae vitiator est, et qui promiserat se eam uxorem ducturum. Ignorat enim servus, quia non sibi, sed fratri Aeschinus rapuit. Arbitratus igitur dominam derelictam ingemiscit et conqueritur apud adulescentem mutatam esse fidem. Praesentes mulieres sunt, quae eum audissent servum, et ipsae dolent. Et post efficitur deliberatio, an perferendum sit, quod vitiata puella esset, ut coactus legibus adulescens eam ducat uxorem. Et si hic partes ambae indicandae sunt, ut suis locis tractabimus, nunc de quaestione dicemus, exordium. TALE MALUM EST, UT SI OMNES OMNIA SUA ETC. Post subiungit: HOCCINE SAECULUM. Primum saeculis detraxit, deinde hominibus. Quem ad modum laudative:

Quae te tam laeta tulerunt
Saecula? qui tanti talem genuere parentes?

V. 8. QUEM NEQUE FIDES: Haec conquestionis partes sunt, quod a nullo revocatus sit Aeschinus, nec quia iuravit, nec quia promisit, nec quia misericordia flecti debuit, nec quia iam partus videbatur esse vicinus.

V. 12. VIX SUM COMPOS ANIMI: Id est, vix sum apud me. COMPOS, si quidem est suae voluntatis effector, unde et *impos*.

V. 15. DUM ILLOS ULCISCAR: Erit plena vindicta, si modo illos puniam ac persequar. Exprimit post iracundiam suam.

V. 22. HERAM HOC MALO IMPERTIRE: Id est, participem facere.

V. 24. OPPIDO OPPORTUNE: Valde.

V. 26. ANIMUM RECIPE: Id est, spiritum resume. Sensus profertur ille, qui plenus est. Est autem integer talis, gemitu irrumpente: *Hei mihi, amare occoepit aliam.* Breviter summam proposuit, ac primum queritur de fide, an constet ad-

missum. Ille respondit: Se vidisse. Rursus et ipsa conqueritur.

V. 37. Hera, lacrumas mitte: Hinc iam deliberationis propositio est, cum dicit: *Consule, patiamur an narremus.* Una pars subiungitur, non esse narrandum. *Mihi quidem non placet.* Huius rei argumenta illa sunt, quod primum Aeschinum constat alienum habere circa istam animum. Si palam ergo prolatum fuerit, negabit continuo fortasse, hoc est, *infitias ibit.* Tunc continuo puellae periclitabitur fama, vita veniet in dubium. Sin autem confessus fuerit adulescens se vitiasse, et propterea cogatur ducere uxorem, utile non est dari illi puellam, cum aliam diligat. Unde sine dubio quacunque ratione necessarium est conticescere. Deinde subiungitur pars altera: *Minime gentium,* inquit, *non faciam*, potius proferam. Cuius rei argumenta haec sunt: Quod peiore loco res iam esse non potest. Est enim indotata: secunda ei praeterea dos quae esse potuisset, est ablata virginitas. Sed si negabit Aeschinus vitiatam, facile dinoscetur: *Testis enim*, inquit, *mecum est annulus, quem amiserat.* Et certe eum ego conscia mihi sum, a me hanc esse culpam amotam: non enim corruptam, neque pretio pudicitiam puellae vendidi, facile vindicabo et me et illam indignam illa. Hoc argumento persuasit rem esse proferendam. Ita consentiens servus dixit: *Quid istuc est? accedo ut melius dicas.*

V. 54. Nostro simulo fuit summus: * Sed parum istuc est, etiam nos maxime coluit.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

V. 1. Disperii: Haec scaena illusionem habet, qua utitur servus uti dominum possit fallere. Demea tamen opinione comperit, quod filius suus interfuerit raptioni: graviter ferens ad domum properat. Ingemiscit enim, si fuerit etiam ipse corruptus. § Disperii: Valde perii, si illum potest frater etiam corrumpere, qui alicuius spei est.

V. 8. De grege illo: De illis, qui corrumpunt et qui corrupti sunt.

V. 10. Omnem rem modo seni: Servus universa seni esse narrata * hoc est, cui rapta sit meretrix, et senem laudasse consilium, et filium, quod pro fratre laboravit. § Lenoni daretur in sumptum: In id quod necessarium esset sumptibus.

V. 21. Inepta ne dicam dolo et absurda: Ut senem Demea posset incitare iracundia, fingit imperare se servo, ut pisces ceteri purgentur. Et hic abundantiam declaravit, *ceteros:* quasi aliquos ipse purgaverit.

V. 23. Congrum istum in aqua sinito ludere: Id est, moveri. Non enim piscibus aptus est ludus. Ita et Virgilius:

V. 43. *Virgilius Aen.* lib. VIII. v. 632.

Ludere pendentes pueros. Sed illic enim infantibus nullus est ludus.

V. 26. Salsamenta haec etc.: Macerentur proprie positum. Quidquid enim salsum est, in aquam funditur, ut madefactum salis amaritudinem perdat. *

V. 36. Inepta lenitas patris et facilitas prava: Non apta et mala facilitas, qua in luxuriam divitiae suae geruntur.

V. 42. Sex totis mensibus: Certum numerum posuit pro incerto, et tamen istius conduplicatio frequenter est collocata. Sic et alibi: *Sex ego te totos, Parmeno, hos menses quietum reddam.*

V. 47. Abigam hunc rus: Hoc aversus paullulum pronuntiat, uti consilium sumpserit mentiendi, ut idem eam mittere possit. Ad velamen autem tali consilio uti fingit, illum rus discessisse admodum iratum, qui fratrem male tractaverit, quod rapuerit meretricem, quod corruptis moribus vivat, quod oblitus nominis et familiae luxurietur.

V. 55. Lacrumo gaudio: Quasi quaedam causa est unde lacrumae oriuntur. Nam saepe etiam ex gaudio contingit, quod evenit ex dolore.

V. 61. Inspicere tamquam in speculum: Ita filius meus plenus est praeceptorum, uti quotidie omnium vitas inspiciat, tamquam in speculum, et ex aliis ad vivendum sumat exemplum. Et inspicere in speculum nova est elocutio. Porro adhuc alia narrare cupiebat Demea, verum servus taediosus, ne ea, quae nollet, audiret, respondit non esse otium sibi.

V. 68. Nam nobis tam flagitium est: Pari modo flagitium credimus, si pisces non recte curentur, quem ad modum vos flagitium ducitis, si non recte et honeste quidem vivatis. Haec sunt enim, quae supra dixit. Denique ad irridendum Demeam dicit se ad similia praecepta esse monitorem, cum servis dicit: Hoc salsum est, hoc adustum, iterum sic memento [recte]. Et separatim pronuntiandum. Sedulo pro meo iure, pro mea sapientia. Refert similitudinem omni genere. Quem ad modum enim tu inspicere in speculum vitas omnium iubes, ita ego in patinas. Adhibet etiam sententiam quasi iudex, ut dicat: *Inepta esse haec nos quae facimus sentio.* Et tamen dicit, sibi necessitate morem gerendum, quum id vult. Infra enim frater dicit: *Quando ego tuum non curo, ne cura meum.*

V. 81. Hegio tribulis noster: Conventus iam a Geta, servus dolore est commotus, quod ea omissa meretricem rapuit. Tribulis autem significat, ex eadem tribu, hoo est, ex eadem curia.

V. 87. Ne illius modi iam: Bonae virtutis hominem eum videret, dixit huius modi homines iam in civitate non esse. Igitur talium virorum et civium magna nobis est inopia.

V. 89. Haud cito mali: Ita hic iustus, ita semper est integer, ut nihil mali ex hoc publice nasci possit.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA.

V. 1. PRO DI INMORTALES: Haec scaena accusationem tenet. Reus enim efficitur adulescens, quod vitiaverit virginem. Quamquam in coniectura res esse potuisset, tamen, quia nemo negat, non accusatio per coniecturam efficitur, sed potius per qualitatem. Idem enim vitiator puellae, cum ad matrem puellae pervenisset, promisit se eandem, quam vitiaverat, uxorem esse ducturum. Nunc dicitur, quod rapuerat meretricem. Reus fit iniuriarum. In hac scaena accusatio sola est, defensio nulla. Habet etiam partem admixtam deliberativae. Nam post eadem haec, quae accusat, et petit uti adulescens eandem ducat uxorem. Et omnis illa superior accusatio ad hoc tendit, ut uxorem potius ducat accusator, quam reus sit. Ergo indignitate rei commotus primum hoc quaerit a servo, an verum sit, cum dicit: GETA QUID NARRAS? at ille confirmat dicendo: SIC FACTUM. Ita comprobata res est. Fit ex hoc exaggeratio. ET ILLAN FAMILIA TAM INLIBERALE FACINUS ESSE ORTUM?

V. 4. HAUD PATERNUM ISTUC: Hoc, quod fecisti, non est tui patris neque generis aut familiae.

V. 6. NIHIL PENDIT: Contemnit, non curat.

V. 8. NI FACIANT, QUAE ILLOS: Hic versus declarat magis petitionem esse hic, quam accusationem, ut sit subtilis oratio cum accusatione, ad aliud venire disponens.

V. 16. MAIOR FILIUS TUUS AESCHINUS: Hinc narratio incipit accusationis, in qua multa denuo dicuntur, quo facilius reus constitui possit. Nam dictum quod maior filius, ne alius sentiretur, dictum et nomen proprium Aeschinus, dictum etiam illud, quod contigit, qui fratri adoptandus datus est. Ex his omnibus enim signa dominus sumpserat: ILLE QUID FECIT? Deinde summa generaliter proponitur: NEQUE BONI NEQUE LIBERALIS FUNCTUS EST OFFICIUM VIRI. Deinde adiungit personae commendationem eius, cuius filia vitiata est. Deinde propositio criminis: FILIAM EIUS VIRGINEM VITIAVIT. Quamvis non hoc intendebat. Non enim facti quaestio est.

V. 21. NONDUM AUDISTI, DEMEA, QUOD EST GRAVISSIMUM: Dicit hoc quod virgo vitiata est, grave non esse, propterea quod veniens adulescens mereri poterat ex amore. Illud est, quod purgari non potest, quod ad matrem virginis venit, quod lacrumans oravit, quod fidem dedit, quod iuravit illam se uxorem ducturum. Haec sunt, quae in accusationem ponuntur. Deinde quod virgo ex compressu gravida facta est, quod nunc iam mensis hic est decimus. Cumulus enim hactenus ad accusationem, si eo tempore deserit adulescens puellam, quo iam pater esse potest, cum vicinus est partus, ac deserendi non * olim in adulescentia arguit, sed ipsum tamen factum proponit, quod psaltriam rapuerit. Est enim breve tempus id * amores essecum

meretrici. Fit cumulus, quod ad id comparavit sibi psaltriam, quicum vivat. Ut hoc perpetuum sit, adiunxit quod intendebat: PRO CERTONE TU ISTAEC DICIS? Demea audita accusatione de fide quaerit.

V. 33. MATER VIRGINIS IN MEDIO: Ad rem confirmandam testem adhibet accusator, ipsam virginis matrem, et rem ipsam dixit. [ut eorum mulieres]. Ad postremum adiunxit et servum Getam, de quo facile possit inquiri, ut a testibus res probetur.

V. 34. UT CAPTUS EST SERVORUM, NON MALUS: Quem ad modum mali esse possunt servi, sicut est captus servorum, id est, condicio.

V. 37. IMMO HERCLE EXTORQUE: Dixerat VINCI et solas catenas pro poena adiecerat, ideo addidit: EXTORQUE.

V. 38. CORAM IPSUM CEDO: Quo facilius veritas manifestaretur, adiecit servus: Coram da Aeschinum, cum praesens fuerit, non negabit miseriam.

V. 40. DIFFEROR DOLORIBUS: Opportuno tempore dolore parturientis exclamat, quo facilius Demea vitiatam puellam possit agnoscere. * illam nunc haec implorat, tametsi Iunonem Lucinam ad partum implorare videatur. Hic iam petitio illa supponitur, ut in excusatione reus constituatur Aeschinus, et ut cogatur, quam vitiavit, ducere uxorem, quod dicit [v. 45.]: HAEC PRIMUM UT FIANT, DEOS QUAESO UT VOBIS DECET.

V. 48. COGNATUS MIHI ERAT: Dicit sibi necessitatem maximam, ut virginem defendat, si deserta fuerit, ex hoc cumul. .... sibi fuerat cum puellae patre.

V. 55. SED, DEMEA, HOC TU: Quoniam Demea sententiam petitioni talem dederat, ut fratrem se diceret conventurum, iam hic amplius agit ut persuadeat, aliud fieri non debere, propterea quoniam nobiles viri quanto clari sunt magis, tanto plus debent omnia iusta complere, si velint famam integram sui nominis continere. Quam rem et persuasione impetrant, quod voluerat senex. Denique data est sententia [v. 60.]: FIENT, QUAE FIERI AEQUUM EST, OMNIA.

V. 62. NON ME INDICENTE: Supra enim dixerat, ex lenitate patris Aeschinum in periculum esse venturum, quod etiam nunc dicit [v. 63.]: VERUM NIMIA ILLAEC LICENTIA PROFECTO EVADET IN ALIQUOD MAGNUM MALUM.

ACTUS TERTII SCAENA QUINTA.

V. 1. BONO ANIMO FAC SIS: Senex ingressus domum, vidit parturientem puellam, eius matrem consolatur, promittens se conventurum Micionem, Aeschini patrem, et coacturum, ut vitiatam ducat uxorem ille, qui vitiavit.

V. 4. SI EST FACTURUS ETC.: Ordo est: Conveniam Micionem, ut faciat, officium suum est facturus officium. *

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

V. 1. Hinc patrem abisse rus?: Haec scaena deliberationem habet quid faciat, cum pater rus iturus sit, et quidnam respondeat patri, si se non invenerit apud vilam.

V. 3. Quod cum salute eius fiat, ita defatigetur: Dum modo salvus sit. Et experitur ante consilinm, ut hoc se defendat, quod ab amicis retentus sit. Cui opponitur:

V. 15. Interdiu quidem, sed si hic pernocto, quid caussae sum dicturus?: Huic rei nullum consilium reperit servus. Hoc pollicetur tamen facile se patrem lenire, quod eius noverit mores, cum dicit: Laudarier te audit lubenter: facio te apud illum deum.

V. 21. Lupus in fabula: Proverbium, cum ipse advenit, de quo loquimur.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Nae ego sum infelix!: Interea dum conquirit fratrem Demea, cognovit a mercenario in vila non esse filium. Irascitur in Syrum et commovetur.

V. 5. Quid hoc, malum! infelicitatis?: Ordo: Quid hoc infelicitatis? Et malum interiectio est, sicut saepe docui.

V. 8. Primus porro obnuntio: Hoc est, malum nuntium vel accipio vel ales perfero.

V. 15. Non hercle hic durare quisquam, si sic fit, potest: Hoc consilium sumpsit Syrus ad purgandum, quod in vila non erat filius, quod reversus sit idem adulescens et verberaverit se, propterea quod ipse auctor fuerit Aeschino, ad rapiendam meretricem. Fingit igitur verberari.

V. 17. Quid ille gannit?: Quid ille obmurmurat dicens se verberatum?

V. 21. Non tu eum rus hinc modo produxe aiebas?: Hoc sane factum. Verum venit post insaniens. Deinde conqueritur, quod verberatus fuerit, qui illum nutrierit.

V. 25. Patrissas: Patri similis es.

V. 30. Non est: Hoc iracunde pronuntiandum, tamquam referat gratiam pro dolore, quod negat fratrem esse domi. Denique hoc animo dicit etiam illud: Scio ubi sit, sed hodie numquam monstrabo.

V. 34. Nostin porticum apud macellum hanc deorsum: Falsum in locum mittit longe positum, ut circumeat civitatem.

V. 37. Sacellum: Sacer locus. Virgilius:

Et quo, sed faciles Nymphae risere, sacello.

V. 42. *Virgilius Eclog.* III. v. 9.

V. 39. ANGIPORTUM: Vicus angustus et brevis. Sed hic genere neutro positum est.

V. 45. PISTRILLA ET EXADVORSUM FABRICA. LECTULOS IN SOLE ILIGNIS PEDIBUS: Hoc est, PEDIBUS ILIGNEIS de ilice. Qui locus senibus in sole esse possit: vel quod Cicero dixit: *Numquam ad solarium fuit.*

V. 48. SILICERNIUM: Particulae sunt inferiarum, quae mortuis dantur. Alii intelligunt SILICERNIUM, quod iam senectute curvus silices cernat.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

V. 48. EGO IN HAC RE NIHIL REPERIO, QUAM OB REM LAUDER TANTOPERE: Hegio gratias egerat, quod Micio promitteret, se daturum operam, ut filius suus eam duceret uxorem, quae vitiata fuerat, dum iuste laudari se negat, propterea quia magis officium suum facit, non alii praestat, cum peccatum suum corrigat.

V. 10. SI ITA AEQUUM CENSES: Aut si ita omnium facta expetiverunt, uti ad mulieres Micio pergeret, haec eadem illis praesentibus polliceretur. Verum etiam dubitatione utens Micio, hoc ut plenius fieri posset, persuadet Hegio, quod illae miserae alterum solatium calamitatis habere possent, nisi hic pollicentur. OMNES enim, quibus res minus secundae sunt, [magis sunt] nescio quo modo suspiciosi: omnia, quae fiunt, ad contumeliam suam fieri magis putant. Quum minimum possunt, semper se credunt contemni. Ergo placabilius est, si ipse coram pollicearis et te purges.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

Deliberantem quid faciat adulescens convenit anus puellae eius, quam vitiavit. Ab ea comperit, quod cognoverit Aeschinum meretricem rapuisse, cum utique rapuerit fratri. Opinio est, quod sibi potius rapuerit. Deliberat ergo, quid agat, quod tanta suspicio de se inciderit, quod Sostrata puellae mater credat, sibi rapuisse Aeschinum meretricem, hoc, quod audivit ex anu quadam.

V. 14. NE QUID DE FRATRE GARRULAE ILLI DICEREM: Convenit enim, ne aliquid dicerem de fratre illi mulieri garrulae, hoc est, verbosae et loquaci.

V. 15. NUNC: Deliberatio ipsa supponitur: NAM QUID DICAM AUT AGAM FRATRIS ESSE HANC? Hacc non oportet indicari, ne fiant palam. AGE celari possit fortasse. Illud metuo

V. 5. *Cicero pro P. Quinctio* Cap. 18. § 59.

an credant, quod fratri rapui, quippe cum egomet rapuerim, ego argentum solverim, ad me adducta domum sit. Repetit consilium, ut ad illas pergeret et se purgaret.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

V. 1. ITA, UT DIXI, SOSTRATA, FACITO: Haec scaena narrationem tenet, patrem inventum. Nam cum ingressus promisisset mulieribus se facturum esse, Aeschinus ut vitiatam ducat uxorem, egreditur pater et viso filio errorem hunc componit, quod Aeschino adductus sit advocatus, ut illa puella cognato suo nuberet, ille duceret. Nescio esse quem vitiatorem, cui dari eam oporteret, ut adulescentis animus perspici posset. Mox aperit veritatem et dicit, ut iam praepararet se Aeschinus ad uxorem ducendam. Deinde ipse, quod supra dixi, narrat.

V. 13. HABITANT HIC QUAEDAM MULIERES PAUPERCULAE. VIRGO CUM MATRE. HIC MEUS AMICUS, qui me adduxit, ILLI GENERE EST PROXIMUS: HUIC LEGES COGUNT NUBERE HANC. De quo ille contra: Commentae sunt, hoc est, mentitae, ESSE EX ALIO VIRO NESCIO QUO PUERUM NATUM: NEQUE EUM NOMINAT. PRIOREM ESSE ILLUM, NON OPORTERE HUIC DARI. Deinde adulescens omnia defendit, quo convitiator sit, quod hic eam potius debeat ducere uxorem. Contra pater:

V. 36. QUA RATIONE ISTUC? inquit, QUIS DESPONDIT? QUIS DEDIT? CUR DUXIT ALIENAM?: Huic respondet Aeschinus:

V. 38. AN SEDERE OPORTUIT DOMI VIRGINEM TAM GRANDEM: Ut veniret nescio unde cognatus? Et quasi arguit patrem, quod haec magis debuerit dicere. Contra ille stultum vocat filium, si quidem haec omnia contra illum, cui venerat advocatus. Deinde quasi aliena res ista sit, monet filium, ut discedat. Tunc ille lacrimis prodit amorem. Pater cum quaesisset, ille narrare cupiens petit, ut audiret. Tunc pater omnia se scire dixit, obiurgat leviter, quod celaverit se.

V. 47. ITA VELIM ME PROMERENTEM AMES: Merito ames. Multi enim necessitate amant. Ac propterea indigne hoc est in se quod vult, ut pro merito se amet pater.

V. 51. IN QUA CIVITATE TANDEM TE ARBITRARE VIVERE?: Honesta obiurgatio, ut et veniam det et tamen corrigat.

V. 58. QUOD QUIDEM IN TE FUIT: Quantum in te fuit, perdidisti et illam et gnatum, quod tacuisti: quod tu prospexisti. Factum enim est vel fortuna vel eventu meo, quod rem curavi, et intercederem, te eam uxorem ducturum. At ille parum credens fidem poscit.

V. 74. SI FRATER AUT SODALIS ESSET, QUI MAGIS MOREM GERERET?: Hic ita lenis est pater, ut hoc neo frater nec sodalis ageret. Ita quem ad modum fratrem praetulit aut sodalem, cum frater fiducialiter agit, sodalis semper obtemperat.

V. 77. Ne forte imprudens quid faciam, quod nolit: sciens cavebo: Dabo operam, ne quod nolit pater faciam inseiens, inspiciam et providebo.

ACTUS QUARTI SCAENA SEXTA.

V. 1. Defessus sum ambulando: Haec seaena aecusationem tenet, quod adulescens vitiaverit virginem et nunc meretrieem rapuerit. Defenditur a patre. Huius exordium sumitur.

ACTUS QUARTI SCAENA SEPTUMA.

V. 3. Fero ad te flagitia boni adulescentis capitalia: Capitalia crimina sunt, quae expresse poenam merentur. Deinde species eriminis sic proponitur:

V. 7. Hoc peccatum in virginem est civem: Deinde quod puer natus sit. Primum in omnibus propositionis adsensus traditur. Exinde leve doeetur esse, quod ille computat crimen.

V. 15. Si non ipsa re tibi istuc dolet: simulare certe est hominis: Si non re vera tibi dolet, debes saltem vel fingere.

V. 18. Ceterum placet tibi factum, Micio?: Videris seire curam male gestam et fecisti, ut vitiatam uxorem dueeret. Interea tibi hoc factum complacet? Huic respondetur: Non mihi quidem placuit, si mutari possit, nunc tamen, quia non valeo mutare, necessario placet. Quippo cum vita hominum sic se habeat, quem ad modum est iactus tesserarum. Si enim illud, quod opus est, non eadit, hoc iam consilii et artis est, corrigere quod miserit easus.

V. 29. Meretrix et mater familias una in domo? Neseit enim, quod non Aeschino sit rapta meretrix, arbitratur ambas in domo futuras.

V. 34. Restim ductans saltabis: Genus saliendi hoc traetum a Troianis, qui cum funem tenerent et equum introducerent, sic saltabant.

V. 41. Uxor sine dote veniet: Demea volens enumerare facta, concludit, quod uxor veniat domum sine dote, quod intus sit meretrix, quod sumptuosa sit domus, quod aduleseens luxu sit perditus, quod deliret senex, ut si velit ipsa servare salus, numquam possit familiam.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

V. 1. Edepol, Syrisce: Egreditur servus vinolentus, quod nomen ita pronuntiavit, ut ebrius, demonstrare euro.

V. 3. Omnium rerum satur: Plenus omnium rerum.

V. 8. Dis quidem esses, Demea: Ut sit declinatio: hic dis, huius ditis.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Heus, Syre: rogat te Ctesipho, ut redeas: Puer missus a Ctesiphone adulescente, ignorans patrem praesentem, revocat Syrum et dicit se missum a Ctesiphone, ut cognoscat pater intus esse filium, vehementer irascitur, intro ire cupiens tenetur a servo suo, sed impetu facto ingressus filium intus esse cognovit.

V. 8. Edepol comissatorem haud sane commodum, praesertim Ctesiphoni: Comissatores dicuntur, qui post coenam veniunt ad laetitiam et ad voluptatem. Ergo nunc novum comissatorem Ctesiphoni misimus patrem, cuius rationem habeat.

V. 11. Atque edormiscam hoc villi: Alicubi iaccam et hoc vinum digeram dormiendo. Diminutive enim vinum villum dixit.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

V. 1. Parata a nobis sunt, ut dixi, Sostrata: Haec scaena controversiam tenet, pacta et conventa rata sint. Qui adoptandum filium dedit, pactus est, ut ipsum curaret, quem in adoptionem dederat, suum tantum modo curans. Inventus alter filius apud eum, qui adoptaverat, cum meretrice redempta. Quaeritur, an, qui adoptaverat reus sit? Hic per praesentem statum responsio efficitur. Quia ille dixerat: *Cur recipis meum?* respondetur: *Communia esse amicorum omnia*, alienum illum non esse, sed communem. Huius igitur accusationis exordium damnationis sumptum, postea quam comperit Demea, adulescentem in domo fratris esse.

V. 3. Hei mihi! quid faciam? quid agam? quid clamem?: Defensionis illud exordium est.

V. 8. Tandem reprime iracundiam atque ad rem redi: Propositio est criminis.

V. 10. Dictum hoc inter nos fuit: ex te adeo est ortum, ne tu curares meum, neve ego tuum? responde: Haec propositio est legis. Crimen sic proponitur:

V. 13. Cur nunc apud te potat? cur recipis meum? cur emis amicam, Micio?: Conclusio: *Quando ego tuum non curo, ne cura meum.*

V. 17. Non aequum dicis: Licet definitivus colligitur status, argumentum tamen qualitatis est caussam non esse iuxta haec, quae in pacta collocata sunt, propterea quia amicorum sunt universa communia.

V. 21. PRINCIPIO SI ID TE MORDET, SUMPTUM FILII QUEM FACIUNT: Iam hic non ex pactione quaestio est, sed ex eo, quod corruptis nunc moribus vivit, quod bona consumit. Cui rei adfertur defensio: Quod de suo sumptus faciat. Quamquam hic intenditur illa quaestio: Semper in corruptis filiis consuetudo illa est, quae ametur. Etenim proposuit nutritorum consuetudinem ipsorum. Hoc purgatur ita, quod aetate ista faciant, et facile possit corrigere, cum ad maturitatem aetatis accesserit.

V. 35. MULTA IN HOMINE, DEMEA, SIGNA INSUNT, EX QUIBUS CONIECTURA FACILE FIT: Quod facile adulescentes corrigi possunt, dixit inesse in eorum moribus indicia melioris disciplinae et probat ex consuetudine; quod sic exercet correctionem: Duo unam rem faciunt. Quod ille, qui adulescentulus est, impune facit, ille eum grandior natu, crimen admittit. Hoc enim dixit:

V. 39. NON QUOD DISSIMILIS RES SIT, SED QUOD HIC, QUI FACIT: Orabat de moribus, quo facile corrigi possint, quae faciunt. Iam in loco verentur, iam intelligunt, quod iam liberum arbitrium habeant, quod facile reduci possint ad integram disciplinam. Huic incidit alia quaestio: Hodie quia in luxuriá vivunt, quem ad modum correcti licet perditis malis moribus res suas diligenter administrabunt? Purgavit istud similiter consuetudine a proprio more senectutis, quod haec aetas magis hoc vitium habeat, quod diligentiores faciat homines, ut res suas curent. Ergo etiam hoc i l l o s a e t a s a c u e t.

V. 53. EXPORGE FRONTEM: In rugas enim contrahitur per iracundiam, cum laetitia fuerit, porrigitur et extenditur.

V. 55. DE NOCTE CENSEO: Tantum modo hoc age, ut nocte dones, dum modo hodie praebeas hilaritatem.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

V. 1. NUMQUAM ITA QUISQUAM TAM BENE SUBDUCTA RATIONE AD VITAM FUIT: Demea cum animadvertisset mores suos castitate duros, integritate intolerandos laudem non mereri, consuetudinem mutat, hoc doctus de se facere, propterea quoniam haec apud homines consuetudo est. Est ergo huic scaenae qualitas. An iuste faciat, quod mutet consuetudinem? Sumptis autem consuetudinibus rationis, quod nemo hominum ita subducta ratione et collecta vixit, ut non aliquid aut sua re aut aetate muneretur, licet nunc sibi utendum. Si quidem in senectute iam decurso spatio dimittit vitam praeteritam, propterea quia nihil melius clementia et facilitate esse cognovit. Quippe cum frater Micio vixerit vitam in conviviis, ab omnibus laudaretur, omnium famam iustam honestatemque mereatur. Contra hic s a e v u s, t r i s t i s, a g r e s t i s, p a r c u s, t r u c u l e n t u s

et *tenax* esse dicatur, laborem susceperit, ut uxorem duceret, dotaverit liberos, laboraverit primum, ut patrimonium quaereret, aetatem tereret. Efficitur quasi duplex vita et comparatio, ita ut laudetur una, vituperetur altera et hoc non tantum ex vobis, ex iudicio populi. Est ergo quasi per thesin ista propositio, quod mala altera sit. Utrum ex iudicio populari mala sit illa, quae ignoscitur et labitur, ut merito hic et iuste consuetudinem vitae voluerit mutare.

V. 25. Magni pendi postulo: Diligi et amari.

V. 26. Non posteriores feram: Hoc est, non posterior habebor.

V. 27. Deerit? Id mea minime refert: Facile patrimonium quaeram, unde producam vitam.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

V. 3. Iam nunc haec tria primum addidi praeter naturam: Expressit mores, non voluntates. Sed expresse bonitatem, quando et quid dixit, memorat et de se quid dixerit indicat, quid forte verum sit.

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

Memor personae suae laborat fidem facere, ut credi possit, quam bonus sit.

V. 6. Ita, ut tibi sensi, Geta: Ut tibi curae fuisse sensi dominum. Domino enim est optimus servus, si dominus est *affabilis*, hoc est, *benignus* et obtemperare propter bonitatem possit.

V. 10. Paullatim plebem primulum facio meam: Praestando paullatim me multitudinem cogo fautorem.

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTUMA.

V. 1. Occidunt me quidem, dum nimis sanctas nuptias student facere: Erant mores, uti, cum nuptiae agerentur, symphonia canerent. Verum adulescens cupidus nuptiarum festinat et volens ducere uxorem contemnit illam religionem in nuptiis suis.

V. 4. Hercle vero et animo et natura pater: Quum animo pater Micio videbatur, qui adoptaverat, hic utrumque sibi vindicavit et animo et natura.

V. 7. Tibicina: et hymenaeum: Est autem vox, quae in nuptiis dicebatur.

V. 13. Iam lepidus vocor: Miratur senex sibi *lepidi* nomen imponi et memoria in se rediens, qua iusserat, ut maceria dirueretur, secum loquitur: Fratri aedes fient perviae.

Sed rursus redit ad laudem sibi dietam: QUID MEA? EGO LEPIDUS INEO GRATIAM.

V. 16. IAM DINUMERET ILLE BABYLO VIGINTI MINAS: Babyloni milites stulti dicebantur. Alii intelligunt Bsbylones divites esse. Et hic sensus ille est ergo, ut Micio Babylo sit, qui viginti minas dedit pro meretrice, quae rspta est. Ego nunc iam lepidus vocor, Micio licet viginti minas dederit, hoc tantum accepit nomen: ego sine sumptu laudor.

V. 25. SIC SOLEO: Hic mentitur, consuetudinem sibi praestandi dicit.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA.

V. 1. FRATER? UBI IS EST?: Haee seaena deliberantis personam tenet. Deliberat enim Micio, an provecta aetate ducat uxorem, ac primum videt dirui maceriam, quaerit caussas. Responsio est: IUBET FRATER. Quamquam quidem intelligit, ipsum Micionem dicere, ut quasi eum audisset euius sit, sed missus intelligi IUBET FRATER.

V. 2. ET ALIIS OMNIBUS: Hic initium est persuasionis. Nam subiungit:

V. 3. QUAM MAXIME UNAM FACERE NOS HANC FAMILIAM: COLERE ET ADIUNGERE: Quod utique pertinet ad matrem puellae, uti Micio ducat uxorem. Huic narratio supponitur: PRIMUM HUIUS UXORIS EST MATER. Laudatur proba et modesta. Ergo persuasione ei filius teneret, ac suum pater resumeret, et adiecit illud: NATU GRAVIOR. PARERE HAEC IAM PER ANNOS NON POTEST: NEC QUI EAM RESPICIAT QUISQUAM EST: SOLA EST. Deinde ab ea persuasione: Tu voluptatem capies: hanc te aequum est ducere, et te operam, ut fiat, dare. Hoc adulescentem, ut et ipsum patrem cogat:

V. 11. SI TU SIS HOMO, HIC FACIAT: Si etiam cedas ad id, quod cupio, continuo consentiat pater.

V. 13. FIERI ALITER NON POTEST: Pars utique deliberativa est, an necesse sit.

V. 14. EGO NOVUS MARITUS: Repugno. Ab inhonesto argumentum ponitur: An turpe sit, uxorem dicere, etiam unum ducere.

V. 21. ETSI HOC MIHI INEPTUM, ABSURDUM: Hic effectum est, ut cogatur respondere uxorem ducturum.

V. 24. HEGIO EST HIS COGNATUS: Demea mutatis moribus bonitatem suam poscit exprimere, multis multa donare efficit. Nam cogit, ut Hegioni ager donetur. Et hic quasi deliberantis est species. Nam primo ab honesto, cui donetur, etiam qui proximus sit mulieribus, qui nobis affinis, qui pauper sit. Qua re adiungit: BENE NOS ALIQUID FACERE ILLI DECET. Denique, inquit, unde fieri possit, ad manum est: AGELLI EST HIC SUB

URBE PAULLUM, QUOD LOCITAS FORAS. Deinde confundit a dictis eius, cui respondetur, quod vitium commune est senibus, quod nimium ad rem in senecta attenti sint. Ab inhonesto hoc celatur.

V. 35. SUO SIBI GLADIO HUNC IUGULO: Ipsum suo gladio interficio, quia ipse hoc dixit, unde nunc vincitur.

ACTUS QUINTI SCAENA NONA.

Rursus aliud praestaturus munus post Hegionem servo, vult Syrum etiam liberum. Implentur deliberativae partes. Quamquam meritis partes suas servus exsequitur, quod usque a pueris ambos curaverit sedulo, docuerit, monuerit, quod bene praeceperit. Huic rei per irrisionem adiungitur etiam illud, quod obsonaverit, eum fide quod adduxerit scortum, convivium paraverit de die, quod hanc psaltriam hodie nunc emerit.

V. 12. DENIQUE HIC VULT FIERI: Ne videretur heredi invidere, quod manu mittat servum. Denique vult filius fieri liberum servum. Qua re confirmata liber conficitur. Adiungitur aliud munus. Vult enim congeminare Demea benevolentiam, ut et uxor Syri libera fiat. Merito illud adiungitur, quod primam dedit nato puero mammam, quasi iam infantis nepotis gratia illa accipiat libertatem. Adiungitur: Argentum accipito a me, quo quasi beatus propter nepotem etiam ipsam liberam faciat.

V. 23. SI TUUM OFFICIUM FACIES: Tunc omnia recte gesta videbuntur, si officium tuum compleas, et huic aliquid dones, ne iniqua libertas sit in paupertate illi, qui manu missus est.

V. 24. ISTOC VILIUS: Sine enim, ut istoc ne redeat. Ut Plautus:

Venire poteris intestinis vilius,

hoc est, absque intestinis.

V. 27. QUID ISTUC? QUAE RES TAM REPENTE MORES MUTAVIT MEOS?: Quaerit, cur suam subito consuetudinem mutaverit Demea.

V. 28. QUOD PROFLUVIUM?: Dicitur ultra naturalem mensuram alicuius rei abundantia.

V. 29. UT ID OSTENDEREM: Nunc iam ad declarationem vitae sententiam, quod non recta vita est ea, quae ex bonitate et clementia largiendo laudem quaerit, sed illa melior, quae peccata reprehendit, non parcit criminibus et integritate illa, quae custos dicitur.

V. 33. QUIA NON IUSTA INIUSTA PRORSUS OMNIA, OBSEQUOR: Nunc autem in haec omnia vobis vita mea invisa est, quia non aequaliter et iusta et iniusta obsequor.

V. 37. OBSECUNDARE IN LOCO: Ut oportuit, iudicis sententiam declaravit, dum adiecit IN LOCO, uti diversa quae faciat

V. 27. *Plautus in Curcul.* Act. II. sc. 1. v. 28.

reprehendens, corrigens etiam in loco obsecundet et faveat: quem ad modum hic conversatione mollior visus est Demea, qui durus antea videbatur, et Micio vix probabilis, qui videbatur tenere bonitatem. Denique assensus ab omnibus commodatus videtur rectori esse: TIBI, PATER, PERMITTIMUS: PLUS SCIS, QUID FACTO OPUS EST.

V. 40. IN ISTAC FINEM FACIAT: Optime monuit, ut haec venia detur praeterito delicto: etiam de futuro terrere videtur, ut in his meretricibus finem luxuriandi faciat. Denique ita laudatus est: ISTUC RECTE, quod et veniam tribuisti et admonuisti, ne peccet amplius, ISTUC RECTE videtur. Tamen quasi quaedam amissione praeteritorum et reprehensio, ut cetera illa quae persuaserit recta non esse videantur, vel in manu misso servo Syro, vel in libertatem data muliere vel in munere Hegionem tradi vel in suasione, ut ipse uxorem duceret, ut hoc consilium, quod nunc dictum est, IN ISTAC FINEM FACIAT, solum Micio laudasse videatur, dixit: ISTUC RECTE, tamquam superiora non recte.

EXPLICIT COMMENT. IN ADELPHOS.

TERENTI HECYRA.

ACTA LUDIS MEGALENSIB. SEX. IUL. CAESARE CN. CORNELIO DOLABELLA AEDI. CURULIB. NON EST PERACTA. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI. TIBIIS PARIB. TOTA GRAECA APOLLODORU FACTA EST. ACTA PRIMO SINE PROLOGO. DATA SECUNDO CN. OCTAVIO T. MANLIO COSS. RELATA EST L. AEMILIO PAULLO LUDIS FUNERALIB. NON EST PLACITA. TERTIO RELATA EST Q. FULVIO L. MARCIO AEDILIB. CURULIB. EGIT L. AMBIVIUS TURPIO. PLACUIT.

PERSONAE.

PHILOTIS meretrix.
SYRA anus.
PARMENO servos.
LACHES senex.
SOSTRATA matrona.
PHIDIPPUS senex.
PAMPHILUS adulescens.
MYRRHINA matrona.
SOSIA servos.
BACCHIS meretrix.

C. SULPICI APOLLINARIS PERIOCHA IN HECYRAM.

Uxorem duxit Pamphilus Philumenam,
Cui quondam ignorans virgini vitium obtulit:
Cuiusque per vim quem detraxit anulum,
Dederat amicae Bacchidi meretriculae.
Dein profectus in Imbrum est: nuptam haud adtigit.
Hanc mater utero gravidam, ne id sciat socrus,
Ut aegram ad se transfert: revenit Pamphilus:
Deprehendit partum: celat: uxorem tamen
Recipere non volt. Pater incusat Bacchidis
Amorem. Dum se purgat Bacchis, anulum
Mater vitiatae forte agnoscit Myrrhina:
Uxorem recipit Pamphilus cum filio.

AELI DONATI ARGUMENTUM IN HECYRAM TERENTI.

PROL. I. V 1. HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE: HAEC CUM DATA EST: Hacc fabula Apollodori dicitur esse Graeca. Nam et ipsa et Phormio ab eodem dicuntur esse translatae, cum reliquae quattuor sint Menandri comici. Hecyra autem dicitur ideo, quia per socrus et soceros in ea aguntur multa. Nam et ἑκυρὸς et ἑκυρὰ soceri nomen socrusque significant. Est autem mixta motoriis actibus ac statariis, multumque sententiarum et figurarum continet in toto stilo. Unde cum delectet plurimum, non minus utilitatis adfert spectatoribus. Atque in hac primae partes sunt Lachetis, secundae Pamphili, tertiae Phidippi, quartae Parmenonis: ac deinceps aliarum personarum, quae his adiunctae sunt. Divisa est autem, ut ceterae, quinque actibus legitimis, quos in subditis distinguemus. In hac prologus est et multiplex et rhetoricus nimis, propterea quod saepe exclusa haec comoedia diligentissima defensione indigebat. Atque in hac protasis turbulenta est, epitasis mollior, lenis catastrophe. Acta sane est ludis Megalensibus, Sexto Iulio, C. Rabirio aedilibus curulibus. Egitque L. Ambivius. Modulatus est eam Flaccus Claudi tibiis paribus. Tota Graeca est, factaque et edita quinto loco, Cn. Octavio, T. Manlio coss. Cantica et diverbia summo in hac favore suscepta sunt. *Προτατικὰ* in hac πρόσωπα, id est, personae extra argumentum duae sunt, Philotidis et Syrae. In tota comoedia hoc agitur, ut res novae fiant, nec tamen abhorreant a consuetudine. Inducuntur enim benevolae socrus, verecunda nurus, lenissimus in uxorem maritus et item deditus matri suae, meretrix bona.

Vitiatam in tenebris ante nuptias, cui anulum extorserat, meretricem amans dum ignorat Pamphilus, duxit uxorem gravidam

---

V. 1. HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE: HAEC CUM DATA EST add. ed. pr. Venet. 1485. *dicitur esse* edd. pr. Venet. Volgo: *esse dicitur.*

V. 4. *comici* om. edd. pr. Venet.

V. 11. *et deinceps* edd. pr. Venet. om. ed. pr. Ed. Veneta habet: *προτατικὰ πρόσωπα*, om. verbis *in hac.*

V. 12. *actibus domesticis* ed. pr., non Venet.

V. 19. Volgo: *Claudius. facta et edita* edd. pr. Venet.

V. 21. *προτατικὰ in hac πρόσωπα* om. ed. pr. Ed. Veneta habet: *προτατικὰ πρόσωπα*, om. verbis *in hac.*

ex compressu suo. Quam peregre profectus, quom reliquisset domi, rediens parientem offendit furtim et apud matrem suam. Qua re commotus, dum repudium invitis parentibus, et causam repudii nescientibus parat, per meretricem, apud quam anulus inventus est, cognoscit tandem et a se vitiatam uxorem et ex se natum filium. Primus actus colloquium continet meretricis Philotidis ac lenae Syrae inter se primum, deinde cum Parmenone, ut per harum personas, quae προτατικαὶ dicuntur, argumentum spectator discat. Secundi actus tenor in hoc est: Immeritam uxorem, veluti malam socrum, accusat Laches, et convenit Phidippum de eadem causa. Statim post quorum colloquium conquestio inducitur Sostratae, quod falsum crimen invidiosumque sustineat. Tertio actui haec adscribuntur: Conquestio Pamphili peregre redeuntis de amore suo circa uxorem. Partitudo Philumenae. Sostratae verba super aegritudinem nurus, quam morbo credit afflictam. Fletus Pamphili errantis, quom putat non ex se filium natum esse. Colloquium Parmenonis cum pueris a navi venientibus, ut mox loquatur cum ipso Pamphilo, a quo in arcem mittitur. Item Lachetis Phidippique et Pamphili verba de reconcilianda illi coniuge, et eorum invicem litigiosa dissensio. Quartum actum haec complent: Perturbatio Myrrhinae ex interventu mariti, et eiusdem cum eo nimis callida ac muliebris astutiae disceptatio. Sostratae, Pamphili Lachetisque colloquium. Inclamatio patris et soceri adversum Pamphilum uxorem recusantem. Conventio meretricis promittentis se ius iurandum matronis exhibituram de non admisso ad se Pamphilo. In quinto actu Bacchidis narratio de intus gestis et colloquium cum Parmenone inducitur, quem nuntium mittit ad Pamphilum: Pamphilique ad ultimum actio gratiarum apud ipsam Bacchidem. Docet autem Varro neque in hac fabula neque in aliis esse mirandum, quod actus impares scaenarum paginarumque sint numero, quom haec distributio in rerum descriptione, non in numero versuum constituta sit, non apud Latinos modo, verum etiam apud Graecos ipsos.

V. 5. *et a se vitiatam* edd. pr. Venet. Volgo: *ita a se vitiatam.*

V. 9. *spectator discat* edd. pr. Venet. Volgo: *spectator addiscat.*

V. 20. *invicem* edd. pr. Venet. Volgo: *ab invicem.*

V. 25. *Conventionem* edd. pr. Venet.

V. 27. *de nuptiis gestis* edd. pr. Venet.

V. 32. *attributio* ed. Venet., non ed. pr.

TERENTI HECYRA.

PROLOGUS.

Hecyra ést huic nomen fábulae: haec quóm data est
Nová, novom intervénit vitium et cálamitas,

V. 1. 3. *Hecyra ést huic nomen fábulaï: haec cúm data est Nova, et novum intervénit vitium et cálamitas.*

V. 1. HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE: A nomine coepit, ut incognitam probaret et ideo spectandam. ❡ HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE: Nominativo casu figuravit, quom in usu sit, ut dativo dicamus: quamvis praesto sint exempla, quibus veteres per omnes fere casus hoc genus locutionis enuntiabant. ❡ HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE: Haec primo data est sine prologo, ludis Megalensibus, quos Sex. Iulius et Cornelius Dolabella ediderunt, sed occupato populo studio funambuli displicuit. Postea data est ludis funebribus L. Aemilii Pauli, quos fecerunt Q. Fabius Maximus et Cornelius Africanus. Tunc quoque non peracta est per studium populi circa gladiatores. Tertio ad postremum introducta Q. Fulvio L. Marcio aedilibus virtute actoris L. Ambivii Turpionis est commendata. ❡ HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE: Totus hic prologus subtilem conquestionem continet ob hoc, ne aperte populum neglectae fabulae reum faciat et facile revocet in favorem. ❡ HAEC QUUM DATA EST NOVA: Ita dicitur: *Data est fabula*, ut *data est coena, datum est prandium.* Et *edidit* a *dato* descendit. ❡ HAEC QUUM DATA EST NOVA, NOVUM INTERVENIT VITIUM: Sic et Homerus:

Κεῖσο μέγας μεγαλωστὶ λελασμένος ἱπποσυνάων.

Et dari dicitur fabula, cum agitur, stare, cum placet. ❡ HAEC QUUM DATA EST NOVA, NOVUM INTERVENIT VITIUM: *Σύλληψις* prima. Deest enim *huic*, et est figura *παρονομασία* NOVA NOVUM.

V. 2. VITIUM ET CALAMITAS: Bene secundum augures. VITIUM est enim, si tonet tantum, VITIUM ET CALAMITAS, si

V. 19. *Homerus Odyss.* lib. XXIV. v. 40.

Ut néque spectari néque cognosci pótuerit:
Ita pópulus studio stúpidus in funámbulo
Animum óccuparat. Núnc haec plane est pró nova:
Et ís qui scripsit hánc, ob eam rem nóluit
Iterúm referre, ut íterum posset véndere.
Aliás cognostis éius, quaeso hanc nóscite.

---

tonet et grandinet simul et etiam fulminet. ¶ VITIUM ET CALAMITAS: VITIUM translatum est ab augurio, et vitio creati dicuntur consules. CALAMITAS παρὰ τὴν καλάμην dicitur, clades, quia clamatur, ut aliud sit grandinis culmum frangentis, aliud furti aut doli mali. Sic Probus.

V. 3. UT NEQUE SPECTARI: Vitium, quod non spectata est, calamitas, quod non cognita. ¶ UT NEQUE SPECTARI NEQUE COGNOSCI: Mira defensio: si quidem non iudicio comoedia exacta est, si spectari cognoscique non potuerit, placitura scilicet, si audiretur. ¶ UT NEQUE SPECTARI NEQUE COGNOSCI: Ideo theatrum, ideo spectatores, ideo actores, quia maior pars in gestu est, quam in verbis. ¶ COGNOSCI: Vel probari vel sciri, an Hecyra sciri dicatur, quae scita sit nomine?

V. 4. ITA POPULUS STUDIO STUPIDUS: A derivatione causae. Non quia mala, inquit, exclusa est, sed quia populus funambuli admiratione obstupuit, quod infra de gladiatoribus dicet ad commutationem causae inducendam. ¶ ITA POPULUS STUDIO STUPIDUS: Hic excusatur et populus, qui neque iudicavit de fabula neque tamen stulte erravit. STUPIDUS pro stupens, ut:

Timidisque supervenit Aegle.

V. 5. PRO NOVA: Recte. Iam enim non est nova.

V. 6. ET IS, QUI SCRIPSIT HANC, OB EAM REM: Id est, ob eam causam: quasi dicat, non iterum acta est sine causa. Cur ergo non post funambulum relata est, ubi ille cessarat? in quo maluit avarum poetam populo inducere, quam suo operi diffidentem.

V. 7. ITERUM REFERRE: Supervacuum est ITERUM. ¶ UT POSSET ITERUM VENDERE: Aliis scilicet ludis. Hoc, ut diximus, ad laudem fabulae refertur, postquam tantum fiduciae poetae dedit.

V. 8. ALIAS COGNOSTIS EIUS, QUAESO HANC NOSCITE: Mire illi favorem petit ex aliis, quae spectatori notae sunt. ¶ EIUS: Poetae. Quasi haec omnino non nota sit. At in Andria, quae omnium prima est, aliter: ait enim:

Ut pernoscatis et quid spei sit reliquum:
Posthac quas faciet etc.

V. 20. *ut*] *Virgilius Eclog.* VI. v. 20.
V. 34. *in Andria* prol. v. 24 sq.

ALTER PROLOGUS.

Orátor ad vos vénio ornatu prólogi:
Sinite éxorator sim: eódem ut iure utí senem
Liceát, quo iure sum úsus adulescéntior:

V. 1. ORATOR AD VOS VENIO CUM ORNATU PROLOGI: SINITE: Magna arte hic prologus scriptus est et nimis oratorie. Nam totiens expulsa fabula quo modo honeste revocari potuit in proscaenium, nisi primo ipsa impudentia pro fiducia proferretur? et deinde actor peritissimus ipse Ambivius probaret et poetam et comoediam, cuius auctoritas elucet ex verbis? Cum deinde subtiliter novo poetae a vetusto et magnae auctoritatis Caecilio peteretur exemplum, favor expeteretur ingeniosissime? Nam quod rudi Terentio contigit, accidisse memoratur veteri Caecilio, quod huic semel, illi saepe, quod huic in aliis numquam, hoc illi fere in omnibus: quod huic praeter Hecyram et actae et probatae sunt ceterae, illi partim exactae, partimque vix probatae. Itaque his omnibus argumentis id actum est, ut neque desperandum sit de Terentio, quod expulsus est, ut nihilo minus illi tantum attribuendum sit, ut aut par Caecilio magno tunc poetae aut ultro melior etiam esse possit. Hic autem L. Ambivius histrio fuit actor comoediarum. ¶ ORATOR AD VOS VENIO: Oratorem audire oportere ius gentium est: oratorem non licet iniuriam pati. Ideo ergo ne expellatur, non se prologum, sed oratorem nominat. Plautus:

Impias, here, te: oratorem verberas.

V. 2. EODEM UT IURE UTI SENEM LICEAT: Ut:

Me liceat casus miserari insontis amici.

¶ SINITE EXORATOR UT SIM: Orator est, dum rogat, exorator, cum impetraverit. Ita illud dicentis, hoc iam effectus significationem habet. Et orator est, cui causa defendenda mandatur.

V. 3. QUO IURE SUM USUS ADOLESCENTIOR: Tamquam aliud agens refert exempla, quibus ostendat turpe non esse Terentio, exclusam esse unam illius fabulam, cum multorum poetarum multae exactae sint, et in his Caecilii, cuius illo tempore magna auctoritas fuit. ¶ ADOLESCENTIOR: Haec comparatio minus a positivo sonat et vim diminutivam exprimit, ut:

Iam senior, sed cruda deo viridisque senectus.

V. 21. *Plautus Poenul.* Act. I. sc. 2. v. 171.
V. 23. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. V. v. 350.
V. 33. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. VI v. 304.

Novás qui exactas féci ut inveteráscerent,
Ne cúm poeta scríptura evanésceret:
In hís, quas primum Caécili didicí novas,
Partím sum earum exáctus, partim víx steti.
Quia sciébam dubiam fórtunam esse scaénicam,
Spe incérta certum míhi laborem sústuli:
Easdem ágere coepi, ut áb eodem alias díscerem
Novás, studiose, ne íllum ab studio abdúcerem.
Perféci ut spectaréntur: ubi sunt cógnitae,

V. 8. *Quia scibam dubiam fórtunam esse scaénicam.*

V. 4. Novas qui exactas feci ut inveterascerent: Σύλληψις. Et inveterascerent, agerentur denuo, quia nondum acta est, nova dicitur fabula. § Inveterascerent: In consuetudinem venirent, spectarentur, amarentur. § Exactas: Expulsas.

V. 5. Ne cum poeta scriptura evanesceret: Causa facti honestior est non se poetae unius, sed ipsius poematis causa laborare.

V. 6. In his, quas primum Caecilii didici novas: A simili argumentum, quod fit per comparationem artificiosam et oratoriam rerum ac personarum.

V. 7. Partim sum earum exactus, partim vix steti: Vide, plus esse in exemplo, si quidem partim exactae sunt Caecilii fabulae, partim vix admissae, cum una Hecyra exclusa sit. Et est sensus: Aut displicui, inquit, aut aliquibus vix placui. § Partim sum earum exactus: Pro in aliis [aut timidis]. Et simul splendida locutio est. Partim adverbium est. Et proprie locutus est. Nam fabulae aut agi dicuntur aut stare.

V. 8. Quia sciebam dubiam fortunam: Non igitur poetae culpa, sed casus est. Nam ideo ad fortunam eventum rettulit.

V. 9. Spe incerta certum mihi laborem sustuli: Sententiose et verum. Nam ubi certa spes est, nihil opus est labore certo ac vehementi. § Spe incerta: Pro spei incertae, an deest *in?* § Incerta certum: Honesta figura, quae dicitur ἀντίθεσις.

V. 10. Easdem: Exactas. § Coepi: Difficultatem facti et molimen ostendit. § Ab eodem: Caecilio scilicet.

V. 11. Novas studiose, ne illum ab studio: Παρόμοιον. § Ne illum ab studio abducerem: Iterum causa honestatis.

V. 12. Perfeci ut spectarentur: Attende, quantum pondus habeat, quod non feci dixit, sed potius perfeci, ut molem difficultatis ostenderet.

Placitaé sunt: ita poétam restitui ín locum,
Prope iám remotum iniúria adversárium
Ab stúdio atque ab labóre atque arte música.
Quod sí scripturam sprévissem in praeséntia,
Et in déterrendo vóluissem operam súmere,
Ut in ótio esset pótius, quam in negótio:
Detérruissem fácile, ne alias scríberet.
Nunc quíd petam mea caússa aequo animo adténdite.
Hecyram ád vos refero, quám mihi per siléntium
Numquam ágere licitum est, íta eam oppressit cálamitas:

V. 15. *Ab stúdio, atque ab labóre, atque arte ab música.*
V. 16. *Quod sí scriptorem sprévissem in praeséntia.*

V. 13. Placitae sunt: Nota participium sine verbo. § Ita poetam restitui in locum: Mire non Caecilium, sed poetam, ut hoc generaliter populo praestitisse, non uni homini videatur.

*V. 12. Ubi sunt cognitae, placitae sunt: Elegans promissio et hanc placituram, si cognoscatur. Et est coniectura a futuro tempore.

*V. 13. Restitui in locum: Quia remotum et exclusum dixit.

V. 14. Prope iam remmotum: Geminavit *M* secundum antiquos, qui omnes in verbis liquidas duplicabant.

V. 15. Ab studio atque ab labore: Bene ostendit se populo profuisse, Caecilium poetam ad laborem revocando. § Atque arte musica: Ab autem in tertio commode subaudiendum est, ut:

Hic portas alii effodiunt, hic alta theatri
Fundamenta locant alii immanesque columnas
Rupibus excidunt, scaenis decora alta futuris.

V. 16. In praesentia: Statim, ut a populo eiiciebatur.

V. 18. Ut in otio esset potius quam in negotio: Ex ipsis rerum nominibus ostendit facilitatem deterrendi.

V. 20. Nunc quid petam mea causa: Bene petam et mea causa, quasi orator. § Mea causa aequo animo adtendite: Commendatio personae levis per aliam personam gravem secundum praecepta in rhetoricis.

V. 21. Hecyram ad vos refero: A causa principium narrationis inducitur. § Hecyram ad vos refero: Principium a principali quaestione an cognita sit et an spectanda sit. § Quam mihi: A persona dicentis.

V. 22. Ita eam oppressit calamitas: Hoc succedit pro illo, quod est a persona adversariorum. Simul ad for-

V. 15. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 431 sqq.

Eam cálamitatem vóstra intellegéntia
Sedábit, si erit adiútrix nostrae indústriae.
Quom prímum eam agere coépi, pugilnm glória,
Funámbuli eodem accéssit exspectátio,
Comitúm conventus, strépitus, clamor múlierum
Fecére, ut ante témpns exirém foras.

V. 26. *Funámbuli eodem accédens exspectátio.*

tunam rettulit culpam populi. Non enim dixit, quod praesto erat. ꟍ Ita eam oppressit calamitas: eam calamitatem: Calamitatem repetiit, ne nos fabulam illum dicere putaremus.

V. 23. Vestra intelligentia sedabit: A iudicum persona.

V. 24. Nostrae industriae: Rursus a sua. Et bene περιφράσει usus est, ne diceret: *Vos nobis.*

V. 25. Cum primum eam agere coepi: Iam hinc narratio subtilis inducitur, et ut non laedat populum et ut defendat poetam. ꟍ Pugilum gloria: Περίφρασις ἀντὶ τοῦ pugiles, sed gloriosi, ut minus turpe sit, antelatos eos esse. Sicut Virgilius:

Vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit,
Solus qui Paridem eto.

ꟍ Pugilum gloria: funambuli [eodem] accessit exspectatio: Narratio cur exclusa sit. Haec enim non poetae culpa deiecta est nec iudicio populi. Et ideo nunc admittenda est. ꟍ Pugilum gloria: funambuli [eodem] accessit exspectatio: Πολυλογία pugilum gloria: funambuli accessit [eodem] exspectatio: comitum conventus.

V. 26. Exspectatio: Desiderium, ut Virgilius: *Exspectate venis.*

ꟍ Funambuli eodem accessit exspectatio: Duplex causa ad unam exclusionem adhibetur.

V. 27. Comitum conventus: Utrum eos comites dicit, qui sunt pugilum assectatores, an servos, qui dominos sequuntur, an studium certantium, diversis faventium. ꟍ Clamor mulierum: Bene mulierum. Non enim timet eas, quibus suffragari vel refragari non licet in theatro.

V. 28. Ut ante tempus exirem foras: Τῷ ἐξουθενισμῷ, ne gravem passus videatur iniuriam.

*V. 25. Pugilum gloria: Pugil dictus est a pugna, et pugna a pugno. Veteres namque ante usum ferri et ar-

V. 12. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 368 sqq.
V. 22. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 283.

Vetere ín nova coepi úti consuetúdine,
In éxperiundo ut éssem: refero dénuo.
Primo áctu placeo: quom ínterea rumór venit
Datum íri gladiatóres, populus cónvolat:
Tumúltuantur, clámant, pugnant dé loco.
Ego intérea meum non pótui tutarí locum.
Nunc túrba non est: ótium et siléntium est.
Agéndi tempus míhi datum est: vobís datur
Potéstas condecorándi ludos scaénicos.

---

morum pugnis et calcibus et morsibus corporumque luctatione certabant.

V. 29. VETERE IN NOVA: Ἀντίθετον primum. ¶ VETERE IN NOVA COEPI UTI CONSUETUDINE: Nisi novam comoediam intellexeris, non erit apta sententia. Nam et supra dixit: *Nunc haec plane est pro nova.* An a Terentio NOVA ideo dictum est, quia numquam alias exclusus est? Et bene VETERE, ut ostendat turpe non esse, quod et aliis poetis saepe contigerit.

V. 30. REFERO DENUO: Aut RE abundat aut DENUO.

V. 31. PRIMO ACTU PLACEO: Rationabiliter dixit PRIMO, quia quinque sunt actus partes fabulae. ¶ PLACEO: PLACEO dixit pro eo, quod est, fabula placet aut Terentius. Et mire: non diu, inquit, pependit iudicium, sed statim placui, ut, quod sequitur, non iudicio, sed perturbatione factum sit. ¶ CUM INTEREA RUMOR VENIT DATUM IRI GLADIATORES: Hoc abhorret a nostra consuetudine: verum tamen apud antiquos gladiatores in theatro spectabantur.

V. 32. DATUM IRI: DATUM IRI dixit, ut fabulam commendet, ut et omnia spectatori et populo dicantur.

V. 34. NON POTUI TUTARI LOCUM: Facete repetit LOCUM.

V. 35. NUNC TURBA NON EST? Ἀνταπόδοσις ἀντὶ τοῦ TUMULTUANTUR. TURBA id est θόρυβος. ¶ NUNC TURBA NON EST, OTIUM ET SILENTIUM EST: Turbam rettulit ad id, quod supra dixit: POPULUS CONVOLAT: TUMULTUANTUR: OTIUM ad illud, quod PUGNANT DE LOCO, SILENTIUM ad illud, quod dixit: CLAMOR MULIERUM. ¶ OTIUM: Πρὸς τὸ PUGNANT. ¶ SILENTIUM: Πρὸς τὸ CLAMANT. ¶ NUNC TURBA NULLA EST: OTIUM ET SILENTIUM EST: Quae adhortatio per enumerationem ad tempus est.

V. 36. MIHI DATUM EST: Ab aedilibus scilicet. ¶ VOBIS DATUR POTESTAS CONDECORANDI LUDOS SCAENICOS: Quasi et aliquid agat populus, cum spectet.

Nolíte sinere pér vos artem músicam
Recídere ad paucos: fácite, ut vostra auctóritas
Meae auctóritati faútrix adiutríxque sit:
Si númquam avare prétium statui artí meae,
Et eum ésse quaestum in ánimum induxi máxumum,
Quam máxume servíre vostris cómmodis:
Sinite ínpetrare mé, qui in tutelám meam
Studiúm suum et se in vóstram commisít fidem:
Ne eum círcumventum iníque iniqui inrídeant.
Mea caússa caussam accípite, et date siléntium,

V. 38. Nolite sinere per vos: Σχῆμα διανοίας, ῥητορικὴ ἐπίπληξις. ∫ Artem musicam: Oratorie, quasi non Terentii causa agatur, sed artis musicae.

V. 40. Meae auctoritati: Quia iam senex est. ∫ Meae auctoritati fautrix adiutrixque sit: Qua Terentium probo. Et est figura ἀναλογία. Vult autem se esse eius auctoritatis, ut et populo placere iam debeat, qui ipsi placet.

V. 41. Si numquam avare: Commendatio ab ante actis, id est, a personae adtributis. ∫ Si numquam avare: A meritis defensoris argumentum ad laudem fabulae. ∫ Si numquam avare: Per haec verba Terentius vult demonstrare, quam gravis auctor sit, qui suas comoedias probet. Sic Horatius:

Ea quum reprehendere coner,
Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit.

V. 42. Et eum esse quaestum, in animum induxi: Modo non numquam subauditur, sed *si*, ut sit: Et si eum esse etc. ∫ Et eum esse quaestum in animum induxi: ....

V. 43. Vestris commodis: Plus dixit commodis, quam si diceret *voluptatibus*.

*V. 42. Quaestum maximum quam maxime: inique iniqui: Παρόμοιον.

V. 44. Sinite impetrare me, qui in tutelam meam: Ordo est: Sinite impetrare me, ne eum circumventum inique iniqui irrideant, qui in tutelam meam studium suum, et se in vestram commisit fidem.

V. 47. Mea causa: Quasi orator *causam* dixit. ∫ Mea causa causam accipite: Hoc oratorie. Sic enim fit, cum persona pro persona ad commendationem affertur. ∫ Et date silentium: Quasi fabulae ac poetae. ∫ Mea causa causam: Παρονομασία.

V. 13. *Horatius in Epistolis* lib. II. ep. I. v. 81.

Ut lúbeat scribere áliis, mihique ut díscere
Novás expediat, pósthac pretio emptás meo.

V. 48. *Ut lúbeat scribere álias, mihique ut díscere.*

V. 48. Ut libeat scribere aliis: Oratorie ἀπὸ τῆς ἰσότητος. * ℐ Mihique ut discere novas expediat: Proprie discere. Docet enim p o e t a, discit s c a e n i c u s.

V. 49. Novas expediat posthac: Ab utili argumentatio est. Et bene, ut expediat, tamquam facturus sit, et si non expedierit, dum quaestum maximum servire populo putat. ℐ Pretio emptas meo: Aestimatione a me facta, quantum aediles darent: et proinde me periclitante, si abiecta fabula a me pretium, quod poetae numeraverint, repetant. Ergo meò a me facto, a me statuto. Nam quo modo alibi dixit: *Postquam aediles emerunt?* Et bene, ut sequatur populus iudicium eius, qui aestimare vere fabulas potuerit. ℐ Pretio emptas meo: Ut quidam volunt, p e r i c u l o.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

PHILOTIS. SYRA.

PHIL. Per pól quam paucos réperias meretrícibus
Fidélis evenire amatorés, Syra:
Vel hic Pámphilus iurábat quotiens Bácchidi,

V. 1. 2. *Per pól quam paucis réperias meretrícibus*
Fidélis evenisse amatorés, Syra.

V. 1. PER POL QUAM PAUCOS REPERIAS MERETRICIBUS FIDELIS: Novo genere hic utraque προτατικὰ πρόσωπα inducuntur. Nam et Philotis et Syra non pertinent ad argumentum fabulae. Hoc autem maluit Terentius, quam aut per prologum narraret argumentum aut θεὸν ἀπὸ μηχανῆς induceret loqui. ¶ PER POL QUAM PAUCOS REPERIAS: Haec persona Terentii more extrinsecus assumitur, ut sit per quam argumenti obscuritatem spectator effugiat. ¶ PER POL QUAM PAUCOS: Animadvertendum est in hac fabula, Terentium bonam meretricem inducturum, ne id contra morem videatur facere, etiam aliam meretricem non malam inducere, ut id exemplis fiat tritius et usu veri simile. ¶ PER POL QUAM PAUCOS: Ordo est: POL PER QUAM PAUCOS REPERIAS. Nam PER POL non est Latinum, sed κατὰ τμῆσιν PERQUAM, id est, nimis. ¶ QUAM PAUCOS: Quidam non PAUCOS, sed PAUCIS legunt. Sic enim Apollodorus αλπαιCHPAS THC rei IONHNC THPAICCI PAγγιbaιωc * ¶ REPERIAS: Aptum verbum ad raritatem. Et ideo non dixit *pauci sunt*, sed PAUCOS REPERIAS, si quos quaeras. Non autem reperitur, nisi quod quaeritur, non quaeritur, nisi quod praesto non sit.

V. 2. FIDELIS: Huius modi sententias rhetores διανοίας vocant. Et mire non *esse*, sed EVENIRE dixit, ut non rationis, sed casus sit, id, quod rarissimum est. ¶ FIDELIS: Fidi in maximis, fideles in minoribus negotiis.

V. 3. VEL HIC PAMPHILUS: Transitus a generali sententia ad specialem. ¶ VEL: Nunc veluti: alias coniunctio distunctiva

Quam sáncte, ut quivis fácile posset crédere,
Numquam ílla viva dúcturum uxorém domum:
Hem, dúxit. SY. Ergo própterea te sédulo
Et móneo, et hortor, né cuiusquam misereat,
Quin spólies, mutiles, láceres, quemquem nácta sis.
PH. Utín eximium néminem habeam? SY. Néminem:

V. 5. *Numquam ílla viva uxórem ducturúm domum.*
V. 7. *né te cuiusquam misereat.*

est, alias correptionem significat, ut apud Ciceronem: *Vel optima Messanae, notissima quiden certe.* Virgilius:

Carmina vel caelo possunt deducere lunam.

Aut VEL ut modo. ¶ IURABAT QUOTIES BACCHIDI, QUAM SANCTE: Tria sunt, quod iurabat et quotiens et quam sancte. Quod totum de more amatorum et meretricum dixit, quae iure iurando teneant, quos lege non possunt.

V. 4. UT QUIVIS: Non modo Bacchis, quae amica erat.

V. 5. NUMQUAM ILLA VIVA DUCTURUM UXOREM: Παρένθεσις. Id est, iurans a primo IURABAT.

V. 6. IURABAT NUMQUAM ILLA VIVA UXOREM DUCTURUM: EM DUXIT: Pronuntia, ut mirantem ostendas. ¶ ERGO PROPTEREA: Modo ERGO affectum exprimit reprehendentis, tarde sibi consentientem, sic Virgilius:

Ergo age, care pater, cervici imponere nostrae.

¶ PROPTEREA TE SEDULO: SEDULO instanter et ex animo vel sine dolo. ¶ EN DUXIT: EN adverbium demonstrantis est, ut: *En alter.*

V. 7. ET MONEO ET HORTOR: Monemus consilio, hortamur impulsu. ¶ NE CUIUSQUAM MISEREAT: Deest *te.*

V. 8. QUIN SPOLIES, MUTILES, LACERES: QUIN pro quo minus. Et magna persuasio est ad malefaciendum. ¶ SPOLIES: Spoliare est non minimam partem auferre. Mutilare aliquid detrahere, sine quo res esse non possit. Lacerare autem, cum omnino non habeas, quod imminuas. ¶ MUTILES: Imminuas, unde mutili dicti sunt boves aut capri sine cornibus. Nam male qui a *mulcta* putant dici. Et inde *Mulciber* Vulcanus, quod sit mutilatus ac debilis: id est, claudus. Nam proprie *Mulciber* dictus est, quod omnia mulceat, id est, molliat ac vincat.

V. 9. UTIN EXIMIUM NEMINEM HABEAM: UTIN pro *ut ne.* Ἀπόστροφος. Et perseverat in ἀλληγορίᾳ. Nam *eximia pecora*

V. 1. *apud Ciceronem Accusat.* lib. IV. cap. 2. §. 3.
V. 2. *Virgilius Eclog.* VIII. v. 69.
V. 14. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 707.

Nam némo illorum quísquam scito ad té venit,
Quin íta paret sese, abs te út blanditiís suis,
Quam mínumo pretio suám voluptatem éxpleat.
Hiscíne tu, amabo, nón contra insidiábere?
PH. Tamén pol eamdem iniúriumst esse ómnibus.
SY. Iniúrium autem est últisci adversários?
Aut quá via te captént illi, eadem ipsós capi.

V. 10. *Nam némo quisquam illórum scito ad té venit.*
V. 16. *Aut quá via captent té illi, eadem ipsós capi.*

dicuntur, quae a grege excepta sunt ad usus dominorum suorum, ut uberius pascantur. Sed proprie eximii sunt porci maiores, qui ad sacrificandum excepti liberius pascuntur. Etenim boves, qui ad hoc electi sunt, *egregii* dicuntur: et oves *lectae*, ut Virgilius:

Mactant lectas de more bidentes.

Ita et *porci eximii.* ¶ UTIN EXIMIUM: Deest, censes, ut sit: *Censes ut eximium neminem habeam?* vel certe *mones.* ¶ UTIN EXIMIUM: Ita EXIMIUM separatum ex omnibus. Proprie *eximius porcus* est exemptus a grege atque signatus macula aut nota. ¶ HABEAM: Deest censes aut vis aut mones.

V. 10. NAM NEMO QUISQUAM: Παρέλκον tertium. Nam abundat QUISQUAM. ¶ SCITO AD TE VENIT: Bene additum est SCITO, et moraliter et acutius pronuntiandum. Est enim verbum illorum, qui familiares corrigunt.

V. 11. QUIN ITA PARET: Hoc verbum PARET adversum munificos et segnes sumitur. Ut alibi: *Itane te parasti, ut spes nulla reliqua in te siet tibi.* ¶ ABS TE: Pro ex te.

V. 12. SUAM VOLUPTATEM EXPLEAT: Bene EXPLEAT, quod contrarium meretrici est amatorem voluptate satiari.

V. 13. HISCINE: Ἐρώτησις, id est talibus. Et vide si pulcra meretrix puella est. ¶ INSIDIABERE: Insidiari malum est, sed contra insidiari iustum est.

V. 14. TAMEN POL EANDEM ESSE OMNIBUS INIURIUM EST: Idem aliter et vehementius intulit. Nam peius est eandem esse omnibus, quam nullum excipere. ¶ INIURIUM: Iniquum. INIURIUM autem indignantis modo significatio est, et vim adverbii habet.

V. 15. ULCISCI ADVERSARIOS: De more ADVERSARIOS mutato nomine posuit. Durum enim fuerat, si amatores diceret.

V. 16. QUA TE VIA CAPTENT ILLI: Qui te captant saepe, tu eos vel semel cape.

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 57.

Eheú me miseram, cúr non aut istaéc mihi
Aetás et forma est aút tibi haec senténtia?

V. 17. EHEU ME MISERAM: Bene, quia non suasit, sed affectum doloris expressit. Intelligitur enim ex vultu eius non eam persuasisse, quod voluit. ¶ EHEU ME MISERAM, CUR NON AUT ISTAEC MIHI AETAS ET FORMA EST: Ἐμπαθῶς ait, quod reliquum est, quia quod volebat, persuadere non potuit. Et bene ISTHAEC AETAS ET FORMA, quia utrumque non habet. Et mire e contrario descripta est deformitas lenae et formam et voluntatem malam gerentis.

V. 18. AUT TIBI HAEC SENTENTIA: Δεικτικῶς, simulque ostendit secundum φυσιογνωμικοὺς difficile deformem reperiri bonum.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

PARMENO. PHILOTIS. SYRA.

PA. Senéx si quaeret mé, modo isse dícito
Ad pórtum, percontátum adventum Pámphili.
Audín quid dicam, Scírte? Si quaerét me, uti

V. 1. SENEX SI QUAERAT ME, MODO ISSE DICITO AD PORTUM: Hoc servus dixit in scaenam de proscaenio respiciens. ∫ SENEX SI QUAERAT: Duae coniecturae sunt in hac scaena, an verae sint nuptiae, et an veri simile sit abstinere potuisse adolescentem a virgine sibi nuptum tradita. ∫ SENEX SI QUAERAT ME: Magis expressit consuetudinem dicendo SENEX, quam si diceret: *Dominus maior*. ∫ SENEX SI QUAERAT ME: Ut ex verbis suis tam meretrix, quam lena descripta est, ita et Parmeno ipse, qualis sit, ostenditur ex sua sibi locutione. Exeundi autem causa de argumento sumitur, quia Pamphilus absens est et exspectatur in dies eius adventus.

V. 2. PERCONTATUM ADVENTUM PAMPHILI: Honestam causam dixit, id est, P a m p h i l i a d v e n t u m. Et PERCUNCTATUM et PERCONTATUM scribitur: sed PERCONTATUM a c o n t o dicitur, quo nautae utuntur ad exploranda loca navibus opportuna: si vero PERCUNCTATUM, ab eo, quod a cunctis perquiratur, dicitur.

*V. 1. SENEX SI QUAERAT ME, MODO IISSE DICITO AD PORTUM: Haec omnia submissa et veloci pronuntiatione efferenda sunt. Hoc enim desiderant huius modi verba, utpote et servi et festinantis.

V. 3. AUDIN QUID DICAM, SCIRTE?: AUDIS modo s e n t i s, i n t e l l i g i s, ut V i r g i l i u s:

Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat.

Item alibi:

Neque audit currus habenas.

∫ AUDIN QUID DICAM: AUDIS modo pro a d v e r t i s. ∫ SCIRTE: Κωφὸν πρόσωπον inducitur. ∫ AUDIN QUID DICAM, SCIRTE?: Convenit nomen servo puero παρὰ τὸ σκιρτᾶν, quod est g e s t i r e et l u d e r e.

V. 22. *V i r g i l i u s Aen.* lib. I. v. 23.
V. 25. *V i r g i l i u s Georg.* lib. I. v. 514.

Tum dícas: si non quaéret, nullus díxeris:
Aliás ut uti póssim caussa hac íntegra.
Set vídeon ego Philótium? Unde haec ádvenit?
Philótis, salve múltum. PH. O salve, Pármeno.
SY. Salvé mecastor, Pármeno. PAR. Et tu edepól, Syra.
Dic mi, úbi, Philotis, te óblectasti tám diu?
PH. Minume équidem me oblectávi, quae cum mílite
Coríuthum hinc sum profécta inhumaníssumo:

V. 9. *Philótis, dic mi ubi te óblectasti tám diu?*

V. 4. NULLUS: Pro non.

V. 5. ALIAS UT UTI POSSIM: Inter ALIAS et *alia* hoc interest, quod ALIAS alio tempore significat, *alia* aliter aut per alia. ¶ INTEGRA: Non dicta.

V. 6. SET VIDEON EGO PHILOTION: Mire inventa est causa narrandi ideo, quia peregre venit meretrix, alioquin, si Athenis esset, omnia sciret. ¶ SET VIDEON EGO PHILOTION: Sic solent dubitare advenientibus ipsis, quos post multum temporis intervallum vident. ¶ UNDE HAEC ADVENIT?: Cum quodam contemptu eius HAEC dicit Parmeno.

V. 7. SALVE MECASTOR, PARMENO: Olim salutantes addebant ius iurandum, ut hoc sedulo facere viderentur. ¶ ME: Aut adiectio est et abundat, aut positum est pro μὰ syllaba, ut Graeci μὰ τὸν Ἀπόλλωνα dicunt. ¶ ET TU EDEPOL, SYRA: Irrisit ad CASTOR addendo EDEPOL. Et quod illa PARMENO, ille hic addidit SYRA. ¶ SYRA: SURA veteres legerunt, *V* pro Y ponentes, ut *Musia*, *Suria*.

V. 9. UBI, PHILOTIS, TE OBLECTASTI: Vide licentiam, supra PHILOTION, hic PHILOTIS dixit. ¶ OBLECTASTI TAM DIU: Facete dictum meretrici, non: *Ubi fuisti?* sed: UBI TE OBLECTASTI?

V. 10. MINIME ME EQUIDEM OBLECTAVI: ME acutius proferendum est, et respondet πρὸς τὸ TE.

V. 11. CORINTHUM HINC SUM PROFECTA: Τὸ HINC magnum ostendit dolorem habere Philotion, quod relictis Athenis Corinthi habitaverit. ¶ CUM MILITE CORINTHUM HINC SUM PROFECTA INHUMANISSIMO: Multa dixit: et MILITE et HINC et INHUMANISSIMO. ¶ INHUMANISSIMO: Quid potuit de milite dici, nisi in superlativo? namque omnis miles inhumanus, hic vero inhumanissumus. ¶ CORINTHUM HINC SUM PROFECTA: Haec argumenta sunt, an se oblectare potuerit, a persona, quia miles inhumanissimus, a loco, quod hinc profecta, a tempore, quod biennium, a re, id est, ab iniuria, quam tulit.

Biénnium ibi perpétuum misera illúm tuli.
PAR. Edepól te desidérium Athenarum árbitror,
Philótium, cepísse saepe et té tuum
Consílium contempsísse. PH. Non dicí potest,
Quam cúpida eram huc redeúndi, abeundi a mílite,
Vosque hic videndi, antíqua ut consuetúdine
Agitárem inter vos líbere convívium.
Nam illic haúd licebat nísi praefinitó loqui,

V. 19. *Nam illi haút licebat.*

V. 12. BIENNIUM IBI PERPETUUM: Ut continuationem sui casus ostenderet, PERPETUUM dixit. ¶ MISERA: Muliebris interpositio τὸ MISERA. ¶ ILLUM TULI: Non eum illo fui, sed TULI, adeo non me oblectavi.

V. 13. DESIDERIUM ATHENARUM: Quod Corinthum profecta es. ¶ ATHENARUM ARBITROR: Quod dixit HINC ante * ποδοικὴν Athenarum, et ἀμφιβολία TE DESIDERIUM CEPISSE. ¶ EDEPOL TE DESIDERIUM ATHENARUM ARBITROR CEPISSE SAEPE: Quod eum milite inhumanissimo.

V. 15. CONSILIUM CONTEMPSISSE: Poenituisse esse profectam.

V. 16. HUC REDEUNDI: Iterum a loco. ¶ ABEUNDI A MILITE: A persona.

V. 17. VOSQUE HIC VIDENDI: A re.

*V. 16. REDEUNDI, ABEUNDI VOSQUE HIC VIDENDI: Oratorie unam rem in tria divisit: HUC REDEUNDI, ABEUNDI A MILITE, VOSQUE HIC VIDENDI, ut diceret: Huc veniendi.

V. 19. NISI PRAEFINITO LOQUI: A tempore. Hic ostendit, quid dixerit supra: TULI, et quid sit agitare convivium libere.

*V. 18. AGITAREM INTER VOS LIBERE CONVIVIUM: Inter *agere* et *agitare* hoc interest, quod *agere* est aliquid vel necessarium facere, *agitare* voluptarium. Ergo AGITAREM exercerem.

*V. 19. NAM ILLIC HAUD LICEBAT NISI PRAEFINITO LOQUI: Legitur et ILLI, ut sit circumflexus accentus et significet *illic*, ut:

Illi mea tristia facta.

Et absolutum est. ¶ PRAEFINITO: Deest tempore aut quid tale. ¶ NISI PRAEFINITO LOQUI, ILLI QUAE PLACERENT: Duo dixit, et PRAEFINITO et QUAE ILLI PLACERENT, ut neque quantum velles neque quod velles diceres.

V. 27. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 548.

Quae illí placerent. PAR. Haúd opinor cónmode
Finém statuisse oráationi mílitem.
PH. Set quíd hoc negoti est? Módo quae narravít mihi
Hic íntus Bacchis? Quód ego numquam crédidi
Fore, ut ílle hac viva pósset animum indúcere
Uxórem habere. PAR. Habére autem? PH. Eho tu, an
nón habet?
PAR. Habét: set firmae hae vércor ut sint núptiae.
PH. Ita di deaeque fáxint, si in rem est Bácchidis:

V. 26. *set firmae haec vêreor ut sint núptiae.*

V. 20. HAUD OPINOR COMMODE: COMMODE pro blande et bene, ut: *Nunquam tam dices commode.*

V. 21. FINEM STATUISSE ORATIONI MILITEM: Argute MILITEM, quia quasi inimicus sit orationi, quae in pace plurimum potest.

V. 22. SET QUID HOC NEGOTII EST? MODO QUAE NARRAVIT: Hic ad argumentum nunc descendit. In Phormione: *Sed quid tu es tristis?* praelatis scilicet alloeutionibus et separatarum et permistarum personarum, ne ieiune ad argumentum veniens non agere fabulam, sed narrare videretur. ℐ QUID HOC NEGOTII EST?: Bene addidit NEGOTII, ut augeret invidiam facti. Nam potuit dicere: *Quid hoc est?* Sed, ut diximus, ad invidiam et magnitudinem rei NEGOTII dixit. ℐ QUAE NARRAVIT MIHI: QUAE qualia scilicet et quanta. ℐ MODO QUAE NARRAVIT MIHI: QUAE legendum est, ut sit qualia et quanta, et hoc ἐν ὑποκρίσει.

V. 23. QUOD EGO NUMQUAM CREDIDI: Hoc totum eum invidia pronuntiandum ex animo meretricis, quae facinus indignum nuptias putat.

V. 24. UT ILLE HAC VIVA POSSET: Mire ostendit ex eisdem verbis eandem hanc esse, quam supra dixit: *Numquam illa viva uxorem ducturum.* ℐ POSSET ANIMUM INDUCERE: Quasi in rem duram et immanem.

V. 25. HABERE AUTEM?: Ostendit pronuntiatione, quod prope est, ut non habeat.

V. 26. SET FIRMAE HAE VEREOR UT SINT NUPTIAE: Bene pro persona servi, qui vult dominum uxorium esse magis quam amatorem Bacchidis. ℐ UT: Ne non. ℐ SET FIRMAE HAE VEREOR: Animadverte Terentium in nuptiis hoc dictum servare, utrum firmas an infirmas dicat nuptias.

V. 27. SI IN REM EST BACCHIDIS: Bene additum: SI IN REM EST BACCHIDIS, ut ostenderet se non malignitatis, sed

V. 2. *ut*] *infra* v. 33.

Set quí istuc credam ita ésse? Dic mihi, Pármeno.
PAR. Non ést opus prolàto: hoc percontárier
Desíste. PH. Nempe ea caússa, ut ne id fiát palam.
Ita mé di amabunt, haúd propterea té rogo,
Ut hoc próferam, set ut tácita mecum gaúdeam.
PAR. Numquám tam dices cónmode, ut tergúm meum
Tuam ín fidem conmíttam. PH. Ah noli, Pármeno:
Quasi tú non multo mális narrare hóc mihi,

---

benevolentiae causa talia vota suscipere. § IN REM: Pro utilitate: *ab re* contra utilitatem.

V. 28. SET QUI ISTUC CREDAM?: Id est, nuptias esse infirmas. § SET QUI ISTUC CREDAM ITA ESSE? DIC MIHI, PARMENO: Superiore voto excusavit crimen curiositatis: iam videtur porpter Bacchidem audire velle.

V. 29. NON EST OPUS PROLATO: HOC PERCUNCTARIER DESISTE: Vide quam convenienter poeta, cum id agat, ut narrantem Parmenonem indueat, tamen multis diverticulis morales facetias interneetat. § NON EST OPUS PROLATO: HOC PERCUNCTARIER DESISTE: Incerta distinctio, utrum PROLATO HOC an HOC PERCUNCTARIER.

V. 31. ITA ME DI BENE AMABUNT: Pro ament, ut:

Donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.

V. 32. UT HOC PROFERAM: Prodam, Bacchidi scilicet vel cuilibet. § MECUM GAUDEAM: MECUM intra me. Virgilius:

Haec secum.

V. 33. NUMQUAM TAM DICES COMMODE: Haec pronuntiatio eius modi esse debet, ut ex ea appareat prope delinitum Parmenonem vix se posse continere quin narret. § NUMQUAM DICES TAM COMMODE: Quasi ex parte labefactus est. Sic enim loquitur.

V. 34. AH NOLI, PARMENO: Artificiose se fingit audire nolle, ut tacitura credatur, si audierit: quia curiositas est signum loquacitatis. Sic Horatius:

Percontatorem fugito. Nam garrulus idem est.

V. 35. QUASI TU NON MULTO MALIS: Deest: *Ita dicis*, ut sit: *Ita dicis quasi.* Et nunc Philotis non est instantior hac calliditate, ut magis servum ad dicendum provocet. § QUASI TU NON MULTO MALIS NARRARE HOC MIHI: Ἔλλειψις. Deest enim: *Ita gravaris dicere*, aut: *Ita negas te esse locuturum.*

V. 13. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 273.
V. 18. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 41.
V. 27. *Horatius Epist.* lib. I. ep. 18. v. 69.

Quam ego quaé percontor scire. PAR. Vera haec praédicat,
Et illúd mihi vitiumst máxumum. Si míhi fidem
Das té taciturám, dícam. PH. Ad ingeniúm redis:
Fidém do, loquere. PAR. Auscúlta. PH. Istic sum. PAR.
Hanc Bácchidem
Amábat, ut cum máxume tum Pámphilus,
Quom páter, uxorem ut dúcat, orare óccipit:
Et haéc communia ómnium quae súnt patrum,
Sesé senem esse dícere: illum autem únicum:

V. 43. *Seném sese esse dícere, illum autem esse únicum.*

V. 37. ET ILLUD VITIUM MIHI EST MAXIMUM: Servile vitium est tacere non posse. ℑ VERA HAEC PRAEDICAT ET ILLUD MIHI VITIUM: Hacc lentius apud sese, illud elare, SI MIHI FIDEM DAS. Etiam alia se habere vitia exceptione significat, in hoc quod dicit: ILLUD MIHI VITIUM EST MAXIMUM. ℑ SI MIHI FIDEM DAS: Animadverte his dilationibus etiam spectatorem suspendi, quo libentius audiat. ℑ SI MIHI FIDEM DAS: Fideliter pro *des.*

V. 38. AD INGENIUM REDIS: Quia a se discesserat, si tacerct. Cicero: *Redit ad se.*

V. 39. HANC BACCHIDEM AMABAT, UT CUM MAXUME: Eius modi cst haec tota narratio, ut defensionem adolescentis continere videatur, quod meretricem amicam necessitate coactus deseruerit. Mire igitur unde quaestio est, inde coepit: AMABAT, inquit, BACCHIDEM. Sic ct in secundo Virgilius, an fortiores Graeci Troianis:

Fracti bello, inquit, *fatisque repulsi*
Ductores Danaum.

V. 40. BACCHIDEM AMABAT: Ordo et sensus hic est: Hanc Bacchidem tum amabat Pamphilus, ut cum maxime amabat, cum pater uxorem, ut ducat, orare occipit. Et UT positum pro *quem ad modum.* Et MAXIME bis numero subauditur. Et CUMMAXIME una pars orationis est, aut CUM MAXIME pro nimis.

V. 41. CUM PATER: Cum modo adverbium est temporis pro quando. ℑ ORARE OCCIPIT: Maxima necessitas est, ut oret pater.

V. 42. ET HAEC COMMUNIA OMNIUM: Quid si iniustum est, quod orabatur? Ostendit iustum et frequentatum, quod dicebat pater.

V. 43. SE SENEM ESSE DICERE: Omnem causam adolescentis senex amputavit pro suo senili commodo rogans. Potuisset

V. 9. *Cicero divin. in Q. Caecilium* cap. 17. §. 57.
V. 14. *in secundo Virgilius*] *Aeneidos* v. 13.

Praesídium velle sé senectutí suae:
Ille sé primo negáre. Set postquam ácrius
Pater ínstat, fecit ánimi ut incertús foret,
Pudórin anne amóri obsequeretúr magis.
Tundéndo atque odio dénique effecít senex:
Despóndit ei gnatam huíus vicini próxumi.

V. 45. *Ille primo se negare.*

enim adolescens dicere: Quam pro me curam geris, hanc precor pro me deponas. ❡ SENEM ESSE DICERE: Illud posset agere amator contra utilitatem suam, sed ne poterat filius contra utilitatem patris. Ergo ut cogeret pater, suam causam interponebat.

V. 44. PRAESIDIUM VELLE SE: PRAESIDIUM SENECTUTIS subolem et successorem dicit.

V. 45. SED POSTQUAM PATER ACRIUS INSTAT: Tria dixit et ACRIUS et PATER et INSTAT.

V. 47. PUDORI ANNE AMORI: Ἀνακόλουθον. Non enim praeposito *utrum*, intulit ANNE.

*V. 45. ILLE PRIMO SE NEGARE: Utrum deest *ducere* an *negare* se. *nuptias?* ❡ SED POSTQUAM ACRIUS PATER INSTAT: Postquam, inquit, pater acrius instat, non compulsus est Pamphilus, sed tantum deliberavit.

*V. 46. PATER INSTAT: Maior vis est, cum pater instat, quam cum rogat.

*V. 47. PUDORI ANNE AMORI OBSEQUERETUR MAGIS: Sic ostendit in utramque partem, ut in animo honesti adolescentis pudor amorem nihilo minus vincere debuisset. ❡ PUDORIN ANNE AMORI: Latens excusationis ratio explicata est. ❡ PUDORI: Patris scilicet. ❡ AMORI: Meretricis.

V. 48. TUNDENDO ATQUE ODIO: *Tundere* est saepius idem repetere, translatio a fabrorum malleo. ❡ ODIO: Assiduitate. Attendenda est difficultas unius cuiusque verbi. ❡ TUNDENDO ATQUE ODIO DENIQUE EFFECIT: DENIQUE temporis longitudinem significat, ut efficimus, quod cum magno conatu et molimine facimus vixque per nos finem accipit. ❡ TUNDENDO ATQUE ODIO DENIQUE EFFECIT SENEX: Mire interposuit moras ad postremum confessurus uxorem ductam. Primo, inquit, negavit: post deliberavit: ad postremum duxit. Non, inquit, ipse, sed effecit hoc senex. Ita mutatione personae totam voluntatem adolescentis absolvit. ❡ DENIQUE EFFECIT: Oratorie tempus apposuit. Nam hoc significat DENIQUE. ❡ ODIO: Hoc est instantia.

V. 49. DESPONDIT EI GNATAM: Vide non hic dici: Duxit uxorem Pamphilus, sed totum ad patrem referri.

Usque íllud visum est Pámphilo neutiquám grave,
Donéc iam in ipsis núptiis, postquám videt
Parátas: nec moram úllam, quin ducát, dari:
Ibi démum ita aegre túlit, ut ipsam Bácchidem,
Si adésset, credo ibi eíus commiseréscceret.
Ubicúmque datum erat spátium solitúdinis,
Ut cónloqui mecum úna posset: Pármeno,
Perií, quid ego egi? in quód me conieci malum?
Non pótero hoc ferre, Pármeno: perií miser.

V. 50. *ne utiquam.*
V. 58. *Non pótero ferre hoc.*

V. 50. Neutiquam: Non nimis.

V. 51. Donec iam in ipsis nuptiis: Nota locutionem sensu magis, quam verbis manifestam. ℊ Donec iam in ipsis nuptiis: Deest: *Positus constitutusve ita doluit et aegre tulit.* Aut repetere debemus sic: In ipsis, inquam, nuptiis. ℊ Donec iam in ipsis nuptiis: In mentione nuptiarum effervescit animus amatoris.

V. 52. Nec moram ullam quin ducat dari: Ubi nec aliquam dieculam vel dilationem videt ad nuptias. ℊ Quin: Quo minus.

V. 53. Ibi demum: Denique, postremo. Et mire additum est ibi, quia male pendebat: In ipsis nuptiis. Et sic est, quasi dixisset: In ipsis, inquam, nuptiis. ℊ Demum ita aegre tulit, ut ipsam Bacchidem, si adesset, credo ibi eius commiseresceret: Hoc ὑπερβολικῶς, ut Virgilius:

Vel Priamo miseranda manus.

ℊ Ut ipsam Bacchidem: Quae nunc accusatrix est. Et est argumentum ab animo. ℊ Aegre tulit: Idem Virgilius:

Quis talia fando,
Myrmidonum Dolopumve aut duri miles Ulyssei,
Temperet a lacrumis?

V. 54. Credo ibi: Ibi pro tum.

V. 56. Ut colloqui posset una mecum: Παρέλκον tertium. Et argumentum a persona, quod ait: Mecum.

V. 58. Parmeno: Argumentum a dictis, quod ait: Parmeno, perii. ℊ Parmeno: Moraliter et antonomastice nomen repetit. Et significanter fecit non addendo *dicebat* et in μιμη-

V. 15. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 259.
V. 19. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 6.

PH. At té di deaeque pérduint cum istoc odió, Laches.
PAR. Ut ad paúca redeam, uxórem deducít domum.
Nocte ílla prima vírginem non ádtigit:
Quae cónsecutast nóx eam, nihiló magis.
PH. Quid aís? cum virgine úna adulescens cúbuerit
Plus pótus, sese illa ábstinere ut pótuerit?

V. 59. *At té di deaeque cúm tuo istoc odió, Laches.*

τιχὸν a διηγηματιχῷ transeundo. Et mire interposuit nomen, ut affectum doloris ostenderet. Sic Virgilius:

Anna, fatebor enim.

¶ PARMENO, PERII MISER: Ἐν ἤθει repetit nomen.

V. 59. AT TE DI DEAEQUE: Obtinuit et persuasit servus. Nam iam meretrix seni irascitur, non Pamphilo. ¶ CUM ODIO: Cum instantia ac molestia.

V. 60. UT AD PAUCA REDEAM: Tamquam multa sint, quae de Pamphili amore dici possint. ¶ UT AD PAUCA REDEAM: Praeceptum oratorium in longa narratione pro veritatis inquisitione. Reddit enim auditorem acriorem, quem spes finis recipit fatigatum. ¶ UXOREM DEDUCIT DOMUM: *Uxor* dicitur vel ab ungendis postibus et figenda lana, id est, quod cum puellae nuberent, maritorum postes ungebant ibique lanam figebant, vel quod lotos maritos ipsae ungebant: cuius rei testis Ennius:

Exin Tarquinium bona femina lavit et unxit.

V. 61. NOCTE ILLA PRIMA: Pronuntiandum acutius ILLA PRIMA, quasi dicat: plena desiderii, plena cupiditatis. Similiter addidit VIRGINEM, et expresse: NON ATTIGIT NOCTE ILLA PRIMA: quasi dicat, plena amoris et plena dulcedinis, ut mirum sit, quod infertur, non tactam virginem. Et hic argumentum est, quanta fecerit Pamphilus erga amicam suam. ¶ VIRGINEM NON ADTIGIT: VIRGINEM ἔμφασις est, quamvis non amatam, virginem tamen. Et non dixit: Non amplexus est, sed: *Ne adtigit quidem.*

V. 62. QUAE CONSECUTA EST NOX EAM: Primam noctem scilicet. ¶ NIHILO MAGIS: Quasi in nihilo possit esse magis aut minus. Et NIHILO MAGIS asseverationis est.

V. 63. QUID AIS? CUM VIRGINE UNA: Invenitur quasi interiectio UNA, id est, simul uno loco. ¶ CUM VIRGINE: A persona. ¶ UNA: A loco. ¶ ADOLESCENS: A persona. ¶ CUBUERIT: Ab habitu et occasione.

V. 64. PLUS POTUS: Ab impulsione et accidentibus.

*V. 63. CUM VIRGINE UNA ADOLESCENS CUBUERIT: Argumenta in coniecturam necessario posita, quibus Terentius ex

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 20.

Non véri simile dícis: nec verum árbitror.
PAR. Credo íta videri tibi: nam nemo ad té venit,
Nisi cúpiens tui: ille invítus illam dúxerat.
PH. Quid deínde fit? PAR. Diébus sane paúculis
Post Pámphilus me sólum seducít foras:
Narrátque ut virgo ab se íntegra etiam túm siet:
Seque ánte, quam eam uxórem dúxissét domum,

V. 65. *neque verum árbitror.*

utraque parte disputans, τὸ ἀπίθανον purgat, ne quis illum stulte haec posuisse iudicaret. Hoc enim tarde credit meretrix argumentis, ne a Parmenone vincatur. Hinc est, quod ait Horatius:

Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte.

V. 65. NON VERI SIMILE DICIS: Αὔξησις perversa. Prius est enim verum, deinde veri simile. Sed ideo sic dixit, quia est saepe non veri simile, verum tamen, ut: Decios pro alieno commodo mori voluisse. ¶ NON VERI SIMILE DICIS: Hoc iam plus est, tantum eum amasse Bacchidem, quantum non possit credi.

V. 66. CREDO ITA VIDERI TIBI: NAM NEMO VENIT AD TE: Magno compendio usus est non ostendens, cur hoc falsum sit, quod putet meretrix, sed cur hoc putet. Ita ex eius persona totum refellitur, quod obiicit.

V. 67. ILLE INVITUS: INVITUS dicendo quasi admonet iterum iterumque, ut Virgilius:

Italiam non sponte sequor.

V. 68. QUID DEINDE FIET?: Interponitur persona ad exitum festinans, ut alibi: *Quam metui quorsum evaderes.* ¶ DIEBUS SANE PAUCIS: Hic exitus est.

V. 69. POST PAMPHILUS ME SOLUM SEDUCIT FORAS: Ne testis quisquam et arbiter secretorum interveniat. ¶ ME SOLUM SEDUCIT FORAS: Familiaris in servo iactantia de dominorum familiaritate. Simul quia decens est, ut per eum quid gestum sit spectatores sciant.

V. 70. NARRATQUE, UT VIRGO AB SE: Hoc est illud, quod supra dixerat: *Nocte illa prima virginem non attigit.*

V. 71. SEQUE ANTE, QUAM EAM UXOREM DUXISSET: Bonus color purgationis. Diceretur enim: Qua re si illam odio habebat, ducebat uxorem?

V. 5. *Horatius Ep.* lib. II. ep. I. v. 59.
V. 17. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 361.
V. 20. *alibi*] cf. *Andr.* Act. I. sc. I. v. 10 sq.

Sperásse, eas toleráre posse núptias.
Set quám decrerim mé non posse díutius
Habére, eam ludíbrio haberi, Pármeno,
Quin íntegram itidem réddam, ut accepi áb suis,
Neque honéstum mihi, neque útile ipsi vírgini est.
PAR. Pium ác pudicum ingénium narras Pámphili.
PH. Hoc égo proferre, incónmodum mi esse árbitror:
Reddí patri autem, cuí tu nil dicás viti,
Supérbum est: set illam spéro, ubi hoc cognóverit,
Non pósse se mecum ésse, abituram dénique.
PH. Quid intérea? ibatne ad Bácchidem? PAR. Cotidie.

V. 75. *Quin íntegram itidem réddam, ut accepí, suis.*

V. 72. TOLERARE POSSE: TOLERARE verbum est m a l a p a t i e n t i s.

V. 73. DECREVERIM: S t a t u e r i m et d e f i x e r i m. ❡ QUAM DECREVERIM ME NON POSSE: *Ἀποστροφὴ καὶ ἠθοποιία ἀπὸ διηγήμαμος εἰς μιμητικήν.*

V. 74. EAM LUDIBRIO HABERI: Honesto verbo et pudoris pleno usus est et nove pro v i t i a r i.

V. 75. QUIN: Q u o m i n u s. ❡ INTEGRAM: Id est, h o n e s t a m. Non enim dixit: S p o l i a t a m v i r g i n e m aut m u l i e r e m. ❡ UT ACCEPI A SUIS: Vigilanter, quod est, INTEGRAM specificat, id est, t a l e m, q u a l e m a c c e p i a s u i s. Potuit enim vitiatam accepisse, ut saepe evenit. Ergo non abundat: UT ACCEPI A SUIS, sed habet significationem.

V. 77. PIUM ET PUDICUM INGENIUM: Erga m e r e t r i c e m PIUM, PUDICUM erga v i r g i n e m. Cogitur p i u m dicere P a m p h i l u m, quem periurum putabat. ❡ PIUM ET PUDICUM INGENIUM NARRAS: An simul erga v i r g i n e m et p i u m et p u d i c u m? an p i u m erga m e r e t r i c e m, p u d i c u m erga v i r g i n e m?

V. 78. HOC EGO PROFERRE: Verba Pamphili sunt, non ut quidam putant, ad personam Parmenonis referentes. ❡ HOC EGO PROFERRE: A m o r e m scilicet m e r e t r i c i s.

V. 79. CUI TU NIHIL DICAS VITII: Nunc VITII c u l p a e u x o r i a e.

V. 81. ABITURAM DENIQUE: DENIQUE m o r a m s i g n i f i c a t et p o s t r e m a m t a r d i t a t e m. Itaque p o s t r e m o vel s e r o a b i t u r a m indicat.

V. 82. QUID INTEREA: Exsultantis est et gestientis audire. ❡ INTEREA: I n t e r e o s d i e s.

Set, út fit, postquam hunc álienum ab sesé videt,
Malígna multo et mágis procax facta ílico est.
PH. Non édepol mirum. PAR. Atque éa res multo máxume
Disiúnxit illum ab ílla: postquam et ípse se
Et íllam et hanc, quae dómi erat, cognovít satis,
Ad exémplum ambarum móres earum exístumans.

V. 84. *Malígna magis et mágis procax facta ílico est.*
V. 88. *Ad amússim ambarum móres earum existumans.*

V. 83. SED, UT FIT, POSTQUAM HUNC ALIENUM: ALIENUM pro alienatum dixit, ut in Phormione: *Quid? ego vobis, Geta, alienus sum?* Nam quo modo ALIENUM, si amabat, dixisset? ¶ POSTQUAM HUNC ALIENUM: Oratorie, non tam Bacchidem excusat, quam a veri simili causa vult ostendere, quod ipsa sit in Pamphilum durior. ¶ ALIENUM AB SESE VIDET: Id est, maritum. Nam hoc nomen a meretricibus alienum est.

V. 84. MALIGNA MULTO: MALIGNA difficilis [ac superba]. Malignus est, qui difficultatem sui ostendit. ¶ PROCAX: Dispoliatrix et petax. *Procare* enim est petere. Virgilius:

Procacibus austris:

id est, impudentibus. Nam qui multum petit, impudens est et procax. Unde et *proci* dicti sunt, qui filias alienas in matrimonium petierunt.

V. 85. ATQUI EA RES: ATQUI immo. Legitur et atque. ¶ NON EDEPOL MIRUM: Obtinuit, quod volebat, Parmeno. Nam credidit Philotis iniuriam factam Pamphilo. ¶ ATQUI EA RES MULTO MAXIME: Opportune concitatius Pamphilum defendit Parmeno, postquam Philotis inducta est, ut fateretur iniuriam factam.

V. 87. ET HANC, QUAE DOMI ERAT: Uxorem modestam ¶ ET ILLAM: Meretricem malam. ¶ ET ILLAM ET HANC, QUAE DOMI ERAT: ILLAM, quae meretrix esset, HANC, id est, uxorem. ¶ COGNOVIT: Diligentius et attentius consideravit. Nam *cognoscere* est diligenter et attente considerare. ¶ COGNOVIT SATIS: Bene SATIS ex ipsius moribus et ex meretricis.

V. 88. AD EXEMPLUM: Quasi ad imaginem et collationem et speciem comparationis. ¶ EXISTIMANS: Intelligens.

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 536.

Haec, íta uti liberáli esse ingenió decet,
Pudéns, modesta: incónmoda atque iniúrias
Viri ómnis ferre et tégere contumélias.
Hic áuimus partim uxóris misericórdia
Devínctus, partim víctus huius iniúriis,
Paullátim elapsust Bácchidi, atque huc tránstulit
Amórem, postquam pár ingenium náctus est.

V. 89. *Haec, íta uti liberáli atque ingenuaé decet.*
V. 93. *huius iniúria.*

V. 89. Haec, ita uti liberali esse ingenio decet: Qualitas comparativa.

V. 90. Pudens, modesta: Haec contra vitia meretricia posuit. Pudens haec, illa procax, modesta haec, illa maligna. Reliqua vero superadduntur ornamenta uxoris matronaeque laudes. ℐ Incommoda atque iniurias: Callide laudata uxore non repetit vitia meretricis apud meretricem et simul contentus de uxoris laudibus vitia meretricis intelligi. ℐ Incommoda atque iniurias viri omnes ferre: Figura ἔλλειψις.

V. 91. Tegere: Hoc plus est, quam ferre. Et tegere, quod meretricem amaret. Et plus dixit tegere, quam celare. Tegere enim ad hoc dixit, ut non solum cuiquam non ediceret, sed et ne quis sciret.

V. 92. Hic animus: Pamphili. Oratorie dixit. Non enim Pamphilum dixit, sed animum Pamphili. ℐ Uxoris misericordia: Ἀμφιβολία. ℐ Hic animus: Hic pro tum. Virgilius:

Hic annis gravis atque animi maturus Alethes.

ℐ Uxoris misericordia: Recte, quia ex misericordia amor nascitur. Sic et in Phormione: *Misertum est, virgo ipsa facie egregia.* Virgilius:

Heu quibus ille
iactatus fatis.

V. 93. Partim victus huius iniuria: Qualitas relativa ad ea. ℐ Devinctus, partim victus: De proximo repetivit παρόμοιον devinctus, victus.

V. 94. Paulatim elapsus: Adeo est tardus amor Pamphili et magnus, ut etiam post iniurias difficile discedat. ℐ Elapsus est: Animus, non Pamphilus.

V. 95. Postquam par ingenium nactus est: An sibi par? an absolute bonum? ut dicimus: *Sic par est facere te.*

V. 17. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 246.
V. 20. *Phormione* Act. 1. sc. 2. v. 50.
V. 21. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 13.

Intérea in Imbro móritur cognatús senex
Horúnce: ea ad hos redíbat lege heréditas.
Eo amántem invitum Pámphilum extrudít pater:
Relínquit cum matre híc uxorem: nám senex
Rus ábdidit se: huc ráro in urbem cónmeat.

V. 97. *Horúnce. ad hos ea rédiit lege heréditas.*
V. 99. *Relíquit hic cum mátre uxorem.*
V. 100. *Rus ábdit sese.*

Ergo aut sibi par aut uxori, id est, liberali feminae. ℱ PAR INGENIUM NACTUS EST: PAR INGENIUM eandem voluntatem. Salustius: *Quos eadem odisse et eadem metuere in unum coegit.* Idem alibi: *Nam idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est.*

V. 96. INTEREA IN IMBRO MORITUR COGNATUS SENEX: Bene causa abitionis Pamphili narratur. ℱ MORITUR COGNATUS SENEX: Bene, quod ait SENEX. Nam acerbum funus non conveniebat fabulae in comoedia, itaque apud Terentium aut meretrix molesta aut ex duabus una uxor moritur aut senex. Ita ex huius modi mortibus vel incommodum vitatur vel lucrum insuper nascitur, ut non sit causa lugendi.

V. 97. HORUNCE: Maluit HORUM quam *dominorum* dicere. ℱ EA AD HOS REDIBAT LEGE HEREDITAS: Verbo iuris usus est. Ea enim legitima est hereditas, quae familiae debebatur.

V. 98. EO AMANTEM: Modo iam uxorem. Non enim amicam. ℱ INVITUM PAMPHILUM EXTRUDIT PATER: Invitum recessisse vis verbi demonstrat. Nam proprie *extrudere* dicitur, qui manibus expellit, sed hic translatione usus est, ut ostenderet tantum importunitatis verbis senis fuisse, quantum impulsio manuum efficere potuisset. ℱ EXTRUDIT: Verbum necessitatis [et aptum importunitati].

V. 99. RELINQUIT: Inertia praesentis temporis. Legitur et RELIQUIT. ℱ RELINQUIT CUM MATRE HIC UXOREM: Praeparatio ad futurum errorem.

V. 100. NAM SENEX RUS ABDIDIT SESE: NAM hic incoeptiva particula est, ut:

Nam meus conservus est homo haud magni preti.

Plautus in Milite glorioso. ℱ RUS ABDIDIT SESE: Verbum reprehendentis senem, quod SESE ABDIDIT dixit. ℱ HUC RARO IN URBEM COMMEAT: Huc bene dixit, ut ostendat Parmenonem in urbe esse. Mira οἰκονομία. Fac enim praesentem, et nullus error in fabula est. ℱ COMMEAT: Commeare est abesse

V. 3. *Salustius Iugurtha* cap. 31.
V. 4. *Idem alibi*] *in bell. Catilin.* c. 20.
V. 29. *Plautus in Milite glorioso* Act. II. sc. 1. v. 67.

PH. Quid adhúc habent infírmitatis núptiae?
PAR. Nunc aúdies: primo hós dies conplúsculos
Bene cónveniebat sáne inter eas: ínterim
Mirís modis odísse coepit Sóstratam:
Neque lítes ullae intér eas, postulátio
Numquám. PH. Quid igitur? PAR. Sí quando ad eam accésserat
Confábulatum, fúgere e conspectu ílico:

V. 103. *cónvenibat.*

inde, ubi te esse oporteat. Ergo hoo dicto ostendit, quam raro ad urbem veniat senex, quippe commeatus est ex aliqua commoratione temporalis abscessus.

V. 101. QUID ADHUC HABENT INFIRMITATIS NUPTIAE?: Bene usque adhuc suspensa narratio est. Et in hac interrogatione quasi substomachatur Philotis decepta, quod nihil videat infirmitatis in nuptiis, quod optaverat. ¶ QUID ADHUC HABENT?: Hoc tristior meretrix dixit.

V. 102. NUNC AUDIES: Sic ait, quasi iam dudum audire cupienti vel quasi ad molestam percontatricem.

V. 103. BENE CONVENIEBAT SANE: BENE pro multum et SANE valide, quia qui sanus, idem est validus.

V. 104. MIRIS MODIS: Miris exemplis.

*V. 103. INTERIM MIRIS MODIS ÓDISSE: Huc usque Parmenonem poeta verba passus est dicere, cetera actibus servaturus. ¶ INTERIM MIRIS MODIS: Mire ad finem comoediae rerum explanatio reservatur. Namque si quaeras, fallitur Parmeno, cum non odio socrus, sed pudore simultatem adversus socrum Philumena simulaverit. ¶ INTERIM: Modo repente, et est adverbium temporis.

V. 105. POSTULATIO: Expostulatio, querela. Sed proprie expostulatio est apud illum ipsum, qui peccaverit, postulatio de illo apud alterum.

V. 106. QUID IGITUR?: IGITUR recte dixit, si hoc non fuit, quid ergo?

*V. 105. POSTULATIO: Querela et quasi iusta interpositio querelarum.

*V. 106. QUID IGITUR: IGITUR dixit. Si hoc non fuit, quid igitur?

V. 107. FUGERE E CONSPECTU ILLICO: Bene E CONSPECTU, utpote, quae caveret gravida intelligi. Sed tamen subiungitur: VIDERE NOLLE, ut ignorantia Parmenonis appareat, qui argumentum odiorum credidit, quod Philumena neque videri vellet neque videre. ¶ FUGERE E CONSPECTU: Ne videretur.

Vidére nolle: dénique ubi non quít pati,
Simulát se ad matrem adcérsi ad rem divínam: abit.
Ubi illíc dies est conplúris, adcersí iubet:
Dixére caussam túm nescio quam. Iterúm iubet:
Nemó remisit. Póst quam accersunt saépius,
Aegram ésse simulant múlierem. Nostra ílico
It vísere ad eam: admísit nemo. Hoc úbi senex
Rescívit, heri ea caússa rure huc ádvenit:
Patrém continuo cónvenit Philúmenae.

V. 111. *Dixére causam néscio quam. iterúm iubet.*
V. 112. *póst quam accersit saépius.*

V. 108. Videre nolle: Ne videret. ℐ Denique ubi non quit pati: Pati et sustinere et sustineri intelligi potest hoc loco. Utrum postquam non potuit sustinere socrum, an postquam illam socrus ferre non potuit, sic se celantem nurum? Potest etiam sic intelligi: Ubi non potuit argumenta odii sui ipsa nurus pati et continere, migravit a socru. ℐ Non quit pati: Tolerare aut tolerari, quia *patior* commune est. Nam *patior te* et *a te* dicimus.

V. 109. Abiit: Proprie abiit, quia non exspectavit, ut mitteretur.

V. 110. Ubi illic dies est conplures: Ἀρχαίως dies, non *diebus est* dixit. ℐ Accersi iubet: Non addidit quae, quia intelligitur.

V. 111. Dixere causam tunc nescio quam: Ideo nescio quam, quia nullius momenti ac falsam.

V. 112. Nemo remisit: Hic iam apertius odium videtur, ubi nec iam fingitur causa. ℐ Postquam accersunt: Subauditur *nostri*, id est missi a socru.

V. 114. It visere: Ut:

Populare penates
Venimus.

*V. 112. Postquam accersunt: Id est missi a nobis scilicet. Et mira varietas.

*V. 114. It visere ad eam: Visere officii est, videre quaerentis aliquem. ℐ Admisit nemo: Iniuriosa etiam ipsa pronuntiatio est. ℐ Hoc ubi senex rescivit: Scimus quae ad nos deferuntur, *rescimus* celata.

V. 115. Heri ea causa: Bene ea causa, quippe qui se ruri abdidisset.

V. 19. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 527.

Quid égerint intér se, nondum etiám scio:
Nisi sáne curae est, quórsum eventurum hóc siet.
Habés omnem rem: pérgam quo coepi hóc iter.
PH. Et quídem ego: nam constítui cum quodam hóspite
Me esse íllum conventúram. PAR. Di vortánt bene
Quod agás. PH. Vale. PAR. Et tu béne vale, Philótium.

V. 117. NONDUM ETIAM SCIO: *Παρέλκον* tertium et deest *scire*. Et est *σύλληψις* SCIO SCIRE cum *ἀναβάσει*. ¶ NONDUM ETIAM: Recte servavit reliquis partibus fabulae pendulum et attentum spectatorem.

V. 118. NISI SANE CURAE EST, QUORSUM EVENTURUM HOC SIET: Bene, quia curiosus est Parmeno et idem garrulus. Nam per totam fabulam talis inducetur. ¶ QUORSUM EVENTURUM: *Ἔλλειψις*. Deest *scire*.

V. 119. HABES OMNEM REM: Quasi dicat, quam audire expetisti. ¶ PERGAM QUO COEPI HOC ITER: PERGAM HOC ITER, ut:

Tendere iter pennis.

¶ QUO COEPI HOC ITER: Ad portum scilicet.

V. 120. NAM CONSTITUI CUM QUODAM HOSPITE: Dicit causam, cur in reliqua fabula non appareat persona huius meretricis. ¶ CONSTITUI: CONSTITUI proprie. Nam de huius modi rebus dicitur convenire et constituere, de cuius modi rebus apud extraneos meretrices agunt.

V. 121. DII VORTANT BENE QUOD AGAS: Saepe enim res eveniunt aliter, quam volumus. Et ideo Vortumnus colitur, qui praeest rebus vertentibus.

V. 11. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 240.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

LACHES. SOSTRATA.

LA. Pro deum átque hominum fidém! quod hoc genus est, quae haéc est coniurátio?
Utin ómnes mulierés eadem aeque stúdeant nólintque ómnia?
Neque déclinatam quídquam ab aliarum íngenio nllam réperias?
Itaque ádeo uno ánimo omnes sócrus oderúnt nurus:

V. 2. *Utn' ómnes mulierés eadem aeque stúdeant nolintque ómnia?*
V. 4. *[Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus].*

V. 1. PROH DEUM ATQUE HOMINUM FIDEM: In hac scaena accusatio socrus est, quae se coniecturaliter defendit, dicens nihil a se factum in perniciem nurus. ℱ PROH HOMINUM FIDEM: Ἐμπαθῶς ab exclamatione coepta scaena est. Senex enim est difficilis et iratus. ℱ QUOD HOC GENUS EST, QUAE HAEC EST CONIURATIO: Conatur Terentius adversus famam socrum bonam reperire, et incipit a generali exclamatione, quo vehementior sit eius accusatio, paulatimque ad speciale crimen descendit. ℱ QUOD HOC GENUS: Accusatio a persona, cui accidit ex sexu, et quod socrus est. ℱ CONIURATIO: Consensio bonae rei est, coniuratio malae. Et inde coniuratio Catilinae dicta est. ℱ QUAE EST HAEC CONIURATIO: Accusatio a re.

V. 2. UT OMNES MULIERES EADEM AEQUE STUDEANT: Bono argumento utitur. Laesisti nurum, quia socrus es, et nulla socrus diligit nurum. ℱ UT OMNES MULIERES: Accusatio a causa eadem. ℱ STUDEANT: Maioris operis est studere quam velle.

V. 3. NEQUE DECLINATAM QUIDQUAM: Id est, flexam vel inflexam ab eo, quod declinaverit, ne parum sit, diversam vel dissimilem dixisse. Ut est illud: *Illum tumultum inflexit.*

V. 4. ITAQUE ADEO UNO ANIMO: Nescias an ex sententia hac vel adeo ex hac scaena nomen fabulae sit inventum. ℱ ITAQUE ADEO: Necessaria sententiae ἀμφιβολία ad describendam utramque personam.

Viris ésse advorsas aéque studium est, símilis pertináciast.
In eódemque omnes míhi videntur lúdo doctae ad málitiam:
Ei lúdo, si ullus ést, magistram hanc ésse satis certó scio.
SOS. Me míseram, quae nunc quámobrem accuser, néscio. LA. Hem!
Tu néscis? SOS. Non, ita mé di bene ament, mí Laches:
Itaque úna inter nos ágere aetatem líceat. LA. Di mala próhibeant.

V. 5. *Viris advorsari aéque studium est, símilis pertináciast.*
V. 7. *Ei lúdo, si ulla sit magistra, hanc ésse satis certó scio.*
V. 8. 9. *SO. Me míseram, quae nunc, quámobrem accuser, néscio.*
L. hem, tu néscias.
SO. Ita mé di bene ament, mí Laches.

V. 5. VIRIS ESSE ADVORSAS: Aliud argumentum: L a e s i s t i n u r u m, u t m i h i a d v e r s a r e r i s. Nam socrus et omnes mulieres adversantur viris. ℐ SIMILIS PERTINACIA EST: *Αὔξησις*. Nam STUDIUM et b o n u m est, PERTINACIA vero n u m q u a m n o n m a l a. ℐ AEQUE STUDIUM EST: STUDIUM est [dedita opera] voluntas hominis attentior atque impensior.

V. 6. IN EODEMQUE OMNES MIHI VIDENTUR LUDO DOCTAE AD MALITIAM: Tria in accusatione posuit, ex quibus duo sunt communis, unum ipsius, q u o d m u l i e r e s t et q u o d s o c r u s, communia, quod ipsa specialiter magistra ad malitiam, Sostratae. Ex his colligit iniuriam passam nurum per coniecturam.

V. 7. ET EI LUDO, SI ULLUS EST, MAGISTRAM: Magna amplificatio criminis. Dubitat an sit l u d u s malitiae, et m a g i s t r a m non dubitat Sostratam, sed CERTO SCIO inquit.

V. 8. ME MISERAM: Et haec, quae *ἐμπαθῶς* [ab exclamatione] coepit, ad misericordiam spectat defendentis oratio. ℐ QUAE NUNC QUAMOBREM ACCUSER NESCIO: Oratorie pro se loquitur mulier: si quidem maioris innocentiae est n e s c i r e c r i m e n, quam d e f e n d e r e. Et his verbis ostenditur sine noxa esse etiam Philumenam, non solum hanc, quae loquitur, Sostratam.

V. 10. ITAQUE: Modo duae partes sunt orationis.

*V. 9. NON, ITA ME DI BENE AMENT, MI LACHES: Modo MI LACHES non est blandientis, sed eius, qui periclitetur innoxius. ℐ NON, ITA ME DII AMENT: *Ἄτεχνος πίστις* per ius iurandum. ℐ NON, ITA ME DII AMENT: Animadvertendum veteres non minus *εὐφημισμὸν* in verbis, quam *κακέμφατον* neglexisse, velut hic: ITA ME DI BENE AMENT.

SOS. Meque ábs te inmerito esse áccusatam póstmodo resciscés. LA. Scio:
Te inmérito? an quidquam pro ístis factis dígnum te dicí potest?
Quae me ét te et familiám dedecoras: filio luctúm paras.
Tum autem éx amicis ínimici ut sint nóbis adfinés facis:
Qui illúm decrerunt dígnum, suos cui liberos conmítterent.
Tu sóla exorere, quaé perturbes haéc tua inpudéntia.

V. 11. 12. *SO. Meque ábs te inmerito esse áccusatam, póstmodo resciscés, scio.*
L. Te inmérito? an quicquam pro ístis factis dígnum te dicí potest.
V. 16. *Tu sóla exorere, quaé perturbes haéc, tua inprudéntia.*

*V. 10. DI MALA PROHIBEANT: Seniliter odit uxorem, cuius amor optabilis fuit in adolescentia. ∮ DI MALA PROHIBEANT: Ut una inter nos agere aetatem liceat.

V. 11. POSTMODUM RESCISCES: Haec figura ab oratoribus ἐπάγγελμα nominatur, in qua aliquid promittimus iudicibus nos probaturos, cum metuimus, ne quid illis temere persuasum sit. ∮ POSTMODUM RESCISCES: Fiducia innocentiae. Resciscere est, quom quod de industria celatur, vix argumentorum vi agnoscitur.

V. 12. AN QUIDQUAM PRO ISTIS FACTIS: Amare παρὰ προσδοκίαν.

V. 13. QUAE ME ET TE ET FAMILIAM: Sic accusat, quasi iam probaverit crimen. Et est amplificatio. ∮ QUAE ME ET TE ET FAMILIAM: Haec exaggeratio est, quae δεινότης appellatur, cum ex uno maleficio multa fiunt ab oratoribus crimina. ∮ DEDECORAS: Dedecoratur, quod honestum est animo, turpatur, quod honestum est corpore.

V. 15. CUI SUOS LIBEROS COMMITTERENT: Nota LIBEROS in significatione et unius filiae. ∮ DIGNUM SUOS CUI LIBEROS COMMITTERENT: Multum sonanter et accusatorio strepitu nec masculinum genus nec femininum posuit: nec unam, sed liberos. Sic Cicero: *En cui tuos liberos committas*, quum de uno ageret. Et *Habemus enim liberos parvos*, de puella. ∮ DIGNUM: Sic dixit DIGNUM, ut honoris genus sit, accipere uxorem meruisse.

V. 16. TU SOLA EXORERE: Emergis, reperiris. Ver-

V. 22. *Cicero Accusat.* lib. I. c. 37. §. 93.
V. 23. *Et*] *Cicero Accusat.* lib. I. c. 58. §. 153.

SOS. Egon? LA. Tu, ínquam, mulier, quaé me omnino
lápidem, non hominém putas.
An quía ruri crebro ésse soleo, néscire arbitrámini
Quo quísque pacto hic vítam vostrorum éxigat?
Múlto melius híc quae fiunt, quam íllic ubi sum adsi-
dué, scio:

V. 18. *An, quia ruri esse crébro soleo, néscire arbitrámini.*
V. 20. *quam illi ubi sum adsidué, scio.*

bum hoc impudentiam notat. Cicero: *Exortus est servus, qui quem in eculeo appellare non posset, eum accuset solutus.* ℐ EXORERE: Exsistis. Exoriri dicitur, qui non exspectatus invadit aliquem.

V. 17. TU, INQUAM, MULIER, QUAE ME OMNINO LAPIDEM, NON HOMINEM PUTAS: TU MULIER ἔμφασιν malitiae habet. Et omnino expressio consuetudinis est ad indignationem. Et lapis numquam utilis nisi ad telum, quem magis ad iniuriam delegit. Nam saxum melius, quam lapis. Ut Virgilius:

Saxaque subvectare humeris.

ℐ TU, INQUAM, MULIER: Sic Euripides:

Πολλὰς ἂν εὕροις μηχανάς. γυνὴ γὰρ εἶ.

Et Virgilius:

Varium et mutabile semper
Femina.

ℐ LAPIDEM, HAUD HOMINEM: Sufficeret: LAPIDEM PUTAS, sed de stomacho: HAUD HOMINEM, additum est. Plautus:

Herus meus elephanti corio circumtectus est, non suo.

ℐ HAUD HOMINEM PUTAS: *Ἐν ἤθει.* Sic Apollodorus: *σύ με παντάπασιν* * eHCAY *λίθον.*

V. 18. AN QUIA RURI CREBRO ESSE SOLEO: Memor sui est, qui dixerat: *Rus abdidit sese.*

V. 19. QUO PACTO QUISQUE VESTRORUM: VESTRORUM pro *vestrum.* Sic veteres.

V. 20. MULTO MELIUS HIC QUAE FIUNT: Ὑπερβολῇ usus est, ut in Adelphis: *An non prius totis sex mensibus olfecissem?*

V. 1. *Cicero pro rege Deiotaro* Cap. I. §. 3.
V. 9. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 131.
V. 12. *Euripides Androm.* v. 35.
V. 14. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 569.
V. 18. *Plautus Mil. glor.* Act. II. sc. 2. v. 80.
V. 23. *Rus*] *supra* Act. I. sc. 2. v. 106.
V. 27. *in Adelphis* Act. III. sc. 3. v. 43.

Ídeo, quia ut vos míhi domi eritis, proínde ego ero famá foris.
Iám pridem equidem audívi cepisse ódium tui Philúmenam:
Mínumeque adeo mírum: et, ni id fecísset, magis mirúm foret.
Sét non credidi ádeo, ut etiam tótam hanc odissét domum:
Quód si scissem, illa híc maneret pótius, tu hinc issés foras.
Át vide, quam inmerito aégritudo haec óritur mi abs te, Sóstrata:

V. 21. *Ídeo quia, ut vos dómi mihi eritis, proínde ego ero famá foris.*

V. 21. Ideo quia ut vos mihi domi eritis: Mire confirmat, unde sciat, ne suspiciose crimen obiicere videretur. Et bene mihi, quia commoditas familiae ad hunc redundatura est.
V. 22. Pridem equidem audivi cepisse odium tui Philumenam: Primo obiurgatio est Sostratae, cur non amet nurum: secundo est, cur non ametur a nuru: tertio cur usque adeo, ut puella nupta deserat domum.
V. 23. Minimeque adeo mirum: 'Satis amare pro merito dicit odium, contra meritum amorem, simulque excusat nurum, quae oderit talem socrum, et simul praevenit: Quid? si non laesa est, sed odio me habet?
V. 24. Sed non credidi adeo: Deest *osuram fuisse.*
V. 25. Illa hic maneret: ....
V. 26. [At vide quam immerito aegritudo haec mihi oritur abs te, Sostrata:] Ἠθικῶς post acrem invectionem se ipsum miseratur, ut invidiam durae inclamationis in ipsam convertat. Sic in Andria:
Age nunc iam: ego pol hodie, si vivo, tibi
Ostendam, herum quid sit pericli fallere.
Et continuo:
O Chreme,
Pietatem gnati, nonne te miseret mei?
Tantum laborem capere ob talem filiam?
§ Quam immerito aegritudo haec oritur mihi abs te, Sostrata: Postquam de iniuria dixit, de persona eius, cuius fama est, id est * cum. § Aegritudo haec oritur: Oritur et

V. 17. *in Andria* Act. V. sc. 2. v. 25.
V. 20. *continuo*] ibid. v. 27 sq.

Rús habitatum abií, concedens vóbis et rei sérviens,
Súmptus vestros ótiumque ut nóstra res possét pati,
Meó labori haud párcens, praeter aéquom atque aetatém meam:
Nón te pro his curásse rebus, né quid aegre essét mihi?
SOS. Nón mea opera, néque pol culpa evénit. LA. Immo máxume.

---

magnitudinem rei significat et repentinum impetum, ut supra: *Tu sola exorere.*

V. 27. Rus habitatum abii: Quia dixit: *Senex rus abdidit sese.* ¶ Concedens vobis: Ne diceretur: Quid? si voluptatis causa? ¶ Vobis: Melius pluraliter, quam si diceret *tibi.*

V. 28. Vestros sumptus otiumque: Sumptus vestros idem quod alibi: *Otium, vitam urbanam.* Vel quod nihil acquiritis, ut in Adelphis: *Hanc ego clementem vitam urbanam atque otium sequutus sum.*

*V. 27. Concedens vobis et rei serviens: Concedens vobis, id est, ut vos in urbe essetis. ¶ Rei serviens: Res servit divitibus, quia abundant, rei serviunt pauperes, quia coarctant se ad angustias rei. Ita ergo res pro qualitate sua et servit et ei rei servitur. Horatius:

Imperat aut servit collecta pecunia cuique.

*V. 28. Otiumque: Hoc amare, quasi nihil agentibus. ¶ Ut nostra res posset pati: Mediocris scilicet, ut comici patris familias.

V. 29. Praeter aequum atque aetatem meam: Praeter aequum, quia vos estis domini, vel quia vos fruimini, cum ego doluerim. ¶ Aetatem: Quia senex. Virgilius:

Vires ultra sortemque senectae.

V. 30. Non te pro his curasse rebus: Mirus sensus: Pro his, inquit, tot rebus unam et facilem redderes, curares, ne quid aegre esset mihi. Et te sic pronuntiandum, quasi dicat: Etsi alii non curarent, [tu] curare debuisti.

V. 31. Non mea opera neque culpa: Vellet dicere: Nurus culpa evenit, sed melius dixit: Non mea, ne accusando confirmaret, quod dixit senex: *Omnes socrus oderunt nurus.* ¶ Neque pol culpa evenit: Bene additum: Neque pol culpa. Potuit enim fieri, ut non fecerit ipsa iniuriam, sed

V. 1. *ut supra*] v. 16.
V. 8. *in Adelphis* Act. I. sc. 1. v. 17.
V. 14. *Horatius Epist.* lib. I. ep. 10. v. 47.
V. 20. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 114.
V. 29. *Omnes*] supra Act. II. sc. I. v. 4.

Sóla hic fuisti: in te ómnis haeret cúlpa sola, Sóstrata.
Quae híc erant, curáres: quom ego vos sólvi curis céteris.
Cúm puella anúm suscepisse ínimicitias nón pudet?
Íllius dices cúlpa factum? SOS. Haud équidem dico, mí Laches.
LA. Gaúdeo, ita me dí ament, gnati caússa: nam de té quidem,

V. 33. *Quae híc erant curáres; cum ego vos cúris solvi céteris.*

tamen permiserit fieri. Mire tamen nec ipsa accusat nurum. § NON MEA OPERA, NEQUE POL CULPA: Videtur unum dixisse OPERA et CULPA, et tamen non est idem. OPERA est enim, si scientes laeserimus, CULPA, si nescientes: quorum alterum sceleris, alterum stultitiae est.

V. 32. SOLA HIC FUISTI: Ratio. Et deest ENIM, ut sit: Sola enim hic fuisti, quod ad filium et maritum pertinet. Nam non sola, cum qua nurus. § SOLA HIC FUISTI: SOLA, quantum pertinet ad regendam domum, ceterum et filius et nurus erant, sed SOLA, id est, sine me. § IN TE OMNIS HAERET CULPA: Etsi est in nuru iniuria aliqua, culpa in te omnis est tamen, Sostrata. § SOLA, SOSTRATA: Optime geminavit SOLA, more irascentium: nondum nomen posuit et SOSTRATA additum ad amaritudinem inclamantis.

V. 33. QUUM EGO VOS SOLVI CURIS CETERIS: Vos pro te, ut:

Desiste manum committere Teucris.

V. 34. CUM PUELLA ANUM SUSCEPISSE INIMICITAS: Hoc dicit, tamquam concesserit etiam nurum iniquam esse.

*V. 33. QUUM EGO VOS SOLVI: Nova figura SOLVI VOS.

V 35. DICES ILLIUS CULPA FACTUM: Praevenit defensionem, et eam sic pronuntiavit, ut crimen.

*V. 34. CUM PUELLA: Ut PUELLAM blande dixit, ita hanc cum amaritudine anum.

*V. 35. HAUD EQUIDEM DICO, MI LACHES: MI LACHES modo dixit, quasi gravissimum accusatorem arguens et quasi defatigata et delassata eius inclamationibus. Non ergo blandientis est modo MI, sed invidiose rogitantis.

V. 36. GAUDEO: ITA ME DI AMENT: GNATI CAUSA: Quod similis filius non sit, an quod talem uxorem habeat, quam nec inimica accusare possit? Et GNATI CAUSA dixit, quia talem uxorem habens sua causa quid gaudeat non habet. § NAM DE TE

V. 17. *ut] Virgilius Aen.* lib. XII. v. 16.

Sátis scio, peccándo detriménti nil fierí potest.
SOS. Quí scis, an ea caússa, mi vir, me ódisse adsimuláverit,
Út cum matre plús una esset? LA. Quíd ais? non signi hóc sat est,
Quód heri nemo vóluit visentem ád eam te intro admittere?
SOS. Énim lassam oppidó tum esse aiebant: eo ád eam non admíssa sum.

V. 41. *SO. Énim lassam oppidó tum esse aibant: eo ád eam non admíssa sum.*

QUIDEM SATIS SCIO: Id est: Nihil detrimenti fit, si tu pecces, id est, numquam, inquit, peccando peior fieri potes, sed es eadem, quae semper es. Sensus est: Iam talis es, ut peior fieri non possis. Sic Cicero: *Est idem Verres, qui fuit semper.*

V. 37. PECCANDO DETRIMENTI: Servas, inquit, numerum peccatorum, nec fit ullum copiae detrimentum. Sed cum plurimum delinquas, tantundem semper admittitur. ¶ PECCANDO DETRIMENTI: Hic sensus obscurus est, at tamen hoc dicitur: quantumcunque, inquit, sceleris admiseris, id est, quantumcumque peccaveris, nihil de tua existimatione minuitur, nihil de pudore derogatur: eadem es, quae fuisti, quia peior fieri non potes. [Sic Cicero: *Est idem Verres, qui fuit semper.*] ¶ PECCANDO DETRIMENTI: Quidam hanc putant εἰρωνείαν, quasi dicat: Certus sum, quod ex nullo peccato tuo damnum pati possumus. Sed male.

V. 38. QUI SCIS AN EA CAUSA, MI VIR: Defensio a derivatione causae, in qua ostenditur non hanc esse, quam obiicit causam senex, cur abiicit nurus ad matrem suam.

V. 39. UT CUM MATRE ESSET: Deest *sua*. ¶ UT CUM MATRE UNA PLUS ESSET?: Ἰδιωτικῶς dixit, id est, diu a maiorem partem.

V. 40. QUOD HERI NEMO VOLUIT: Bene infirmavit defensionem senex dicendo: Si propter matrem abiit, cur tu exclusa es, cum venires?

V. 41. ENIM EAM LASSAM OPPIDO: Infirmius defenditur socrus, ut error senis usque ad καταστροφὴν perseveret. ¶ ENIM LASSAM EAM OPPIDO: Pro OPPIDO ENIM dixit. Supervacua ponitur interdum haec coniunctio aut pro altera coniunctione. ¶ OP-

V. 4. *Cicero Accusat.* lib. I. cap. 1. §. 2.

LA. Tuós esse illi móres morbum mágis, quam ullam aliam rem árbitror:
Ét merito adeo: nám vostrarum núlla est, quin gnatúm velit
Dúcere uxorem: ét quae vobis plácita est condició, datur:
Úbi duxere inpúlsu vostro, vóstro inpulsu easdem éxigunt.

PIDO: Valde. Translatio a rusticis, qui interrogati, quem ad modum fruges provenissent, respondebant: *Oppido*, id est, quae sibi et oppido sufficere potuissent. ❡ Eo: Propterea, ideo.

V. 42. TUOS ESSE EGO ILLI MORES: Acerbissime instituit senex et accusationi uxoris et defensioni nurus: si quidem hoc sensu dicat, nurum nec mendacii culpam incurrere, quae vere aegrotet ex moribus malae socrus.

V. 43. NAM VESTRARUM NULLA EST: Pro *vestrum*. Hoc enim [venit] ab eo, quod est *vester*. ❡ QUIN GNATUM VELIT: QUIN quae non.

V. 44. ET QUAE VOBIS PLACITA EST CONDICIO, DATUR: Imago hic quaedam argumentationis, quae dicitur *ἀπ᾽ ἀρχῆς ἄχρι τέλους*, quod Latine dicitur: *Ab initio ad finem.* Et ut generaliter coepit invectionem, ita generaliter conclusit in socrus. Et est sensus: Eo improbius facitis, quod illas, quas elegeritis, odistis.

V. 45. UBI DUXERE IMPULSU VESTRO [, VESTRO IMPULSU]: Bene verba eadem stomachose et significanter repetivit, ut improbitas ex proximo appareat IMPULSU. ❡ UBI DUXERE IMPULSU: Videtur, ut supra diximus, haec tota scaena ad hoc interposita, ut fabulae nomen hinc intelligeremus inventum. ❡ IMPULSU: Impudentiam socrus impulsus repetitio demonstravit. ❡ IMPULSU VESTRO: Sic in Heautontimorumeno:

Scortari crebro nolunt, nolunt crebro convivarier.

V. 24. *in Heautontimorumeno* Act. I. sc. 2. v. 32.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

PHIDIPPUS. LACHES. SOSTRATA.

PH. Etsí scio ego, Philúmena, meum iús esse, ut te cógam,
Quae ego ínperem facere: égo tamen patrio ánimo victus fáciam,
Ut tibi concedam: néque tuae lubídini advorsábor.
LA. Atque éccum Phidippum óptume video: hínc iam scibo: quid sit.
Phidíppe, etsi ego meis me ómnibus scio esse ádprime obsequéntem,

---

V. 5. *Phidippe, et ego meis me ómnibus scio esse ádprime obsequéntem.*

V. 1. Etsi scio ego, Philumena, meum ius esse: In hac scaena moralis allocutio Phidippi est ad filiam, mitissimi patris colorem ostendens. § Etsi scio ego: Apparet et hic multa prius patri suo Philumenam locutam fuisse. Ergo haec responsio est, non principium. § Ut te cogam: Etiam invitam scilicet. § Scio ego meum ius esse, ut te cogam: Hoc idem in Adelphis: *Non necesse habeo omnia pro meo iure agere.*

V. 2. Patrio animo victus: Bene victus, quia non ratione facio. Victus est undecumque, qui recedit a iure.

V. 3. Neque tuae libidini: Libido est quaelibet voluntas temere suscepta. Et bene libidini. Est enim non aequum a domo mariti abesse nuptam. Etsi enim pro voluntate posuit libidinem, tamen subaccusavit hoc nomine.

V. 4. Optume: Opportune. § Ex hoc iam scibo: Legitur et hinc locale adverbium. Et quasi comminatur uxori, modo se inventurum ipsam peccasse, non nurum. § Quid siet: Utrum quid sit rei, an quid siet nurus? utrum innocens an iniqua? Et videtur hoc Sostratae dicere. Nam vicini sunt inter se proximi Laches et Phidippus.

V. 5. Phidippe, etsi ego meis: Expostulatio Lachetis apud Phidippum accusationem continens, tamquam causam iniuriarum

V. 7. in *Adelphis* Act. I. sc. I. v. 26.

Set nón adeo, ut mea fácilitas conrúmpat illorum ánimos:
Quod tú si idem facerés, magis in rem nóstram et vostram id ésset.
Nunc video in illarúm potestate ésse te. PH. Heia véro.
LA. Adii te heri de fília: ut veni, ítidem incertum ámisti.
Haud íta decet, si pérpetuam vis ésse adfinitátem hanc,
Celáre te iras: sí quid est peccátum a nobis, prófer:
Aut éa refellendo aút purgando vóbis conrigémus,

V. 7. *Quod tú si idem facerés, magis rem in vóstram et nostram id ésset.*
V. 8. *Nunc video in illarum ésse te potéstate. PH. heia véro.*
V. 10. *Haut íta decet, si pérpetem hanc vis ésse adfinitátem.*
V. 12. *Aut éa refellendó tibi aut purgándo corrigémus.*

intendat. ∫ ADPRIME: Vehementissime. ∫ SCIO ESSE ADPRIME OBSEQUENTEM: Principium a persona eius, cum quo agitur, et sua, et an utile sit, nimis obsequi hominem suis?

V. 6. SED NON ADEO, UT MEA FACILITAS: FACILITAS indulgentia. ∫ SED NON ADEO, UT MEA FACILITAS: Deest *tamen.* Et est ἀνακόλουθον tertium.

V. 8. EIA VERO: Modo adverbium corripientis. ∫ EIA VERO: Παρέλκον. ∫ NUNC VIDEO: Iucunde temperat eius culpam, quem accusat, cum dicat illum coactum a suis facere sibi iniurias.

V. 9. ADII TE HERI DE FILIA: Narratio. Et memoriter poeta, quia dixit:

Heri ea causa rure huc advenit:
Patrem continuo Philumenae convenit.

∫ ITIDEM INCERTUM AMISTI: Pro *amisisti* συγκοπή. Et ITIDEM quid est? an id: Incertum amisisti, ut ad te incertus veni? Iungendum ergo: UT VENI, ITIDEM, ut sit: Ut veni, amisisti itidem incertum. Incertus, inquit, veni, incertus a te recessi.

V. 10. HAUD ITA DECET: Non usque adeo decet. Et est confirmatio. ∫ HAUD ITA DECET: Bene additum est ITA. Etsi enim celandae irae, non usque adeo tamen, ut discordiam pariant.

V. 11. AUT EA REFELLENDO AUT PURGANDO: Refellit, qui negat, purgat, qui quidem fatetur, et sic defendit. Ergo refellimus per coniecturam, purgamus per ceteros status.

V. 12. *quia dixit*] supra Act. I. sc. 2. v. 115 sq.

Te iúdice ipso: sín east caussá retinendi apúd vos,
Quia aégra est: te mi iniúriam facere árbitror, Phidíppe,
Si métuis, satis ut meaé domi curétur diligénter.
At íta me di ament, haúd tibi hoc concédo: etsi illi páter es,
Ut tu íllam salvam mágis velis, quam ègo: id ádeo gnati caússa,
Quem ego íntellexi illam haúd minus quam se ípsum magnificáre.

V. 13. *Te iúdice ipso. sín east retinéndi causa apút vos.*
V. 17. *Ut tu illam salvam mágis velis; id ádeo gnati caúsd.*
V. 18. *Quem ego íntellexi illam haút minus quam se ipsum magni fácere.*

V. 13. TE IUDICE IPSO: Virgilius:

Pan deus Arcadia mecum si iudice certet.

Quid enim est TE IPSO, nisi scilicet reo culpae et tibi ipsi ac tuis faventi? vel qui me speres vincere.

*V. 11. VOBIS CORRIGEMUS: Plus dixit VOBIS, quam *tibi.*

*V. 13. SIN EA EST CAUSA RETINENDI APUD VOS: Reprehensio.

V. 14. ARBITROR, PHIDIPPE: Bene addidit nomen, excitans audientem.

V. 16. AT, ITA ME DII AMENT, HAUD: Addidit ius iurandum. Vix enim credibile est tantundem amare socerum, quantum patrem.

*V. 15. UT MEAE DOMI CURETUR DILIGENTER: Ut ne non. Et iungendum est SATIS DILIGENTER. Non enim: METUIS SATIS.

*V. 16. ETSI ILLI PATER ES: Salustius in primo libro: *Et liberis eius avunculus erat.* ¶ ETSI TU ILLI PATER ES: Compendium attulit Virgilius:

Heu fuge, nate dea.

Hoc enim sentit: Quamquam natus dea sis, fuge tamen.

V. 17. ID ADEO GNATI CAUSA: Honeste amori nurus rationem subiecit piam. Nam non continuo rectum est, nimis amari a socero nurum, nisi propter filium diligatur. Bene ergo GNATI CAUSA. Incredibile est enim patrem non patris pietate superari.

V. 18. QUEM EGO INTELLEXI: Et causam sui amoris ostendit et mariti nullam erga coniugem culpam, quippe qui amet. Et a Parmenone dictum: *Eo amantem invitum Pamphilum extrudit pater.* ¶ QUEM EGO INTELLEXI ILLAM HAUD MINUS, QUAM

V. 1. *Virgilius Eclog.* IV. v. 59.
V. 18. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 289.

Neque ádeo clam me est, quam ésse eum gravitér laturum crédam,
Hoc sí rescierit: eó domum studeo haéc prius quam ille ut rédeat.
PH. Lachés, et diligéntiam vestram ét benignitátem
Novi: ét quae dicis, ómnia esse, ut dícis, animum indúco.
Et te hóc mi cupio crédere: illam ad vós redire stúdeo,

V. 19. *Neque ádeo clam te est, quam ésse eum latúrum graviter crédam.*
V. 20. *Hoc sí rescierit: eó domum studeo hánc, prius quam ille huc rédeat.*

SE IPSUM M.: Hic subtiliter oneratur culpa nurus, si quidem indignis iniuriam faciat socero et marito.

V. 19. NEQUE ADEO CLAM ME EST, QUAM ESSE: Ingeniosissime poeta iam praeparat causam simulaturo ob hanc rem iracundiam Pamphilo.

V. 20. HAEC PRIUS QUAM ILLE HUC REDEAT: Hic subtiliter etiam terrorem iniecit iracundiae mariti.

V. 21. LACHES, ET DILIGENTIAM VESTRAM: Principium similiter a persona est factum. ℐ LACHES, ET DILIGENTIAM VESTRAM: Remotivo statu agit Phidippus pro persona sua. Nam in filiam removet culpam, cur non redeat, et relativam simul tentat qualitatem. Potest enim videri eam iniuria socrus ad hanc voluntatem esse compulsam. ℐ LACHES, ET DILIGENTIAM VESTRAM: Ab eo coepit, quo maxime motus est et quod in primis purgandum sibi fuit, ne suspectam aut voluntatem aut diligentiam habere videatur affinium. Et cum affectu quodam et gemitu dixit LACHES, quod ille ait PHIDIPPE. Et bene a nomine coepit, ut consentire illi videatur. Et DILIGENTIAM, quod ille ait: *Sin metuis, satis ut meae domi etc.* Et VESTRAM melius, quam *tuam*, cum ille dixerit de se tantum. Et BENIGNITATEM, quod ait: *Haud tibi concedo, etsi illi pater es, ut tu illam etc.* ℐ ET DILIGENTIAM VESTRAM ET BENIGNITATEM: Ἀπόδοσις ad utrumque. DILIGENTIAM, quia dixit: *Si metuis, satis ut meae domi curetur diligenter.* BENIGNITATEM, quia dixit: *Haud tibi concedo, etsi illi pater es, ut tu illam salvam magis velis, quam ego.*

V. 22. ET QUAE DICIS OMNIA ESSE, UT DICIS: Quod iuravit, et quod dixit *gnati causa*, et quod addidit: *Quod illam amet Pamphilus.*

V. 23. ET TE HOC MIHI CUPIO CREDERE: Melius, quam si et hic iuraret. ℐ ET TE HOC MIHI CUPIO CREDERE: Bene collegit ex vicissitudine, quod volebat.

Si fácere possim ulló modo. LA. Quae rés te facere id próhibet?
Eho, núm quidnam accusát virum? PH. Minumé. Nam postquam adténdi
Magis ét vi coepi cógere, ut redíret, sancte adiúrat
Non pósse apud vos Pámphilo se absénte perduráre.
Aliúd fortasse aliís viti est: ego sum ánimo leni nátus:
Non póssum advorsarí meis. LA. Hem, Sóstrata. SO. Heu me míseram!

V. 24. *L. quae rés te id facere próhibet?*
V. 28. *Aliúd fortasse alií viti est.*

V. 24. Si facere possim: Hic est remotio: Si facere possim ullo modo. Et mollius dixit, quam si: *Nec facere possum,* dixisset. Hoc enim vult intelligi: Volo et non possum facere.

V. 25. Eho, numquidnam accusat virum: Gesticulatio quaedam secretiora quaerentis. Saepe enim de maritis puellae parentibus queri solent aliquid eius modi, quod solis ipsis committendum est. ∫ Eho, numquidnam accusat virum: Eho interiectio ponentis aurem propiorem. Nam illa quaerit, quae solent de maritis puellae matribus queri. ∫ Nam postquam attendi: Institi. Et vide, num desit animum, ut sit: *Adtendi animum.* Non enim plenum est, sed nudum. Adverti enim *oculos* aut *animum* subauditur.

V. 26. Sancte adiurat: Τὸ ad nunc auctivum est. Significat enim *valde.*

V: 27. Non posse apud vos Pamphilo se absente perdurare: Bene hic addidit poeta verba Philumenae, ad quae Phidippus respondebat, cum diceret: *Etsi scio ego, Philumena, meum ius esse eto.* ∫ Non posse aput vos Pamphilo se absente perdurare: Magnifice contra illud, quod Laches dixit, aegre laturum Pamphilum. Et ita locutus est, quasi hoc Pamphilo gratius esse debeat. ∫ Perdurare: Proprie et muliebriter dixit.

V. 28. Aliud fortasse aliis vitii est: Sic dixit, ne diceret: Sed coge, ut redeat. Et mollius dixit aliis, quam si *tibi* dixisset. ∫ Ego sum animo leni natus: Hoc contra illud, quod primum dictum est: *Etsi ego meis omnibus scio me esse apprime obsequentem, sed non adeo, ut facilitas mea illorum corrumpat animos.* ∫ Animo leni natus: Hoc est plenum. Nam animo leni, cum dicimus, ἐλλειπτικῶς profertur.

V. 29. Non possum: Conclusio.

*V. 28. Ego sum animo leni: Qualitas venialis.

LA. Certúmne est istuc? PH. Núnc quidem ut vidétur: set num quíd vis?
Nam est quód me transire ád forum iam opórteat. LA. Eo tecum úna.

V. 31. *Nam est quód me transire ád forum iam opórtet. L. eo tecum úna.*

'V. 29. HEM SOSTRATA: Quae dixisti: *Non mea opera neque pol culpa evenit.* ❡ HEU ME MISERAM: Ad se rediri totiens, quasi delassata conqueritur.

V. 30. CERTUMNE EST ISTUC?: Quod Philumena non redeat.

V. 31. NUM QUID VIS: Discedentis verbum. ❡ TRANSIRE: Cito ire.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

SOSTRATA.

SOS. Edepol ne nos súmus inique aeque ómnes invisaé viris,
Própter paucas: quae ómnes faciunt dígnae ut videamúr malo.
Nam íta me di ament, quód me accusat núnc vir, sum extra nóxiam.
Sét non facile est éxpurgatu: ita ánimum induxerúnt, socrus

V. 3. *Nam ita me di ament, quód me accusat vir nunc, sum extra nóxiam.*

V. 1. EDEPOL NE NOS MULIERES SUMUS INIQUE AEQUE OMNES INVISAE: In hac scaena est allocutio, qua inducitur secum loquens anus, per quam orationem mores eius et animus mitis intelligi possit. ℱ INIQUE AEQUE: Comicum παρόμοιον. Et vide sententiam defensionem accusatarum socruum continentem contra illud, quod ait: *Itaque uno animo omnes socrus oderunt nurus.* Officium enim boni poetae est nullum genus hominum specialiter laedere. Sic Virgilius:

Quod saepe malae legere novercae.

Id est, non omnes novercae, sed tantum malae. ℱ EDEPOL NE NOS: Laches generaliter incusavit socrus. Haec plurimas defendit. Causa accusationis iniquae. Non enim omnes sumus malae.

V. 3. NAM ITA ME DI AMENT: Bene iurat. Nam sine iure iurando incredibile est, sit bona socrus. ℱ QUOD ME ACCUSAT: Deest *in eo*, ut sit: In eo, quod me accusat nunc vir, sum extra noxiam. An QUOD propter quod?

V. 4. SOCRUS OMNES INIQUAS ESSE: Intelligitur, quibus iniquas, id est, nuribus, quia socrus nomen est ad aliquid dictum. ℱ ITA ANIMUM INDUXERUNT: *Inducere animum* est ita tenere, ut non amittant, id est, persuadere animo suo.

V. 8. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 282.

Ómnis esse iníquas: haud pol mé quidem. Nam numquám secus
Hábui illam, ac si ex mé esset nata: néc, qui hoc mi eveniát, scio:
Nísi pol filiúm multimodis iam éxspecto, ut redeát domum.

V. 7. *Nisi pol filiúm multimodis iam éxpeto, ut redeát domum.*

V. 5. HAUD POL ME QUIDEM: Esse iniquam subaudiendum a superiore est, ut sit POL pro pleno iure iurando. ∫ HAUD POL ME QUIDEM: Subaudiendum *scio esse* aut *novi esse* aut tale quid secundum ἔλλειψιν, quae familiaris est his, qui secum loquuntur.

V. 6. NEC HOC QUI MIHI EVENIAT: QUI unde.

V. 7. MULTIS MODIS: Vehementer. ∫ IAM EXSPECTO, UT REDEAT DOMUM: Quia nihil mirum in matre est exspectare, ut filius redeat, idcirco additum MULTIS MODIS.

ACTUS TERTI SCAENA PRIMA.

PAMPHILUS. PARMENO. MYRRHINA.

PAM. Némini ego plura acérba credo esse éx amore homini úmquam oblata,
Quám mi. Heu me infelicem, hancine ego vítam parsi pérdere?
Hácine caussa ego erám tantopere cúpidus redeundí domum? cui
Quánto fuerat praéstabilius, úbivis gentium ágere aetatem,

V. 1. *Némini plura ego acérba credo esse éx amore homini úmquam oblata.*
V. 3. 4. *Hácine causa eram égo tantopere cúpidus redeundí domum? ah,*
Quánto fuerat praéstabilius, úbivis gentium ágere aetatem.

V. 1. NEMINI EGO PLURA ACERBA: Hic allocutio est per conquestionem. Et bene non se amatoribus modo, sed infelicibus amatoribus comparavit. Et principium est a summa totius mali. ¶ NEMINI EGO PLURA ACERBA: Ab eo loco conquestionis, in quo dicitur, quod nulli fere talia adversa contigerint. ¶ NEMINI EGO PLURA ACERBA: Nimis cothurnati et tragici in hac scaena dolores essent, non comici, nisi adderet: Ex AMORE. ¶ ACERBA ESSE CREDO: Acerba ex amore. Acerba dupliciter evenerunt Pamphilo, ex praeterito de meretrice, ex praesenti de uxore.

V. 2. HEU ME INFELICEM: Ab ipsa simplici exclamatione. ¶ HANCINE EGO VITAM: Ab eo, quod ab adversis ad adversa delatus sit. ¶ PARSI PERDERE: *Parco* conservo *parsi* facit, *parco* veniam do *peperci*. Modo ergo continui, abstinui significat.

V. 3. CUPIDUS REDEUNDI DOMUM: Ab eo, quod contra spem contigit malum.

V. 2. HEU ME INFELICEM: Lacrimans hoc dicit.

V. 4. UBIVIS GENTIUM AGERE AETATEM: A malorum suorum comparatione. ¶ UBIVIS GENTIUM AGERE AETATEM: Magna

Quam húc redire, atque haéc ita ésse míserum me resciscere?
Nám nos omnes, quíbus est alicunde áliquis obiectús labos,
Ómne quod ést intérea tempus, príus quam id rescitúmst, lucrost.
PAR. Át sic citius, quí te expedias hís aerumnis, réperias.

V. 5. *Nam ómnibus nobis, quibus est alicunde áliquis obiectús labos.*

detestatio praesentis loci, eligere quamvis terram vel quamvis gentem potius, quam eam, in qua est. Virgilius:

Tollite me, Teucri, quascumque abducite terras.

Et GENTIUM hic abundat. Et bene: UBIVIS GENTIUM AGERE AETATEM, quia supra dixerat: *Hanccine ego vitam parsi perdere?* Nimis enim tragicum fieret: *Satius erat in mari perire.*

V. 5. ATQUE HAEC ITA ESSE MISERUM ME RESCISCERE: Quod ait, lacrimantis est. *Resciscere* est vix reperire, quod de industria fuerat celatum.

V. 6. NAM NOS OMNES, QUIBUS EST ALICUNDE: Aut deest *apud*, ut sit: *Apud nos omnes*, aut NOS OMNES pro nobis omnibus. ℐ NAM NOS OMNES: Ratio superioris sensus. Et deest *apud* aut *penes* aut quid tale. ℐ NAM NOS OMNES, QUIBUS EST: Constat hanc *σύλληψιν* esse. Rettulit enim LUCRO EST, non ad NOS OMNES, sed ad QUIBUS EST ALICUNDE, ut sit ordo: NAM QUIBUS EST ALICUNDE ALIQUIS OBIECTUS LABOS, LUCRO EST TEMPUS, hoc est, NOS OMNES. ℐ NAM NOS OMNES, QUIBUS EST: Hac figura usus est etiam Tullius pro Murena: *Praetor interea ne se pulcrum ac beatum putaret, ei quoque carmen compositum est.* Nam ille dativum casum subiecit, cum praeposuisset nominativum. Et totum Apollodori est, qui sic ait: * ΟΙΓΑΡΑCΙCΟΥΝΙΕC ΤΟΝ χΡωCΝΟΥ ΔΙΘΝ ΚΙ ΤΙΚΗΚΟΤΗC. ℐ QUIBUS EST ALICUNDE: Hoc genus locutionis absolutum dicitur. Tale est apud Virgilium:

Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulae spectabis caedis acervos.

V. 7. RESCITUM EST: Σχῆμα ἀκαταΝΟΝ.

V. 8. AT SIC: Sed sic. ℐ AT SIC CITIUS QUI TE EXPEDIAS AERUMNIS, REPERIAS: At hoc modo, quod venisti et discordias esse didicisti, celerius reperire poteris, quo modo aerumnis te absolvas. Et bene EXPEDIAS AERUMNIS. Aut enim

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 601.
V. 18. *Tullius pro Murena*] Cap. 12. §. 26.
V. 24. *apud Virgilium Aen.* lib. I. v. 244.

Sí non rediissés, hae irae fáctae essent multo ámpliores:
Sét nunc adventúm tuum ambas, Pámphile, scio réverituras.
Rém cognosces: íram expedies: rúrsum in gratiám restitues.
Lévia sunt, quae tú pergravia esse ín animum induxtí tuum.
PAM. Quid cónsolare me? án quisquam usquam géntiumst aequé miser?
Prius quam hánc uxorem dúxi, habebam alibi ánimum amori déditum:

V. 9. *Sí non rediissés, haec irae fáctae essent multo ámpliores.* solvunt nos curae abeuntes aut impediunt et ligant advenientes. Ut:

Solvite corde metum, Teucri, secludite curas.

§ AT SIC, CITIUS QUI: Sententia contraria. Nam supra sic collegit: Si ignorare mala sua uni cuiquo bonum est, sequitur, ut malum sit ea cito cognovisse. Infra sic: Si malis suis succurrere uni cuique quam primum bonum est, sequitur, ut ea cito cognovisse sit perquam optimum.

V. 10. SED NUNC ADVENTUM TUUM AMBAS, PAMPHILE, SCIO REVERITURAS: Ne accusare alteram altera audeat.

V. 11. REM COGNOSCES: Melius est *rem*, quam *litem*. § REM COGNOSCES: IRAM EXPEDIES: RURSUM IN GRATIAM RESTITUES: Τρίκωλος sententia. Et bono ordine usus est. Prius enim fit querela, deinde ponitur iracundia, postremo reditur in consilium.

V. 12. LEVIA SUNT, QUAE TU PERGRAVIA ESSE: Genus consolationis non a substantia, sed a quantitate. Non dicit non esse causam sollicitudinis, sed levem dicit. § QUAE TU PERGRAVIA ESSE: Bene additum contra LEVIA non *gravia*, sed PERGRAVIA. § LEVIA SUNT: A quantitate. § QUAE TU IN ANIMUM INDUXTI TUUM: Persuasisti tibi.

V. 13. QUID CONSOLARE ME? AN QUISQUAM USQUAM: Ut solet in vero angore, ipsa consolatione aegrescit dolor. Et ingeniose non inquit *dicis*, sed CONSOLARIS ME, et hoc ipso ostendis scire te, quod miser sum.

V. 14. PRIUS QUAM HANC UXOREM DUXI: Hoc refert ad illud caput, in quo ait: *Nemini plura ego acerba credo esse*

V. 2. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 566.

Iam in hác re ut taceam, cuívis facile scítust, quam fuerím miser:
Tamén numquam ausus súm recusare eám, quam mi obtrudít pater.
Vix me illíuc abstraxi atque ínpeditum in ea éxpedivi animúm meum:
Vixque húc contuleram, hem nóva res ortast, pórro ab hac quae me ábstrahat:
Tum mátrem ex ea re me aút uxorem in cúlpa inventurum árbitror:
Quod quom íta esse inveneró, quid restat, nísi porro ut fiám miser?

V. 15. *cuívis facile est scítu, quam fuerím miser.*
V. 17. *Vix me hínc abstraxi, atque ínpeditum in eo éxpedivi animúm meum.*
V. 19. *Tum aut mátrem ex ea re aút uxorem etc.*

ex amore homini umquam oblata. § PRIUS QUAM HANC UXOREM DUXI: Ante rem. § HABEBAM ALIBI ANIMUM AMORI DEDITUM: An miser sit in amore ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους. Ante rem, in re et post rem. § HABEBAM ALIBI: Gravius dixit ALIBI, quam si *in meretrice* diceret. Et maluit ALIBI dicere, quam *ad meretricem*.

V. 16. QUAM MIHI OBTRUDIT: Recte enim dici potuit: Quo modo ergo uxorem duxit, si amabat? Et bene OBTRUDIT, quia invito. Sic alibi: *Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest, itur ad me.* Et OBTRUDIT pro obtrudebat, ἐνεργείᾳ temporis.

V. 17. VIX ME ILLINC EXTRAXI: Vix vel μόλις vel statim significat. § ATQUE EXPEDIVI ANIMUM MEUM: Curae, ut diximus, aut ligant aut solvunt, ut Virgilius:

Quae mihi reddat eum vel eo me solvat amantem.

Amatoris enim curae vincula dicuntur.

V. 18. VIXQUE HUC: Maluit HUC, quam *ad uxorem* dicere. § EHEM NOVA RES ORTA EST, PORRO: PORRO deinde. Et vim habet deinde modo implicationem continuarum miserarum referentis.

V. 20. QUOD CUM ITA ESSE INVENERO, QUID RESTAT NISI PORRO UT FIAM MISER?: Ordinem servavit allocutionis, in quo a praeteritis, a praesentibus, a futuris inducitur personae loquentis oratio. § NISI PORRO UT FIAM: PORRO postea vel in postremum. Alii coniunctionem putant.

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 479.

Nam mátris ferre iniúrias me, Pármeno, pietás iubet:
Tum uxóri obnoxiús sum: ita olim suó me ingenio pértulit:
Tot meás iniuriás: quae numquam in úllo patefecít loco.
Set mágnum nescio quíd necesse est évenisse, Pármeno,
Unde íra inter eas íntercessit, quaé tam permansít diu.
PAR. Haut quidem hércle parvom, sí vis vero véram rationem éxsequi.
Non máxumas, quae máxumae sunt ínterdum irae, iniúrias
Faciúnt: nam saepe est, quíbus in rebus álius ne iratús quidem est,

---

V. 23. *Tot meás iniuriás, quae numquam núllo patefecít loco.*
V. 26. *Aut quidem hércle parvom, sí vis veram vérba ad rationem éxigi.*
V. 27. *Non máxumae, quae máxumae sunt ínterdum irae, iniúriae.*

V. 21. PIETAS IUBET: Apte, quia FERRE dixit, addit IUBET.

V. 22. TUM UXORI OBNOXIUS SUM: Matris cum dixisset, non intulit *uxoris*, sed mutavit casus. ¶ ITA OLIM SUO ME INGENIO PERTULIT: OLIM ad diuturnitatem rettulit, non ad spatium praeteriti temporis.

V. 23. TOT MEAS INIURIAS: Hae sunt iniuriae, quas supra dixit: *Nocte illa prima virginem non attigit: quae consecuta est nox eam, nihilo magis.* Et deinde: *Quid interea? ibatne ad Bacchidem? Quotidie.* ¶ TOT MEAS INIURIAS: Aliam vim habet, quod dixit: ME PERTULIT, aliam, quod adiecit: INIURIAS MEAS, aliam, quod reticuit. [¶ QUAE NUMQUAM ULLO PATEFECIT LOCO:] Non dixit QUAS, sed QUAE, ut ad omnia, non ad INIURIAS referatur extrema conclusio.

V. 24. SED MAGNUM NESCIO QUID NECESSE EST: Bene de ambabus sentiens putat magnam causam esse, quae iram fecerit et iram diuturnam.

V. 25. QUAE TAM PERMANSIT DIU: Et a re et a tempore.

V. 26. HAUD QUIDEM HERCLE PARVUM EST: Servilis ratio et sordida, et non his respondens omnibus, quae dixit Pamphilus, sed tantum novissimae parti. ¶ SI VIS VERO VERAM RATIONEM EXSEQUI: VERO vel nomen est vel coniunctio vel adverbium.

V. 27. NON MAXIMAS, QUAE MAXIMAE SUNT INTERDUM IRAE, INIURIAS FACIUNT: Iniuriae faciunt iras, non irae iniurias, sed hic FACIUNT ὑπαλλακτικῶς dixit secundum superiorem rationem increpans errorem Pamphili, qui de irae magnitudine

Quom de eádem caussa est íracundus fáctus inimicíssumus.
Pueri ínter sese quám pro levibus nóxiis irás gerunt!
Quaprópter? Quia enim, qui eós gubernat ánimus, infirmúm gerunt.
Itidem íllae mulierés sunt ferme ut púeri, levi senténtia:

V. 30. *Pueri ínter sese quás pro levibus nóxiis irás gerunt?*

aestimet iniuriae quantitatem. Alii FACIUNT probant, ostendunt intelligunt. Caute dixit INTERDUM. Plerumque enim sic.

*V. 26. PARVUM: Subaudiendum, *necesse est evenisse* vel *evenit*. Nam consequens sententia tollit, quod ille dixit: *Necesse est.*

*V. 27. NON MAXUMAS, QUAE MAXUMAE SUNT: Sensus est, in quo primum: Non irae iniurias faciunt, accipiendum est, secundum: Non maxumas maxumae. ℐ FACIUNT: Pro ostendunt.

V. 29. CUM DE EADEM CAUSA: [Rectum erat si diceret, *cum in hisdem rebus*.] Adiiciendo CAUSA obscuravit elocutionem suam, sed convenit servo haec humilitas orationis. Nam planum erat, si diceret: Nam saepe est, quibus in rebus alius ne iratus quidem est, cum de eisdem rebus est iracundus factus inimicissimus. EST autem pro evenit dixit. Et est ordo: SAEPE EST, CUM QUIBUS IN REBUS ALIUS NE IRATUS QUIDEM EST, DE EADEM CAUSA IRACUNDUS FACTUS EST INIMICISSIMUS. ℐ IRACUNDUS FACTUS INIMICISSIMUS: Iratus quidem est, qui ex aliqua re lacessitus irascitur, iracundus, qui ex parva nullave causa praecedente irascitur.

V. 30. PUERI INTER SESE: Argumentum a simili. ℐ QUAM PRO LEVIBUS NOXIIS: Interrogative. ℐ NOXIIS: Iniuriis, culpis.

V. 31. QUAPROPTER: *Διαλεκτικῶς* interrogat. ℐ QUIA ENIM, QUI EOS GUBERNAT ANIMUS: *Αἰτιολογικὴ ἀπόκρισις*. ℐ INFIRMUM GERUNT: *Ἐσχηματισμένως ἀντὶ τοῦ infirmus est.* Sed *ἀνακολουθία* ista convenit servo.

V. 32. ITIDEM ILLAE MULIERES SUNT FERME UT PUERI: Artificiose MULIERES a persona, a similitudine PUERI, a facto IRAS GERUNT, ab accidentibus similitudinis ANIMUS INFIRMUS: a collatione personae mulieris accidentium LEVI SENTENTIA, a facto FORTASSE UNUM ALIQUOD VERBUM INTER EAS IRAM HANC CONCIVERIT, qua sententia totum hic sublatum est, quod ait: *Sed magnum nescio quid necesse est evenisse, Parmeno, unde ira inter eas intercessit.*

Fortásse unum aliquod vérbum inter eas íram hanc concíverit.
PAM. Abi, Pármeno, intro, ac mé venisse núntia. PAR. Hem, quid hoc ést? PAM. Tace.
Trepidári sentio ét cursari rúrsum prorsum. PAR. Agedum, ád fores
Accédo propius. Hém, sensistin? PAM. Nóli fabulárier:
Proh Iúppiter? clamórem audivi. PAR. Túte loqueris: mé vetas?
MYR. Tace óbsecro mea gnáta. PAM. Matris vóx visast Philúmenae.
Nullús sum. PAR. Qui dum? PAM. Périi. PAR. Quam ob rem? PAM. Néscio quod magnúm malum

---

V. 33. *Fortásse unum aliquod vérbum inter eas íram hanc concivísse, ere.*

V. 33. FORTASSE UNUM ALIQUOD VERBUM INTER EAS IRAM HANC CONCIVISSE: Sic Plautus: *Fortasse te amare suspicarier.* Nam veteres infinitivo modo adiungebant *fortasse.* ℱ CONCIVERIT: Commoverit.

*V. 32. ITIDEM ILLAE MULIERES: Sexus alius ad ingenium et sensus idem est. Et mire similitudinem contulit ad id, quod agitur.

*V. 33. IRAM HANC CONCIVERIT: Legitur et CONCIVISSE. Et *rem concivisse* est rem novam fecisse. ℱ CONSCIVERIT: Decreverit, fecerit.

V. 35. ET CURSARI RURSUM PRORSUM: RURSUM proprie retro, PRORSUM ante significat. Et est proverbiale, ut dicimus: *Rursum deorsum, intro foras, hac illac* et similia, Graeci ἄνω κάτω. ℱ TREPIDARI SENTIO, ET CURSARI RURSUM PRORSUM: Trepidatio ad vocem refertur loquentium: cursatio ad sonum pedum. Et trepidatur [primo] ab his, qui morbum putant: cursatur ab his, qui partum sciunt.

V. 37. TUTE LOQUERIS: ME VETAS: Mire expressus est mos auscultantium.

V. 38. TACE, OBSECRO, MEA GNATA: Non solum hic Iuno Lucina non inducitur, sed etiam silentium parturienti insuper imponitur, quia furtiva conceptio est. Et tamen eius modi verba sunt matris, ut dumtaxat argumentum scientibus manifesta sint, Pamphilo vero et Parmenoni tamquam aegram continentis filiam videantur. ℱ TACE, OBSECRO, MEA GNATA: Conceptum furtivum furtim convenit nasci.

V. 39. QUIA PERII: Satis amatorie.

Profécto, Parmenó, me celas. PAR. Úxorem Philúmenam
Pavitáre nescio quíd dixerunt: íd si forte est, néscio.
PAM. Intérii: cur mihi íd non dixti? PAR. Quía non poteram una ómnia.
PAM. Quid mórbi est? PAR. Nesció. PAM. Quid? nemon médicum adduxit? PAR. Néscio.
PAM. Cesso hinc ire intro, ut hóc quam primum, quídquid est, certó sciam?
Quonám modo, Philúmena mea, núnc te offendam adféctam?
Nam sí periculum ullum ín te inest, perísse me una haud dúbium est.

V. 42. *PAM. Intérii: cur id mihi non dixti?*
V. 46. *Nam si periclum in te úllum inest, perisse me una haut dúbium est.*

*V. 38. MATRIS VOX VISA EST: Omnia haec, quae sensu percipi possunt, *visa* dicimus. Virgilius:
Visaeque canes ululare per umbram.

V. 40. UXOREM PHILUMENAM PAVITARE: PAVITARE τῷ ἐξουθενισμῷ. ¶ PAVITARE NESCIO QUID: *Pavere* et *timere* et ad corporis et ad animi perturbationem veteres referebant. Plautus in Bacchidibus: *Nam ut in mari vecta, credo, timida es.* Ergo PAVITARE *aegrotare*, quia sic horruisse visa ac palpitare venis.

V. 42. QUIA NON POTERAM UNA OMNIA: Deest *dicere.*

*V. 39. NULLUS SUM: Rursus se infelicem et miserum appellavit hic. ¶ NULLUS SUM: Αὐξητικῶς.

*V. 42. QUIA NON POTERAM UNA OMNIA: Cum stomacho pronuntiavit et deest *dicere.*

V. 43. NEMON MEDICUM ADDUXIT?: Scilicet ex quo scire posses. ¶ NESCIO: Perturbatus Parmeno idem repetit verbum. Et verbum aptum est personae servili.

V. 44. CESSO HINC IRE INTRO: Cultum proloquium. Sic autem agit poeta, ut gravem morbum in uxore suspectans maritus protinus ingrediatur et partum improvisus offendat.

V. 45. QUONAM MODO, PHILUMENA: Amatoria ἀποστροφή. Sic in Phormione: *Quod si eo meae fortunae redeunt, Phanium, abs te ut distrahar, nulla est mihi vita expetenda.*

V. 46. NAM SI PERICULUM ULLUM IN TE INEST: Multum dixit: SI IN TE PERICULUM INEST, me periisse non dubito.

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 257.
V. 22. *in Phormione* Act. I. sc. 4. v. 23.

PAR. Non úsus facto est míhi nunc hunc intró sequi:
Nam invísos omnis nós esse illis séntio:
Heri némo voluit Sóstratam intro admíttere.
Si fórte morbus ámplior factús siet,
Quod sáne nolim, máxume heri caussá mei:
Servom ílico introísse dicent Sóstratae:
Aliquíd tulisse cómminiscentúr mali,
Capiti átque aetati illórum, morbus qui aúctus sit.
Hera in crímen veniet: égo vero in magnúm malum.

V. 52. *Servom ilico introiisse dicent Sostratae.*

Tantus autem affectus non est mariti tantum, sed amatoris quoque. ¶ NAM SI PERICULUM ULLUM: Non permisit amor dicere *perituram*, sed periculum.

*V. 45. OFFENDAM AFFECTAM: Lassam possessamque morbo. Ab eo, quod est *affici*, unde *affectus* dicuntur, propter quos afficimur.

V. 47. NON USUS EST FACTO: Vide artificem Terentium, quem ad modum alias per Pamphilum, alias per ipsum Parmenonem invenit, quem ad modum nesciatur a ceteris virginem ante nuptias ab ipso Pamphilo vitiatam esse. ¶ NON USUS: Non utile. ¶ FACTO EST: FACTO abundat.

V. 48. NAM INVISOS OMNES NOS ESSE ILLIS SENTIO: Acute eius modi causam repperit, quae vel hominem curiosum contineret, quaeque non Parmenonem modo, sed mox etiam Sostratam arceat ab ingressu.

V. 49. HERI NEMO VOLUIT SOSTRATAM: Quasi alius dixerit: *Unde intelligis?* ¶ HERI NEMO VOLUIT SOSTRATAM: Argumentum odii.

V. 51. MAXIME HERI CAUSA MEI: Bene MAXIME, qui et propter ipsam vel propter invidiam socrus non velit fieri graviorem morbum.

V. 52. SERVUM ILICO INTROISSE: Mire, ut criminosius suspiciosiusque sit, non Lachetis aut Pamphili servum, sed Sostratae, nec Parmenonem saltem.

V. 53. COMMINISCENTUR: Dicent, cum confinxerint.

V. 54. CAPITI ATQUE AETATI ILLORUM: Bene τῷ εὐφημισμῷ maluit ILLORUM, quam *puellae* dicere, quod utique intelligitur. ¶ QUI: QUI unde.

V. 55. HERA IN CRIMEN: Sostrata in litem. ¶ EGO VERO IN MAGNUM MALUM: In quaestionis tormenta.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

SOSTRATA. PARMENO. PAMPHILUS.

SOS. Nescío quid iam dudum aúdio hic tumúltuari mísera:
Male métuo, ne Philúmenae magis mórbus adgravéscat:
Quod te, Aésculapi, et té, Salus, ne quíd sit huius, óro.
Nunc ád eam visam. PAR. Heus, Sóstrata. SOS. Hem!
PAR. Iterum ístinc excludére.

V. 4. *Iterum ístinc excludére?*

V. 1. NESCIO QUID IAM DUDUM AUDIO HIC TUMULTUARI: In hac scaena quasi quaedam deliberatio est, continens suasionis dissuasionisque partes, quas in subditis considerabimus. ¶ HIC: Quia nimis vicini sunt.
V. 2. MAGIS MORBUS ADGRAVESCAT: Gravior fiat. Proprie, quia morbi graves sunt dicti. Virgilius:
Ubi aut morbo gravis aut iam segnior annis Deficit.
Salustius: *Morbi graves ob inediam insolita vescentibus.* ¶ MALE METUO, NE PHILUMENAE MAGIS: Instat Terentius bonam socrum facere, ut bonam meretricem faciat.
V. 3. QUOD TE, AESCULAPI, ET TE, SALUS: Deest *propter*, ut sit, *propter quod.*
V. 4. NUNC AD EAM VISAM: Sic Virgilius:
Respice ad haec.
¶ HEM: Interiectio est novas res audientis. ¶ HEUS, SOSTRATA: Vide quem ad modum per semet ipsum Parmeno, per Parmenonem arceatur Sostrata, quae neque deesse propter officium neque ingredi propter socrum inducitur. ¶ ITERUMNE ISTINC EXCLUDERE?: Bene ITERUM, ut illi pudorem incuteret de repetitione iniuriae. Et memoriter. Iam enim dixit: *Nostra ilico it visere ad eam. Admisit nemo.* Et simul vide, quam vehementius ad iniuriam sonet excludi, quam non admitti.

V. 6. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 95.
V. 14. *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 454.

SOS. Ehem, Pármeno, tun híc eras? perii, quid faciam mísera?
Non vísam uxorem Pámphili, quom in próxumo hic sit aégra?
PAR. Non vísas? ne mittás quidem viséndi caussa quémquam.
Nam quí amat cui odio ípsus est, bis fácere stulte dúco.
Labórem inanem ipsús capit, et illí molestiam ádfert.
Tum fílius tuus íntroiit vidére, ut venit, quíd agat.
SOS. Quid aís! an venit Pámphilus? PAR. Venít. SOS. Dis gratiam hábeo.
Hem, istóc verbo animus mí rediit, et cúra ex corde excéssit.
PAR. Iam eá de caussa máxume nunc húc introire nólo.

V. 5. EHEM, PARMENO: EHEM interiectio est eius, quae commota sit nova re.

V. 6. NON VISAM UXOREM PAMPHILI: Ut dixit supra: *Servum Sostratae*, non Parmenonem, sic hic: UXOREM PAMPHILI dixit magis, quam Philumenam, ut animum et officium eiusdem socrus et matris breviter demonstraret.

V. 6. NON VISAS?: Unam rem Sostrata consuluit: hic de duabus respondet. Namque et illam non vult ingredi et cavet, ne ipse mittatur. Et bene QUEMQUAM, ne aperte pro se loqui videatur.

V. 8. NAM QUI AMAT, CUI ODIO IPSUS EST: Aliam causam subiunxit, quia durum fuerat ipsi Sostratae dici, quod supra dictum est. ¶ NAM QUI AMAT: Una causa a sententia morali. ¶ CUI ODIO IPSUS EST: Deest *eam* vel *eum*.

V. 9. ET ILLI MOLESTIAM ADFERT: Bene hoc adiecit, ne qui amat, hoc dicat: *Laborem, dum promerear, quem amo.*

V. 10. TUM FILIUS TUUS: Alia causa ab eventu. ¶ VIDERE, UT VENIT, QUID AGAT.: Quod supra, *visere.* An visere officii est apud aegros, videre cognitionis? Et ideo additum: QUID AGAT.

V. 11. AN VENIT PAMPHILUS?: Bene imitatur affectum.

V. 12. HEM: Interiectio feminina ac matronalis. ¶ EX CORDE EXCESSIT: Geminavit praepositionem.

*V. 9. LABOREM INANEM IPSUS CAPIT ET ILLI MOLESTIAM ADFERT: Hoc validissimum ad dissuadendum fuit.

V. 13. NUNC HUC NTROIRE NOLO: Cur, si venit Pamphilus, non sit introeundum, causa narratur.

Nam si remittent quídpiam Philúmenae dolóres,
Omném rem narrabít, scio, contínuo sola sóli:
Quae intér vos intervénerit, unde ortum ést initium írae.
Atque éccam video ipsum égredi. Quam trístist! SOS. O mi gnáte.
PAM. Mea máter, salve. SOS. Gaúdeo venísse salvom. Sálvan
Philúmena est? PAM. Meliúscula est. SOS. Utinam ístuc ita di fáxint.

V. 14. *Nam si remittent quíppiam Philúmenam dolóres.*
V. 16. *Quae intér vos intervénerint, unde ortum ést inítium írae.*
V. 17. *Atque éccum video ipsum égredi, quam tristis. SOS. o mi gnáte.*

V. 14. NAM SI REMITTENT QUIPPIAM: Verbum activum quasi neutrum posuit. ¶ PHILUMENAE DOLORES: Δραματικῶς errat. Non enim vere dolor morbi est, cum sit partus.

V. 15. SCIO, CONTINUO SOLA SOLI: Ut:

Haud, credo, invisus caelestibus auras
Vitales carpis.

Et sic SOLA SOLI dicitur, quo modo *praesens praesenti.* Sic Virgilius:

Illum absens absentem auditque videtque.

V. 16. UNDE ORTUM EST: Pro *sit*, ἀνακόλουθον tertium. ¶ QUAE INTER VOS INTERVENERIT: Melius sic, quam si diceret: *Quae illi feceris.*

V. 17. QUAM TRISTIS EST: Χαρακτηρισμὸς locuturi Pamphili. ¶ O MI GNATE: Ordo est: O MI GNATE, GAUDEO TE SALVUM VENISSE, sed intercedit Pamphilus tristis.

V. 18. SALVAN PHILUMENA EST?: Cito probat Pamphilo se amare nurum, cum post salutationem nihil prius, quam de salute uxoris eius inquirat. ¶ SALVAN PHILUMENA EST?: Mire obviam sibi exeuntem filium nihil aliud, nisi de Philumena interrogavit, ut ostenderet eius morbum curae sibi esse.

V. 19. MELIUSCULA EST: Verum est, quantum ad morbum pertinet. ¶ MELIUSCULA EST: Hoc et ad morbum et ad eventum partitudinis verum est. Ita non mentitur Pamphilus matri. ¶ UTINAM ISTUC ITA DI FAXINT: Diligentiore officio loquitur, ut rea apud filium socrus.

V. 4. ut) *Virgilius Aen.* lib. I. v. 391,
V. 8. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 83.

Quid tu ígitur lacrumas? aút quid es tam trístis? PAM. Recte, máter.

SOS. Quid fúit tumulti? díc mihi: an dolór repente invásit?

PAM. Ita fáctumst. SOS. Quid morbi ést? PAM. Febris. SOS. Cotídiana? PAM. Ita áiunt.

I sódes intro, cónsequar iam té, mea mater. SOS. Fíat.

PAM. Tu púeris curre, Pármeno, obviam átque eis onera adiúta.

V. 20. QUID TU IGITUR LACRUMAS?: Locus ab eo, quod agitur, quo significat: Si ita est, quare ergo tu tristis es? § RECTE, MATER: Sic dicimus, cum sine iniuria interrogantis aliquid reticemus. Et bene additum MATER, ut duritia reticentiae blando nomine molliretur. Alii RECTE sic accipiunt, ut intelligant: *Nihil est mali.*

V. 21. QUID FUIT TUMULTI?: Antiqui sic declinaverunt, *tumulti*, *senati*, ut Salustius: *Decretum senati fit.* § DIC MIHI: DIC verbum est instantis audire et curiosius interrogantis. Virgilius:

Dic mihi, Damoeta, cuium pecus?

§ DOLOR REPENTE INVASIT: Proprie INVASIT, quia REPENTE.

V. 22. ITA FACTUM EST: Moris est assentari ad dicta interrogantium, qui quae vera sunt celant. § ITA AIUNT: Bene aliis adscripsit, si falsum sit, ut ipsis adscribatur mendacium. § ITA AIUNT: In hac tota interrogatione et responsione colorem induxit secretum aegre obiurgantis. § ITA AIUNT: Religiose mendacium ad rumorem rettulit. AIUNT, inquit, ne ipse falsum dicere videretur.

V. 23. I SODES INTRO: Metuit, ne ingrediatur mater ad soceros, et ideo dicit: I SODES INTRO. Et apparet INTRO dicentem manu annuere, ut domum redeat, et simul, quo magis faciat, addit causam. § CONSEQUAR IAM TE, MEA MATER: Adiecit et tempus IAM. § MEA: Necessario additum: MEA MATER. Et SODES, quia I INTRO durum est. § FIAT: Abiens dixit hoc mater: FIAT, ne omnino iussis alienis parere videatur, quasi imperemus et nos, quae nos ipsi facturi sumus.

V. 24. TU PUERIS CURRE, PARMENO, OBVIAM: Probabilis causa, qua ablegat etiam Parmenonem, dum iubet eum pueris occurrere. Et simul notandum, quod in hac fabula ridicule vexatur usque ad ultimum servus et ablegatur, cum sit et piger

V. 7. *Salustius Catil.* cap. 53.
V. 9. *Virgilius Eclog.* III. v. 1.

PAR. Quid? nón sciunt ipsí viam, domúm qua veniant?
PAM. Céssas?

V. 25. *PAR. Quid? nón sciunt ipsí viam, domúm qua redeant?*
PAM. Céssas?

et curiosus. ¶ ATQUE EIS ONERA ADIUTA: Locutio antiqua figurata. Et est ὑπαλλαγὴ pro: Ipsos onera portantes, EIS ONERA ADIUTA.

V. 25. QUID? NON SCIUNT IPSI VIAM, DOMUM QUA REDEANT?: Iam vide quem ad modum servetur Parmenoni persona loquacis, curiosi, pigri. ¶ DOMUM: Adverbiale est. ¶ DOMUM QUA REDEANT?: QUA si locum significet, videbitur reliquum praeceptum servus non audivisse. Sin audivit, QUA quo modo intelligemus, id est, quem ad modum onus portent de navi, ut: *Quid fieret* et *qua fieret*. ¶ CESSAS?: De industria omnes ablegavit suos, ut non audirent, quae intus post scaenam sunt acta: quae tamen populo est narraturus.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

PAMPHILUS.

PAM. Néqueo mearum rérum initium ullum ínvenire idóneum,
Únde exordiár narrare, quaé nec opinanti áccidunt:
Pártim quae perspéxi his oculis, pártim quae accepi aúribus:
Quá me propter éxanimatum cítius eduxí foras.

V. 1. NEQUEO MEARUM RERUM INITIUM ULLUM INVENIRE IDONEUM: In hac seaena eonquestio est ad deliberationem deseendens, an habeat Pamphilus, an exeludat uxorem: in qua tota oratio Pamphili ad argumentum speetans amatoria magis, quam maritalis est. Nam aliter non perveniretur ad ultimam cognitiouem omnium rerum, nisi adoleseens furtivum eonceptum uxoris et partum aliquanto lenius, quam eoniugalis dolor expetit, toleravisset. § NEQUEO MEARUM RERUM: Haee est Homeriea illa *διαπόρησις*:

Τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω;

§ NEQUEO MEARUM RERUM INITIUM: Hoc principium magna *διαπορήσει* oneratur, ut ostendantur aerumnae et multae et graves. § IDONEUM: Aptum, conveniens.

V. 2. UNDE: A quo.

V. 3. PARTIM QUAE PERSPEXI HIS OCULIS: HIS, quasi miseris, vult intelligi, quibus perspexi vel audivi mala. An sie dietum est, ut apud Virgilium:

Vocemque his auribus hausi?

V. 4. QUA ME PROPTER EXANIMATUM: Inter *exanimatum* et *exanimum* hoc interest: EXANIMATUS est conterritus, conturbatus. Ut: *Sed quidnam Pamphilum exanimatum video?* Et Virgilius:

Exanimata sequens impingeret agmina muris.

Exanimus vero est oeeisus. Virgilius:

Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes
Servabat senior.

V. 8. *Homerica*] *Odyss.* lib. IX. v. 14.
V. 17. *apud Virgilium*] *Aen.* lib. IV. v. 359.
V. 22. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 805.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 30.

Nám modo me intro út conripui tímidus, alio súspicans
Mórbo me visúrum adfectam ac sénsi esse uxorem: heí mihi!
Póstquam me aspexére ancillae advénisse, ilico omnés simul
Laétae exclamant: Vénit: id quod mé repente aspéxerant.
Sét continuo vóltum earum sénsi inmutari ómnium,
Quía tam incommode íllis fors obtúlerat adventúm meum.
Úna illarum intérea propere praécucurrit, núntians
Mé venisse: ego eíus videndi cúpidus, recta cónsequor:

V. 5. *Nám modo intro ut mé corripui tímidus, alio súspicans.*
V. 6. *ac sénsi uxorem esse.*
V. 8. *id quod dérepente aspéxerant.*

V. 5. ME INTRO UT CORRIPUI: Raptim ingressus sum. ℐ TIMIDUS: Pro timens, nomen loco participii.

V. 6. MORBO ME VISURUM AFFECTAM: Quia et hic morbus est. ℐ HEI MIHI: Interiectio dolentis est. Virgilius:

Eloquar an sileam?

Et dicitur haec figura *ἐπιμονή*. ℐ HEI MIHI: Mire interposuit *σχετλιασμόν*.

V. 8. ID QUOD ME REPENTE: Deest *propter*, ut sit: *Propter id*, ac per hoc ideo. ℐ ID QUOD ME REPENTE ASPEXERANT: Causa cur laetae exclamaverint. ID ergo ob id.

V. 9. SED CONTINUO VULTUM EARUM SENSI IMMUTARI OMNIUM: Mire Pamphilus etiam ancillarum metu impellitur, ut alienum nasci puerum suspicetur, nec ullo modo in memoriam redeat, hanc se puellam vel huius modi vitiasse. ℐ VULTUM EARUM: Quae viderint.

V. 10. FORS OBTULERAT: Offerri dicuntur tam bona quam mala, si insperata obiiciantur aspectibus. ℐ OBTULERAT: Oblatum dicitur in utramque partem, quidquid exspectationem praevenit.

V. 12. EGO EIUS VIDENDAE CUPIDUS: Non erit plena vis repentini doloris, si aliquid praesentiens suspicatur. Et ideo addidit: *Ego eius videndae cupidus.* ℐ RECTA CONSEQUOR: Absolute et sine adiectione. Non enim addidit *via.*

V. 4. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 39.

Póstquam intro adveni, éxtemplo eius mórbum cognoví miser.
Nám neque, ut celári posset, témpus spatium ullúm dabat:
Néque voce alia, ac rés monebat, ípsa poterat cónqueri.
Póstquam aspexi, o fácinus indignum, ínquam! et corripui ílico
Me índe lacrumans, íncredibili re átque atroci pércitus.
Máter consequitúr: iam ut limen éxirem, ad genua áccidit,
Lácrumans misera: míseritum est: profécto hoc sic est, út puto:
Ómnibus nobis út res dant sese, íta magni atque humilés sumus.

V. 14. 15. *Nám neque, ut celáre posset, témpus spatium ullúm dabat: Néque voce alia, ac rés monebat ípsa, poterat cónqueri.*

V. 13. Extemplo eius morbum: Morbum mitiore animo, quam vitium dixit aut probrum. Et recte, quia dixit: *Alio me suspicans morbo visurum affectam ac sensi esse uxorem.*

V. 14. Spatium: Moram.

V. 15. Ac res monebat: Partus.

V. 16. O facinus indignum: Facinus indignum non ad illam, hoc est, Philumenam, sed ad auctorem vitii refertur. ❡ Et corripui ilico: Ardens scilicet dolore. Et est causa cur cito exierit.

V. 17. Lacrumans: Non furens, sed lacrumans, non iratus, sed misertus. ❡ Atque atroci: Id est, vehementi.

V. 18. Mater consequitur: iam ut limen exirem: Ostendit affectum misericordiae suae, *matrem* potius dicendo, quam *Myrrhinam*, et addendo misera: miseritum est, ut recte supra dictum sit de illo: *pium et pudicum ingenium narras Pamphili.* ❡ Ad genua accidit: *Accidere* est gestu corporis ostendere humilitatem cadentis, propter *ad*, quod est iuxta, et *cadere*. Salustius autem sine praepositione dixit: *Qua accidam aut quo?*

V. 19. Lacrumans misera: Miserabiliter se habens. ❡ Miseritum est: Hoc ipse sibi.

V. 20. Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus: Mire dixit dant sese. Homerus:

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

V. 24. *Homerus Odyss. σ. v. 135 sq.*

Hánc habere orátionem mécum principio ínstitit:
Ó mi Pamphile, ábs te quamobrem haec ábierit, caussám vides.
Nám vitium est oblátum virgini ólim ab nescio quo ínprobo:
Núnc huc confugít, te atque alios pártum ut celarét suum.
Sét quom orata eiús reminiscor, néqueo quin lacrumém miser:
Quaéque fors fortúna est, inquit, nóbis quae te hodie óbtulit,

---

Sed hic SESE illo et validius dixit, et est haec καθολικὴ sententia. Apollodorus: *Οὕτως ἕκαστος διὰ τὰ πράγματα σεμνὸς ἦν καὶ ταπεινός.*

V. 22. O MI PAMPHILE, ABS TE QUAMOBREM HAEC ABIERIT: A nomine et blandimento, mire: quia secreta confitetur, ut Virgilius:

Anna, fatebor enim, miseri post fata Sichaei.

A principio idem elaboravit, ut adversus pudorem conscientia et voce et confessione duraret. ℱ O MI PAMPHILE, ABS TE QUAMOBREM HAEC ABIERIT: Venialis status, in quo confessio est et precatio. ℱ ABS TE QUAMOBREM: Morale blandimentum ante confessionem.

V. 23. NAM VITIUM: Est confessio. ℱ NAM VITIUM EST OBLATUM: Coepit a causa. ℱ OBLATUM: Ad repentina pertinere superius annotavimus. Et OBLATUM, quasi non exspectatum et nolenti. ℱ VIRGINI: Quasi quae falli posset. ℱ OLIM: Recte OLIM, quia facilis venia circa vetera iam delicta, unde tentat temporis longinquitate extenuare peccatum. OLIM ergo, ante menses novem. ℱ AB NESCIO QUO IMPROBO: Mire contempsit personam, dicendo: NESCIO QUO, id est, nescio quem dixit, ut ostendat ignobilem et abiectum. Nam si nomen illi est, habet et dignitatem, ut:

Et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus.

Et ne placere videatur is, qui fecit, *improbum* dixit.

V. 25. NEQUEO QUIN LACRUMEM MISER: Videtur quasi destillantes fletus detergere. ℱ NEQUEO: Deest *continere.* ℱ SED CUM ORATA EIUS: Bona parenthesis.

V. 26. QUAEQUE FORS FORTUNA: Precatio. ℱ FORSFOR-

V. 6. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 20.
V. 22. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 89.

Pér eam te obsecrámus ambae, sí ius, si fas ést, uti
Ádvorsa eius pér te tecta tácitaque aput omnís sient:
Si úmquam erga te animo ésse amico sénsisti eam, mi Pámphile,
Síne labore hanc grátiam te, ut síbi des pro illa núnc rogat:
Céterum de rédducenda id fácias, quod in rem sít tuam.

V. 29. *Si úmquam te erga animo ésse amico sénsti eam, mi Pámphile.*

TUNA: Ὑφέν, id est, subita fortuna. Et *fortuna* in incerto, *forsfortuna* in bono ponitur. Virgilius:

Si qua in te fortuna fuisset.

Et ipse: *O forsfortuna.*

V. 27. PER EAM TE OBTESTAMUR: Oratorie inducuntur et pro tacentibus preces. ¶ PER EAM TE OBTESTAMUR AMBAE: Obtestatio est precatio cum mentione earum rerum, per quas petimus, ut:

Per eversae, genitor, fumántia Troiae
Excidia obtestor.

¶ SI IUS, SI FAS EST: Utrum hoc invidiose, an quasi femina, quae leges nesciat?

V. 28. UTI ADVERSA EIUS: Mire non crimen, sed ADVERSA. ¶ PER TE TECTA TACITAQUE: TECTA, si reducis, TACITA, si repudias sub alia excusatione. An idem significant? an potius, neque re neque verbo indices? An TECTA, ne videantur: TACITA, ne dicantur.

V. 29. SI UMQUAM ERGA TE: Virgilius:

Si concessa peto, si dant ea moenia Parcae.

Terentius in Andria:

Si te in germani fratris dilexi loco,
Sive haec te solum semper fecit maximi.

¶ SI UMQUAM ERGA TE: Ab ante acta vita.

*V. 28. TECTA TACITAQE: TECTA sint, ne haec alii sciant, TACITA, ne ipse indicet.

V. 30. UT SIBI DES PRO ILLA: Subauditur *gratia*.

V. 31. CETERUM DE REDUCENDA: Tentat etiam hoc persuadere, sed oratorie et verecunde. Et mire DE REDUCENDA dixit, non *de respuenda*. ¶ QUOD IN REM SIT TUAM: Nam nisi reducatur, reddenda dos erit.

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 41.
V. 7. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. X. v. 45.
V. 17. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 798.
V. 19. *Terentius in Andria* Act. I. sc. 5. v. 57.

Párturire eám, neque grávidam esse éx te, solus cónscius.
Nam áiunt tecum póst duobus cóncubuisse ménsibus:
Túm, postquam ad te vénit, mensis ágitur hic iam séptumus:
Quód te scire, ipsa índicat res. Núnc si potis est, Pámphile,
Máxume voló doque operam, ut clam éveniat partús patrem,
Átque adeo omnis. Séd si fieri id nón potest quin séntiant,
Dícam abortum essé: scio nemini áliter suspectúm fore,

V. 33. *cóncubuisse eam ménsibus.*
V. 37. *Átque adeo omnis. sét si id fieri nón potest quin séntiant.*

V. 32. Solus conscius: A possibili. Nam hoc nomine ostendit tacere eum posse, quod conscius sit ipse solus.
V. 33. Nam aiunt: Honestius aiunt pro *ait* dixit. Nam quis aut scire aut dicere potuit, nisi Philumena? Ergo recte. Aiunt enim potius honestum est, quam *ait*. § Post duobus concubuisse eam mensibus: Post duobus simpliciter accipiendum: non *post duos*. Est enim ἀναστροφὴ pro duobus post, id est, non statim, ut nupta sit, sed postquam nupta est, post duos menses nuptiarum, ut sint reliqui quinque menses. Et hine apparet ante duos menses, prius quam Pamphilo nuberet, vitiatam: quattuor mensibus cum Pamphilo fuisse, ex quibus duobus posterioribus amatam esse: reliquis tribus peregrinatum fuisse Pamphilum. An post duobus pro post duos? ut Plautus:

Post principio denique.

Et: *Post paulo.*
V. 35. Quod te scire ipsa indicat res: Quia contristatus corripuisti te foras.
V. 36. Eveniat partus: Philumenae scilicet.
V. 38. Abortum esse: Non est Latinum *aborsa est*, sed *abortum fecit*. § Abortum esse: Deest *natum* vel *factum* vel absolute, quo modo dicimus, *e re nata*, vel quem ad modum dicimus: *ex te mihi orta est iniuria*. § Dicam abortum esse: Rationabiliter dixit. Fit enim abortus mense septimo sine pernicie feminae. § Suspectum fore: Suspicabilem, suspiciosum.

V. 14. *Plautus Pers.* Act. IV. sc. I. v. 4.

Quín, quod veri símile est, ex te récte eum natúm putent.
Cóntinuo exponétur: hic tibi níhil est quidquam incómmodi:
Ét illi miserae indígne factam iniúriam contéxeris.
Póllicitus sum, et sérvare in eo cértumst, quod dixí, fidem.
Nám de redducénda, id vero neútiquam honestum esse árbitror:
Néc faciam: etsi mé amor graviter cónsuetudoque eius tenet.
Lácrumo, quae posthác futurast víta, quom in mentém venit,

V. 44. *Néc faciam; etsi amór me graviter cónsuetudoque eius tenet.*

V. 39. EX TE RECTE EUM NATUM PUTENT: Nove dixit NATUM ABORTUM, quasi a b o r t u s nascatur. NATUM ergo pro f a c t o c o n c e p t o q u e dixit.

V. 40. CONTINUO EXPONETUR: [HIC TIBI NIHIL EST QUIDQUAM INCOMMODI]: Quum alienus exponitur et non tollitur pro tuo. Et mire n e c a n d i pueri non fit mentio, quia Pamphili filius invenietur, cum ei etiam per patrem puellae poeta succurrit. ¶ EXPONETUR: A d m o r t e m scilicet. ¶ HIC TIBI NIHIL EST QUIDQUAM INCOMMODI: Ab utili. Et est παρέλκον quartum, ut: *Nihil vidi quidquam laetius.*

V. 41. ET ILLI MISERAE INDIGNE: Ut non sit ἀνακόλουθον, superiori versui τὸ *et* addendum est, ut sit: *Et tibi nihil est quidquam incommodi.* ¶ FACTAM INIURIAM: Mire INIURIAM dixit, ut non c o n d e m n a n d a sit, sed d o l e n d a.

V. 42. POLLICITUS SUM: Plus quam p r o m i s i.

*V. 41. ET ILLI MISERAE: Conclusio per enumerationem. Et non laederis, inquit, et proderis miserae.

*V. 42. QUOD DIXI, FIDEM: Q u o d p r o m i s i.

V. 43. ID VERO NEUTIQUAM HONESTUM ESSE ARBITROR: NEUTIQUAM non est omnino negativum, sed aliquid assensionis habet. Est enim NEUTIQUAM n o n n i m i s, n o n v a l d e. ¶ NEC FACIAM: Bene addidit NEC FACIAM. Multa enim etiam inhonesta amore suscipimus.

V. 44. ETSI ME AMOR GRAVITER CONSUETUDOQUE EIUS TENET: Hoc cum gemitu. ETSI non est complexivum neque praepositivum, sed subiunctivum, id est, pro t a m e t s i. ¶ [AMOR ME GRAVITER] CONSUETUDOQUE: Quae duae res contra honestum et utile validissimae. Et bene TENET, non *tenuit.*

V. 45. LACRUMO, QUAE POSTHAC FUTURA EST VITA: Bene propensior in affectum est, ut veri simile fiat potuisse reticere.

Sólitudoque. Ó fortuna, ut númquam perpetuo és bona!
Sét iam prior amór me ad hanc rem exércitatum réddidit,
Quém ego tum consílio missum féci, idem huic operám dabo.
Adest Pármeno cum púeris: hunc minumést opus
In hác re adesse. Nam ólim soli crédidi,
Eá me abstinuisse ín principio, quóm data est.
Vereór, si clamorem éius hic crebro aúdiat,
Ne párturire intéllegat: aliquó mihi est
Hinc áblegandus, dúm parit Philúmena.

V. 46. *Ó fortuna, ut númquam perpetua és data.*
V. 48. *Quó ego eum consílio missum féci, eodem huic operám dabo.*
V. 52. *Vereór, si clamorem éius hic crebro exaúdiat.*

Et LACRUMO non pendet a superiori, sed interpositis diu fletibus dixit. ¶ LACRUMO, QUAE POSTHAC: QUAE modo vim pronominis non tenet, sed querelae. Et LACRUMO sic dixit, ut Virgilius:
Sic effata, sinum lacrumis implevit obortis.
Et est ordo: LACRUMO, CUM IN MENTEM VENIT.

V. 46. O FORTUNA: Hic *fortunam* pro bona posuit. ¶ UT NUMQUAM PERPETUO ES BONA: Legitur et DATA. Nam et sic pro bona intelligitur necessario.

V. 48. IDEM NUNC HUIC OPERAM DABO: Si IDEM, id est ego, si EIDEM, hoc est, amori. ¶ OPERAM DABO: Difficultatem rei ostendit dicendo: OPERAM DABO.

V. 49. ADEST PARMENO CUM PUERIS: Quia idem Parmeno consors est secretorumque conscius, addidit: CUM PUERIS. ¶ MINIME EST OPUS: Id est, omnino non est opus.

V. 53. ALIQUO MIHI EST HINC ABLEGANDUS, DUM PARIT PHILUMENA: In tota comoedia non cessabit, cum sit piger, nec resciscet aliquid, cum sit curiosus, Parmeno.

V. 54. DUM PARIT PHILUMENA: DUM alias dum modo, alias donec. Nunc quam diu.

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 30.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA.

PARMENO. SOSIA. PAMPHILUS.

PAR. Ain tú, tibi hoc incómmodum evenísse iter?
SO. Non hércle verbis, Pármeno, dicí potest
Tantúm, quam re ipsa návigare incómmodumst.
PAR. Itane ést? SO. O fortunáte, nescis quíd mali
Praetérieris, qui númquam es ingressús mare.
Nam aliás ut mittam míserias, unam hánc vide:
Diés triginta aut plús eo in naví fui,

V. 1. AIN TU TIBI HOC INCOMMODUM EVENISSE ITER?: Alia ratio est currentis ad argumenta, alia actuum comicorum. Sed perfecti poetae est ita servire argumento, ut tamen spectator novis delectationibus teneatur. Nam in hac scaena, donec perveniat ad Pamphilum Parmeno, hoc εὕρημα inducitur, cum hoc ostenditur, quid mali sit navigatio. ¶ AIN TU?: Pro AISNE TU? Et sic iam aliquid dixisse magni in praecedenti oratione ex respondentis sermone demonstratur. ¶ AIN TU?: In scaena nascitur oratio aut in scaenam defertur.

V. 3. TANTUM, QUAM RE IPSA NAVIGARE INCOMMODUM EST: Ἀνακόλουθον quartum. Non enim intulit quantum. Ut Virgilius:

Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla.

V. 4. O FORTUNATE, NESCIO QUID MALI PRAETERIERIS: Bene maiori affectu, dicens: O FORTUNATE, quam si responderet: *Ita.*

V. 5. QUI NUMQUAM ES INGRESSUS MARE: Proprie dixit INGRESSUS. Nam, qui iam navigavit, egressus dicitur. Sic Virgilius:

Egressi optata potiuntur Troes arena.

V. 6. NAM ALIAS UT MITTAM MISERIAS: Παράλειψις oratoria. Et MISERIAS navigationes scilicet.

V. 7. DIES TRIGINTA: Accusativus casus plenum numerum et continuationem rei significat. ¶ DIES TRIGINTA AUT PLUS EO

V. 11. *Virgilius Georg.* lib. IV. v. 411.
V. 20. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 176.

Quom intérea semper mórtem exspectabám miser:
Ita úsque advorsa témpestate usí sumus.
PAR. Odiósum. SO. Haud clam me est: dénique hercle aufúgerim
Potiús, quam redeam, si eó mi redeundúm siet.
PAR. Olim quidem te caússae inpellebánt leves,
Quod núnc minitare fácere, ut faceres, Sósia.
Set Pámphilum ipsum vídeo stare ante óstium:
Ite íntro: ego hunc adíbo, si quid mé velit.

V. 11. *redeundúm sciam.*

IN NAVI FUI: Hoc exitiosum vel sine periculo videri potest. Sed vide quid addat: AUT PLUS EO IN NAVI. Absolute EO, ut alibi: *Annos sexaginta natus es, aut plus eo, ut coniicio.*

V. 8. MORTEM SEMPER EXSPECTABAM: Dura est exspectatio mali. Virgilius:

Inclusi poenam exspectant.

§ SEMPER MORTEM EXSPECTABAM: Id est, horis omnibus, cum continuatione triginta dierum.

V. 9. ITA USQUE: USQUE vel diu vel valde.

V. 10. ODIOSUM: Esse scilicet in mari triginta dies. Et nomen pro adverbio posuit: ODIOSUM pro odiose. § HAUD CLAM ME EST: Οὐκ ἔλαθέ με τοῦτο. Λιτότης, pro ego maxime intelligo, quam odiosum sit. Nam qui iungunt et sic legunt, errant et non intelligunt. § AUFUGERIM: Coniunctivum modo posuit pro indicativo futuro, vel, ut alii dicunt, promissivo. § AUFUGERIM: Sic veteres, quod nos *fugerim.*

V. 12. OLIM QUIDEM TE CAUSAE IMPELLEBANT LEVES: Mire in servum fugitivum, qui ob vitium huius modi, non ob causam fugiat. Et bene LEVES dixit. Haec enim non est levis.

V. 13. QUOD NUNC MINITARE FACERE, UT FACERES: Ordo: Olim quidem te causae impellebant leves, Sosia, ut faceres, quod facere minitaris hac occasione. Artificiose. Et in Andria sic ait recusanti periurium servo Mysis: *Nova nunc relligio in te istaec incessit?* § FACERE, UT FACERES: Comicum est et Terentianum.

V. 14. SED PAMPHILUM IPSUM VIDEO: IPSUM, a quo missus sum, vel dominum, ut Graeci dicunt αὐτόν.

V. 15. EGO HUNC ADIBO: Vel nova curiositate ait Parmeno.

V. 2. *alibi*] *in Heautontimorumeno* Act. I. sc. 1. v. 11.
V. 5. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 614.
V. 27. *in Andria* Act. IV. sc. 3. v. 15.

Here, étiam tu hic stas? PAM. Ét quidem te exspectó.
PAR. Quid est?
PAM. In árcem transcurso ópus est. PAR. Cui hominí?
PAM. Tibi.
PAR. In árcem! quid eo? PAM. Cállidemidem hóspitem
Mycónium, qui mecum úna advectust, cónveni.
PAR. Perií: vovisse hunc dícam, si salvós domum
Redísset umquam, ut me ámbulando rúmperet.
PAM. Quid céssas? PAR. Quid vis dícam? an conveniám
modo?
PAM. Immo, quód constitui me hódie conventúrum eum,

V. 16. *Ere, étiam tu hic stas? PAM. ét quidem te expectáns. PAR. quid est?*
V. 19. *úna vectust, cónveni.*

V. 16. EQUIDEM TE EXSPECTO: Bene excepit Pamphilus Parmenonem, ut videatur vera dicturus. ℊ EQUIDEM TE EXSPECTO: Apparet Pamphilum Parmenonis absentiam desiderare eo, quod nunc prior Parmenonem alloquitur.

V. 17. IN ARCEM TRANSCURSO OPUS EST: Ostendit quam longe sit, cum IN ARCEM dicat. Et bene IN ARCEM, quam Minerva condidit. Et TRANSCURSO pro t r a n s c u r r e r e. [ℊ CUI HOMINI: Haec verba cum sua pronuntiatione vim recusationis in se continent.] ℊ CUI HOMINI: Cum recusatione pronuntiandum: et est pigri responsio, laborem ad alium transferentis. ℊ IN ARCEM: Pronuntia, ut ostendas quam longe sit i n a r c e m t r a n s c u r r e r e.

V. 19. QUI MECUM UNA ADVECTUS EST: Apparet eum cum eo aliquid negotii habere, cum dicit: QUI MECUM UNA EST ADVECTUS.

V. 20. VOVISSE HUNC DICAM, SI SALVUS DOMUM REDISSET UMQUAM: Facete dixit. More enim hoc fit eorum, qui longis itineribus maris periclitaturi vovent aliquid, si pervenerint. Et convenit hoc Pamphilo, quem supra m a l e n a v i g a s s e audierat.

V. 22. QUID VIS NUNTIEM AN CONVENIAM MODO: Non enim mandaverat quidquam, qui sine causa mittebat, oblitus bene dissimulare, ut qui mentiuntur. Et sic pronuntiandum: AN CONVENIAM MODO, ut reprehendere dominum Parmeno videatur.

V. 23. IMMO QUOD CONSTITUI ME HODIE: Deest *nuntia*, ut sit: I m m o n u n t i a, et sumitur a superiori sententia, qua dixit: QUID VIS NUNTIEM?

*V. 22. AN CONVENIAM MODO: *Εἰρωνικῶς* dixit. Nam non hoc interrogantis simpliciter.

*V. 23. IMMO QUOD CONSTITUI ME HODIE: Apparet eum hanc conquisitam et vix corrasam invenisse causam.

Non pósse, ne me frústra illic exspectét. Vola.
PAR. At nón novi hominis fáciem. PAM. At faciam ut nóveris:
Magnús, rubicundus, críspus, crassus, caésius,
Cadáverosa fácie. PAR. Di illum pérduint.
Quid, sí non veniet? máneamne usque ad vésperum?

V. 24. *Non pósse, ne me frústra illi exspectét. vola.*
V. 27. *Lentiginosa fácie.*

V. 24. VOLA: Ἠθικῇ ὑπερβολῇ usus est. Ita curras, ut volare magis, quam currere videaris. Et antea transcurrere iusserat: nunc adiecit imperio. Nam non curre, sed VOLA.

V. 25. AT NON NOVI HOMINIS FACIEM: Moralis expressio pigritiae in tot excusationibus posita est. ∫ AT FACIAM, UT NOVERIS: Stomachose pronuntiandum AT, quod et Pamphilus repetit dicens: AT FACIAM, UT NOVERIS.

V. 26. MAGNUS, RUBICUNDUS, CRISPUS, CRASSUS, CAESIUS, CADAVEROSA FACIE: Properatio, συναθροισμός. Et acervo sine coniunctivo est usus. ∫ MAGNUS, RUBICUNDUS: Imperite Terentium de Myconio crispum dixisse aiunt, cum Apollodorus calvum dixerit, quod proprium Myconis est, ut Lucilius: *Myconi calva omnis iuventus.* Unde etiam proverbium Graecum φαλακροὶ Μυκόνιοι. Sed ego Terentium puto scientem facetius Myconium crispum dixisse. ∫ CAESIUS: Glaucis oculis, quasi felis oculos habens et glaucos.

V. 27. CADAVEROSA FACIE: Sublivida ac personata rubore et livore. Rubicundi enim crassitatem et crassam faciem saepe habent, quod est proprium cadaveris. Potest et pulposa intelligi et crassa, quasi cadaverosa. *Caro* enim dicta est eo, quod careat anima. Et *caro* proprie dicitur mortuorum. Virgilius:

Et corpora luce carentum.

Unde *carnifices* dicti, quod carnes ex homine faciant. *Pulpa* vero proprie ea, quae manducatur, eo, quod pulsetur et conscindatur. Potest et *r* pro *d* poni, ut *caro* sit dicta, quasi *cado*, ut Virgilius:

Belloque caduci
Dardanidae,

quod iam scilicet sine anima sit et cadat. ∫ DII ILLUM PERDUINT: More pigrorum male optat ei, propter quem mittitur.

V. 28. QUID, SI NON VENIET: Omnia dicit, ne eat.

V. 23. *Virgilius Georg.* lib. IV. v. 251.
V. 28. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 481.

PAM. Manéto: curre. PAR. Nón queo: ita deféssus sum.
PAM. Ille ábiit: quid agam infélix? prorsus néscio
Quo pácto hoc celem, quód me oravit Mýrrhina:
Suae guátae partum. Nám me miseret múlieris.
Quod pótero, faciam: támen ut pietatém colam.
Nam mé parenti pótius, quam amori óbsequi
Opórtet. Attat éccum Phidippum ét patrem
Video: hórsum pergunt. Quíd dicam hisce, incértus sum.

V. 29. MANETO: CURRE: Etiam Pamphilus tamquam de industria perseverat. ¶ NON QUEO: ITA DEFESSUS SUM: Hoc in gestu et spectaculo plus est. Nam incessu et actu exprimit lassitudinem.

V. 30. ILLE ABIIT: Quasi dicat: Licet iam loqui. ¶ ILLE ABIIT: Quasi cum difficultate completam rem ostendit hoc dicto.

V. 32. SUAE GNATAE PARTUM: Ἐπεξήγησις.

V. 33. QUOD POTERO, FACIAM: Id est, celabo quantum potero. An quasi proiiciens curas et fessus angore dixit: QUOD POTERO, FACIAM: id est, si non potero, cedam amori: et rursus tamquam pietatis admonitus adiecit exceptionem: TAMEN UT PIETATEM COLAM. Servat enim in illo amorem poeta, cuius non poenitebit, re cognita et errore sublato. ¶ QUOD POTERO, FACIAM: Id est, amori obsequar. Nam misericordia mulieris de amore descendit. ¶ QUOD POTERO, FACIAM: Apparet hoc dictum defectus esse, non virtutis. ¶ TAMEN UT PIETATEM COLAM: Recordatus est laesam matrem esse ab uxore. Hoc enim credit. Et ideo se ad exceptionem revocavit: Ita se amori cedere oportere, ut nec obliviscatur omnino pietatis. Et bene in eam causam contulit necessitatem non reducendae uxoris, quae invenietur nulla esse. Sunt tamen, quae manente eadem sententia totum hoc iungunt: QUOD POTERO, FACIAM, TAMEN UT PIETATEM COLAM, hoc est, in quantum potero, dabo operam adversus amorem, ut omisso eo pietatem colam. Et subiungitur causa. ¶ TAMEN UT PIETATEM COLAM: Deest *ita*, ut sit *tamen* pro dumtaxat, ut sit: Ita, ut pietatem colam. Dixerat enim: QUOD POTERO, et ideo addidit exceptionem: TAMEN UT PIETATEM COLAM: id est, non sum oblitus et matris. ¶ TAMEN: Pro ita tamen.

V. 34. NAM ME PARENTI POTIUS, QUAM AMORI: AMORI, plus quam uxori, quia dixit: QUOD POTERO, FACIAM. Et hoc est, quod dixerat: QUOD POTERO, FACIAM.

V. 35. ATAT: Interiectio est conterriti et conturbati.

V. 36. HORSUM PERGUNT: Modo PERGUNT pro eunt, alias perseverant.

ACTUS TERTII SCAENA QUINTA.

LACHES. PHIDIPPUS. PAMPHILUS.

LACH. Díxtin dudum illám dixisse, se éxspectare fílium?
PH. Fáctum. LÀ. Venisse áiunt: redeat. PAM. Quám caussam dicám patri,
Quámobrem non reddúcam, nescio. LÀ. Quém ego hic audiví loqui?
PÁM. Cértum obfirmare ést viam me, quám decrevi pérsequi.

V. 2. *PH. Fáctum. L. venisse áiunt: redeat. PA. caúsae quid dicám patri.*

V. 1. Dixtin dudum illam dixisse se expectare filium?: Facete principium est interrogantis ita, ut sciat quid sibi responsurus sit, quem interrogat. Illaturus est enim argumentum per ἐπαγωγήν. ❡ Dixtin dudum illam: Quia dixerat: *Sancte adiurat non posse illic Pamphilo se absente perdurare.* ❡ Dixtin dudum: Captiosa interrogatione coepit, dicturus: *Venisse aiunt, redeat.*

V. 2. Factum: Id est, d i x i s s e i l l a m aut me. Et deest *est*, ut sit: *Factum est.*

V. 3. Quamobrem non reducam, nescio: Habet causam, sed non vult veram dicere causam, et praeterea non vult cum invidia matris suae loqui, si in illam conferat, ut uxorem non reducat domum. ❡ Quem ego hic audivi loqui: Ut solet, primo personas inducit secum loquentes, deinde ipsas convenire invicem, ut alibi: *Quis hic loquitur? Mysis, salve.*

V. 4. Certum obfirmare est: A d v e r s u s o m n i a o b s t i n a t e a g e r e, id est, c o n t r a o m n e s. ❡ Obfirmare est viam me, quam decrevi persequi: Id est, ut m a t r i p o t i u s, q u a m a m o r i m o r e m g e r a t.

V. 4. *Quia dixerat*] supra Act. VI. sc. 2. v. 26.
V. 15. *alibi*] in *Andria* Act. I. sc. 5. v. 32.

LA. Ípsus est, de quo hóc agebam técum. **PAM.** Salve, mí pater.
LA. Gnáte mi, salvé. **PH.** Bene factum te ádvenisse, Pámphile:
Ét adeo, quod máxumumst, salvom átque validum. **PAM.** Créditur.
LA. Ádvenis modo? **PAM.** Ádmodum. **LA.** Cedo, quid reliquit Phánia
Cónsobrinus nóster? **PAM.** Sane hercle hómo voluptati óbsequens
Fúit, dum vixit: ét qui sic sunt, haúd multum heredém iuvant.

V. 7. Et adeo, quod maximum est, salvum atque validum: Ordo est: primum advenisse, deinde salvum, postremo validum. ¶ Salvum atque validum: *Αὔξησις* ad salutem. *Validus* namque robustus et habitior corpore. ¶ Creditur: Minus blande respondet de repudio locuturus. ¶ Quod maximum est: Legitur et: Quod maxime est.

V. 8. Advenis modo: Difficile invenitur praesentis temporis modo. Atque ut ostendat esse momentum etiam praesentis temporis, dixit admodum, quod est nimis. ¶ Advenis modo: Virgilius:

Vigilasne, deum gens,
Aenea? vigila.

¶ Admodum: *Excusatio eur adhuc non viderit patrem. ¶ Cedo, quid reliquit Phania consobrinus noster?: Utrum iactanter Laches de hereditate loquitur praesente socero, ut illum cupidiorem faciat ad revocandam filiam: et fit saepe hoc, ut ex alio principio pervenire quaeramus ad ea, quae volumus dicere: an ideo, ut sciat rem et divitias suas, cupidiorem socerum redditurus?

V. 9. Consobrinus noster: Quasi sororinus. *Sobrini* sunt ex duabus sororibus: *consobrini* ex fratre et sorore. Et propinquitate Terentius frequentata movetur, ut heredum. ¶ Consobrinus noster: Quum de fratre natus est alter et alter ex sorore, *consobrini*: quum ex fratribus, *patrueles* dicuntur. ¶ Sane hercle homo voluptati obsequens fuit: sane, satis, valide. Nam qui sanus, et validus est. ¶ Voluptati obsequens fuit: Contra facit Pamphilus. Disiungi enim volens, nihil dicit vel parum relictum.

V. 10. Haud multum heredem iuvant: Parum consulunt heredi.

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 225.

Síbi vero hanc laudém relinqnont: víxit, dum vixít, bene.
LA. Túm tu igitnr nihil ádtulisti huc plús una senténtia?
PAM. Quídquid est id, quód reliqnit, prófuit. LA. Immo óbfuit:
Nam íllum vivom et sálvom vellem. PH. Inpúne optare istúc licet:
Ílle reviviscét iam numquam: et támen utrum malís, scio.

V. 12. *L. Túm tu igitur nihil áttulisti huc úna plus senténtia?*

V. 11. SIBI VERO HANC LAUDEM RELINQUUNT: VIXIT, DUM VIXIT, BENE: Bene et facete: Nihil heredi relinquunt, sibi vero relinquunt. ℐ VIXIT, DUM VIXIT, BENE: Πλοκή. Unum VIXIT aliud significat et alterum VIXIT aliud. ℐ VIXIT, DUM VIXIT, BENE: Sententia est hortantis ad delicate vivendum. ℐ VIXIT, DUM VIXIT, BENE: Hoc enim scilicet reliquit.

V. 12. UNA SENTENTIA: Expressit animum avari senis.

V. 13. QUIDQUID EST ID, QUOD RELIQUIT, PROFUIT: QUIDQUID et ad parvitatem refertur, ut: *Aut enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quidquid est.* ℐ QUIDQUID EST ID, QUOD RELIQUIT: Nullum in hoc sene fuit doloris officium, ante quam sciret aliquid relictum. ℐ PROFUIT: Id est, pro nobis fuit, ac per hoc nostrum est. Potest enim ipse profuisse, potest res eius. ℐ IMMO OBFUIT: Morem eorum expressit, quibus relinquitur: qui quum audierunt sibi aliquid esse relictum, tunc tristes se fingunt.

V. 14. NAM ILLUM VIVUM ET SALVUM VELLEM: Non idem VIVUM, quod SALVUM. ℐ INPUNE OPTARE ISTUC LICET: Bene INPUNE, quia heredi poena est mortuos reviviscere. An sine detrimento optas, ut cum medicus dicit de iam mortuo: *Ego illum si curarem, viveret?* ℐ INPUNE OPTARE: Si optata evenirent, numquam, inquit, optares, ut ille revivisceret.

V. 15. ILLE REVIVISCET IAM NUMQUAM: Mire poeta his verbis Phidippum quoque subinvidere indicat. Plus est NUMQUAM, quam *non.* ℐ ET TAMEN UTRUM MALIS SCIO: Mortuum illum magis, quam ut reviviscat denuo. ℐ ET TAMEN UTRUM MALIS SCIO: Quid malis de duobus scio, utrum illum mortuum, quod est, permanere, an reviviscere, quod optas.

V. 9. *ut*] *Cicero in divin. in Q. Caecilium* cap. 11. §. 36.

LA. Héri Philumenam ád se accersi hic iússit: dic iussísse te.
PH. Nóli fodere: iússi. LA. Set eam iám remittet. PH. Scílicet.
PAM. Ómnem rem scio, út sit gesta: advéniens audivi ómnia.
LA. Át istos invidós di perdant, qui haéc lubenter núntiant.
PAM. Égo scio me cavísse, ne ulla mérito contumélia
Fíeri a vobis pósset: idque sí nunc memorare híc velim,
Quám fideli animo ét benigno in íllam et cleménti fui,
Vére possum: ní te ex ipsa haec mágis velim rescíscere.
Námque eo pacto máxume aput te méo erit ingeniō fides,

V. 18. *PA. Ómnem rem scio, út sit gesta: advéniens audiví modo.*
V. 20. *Égo me scio cavísse, ne ulla mérito contumélia.*

V. 16. Heri Philumenam ad se: Hoc erat, quo omnis tendebat oratio. ¶ Ad se accersi iussit: Bene et accersi et iussit, ut nihil uxor sua sponte fecerit. ¶ Heri Philumenam ad se accersi hic iussit: Et heri et iussit bene, ut breve tempus sit et coacta videatur exisse. Et non abduci, sed accersi, nec *a nobis*, sed ad se.

V. 18. Omnem rem scio, ut sit gesta: Virgilius: *Troianas ut opes et lamentabile regnum etc.*

V. 19. At istos invidos di perdant: Bene invidos, qui matrimonio invideant: ergo revocanda uxor est. Et adeo non puduit mendacii honeste deprehensum senem, ut invidos faceret, qui vera prodiderant.

V. 20. Ego me scio cavisse: Principium a tempore, a dictis factisque tam suis quam adversariorum, et ab ante acta vita et praesenti. ¶ Ego scio me cavisse, ne ulla merito contumelia: Mire addidit merito. Non enim cavere potui, inquit, ne fieret: cavi igitur, ne merito fieret, quod in me fuit.

V. 21. Idque si nunc: Ab ante acta vita.

V. 22. Et clementi fui: Pro *fuerim*. Indicativum pro coniunctivo posuit.

V 23. Ni te ex ipsa haec magis velim resciscere: *Παράλειψις*.

V. 24. Namque eo pacto maxume apud te meo erit ingenio fides: Bene, non dictis, sed ingenio.

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 4.

Quom ílla, quae nunc ín me iniqua est, aéqua de me díxerit:
Néque mea culpa hóc discidium evénisse, id testór deos.
Sét quando sese ésse indignam députat matrí meae,
Cuí concedat cuiusque mores tóleret sua modéstia:
Néque alio pactó conponi pótest inter eas grátia:

V. 25. *Cum ílla, quae in me núnc iníqua est, aéqua de me díxerit.*
V. 27. 28. *Sét quando esse indignam sese députat, matrí meae*
Quaé concedat, quaéque eius mores tóleret sua modéstia.
V. 29. *Néque alio compóni pacto pótis inter eas grátiast.*

V. 25. QUUM ILLA, QUAE NUNC IN ME INIQUA EST, AEQUA: INIQUA AEQUA παρονομασίαι sunt Terentianae. Et bonum argumentum. Nam et Virgilius:

Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,

inquit et Cicero: *Te ipso teste iniquo atque improbo, verum ad hanc rem satis idoneo: te, inquam, teste dicam.* ¶ IN ME INIQUA EST, AEQUA DE ME DIXERIT: Quia adversarii testimonium, si contra se dicat, tam grave est quam vel boni viri.

V. 26. NEQUE MEA CULPA HOC DISCIDIUM EVENISSE: Non ergo quid fiat, verum per quos fiat, quaerendum est. Et nimis abrupte dixit EVENISSE, non *evenire.* ¶ HOC DISCIDIUM EVENISSE: Ad confirmationem non *evenire*, sed EVENISSE dixit.

V. 27. SED QUANDO SESE ESSE INDIGNAM: Hoc sic profert, ut eam ostendat causam esse discidii, et hoc ipso tentat, utrum dotem relinquere possit. Et ideo supra: *Neque mea culpa hoc discidium evenisse, id testor deos*, inquit. ¶ DEPUTAT MATRI MEAE, CUI CONCEDAT: Fortasse ergo indigna est: et recte DEPUTAT, mihi tamen mater colenda est. Hoc sentit. ¶ DEPUTAT MATRI MEAE, CUI CONCEDAT: Ἐν ἱποκρίσει MATRI MEAE, ut idonea sit causa repudii.

V. 28. CUIUSQUE MORES TOLERET: Hoc melius, quam *obsequatur* aut *inserviat.* ¶ MORES TOLERET: Bene MORES, ut aniculae. Notat enim pravitatem. Unde senes *morosi* appellantur. Horatius:

Donec virenti canities abest
Morosa.

¶ MORES TOLERET SUA MODESTIA: O temperamentum! MORES potius quam *iniurias* dixit!

V. 29. NEQUE ALIO PACTO COMPONI POTEST: Nisi ut concedat matri toleretque mores eius.

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 629.
V. 24. *Horatius Carm.* lib. I. od. 9. v. 17.

Ségreganda aut máter a me est, Phídippe, aut Philúmena.
Núnc me pietas mátris potius cómmodum suadét sequi.
LA. Pámphile, haud invíto ad auris sermo mi accessít tuus,
Quóm te postputásse omnis res praé parente intéllego.
Vérum vide, ne inpúlsus ira práve insistas, Pámphile.
PAM. Quibus íris pulsus núnc in illam iníquos sim?

V. 33. *Cúm res postputásse te omnis praé parente intéllego.*
V. 35. *PA. Quid ego íra inpulsus núnc in illam iníquos sim.*

V. 30. SEGREGANDA AUT MATER EST A ME, PHIDIPPE: Bene tamquam ex deliberatione colligit, quod facturus est. Et mollius SEGREGANDA, quam *excludenda.*

V. 31. NUNC ME PIETAS MATRIS POTIUS COMMODUM SUADET SEQUI: Quam mollibus verbis repudium nuntiatum est a Pamphilo?

V. 32. HAUD INVITO AD AURES: Optime dictum HAUD INVITO. Non enim in totum volenti, quippe de discidio, sed tamen, quia pie locutus est, mediocriter approbavit. ¶ PAMPHILE, HAUD INVITO: Gravis oratio est a nomine incoepta. Virgilius:

O praestans animi iuvenis.

Et est figura λιτότης. Sic Virgilius:

Posthabui tamen illorum mea seria ludo.

[Et:

Post habita coluisse Samo.]

¶ HAUD INVITO SERMO MIHI ACCESSIT TUUS: Senili loquacitate, pro: *Recte locutus es.*

V. 33. OMNES RES: Plus dixit, quam si *uxorem* diceret. ¶ PRAE PARENTE INTELLEGO: Bene PRAE PARENTE, quod nomen commune et cum patre est et cum omnibus, quos haec necessitudo coniungit. Melius ergo, quam si diceret: *matrem.*

V. 34. VERUM VIDE NE INPULSUS IRA PRAVE INSISTAS, PAMPHILE: Leniter et suadenter. ¶ IRA: Non ergo iudicio. ¶ INSISTAS, PAMPHILE: Non enim *incipere*, sed *insistere* hic malum est.

V. 35. QUIBUS IRIS: Non dixit *qua ira*, ne superbe loqueretur, sed QUIBUS IRIS, ut hoc ipsum per εἰρωνείαν derideret, quod pater dixit: INPULSUS IRA. An iris matris aut meae uxoris et mea? an omnium trium. ¶ QUIBUS IRIS INPULSUS: Recte non vult iram esse, ne peccasse videatur uxor. Sic enim ait,

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 9.
V. 12. *Virgilius Eclog.* VII. v. 17.
V. 14. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 16.

Quae númquam quidquam ergá me conmeritást, pater,
Quod nóllem, et saepe, quód vellem, meritám scio.
Amóque et laudo et véhementer desídero.
Nam fuisse erga me míro ingenio expértus sum:
Illíque exopto, ut réliqüam vitam éxigat
Cum eó viro, me quí sit fortunátior:
Quandó quidem illam a me dístrahit necéssitas.

V. 37. *Quod nóllem; et saepe méritam quod vellém scio.*

quasi nec ipsa peccaverit. ℐ QUIBUS IRIS: Ille IRAM singulariter dixit, hic IRAS pluraliter, ne videatur unius irae causa mittere uxorem.

V. 36. QUAE NUMQUAM QUIDQUAM ERGA ME COMMERITA EST, PATER: Adverte, proprietatem expressit commerendi et merendi.

V. 37. ET SAEPE MERITAM, QUOD VELLEM, SCIO: *Mereri* bona dicimus, *commereri* mala, id est, delinquere, peccare. Ergo hic MERITAM pro praestitisse dixit. Virgilius:

Ego te, quae plurima fando
Enumerare vales, numquam, regina, negabo
Promeritam.

V. 38. AMOQUE ET LAUDO: Non statim, qui amantur, et laudantur: nec qui laudantur, etiam continuo desiderantur. Multa ergo dixit AMOQUE ET LAUDO ET VEHEMENTER DESIDERO. Et vide, amoris impulsus nimius est hic circa uxorem, et quasi oblitus suae matris et vitiatae loquitur. Sed tali opus est Pamphilo ad eius modi argumentum, donec perveniat ad *καταστροφὴν*, in qua uxorem reduci necesse est.

V. 39. ERGA ME: Hoc totum repudiaturus inaniter diceret, nisi ad exitum fabulae poeta respiciens reducturi animum in Pamphilo reservaret. Et nota repudiantem eam, quam laudat, pietate sola compulsum. ℐ NAM FUISSE ERGA ME: Quantum valet, quod FUISSE dicit et non *esse*, quasi re transacta.

V. 40. UT RELIQUAM VITAM EXIGAT: Satis flebiliter dixit: RELIQUAM EXIGAT. Virgilius:

Omnis ut tecum, meritis pro talibus, annos
Exigat.

V. 41. CUM EO VIRO: Bene: invidere iam non est mariti.

V. 42. QUANDO QUIDEM ILLAM A ME DISTRAHIT NECESSITAS: Omnis conclusio verborum Pamphili repudii confirmationem continet, plus tamen sententia significante quam verbis. ℐ QUANDO

V. 9. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 333.
V. 27. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 78.

PH. Tibi id ín manu est, ne fiat. LA. Si sanús sies,
Iube illám redire. PAM. Nón est consiliúm, pater:
Matrís servibo cómmodis. LA. Quo abís? mane,
Mane, ínquam: quo abis? PH. Quae haéc est pertinácia?
LA. Dixín, Phidippe, hanc rem aégre laturum ésse eum?
Quamobrém te orabam, fíliam ut remítteres.
PH. Non crédidi edepol ádeo inhumanúm fore:

QUIDEM ILLAM A ME DISTRAHIT NECESSITAS: Neque dixit *eam expellit*, sed DISTRAHIT, ut in ipsa causa sit necessitas..... Excusatio in necessitate, quae est inexorabilis. Et NECESSITAS p a r t u s scilicet, quam necessitatem domi offendit, quod ex alio scilicet peperit. Sed modo vult n e c e s s i t a t e m m a t r i s videri i r a c u n d i a m, quae a nuru ita offensa sit.

V. 43. TIBI ID IN MANU EST, NE FIAT: Hoc opposuit, et quod minime vult Pamphilus videri et quod prodest socero. ¶ SI SANUS SIES, IUBE ILLAM REDIRE: Pro: *Si sanus es.* Nam aliter *iubeas* dicere debuit. ¶ SI SANUS SIES: Bene pater supra *iram* dixit, nunc *insaniam* significat inesse Pamphilo. ¶ SI SANUS SIES: Non ergo culpa est, cui ut redeat iubere potest.

V. 44. NON EST CONSILIUM: Durius erat: *Nolo reducere.* Ergo hoc lenius dixit.

V. 45. MATRIS SERVIBO COMMODIS: Hoc verbo necessitatem, qua cogatur, ostendit. ¶ QUO ABIS?: Adeo factum Pamphili ex patris verbis ostenditur, quod discessit. Et bene. Nam ulterius praesente patre resistere durum fuit.

V. 46. MANE, INQUAM, QUO ABIS?: Bene QUO ABIS? quia patrem deseris et uxorem. ¶ QUAE HAEC EST PERTINACIA?: Sicut decuit socerum. Et subindignatur, quia coram sibi fit contumelia.

V. 47. DIXIN, PHIDIPPE: Artificiose Laches, ut minus miretur et minus indignetur socer, irasci Pamphilum dicit, quando et praedictum est et sic oportuit. ¶ DIXIN, PHIDIPPE: HANC REM AEGRE LATURUM ESSE EUM?: Renovavit verba sua eidem personae. Nam ita dixerat: *Neque adeo clam me est, quam esse eum graviter laturum credam: hoc si resciverit.*

V. 48. QUAMOBREM TE ORABAM, UT FILIAM REMITTERES: Invidiose adversum Phidippum, tamquam in illo sit, unde se purget, et non accuset Pamphilum.

V. 49. NON CREDIDI EDEPOL ADEO INHUMANUM FORE: Bene, quasi iratus, i n h u m a n u m esse inquit sic. ¶ NON CREDIDI EDEPOL ADEO: Potuit enim dicere: *Non credidi inhumanum fore*, sed acerbe addidit ADEO.

Ita núnc is sibi me súpplicaturúm putat?
Si est, út velit reddúcere uxorém, licet:
Sin álio est animo, rénumeret dotem húc, eat.
LA. Ecce aútem tu quoque próterve iracúndus es.
PH. Percóntumax redísti huc nobis, Pámphile.
LA. Decédet iam ira haec, étsi merito irátus est.
PH. Quia paúllulum vobis áccessit pecúniae,

V. 50. *Itan is nunc sibi me súpplicaturúm putat?*
V. 55. *Decédet ira haec, étsi merito irátus est.*
V. 56. *Quia paúlum vobis áccessit pecúniae.*

V. 50. ITA NUNC IS SIBI ME PUTAT: SIBI et ME, magno pondere legendum est utrumque pronomen, ut:

Cantando tu illum?

Id est, genero socerum vel Pamphilo Phidippum vel si quid tale inveneris. § SUPPLICATURUM: Parum est *satisfacturum*, SUPPLICATURUM addidit.]

V. 52. SIN ALIO EST ANIMO, RENUMERET DOTEM HUC, EAT: Hoc recte socer, non tam ut hic dotem recipiat, quam ut terreat, hoc dicit. Et RENUMERET proprie, quia dos pecunia est. Et hic ἰδιωτισμὸς irascentis est et exigentis debitum. EAT vero mire dictum, quasi ipse proiiciatur, qui iubetur ire. Et simul in hoc verbo quasi renuntiatio caritatis est. § RENUMERET DOTEM HUC, EAT: Terrorem repetendae dotis ostendit, cum dicit: RENUMERET DOTEM, simul cum iniuria, HUC, et iracunde EAT.

V. 53. ECCE AUTEM TU QUOQUE PROTERVE IRACUNDUS ES: Addendo QUOQUE non nihil assentatus est, quasi dicat: *Quomodo Pamphilus.* § PROTERVE IRACUNDUS ES: PROTERVE immoderate et superbe dictum est ideo, quod proterat alium, qui protervus est. Nam protervus est, qui dum alius obvius est, proterit, quod faciunt et tauri in appetitu coitus feminarum, in quas calent.

V. 54. PERCONTUMAX REDISTI: Proprie *contumax* dicitur contemptor potiorum. § PERCONTUMAX REDISTI HUC NOBIS, PAMPHILE: Magnae indignationis est absentes alloqui, ut alibi: *O Aeschine, pol haud paternum istuc dedisti.* § NOBIS, PAMPHILE: NOBIS τῷ ἀττικισμῷ. Nam aut abundat aut significatu adiuvat pronuntiationem.

V. 55. DECEDET IAM IRA HAEC: Quasi in ira sit culpa, non: *Deponetur ira*, inquit, sed DECEDET.

V. 56. QUIA PAULULUM VOBIS ACCESSIT PECUNIAE: Facete: quasi dicat: Quia habetis unde dotem reddatis, aut:

V. 2. *ut*] *Virgilius Eclog.* III. v. 25.
V. 24. *alibi*] *Adelph.* Act. III. sc. 4. v. 4.

Subláti animi sunt. LA. Étiam mecum lítigas?
PH. Delíberet, renúntietque hodié mihi,
Velítne, an non: ut álii, si huic non ést, siet.
LA. Phidíppe, ades, audi paúcis. Abiit. Quíd mea?
Postrémo inter se tránsigant ipsi, út lubet:
Quandó nec gnatus neque híc mi quidquam obtémperant:
Quae díco, parvi péndunt. Porto hoc iúrgium

Quia nullam causam habetis repudii, sed ditiorem quaeratis coniugem. ¶ QUIA PAULULUM VOBIS ACCESSIT PECUNIAE, SUBLATI ANIMI SUNT: Et non: Maior est factus Pamphilus. Simul maiore stomacho, quod cum labore celabat, aperte ostendit.

V. 57. SUBLATI ANIMI: Pro *elati* SUBLATI dixit. Et hoc proprie ferarum est, ut:

Attollitque animos: Poenorum qualis in arvis,
Saucius ille gravi venantum volnere pectus,
Tum demum movet arma leo etc.

Nam bestiae pro animi qualitate vel erigunt corpora vel deponunt [ait Cicero]. ¶ ETIAM MECUM LITIGAS?: Belle. Nam et illum ex invidia iracundiorem et hunc ad se dicentem, quod propter Pamphilum dicebatur, effecit. ¶ ETIAM MECUM LITIGAS?: Invidiose, quasi iam cum Pamphilo litigaverit.

V. 58. DELIBERET, RENUNTIETQUE HODIE: Ferocius quam socerum deceret: attamen mature, quod DELIBERET dixit.

V. 59. UT ALII, SI HUIC NON SIT, SIET: Magna fiducia condicionem filiae asserit, quoniam iam si Pamphilus nolit, paratum alterum dicit esse. ¶ SI HUIC NON SIT: Subauditur *uxor.* Sed dura dictu reticuit, ut debebat.

V. 60. PHIDIPPE, ADES: Nomine appellat, quod facere solemus, iratos mitigare conantes.

V. 61. POSTREMO INTER SE TRANSIGANT: Non enim haec votiva sunt, quibus interesse delectet.

V. 62. QUANDO NEC GNATUS NEQUE HIC: Invidiose GNATUS et NON OBTEMPERANT et HIC NON familiariter dictum, quasi ab irato.

V. 63. QUAE DICO, PARVI PENDUNT: Quia obtemperamus etiam tacitae voluntati. ¶ QUAE DICO, PARVI PENDUNT: PORTO HOC IURGIUM AD UXOREM, CUIUS ETC.: Bene rursus in errorem reditur, ne, quae vera sunt, contra fabulae propositum cognoscantur. ¶ PORTO HOC IURGIUM: PORTO quasi aliquid magnum.

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 4 sqq.

Ad uxórem: cuius haec fiunt consilio ómnia:
Atque ín eam hoc omne, quód mihi aegrest, évomam.

V. 64. Cuius fiunt haec consilio omnia: Non transacta obiiciuntur uxori, sed quae nunc aguntur. ℐ Consilio: Utrum dispositione an εἰρωνεία est in male consulentem?

V. 65. Atque in eam hoc omne, quod mihi aegre est: Non *quod irascor*, sed quod mihi aegre est dixit. ℐ Evomam: Bene, quia aegritudinem solet vomitus relevare. Sic Cicero in Catilinam, cum dicit: *Quae quidem laetari mihi videtur, quod, tantam pestem evomuerit forasque proiecerit.*

V. 6. *Cicero in L. Catilinam* orat. II. Cap. 1. §. 2.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

MYRRHINA. PHIDIPPUS.

MY. Périi, quid agam? quó me vortam? quíd viro meo réspondebo.
Mísera? Nam audivísse vocem púeri visust vágientis:
Íta conripuit dérepente tácitus sese ad fíliam:
Quód si rescierít peperisse eam, íd qua caussa clám me habuisse

---

V. 1. PERII, QUID: Mire in hac scaena iterum rixa est senis atque anus, et tamen varie et alio modo, ut mores inter se diversos et tamen notos possimus agnoscere. ¶ PERII, QUID AGAM?: Haec proloqui oportet Myrrhinam, ut ex eius persona reminiscatur spectator gestae rei, simulque ex huius personae verbis, quid agat altera persona, monstretur. Nam perscrutari Phidippum universa conclavia et ire per totam domum cognito partu filiae suae apparet ex praesentibus dictis. ¶ PERII, QUID AGAM?: Singula ita pronuntia, ut perturbatam ostendas. ¶ QUID AGAM? QUO ME VORTAM?: Figura διαπόρησις apta turbatis.

V. 2. NAM AUDIVISSE VOCEM PUERI VISUS EST VAGIENTIS: Virgilius:

Continuo auditae voces, vagitus et ingens,
Infantumque animae flentes in limine primo.

Et est ὀνοματοποιία. Nam vox ipsa sic est, ut quasi vagitus saepius sonet. ¶ PUERI VISUS EST VAGIENTIS: Proprie dixit VAGIENTIS et infantium est. ¶ VISUS EST: Quo modo: *Audire vocem visa sum modo militis.*

V. 3. ITA CORRIPUIT DEREPENTE: Raptim intulit. Et DEREPENTE una pars orationis est, ut *defessus.* Adverbiis enim praepositiones separatim non adduntur. ¶ DEREPENTE: Ὑφέν. Nam si separaveris, non est Latinum: *De repente.*

V. 4. QUOD SI: QUOD pro *nam* aut *itaque.* Sed et nos etiam in huius modi significatione sic dicimus. ¶ QUOD SI RESCIERIT: Scimus manifesta, rescimus occulta. ¶ ID QUA CAUSA: ID hoc ipsum, peperisse eam.

V. 12. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 426.

Dícam? nón edepól scio.
Set óstium concrépuit: credo ipsum ád me exire: núlla sum.
PH. Úxor ubi me ad filiam ire sénsit, se duxít foras:
Átque eccam video. Quíd ais, Myrrhina? heús, tibi dico.
MYR. Míhine, mi vir?
PH. Vír ego tuus sim? tú virum me aut hóminem deputás adeo esse?
Nám si utrumvis hórum, mulier, úmquam tibi visús forem,
Nón sic ludibrió tuis factis hábitus essem. MYR. Quíbus? PH. At rogitas?

V. 6. *Sét ostium concrépuit: credo ipsum éxire ad me: núlla sum.*
V. 7. *se eduxit foras.*

V. 5. NON EDEPOL SCIO: Ideo, quia vera causa dici non potest.

V. 6. SED OSTIUM CONCREPUIT: Plus est quam *crepuit.* Nam CON modo auctivum est. ∮ AD ME: Bene AD ME, quasi litigaturum.

V. 7. UBI ME AD FILIAM IRE SENSIT: Hoc ante rem: et simul argumentum delicti est, quod exiit a filia marito ingresso mulier. ∮ UXOR UBI ME AD FILIAM: Mirantis est gestus et dictum. ∮ SE DUXIT FORAS: Ordo: DUXIT SE. Et verbis usus est intra domesticos parietes natis, τῷ ἰδιωτισμῷ, SE DUXIT pro *abiit.*

V. 8. ATQUE ECCAM VIDEO: Apparet mulierem fugere et viri aversari praesentiam. Et ideo hoc separatim pronuntiandum. ∮ HEUS, TIBI DICO: Ostendit Myrrhinam avertentem se, quasi nihil inveniat quod dicat de filia. ∮ MIHINE, MI VIR?: Sic et in Andria: *Nihil respondes?* cum turbatum se ostendit Davus. ∮ VIR: Ad maritalem condicionem rettulit, non ad sexum, ut Virgilius in Bucolicis: *Vir gregis ipse caper.'*

V. 9. TUN VIRUM ME: Accusatio est ab increpatione incipiens. ∮ AUT HOMINEM DEPUTAS ADEO ESSE: Αὔξησις perversa. ADEO autem abundat. Virgilius:

Tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
Concilia, incertum est.

V. 10. NAM SI UTRUMVIS HORUM: Vir aut homo. ∮ MULIER, UMQUAM TIBI VISUS FOREM: Acerbe MULIER, ut supra: *Tu, inquam, mulier, quae me omnino lapidem, non hominem putas.*

V. 11. QUIBUS?: Callide mulier et quasi nullius culpae conscia QUIBUS dixit. Et QUIBUS *dictis* aut *factis* scilicet. ∮ AT

V. 18. *Virgilius in Bucolicis*] *Eclog.* VII. v. 7.
V. 21. *Virgilius Georg.* lib. I. v. 24.

Péperit filia? Hém taces! ex quo? MYR. Istúc patrem rogáre est aequom?
Périi: ex quo censés, nisi ex illo, cuí data est nuptum, óbsecro?
PH. Crédo, neque adeo árbitrari pátris est aliter: sét demiror
Quíd sit, quamobrem tántopere omnis nós celare vólueris
Pártum: praesertím quom et recte et témpore suo péperit.

V. 12. *Péperit filia? hém, tacen? ex quo? M. istúc patrem rogáre est aequom?*
V. 15. *nós celari vólueris.*

ROGITAS?: Bene irascitur interroganti. Nam interrogare, quae scias, impudentiae est.

V. 12. HEM, TACES?: Non TACES nunc, sed TACES celas. ¶ EX QUO?: Bene EX QUO, quia argumentum impudicitiae est puerperium taciturnum. ¶ PEPERIT FILIA: Propositio criminis. ¶ ISTUC PATREM: Mira calliditas. Rea mulier hoc solo defenditur, quod accusat.

V. 13. PERII: EX QUO: Mire additum ad affectum PERII.

*V. 12. ISTUC PATREM ROGARE EST AEQUUM?: Ex sua interrogatione accusavit accusatorem.

*V. 13. NISI EX ILLO, CUI DATA: A veri simili argumentum. ¶ NISI EX ILLO, CUI DATA EST NUPTUM: Solutio criminis per fiduciam respondentis. Salustius: *Ita fiducia, quam argumentis purgatiores dimittuntur.*

V. 14. CREDO, NEQUE ADEO ARBITRARI: Ab accusatione maritus ad defensionem sui conversus amisit, quod coeperat. ¶ SET DEMIROR QUID SIT: Mollior factus iam non irascitur, sed miratur. Adeo vides Phidippum nulla re alia, quam mulieris correptione lenitum.

V. 15. QUAMOBREM TANTOPERE: Alia intentio criminis. ¶ OMNES NOS CELARE VOLUERIS: Recte, quia putat et Pamphilum esse celatum.

V. 16. PRAESERTIM CUM ET RECTE ET TEMPORE SUO PEPERERIT: Duae sunt causae celandi partus. Si non tempore suo venerit, quod indicium stupri est, et si non recte evenerit, hoc est, monstri aliquid natum fuerit. Hic autem et tempore suo et recte natum praedicat.

*V. 14. DEMIROR: Valde miror, quod minus est, quam irascor.

*V. 16. PRAESERTIM CUM ET RECTE: Attulit mulieri compendium credulitas senis semel correpti, ne aliter suspicetur.

Ádeon pervicáci esse animo, ut púerum praeoptarés perire,
Éx quo firmiórem inter nos fóre amicitiam pósthac scires:
Pótius quam advorsum ánimi tui lubídinem ésset cum íllo nupta?
Égo etiam illorum ésse hanc culpam crédidi, quae te ést penes.
MYR. Mísera sum. PH. Utinam sciam ita esse istuc. Sét nunc mi in mentém venit.

V. 20. *Égo etiam illorum ésse culpam hanc crédidi, quae te ést penes.*

*V. 15. OMNES NOS CELARE VOLUERIS: Antiqua locutio: *Illam rem celo te.*

*V. 16. PRAESERTIM CUM ET RECTE ET TEMPORE SUO PEPERERIT: RECTE ad illud pertinet, quod non monstrum peperit: TEMPORE SUO ad spatium, quo praegnantes esse consueverunt, id est, ad mensium dinumerationem: quia et septimani nasci solent.

V. 17. ADEON PERVICACI ESSE ANIMO: Invectio. ¶ UT PUERUM PRAEOPTARES PERIRE: Ab aetate infantis, invidia. ¶ ADEON PERVICACI ESSE ANIMO: Pervicax est perseverans cum quadam vi.

V. 18. EX QUO FIRMIOREM INTER NOS FORE AMICITIAM POSTHAC SCIRES: Ab accidentibus invidia. Et bene additur SCIRES, quia imprudentia in delicto veniam frequenter extorsit.

V. 19. POTIUS, QUAM ADVERSUM ANIMI TUI LUBIDINEM: A voluntate peccantis, invidia. ANIMI TUI LUBIDINEM dixit, ut minima causa magnis sceleribus subiecta esset. ¶ ESSET CUM ILLO NUPTA: Antiqui non *illi nupta*, sed CUM ILLO NUPTA. Ergo ambo sibi invicem nubunt.

V. 20. EGO ETIAM ILLORUM ESSE HANC CULPAM: Bene ETIAM ILLORUM. Non enim hoc se errasse ait, quod illorum putaverit culpam, quae huius est, sed: ETIAM ILLORUM, ut commune peccatum fuerit. Sed nunc quidem totum credit esse Myrrhinae. An ETIAM pro adhuc, ut maior sit dolor, qui nec opinanti acciderit?

V. 21. UTINAM SCIAM ITA ESSE ISTUC: Te miseram esse. Alibi: *Miserum? quem minus credere est?* Et erit sensus: Utinam vere sis misera. ¶ UTINAM SCIAM ITA ESSE ISTUC: Hoc quidam sic accipiunt, quasi Phidippus dicat: Penes te culpa est, quam illorum esse credebam, et utinam, quod credo penes te esse culpam, ita non esse certo sciam, quia dixit, se miseram, et miseros non nisi inno-

Ex hác re quod locúta es olim, quom íllum generum cépimus.
Nám negabas núptam posse fíliam tuam té pati
Cúm eo, qui meretrícem amaret, quí pernoctarét foris.
MYR. Quámvis caussam hunc súspicari, quam ípsam veram mávolo.
PH. Múlto prius scivi, quam tu, illum amícam habere, Mýrrhina:
Vérum id vitium númquam decrevi ésse ego adulescéntiae:

V. 22. *De hác re quod locúta es olim, cum íllum generum cépimus.*
V. 23. *Nám negabas fíliam tuam pósse te nuptám pati.*
V. 26. *PH. Múlto prius, quam tú, illum scivi habére amicam, Mýrrhina.*

centes dicimus. Ille enim hoc respondet: Utinam in hoc negotio miseram te, non scelestam reperiam. Sic Salustius: *Atque ea cogentes, non coactos, scelestos magis, quam miseros distringi.* Et ideo sequitur: SET NUNC MIHI IN MENTEM VENIT: Argumentum ex antecedentibus dictis et factis. ¶ NUNC MIHI IN MENTEM VENIT: Recte NUNC, quasi alias nihil suspicanti.

V. 22. QUOD LOCUTA ES OLIM: Pro ante. ¶ CUM ILLUM GENERUM CEPIMUS: Ut arbitrum capere dicimus, id est eligere. Et cum laude locutus est Pamphili. ¶ CEPIMUS: Elegimus. Virgilius:

Ante locum capies oculis.

V. 24. CUM EO: Viro. ¶ QUI MERETRICEM AMARET: QUI PERNOCTARET FORIS: Non in hoc est accusatio, quod haec locuta sit, sed argumentum est, quod celare voluerit partum, quae hoc olim dixerit. Ac PERNOCTARET propter illud, quod dixerat: *Quid interea? ibatne ad Bacchidem? Quotidie.* Et nota familiariter hoc verbum poni a Terentio. Sic in Adelphis: *Sed si hic pernocto, causae quid dicam, Syre?*

V. 25. QUAMVIS CAUSAM: Hoc propter spectatorem dicitur, ut gestorum meminerit. ¶ QUAM IPSAM VERAM: Quia sola ex omnibus defendi non potest.

V. 26. MULTO PRIUS SCIVI, QUAM TU: Bene pergit, quia taciturnitas pro confessione accepta est.

V. 27. VERUM ID VITIUM: Hoc intelligi non potest, nisi VITIUM bis numero subaudieris. ¶ ADOLESCENTIAE: Melius dixit ADOLESCENTIAE, quam *Pamphili*, ut quod in aetate fuerat, non timeret in ingenio.

V. 11. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 230.

Nam id ómnibus innatum: át pol iam aderit, sé quoque etiam quom óderit.
Set ut ólim te ostendísti, eadem esse níl cessavisti úsque adhuc,
Ut fíliam ab eo abdúceres: neu, quód ego egissem, essét ratum:
Id núnc res indicium haéc facit, quo pácto factum vóIueris.
MYR. Ádeon me esse pérvicacem cénses, cui matér siem,
Út eo essem animo, si éx usu esset nóstro hoc matrimónium?

V. 29. *Set ut ólim te ostendísti, nil cessávisti eadem esse úsque adhuc.*
V. 33. *Út eo essem animo, si ésset nostro ex úsu hoc matrimónium?*

V. 28. Nam id innatum est omnibus: Amare in adolescentia. ¶ At pol iam aderit, se quoque cum oderit: Mire senectutem accusat senex, eum et veloeem ostendit his verbis: Iam aderit, et addit: Se quoque oderit, quasi dicat: Non solum non amabit, sed et odio habebit, et non alienas mulieres modo nec uxorem quoque, sed etiam se ipsum. Plus ergo illatum, quam ratio deposcebat, sed mire ad affectum senis exprimendum. ¶ Se quoque etiam cum oderit: Id est, ut poeniteat eum sui facti. Sed plus dixit, quam si diceret: *Facta sua.*

V. 29. Sed ut olim te ostendisti: Cum superiora dicta sunt.

V. 30. Ut filiam ab eo abduceres: Vehementius dixit, quam si diceret: Ut filiam ei non redderes. ¶ Neu quod ego egissem, esset ratum: Quod ab eo abducis, non bona socrus, quod filiam, non bona mater es, quod irrita facis, quae gessi, non bona uxor, inquit.

V. 31. Nunc res indicium facit: Hoc est, quod celavisti partum. ¶ Id nunc res: Quasi dixerit: *Unde scio.* ¶ Quo pacto factum volueris: Non solum, quod fecit, sed etiam, quod voluit, obiicit. ¶ Quo pacto factum volueris: Deest *fieri.*

V. 32. Pervicacem: Per vim agentem, perniciosam me esse censes. ¶ Cui: Deest *ei* vel *circa eum.* ¶ Cui mater siem: Rursus a veri simili, an mater contra filiam faciat.

V. 33. Si ex usu esset nostro hoc matrimonium?: Callide mulier ex his, quae dixit senex defensionem arripit. Nam ille sic ait: Negabas posse filiam tuam te pati eum

PH. Túa prospicere aut iúdicare nóstram in rem quod sít, potes?
Aúdisti ex aliquó fortasse, quí vidisse eum díceret
Éxeuntem aut íntroeuntem ad amícam: quid tum póstea?
Sí modeste ac ráro hoc fecit? nónne ea dissimuláre nos
Mágis humanum est, quám dare operam id scíre, qui nos óderit?
Nám si is posset áb ea sese dérepente avéllere,

V. 37. *nónne dissimuláre nos.*

eo, qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris. ℐ Ex usu nostro: Modo utile, si pro nostra esset utilitate.

V. 34. Tun prospicere: A persona. ℐ Aut iudicare nostram in rem: Prospicere futura: iudicare praesentia.

V. 35. Audisti ex aliquo fortasse: Ἠθικῶς satis et oratorie. ℐ Aliquo: Non a certa persona. Bene aliquo: ademit indicibus auctoritatem. ℐ Qui vidisse eum diceret: Non *qui vidisset.*

V. 36, Exeuntem aut introeuntem: Sic Cicero: *Tibi autem, Balbe, respondebo, primum precario, si licet, si fas est defendi a me eum, qui in hortis fuerit, qui unguenta sumpserit, qui Baias viderit.* Non enim dixit: *Amplectentem amicam.* ℐ Aut introeuntem: Σύλληψις prima. Ut: *In ludum ducere et reducere.* ℐ Exeuntem aut introeuntem: Σύλληψις διανοίας et mollis est, quia luditur de sequentibus ad amicam, ἐξουθενισμὸς criminis de consuetudine. ℐ Quid tum postea?: Τῷ ἰδιωτισμῷ, quo contemnimus crimina leviora.

V. 37. Si modeste: Adhibito modo, vel certe eum pudore ac modestia, ut celatum voluerit. ℐ Nonne dissimulare nos: Duobus modis feruntur peccata, vel ignoscendo vel cohibendo. Modo *dissimulare* est ignorantiam fingere.

V. 38. Magis humanum est: Bene, quia et illud humanum dissimulare, an magis humanum dissimulare, quia et irasci et arguere humanum est? ℐ Magis humanum: Nota pro *humanius* Terentiano more. ℐ Qui nos oderit: Qui unde vel quamobrem. Et recte. Nemo enim dolens quod non ametur, id facit, quo magis odio sit.

V. 39. Nam si is posset ab ea sese derepente avellere: Oratorie non contentus defendisse Pamphilum hoc ipso illum, quo accusatus est, laudat. ℐ Derepente: Una pars orationis est.

V. 10. *Cicero pro Caelio* Cap. 11. §. 27.
V. 14. *Ut*] *in Phormione* Act. I. sc. 2. v. 36.

Quícum tot consuésset annos: nón eum hominem dúcerem,
Néc virum satis fírmum gnatae. MYR. Mítte adulescentem, óbsecro,
Ét quae me peccásse ais: abi, sólum solus cónveni.

V. 40. *Quácum tot consuésset annos: nón eum hominem dúcerem.*
V. 42. *Ét quae peccásse ais: abi, eum sólum solus cónveni.*

V. 40. QUICUM TOT CONSUESSET ANNOS: Laudat ubique eos Terentius, qui consuetudine molliuntur, ut alibi: *Hic parvae consuetudinis causa huius mortem tam fert familiariter.* Et mox: *Ut neque me consuetudo neque amor neque pudor commoveat neque commoneat, ut servem fidem?* Ergo ferus, quem longa consuetudo non commovet. ¶ QUICUM TOT CONSUESSET ANNOS: Non *quacum*, sed QUICUM, ut a quibus et non a quis. Et CONSUESSET proprie dicitur, ut in stupro. ¶ NON EUM HOMINEM DUCEREM: Non solum, inquit, homo non esset, id quod forsitan nihil nostra intererat, sed, quod nobis maximum est, vir stabilis filiae esse non posset.

V. 41. NEC VIRUM: VIR modo maritus.

*V. 40. NON EUM HOMINEM DUCEREM NEC VIRUM SATIS FIRMUM GNATAE: Potest et sic intelligi: Non eum hominem ducerem, qui consuetudinem longi temporis temere abrumperet.

*T. 41. NEC VIRUM SATIS FIRMUM GNATAE: Quem res venereae non moverent. Nam FIRMUM hoc etiam possumus intelligere, validum in officio coitus. Sic Horatius:

Fortique marito
Destinet uxorem.

¶ MITTE ADULESCENTEM, OBSECRO: His verbis solemus commenticia argumenta contemnere, ut: *Misericordia, animus maternus: sino.* Et alibi: *Mitto omnia. Adde istuc, imprudens timuit adulescens: sino, tu servus.* ¶ MITTE ADULESCENTEM: Etenim ille dixerat:

Verum id vitium numquam decrevi esse ego adulescentiae.
Adeon pervicaci esse animo, ut puerum praeoptares perire
Potius, quam adversus animi tui lubidinem esset cum illo nupta?

V. 42. ET QUAE ME PECCASSE AIS, ABI: SOLUS SOLUM CONVENI: Recte haec dicit mulier, utpote memor, quod cum Pam-

V. 2. *alibi*] *in Andria* Act. I. sc. 1. v. 84.
V. 4. *mox*] *in Andria* Act. I. sc. 5. v. 44.
V. 19. *Horatius Serm.* lib. II. sc. 3. v. 216.
V. 23. *ut*] *in Heautontimorumeno* Act. IV. sc. I. v. 24.
V. 24. *alibi*] *in Phormione* Act. II. sc. I. v. 63 sq.

Róga, velitne uxórem an non. Si ést, ut dicat vélle se,
Rédde: sin est aútem ut nolit, récte ego consuluí meae.
PH. Sí quidem ille ipse nón volt, et tu sénsti esse in eo, Mýrrhina,
Péccatum: aderam, cuíus consilio fúerat ea par próspici.
Quámobrem incendor íra, esse ausam fácere haec iniussú meo,
Ínterdico, ne éxtulisse extra aédis puerum usquám velis.
Sét ego stultiór, meis dictis párere hanc qui póstulem:
Íbo intro, atque edícam servis, né quoquam ecferri sinant.

V. 43. *Róga velitne annón uxorem: si ést, ut dicat vélle se.*
V. 44. *Rédde: sin est aútem ut nolit, récte consuluí meae.*
V. 47. *Quámobrem incendor íra, te ausam fácere haec iniussú meo.*

philo sit locuta. Et SOLUS SOLUM ideo, quia metuit ne orata sua non servet Pamphilus, et ideo multi sciant.

V. 43. ROGA VELITNE UXOREM AN NON?: Verba, quibus, cum Pamphilo loquatur socer, ne si aliter agat, repudietur a genero.

V. 44. RECTE EGO CONSULUI MEAE: Illum, inquit, nolle signum erit me providisse filiae.

V. 45. SI QUIDEM ILLE IPSE NON VULT ET TU SENSISTI ESSE: Animadvertendum, quem ad modum omnia, quibus se defenderit Myrrhina, in malam partem accipit Phidippus, et hinc magis accusat, unde illa se purgat.

V. 46. CUIUS CONSILIO FUERAT EA PAR PROSPICI: Non dixit, cuius consilio repudium daretur Pamphilo. Ita ad bonum omnia exitum spectant.

V. 47. ESSE AUSAM FACERE HAEC INIUSSU MEO: Abducere filiam, celare partum, exponere puerum.

V. 48. INTERDICO, NE EXTULISSE: Inter *edico* et *interdico* hoc interest: edicimus, quod iubemus fieri, interdicimus, quod vetamus fieri. Edicimus etiam uni generi hominum, interdicimus diversis. Itaque praetoris edicta et interdicta dicuntur. ¶ INTERDICO: Separatim dicendum legendumque, quia INTERDICO, NE VELIS non est integrum. ¶ INTERDICO, NE EXTULISSE EXTRA AEDES: Id agitur, ne sine hoc interdicto intercipiatur puer et tragoedia fiat ex comoedia.

V. 49. MEIS DICTIS PARERE HANC QUI POSTULEM: Demonstrative et accusatorie dixit HANC, quasi tam contumacem. ¶ HANC QUI POSTULEM: Quid est HANC, utrum mulierem, an uxorem? an contumacem feminam?

V. 50. IBO INTRO ATQUE EDICAM SERVIS: Sibi ipsi hoc dicit τῷ ἰδιωτισμῷ. ¶ EDICAM SERVIS, NE QUOQUAM ECFERRI SINANT:

MYR. Nullám pol credo múlierem me míseriorem vívere.
Nam ut híc laturus hóc sit, si ipsam rem, út siet, resciverit,
Non édepol clam me est: quom hóc, quod leviust, tam ánimo iracundó tulit.
Nec quá via senténtia eius póssit mutarí scio.
Hoc mi únum ex plurumis miseriis réliqüom fuerát malum,
Si púerum ut tollam cógit: cuius nos quí sit nescimús pater.
Nam quóm conpressa est gnáta, forma in ténebris nosci nón quita est:

V. 56. *Si púerum ut tollam cógit, cui nos quí sit nescimús pater.*

Et hoc recte poeta, quia ita opus est, ne compleat Myrrhina, quod promisit de exponendo puero. Ait enim: *Dein continuo exponatur.*

V. 52. NAM UT HIC LATURUS HOC SIT: Sic ostenditur causa, cur perpetuo celandum sit seni vitium virginis. ¶ NAM UT HIC LATURUS: Quantum iracundiae habiturus sit, quantum furoris. Hoc enim significat UT. Et simul poeta, quod alibi obscure facit, hic aperte demonstrat, quod periculum sit in fabula, nisi καταστροφή succurrat.

V. 53. NON EDEPOL CLAM ME EST: Id est, scio.

V. 54. NEC QUA VIA SENTENTIA EIUS POSSIT MUTARI SCIO: Nescio quo modo ex iracundo placidus fiat. ¶ SENTENTIA EIUS POSSIT MUTARI: De puero non exponendo.

V. 55. HOC MIHI UNUM EX PLURIMIS MISERIIS: Hoc adhuc, inquit, malum non mihi evenerat, cum evenerint multa. Et vide, an SI PUERUM UT TOLLAT COGIT, quasi cum gemitu et percontative pronuntiandum sit. Etenim si obscuram locutionem facit, nisi forte *cum* vel *quod* significat. ¶ HOC MIHI UNUM EX PLURIMIS MISERIIS RELIQUUM FUERAT MALUM: Ex omnibus malis RELIQUUM quum dicat, maximum malum significat. Nam non mediocre est, quod omnium miseriarum est ultimum et inter multa mala RELIQUUM, quod sic accipimus. Possumus et nos interrogative pronuntiare.

V. 56. UT PUERUM TOLLAM COGIT: Recte TOLLAM. Quaestio, unde sit.

V. 57. FORMA IN TENEBRIS NOSCI NON QUITA EST: Ab activo *queo* passivum fecit *queor*, retinendo participium QUITA EST, sed antique dixit.

Neque détractum ei est quídquam, qui possét post nosci, quí siet.
Ipse éripuit vi, in dígito quem habuit, vírgini abiens ánulum:
Simul véreor Pamphilúm, ne orata nóstra nequeat díutius
Celáre, quom sciét alienum púerum tolli pró suo.

V. 58. *Neque détractum ei tum quicquam est, qui post pósset nosci, quí siet.*

V. 58. Neque detractum: Solet enim fieri.
V. 59. Ipse eripuit vi, in digito: Hic ad exitum spectat παρασκευή, quia per anulum fiet cognitio. ¶ Ipse eripuit: E contrario, inquit, factum est, ipsa ut non eriperet, sed ipsi eriperetur.
V. 60. Simul vereor Pamphilum, ne orata nostra: Scilicet si sustulerimus cogente sene eum puerum, quem expositum iri Pamphilo paulo ante promisi.
V. 61. Cum sciet alienum puerum tolli pro suo: Non solum, inquit, tolli aegre feret alienum, verum etiam pro suo.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

SOSTRATA. PAMPHILUS.

SO. Non clám me est, gnate mí, tibi me esse súspectam, uxorém tuam
Proptér meos mores hínc abisse: etsi éa dissimulas sédulo.
Verum íta me di ament, ítaque obtingant éx te, quae exoptém mihi,
Ut númquam sciens conmérui, merito ut cáperet odium illám mei:

V. 3. *exoptó mihi.*

V. 1. Non clam me est, gnate mi: In hac scaena velut qualitas negotialis in disputationem venit, iustumne sit repudiari coniugem causa matris et omnino quid fieri debeat. ¶ Non clam: Vero ordine a purgatione sui incipit mater abitura, ne quod discedit, iracundiae videatur. ¶ Tibi me esse suspectam: Id est, in suspicionem venisse. ¶ Uxorem tuam propter meos mores hinc abisse: Blandius uxorem significavit, quam si diceret *Philumenam.* Et mores proprie senum dicuntur, unde *senectus morosa* et *morosi homines*, qui sui cuiusdam moris sunt.

V. 2. Etsi ea dissimulas sedulo: Ea, id est, quae scio: et ea pro eam rem. Sed absolute occurrit supra latae sententiae et genere neutro. Et est ordo: Etsi ea dissimulas sedulo, non clam me est etc.

V. 3. Verum ita me di ament: Coniectura, quae solvitur iure iurando.

V. 4. Numquam sciens commerui: Bona exceptio, quia possumus aliquem inscienter laedere, quae res ad veniam pertinet.

*V. 3. Itaque obtingant ex te: Pro se iurat et ita rem Pamphilo probat, ut blanda sit. ¶ Itaque: Duae partes orationis.

*V. 4. Ut numquam sciens commerui: Hic ordo est iuris iurandi, ut cum praeposuerit ita, sequatur ut. Cicero: *Ita*

V. 22. *Cicero Divin. in Q. Caecilium* Cap. 13. §. 41.

Teque ánte, quam me amáre rebar, eí rei firmastí fidem.
Nam mi íntus tuus patér narravit módo, quo pacto me hábueris
Praepósitam amori tuó: nunc tibi me cértum est contra grátiam
Reférre, ut aput me praémium esse pósitum pietatís scias.
Mi Pámphile, hoc et vóbis et meae cómmodum famae árbitror:

V. 5. *Teque ánte quod me amáre rebar, eí rei firmastí fidem.*
V. 8. *pietatí sciat.*

velim mihi deos propitios, ut cum illius temporis mihi venit in mentem etc. ¶ MERITO UT CAPERET ODIUM ILLAM MEI: Bene dixit MERITO. Nam ut nos immerito quis non oderit, non est in nostra manu. Haec est exceptio. Plautus in Trinummo: *Quin dicant, non est: merito ut ne dicant, id est.* ¶ MERITO UT CAPERET ODIUM ILLAM MEI: Id enim est culpa sine merito.

V. 5. TEQUE ANTE QUAM ME: Deest *tantum*, ut sit ordo: *Et quam te amare me rebar, tantum firmasti fidem ei rei.* ¶ TEQUE ANTE QUAM ME AMARE REBAR, EI REI FIRMASTI FIDEM: Ordo et sensus hic est: Et quod ante rebar, ei rei firmasti fidem meam: neque me fefellit, quod ante rebar, te me amare. Nam ei rei hodie firmasti fidem, id est, probationem attulisti.

V. 6. NAM MIHI INTUS TUUS PATER: Dixit enim supra: *Atque in eam hoc omne, quod mihi aegre est, evomam.* Potuit enim evomendo narrasse, quod matrem filius praeposuisset uxori. ¶ TUUS PATER: Familiarius, quam si diceret Laches.

V. 7. PRAEPOSITAM AMORI TUO: Plus dixit: AMORI TUO, quam si *uxori tuae* diceret.

V. 8. UT APUD ME PRAEMIUM ESSE POSITUM PIETATIS SCIAS: Laborat mulier, ne, quod dictura est, odio aut dolore aut certe ira facere videatur. ¶ PRAEMIUM ESSE POSITUM PIETATIS: Sic Virgilius:

Hic pietatis honos.
Sunt hic sua praemia laudi.

V. 9. MI PAMPHILE, HOC ET VOBIS ET MEAE COMMODUM: Rem duram dictura vide quantis praeblandiatur verbis remque

V. 4. *Plautus in Trinummo* Act. I. sc. 2. v. 68.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 257.
V. 26. *Sunt*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 465.

Ego rús abituram hinc cúm tuo me esse cérto decreví patre,
Ne méa praesentia óbstet, neu caussa úlla restet réliqüa,
Quin túa Philumena ád te redeat. PAM. Quaéso, quid istuc cónsili est?
Illíus stultitia vícta, ex urbe tú rus habitatúm migres?
Non fácies: neque sinam, út qui nobis, máter, maledictúm velit,
Mea pértinacia ésse dicat fáctum, haud tua modéstia.
Tum tuás amicas te ét cognatas déserere et festós dies

---

praemolliat: NUNC ME TIBI CERTUM EST CONTRA GRATIAM: A iusto. ℐ CONTRA: Nunc vicissim. ℐ HOC VOBIS ET MEAE COMMODUM FAMAE: Ab honesto. ℐ MI PAMPHILE, HOC ET VOBIS ET MEAE: Principium hoc aliquid est precantis feminae. A blandimento ergo incipit, ut libenter audiat.

V. 10. EGO RUS ABITURAM HINC CUM TUO ME ESSE CERTO DECREVI PATRE: CERTO dixit, ne sit dissuadendi locus. ℐ CUM TUO ME ESSE CERTO DECREVI PATRE: Ad hoc addidit, CERTO DECREVI, ut non audeat dissuadere filius.

V. 11. NE MEA PRAESENTIA: Non dixit iam *culpa*, sed PRAESENTIA. [ℐ NE MEA PRAESENTIA: Ab utili.]

V. 12. QUID ISTUC CONSILII EST?: Bene, quia illa DECREVI dixerat.

V. 13. ILLIUS: A persona. ℐ STULTITIA: A causa. ℐ VICTA: Non enim volens. ℐ URBE: A loco. ℐ TU: A persona. ℐ HABITATUM: A facto. ℐ ILLIUS STULTITIA VICTA, EX URBE TU RUS HABITATUM MIGRES?: Vide quam oratorie omnia congesserit, a personis, a causis, a locis, a factis. ℐ ILLIUS STULTITIA: Ab utili. Mire autem et RUS et EX URBE et HABITATUM dixit.

V. 14. UT QUI NOBIS MATER MALEDICTUM VELIT: Ab honesto. ℐ NON FACIES: NEQUE SINAM: Primo NON FACIES, deinde: Si facere perseveraveris, NON SINAM. Et NON FACIES non est interdicentis, sed quasi dicat: Scio te non facturam rem tam pravam. Sunt autem, qui NEQUE SINAM iungant inferioribus, sunt qui totum contexte legant: NON FACIES usque MODESTIA.

V. 15. MEA PERTINACIA DICAT ESSE FACTUM: Bene retinet, cum vult sua interesse, ne fiat.

V. 16. TUM TUAS AMICAS TE ET COGNATAS: In dissuadendo commiscuit et honestatem et utilitatem.

Mea caússa, nolo. SOS. Níl iam mi istaec rés voluptatís ferunt:
Dum aetátis tempus túlit, perfuncta sátis sum: satias iám tenet
Studiórum istorum: haec míhi nunc cura est máxuma, ut ne cuí mea
Longínquitas aetátis obstet, mórtemve exspectét meam.
Hic vídeo me esse invísam inmerito: témpus est concédere.

V. 17. *Mea caúsa, nolo. SO. nil pol iam istaec míhi res voluptatís ferunt.*

V. 17. MEA CAUSA NOLO: Non est superbum NOLO, sed consuetudine dicitur. ¶ NIHIL POL IAM MIHI ISTAEC RES: Contra omnia. Et ab ultimis incipit. ¶ ISTAEC RES: Amicae, cognatae, dies festi.

V. 18. DUM AETATIS TEMPUS TULIT: TULIT pro passum est, permisit. Et in bonis enim et in malis dicitur. ¶ DUM AETATIS TEMPUS TULIT, PERFUNCTA SATIS SUM: SATIAS IAM ME TENET: Si, inquit, meae voluptatis causa exercenda sunt, iam non delectant: si officii ac religionis, iam non possum, quae sim anus. Necessaria est divisio, quia ille et religionem incusserat festorum dierum. ¶ DUM AETATIS TEMPUS TULIT: Non, inquit, reprehendar, quae eum potuerim, perfuncta satis sum. Sic Virgilius:

Sat patriae, Priamoque datum.

¶ SATIAS IAM ME TENET: Nimis materne atque aniliter.

V. 19. HAEC MIHI NUNC CURA EST MAXUMA: Hoc nimis serio pronuntiandum, et NE CUI odiose, ne *tibi* diceret. ¶ Ut NE CUI MEAE LONGINQUITAS AETATIS OBSTET: Hoc ad nurum, exspectationem ad filium refert. Hinc enim odio digni parentes, *exspectati* appellantur.

V. 20. LONGINQUITAS AETATIS OBSTET, MORTEMVE EXSPECTET MEAM: Sedulo agit socrus, ne quid per iracundiam statuisse videatur. Vide tamen, ut intermisceatur indignatio et multa dolore deprompta sint, quod poeta non invitus facit ad mores exprimendos personasque reddendas.

V. 21. HIC VIDEO ME ESSE INVISAM INMERITO: Quia rus decrevi pergere, non quasi nurum vitatura, sed locum. Et mire INVISAM et non addidit cui, sed dixit: TEMPUS EST CONCEDERE: Quia anus sum? an quia nurus in domo?

V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 291.

Sic óptume: ut ego opínor, omnis caússas praecidam ómnibus:
Et me hác suspicióne exsolvam et íllis morem géssero.
Sine me, óbsecro, hoc effúgere, volgus quód male audit múlierum.
PAM. Quam fórtunatus céteris sum rébus: absque una haéc foret,
Hanc mátrem habens talem, íllam autem uxorem. SOS. Óbsecro, mi Pámphile,
Non túte incommodám rem, ut quaeque est, ín animum inducés pati.
Si cétera sunt ita, út vis, itaque ut ésse ego illam exístumo,

---

V. 25. *absque una hác foret.*
V. 28. *Si cétera ita sunt út vis, itaque ut ésse ego illa existumo.*

V. 22. OMNES CAUSAS PRAECIDAM OMNIBUS: Beue OMNIBUS, ne specialiter laesisset nurum. Et generaliter dixit.

V. 23. ET ILLIS MOREM GESSERO: Mire ILLIS, non *nurui*. Et MOREM GESSERO acriter dictum, ut ostendat hoc illos olim voluisse, ut expelleretur domo. Ut si dicas, inimicum tibi morem gessisse, quod se suspenderit.

V. 24. SINE ME, OBSECRO, HOC EFFUGERE: Quia dixerat maritus eius: *Omnes socrus oderunt nurus.* ¶ SINE ME OBSECRO HOC EFFUGERE: Potentissimum est ad extorquendum aliquod argumentum, cum illis, quibus cari esse debemus, nostra causa potius, quam illorum dicimus velle nos aut nolle, quod facimus. Nam et Pamphilus supra sic dixit: *Non facies neque sinam.* ¶ QUOD MALE AUDIT MULIERUM: Supra dixit, ab honesto.

V. 25. ABSQUE UNA HAEC FORET: ABSQUE extra, ut sit adverbium magis quam praepositio. Et UNA *res* subaudienda. Et totum *ἐν ὑποκρίσει* statimque iungendum: HANC MATREM HABENS TALEM, ILLAM AUTEM UXOREM. Vel certe ABSQUE FORET pro abesset. Alii HAC de uxore dici putant, ut ABSQUE sit praepositio.

V. 27. NON TUTE REM INCOMMODAM, UT QUAEQUE EST, IN ANIMUM INDUCAS PATI: Horatius:

Durum, sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.

V. 28. SI CETERA SUNT UT VIS: Bene CETERA absque uno differenti. ¶ ITAQUE UT ESSE EGO ILLAM EXISTIMO: Quia

V. 21. *Horatius Carm.* lib. I. od. 24. v. 19.

Mi gnáte, da veniam hánc mi: redduc íllam. PAM. Vae miseró mihi.
SOS. Et míhi quidem: nam haec rés non minus me mále habet quam te, gnáte mi.

V. 29. *Mi gnáte, da mi hanc véniam, redduc íllam. PA. vae miseró mihi.*

potuit dici ei: *O socrus: ergo dubitas de integritate nurus tuae,* addidit: ITAQUE UT ESSE EGO ILLAM EXISTIMO.

V. 29. DA VENIAM HANC MIHI: Mihi propter quam putas non reducendam. ¶ VAE MISERO MIHI: Nec negat nec promittit, sed intumescit, utpote qui penitus dolore commotus aestum animi dissimulare iam non potest. ¶ VAE MISERO MIHI: Nihil potuit pro rerum qualitate respondere, nisi ut ingemisceret.

V. 30. ET MIHI QUIDEM: Ἄχθος. Quid enim ET MIHI? an EI? Multa sic in nostro usu sunt.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

LACHES. SOSTRATA. PAMPHILUS.

LÁCH. Quem cum ístoc sermonem hábueris, procul hínc stans accepi, úxor:
Istúc est sapere, qui, úbicumque opus sit, ánimum possis fléctere,
Quód faciundum sít post fortasse, ídem hoc nunc si féceris.
SOS. Fórs fuat pol. LA. Ábi rus ergo hinc: íbi ego te et tu mé feres.

V. 1. *Quém cum istoc sermónem habueris, prócul hic astans áccepi, uxor.*
V. 2. *Ístuc est sapere, qui úbicunque opus sit ánimum possis fléctere.*
V. 3. *Quód sit faciundúm fortasse póst, idem hoc nunc si féceris.*

V. 1. QUEM CUM ISTOC SERMONEM HABUERIS: In hoc colloquio reconciliatio senum est post iurgium, mista disputatione Pamphili de non reducenda uxore. ¶ PROCUL: PROCUL nunc prope. ¶ PROCUL HINC STANS ACCEPI, UXOR: ACCEPI audivi. Et modo UXOR, ante *mulier* est: et de uxore: *Di mala prohibeant.*

V. 2. ISTUC EST SAPERE: Τὸ ISTUC exceptive dictum, quasi cetera stulte fecerit. Et simul stomachum retinet, quo reprehendat cetera. ¶ QUI UBICUMQUE OPUS SIT: QUI pro quae interdum abundat. ¶ ANIMUM POSSIS FLECTERE: Modo non alienum animum, sed suum flectere. Et unde flectere? A iurgio ad modestiam et concessionem ex domo. ¶ ANIMUM FLECTERE: Ad hoc FLECTERE ANIMUM dixit, ut ostenderet ne nunc quidem purgatam apud se Sostratam de praeterita culpa.

V. 3. QUOD FACIUNDUM SIT POST FORTASSE: Potest haec sententia videri generalis, et deest *ad id*, ut sit: *flectere ad id, quod faciundum*: potest et absolute accipi QUOD pro quae res facienda sit. ¶ QUOD FACIUNDUM SIT POST FORTASSE: Id est, concedendum. Et vim necessitatis hoc verbum exprimit.

V. 4. FORS FUAT POL: Fortuna faveat, quasi τῷ εὐφημισμῷ adversus triste dictum usa est. Nam fors bona for-

SOS. Spéro ecastor. LA. Í ergo intro et conpóne, quae tecúm simul
Ferántur: dixi. SOS. Ita út iubes, faciám. PAM. Pater.
LA. Quíd vis, Pamphile? PAM. Hínc abire mátrem? Minume. LA. Quíd ita ístuc vis?
PAM. Quía de uxore incértus sum etiam quíd sim facturús. LA. Quid est?

---

tuna est. Et FUAT sit significat. Dixerat enim ille: QUOD FACIUNDUM SIT POST FORTASSE. ¶ FORS FUAT POL: Id est, bona eveniat, quasi τῷ εὐφημισμῷ dicat: Bona dicito potius, an Bona fortuna sit per Pollucem? ¶ ABI RUS: Hortantis est ad celeritatem. Virgilius:

Ergo age, care pater, cervici imponere nostrae.

¶ IBI EGO TE ET TU ME FERES: Non dixit: *Ibi nos invicem delectabimus*, sed quia senex atque anus est: EGO TE ET TU ME FERES, dixit. Et simul, quia nuper accusaverat mores senum, revocare vult causam abscessionis suae ad filii culpam aut nurus. ¶ IBI EGO TE ET TU ME FERES: Aut quia noti inter nos sunt mores nostri, aut quia utrique una aetas est. Et sic pronuntiatur, ut quasi hoc ipsum necessitate decernat senex, dum dicit: ABI RUS ERGO HINC: IBI EGO TE ET TU ME FERES. Ipsa pronuntiatio querelam continet de filiis et senectute.

V. 5. SPERO ECASTOR: Mire non confirmavit mulier, sed sperare se dixit, memor iurgii pristini et senilis amaritudinis, maxime quia et ille non dixit: *Ibi nobis iucunde erit*, sed: IBI EGO TE ET TU ME FERES. ¶ I ERGO INTRO ET COMPONE QUAE TECUM SIMUL FERANTUR: Κωμικῷ χαρακτῆρι et usu quotidiano, satisque moraliter, quia: *Mulieres dum moliuntur et dum conantur, annus est.*

V. 6. DIXI: Denuntiatio est confirmandae sententiae nec mutandae, et translata est de foro et causidicis. Cicero: *Praeco dixisse pronuntiat.* ¶ DIXI: Hoc verbum in fine additum superiora confirmat, et est proprium his, qui peroraverint causam. ¶ PATER: Ipsum nomen dehortationem significat adiecta pronuntiatione. ¶ PATER: Sic pronuntia, ut hoc vultuose dictum sit: HINC ABIRE MATREM?

V. 7. QUID VIS, PAMPHILE?: Facete praesto QUID VIS? respondit. ¶ QUID ITA ISTUC VIS: Rem supra audivit et personam. Nunc causam quaerit, quasi dicat: *Est ut nolis, quid tantopere non vis?*

V. 8. INCERTUS SUM ETIAM QUID SIM FACTURUS: Non: *Quid*

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 707.
V. 21. *Mulieres*] *Heautontimorumeni* Act. II. sc. 4. v. 11.
V. 24. *Cicero Accusat.* lib. II. c. 30. §. 75.

Quíd vis facere, nísi redducere? PAM. Équidem cupio et víx contineor:
Sét non minuam meúm consilium: ex úsu quod est, id pérsequar.
Crédo ea gratiá concordis mágis, si reddúcám, fore.
LA. Néscias: verúm tua refert níhil, utrum illae féceriut,
Quándo haec aberit: ódiosa haec est aétas adulescéntulis.
E medio aequom excéderest: postrémo nos iam fábulae

V. 14. *postrémo nos iam fábula.*

faciam, dixit, sed QUID SIM FACTURUS, ut incerta molimina etiam verbis posset ostendere. ¶ QUID EST: Et QUID ITA ISTUC VIS? et QUID EST? eo vultu pronuntiantur, ut consilium eius et verba videatur contemnere pater.

V. 9. QUID VIS FACERE, NISI REDUCERE: Sic loquitur Laches, ut aliud Pamphilus respondere non audeat. Et ideo dicit: EQUIDEM CUPIO ET VIX CONTINEOR: Ut reducam scilicet. Adeo magna causa est non reducendi, ut, cum velit, non possit. ¶ SED NON MINUAM MEUM CONSILIUM: Acute satis: Reducendi, inquit, cupiditas est, sed non reducendi consilium. ¶ ID PERSEQUAR: Non *sequar*, sed PERSEQUAR ait, ut constantiam demonstraret.

V. 11. CREDO EA GRATIA CONCORDES MAGIS: Sententiose dixit tunc posse inter se congruere et concordare mulieres, cum et illa esse desierit socrus et illa nurus. Haec enim inter illas est dissidiosa coniunctio. Et satis ingeniose dictum. Tolle enim inter mulieres proximitatem, et nulla causa discordiae est. ¶ CONCORDES MAGIS: Non magis concordes, verum pro minus discordibus dixit, an ut serviret sententiae?

V. 12. NESCIAS: Utrum concordes futurae sint an discordes. ¶ NESCIAS: VERUM ID TUA REFERT NIHIL: Hoc verbum ex aliqua parte confirmantis est et consentientis. ¶ UTRUM ILLAE FECERINT: Utrum consentientes sint an dissentientes. ¶ UTRUM: Unum de duobus significat.

V. 13. ODIOSA EST HAEC AETAS ADULESCENTULIS: Supra in personam socrus culpam iratus contulerat discordiae, nunc et uxori placatus et nurui parcens odiorum causam a personis transtulit ad aetates, sed ita tamen, ut magis iuniores accusaret, et de adulescentibus questus commiseratur senes. ¶ ODIOSA HAEC EST AETAS ADULESCENTULIS: HAEC cum gemitu pronuntiandum est.

V. 14. E MEDIO AEQUUM EST EXCEDERE: Utrum ex urbe rus, an ex vita in mortem? Et satis moraliter. Nam in

Sumus, Pámphile, senex átque anus.
Set vídeo Phidippum égredi per tempus: accedámus.

---

medio stare dicitur supervacuus vel molestus. Et cum stomacho dixit senili.

V. 15. Senex atque anus: Haec duo nomina, ut posita sunt, caput indicant et inceptionem huius modi fabularum. ℐ Nos iam fabulae sumus, senex atque anus: Pronuntia senex atque anus, quasi initium fabulae. Τῷ ἰδιωτισμῷ additum: Pamphile.

V. 16. Per tempus: Opportune.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

PHIDIPPUS. LACHES. PAMPHILUS.

PH. Tibí quoque edepol sum íratus, Philúmena.
Gravitér quidem. Nam hercle ábs te factumst túrpiter,
Etsí tibi caussa est de hác re: mater te ínpulit:
Huic véro nulla est. LA. Ópportune té mihi,
Phidíppe, in ipso témpore ostendís. PH. Quid est?

V. 1. *Tibí quoque íratus édepol sum, Philúmena.*
V. 2. *Gravitér quidem. nam hercle ábs te est factum túrpiter.*

V. 1. TIBI QUOQUE EDEPOL: In hac scaena ultimus error est, vicinus καταστροφῇ. ¶ TIBI QUOQUE EDEPOL SUM IRATUS: Quasi dicat: Non solum matri tuae aut etiam socrui tuae. ¶ TIBI QUOQUE EDEPOL: Recte. Nam et amicos incusamus leniter incipientes et graviora inferentes. Hanc ergo partus causa leniter incusat, deinde confirmat inferendo: GRAVITER QUIDEM, et statim causam subiungit, cur quidem ei irascatur.

V. 2. FACTUM EST TURPITER: Quod abscesserit domo mariti.

V. 3. ETSI TIBI CAUSA EST DE HAC RE: Causam more suo pro defensione posuit. Sic in Phormione: *Quid mihi dicent aut quam causam reperient, demiror.* Et quae causa fuerit, ipse dicit. ¶ MATER TE INPULIT: MATER TE INPULIT, absolute. Deest enim NAM, ut sit: *Nam mater te inpulit.* ¶ MATER TE INPULIT: Qualitas remotiva.

V. 4. HUIC VERO: Ipsi matri scilicet. ¶ OPPORTUNE TE MIHI, PHIDIPPE, IN IPSO TEMPORE: Utrum ταυτολογία est, an OPPORTUNE, quia volebam, et IN IPSO TEMPORE, quomodo volebam? an OPPORTUNE mihi, IN IPSO TEMPORE tibi, id est, et mihi et tibi commode venisti? Et ἀπὸ τοῦ *portus* dictum OPPORTUNE.

V. 5. IN IPSO TEMPORE OSTENDIS: Ostenditur nobis id, quod quaerebamus. OPPORTUNE et IN IPSO TEMPORE non est idem. Etenim OPPORTUNE dicimus, cum verbi gratia invitati ad ipsum tempus incipiendi prandii venimus: IN IPSO TEMPORE, cum iam prandio apposito.

V. 10. *in Phormione* Act. II. sc. I. v. 5.

PÁM. Quid réspondebo his? aút quo pacto hoc áperiam?
LA. Dic fíliae, rus cóncessuram hinc Sóstratam:
Ne révereatur, mínus iam quo redeát domum. PH. Ah,
Nullám de his rebus cúlpam conmeruít tua:
A Mýrrhina haec sunt mea úxore exorta ómnia.
Mutátio fit: éa nos perturbát, Lache.
PAM. Dum né reducam, túrbent porro, quám velint.
PH. Ego, Pámphile, esse intér nos, si fierí potest,

V. 6. *PA. Quid réspondebo his? aút quo pacto hoc óperiam?*
V. 11. *PA. Mutátio fit. PH. éa nos perturbát, Lache.*
V. 12. *PA. Dum né reducam; túrbet porro, quám velit.*

V. 6. AUT QUO PACTO HOC APERIAM?: Hoc modo ostendit nec esse, quod simulet, nec id, quod verum est, dicendum sibi esse.

V. 7. DIC FILIAE RUS CONCESSURAM HINC SOSTRATAM: Blande non addidit *tuae*, quasi dicat communi filiae. Et bene non socerum, sed Sostratam.

V. 8. NE REVEREATUR: Bene REVEREATUR, ne odisse socrum, sed metuere videatur, et quasi ipsa socrus non odium meruerit, sed reverentiam. § MINUS IAM QUO REDEAT DOMUM: Τμῆσις cum ἀναστροφῇ, ut sit ordo: QUO MINUS REDEAT.

V. 9. NULLAM DE HIS REBUS CULPAM: Relatio criminis potest videri. § TUA: Deest *uxor*, quod nomen inferius posuit. § TUA: Cum percussione animi dicendum est, ut subaudiatur *uxor*, ab eo, quod dicturus est: UXORE.

V. 11. MUTATIO FIT: Mutationem suspicionem dicit erroremque iurgantium. § MUTATIO: Deest, quarum rerum mutatio. Ergo mutatio criminum aut culparum. § MUTATIO FIT: Criminis scilicet et peccati, id est, vel mea uxor crimen tuae sustinet vel tuae ad meam translata est culpa. § EA NOS PERTURBAT, LACHES: EA, non ea mutatio, sed uxor, hoc est, Myrrhina.

V. 12. TURBENT PORRO QUAM VELINT: QUAM VELINT quantum velint, aut eam, quam velint, mulierem. Sed melius est, quod supra diximus. § DUM NE REDUCAM, TURBENT PORRO: Quomodo est pius erga matrem Pamphilus, si parvi facit, utrum socrus sua perturbetur an mater a senibus? Solvitur sic. Quia QUAM non est generis feminini, sed est quantum. TURBENT errent et tumultuentur significat vel turbentur.

V. 13. EGO, PAMPHILE: Hoc pronomen initium continet orationis graviter inceptae, ut: *Ego postquam emi te a par-*

V. 31. *ut*] *in Andria* Act. I. sc. 1. v. 8.

Adfinitatem hanc sáne perpetuám volo:
Sin ést, ut aliter túa siet senténtia,
Accípias puerum. PAM. Sénsit peperisse: óccidi.
LA. Puerúm? quem puerum? PH. Nátus est nobís nepos.
Nam abdúcta a vobis praégnas fuerat filia,
Neque fuísse praegnatem úmquam ante hunc sciví diem.
LA. Bene, íta me di ament, núntias, et gaúdeo
Natum íllum et tibi illam sálvam: set quid múlieris

V. 21. *Natum illum, et illam sálvam: set quid múlieris.*

vulo. ℐ SI FIERI POTEST: Interposuit, ut supercilium soceri demonstraret. ℐ SI FIERI POTEST: Recte additum SI FIERI POTEST, quia non convenit rogari a socero generum, ut sopra dixit.

V. 14. HANC SANE PERPETUAM VOLO: Iam enim est confirmata, sed perpetuam cupit.

V. 15. SIN EST, UT ALITER TUA SIET SENTENTIA: *Τῷ εὐφημισμῷ* vitavit illud, quod est ominosum, ne dissidium diceret, ut Virgilius:

Gravior ne nuntius aures
Verberet.

V. 16. ACCIPIAS PUERUM: Iure, quia liberi patrem sequuntur. Et mire hoc maxime adiecit, quod maxime recusat Pamphilus, et propter quod uxor quoque non reducitur. Et ACCIPIAS pro accipe, ut quiescas pro quiesce. ℐ SENSIT PEPERISSE, OCCIDI: Hoc maxime inopinatum est Pamphilo, quia socrus promiserat omnes ignoraturos. ℐ SENSIT PEPERISSE: Proprie sic.

V. 17. PUERUM? QUEM PUERUM: Moraliter primo dubitat, quid audiverit, deinde quasi certus quid audierit, admiratur dicendo QUEM PUERUM? ℐ PUERUM? QUEM PUERUM?: Bene cum consternatione animi, quod numquam fando acceperat. ℐ NATUS EST NOBIS: Bene, quia ambo avi.

V. 18. NAM ABDUCTA A VOBIS: Bene, non ABIERAT, sed ABDUCTA FUERAT, ut magis sit culpa matris. ℐ A VOBIS: Pro a Pamphilo. ℐ NAM ABDUCTA A VOBIS PRAEGNANS FUERAT: Hoc totum cum indignatione in uxorem pronuntiandum est.

V. 19. NEC FUISSE PRAEGNANTEM: Praegnans est ante gnatum vel ante genitricem. Est enim PRAE ante.

V. 20. BENE, ITA ME DI AMENT: Agit gratias nuntianti, gratulatur ob susceptum nepotem, gaudet liberatam nurum.

V. 21. NATUM ILLUM TIBI ET ILLAM SALVAM: Proprium affectum refert, sibi nepotem, illi filiam esse servatam. ℐ ET

V. 3. *supra* Act. III. sc. 5. v. 50.
V. 8. *Virgilius Aen.* lib. VIII. v. 582.

Uxórem habes? aut quibus moratam móribus?
Nosne hóc celatos tám diu? nequeó satis,
Quam hoc mihi videtur fáctum prave, próloqui.
PH. Non tíbi illud factum mínus placet, quam mihi, Laches.
PAM. Etiám si dudum fúerat ambiguum hóc mihi:
Nunc nón est, quom eam conséquitur alienús puer.

V. 25. *PH. Non mihi illud factum minus dolet, quam tibi, Lache.*
V. 27. *Nunc nón est; cum eam séquitur alienús puer.*

TIBI ILLAM SALVAM: Recte TIBI, quia pater puerperae est, cui dicit. ¶ SET QUID MULIERIS UXOREM HABES?: QUID MULIERIS dixit, ne diceret, qualem mulierem aut aliquid gravius. Et totum percunctative potius, quam pronuntiaret et diceret: *Pessimam mulierem et male moratam uxorem habes.* Et reprehensio est eum contemptu, sic et: *Quid hominis?* ut Virgilius:

Tu mihi quodcumque hoc regni.

At ontra eum honore sic dicimus: *Quem hominem habes?*

V. 22. MORATAM: Id est, institutam. Et est participium sine verbo.

V. 23. NOSNE CELATOS HOC: Non partum celatos dicit, sed praegnantem filiam fuisse. ¶ NEQUEO SATIS PROLOQUI: Magna exaggeratio.

V. 24. QUAM HOC MIHI VIDETUR FACTUM PRAVE: Totum modeste, quamvis indignetur: quia apud maritum uxor non est vehementius accusanda. ¶ QUAM HOC MIHI VIDETUR: Quod praegnans fuerit filia, non quod natus est puer.

V. 25. NON TIBI ILLUD FACTUM MINUS PLACET, QUAM MIHI, LACHES: Utrum, quia MINUS est et magis, quoniam sequitur, an εἰρωνεία est, ut sit ordo: NON MINUS MIHI PLACET, QUAM TIBI, et PLACET pro displicet intelligamus, ut alibi: *Nunc me hospitem lites sequi, quam hic mihi sit facile atque utile, aliorum exempla commonent.* [¶ NON TIBI ILLUD FACTUM: Sub εἰρωνείᾳ est dictum. Hoc enim ait: Tantumdem tibi placet hoc factum, quam mihi. Alibi: *Nunc me hospitem lites sequi etc.*]

V. 27. QUUM EAM CONSEQUITUR ALIENUS PUER: ALIENUS, quod senes gratulantur, id maxime laedit Pamphilum. ¶ CONSEQUITUR ALIENUS PUER: Μεταφορὰ a pecoribus, quae, ut mox nata fuerint, matres sequuntur. Virgilius:

Atque ipsae memores redeunt in tecta suosque
Deducunt.

V. 6. *Quid hominis*] *Eun.* Act. V. sc. 1. v. 17.
V. 6. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 82.
V. 21. *alibi*] *in Andria* Act. IV. sc. 5. v. 16.
V. 30. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 316.

LA. Nullá tibi, Pamphile, híc iam consultátiost.
PAM. Perii. LA. Húnc videre saépe optabamús diem,
Quom ex te ésset aliquis, quí te adpellarét patrem.
Evénit: habeo grátiam dis. PAM. Núllus sum.
LA. Redúc uxorem, ac nóli advorsarí mihi.
PAM. Patér, si ex me illa líberos vellét sibi,
Aut sé esse mecum núptam: satis certó scio,
Non mé clam haberet, quód celasse intéllego:
Nunc, quom éius alienum ésse a me animum séntiam,
Nec cónventurum intér nos posthac árbitror:

V. 35. *Non clám me haberet, quód celasse intéllego.*
V. 36. *Nunc, cum éius alienum á me esse animum séntiam.*
V. 37. *Neque cónventurum intér nos posthac árbitrer.*

V. 28. NULLA TIBI, PAMPHILE, HIC IAM CONSULTATIO EST: De reducenda scilicet uxore.

V. 29. PERII: Hoc sibi ipse Pamphilus dicit.

V. 30. CUM EX TE ESSET ALIQUIS, QUI TE APPELLARET PATREM: Bene hoc putavit, quod Pamphilo non videtur, hoc est, ex illo esse, quod natum est.

V. 31. EVENIT: HABEO GRATIAM DIIS: Proprie EVENIT. Ideo et *bonorum eventus* dicitur. ¶ NULLUS SUM: Ipse sibi iterum. Hoc ulterius est, quam *perii*, quia cum aliquis periit, relinquitur vel cadaver eius. ¶ AH NOLI ADVERSARI MIHI: Causam interposuit senex, quo magis faceret, ut filius non recuset.

V. 33. SI ILLA EX ME LIBEROS VELLET SIBI: Ut apparet, tantum commentus est causam. ¶ SI ILLA EX ME LIBEROS VELLET SIBI: Nactus est Pamphilus ex verbis senum causam aliam discidii.

V. 34. AUT SE ESSE MECUM NUPTAM: Vetuste MECUM NUPTAM dixit. Et recte, quia partus confirmat nuptias. Et melius NUPTAM MECUM, quasi tectam et opertam uno cubiculo mecum. *Nubere* enim est operiri tegique, unde et *nubes*, quod tegere solent caelum, dicuntur. Virgilius:

Arsurasque comas obnubit amictu.

V. 35. NON CLAM ME HABERET: Id est, non tacuisset partumque celasset. ¶ QUAE CELASSE INTELLEGO: Non dixit natum filium, ne interposito affectu molliretur iratus.

V. 36. NUNC CUM EIUS ALIENUM ESSE A ME ANIMUM SENTIAM: A praesenti tempore.

V. 37. NEC CONVENTURUM: A futuro.

V. 21. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 77.

Quamobrém reducam? LA. Máter quod suasít sua,
Adoléscens mulier fécit: mirandúmne id est?
Censén te posse réperire ullam múlierem,
Quae cáreat culpa? an quía non delinquónt viri?
PH. Vosmét videte iám, Lache, et tu, Pámphile,
Remíssan opus sit vóbis redductán domum.
Uxór quid faciat, ín manu non ést mea:
Neutra ín re vobis dífficultas á me erit.
Set quíd faciemus púero? LA. Ridiculé rogas:

V. 38. QUAMOBREM REDUCAM?: Firmior conclusio facta est per interrogationem, quam si esset pronuntiativa. ℐ MATER QUOD SUASIT SUA: A derivatione causae defensio, et praeterea status est venialis ab imprudentia descendens. ℐ SUA: Pro *eius*, ut:

Namque suam patria antiqua cinis ater habebat.

V. 39. ADULESCENS MULIER FECIT: Multa dixit, et MATER SUA, et ADULESCENS MULIER, et quasi docet hoc exemplo parendum patri esse. ℐ ADOLESCENS MULIER FECIT: MIRANDUMNE ID EST: Bene MIRANDUM, non *irascendum* dixit. Miramur enim magis, si amici peccaverint, quam irascimur.

V. 40. REPERIRE ULLAM MULIEREM: Qua sidicat, si hanc repudiaveris.

V. 41. AN QUIA NON DELINQUUNT VIRI?: *Εἰρωνείᾳ* dictum. Non enim non delinquunt.

V. 42. VOSMET VIDETE IAM, LACHES: Virgilius:

Vos, o Calliope, precor, aspirate canenti.

ℐ VOSMET VIDETE IAM, LACHES, ET TU PAMPHILE: Nec rogare socerum nec interesse convenit, ubi certior sit ad repudiandum gener.

V. 43. REMISSAM OPUS SIT VOBIS AN REDUCTAM DOMUM: In veris codicibus sic est: REMISSAN, REDUCTAN DOMUM, ut sit: REMISSANE, REDUCTANE.

V. 44. UXOR QUID FACIAT, IN MANU NON EST MEA: Ordo: UXOR MEA QUID FACIAT, IN MANU NON EST. Deest *eius*, ut sit, *in manu eius non est*, sed in mea potestate positum. ℐ IN MANU NON EST: Uxoris scilicet. Et est ordo: Uxor mea quid faciat, in manu eius non est.

V. 45. NEUTRA IN RE VOBIS DIFFICULTAS: Promittit facilitatem suam, ut tamen uxor roganda sit. An aliter et ut supra annotavimus?

V. 46. SET QUID FACIEMUS PUERO?: *Quid me fiet?* et *quid fiet mihi?* dicitur. ℐ SET QUID FACIEMUS PUERO?: Qui utique, quidquid erit, patri reddendus est.

V. 5. *Namque*] *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 633.
V. 15. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 525.

Quidquíd futurumst, huíc suum reddas scílicet,
Ut alámus nostrum. PAM. Quem ípse neglexít pater,
Ego alám? LA. Quid dixti? eho an nón alemus, Pámphile?
Prodémus, quaeso, pótius? quae haec améntia est?
Enimvéro prorsus iám tacere nón queo:
Nam cógis ea, quae nólo, ut praesente hóc loquar.
Ignárum censes tuárum lacrumarum ésse me?

V. 47. HUIC REDDAS: Pamphilo scilicet.

*V. 46. RIDICULE ROGAS: RIDICULE vel adverbium esse potest vel nomen. Si nomen est, subdistingue RIDICULE, et sic interroga eum vi pronuntiationis.

*V. 47. HUIC SUUM REDDAS SCILICET: Sic dixit: HUIC SUUM et REDDAS, quasi reposcat Pamphilus. Et non subiunxit, *ut alat*, sed UT ALAMUS, ut sua quoque interesse monstraret.

V. 48. UT ALAMUS NOSTRUM: Scilicet Pamphili filium, nepotem meum, utrumque nostrum. ℐ QUEM IPSE NEGLEXIT: Si IPSE legeris, clare dictum est: si IPSA, lenius est. Et videbitur senex ob murmurationem eius intellexisse, quod nolit puerum tolli: et ideo appositum: *Quid dixit eho, an non alemus, Pamphile?* ℐ QUEM IPSE NEGLEXIT: Legitur et IPSA, et hoc est melius, ut sit PATER vocativus casus. ℐ QUEM IPSA NEGLEXIT, PATER, EGO ALAM: Hic sibi obmurmurans vultu et verbis ostendit nolle suscipere filium.

V. 49. AN NON ALEMUS, PAMPHILE?: Quod faciendum sit, a contrario vult senex pronuntiatione demonstrare, quod scelus sit non fecisse.

V. 50. PRODEMUS, QUAESO, POTIUS?: Deseremus, proiiciemus, porro dabimus. Virgilius:

Unius ob iram
Prodimur.

Nam a quo defendendi sumus, si nos deserit pater?

V. 51. ENIMVERO PRORSUS IAM TACERE: Multa reticentia de filiorum vitiis et defensione quoque apud soceros uti parentes saepe Terentius demonstravit et praecipue in Andria, cum dicit: *Ego illud sedulo negare factum, ille instat factum.* ℐ IAM TACERE NON QUEO: Quamvis tacendum sit.

V. 53. IGNARUM CENSES TUARUM LACRUMARUM ESSE ME?: Coniectura quod amet meretricem Pamphilus. ℐ TUARUM LACRUMARUM ESSE ME?: Apparet illum a Sostrata hoc audivisse. Non ipse filium deprehenderat flentem.

V. 21. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 255.
V. 27. *in Andria* Act. I. sc. I. v. 119.

Aut quíd sit id, quod sóllicitere ad húnc modum?
Primum hánc ubi dixti caússam, te proptér tuam
Matrém non posse habére hanc uxorém domi:
Pollícita est ea se cóncessuram ex aédibus.
Nunc, póstquam ademptam hanc quóque tibi caussám vides,
Puér quia clam te est nátus, nactus álteram es:
Errás, tui animi sí me esse ignarúm putas.
Aliquándo tandem huc ánimum ut adiungás tuum,
Quam lóngum spatium amándi amicam tíbi dedi?
Sumptús, quos fecisti in eam, quam animo aequó tuli!
Egi átque oravi técum, uxorem ut dúceres:
Tempús dixi esse: inpúlsu duxistí meo:
Quae tum óbsecutus míhi fecisti, ut décuerat:

V. 54. *Aut quíd sit hoc, quod sóllicitere ad húnc modum?*
V. 61. *Aliquándo tandem huc ánimum ut adducás tuum.*

V. 54. SOLLICITERE: Perturberis, commoveare. § AD HUNC MODUM?: Id est, immoderate.

V. 55. PRIMUM, HANC UBI DIXTI CAUSAM: A summo ad imum.

V. 59. NACTUS ALTERAM ES: Nancisci proprie dicitur, qui paratus ad tenendum, ante quam possit reperire quod teneat, statim, quod occurrerit, prehendit.

V. 61. ALIQUANDO TANDEM HUC ANIMUM UT ADIUNGAS TUUM: Mira est temporis iniectio. Et ALIQUANDO TANDEM UT ABDUCAS TUUM, deest *fac*, sed plenum pronuntiatione est.

V. 62. QUAM LONGUM SPATIUM: Ab ante actis.

V. 63. SUMPTUS, QUOS FECISTI IN EAM, QUAM AEQUO ANIMO TULI: Recte hoc dixit, quia impetrabilior esse debet indulgentissimus pater, ut alibi: *Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc, quae meo cumque animo libitum est facere: eine ego ut adverser?*

V. 64. EGI ATQUE ORAVI: AGIT, qui iustam rem dicit, orat, qui animo demisso precatur, ut quasi beneficium praestetur sibi.

V. 65. TEMPUS DIXI ESSE: TEMPUS, quia diu multumque sustinuit. § INPULSU DUXISTI MEO: Multum valet ad suadendum laudatio eius, apud quem agimus, et ex ea parte laudatio, qua illum volumus inflecti.

V. 66. QUAE TUM OBSECUTUS MIHI FECISTI, UT DECUERAT: Ordo: QUAE FECISTI TUM OBSECUTUS MIHI, UT DECUERAT. § QUAE

Nunc ánimum rursum ad méretricem induxtí tuum,
Cui tum óbsecutus, fácis huic adeo iniúriam:
Nam in eándem vitam té revolutum dénuo
Video ésse. PAM. Mene? LA. Te ípsum: et facis in-
iúriam,
Confíngis falsas caússas ad discórdiam:
Ut cum ílla vivas, téstem hanc quom abs te amóveris.
Sensítque adeo uxor. Nam eí caussa alia quaé fuit,
Quamobrem ábs te abiret? PH. Pláne hic divinát: nam
id est.
PAM. Dabo iúsiurandum, níhil esse istorúm, tibi. LA. Ah,
Redúc uxorem: aut, quámobrem non opus sít, cedo.

TUM OBSECUTUS MIHI, FECISTI: Iuveniliter satis, quia non dixit: Multum amans. ∫ UT DECUERAT, NUNC ANIMUM RURSUM AD MERETRICEM: Hoc vultuose et demisso labro, ut appareat invitum adduci ad reprehendendum, qui laudaverit modo.

V. 68. CUI TU OBSECUTUS: Oh meretricis superbiam non ferendam. ∫ FACIS HUIC: Scilicet uxori.

V. 69. NAM IN EANDEM VITAM DENUO: Parcius VITAM dixit, quam flagitium atque libidinem. ∫ TE REVOLUTUM DENUO: Non *redisse*, sed *revolutum esse*, tamquam invitum aut nescium. Reliquit enim quandam veniam, ut velit esse correctior.

V. 70. MENE?: Hoc genus interrogationis negativam habet significationem. ∫ ET FACIS INIURIAM: Pro FACIS INIUSTE.

V. 72. UT CUM ILLA VIVAS: Gravius est cum meretrice vivere, quam meretricem amare. ∫ TESTEM HANC CUM ABS TE AMOVERIS: Laudata est hic uxor modesta, cum illam testem, non impeditricem appellet socer.

V. 73. SENSITQUE ADEO UXOR: NAM EI CAUSA: Aliud argumentum, quo vult in Pamphilum referri non solum illius, sed etiam uxoris culpam. Et hic vide non accusari socrum.

V. 74. PLANE HIC DIVINAT: NAM ID EST: DIVINAT dixit pro verum dixit. Et nota DIVINAT de praeterito dictum. Unde proverbium: *Aiunt divinare sapientem:* quia qui dicit verum, divinus est.

V. 75. DABO IUS IURANDUM: Ubi argumenta et testimonia deficiunt, ibi iure iurando opus est, et id est ἄτεχνος πίστις. ∫ NIHIL ESSE ISTORUM TIBI: Satis concinne dixit ISTORUM, ne in singulis commoraretur.

V. 76. REDUC UXOREM, AUT QUA DE RE NON OPUS SIT, CEDO: Quia Pamphilus hoc solum defendit, non id esse, quod

PAM. Non ést nunc tempus. LA. Púerum accipias. Nam ís quidem
In cúlpa non est. Póst de matre vídero.
PAM. Omníbus modis misér sum: nec quid agám scio:
Tot mé nunc rebus míserum concludít pater.
Abíbo hinc, praesens quándo promoveó parum:
Nam púerum iniussu crédo non tollént meo,
Praesértim in ea re quóm sit mi adiutríx socrus.
LA. Fugis? hém. Nec quidquam cérti respondés mihi?
Num tíbi videtur ésse aput sesé? sine:
Puerúm, Phidippe, míhi cedo, ego alam. PH. Máxume.
Non mírum fecit úxor [mea], si hoc aegré tulit.

V. 87. *Non mírum fecit úxor, si hoc aegré tulit.*

pater putat, nec causam, quae vera sit, protulit: ideo senex relicta tota quaestione rediit ad id, quod agitur, et ait: REDUC UXOREM, aut dic, quae res vetat. ℐ NON OPUS SIT: Reducta scilicet.

V. 77. NON EST NUNC TEMPUS: Quia socer adest. Et oratorie confugit ad deditionem, defensione titubante. ℐ ACCIPIAS: Pro accipe. Causa cur accipiat. ℐ NAM IS QUIDEM IN CULPA NON EST: In hoc dicto est quaedam faceta irrisio eius, qui nimis iracundus sit.

V. 78. POST DE MATRE VIDERO: Bene de matre concedit, ut de puero extorqueat, quia scit parentum concordiam firmam esse per filios.

V. 79. OMNIBUS MODIS MISER SUM: Quid est OMNIBUS MODIS? Utrum et circa parentem et circa uxorem? an et in reducenda et in non reducenda? ℐ MISER SUM: An miser sum, cui maxime obtruditur, quod maxime fugio, id est, puer?

V. 80. CONCLUDIT PATER: Translatio de fera indagata. Sic Cicero: *Circumdatos Verri cancellos* ait.

V. 82. NAM PUERUM INIUSSU CREDO: Omnia facit poeta, ne aut rem palam faciat aut intercedat divortium.

V. 83. PRAESERTIM IN EA RE CUM SIT MIHI ADIUTRIX SOCRUS: Quae dixit: *Continuo exponetur.*

V. 84. FUGIS? HEM: Ex verbis patris ostendere voluit, quid agat Pamphilus. Et ille ABIBO dixit, hic FUGIS.

V. 85. NUM TIBI VIDETUR ESSE APUD SESE: Quasi ob amorem meretricis insanus. ℐ SINE: SINE separatim accipe, quia vim habet comminantis.

V. 18. Cicero *Accusat.* lib. III. cap. 59. §. 135.

Amárae mulierés sunt, non facile haéc ferunt:
Proptérea haec irast. Nam ípsa narravít mihi.
Id ego hóc praesente tíbi nolueram dícere:
Neque illí credebam prímo: nunc verúm palam est.
Nam omníno abhorrere ánimum huic video a núptiis.
LA. Quid érgo agam, Phidíppe? quid das cónsili?
PH. Quid agás? meretricem hanc prímum adeundam cénseo.
Orémus: accusémus gravius: dénique

V. 95. *Orémus: accusémus: gravius dénique.*

V. 88. AMARAE MULIERES: Quasi vir dixit: AMARAE MULIERES. Non enim abundat, sed causam dicit, unde uxor offenderit Pamphilum. ¶ NON FACILE HAEC FERUNT: Non facile ferunt pellicatum neque amorem aliarum in viris.

V. 89. NAM IPSA NARRAVIT MIHI: Utrum finxit haec dixisse filiam sibi, an vero κατὰ τὸ σιωπώμενον factum est? Ego neutrum puto, et sic intelligo, quod de uxore sua dicat: IPSA NARRAVIT MIHI, secundum illud, quod supra dixit:

Nunc mihi in mentem venit,
De hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus.
Nam negabas nuptam filiam tuam posse te pati
Cum eo, qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris.

V. 91. NEQUE ILLI CREDEBAM PRIMO: Quare non credebas? Namque amarae ad hanc rem mulieres sunt, et saepe de nihilo suspiciosae. Et bene hoc addidit, ne timuisse generum videretur.

V. 92. A NUPTIIS: Non dixit *a filia mea*, sed quo pater Pamphili magis doleat: A NUPTIIS, inquit. Nam Philumenam nolle irati est, odisse nuptias amatoris.

V. 93. QUID ERGO AGAM, PHIDIPPE?: Mire conturbatur pater, quasi res sua tantum agatur. Et vide quem ad modum poeta latenter festinet ad rerum cognitionem.

V. 94. MERETRICEM HANC: Bene HANC, quasi eam, quae interturbat. Sic enim sumitur hoc pronomen, ut:

Hancine ego vitam parsi perdere?

Et:

Tuaque animam hanc effundere dextra,

id est, malam. ¶ HANC: Quasi dicat, quae nos perturbat. ¶ PRIMUM: Bene PRIMUM, ut intelligamus deinde Pamphilum.

V. 95. OREMUS: Utrum rogemus? an, quod est verius, omni genere eloquii commoneamus? unde oratores orare

V. 24. *ut*] supra Act. III. sc. I. v. 2.
V. 26. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 102.

Minitémur, si cum illo hábuerit rem póstea.
LA. Faciam út mones. Ehó, puer, curre ad Bácchidem hanc
Vicínam nostram: húc evoca verbís meis.
At te óro porro in hác re adiutor sís mihi. PH. Ah,
Iam dúdum dixi, idémque nunc dicó, Lache,
Manére adfinitátem hanc inter nós volo,
Si ulló modo est ut póssit, quod speró fore.
Set vín adesse me úna, dum istam cónvenis?
LA. Immo véro abi: aliquam púero nutricém para.

V. 97. *L. Faciam út mones. eho cúrre, puer, ad Bácchidem hanc.*
V. 100. *itidémque nunc dicó, Lache.*

et perorare dicuntur et *orator* nomen accepit. Virgilius:

Talibus orabat dictis.

Nam qui orat, accusaturus aut commoniturus orat. ¶ Oremus: Id est, eloquamur. Potest intelligi et rogemus, sed non convenit personae potiori et causae et ipsi verborum ordini.

V. 96. Si cum illo habuerit rem postea: Ut in Eunucho: *Quocum uno tum rem habebam hospite.*

V. 97. Bacchidem hanc vicinam nostram: Sic maluit, quam meretricem dicere, ne grave sit cum ea seni loqui, nisi quia vicina est.

V. 98. Huc evoca verbis meis: Bene servata sunt personis congruentia. Nam socerum monere hanc rem tantum decuit, non etiam facere, ut cum pellice filiae suae mitius sermocinaretur. Et huc evoca verbis meis deest *eam.*

V. 102. Si ullo modo est, ut possit: Manere scilicet vel fieri, ut maneat.

V. 103. Sed vis adesse me una, dum istam convenis?: Melius pronuntiaveris, si renitente et improbante hoc vultu dicere acceperis Phidippum, quasi non oporteat interesse socerum. Ideo mutat sententiam Laches et relegat eum in procurationem alterius rei.

V. 104. Nutricem para: Pro quaere.

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 124.
V. 6. *in Eunucho* Act. I. sc. 2. v. 39.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

BACCHIS. LACHES.

BACH. Non hóc de nihilost, quód Laches me núnc conventam esse éxpetit:
Nec pól me multum fállit, quin quod súspicor sit quód velit.
LA. Vidéndum est, ne minus própter iram hanc ínpétrem, quam póssiem:

V. 3. L. *Vidéndum est ne minus própter iram hinc ímpetrem, quam póssiem.*

V. 1. NON HOC DE NIHILO EST: Rarus vitae color in hac locutione miscetur a poeta. Nam meretrix loquitur et senex, et, quod est mirabilius, bona meretrix, mitis senex: ut intelligas laborasse Terentium, ut et a lege comicorum recederet et in actu tamen consuetudinem retineret. ¶ NON HOC DE NIHILO EST: Debet mirari meretrix, cum ad senem ducitur, debet timere, cum ad patrem, debet suspicari aliquid, cuius amator iam maritus est. ¶ NON HOC DE NIHILO: Coniecturalis causa est: Recipis Pamphilum? Non recipio.

V. 2. NEC POL ME MULTUM FALLIT, QUIN QUOD SUSPICOR: Ordo et sensus hic est: Nec pol me multum fallit, quin, quod velit, hoc sit, quod suspicor, vel: Quin, quod suspicor, sit hoc, quod velit. Ordo: Quin quod velit, sit quod suspicor.

V. 3. NE MINUS PROPTER IRAM: Quia non erat veri simile benevolum esse patrem meretrici interturbanti, reddit rationem senex, cur agat mitius, ne videatur personae modus non esse servatus.

*V. 2. NON POL ME MULTUM FALLIT: Sensus hic est: Non me fallit, quo minus id sit, quod me vocat, quod suspicor.

*V. 3. VIDENDUM EST: Providendum, cavendum. ¶ IMPETREM: Perficiam. Dictum a patrando, cuius rei difficultas ob tarditatem complendarum nuptiarum, etiam ad alia negotia, quae sunt ardua, verbum hoc commodavit ac dedit.

Aut né quid faciam plús, quod post me mínus fecisse sátius sit.
Adgrédiar. Bacchis, sálve.
BA. Salvé, Laches. LA. Credo édepol te non níl mirari, Bácchis,
Quid sít, quapropter te húc foras puerum évocare iússi.
BA. Ego pól quoque etiam tímida sum: quom vénit in mentem quaé sim.
Ne nómen mihi quaesti óbsiet: nam móres facile tútor.

V. 6. *B. Salvé, Lache. L. edepol crédo te non níl mirari, Bácchis.*
V. 9. *Ne nómen quaesti mi óbsiet: nam móres facile tútor.*

V. 4. QUOD POST ME MINUS FECISSE SATIUS SIT: Satis faciendo minuisse. ❡ QUOD POST ME MINUS FECISSE SATIUS: Si SIT pro videatur acceperis, erit sensus: Ne quid faciam plus, quod post, dum poeniteat me, videatur satius minus fecisse. Si SIT pro erit acceperis, erit sensus: Videndum est, ne quid plus faciam, quod, cum fecero, postea satius sit me non fecisse et satis facere. Aut certe duas res significat, quibus inter utrumque temperandum esse demonstrat, ut per illud supra lenitatem tenendam, per hoc infra auctoritatem defendendam esse commoneat. An MINUS FECISSE pro poenitere. Sic enim veteres dicebant: *Muto factum* et *nolo factum*, cum alicuius rei eos poenitebat. ❡ SIT: Modo SIT pro videatur posuit.

V. 5. AGGREDIAR. BACCHIS, SALVE: Bene AGGREDIAR, quasi rem arduam et incongruam seni, vel AGGREDIAR, ut meretricem circumveniam. Virgilius:

Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.

❡ BACCHIS, SALVE: Non ita meretrici obsequitur senex, quamquam vult illi adimere timorem personae suae.

V. 6. CREDO EDEPOL TE NON NIHIL MIRARI: Ipsum prooemium mollius et lenius est, ut ostendat se non iurgaturum senex.

V. 7. QUID SIT: Deest *rei*, ut sit: *Quid sit rei.*

V. 8. EGO POL QUOQUE ETIAM TIMIDA SUM: Παρέλκον tertium. Ut:

Multa quoque et bello passus.

Et obsequenter posuit non solum se mirari, sed etiam pavere. ❡ EGO POL QUOQUE ETIAM TIMIDA SUM: Bene ETIAM, ut hoc dicat: Non solum miror, sed etiam timeo. Et nove: TIMIDA SUM pro timeo.

V. 9. NE NOMEN MIHI QUAESTUI: Id est, nomen, quod inest meo quaestui. ❡ NOMEN QUAESTUI OBSTET: QUAESTUI, quem

V. 16. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 92.
V. 25. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 9.

LA. Si véra dicis, níl tibi est a mé pericli múlier:
Nam iam aétate ea sum, ut nón siet peccáto mi ignosci aéquom:
Quo mágis omnis res caútius, ne témere faciam, adcúro.
Nam sí facis, factúrave es, bonás quod par est fácere:
Inscítum offerre iniúriam tibi ínmerenti íniquom est.
BA. Est mágna ecastor grátia, de istác re quam tibi hábeam.

V. 12. *Quo mágis res omnis caútius, ne témere faciam, adcúro.*
V. 13. *Nam si id nunc facis factúrave es, bonás quod par est fácere.*
V. 15. *B. Est mágnam ecastor grátiam de istác re quod tibi hábeam.*

exerceo scilicet, id est: *Quod est quaestui mihi.* ¶ QUAESTUI: Id est, quod meretrix sum. Legitur et NOMEN MEUM QUAESTU OBSTET.

V. 10. SI VERA DICIS: Interrogabo scilicet.

V. 11. NON SIT: Non videatur. ¶ IAM AETATE EA SUM, UT NON SIT PECCATO MIHI IGNOSCI AEQUUM: Quia ipse non do veniam, an quia mihi peccanti non danda est? Et est ordo: Ut non sit mihi aequum peccato ignosci. Necessaria igitur ambiguitas. Aut enim SIT pro videatur, aut PECCATO pro peccatorum, aut PECCATO MIHI pro peccanti mihi aut peccato meo, aut deest IN, ut sit: *in peccato.*

V. 12. CAUTIUS, NE TEMERE FACIAM: Seniliter additum post CAUTIUS, NE TEMERE FACIAM.

V. 13. FACTURAVE ES: Etiam, si non facies.

V. 14. INSCITUM: Me scilicet, si iniuriam faciam. ¶ OFFERRE INIURIAM: Offerimus iniuriam non merenti: reddimus ei, qui meretur. ¶ INSCITUM OFFERRE: INSCITUM inelegans, non bonum. Et bene non dixit *durum* aut quid tale, sed INSCITUM, quo verbo maxime mulieres et meretrices utuntur. *Scitum* enim dicunt, quod placet, *inscitum*, quod displicet, ut: *Per ecastor scitus puer natus est e Pamphilo.* Hoc tale est, quod dixit INSCITUM ex abundanti, quale est apud Virgilium:

Nec post arma ulla rebelles
Aeneadae referent.

V. 15. EST MAGNA ECASTOR GRATIA, DE ISTA RE QUAM TIBI HABEAM: Imitatur hic et senile et femineum tardiloquium. Sufficerat enim: *Ago gratias.*

V. 22. *apud Virgilium Aen.* lib. XII. v. 185.

Nam quí post factam iniúriam se expúrget, parum mi prósit:
Set quíd istuc est? LA. Meúm receptas fílium ad te Pámphilum. BA. Ah.
LA. Sine dícam: uxorem hanc príus quam duxit, vóstrum amorem pértuli.

V. 18. *L. Sine dum: uxorem hanc príus quam duxit, vóstrum amorem pértuli.*

V. 16. NAM QUI POST FACTAM INIURIAM SE EXPURGET: Sic in Adelphis ait: *Indignum te esse iniuria hac, indignis cum egomet sim acceptus modis.* ℱ PARUM MIHI PROSIT: Si sic accipiatur, ut scriptum est, λιτότης est aut ταπείνωσις. Et ita intelligendum, quasi dixerit: Multum mihi nocuerit, immo me everterit.

V. 17. SET QUID ISTUC EST?: Nunc demum ad rem redit. ℱ MEUM RECEPTAS FILIUM: Intentio criminis. Et non *recipis*, sed RECEPTAS. Et ne diceret: Quid tua? MEUM FILIUM. ℱ MEUM RECEPTAS FILIUM: Propositio accusatoria est, et breviter proposuit crimen, quod postea dilatatur. Et frequentativo usus est verbo, quod non raro, sed frequenter receptet. ℱ MEUM RECEPTAS FILIUM AD TE: Status coniecturalis, quae coniectura diluitur per ἄτεχνον πίστιν, id est, ius iurandum ac tormenta servorum. ℱ AH: Quod falsum est, reclamavit meretrix statim, et voluit contra dicere, si permitteret senex.

V. 18. SINE DICAM: Virgilius:

Sine me haec haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis.

ℱ UXOREM PRIUS QUAM HANC DUXIT: Hanc quasi molestam et quae haec nolit pati. ℱ HANC PRIUS QUAM DUXIT: Ante rem, a praeteritis et ante actis. ℱ VESTRUM AMOREM PERTULI: Ἀποσιώπησις, ut in Heautontimorumeno: *At ne illud haud inultum, si vivo, ferent. Non iam, M. Non tu te cohibes?* ℱ VESTRUM: Non ipsius Pamphili. Ergo blande et honorifice. Non enim illius amorem et tuum quaestum, sed AMOREM VESTRUM: nihil potuit dici familiarius. PERTULI autem, quantam vim patientiae habet quantumque ponderis, ne laedi mereatur ulterius. ℱ UXOREM PRIUS QUAM HANC: A persona sua: PRIUS QUAM HANC DUXIT, VESTRUM AMOREM PERTULI. Et quia multum diuque amaverit, PERTULI dixit, quae est longi temporis significatio.

V. 2. *in Adelphis* Act. II. sc. 1. v. 12.
V. 17. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 25.
V. 23. *in Heautontimorumeno* Act. V. sc. 1. v. 45 sq.

Máne, nondum etiam díxi id, quod vólui: Hic nunc uxórem habet:
Quaére alium tibi fírmiorem, dúm tibi tempus cónsulendi est.
Nám neque ille hoc animo érit aetatem, néque pol tu eadem istác aetate.
BA. Quís id ait? LA. Socrus. BA. Méne? LA. Te ipsam: et fíliam abduxít suam:

V. 19. *Máne, nondum etiam díxi id quod te vólui. hic nunc uxórem habet.*

V. 19. NONDUM ETIAM DIXI ID, QUOD VOLUI: Apparet senem tarde et longe loquentem interpellari vultu responsurae meretricis, cum ille sibi silentium praeberi velit. Sic Virgilius Latinum inducit dicentem:

Sine me haec haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: simul haec animo hauri.

Et ad postremum de Turno:

Ut primum fari potuit, sic incipit ore.

¶ MANE, NONDUM ETIAM: Ἀποσιώπησις tertia. ¶ HIC NUNC UXOREM HABET: Cum denuntiatione pronuntiandum est, quasi dicat: Alia res est.

V. 20. QUAERE ALIUM TIBI FIRMIOREM: Magna moralitas in denuntiatione, magna proprietas. Sic enim dicimus: *Quaere tibi.* Virgilius:

Quaerat sibi foedera Turnus.

¶ QUAERE ALIUM TIBI FIRMIOREM: FIRMIOREM pro firmo. Non enim firmum concedit esse Pamphilum, quem vult intelligi deceptorem esse Bacchidis, non iam amatorem stabilem. ¶ QUAERE ALIUM TIBI FIRMIOREM: Oratorie senex quasi consulit meretrici, quam vocaverat incusandam. ¶ QUAERE ALIUM: A praesentibus et a futuris. ¶ FIRMIOREM: Amicum. Callide senex, quasi iam non Pamphilo consulat, sed Bacchidi: QUAERE ALIUM, dixit. ¶ DUM TEMPUS CONSULENDI EST: Sensus: Dum aetas in flore posita est et facies vendibilis etiam nunc est. Et est ordo: DUM TEMPUS EST CONSULENDI TIBI. Et bis subaudiendum est TIBI.

V. 21. NAM NEQUE HOC ANIMO ILLE ERIT AETATEM: AETATEM pro tam diu, quam longa est aetas. ¶ NEQUE POL TU EADEM ISTAC AETATE: Σχῆμα λόγου πλοκή. Prius AETATEM adverbium et posterius nomen.

V. 22. QUIS ID AIT?: Non est interrogatio, sed firma ne-

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 25.
V. 8. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 47.
V. 14. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 129.

Púerumque ob eam rém clam voluit, nátus qui est, exstínguere.
BA. Aliúd si scirem, quí firmare méam aput vos possém fidem,
Sánctius quam iús iurandum, id póllicerer tíbi, Laches,
Me ségregatum habuísse, uxorem ut dúxit, a me Pámphilum.
LÁ. Lépida es: sed scin quíd volo potius sódes facias? BA. Quíd? cedo.

V. 24. *B. Álid si scirem, quí firmare méam aput vos possém fidem.*
V. 25. *Lache.*
V. 26. *Ségregatum habuísse, uxorem ut dúxit, a me Pámphilum.*

gatio. ℱ QUIS ID AIT?: Cum dicat senex: MEUM RECEPTAS FILIUM, mirum est illam dicere: QUIS ID AIT? sed ab accusatore testimonium quaerit. Et bene AIT, quasi vanum. Sic enim dicimus: *ait aio*, de rebus nugatoriis. ℱ SOCRUS: Terribiliter, quasi quae maxime sciat et quae maxime doleat. Ergo et oculis et labris pronuntiandum est. ℱ QUIS ID AIT?: Moraliter meretrix missa fecit omnia, quae in medium senex contulit, et soli intentioni: MEUM RECEPTAS FILIUM AD TE PAMPHILUM, QUIS ID AIT? respondit. ℱ ET FILIAM ABDUXIT SUAM: Addidit ad personam testis et facta, quia minus idoneum videbatur, socrum dixisse de pellice. Et simul ostendit quantopere hoc animadvertendum sit, ex quo tantae turbae sint concitatae. ℱ ABDUXIT SUAM: ABDUXIT proprie. Accersi enim dicitur ad maritum, abduci a marito ad divortium. Sic Virgilius:

Et gremiis abducere pactas.

V. 23. PUERUMQUE OB EAM REM: Hoc sic pronuntiat senex, quasi qui dicat: Ecce quarum rerum tu causa. Et haec oratio de iis est, quibus ostendimus nos posse graviter accusare, sed nolle.

V. 24. APUT VOS POSSEM FIDEM: Bene VOS, quia et HIC dicit et SOCRUS. ℱ ALIUD SI SCIREM, QUI FIRMARE: Mire, dum quaerit quo firmet fidem, fidem sibi acquisivit atque ascripsit.

V. 25. SANCTIUS QUAM IUS IURANDUM: Bene, dum aliud agit, etiam personam commendat. Nam non est levis, quae iure iurando nihil sanctius sciat. ℱ SANCTIUS: Firmius.

V. 26. ME SEGREGATUM HABUISSE UXOREM: Bono significatu usa est, quasi ipsa haec fecerit. Et bene SEGREGATUM. Non enim disiunctum aut repudiatum proprie diceret. ℱ UT DUXIT A ME PAMPHILUM: UT adverbium est temporis pro *ex quo*.

V. 27. LEPIDA ES: Senex cum meretrice loquens, eo po-

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 79.

LA. Eás ad mûlierés huc intro atque ístuc ius iurándum idem
Pólliceare illís: exple animum iis, téque hoc crimine éxpedi.
BA. Fáciam: quod pol, si ésset alia ex hóc quaestu, haud facerét, scio:
Út de tali caússa nuptae múlieri se osténderet.
Sét nolo falsá fama esse gnátum suspectúm tuum:
Néc leviorem vóbis, quibus est mínume aequom, vidérier

V. 30. *B. Fáciam: quod pol, si ésset alia ex quaéstu hoc, haut facerét, scio.*
V. 32. *Sét nolo esse fálsa fama gnátum suspectúm tuum.*

tius nomine laudavit eam, quo meretrices olent laudari, quam quo matres familias. Sic et supra, cum inscitum se diceret, rationem habuit, quae esset cum qua loqueretur. ¶ SED SCIN QUID VOLO POTIUS: Hinc deliberativa incipit. ¶ SODES: Si audes, si vis.

V. 28. EAS AD MULIERES HUC INTRO: Non dixit ad socrum et ad uxorem, terribilia nomina et inimica meretrici, sed quod facile est, AD MULIERES. Sic alibi: *Mulier mulieri congruit.* Et ne longe videretur, addidit HUC INTRO. ¶ ATQUE ISTUC IUS IURANDUM: Id est, quod tu mihi pollicebaris.

V. 29. EXPLE ANIMUM HIS TEQUE HOC CRIMINE EXPEDI: Explere pro exinanire Terentianum est. *Expedire* dicitur, qui pedem retentum liberat. ¶ EXPLE ANIMUM: Quod illis prosis.

V. 30. QUOD POL SI ALIA ESSET EX HOC QUAESTU: Vigilanter poeta, ne non veri simile videretur, id ullam fecisse meretricem, ipse lectorem praevenit. Et sic vere in omnibus Terentius, quae minus pervulgata sunt quaeque abhorrent a consuetudine, agit.

V. 31. UT DE TALI CAUSA: Id est, amore mariti eius et pellicatu. ¶ NUPTAE MULIERI SE OSTENDERET: Plus dixit, quam *nuptam alloqueretur.*

V. 32. SED NOLO FALSA FAMA ESSE GNATUM: . Bene, quo sit gratiosior, non propter se dicit, quod facit, facere.

V. 33. NEC LEVIOREM VOBIS: Quid LEVIOREM? An minus carum? ut contra gravis intelligitur. Virgilius:
Ferit ense gravem Tymbraeus Osirim.
Gravis etiam molestus intelligitur, ut Salustius: *Graviore*

V. 8. *alibi*] *Phormione* Act. IV. sc. 5. v. 14.
V. 26. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 458.

Ínmerito. Nam méritus de me est, quód queam, illi ut cómmodem.
LA. Fácilem, benevolúmque lingua túa iam tibi me réddidit.
Nám non sunt solae árbitratae haec: égo quoque etiam crédidi.
Núnc quom ego te esse praéter nostram opinionem cónperi:
Fác eadem ut sis pórro: nostra utére amicitia, út voles.

---

bello qui prohibituri venerant socii, frigere. Gravis etiam languidus. Virgilius:

Ubi aut morbo gravis aut iam segnior annis
Deficit, abde domo.

§ NEC LEVIOREM: Ut contra gravis honore dignus et carus. § QUIBUS EST MINIME AEQUUM: Parentibus scilicet.

V. 34. IMMERITO: Bona exceptio. Hoc enim et cavere nobis et praestare aliis possumus. § IMMERITO: Nam MERITUS EST DE ME. *Παρόμοιον.* § NAM MERITUS EST DE ME, QUOD QUEAM, ILLI UT COMMODEM: Et hoc artificiose Terentius, ne vel meretricem dure a Pamphilo segregaret. § QUOD QUEAM, ILLI UT COMMODEM: Sic in Andria: *Magis id adeo mihi ut incommodet, quam ut obsequatur gnato.*

V. 35. FACILEM BENEVOLUMQUE LINGUA TUA: FACILEM ad peccatum, BENEVOLUM ad iracundiam rettulit. § LINGUA TUA: Consuetudine magis, quam ratione dicit TUA LINGUA. Lingua ergo pro homine ipso. § LINGUA TUA IAM: Subdistingue IAM, ut appareat: Si lingua tua iam, quanto magis facta.

V. 36. NAM NON SUNT SOLAE ARBITRATAE HAEC?: Nunc fatetur se quoque accusatorem fuisse, nunc vero benevolum factum. § HAEC: Cum ἀποστροφῇ. § EGO QUOQUE HOC ETIAM CREDIDI: QUOQUE et ETIAM supervacue posita sunt, sed hic confirmationem ostendunt.

V. 37. PRAETER NOSTRAM OPINIONEM: Pro contra. § PRAETER NOSTRAM OPINIONEM: Hoc est innoxiam.

V. 38. FAC EADEM UT SIS PORRO: Hoc est persevera purgata esse. Vult enim et de futuro cautum esse, ut supra: *Nam si id facis, facturave es.* § NOSTRA UTERE AMICITIA: Non iam *amore*, sed AMICITIA.

V. 2. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 95.
V. 12. *in Andria* Act. I. sc. 1. v. 135.

Áliter si faciás: reprimam me, ne aégre quidquam ex me aúdias.
Vérum te hoc moneo únum: qualis sim amícus aut quid póssiem,
Pótius quam inimicús, periclum fácias.

V. 39. *Áliter si: set répprimam me, ne aégre quicquam ex me aúdias.*
V. 40. *Vérum hoc te moneo únum, qualis sim amícus, aut quid póssiem.*

V. 39. ALITER SI FACIAS: Ἀποσιώπησις. ¶ NE AEGRE QUIDQUAM EX ME AUDIAS: Utrum AEGRE pro male? an AEGRE pro invita?

V. 40. VERUM HOC TE MONEO UNUM: Haec figura oratoria παραίνεσις dicitur. ¶ QUALIS SIM AMICUS AUT QUID POSSIEM: In secunda oratione Salustius ad Iugurtham: *Me vim magis, quam benevolentiam eius experiri malle.* ¶ QUALIS SIM AMICUS AUT QUID POSSIEM: Hoc genus comminationis minus habet amaritudinis, sed plurimum gravitatis. [Et Salustius: *Nam vim quam misericordiam eius experiri mallem.*]

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

PHIDIPPUS. LACHES. BACCHIS.

PH. Nil apud mé tibi.
Defieri patiar, quín quod opus sit, benígne praebeátur.
Set quóm tu satura atque ébria eris, puer út sátur sit,
fácito.
LA. Nostér socer, videó, venit: pueró nutricem addúcit.
Phidíppe, Bacchis déierat persáncte. PH. Haecine east?
LA. Haéc est.

V. 2. *Defieri potiar: quín, quod est, benígne praebeátur.*
V. 3. *Set tú cum satura atque ébria es, et púer ut satur sit fácito.*
V. 4. *L. Nostér socer, videó, venit: nutrícem puero addúcit.*

V. 1. NIHIL APUD ME TIBI DEFIERI PATIAR: Verba nutricis fuisse poeta demonstrat, petentis ordine longo, quae sibi praebenda sint. Unde quasi taedio singulorum generaliter haec respondit. ¶ NIHIL APUD ME TIBI DEFIERI PATIAR: APUD ME dixit pro apud eum, ubi futura es.

V. 2. DEFIERI PATIAR: Noluit dicere *deesse*, sed DEFIERI dixit, ut id, quod minus usitatum est, magis delectet auditum. ¶ BENIGNE PRAEBEATUR: BENIGNE large. Hoc enim est gratius non solum praebere, sed benigno praebere.

V. 3. SET CUM TU SATURA ATQUE EBRIA ERIS: Hoc est in nutricibus non solum non turpe, sed etiam necessarium. Et *hic satur* et *haec satura* facit.

V. 4. NOSTER SOCER, VIDEO, VENIT: NOSTER blandientis dictum est. Virgilius:

Noster eris.

Et magis hoc consuetudine dictum est quam integritate. Aut certe ordo est: NOSTER SOCER VENIT, et deinde, VIDEO, aut deest ut, ut sit: *Ut video.*

V. 5. DEIERAT: Deos iurat, ut:

Maria aspera iuro,

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 149.
V. 18. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 351.

PH. Nec pól istae metuunt deós: neque has respícere
deos opínor.
BA. Ancíllas dedo: quólubet cruciátu per me exquíre.
Haec rés hic agitur, Pámphilo me fácere, ut redeat
úxor,

---

aut valde iurat. ¶ BACCHIS DEIERAT: Si correpte, DEIERAT deos iurat, si producte, valde iurat. Et bene senem iratum praeoccupavit dicendo: DEIERAT SANCTE, ne confligeret cum meretrice et fieret fabula longior. ¶ HAECINE EA EST?: Imitanda irati contemplatio, quasi dicat: Haec est, quam uxori Pamphilus anteponit?

V. 6. NEC POL ISTAE METUUNT DEOS: Hoc argumentum est non illam vera iurare. Sanctum, ait, ius iurandum est aut metu religioso aut suppliciis sacrilegorum. At vero nec religiosae sunt meretrices, inquit, nec dant poenas, quippe quae a diis contemnantur. Tale est apud Virgilium de violato luco, qui vindicatus non est:

Novimus et qui te, transversa tuentibus hirquis:
Et quo: sed faciles nymphae risere sacello.

¶ NEC HAS RESPICERE DEOS: Nec merentur, ut diis poenas referant, quia nec curae diis esse dignae sunt. Et est ἀμφιβολία, quae sensu manifesta est. ¶ NEC HAS RESPICERE DEOS OPINOR: Et inferiores sunt, inquit, quam in quas dii vindicent.

V. 7. ANCILLAS DEDO QUOLUBET: Repudiato iure iurando ad aliud transit firmius documentum. ¶ QUOLIBET CRUCIATU PER ME EXQUIRE: PER ME, hoc est, me permittente, ut, quod per legem tibi non licet, per me liceat. PER ME ergo me auctore et permittente.

V. 8. HAEC RES HIC AGITUR: Hoc sic intelligendum est, quasi dicat: Hoc agebamus, cum tu advenires, aut cum asseveratione pronuntiandum est, ut sit RES veritas, quasi dicat: Hic non verba sunt, sed res agitur. ¶ HAEC RES HIC AGITUR: Propositio eorum, quae dictura est, hoc modo: Haec res hic agitur. Quae res? Pamphilo me facere, ut redeat uxor, oportet, quod si perfecero, non poenitet me famae, solam fecisse id, quod aliae meretrices facere fugitant. Multa Terentius feliciter ausus est, arte fretus. Nam et socrus bonas et meretrices honesti cupidas, praeter quam pervulgatum est, facit. Sed tanta vigilantia causarum et rationum momenta subiungit,

V. 12. *Virgilius Eclog.* III. v. 8 sq.

Opórtet: quod si pérficio, non poénitet me fámae:
Solám fecisse id, quód aliae meretríces facere fúgitant.
LA. Phidíppe, nostras múlieres suspéctas fuisse fálso
Nobís, in re ipsa invénimus: porro hánc nunc experiámur.
Nam sí conpererit crímini tua se úxor credidísse,
Missam íram faciet: sín autem est ob eám rem iratus
gnátus,

V. 9. *Opórtet: quod si effécero, non poénitet me fámae.*
V. 14. *Missam íram faciet: sin item est ob eám rem iratus gnátus.*

ut ei soli merito videantur omnia licere. Nam hoc contra illud est, quod alibi ait: Commune esse iam omnibus comicis bonas matronas facere, meretrices vero malas.

V. 9. NON POENITET ME FAMAE: Haec figura λιτότης dicitur. Minus enim dicit, quam significat. Nam NON POENITET ME FAMAE pro eo, quod est: Magnam famam cupide acquisiverim, significat. ℐ NON POENITET ME FAMAE: Ne quaereremus, qui hoc meretrici prodesse posset.

V. 10. SOLAM FECISSE: Bene SOLAM, ne nescisse officium meretricis poeta videretur. ℐ SOLAM FECISSE ID, QUOD ALIAE MERETRICES FACERE FUGITANT: Id est, reconciliasse uxorem marito.

V. 11. NOSTRAS MULIERES SUSPECTAS FUISSE: Id est, in suspicione positas. Nam esse suspectas ambiguum est, et nunc eius partem manifestam videmus. ℐ FALSO NOBIS IN RE IPSA: NOBIS aut abundat aut cum molestia nostra significat.

V. 12. PORRO HANC NUNC EXPERIAMUR: PORRO NUNC futurum tempus ostendit. Nam si iam invenisti quid, experiaris et ea, quae restant in reliquum tempus, quia iam de praeteritis purgata est. ℐ HANC EXPERIAMUR: Id est, utamur opera eius.

V. 13. CRIMINI TUA SE UXOR CREDIDISSE: *Crimen* proprie dicitur id, quod falsum est. Cicero: *Verumtamen fac, tametsi criminosum id est*, id est, falsa insimulatio est. ℐ CRIMINI: *Crimen* nunc pro falsa suspicione posuit. Virgilius:

Formidine crimen acerbat.

Et:

Semperque odiis, sed crimine Drances
Infessus iuveni Turno.

V. 26. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 407.
V. 29. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 122.

Quod péperit uxor clam, id levest: cito áb eo haec ira abscédet.
Profécto in hac re nil mali est, quod sít discidio dígnum.
PH. Velím quidem hercle. LA. Exquíre: adest: quod sátis sit, faciet ípsa.
PH. Quid mi ístaec narras? án quia non tute ípse dudum audísti,
De hac re ánimus meus ut sít, Laches? illís modo explete ánimum.
LA. Quaeso édepol, Bacchis, quód mihi es pollícita, tute ut sérves.
BA. Ob eám rem vin ergo íntroeam? LA. I atque éxple animum iis, ut crédant.

V. 18. *PH. Quid mi istaec narras? quiane non tute ipse dudum audisti.*

V. 21. *B. Ob eám rem vin ergo íntroeam? L. i, atque éxple iis animum, ut crédant.*

Id est, et quod eum odisse et quod se illi odio esse suspicaretur.

V. 15. CITO AB EO HAEC IRA ABSCEDET: Bene. In duabus enim personis causa videtur esse turbarum, socrus et Pamphili.

V. 16. PROFECTO IN HAC RE NIHIL MALI EST, QUOD SIT DISCIDIO DIGNUM: Moraliter, quasi quaerendo et discutiendo hoc intulit. ¶ DISCIDIO: Divortio.

V. 17. VELIM QUIDEM HERCLE: Ut nihil sit dignum, hoc est, non peccaverit Pamphilus. ¶ ADEST: QUOD SATIS SIT, FACIET IPSA: Id est, quicquid ad plenam ducit purgationem, faciet.

V. 18. AN QUIA NON TUTE IPSE DUDUM: Correptio est. Nam audivit: *Manere affinitatem hanc inter nos volo.* ¶ AN QUIA NON TUTE IPSE AUDISTI DUDUM, DE HAC RE ANIMUS MEUS UT SIT, LACHES?: Utrum quia dixit: *Manere affinitatem hanc inter nos perpetuam volo*, an quia apud uxorem defendit adulescentem in amore meretricis? ¶ ILLIS MODO EXPLETE ANIMUM: Quasi dicat, quae amarae sunt et molestae. ¶ QUID MIHI ISTAEC NARRAS?: Reprehensio est, quasi longorum verborum Lachetis.

V. 20. QUOD MIHI ES POLLICITA, TUTE UT SERVES: Id est, ius iurandum apud mulieres.

V. 21. OB EAM REM VIS ERGO INTROEAM?: Vis dicit, ut ostendat in hac re cunctationem suam.

BA. Eo: étsi scio pol hís fore meum cónspectum invisum hódie:
Nam núpta meretrici hóstis est, a víro ubi segregáta est.
LA. At haéc amicae erúnt, ubi quamobrem advéneris rescíscent.
PH. At eásdem amícas fóre tibi promítto, rem ubi cognórint:
Nam illás errore et té simul suspícione exsólves.
BA. Perií, pudet Philúmenae: me séquimini huc intro ámbae.
LA. Quid est quód mihi malim, quám quod huic intéllego evenire:
Ut grátiam ineat síne suo dispéndio et mihi prósit?

V. 22. *B. Eo; étsi scio pol hís meum fore cónspectum invisum hódie.*
V. 27. *B. Perii, pudet Philúmenae: vos séquimini intro huc ámbae.*
V. 28. 29. *L. Quid est mihi quod malim, quám quod huic intéllego evenire?*
Ut grátiam ineam sine meo dispéndio et mihi prósim.

V. 23. Nam nupta meretrici hostis est: Caute etiam hoc praestruit poeta, ne non veri simile videatur potuisse nuptam concorditer cum pellice agere. ℐ Nam nupta meretrici hostis: Aliena scilicet et inimica.

V. 25. At easdem amicas fore tibi: promitto: H. Q. S. U.: Aliae causae sunt, quae mulieres faciunt molestas et [amaras]. Hae autem spectatoribus notae sunt ex argumento.

V. 26. Et te simul suspicione exsolves: Hoc est, quod supra dixit: *Crimen.* Nos quoque suspicionem interpretati sumus. ℐ Exsolves: Expedies.

V. 27. Pudet Philumenae: Pudet duo significat, sive ille peccarit, quem pudet, sive illa, cuius pudet. Et familiariter Philumenae, tamquam notae ex Pamphilo. ℐ Sequimini me intro ambae: Ancillis dicit, quae sunt κωφὰ πρόσωπα. ℐ Pudet Philumenae: Conscientia communis viri et pellicatus.

V. 28. Quid est quod mihi malim, quam quod huic: Sensus hic est: Quid est quod magis optem mihi evenire, quam quod simul proderit etiam meretrici? ℐ Quid est quod mihi etc.: Sic hoc ergo intulit pro novo. Mirandum est enim evenire potuisse, ut idem et seni et patri prosit, quod meretrici. ℐ Quid est quod mihi malim: Ut amicitia mihi et sibi prosit. Et ostendit commune sibi bonum esse. ℐ Evenire: Evenire bis subaudiendum.

V. 29. Ut gratiam ineat suo dispendio: Recte. Difficile est enim gratiam inire sine damno. ℐ Et mihi prosit?:

Nam si ést, ut haec nunc Pámphilum vere áb se segregárit:
Scit síbi nobilitatem éx eo et rem nátam et gloriam ésse:
Referét gratiam ei, unáque nos sibi ópera amicos iúnget.

V. 31. *Scit sé nobilitatem éx ea re náctam et gloriam ésse.*
V. 32. *Refert grátiam eii, unáque nos sibi ópera amicos iúngit.*

Mire, quia difficile est amicum sine damno acquirere. Et quia cum lucro non potuit dicere, et hoc ipsum bonum fecit, quia sine damno. Ergo velut tria sunt: UT GRATIAM INEAT, ut sine damno et ut mihi prosit.

V. 30. PAMPHILUM VERE AB SE SEGREGARIT: Proprie a meretrice segregari dicitur, ab uxore disiungi.

V. 31. SCIT SIBI NOBILITATEM EX EO ET REM NATAM: Quasi dicatur: Ecce quam amavit Pamphilus! Sed hoc sentire et dicere patris est, stulta pietate magnificantis filium. Ut: *Meum gnatum rumor est amare.* Et proprie NOBILITATEM dixit. Nam et meretrix et gladiator nobiles dici solent. ¶ SCIT SIBI: Quod minus amat, ait NOBILITATEM. ¶ EX EO: Utrum ex Pamphilo? an EX EO ex ea re, id est, quod segregaverit vere ab se Pamphilum? Et hoc est melius. Nam nobilis meretricis est non timere, ne alterum non inveniat, aut nobilis est cognitam fieri etiam senibus. ¶ ET REM NATAM: Ex patrocinio et amicitia senis. ¶ REM NATAM: Quia multa in eam contulit. ¶ ET GLORIAM: Ex facto raro in meretricibus. ¶ ET GLORIAM ESSE: Quia defendit eum apud soceros et uxorem, et quod marito meretrix coniugem reddit.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

PARMENO. BACHIS.

PAR. Édepol ne meam hérus esse operam députat parvi preti,
Qui ób rem nullam mísit, frustra ubi tótum desedí diem,
Mýconium hospitém dum exspecto in árce Callidémidem.
Itaque ineptus hódie dum illi sédeo, ut quisque vénerat,
Áccedebam: Aduléscens, dicdum, quaéso, es tu Mýconius?
Nón sum. At Callidémides? Non. Hóspitem ecquem Pámphilum

V. 5. *Áccedebam: aduléscens, dic dum quaéso, tun es Mýconius?*

V. 1. EDEPOL NE MEAM HERUS ESSE OPERAM DEPUTAT PARVI PRETII: In tota hac fabula servus piger et curiosus inducitur: neque quidquam illi evenit ex sententia sua. ℐ EDEPOL NE MEAM: Hoc totum a stomachante dicitur, quasi qui nunc maxime iniuriam persenserit. ℐ EDEPOL NE MEAM HERUS: In hac scaena *καταστροφὴ* populo exponitur. ℐ DEPUTAT PARVI PRETII: Quia sic scilicet abutitur. Deputat parvi eam, qui deputat eam in re nullius pretii consumendam.

V. 2. FRUSTRA UBI TOTUM DESEDI DIEM: Deest *illuc*, ut sit: *illuc ubi frustra totum desedi diem.* ℐ TOTUM DESEDI DIEM: Nota accusativo casu usum esse.

V. 3. MYCONIUM HOSPITEM DUM EXSPECTO: Memoriter et vigilanter servus Myconium hospitem et Callidemidem dixit, ne videretur negligentia vel oblivione sua non invenisse, ad quem missus est. ℐ MYCONIUM HOSPITEM: Bene ostendit se memorem et signorum et nominum, ut videatur vere illusus, cum operam dederit.

V. 4. ITAQUE INEPTUS: Moraliter additum INEPTUS. Et INEPTUS quasi inaptus.

V. 5. ADULESCENS, DIC DUM, QUAESO: Verniliter et comice se ipsum servus imitatur. Et est *μίμησις*. ℐ ES TU MYCONIUS?: Nam ut tria mandata sunt inquirenda, tria inquisita sunt ordine.

Hic habes? omnés negabant: néque eum quemquam esse árbitror.
Dénique hercle iám pudebat: ábii. Set quid Bácchidem
Áb nostro adfine éxeuntem video? Quid huic hic ést rei?
BA. Pármeno, opportúne te offers: própere curre ad Pámphilum.
PAR. Quíd eo? BA. Dic me oráre, ut veniat. PAR. Ád te? B. Immo ad Philúmenam.
PAR. Quíd rei est? BA. Tua quód nil refert, pércontari désinas.
PAR. Nil aliud dicam? BA. Étiam: cognosse ánulum illum Mýrrhinam

---

V. 7. Omnes negabant: Bene transit a μιμητικῷ ad διηγηματικὸν et συντόμως. ¶ Neque enim quemquam esse arbitror: Id est, non puto cum esse in mundo.

V. 8. Iam pudebat: Sedere an interrogare?

V. 9. Ab nostro adfine exeuntem video: Satis moraliter inducitur servus dicere: Ab nostro adfine, cum domini eius sit, non ipsius. Sic et prius est: *Noster socer*, *video*, *venit*, pro Pamphili soeer. ¶ Exeuntem video: Docte poeta praemonstrat locuturam personam. ¶ Quid huic hic est rei?: Rursus curiosus nihil sciturus est, excursurus piger.

V. 10. Parmeno, opportune te [mihi] offers: Attendendum, quod ab initio comoediae usque ad finem Parmeno mittitur, ut currat, et celatur, ut nesciat, quod curiose desiderat. ¶ Propere curre ad Pamphilum: Facete poeta inde incipientem facit, quod ille minime vult, dicendo: Curre.

V. 11. Quid eo?: Id est, ad Pamphilum. ¶ Dic me orare, ut veniat. Ad te?: Vide curiosum non recusare laborem, quo causam sciat. ¶ Ad te?: Non ad te conveniendam, sed domum ad te significat. ¶ Immo ad Philumenam: Mire tota fabula invenit, quamobrem currat Parmeno.

V. 12. Quid rei est?: Totum pro persona. ¶ Tua quod nihil refert, percontari desinas: Οἰκονομικῇ διανοίᾳ et eximie dixit, quasi minus sit iniurium prohibere interrogare, quam interroganti non respondere. Et memento hanc esse, cui in principio nihil celaverit Parmeno.

V. 13. Nihil aliud dicam?: Vult rem per mandata colligere. ¶ Etiam: cognosse annulum illum Myrrhinam: Etiam adverbium est vel consentientis vel reminiscentis, sed magis reminiscentis modo. Sic Cicero: *Etiam, quod pene praeterii, capella quaedam est, mire facta.*

V. 29. *Cicero Accusat.* lib. II. c. 35. §. 87.

Gnátae suae fuísse, quem ipsus ólim mi dederát. PAR. Scio.
Tántumne est? BA. Tantum: áderit continuo, hóc ubi ex te audíverit.
Sét cessas? PAR. Minume équidem: nam hodie mihi potestas haúd datast:
Íta cursando atque ámbulando tótum hunc contriví diem.

V. 14. Scio: Non *audio*, inquit, sed scio.
V. 16. Set cessas?: Hoc est, tardas et quiescis. Urget autem eum cursu. ¶ Minime equidem: *Cesso* subauditur. ¶ Potestas haud data est: Cessandi scilicet.
V. 17. Ita cursando atque ambulando: Est enim cursus et navigantis et equitantis.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA (TERTIA).

BACCHIS.

BA. Quantam óbtuli adventú meo laetítiam Pamphilo hódie!
Quot cómmodas res ádtuli! quot aútem ademi cúras!
Gnatum eí restituo, quí pene harum ipsíusque opera périit:
Uxórem, quam numquam ést ratus posthác se habiturum, réddo:
Qua ré suspectus suó patri et Phidíppo fuit, exsólvi:
Hic ádeo his rebus ánulus fuit ínitium inveniúndis.

V. 3. *Gnatum eí restituo, paéne qui harum ipsíusque opera périit.*

V. 1. QUANTAM OBTULI ADVENTU MEO: Reliqua pars argumenti per *μονῳδίαν* narratur.

V. 2. QUOT COMMODAS RES ATTULI: QUOT tam multas. Et more suo ATTULI dixit. ¶ QUOT AUTEM ADEMI CURAS: Sic alibi: *Ut metum, in quo nunc est, adimam: atque expleam animum gaudio.* ¶ QUOT COMMODAS RES ATTULI! QUOT AUTEM ADEMI CURAS!: Haec omnia admirantis sunt, ut Virgilius:
Quis novus hic nostris successit sedibus hospes?

V. 3. GNATUM EI RESTITUO ETC.: Δι' ἐξαρίθμησιν.

V. 4. REDDO: Redditur nobis, quod nostri cupidum est: restituitur nobis, cuius cupidi sumus. Bene ergo GNATUM RESTITUO, UXOREM REDDO.

V. 5. QUA RE SUSPECTUS SUO PATRI ET PHIDIPPO FUIT: Ergo non unum beneficium, sed tria sunt. ¶ EXSOLVI: Variavit tempora, RESTITUO, REDDO, EXSOLVI.

V. 5. *alibi*] *in Andria* Act. II. sc. 2. v. 2.
V. 7. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 10.

Nam mémini, abhinc mensés decem fere, ád me nocte príma
Confúgere anhelantém domum, sine cómite, vini plénum,
Cum hoc ánulo: extimui ílico. Mi Pámphile, inquam, amábo,
Quid éxanimatu's, óbsecro? aut unde ánulum istum náctu's?
Dic mi. Ílle alias res ágere se simuláre. Postquam vídeo
Nescío quid suspicárier, magis coépi instare ut dícat.
Homo sé fatetur vi ín via nescío quam conpressísse,

V. 12. *Nescio quid suspectárier, magis coépi instare ut dícat.*

V. 7. Nam memini abhinc menses decem: Menses decem dixit, et recte, ut de hoc peperisse demonstret. ¶ Nocte prima: Primis partibus noctis vel primore, ut: *Vidimus obscuri primam sub vallibus urbem.*

V. 8. Confugere anhelantem: Ex his argumentis potest colligi, hunc esse, qui virginem vitiaverit. ¶ Confugere anhelantem: Vide signa coniecturalia, quod confugere vidit, timebat, quod anhelantem, colluctatus fuerat, quod domum, celari volebat, quod sine comite, pudendum fuerat facinus, quod vini plenus, temerarium, quod annulum habebat, raptum indicat. Vides igitur his indiciis, ut virginem apparet vitiatam.

V. 9. Mi Pamphile, inquam, amabo: Haec blandimenta sunt muliebria.

V. 10. Quid examinatus es, obsecro? aut unde annulum istum nactus?: Principalia signa vitii illati perturbatio et annulus. ¶ Quid examinatus? aut unde annulum?: Brevitati consulit Terentius. Nam in Graeca haec aguntur, non narrantur.

V. 11. Ille alias res agere sese simulare: Fingere ac pro vero falsum tradere. ¶ Ille alias res agere se simulare: Id est, simulantem aliasque res agentem se fingere. Pudebat enim amicae de alterius stupro fateri, et ei amicae, quam tum deperibat.

V. 12. Nescio quid suspicarier: Pro aliquid.

V. 13. Homo se fatetur: Bene additum homo, et oratorie nescio quam: ex quo dicto omnis error est natus. Nam appone

V. 3. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 244.

Dicítque sese illi ánnlum, dnm lúctat, detraxísse.
Enm haéc cognovit Mýrrhina in dígito modo me habéntem.
Rogat únde sit: narro ómnia haec: inde ést cognitio fácta:
Philúmenam conpréssam esse ab eo, et filium inde hunc nátum.
Haec tót propter me gaúdia illi cóntigisse laétor.
Etsi hóc meretrices áliae nolnnt: néqne enim est in rem nóstram,
Ut qnísqnam amator núptiis laetétnr. Vernm ecástor
Nnmqnam ánimum qnaesti grátia ad malás adducam pártis.
Ego, dnm íllo licitnmst, úsa snm benígno et lepido et cómi:
Incómmode mihi núptiis evénit: factum fáteor.
At pól me fecisse árbitror, ne id mérito mi eveniret.

V. 15. *Eúm cognovit Mýrrhina haec: in dígito modo me habénte.*
V. 19. *Etsi hóc meretrices nón volunt aliae: neque enim in rem est nóstram.*

nomen et nulla fabula est. ¶ NESCIO QUAM: Vel quia vere nesciebat, vel quia sic dicendum fuit, ne amare illam videretur.

V. 14. HAEC TOT PROPTER ME GAUDIA: Conclusit narrationem fabulae more suo, ne haec in futuro actu exspectaremus.

V. 19. ETSI HOC MERETRICES ALIAE NOLUNT: Color necessarius a veri simili. Se enim alibi dixisse: *Bonas matronas facere, meretrices malas,* meminit.

V. 22. EGO, DUM ILLO LICITUM EST: An meruerit Pamphilus.

*V. 19. NEQUE ENIM EST IN REM NOSTRAM: IN REM in utilitatem, id est, pro commodo.

V. 23. INCOMMODE MIHI NUPTIIS EVENIT: Sic dixit, quemadmodum dicimus: *Ei male evenit,* aut: *Bene ei contigit.* ¶ INCOMMODE MIHI NUPTIIS EVENIT: Ὑποφορά. Et est ordo: Incommode mihi evenit ex nuptiis. Et INCOMMODE pro incommodo. ¶ NUPTIIS: Deest *ex*, ut sit: *Ex nuptiis.* ¶ FACTUM FATEOR: Ἀνθυποφορά.

V. 24. NE ID MERITO MIHI EVENIRET: Ergo haec dolemus, quae merito contingunt.

Multa éx quo fuerint cómmoda, eius incómmoda aequomst férre.

V. 25. MULTA EX QUO FUERINT COMMODA, EIUS: Ratio cur nova omnia fiant et contra officium meretricis. ¶ MULTA EX QUO FUERINT COMMODA, EIUS INCOMMODA AEQUUM EST FERRE: Hoc eo tractu vocis et ea aequanimitate dicendum, quali in Adelphis:

Quando eum quaestum occoeperis,
Accipiunda et mussitanda iniuria adolescentium est.

V. 5. *in Adelphis* Act. II. sc. 1. v. 53.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA (QUARTA).

PAMPHILUS. PARMENO. BACCHIS.

PAM. Víde, mi Parmeno, étiam sodes, út mi haec certa et clára adtuleris:
Né me iu breve coniícias tempus gaúdio hoc falsó frui.
PAR. Vísum est. PAM. Certen? PAR. Cérte. PAR. Deus sum, si hóc itast. PAR. Verum réperies.
PAM. Máne dum, sodes: tímeo ne aliud crédam atque aliud núnties.
PAR. Máneo. PAM. Sic te díxe opinor, ínveuisse Mýrrhinam,
Bácchidem anulúm suum habere. PAR. Fáctum. PAM. Eum, quem olim eí dedi,
Éaque hoc te mihi núntiare iússit: itaue est fáctum PAR. Ita, inquam.
PAM. Quís me est fortunátior venústatisque adeo plénior

V. 2. *Né me in breve pellícias tempus gaúdio hoc falsó frui.*
V. 6. *Bácchidem suum ánulum habere. PAR. fáctum. PAM. eum quem olim eí dedi.*
V. 7. *Éaque hoc mihi te núntiare iússit: itane est fáctum? PAR. Ita inquam.*

V. 1. VIDE, MI PARMENO, ETIAM SODES, UT MIHI HAEC CERTA: Bene haec repetit. Verum est enim, ut, quod misere cupimus, id etiam tardius credamus effectum. Sic et in Heautontimorumeno: *Eo vereor magis.*
V. 4. MANE DUM: DUM abundat.
V. 5. SIC TE DIXISSE OPINOR: Miro affectu inducitur vix adduci ad credendum, quod gaudet Pamphilus.
V. 7. ITA, INQUAM: Quasi iam ante fassus dico.
V. 8. QUIS ME EST FORTUNATIOR VENUSTATISQUE ADEO PLENIOR?: Ob beneficia Veneris, cui contrarium invenustus, cui contra ceciderit, quod amat.

V. 2. in *Adelphis* Act. IV. sc. 5. v. 64.

Égone te pro hoc núntio quid dónem? quid? quid? néscio.
PAR. At égo scio. PAM. Quid? PAR. Níhil enim.
Nám neque in nuntió neque in me ipso tíbi boni quid sít scio.
PAM. Egón, qui ab Orco mórtuum me réducem in lucem féceris,
Sinám sine munere á me abire? ah, nímium me ingratúm putas.
Set Bácchidem eccam vídeo stare ante óstium:
Me exspéctat credo: adíbo. BA. Salve, Pámphile.
PAM. O Bácchis, o mea Bácchis, servatríx mea.
BA. Bene fáctum et volupest. PAM. Fáctis ut credám, facis:
Antíquamque adeo tuám venustatem óbtines,
Ut volúptati obitus, sérmo, adventus taús, quocumque advéneris,

---

V. 9. *Égone pro hoc te núntio quid dónem? quid? quid? néscio.*
V. 12. *AM. Égon te, qui ab orco mórtuum me réducem in lucem féceris.*
V. 19. *Ut vóluptati obitus, sérmo, adfatus tuús, quocumque advéneris.*

V. 9. QUID DONEM? QUID? QUID NESCIO: Μελλησμὸς, ut:
Pelagine venis erroribus actus,
An monitu divum: an quia te fortuna fatigat,
Ut tristes sine sole domos, loca turbida, adires?

V. 11. NAM NEQUE IN NUNTIO: Magis scire vult, quam munus accipere. ¶ NAM NEQUE IN NUNTIO NEQUE IN ME IPSO TIBI BONI QUID SIT SCIO: Facete agit Terentius, quanto magis Parmeno curiosus est, tanto magis nesciat illa, quae cupit.

V. 16. O BACCHIS, O MEA BACCHIS, SERVATRIX MEA: Bene additum est SERVATRIX MEA, ut MEA, supra quod dixit, amatoris est.

V. 17. FACTIS UT CREDAM FACIS: Difficile enim erat credere his rebus gaudere meretricem.

V. 19. UT VOLUPTATI OBITUS: Obitus occursus, *ob* enim significat contra. Ergo OBITUS aditus. Legitur et VOLUNTATE OBITUS. ¶ OBITUS, SERMO, ADVENTUS TUUS: Inter *obitum* et *adventum* hoc interest, quod *obitus* est, quem casus affert, *adventus*, quem voluntas et destinatus locus.

V. 1. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 532.

Sempér sit. BA. Ac tu ecástor morem antíquom atque ingenium óbtines:
Ut únus omnium hómo te, vivat númquam quisquam blándior.
PAM. Ahahéh, tun mi istuc? BA. Récte amasti, Pámphile, uxorém tuam:
Nam númquam ante hunc diém meis oculis eám, quod nossem, víderam.
Perlíberalis vísast. PAM. Dic verum. BA. Íta me di ament, Pámphile.
PAM. Dic mi, hárum rerum núm quid dixti iám patri? BA. Nil. PAM. Néque opus est
Adeó muttito: plácet non fieri hoc ítidem, ut in comoédiis,
Omnia ómnes ubi resciscunt: hic, quos fúerit par resciscere,
Sciúnt: quos non autem aéquomst scire, néque resciscent néque scient.

V. 21. *Ut únus omnium hómo te vivat núsquam quisquam blándior.*
V. 26. *Adeó muttito: plácet haut fieri hoc itidem ut in comoédiis.*
V. 27. *Omnia ómnes ubi resciscunt: hic, quos fúerat par resciscere.*

V. 22. TUN MIHI ISTUC?: Quia blandimentum magis meretricium est.

V. 23. NUMQUAM ANTE HUNC DIEM MEIS OCULIS EAM, QUOD NOSSEM, VIDERAM: Hoc est, numquam sic videram, ut eam nossem. ¶ QUOD NOSSEM: Id est, quod meminissem, quod scirem, ac per hoc, numquam videram, ut alibi: *Non equidem istas, quod sciam.*

V. 24. DIC VERUM: Bene instanter ex meretrice quaerit, quid de forma uxoris sentiat. Scit enim hanc iudicem esse pulcritudinis posse, vel quod femina vel quod aemula.

V. 25. NUM QUID?: Num aliquid. Acuendum ergo QUID. ¶ NEQUE OPUS EST, ADEO MUTITO: Vel tenui dicto.

V. 26. NON FIERI HOC ITIDEM, UT IN COMOEDIIS: Mire, quasi haec comoedia non sit, sed veritas, aut deest *aliis.* ¶ UT IN COMOEDIIS: Deest *fit.*

V. 27. OMNIA OMNES UBI RESCISCUNT: In fine enim comoediae nihil culquam celari solet. ¶ HIC, QUOS PAR FUERIT: HIC in hac comoedia aut in hac re.

V. 28. NEQUE RESCISCENT NEQUE SCIENT: Resciscunt, ad quos pertinet. Et resciscunt, qui nesciunt, sciunt qui

V. 6. *ut alibi*] *Adelph.* Act. IV. sc. 5. v. 7.

BA. Ímmo etiam, qui hoc óccultari fácilius credás, dabo.
Mýrrhina ita Phidíppo dixit, iúre iurandó meo
Sé fidem habuisse ét propterea té sibi purgatum. PAM. Optumest:
Spéroque hanc rem esse éventuram nóbis ex senténtia.
PAR. Hére, licetne scíre ex te hodie quíd sit quod fecí boni?
Aút quid istuc est, quód vos agitis? PAM. Nón licet. PAR. Tamen súspicor:
Ego húnc ab Orco mórtuum? quo pácto? PAR. Nescis, Pármeno,
Quantúm hodie profúeris mihi et ex quánta aerumna extráxeris.
PAR. Immo véro scio, neque hóc inprudens féci. PAM. Ego istuc sátis scio.
BA. An témere quidquam Pármeno praetéreat, quod facto úsus sit?

V. 29. *Immo etiam, qui hoc óccultum iri fácilius credás, dabo.*
V. 30. *iúri iurandó meo.*
V. 36. *Quantum hódie profueris mihi, et me ex quánta aerumna extráxeris.*

negligunt. Et resciscimus ex alio, scimus etiam per nostram opinationem. *Rescire* est recognoscere et vix invenire, quod quis nescierit.

V. 33. HERE, LICETNE SCIRE EX TE?: Ridicule instat scire ignoraturus Parmeno. ¶ EGON HUNC AB ORCO MORTUUM?: Verba sunt cogitantis: EGON HUNC AB ORCO MORTUUM, ideo et ἐλλειπτικῶς loquitur. ¶ NESCIS, PARMENO: Addidit stimulos curiositati eius.

V. 37. IMMO VERO SCIO NEC HOC INPRUDENS FECI: Recte. Parvum enim beneficii meritum, si ab imprudente praestitum videatur.

V. 38. TEMERE QUICQUAM PARMENONEM PRAETEREAT: Quod interdum non temere praetereat, quod habet faciendi necessitatem. ¶ TEMERE QUICQUAM PARMENONEM PRAETEREAT: Sibi ipsi hoc dicit et se nominat, ut:

Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Et: *Age nunc: Phormionem, qui volet, lacessito.* ¶ TEMERE QUICQUAM: Utrum hoc dicit: Non temere, neque per imprudentiam geritur, quicquid utile est. An hoc

V. 15. *Virgilius Aen.* lib. II, v. 549.

PAM. Séquere me intro, Pármeno. PAR. Sequor: équidem plus hodié boni
Féci inprudens, quám sciens ante húnc diem umquam. ω. Plaúdite.

---

dicit: Nihil potest transire temere, quod utile factu est, quin gratiam sui habeat? An hoc dicit: An quicquam Pamphilus praetereat temere, ita ut non remuneret bonum factum Parmenonis, quod sibi utile fuerit? Et convenit hoc dictum meretrici abeunti.

V. 40. FECI INPRUDENS, QUAM SCIENS ANTE HUNC DIEM UMQUAM: Quia non convenit servo scienti recte facere, bene addidit imprudenti sibi evenisse, ut bene faceret, quod prudens numquam fecerit. ¶ IMPRUDENS QUAM SCIENS: Ἀντίθετον secundum. Nam imprudenti scientem reddit, non prudentem. AELII DONATI V. CL. ORATORIS URBIS ROMAE COMMENT. IN TERENTII HECYRAM EXPLICIT.

INCIPIT

EUGRAPHII COMMENT.

IN PUB. TERENTII

HECYRAM.

PROLOGUS.

Non omnes comoediae Terentii a Menandro videntur esse translatae. Nam haec, quae Hecyra est, alterum Graecum habet auctorem: quis ille sit, habetur incertum. Alii Apollodorum volunt. Quid autem nunc ipsa contineat, explicabimus. Prologus inducitur duplex, propterea quia frequenter exclusa est, ut intelligitur. Videtur enim primam prologi partem antea dictam: posteriorem nunc esse sociatam. Consuetudinem quidem in omnibus diximus prologorum semper esse hanc, poetam commendare, argumentum dicere, audientiam postulare. Verum cum caussa exordii semper ita sit, ut suspicio vel crimen, quod possit opinioni obesse, in principio defendatur, est hic purgandum, quod frequenter exclusa est. Videtur enim quiddam esse praeiudicium, quod haec comoedia placere non possit. Defenditur autem caussae derivatione per coniecturalem statum. Non enim ideo, quia mala, est exclusa, sed quia populus in funambulo animum occupaverit. Et hoc addit, quod semel exclusa est, vel quod rumor esset datum iri gladiatores, populus convolavit cum tumultu, defuruit loco. Hoc enim ad id pertinet, quod iterum videtur exclusa. Ita in omnibus exclusionibus per caussae mutationem defensio comparata. Nunc verba tractemus. Graecum nomen HECYRA Latine *socrus* dicitur. Apposuit igitur ad faciendos dociles auditores primum nomen, deinde proponit quaestionem, cum dicit: HAEC CUM DATA EST NOVA, NOVUM INTERVENIT VITIUM ET CALAMITAS, UT NEQUE SPECTARI NEQUE COGNOSCI POTUERIT. In quo defensio est magna, cum nunc dicit spectatam et cognitam repudiare. Deinde conclusio eiusdem caussae: ITA STUDIO POPULUS STUPIDUS IN FUNAMBULO ANIMUM

OCCUPARAT. NUNC HAEC PLANE EST PRO NOVA. Ergo si antea nullum initium huius agendae fuit, tamquam redit: ET HIC, QUI SCRIPSIT HANC, OB EAM REM NOLUIT ITERUM REFERRE, UT ITERUM POSSIT VENDERE. Ne obiiceretur: Cur non repetita actio est post funambulum, si propter funambulum videtur exclusa? adiecta caussa est, quoniam Terentius referre eam noluit, ut possit eam vendere.

V. 8. ALIAS COGNOSTIS EIUS: QUAESO HANC COGNOSCITE: Optime ammonuit, ut de praeteritis poetam datum doceret, quo facilius posset scire populus, et hanc eius comoediam posse similiter comparari.

ALTER PROLOGUS.

V. 1. ORATOR AD VOS VENIO ORNATU PROLOGI: SINITE EXORATOR SIM: Alius est hic prologus a superiore, qui fuit superioris exclusionis. Hic vero propter exclusionem tumultus convenientis populi, propter spectandos gladiatores: SINITE EXORATOR SIEM vel SIM, sinite, inquit, quod oro, impetrem.

V. 3. QUO IURE SUM USUS ADULESCENTIOR: Hic prologus dicitur ab Ambivio Turpione, quia senex fuerat, qui est in ea actor. Petit ergo uti pari modo utatur senex benivolentia populi, qua et adulescens.

V. 4. NOVAS QUI EXACTAS FECI UT INVETERASCERENT: Qui labore meo novas comoedias exclusas ad populi aures revocavi et veteres confeci.

V. 6. QUAS PRIMUM CAECILI DIDICI NOVAS: Comoediarum scriptor Caecilius fuit. Ergo ad hunc laborem suum profert exemplum de altero auctore, qui populo placuerit. Et ostendit populi quodam modo rem et scaenae dubiam fortunam esse, uti comoedia excludatur aliquotiens.

V. 9. SPE INCERTA CERTUM MIHI LABOREM SUSTULI: Hic se commendat, quo facilius impetret, quod desiderat. Laborem certissimum sustuli. At placendi spes est et incerta.

V. 12. UBI SUNT COGNITAE, PLACITAE SUNT: Vides a simili quem ad modum hic argumentum et coniecturam fecerit, si quidem illae Caecilii comoediae, quae exclusae sunt, quia ante non erant cognitae, postea quam meo labore cognitae sunt, placere coeperunt. Ergo et ista placebunt sine dubio, cum cognoscentur.

V. 21. QUAM MIHI PER SILENTIUM NUMQUAM AGERE LICITUM EST: Hic iam comparatione a simili ducta et terminata ad primam quaestionem redit, docetque quod sit frequenter exclusus non suo vitio neque iudicio de comoedia. Petit igitur audientiam ut populus praebeat, et ponit hic ipsam duplicem exclusionis caussam. Nam primam sic colligit: CUM PRIMUM EAM

AGERE COEPI, PUGILUM GLORIA FUNAMBULI EODEM ACCESSIT EXSPECTATIO. Deinde actionem alteram sic memorat: VETERE IN NOVA COEPI UTI CONSUETUDINE: IN EXPERIUNDO UT ESSEM. Hoc est, ut iterum temptarem: REFERO DENUO. Deinde adiecit, quod utile fuerat ad comoediae iudicium. PRIMO ACTU PLACEO. Supponit deinde caussam, cur exclusus est: CUM INTEREA RUMOR VENIT DATUM IRI GLADIATORES, POPULUS CONVOLAT, TUMULTUANTUR, PUGNANT DE LOCO. Declarata caussa vel re ad officium prologi redit, petens audientiam: NUNC TURBA NON EST: OTIUM ET SILENTIUM EST. Et iam sublatae sunt caussae, quibus sum frequenter exclusus. Ad audiendum operam date: NOLITE SINERE PER VOS ARTEM MUSICAM RECIDERE AD PAUCOS. Dato potius operam, ut faveatis comoedias scribentibus, ne ars musica ad paucos revertatur, et si aliquid excludatur, comoediae ascribant.

V. 39. FACITE, UT VESTRA AUCTORITAS MEAE AUCTORITATI ADIUTRIX FAUTRIXQUE SIT: Vos comoedias cum libenter audire coeperitis, erit studium scriptoribus maximum. Unde mea ad placendum crescet auctoritas: si quidem multi per me placebunt. Et commendat se, quod numquam pretium statuit artis suae maximum, ut avarus videretur: et quod maxime ipsum quaestum putaverit, populo semper placere.

V. 44. QUI IN TUTELAM MEAM STUDIUM SUUM ET SE IN VESTRAM COMMISIT FIDEM: Poeta enim quodam modo auctore commendatus est.

V. 47. MEA CAUSSA CAUSSAM HANC ACCIPITE, AC DATE: Scit se optimi meriti esse, et quam frequenter populo placuerit, et idcirco propter se dicit audientiam esse comoediae dandam.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

V. 1. POL QUAM PAUCOS REPERIAS MERETRICIBUS FIDELES EVENIRE AMATORES, SYRA: Haec scaena, quae priorem in prima parte continet tractatum, an iuste meretrix faciat, cum aliquem diligat, in postrema narrationem, sicut in omnibus habet, quod argumentum in prologis Terentius nullum tenet. Omnes igitur eius comoediae in primis scaenis argumenti plurimam exprimunt partem. Ea igitur meretrix, quae hic est, longe a fabula est constituta. Nam aliam meretricem amat Pamphilus. Nunc ista interponitur, ut ei peregre advenienti atque miranti, quod meretricem duceret, narretur quid caussae fuerit. Quae res dum exponitur, argumentum pars aliqua declarat.

V. 3. VEL HIC PAMPHILUS: VEL etiam significat, ut:

Carmina vel caelo possunt deducere lunam.

V. 6. ERGO PROPTERERA SEDULO ADMONEO ET HORTOR, NE CUIUSQUAM TE MISEREAT: Atque meretrix temperata est, lena

V. 43. *ut*] *Virgilius Eclog.* VIII. v. 69.

vero asperior. Eius etenim truces mores esse plurimum. Decet meretricem blanditia. Aliter enim diligi non potest, nisi forma cum blandimentis conveniat.

V. 8. Mutiles: Hoc est, debiles reddas. Unde aiunt, quod claudus sit Vulcanus, inde dictum esse res virilis posuit mulier. Quamquam illic intelligi potest, quod omnia mulceat et mollia igne faciat.

V. 9. Eximium neminem habeam?: Exceptum et ab aliis separatum.

V. 14. Iniuriam esse omnibus: Iniurium est esse omnibus similem, id est, asperam seu saevam meretricem.

V. 15. Iniurium est autem ulcisci advorsarios?: Defendit et haec partem suam, quod asperam meretricem esse desiderat. Dicit enim non amatores esse, sed adversarios, ex hoc, quod ad libidinem complendum sine mercede festinant.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Senex si quaeret me: Haec, ut dixi, scaena narrationem tenet, in qua coniectura est, non esse istas firmissimas nuptias, et alia incedens, quod et adulescens inlibatam diu in domo habuit uxorem et a se intactam eo tempore, quo nuptiae fuerunt, quibus propriis locis argumenta tradimus. Ut oportet tamen servus exiens domo mandat, quasi prae sollicitudine si ad portum descenderet usque erat quando Pamphilus veniat, quia a patre [veniat] missus est, ut hereditatem sibi relictam capere posset ab hoc, de aliis ut sine ipso caussam hanc intelligat. Si te, inquit, interrogaverit, ne dixeris. Hac enim caussa cum integra fuerit, quod ei dictum non est, me esse ad portum, facile alio loco dici possent.

V. 10. Minime equidem me oblectavi, quae cum milite Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo: Ac oblectatio sit argumentum finitima actu, quod cum milite, ab habitu, quod inhumanissimo, a loco, quod hinc profecta, a tempore, quod biennium.

V. 12. Biennium enim perpetuum misera illum pertuli: Quo non queritur. Deinde humanitatem amoris meretrix et ut oportuit de rebus et de tempore, quem ad modum Cic. *Verr. Hoc uno praetore per triennium pertulisse.* Et moderate, ut haec pertulisse se dixerit.

V. 19. Nam illic haud licebat nisi praefinito loqui, quae illi placebant: Nam apud militem nisi certus esse sermo non poterat, vel in numero vel in qualitate, ut et quantum dicerem praefiniret et quid dicerem.

V. 23. Quod ego numquam credidi fore, ut hac ille viva posset animum inducere uxorem habere: Hinc proponit,

ut res origine narrationi seducat audisse se, quam Pamphilam duxerit. Deinde serius proponit id ipsum, quod confirmaturus est, sicut supra diximus, per argumenta.

V. 26. Sed firmae hae vereor ut sint nuptiae. Ph. Ita di deaeque faxint, si in rem est Bacchidis: Faciant quidem dii deaeque, ut vereor, ut firmae istae nuptiae sint. Non tam prodest Bacchidi: propterea quod aliam fortasse Pamphilus ducet uxorem.

V. 30. Nempe ea caussa, ut ne id fiat palam: Dubitantem servum nihil potius recusarem narrare. Optima persuasione meretrix induxit caussam. Inquit: Ea caussa proferre non vis, ne istuc palam fiat, sed audita nos taceamus. Volumus, nam rem gaudii tantum modo in animo ostendere.

V. 33. Ut tergum meum in fidem tuam committam: Numquam ita mihi persuades, ut fidei tuae credam tergum meum, ut, dum tibi credo, circa plagas periclitari possim.

V. 37. Si mihi fidem das, te tacituram: Benevolentiam tuam promittis, silentium te reddituram, cum dixero.

V. 39. Hanc Bacchidem amabat ut cum maxime tum Pamphilus: Hic narratio sumitur, quod hoc tempore, quo vehementer Bacchidem Pamphilus diligebat, pater coepit eum compellere, ut uxorem duceret. Primum exhinc excusatur adulescens, quod non ipse nuptias petit, sed coactus a patre est: senex eum adhibuerit preces et verba, quod senem esse diceret, quod illum unicum eumque habere se praesidium velle senectuti suae. Deinde pro adulescente istuc est, ne continuo meretricem deseruerit, licet a patre cogeretur. Nam ille, inquit, primo se negare. Ac postremum frequenter a patre compulsus in hoc promovit, ut deliberet, non ut consentiret. Hoc enim dixit: *Fecit animi ut incertus foret*, piae doctrinae, *anne amori obsequeretur magis.* Deinde: *Tundendo atque odio denique effecit senex.* Vides quemadmodum longe vel me vel persuasionis voluptatem Pamphilo tradiderit. Neutiquam gravem ibi vitae molestiam aegre tulit.

V. 53. Ut ipsam Bacchidem, si adesset, credo, ibi eius commisaresceret: Ut si praesens Bacchis eo tempore fuisset, quae utique laesa fuerat, quae dolebat, ita aegre Pamphilo fuit in his nuptiis, ut Bacchis eius commisereretur. Quemadmodum Virgilii illud est:

Vel Priamo miseranda manus.

V. 61. Nocte illa prima virginem non adtigit: Affectum ostendit Pamphili amantis meretricem. Sed coniectura hic nascitur alia, an veri simile sit, adulescentem erubuisse eum virgine et se ab ea abstinuisse? Quam rem exsequitur meretrix in argumentis: quod ait:

V. 39. *Virgilii illud est*] *Aen.* lib. XI. v. 259.

V. 63. Cum virgine una adulescens cubuerit plus potus, illa se abstinere ut potuerit? Non veri simile dicis: nec verum arbitror: Hoc solvitur illo argumento, quod meretrix amatores omnes habet, eum quibus ei duco. Credit adulescentes universos se femineo sexu abstinere non posse. Non intelligo caussas amoris esse alias odii, ideo adiecit:

V. 66. Credo ita videri tibi. Nam nemo ad te venit, nisi cupiens tui. Ille invitus illam duxebat. Sed quam decreverim me non posse diutius habere, eam ludibrio haberi, Parmeno: Sensus est: Et quam ego decreverim non habere vel quam decreverim me diutius habere non posse, iniquum est, eam haberi ludibrio. Quin integram parentibus reddam, quae res integra est, quae res mihi in hao honesta est, quod integra redditur.

V. 76. Neque utile ipsi virgini est: Nam mihi turpe est post nuptias intactam virginem reddere, incommodum virgini, quia fortasse credi hoo non potest.

V. 78. Hoc ego proferre incommodum mihi esse arbitror: Ex amore Parmenonis interposuit narrationem, hoc esse, quod fieri non debeat, diu fuisse eum marito virginem et Pamphilo non eontactam.

V. 83. Sed, ut fit, postquam hunc alienum ab sese videt: Purgavit caussam meretrici, quod asperior facta est, dicendo: Sed, ut fit, ut et ipsa consuetudo per omnia effecta sit et improba orta et amatorem suum cum a se vidisset alienum.

V. 85. Vos edepol mirum: Si quidem haec ipsa caussa est, quod Pamphilus amator a meretrice distractus sit, postea ortam intelliget et eam esse meretricem et eam, quae domi fuerat, uxorem pudicam, modestam, temperantem, iniuriam viri sustinentem. ¶ Atqui illa res maxime disiunxit illam ab illa: Cum amplius meretrix meretricem defendisset, quod improba facta esset amatori.

V. 88. Ad exemplum ambarum mores earum existimans: Reputans et pertractans ambarum mores ad exemplum.

V. 94. Paullatim elapsus est Bacchidi: Quemadmodum seu laxsri seu laxare sedem incertum.

V. 95. Postquam par ingenium nactus est: Postquam optimum puellae ingenium recognovit et sibi par.

V. 98. Eo amantem Pamphilum excludit pater: Amantem nuno scilicet uxorem, non meretricem, quam iam reliquerat.

V. 101. Quid habent infirmitatis nuptiae: Opportune quaesivit eo tempore, quo magis nuptiae confirmatae fuerant, si quidem dixi amantem Pamphilum a patre exclusum invitum. Cuius rei supponitur narratio postulationis dicitur litis principia de exordio simulatum.

V. 106. Si quando ad eam accesserat confabulatum, fugere e conspectu ilico: videre nolle: Cum socrus accedere vellet frequenter ad nurum, saepe fugiebat. Fugitandi caussa haec est, quia puella est, quam Pamphilus violarat aliquando nocte, et ex illa annulum detraxerat, et hanc post duos menses duxit uxorem, et duobus mensibus nuptiarum eam non attigit: post vero cum ea esse coepit. Ex primo compressu gravida facta est puella. Hoc igitur metuens, quod iam gravida esse coepisset, suam praesentiam nurus socrui denegabat, ne partus in utero cerneretur. Eadem discedit ad matrem, ad rem divinam, hoc est, propter sacrificium evocata. Saepius redit et aegra simulata est et socrus cum ad visitandum veniret, admissa non est. Sed ita haec ut coniecturis confirmet, quae si vel propter iram vel propter odia cum Pamphilo esse iam nollet, idcirco infirmae sunt nuptiae. Nam senex pater rure venit: patrem continuo convenit Philumenae. Et quid egerint nescire se servus dicit. Ita ad postremum conclusio est, et probatum, quod infirmae sint nuptiae.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

V. 1. Proh deum atque hominum fidem! Quod hoc genus est? Quae haec est coniuratio?: Haec scaena locum communem tenet in socrum, qui dividitur his partibus a socru. Hoc enim dixit:

V. 2. Utin' omnes mulieres eadem aeque studeant nolintque omnia?: Deinde et ab eo, quod socrus, tertio ab eo, quod Sostrata est. Nam ab eo, quod socrus, sic adiunxit:

V. 4. Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt socrus: Adeo, quod Sostrata est.

V. 6. In eodemque omnes mihi videntur ludo doctae ad malitiam, et ei ludo, si ullus est, magistram hanc esse satis certo scio: Sumitur autem in locis communibus: quod Laches credit nurum, hoc est, uxorem Pamphili propterea domo discessisse, quod socrus mores non potest sustinere. Cum supra diximus, sicuti partus celandi caussa domo illa discesserit. Denique adiungit mulier:

V. 8. Me miseram! quae nunc quamobrem accuser nescio. Meque abs te immerito esse accusatam, postmodum rescisces: Quod praesenti tempore nullam ad coenam de se habitae potest esse purgatio, defensionem de futuris temporibus pollicetur, his scilicet, quibus rediturus est Pamphilus. Eius enim adventu res absolvi potest ex discessionis caussa agnosci.

V. 13. Quae me et te et familiam dedecoras: filio luctum paras: Hic iam specialis accusatio est ipsius in Sostrata

ab his rebus, quae sequuntur, hoc est, quae in affectu post iurgium.

V. 15. DIGNUM DECREVERUNT, SUOS CUI LIBEROS COMMITTERENT: Eiecta est, communi genere LIBEROS esse positos, ut feminas intelligamus.

V. 17. TU, INQUAM, MULIER: Tamquam solus senex sufficere possit ad crimen et haec aetas, qua mulier est. Id enim et Virgilius:

Varium et mutabile semper
Femina.

V. 21. QUIA, UT VOS MIHI DOMI ERITIS, PROIN EGO ERO FAMA FORIS: Idcirco diligenter et caute vestram vitam in urbe commorantium rogo atque pertracto, quia proinde ut domi eritis, ita me opinio et fama populi sermone celebrabit.

V. 23. ET NI ID FECISSET, MAGIS MIRUM FORET: Adeo tui mores noti omnibus, uti quod puella iurgio discessit, mirum sit, mirum magis est, et si inter vos amicitia perseveraret.

V. 26. ET VINE QUAM IMMERITO AEGRITUDO HAEC ORIATUR MIHI, SOSTRATA, ABS TE: Omnis accusatio concluditur qualitate, quod non merito tantam aegritudinem seni fecerit, cum iunxit, quod rus discesserit, ut illic habitaret, asserit, ut et voluptatibus earum, quae in urbe morarentur tantum sumptus quod in totum earum resque domestica sustineret, ut sibi ipse non parceret et contra quo iustum est, et aetas similes pati potest, utique gratae Ingis esse debuerat referret, ne aliqua senem tangeret aegritudo.

V. 31. NON MEA OPERA NEQUE POL CULPA EVENIT: Quantum potest, mulier defendit, se solam esse honestam, quod non iurgii vel discessionis ipsa caussa sit. Hoc facile scit senex, quod sola fuit in domo, et necessario ad culpam ipsa sola sit caussa. Denique ipsius diligentia et cura esse debuerat, ne qua aegritudo nasci posset, ne senex non tam laboraret probare crimen, quod intendit, quod inde sequitur, quod adiungit:

V. 34. CUM PUELLA ANUM SUSCEPISSE INIMICITIAS NON PUDET?: Ut probaret animum emittatur quo mulier possit dicere, quo magis redderet graviorem accusationem, si illa istuc diceret, quod illius culpa factum est iurgium,

V. 36. NAM DE TE QUIDEM, SATIS SCIO PECCANDO DETRIMENTI NIHIL FIERI POTEST: Hoc per ironiam pronuntiandum. Nam certus sum, quod temperata nulla damna sentimus neque res nostra familiaris ullum patitur detrimentum.

V. 38. QUI SCIS AN EA CAUSSA, MI VIR, ME ODISSE ASSIMULAVERIT, UT CUM MATRE PLUS UNA ESSET?: Hic caussa mutatur, quod illa forte domo discesserit, non quod socrus odium vitare vellet, sed diutissime cum matre moraretur, quod revincit

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 569.

senex, odio potius factum, quod amissa sit. Mutat caussam, cur amissa non sit, sed defendens mulier dicit:

V. 41. Enim lassam oppido dicebant esse: Oppido autem intelligimus valde. Contra senex rursus invenit, quod ipsa potius puellae morbus sit, ut eius mores aegritudinem afferant, non quod illa morbo corporis aliquo laboraret. Concludit invectionem et generale nomen socrus, quod nulla sit earum, quae filium ducere vellet uxorem, ac si quam voluerit illa datur quae placita est condicio. Ad postremum cum duxerint filii, socrus iterum expellunt foras coniuges liberorum.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Etsi scio, Philumena, meum ius esse, ut te cogam, quae ego imperem, facere: Haec scaena in exordio quidem locutionem ad filiam habet patris, quod cum in domo repe-risset, cogeret uti ad Pamphili domum reverteretur, et tamen tradentis, quod absente Pamphilo filia reverti noluit. Post habet excusationem et defensionem, quod ni sit, reus fit iniuriarum senex, quod filiam abduxerit suam marito absente et apud aegram esse patiatur, tamquam curam atque diligentiam inde coniugis habere non possit. Igitur huius accusationis initium tale est:

V. 5. Phidippe, etsi ego meis me omnibus scio esse adprime obsequentem, sed non adeo, ut facilitas mea corrumpat illorum animos? Hoc initium tollit id, quod fortasse diceret pater: Apud me filiam pietate contineo. Denique adiungit:

V. 7. Quod si tu idem faceres: Non consentiendo tantum, ut animos tuorum corrumpas, magis in rem vestram et nostram esset. Deinde adiungitur vehemens et generalis accusatio:

V. 8. Nunc video in illarum potestate esse te: Et narratio supponitur:

V. 9. Heri adii te de filia, ut veni, itidem incertum amisti: Deinde quaestionum argumenta cum invectione:

V. 10. Haud ita decet, si perpetuam vis esse adfinitatem hanc, celare te iras: si quid est peccatum a nobis, profer: aut ea refellendo aut purgando vobis corrigemus, te iudice ipso: sin ea est caussa retinendi apud vos, quia aegra est, te mihi iniuriam facere arbitror, Phidippe: si metuis satis ut meae domi curetur diligenter: Hoc ut diligenter confirmare possit, et iure iurando in se positum monstrat affectum:

V. 16. At ita me di ament: haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es, ut tu illam magis salvam velis quam ego: Et adiungit: filii caussa. Huius rei purgatio supponi-

tur sic, ut in illa collocetur caussa, cur illa discesserit. Tamen quod absens Pamphilus idcirco non redeat, ex ea re suspicio datur, socrum talem esse, quam absente marito nurus sustinere non possit. Nam dicit:

V. 23. ILLAM AD VOS REDIRE STUDEO SI FACERE POSSUM ULLO MODO: NAM POSTQUAM ATTENDI MAGIS, ET COEPI AGERE UT REDEAT.

V. 29. NON POSSUM ADVERSARI MEIS: Purgat naturam suam, quod tali vitio esse confessus est, ut voluptati suorum ADVERSARI non possit.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

V. 1. EDEPOL NAE NOS SUMUS: Haec scaena conquestionem tenet, quod immerito accusatur, quippe cum sibi intendatur accusatio non ex moribus neque ex propria vita, sed communi nomine, quod socrus sit, quae non omnes malae sunt, sed cum paucae invisae sunt viris propter mores efficiunt, ut omnes dignae videantur malo.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

V. 1. NEMINI EGO PLURA: Veniens Pamphilus peregre cognoscit in portu a servo, uxorem suam: quam diligebat, domo discessisse. Aegre fert. Est enim maxima cura, quia suspicio est, puellam propter mores discessisse. Habet et incertum, quid faciat. Amat uxorem, sed obtemperat matri. Ita habet conquestionem calamitatum suarum ex praeterito amore similiter multa sit passus. Unde maior sollicitudo, amorem relinquat an adversus pietatem faciat. Explicata conquestione quaerit a servo, quid sit cur uxor discesserit.

V. 2. HANCCINE EGO VITAM PARSI PERDERE?: Hoc est, servavi, ne perderem. PARSI enim est ab eo, quod est *parco*. Sed si *parco* significat veniam do, praeteritum fecit *peperci:* si *parco* conservo, praeteritum *parsi* facit.

V. 4. UBIVIS GENTIUM: Hoc est, ubicumque.

V. 6. NAM NOS OMNES: Etenim nos, qui peregre positi sumus, in lucro habemus. Hic omnino sensus est, verum elocutio ardua. Nam quum praeposuisset: NOS OMNES, subiunxit: IN LUCRO EST, quum utique esse debuerit: *nobis omnibus*. Ut sit integrum *nobis*. Sed hoc locutionis genus antiqui absolutum appellabant, ut Virgilius:

Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
Ingentis Rutilae spectabis caedis acervos.

V. 38. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 244.

V. 8. EXPEDIAS: Dicit magis prodesse servus, quod Pamphilus sit. Ex hoc enim fieri potuit, ut dominum seditione domestica possit absolvere.

V. 13. QUID CONSOLARE ME?: Ille ipso medendi genere suscitat vulnera et vehementer omnia, quae sibi ex amore contigerint, enarrat et suas innumeras miserias per partes enumerat. His conquestionibus mala sua exaggerat. Ad postremum tamen concludit iram interea se expediri umquam posse. Hoc servus frangit negans magnam caussam contigisse, et facit a persona et a simili argumentum, comparans mulieres pueris. Dehinc trepidatio pro parturiente puella. Haec enim iam movetur integro partu. Verum arbitrantur non Pamphilum auctorem huius conceptionis. Ex hac tamen voce dolentis in partu adulescens nescio quid suspicatur, ergo interrogat nescio quid.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

V. 1. NESCIO QUID IAM DUDUM AUDIO HIC TUMULTUARI MISERA: Haec scaena quamdam quasi deliberationem tenet ad aegrotam nurum, cum rumor sit, quia gravis morbus ingravescat. Deliberat socrus, quae iam semel exclusa est. Denique ipsa propositio:

V. 4. NUNC AD EAM VISAM: Destructio ex diversa parte: ITERUM ISTINC EXCLUDERE. Pars illa, ut pergat: QUID FACIAM MISERA? NON VISAM UXOREM PAMPHILI, CUM IN PROXIMO HIC SIT AEGRA? Dissuasio: NON VISAS? NE MITTAS QUIDEM VISENDI CAUSSA QUEMQUAM: nec aliquem mittas, qui videat. NAM QUI AMAT, CUI ODIO IPSUS EST, BIS FACERE STULTE DUCO: LABOREM INANEM IPSUS CAPIT ET ILLI ADFERT MOLESTIAM. Adiecit maius argumentum, quare ingredi non debeat, quia filius statim quod venit ingressus est. Ea igitur caussa introire non debes. Etenim:

V. 14. SI REMITTENT QUIDPIAM PHILUMENAE DOLORES, OMNEM REM NARRABIT, SCIO, CONTINUO SOLA SOLI: Narrabit cuncta, quae vis iracundiae fuerit inter eas, unde exordium lites inceperint. Haec sunt, quae ad dissuasionem pertinebant. Egreditur Pamphilus questus, quod non in morbo puellam, sicut rumor fuerat, viderit, sed quod parturire eam viderat. Et inde vehementer commovetur. Putat enim non ex suo compressu gravidam parturire. Idem interrogatus a matre: QUID MORBI EST? consensum commodat ad quod ille voluerit, ne prodat veritatem. Deinde et Parmenonem efficit discedere, ne vicinus vocem parturientis audiat. Postremo remanet solus et secum deliberat, quod rogatus utrum taceat neque indicet ei partum, an aequo animo ferat tantam iniuriam et reducat uxorem.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

V. 1. NEQUEO MEARUM RERUM INITIUM ULLUM INVENIRE IDONEUM: Conquestio est, quod de amore multa sit passus, quod multa viderit, multa audierit. Cum dixit:

V. 3. PARTIM QUAE PERSPEXI HIS OCULIS, PARTIM QUAE ACCEPI AURIBUS. Hoc totum in principio est. Subiungitur narratio:

V. 5. NAM MODO ME INTRO UT CORRIPUI: Quod accepit auribus, illud est, quod ubi eum ante perspexerint ancillae, omnes simul exclamavere: VENIT! Quod perspexit, illud est, quod vultum EARUM continuo immutari videt. Haec enim argumenta proficiunt ad id, quod partus celabatur. Quod introveniens parturientem videt, deinde quod vox parturientis prodit vitium, cum dixit:

V. 15. NEQUE VOCE ALIA, AC RES MONEBAT, IPSA POTERAT CONQUERI.

V. 19. PROFECTO HOC SIC EST, UT PUTO: Omnem narrationem calamitatum suarum sententia conclusit: Uti res sic semper sit, ut quemadmodum fortuna tradiderit, inquit, nos aut magni aut humiles sumus.

V. 22. O MI PAMPHILE! ABS TE QUAMOBREM HAEC ABIERIT, CAUSSAM VIDES: Persuasio est. Unde illa deliberat Pamphilus, an taceat tantum et celet partum, aut si voluerit, ut eam uxorem ducat, donata iniuria. Confessio ipsa criminis veniali statu constat, cum dixit:

V. 23. VITIUM EST OBLATUM VIRGINI OLIM ABS NESCIO QUO IMPROBO. Deinde preces omnes adhibentur. Illa duo, quae supra posui, conficienda:

V. 26. QUAEQUAE FORS FORTUNA EST, INQUIT, NOBIS QUAE TE HODIE OBTULIT, PER EAM TE OBSECRAMUS AMBAE, SI IUS, SI FAS EST, UTI ADVERSA EIUS PER TE TECTA TACITAQUE APUD OMNES SIENT. Ut si velit reducat, sic petitur:

V. 31. CETERUM DE REDUCENDA ID FACIAS, QUOD IN REM SIT TUAM. Hoc voluptati dimittitur, illud oratus an fieri possit, sic docetur:

V. 32. PARTURIRE EAM NEQUE GRAVIDAM ESSE EX TE SOLUS CONSCIUS. Sed an pater ignorare possit, sic adiungitur:

V. 35. NUNC SI POTIS EST, PAMPHILE, MAXIME VOLO, DOQUE OPERAM, UTI CLAM EVENIAT PARTUS PATREM, ATQUE ADEO OMNES: SED SI HOC FIERI NON POTEST, QUIN SENTIANT, DICAM ABORTUM ESSE. Neque hoc suspectum esse alicui poterit cum septimo mense abortum provenire. Sed ne natum puerum inhonestum fuerit, quod Pamphili filius diceretur, adiecit ab utili et ab honesto:

V. 40. CONTINUO EXPONETUR. HIC TIBI NIHIL ERIT QUIDQUAM INCOMMODI. Deinde conclusum est ad misericordiam captandam.

V. 41. ET ILLI MISERAE: Quod concesserit scilicet, ut taceat tantum:

V. 43. NAM DE REDUCENDA, ID VERO NEUTIQUAM HONESTUM ESSE ARBITROR. Verum amore multum aestuans ingemiscit, quod necessitate separaretur, quamquam dat sibi consolationem, non didicit ab amata discedere, ut ante exclusam meretricem discessit.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA.

V. 1. AIN TU, TIBI HOC INCOMMODUM EVENISSE ITER?: Haec scaena interrogationem, sed expositiones breves continet, quemadmodum navigaverunt.

V. 8. CUM INTEREA SEMPER MORTEM EXSPECTARAM MISER: Gravior semper poena est exspectare, quam pati. Ut:

Inclusi poenam exspectant.

V. 20. PERII! VOVISSE HUNC DICAM, SI SALVOS DOMUM REDISSET UMQUAM, UT ME AMBULANDO RUMPERET: Quae consuetudo est in mari. Nam cum periclitentur, ut plurimum aliquod votum proferunt, si salvi terram viderint.

V. 26. CAESIUS: Oculis tortis paullum.

V. 28. USQUE AD VESPERUM?: Usque ad noctem.

V. 33. QUOD POTERO, FACIAM: TAMEN UT PIETATEM COLAM: Deliberatio illa nunc breviter petitur, an partum celet an ducat uxorem. Verum tandem consentit, ut celet. Non vult autem reducere, quia adhuc credit, puellam idcirco discessisse, quod iurgium cum matre susceperit. Hoc enim dixit: QUOD POTERO, FACIAM: TAMEN UT PIETATEM COLAM.

ACTUS TERTII SCAENA QUINTA.

V. 1. DIXTIN DUDUM ILLAM DIXISSE SESE EXSPECTARE?: Haec scaena utriusque parentis continet verba, quemadmodum cogunt Pamphilum reducere uxorem. Simplex hic oratio est. Supra Phidippus dixerat: *Sancte adiurat non posse Pamphilo absente perdurare apud vos.* Hinc positum: DIXTIN DUDUM ILLAM DIXISSE SESE EXSPECTARE FILIUM?

V. 4. CERTUM OBFIRMARE EST VIAM ME, QUAM DECREVI PERSEQUI: Ut istam non reducam.

V. 11. VIXIT, DUM VIXIT, BENE: Ordo: BENE VIXIT.

V. 16. HERI PHILUMENAM AD SE ARCESSI HIC IUSSIT: Quasi nescientis caussas hoc mendacium fingitur, quod pater Philumenam

V. 16. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 614.

heri arcessierit, id est, ad se vocaverit. Denique continuo Pamphilus:

V. 18. OMNEM REM SCIO, UT SIT GESTA: ADVENIENS AUDIVI. Hoc sumit exordium, cur non reducat. Commendat personam suam, quod semper fideli animo fuit in illam et dixerit non sua caussa fieri discidium.

V. 27. SED QUANDO SESE ESSE INDIGNAM DEPUTAT MATRI MEAE, CUIUS MORES TOLERET: Cum neque aliter gratia ulla inter ess componi possit, purgat se, quod pietatis caussa nolit reducere uxorem.

V. 35. QUIBUS IRIS IMPULSUS NUNC IN ILLAM INIQUUS SIEM: Qua iracundia motus iniqnus sim circa uxorem, quae, quod volui, promerita est et, quod nolui, numquam fecit? Et sermo conclusus, quod necessitate ab ea separatur, quod matris commodis obtemperet.

V. 47. DIXIN, PHIDIPPE, HANC REM AEGRE LATURUM ESSE EUM?: Sic enim supra dixerat: *Neque adeo clam me est, quam esse eum graviter laturum credam.*

V. 52. RENUMERET DOTEM HUC: Hoc est, mihi dos remunerabitur.

V. 63. PORTO HOC IURGIUM AD UXOREM: Putat enim eius caussa puellam discessisse.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

V. 1. PERII! QUO ME VORTAM?: Ingressus Phidippus puellae pater invenit filiam parturientem, primum adulterii crimen intendens. Sed hoc breviter frangit, quia ex illo parit, cui nuptum data est. Post inducit crimen iniuriarum, quod partum celaverit. Egressa igitur mulier quaerit consilium, quem ad modum respondeat, quod pater cognoverit partum. Et consilium utique ad hoc quaerit.

V. 4. QUA CAUSSA CLAM ME HABUISSE DICAM? NON EGO POL SCIO. Accusatio illa:

V. 9. VIR EGO TUUS SUM? Deinde prima positio criminis:

V. 12. PEPERIT FILIA? EX QUO? Cuius solutio:

V. 13. EX QUO CENSES, NISI EX ILLO, CUI DATA EST NUPTUM? Qua re soluta aliud intenditur:

V. 15. QUAMOBREM TANTOPERE OMNES NOS CELARE VOLUERIS PARTUM, PRAESERTIM CUM ET RECTE ET TEMPORE SUO PEPERERIT? Et invectio in eam:

V. 21. SED NUNC MIHI IN MENTEM VENIT, EX HAC RE, QUOD LOCUTA ES OLIM, QUUM ILLUM GENERUM CEPIMUS. Suspicatur autem, quod aegre mater puellae ferat Pamphilum ob hanc meretricem et hac caussa partum celare voluerit. Ideo dicit:

V. 25. QUAMVIS CAUSSAM HANC SUSPICARI, QUAM IPSAM VERAM MAVOLO. Tunc quasi haec vera caussa sit, reddam ra-

tionem non esse iniuriam gravem a Pamphilo, quod amat meretricem: quoniam hoc vitium innatum omnibus adolescentibus videtur. Qua re inventa mulier aliquid defensionis apponit:

V. 32. ADEON ME ESSE PERVICACEM CENSES, CUI MATER SIEM. ADEO PERVICACEM, perseveranter in malo circa eam animatus siem, ut hoc animo me esse credas, si modo hoc matrimonium ex utilitate nostra esse potuisset. Virum hostem hac caussa se commoverit, quam senex scit suspicatus. At ille rursus purgat, quod amicam habet Pamphilus, et ferendum esse, si modeste fecit, ut ad eam pergeret. Immo magis displiceret, si se ab amica separet cito, neque idoneus gener et apud quem vilis fuerat consuetudo. Memor mulier precum suarum merito mandat, ut ad Pamphilum pergat, et quaerat, an velit reducere uxorem. Si velit, reddat: si nolit, quod recte hoc fecerit:

V. 52. NAM UT LATURUS HOC SIT, IPSAM REM SI RESCIVERIT, NON ME PRAETERIT. Etsi verum sit id, quod ex adulterio conceperit. Nam cum hoc, quod leve est, celabamus partum, tam iracundo animo tulerit.

V. 56. SI PUERUM, UT TOLLAM, COGIT: Quod hoc graviter ferens Pamphilus hominem celare non possit. Concludit enim: Simul vereor.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. NON CLAM ME EST, GNATE MI, TIBI ME ESSE SUSPECTAM: Mater Sostrata comperit Pamphilum idcirco nolle reducere uxorem, quod vellet matris iniurias vindicare. Credit enim iurgio matris puellam discessisse. Et hoc igitur proprie agit mater, uti rus ipsa discedat, si propter praesentiam uxor redire non vult. Sed cum alia caussa Pamphilo, quae repugnat. Ille enim propterea non reducit, quia parere puellam vidit et suspicatur ex alio, sed hoc celat. Hic ergo in hac scaena iustitiae tractatus est ac per qualitatem negotialem ab eo, quod fieri decebat, amplius purgat se, nulla sua culpa factum, uti uxor domo discederet, ut odium sui caperet. Hoc per coniecturam tangitur et quam ...... Valet ius iurandum, quod ponit:

V. 3. ITA ME DI AMENT ITAQUE OBTINGANT EX TE, QUAE EXOPTO MIHI, UT NUMQUAM SCIENS COMMERUI, MERITO UT CAPERET ODIUM ILLA MEI. Qualitas autem negotialis tractus ille est:

V. 7. NUNC TIBI ME CERTUM EST CONTRA GRATIAM REFERRE, UT APUD ME PRAEMIUM ESSE POSITUM PIETATIS SCIAS. Et quam veluti vicem deliberantis tenet, quidquid de possibili suspicatur, ponit ab utili:

V. 9. HOC ET MEAE FAMAE COMMODUM ESSE ARBITROR ET VOBIS. Quod quidem et in honesto collocat, si quidem famae

dixit commodum. Repugnat filius contra ab utili et dicit: Quod tu rus habitatum migras, parum est migrare rus, ex urbe adiecit, ut illic habitatura sis perpetuo. Rursus ab honesto est hoc, quod famae opinio sit futura, qui nubit, inquit, concludit ab utili:

V. 16. TUAS AMICAS ET COGNATAS TE DESERERE NOLO. Sed hoc frangit illa dicens: Iam senectutem suam ista contemnere, quod satis voluptate harum rerum perfuncta sit.

V. 21. VIDEO ME ESSE INVISAM IMMERITO: Et hic tetigit, quod supra dictum est per coniecturam.

V. 24. QUOD MALE AUDIT MULIERUM: Graeca locutione positum: QUOD AUDIT MULIERUM.

V. 26. OBSECRO, MI PAMPHILE, NON TUTE INCOMMODAM REM: Quum vidit actu suo filium esse persuasum, utrum discedat et animadvertit, aegre ferre discessum suum, veluti consolationem adhibet, ut aequo animo ferat quamcumque fortunam.

V. 28. SI CETERA SUNT ITA, UT VIS: Hoc est, si puella integris moribus vixit et sicuti ego arbitror.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

V. 1. QUEM CUM ISTOC SERMONEM: Pater Pamphili non longe positus audivit, quod uxor loquebatur. Impellit amplius, ut istuc consilium perseveret, ut deliberatio tota pellatur.

V. 4. FORS FUAT POL: Si tantum fortuna aequa faveat.

V. 5. SPERO ECASTOR: Bene memor senis mulier non firmavit, sed SPERO inquit.

V. 10. EX USU QUOD EST, ID PERSEQUAR: Coactus Pamphilus caussam dicere, cur nollet uxorem reducere, revocat verba, ne possit, quod rogatus est, conticescere. Ex USU, id est, ex utilitate. Deinde fingit caussam, ideo se nolle reducere, u ita concordes ambas faciat.

V. 12. NESCIAS. VERUM ID TUA REFERT NIHIL, UTRUM ILLAE FECERINT: Quid illae egerint inter se, curare non debes. Perseverat in sententia persuasurus, quod adolescentibus odiosa est semper senectus parentum.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

V. 1. TIBI QUOQUE: Haec scaena continet excusationem, cur nollet uxorem ducere, et removet caussam in matrem, ut remotiva sit qualitas. Iustum est enim non reducere, cum matris commodis servit. Verum et illud proditur, quod puella peperit. Senex enim puellae pater indicat puerum natum neque adiungit ullam de his rebus culpam. Ait igitur senex

caussam, ut reducatur invento puero, quod remedio fuerat Pamphilo in calamitatem sumit consilium, quare ponit excusationem illam, quam supra dixit.

V. 33. Pater, si illa ex me: Finguntur hae caussae, quod alienum eius animum videat. Ob hoc negat se debere revocare.

V. 38. Mater quod suasit: Purgat pater Pamphili puellam veniali statu, quod imprudentia aetatis hoc admiserit.

V. 41. An quia non delinquunt viri?: Unde credis mulierem nullam esse in peccato. An suspicio tibi integra est mulieris, quod viri non peccant?

V. 50. Prodemus, quaeso: Hic nova suspicione Pamphili pater ducitur, ut adolescentem credat amare meretricem et hac caussa nolle reducere uxorem. Ideo adiecit:

V. 52. Nam cogis ea, quae nolo, ut praesente hoc loquar. Et est invectio, qua coniecturalia argumenta colligit, quod hac caussa uxorem nollet ducere, quod diligat meretricem. Scilicet a summo ad imum argumenta colligit. Nam primum dixit, propter matrem uxorem nolle reducere: ea caussa sublata reperit aliam, quod partum celavit. Ergo colligit vanas suspiciones. Et caussae quidem mutantur, et esse illam potiorem, quod meretricem diligit. Sed iungitur cum castigatione correctio.

V. 75. Dabo ius iurandum: Circumventus adolescens solo iuramento se vult purgare.

V. 83. Cum mihi sit in ea re adiutrix: Quia mulieres numquam volunt a maritis nisi se amari.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

V. 1. Non hoc de nihilo est: Haec scaena mixta est. Nam et controversiae speciem tenet deliberativae. Controversia in hoc est, quod reus sit iniuriarum, ex hoc, quod Pamphilum recipiat meretrix, postea quam duxit uxorem. Coniceturalis est caussa. Negat esse factum hoc. Quum argumenta deficiunt, fides efficitur per genera testimonii ac primum per ius iurandum, deinde per fidem tormentorum. Nam servus promittitur in tormenta. Quibus rebus quum purgata meretrix fuerit, persuadetur ei, ut ad matrem pergat iurandi gratia.

V. 8. Ne nomen mihi quaestus obstet: Etiam ipsa vehementer timeo, ne, quod meretrix dicor, impedimento sit commodis meis. Mores facile autem tutor. Quum ego ea actate sum, ut peccato non dem, id diligenter curo, ne aliquid temere faciam.

V. 12. Inscitum offerre iniuriam: Iniustum valde, non merenti tibi inferre iniuriam. Accusatio sic ponitur:

V. 16. Meum receptas filium: Et cum illa continuo negare vellet, hic quasi non accusantis quasi tantum personam tenet, sed persuadere cupientis illud, quod diu promissum sit Pamphilo, ut ad meretricem pergeret.

V. 21. Quis ait hoc?: Iam negantis est, quod intentato crimini quaeritur testis. Sed cum dictus auctor est adiecit argumentum ad probationem, quod filiam abduxit suam; quod puerum ob eam rem clam natum voluit exstinguere. Purgationem sumit ex iure iurando: Aliud si scirem. Hic iam deliberativa illa imago est. Promittit quidem illa et commemorat magnam faciens benevolentiam post nuptias, quia turpis est apud nuptam meretricis ista purgatio.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Nihil apud me tibi: Prima pars scaenae orationem tenet, ut nutrix puerum diligenter nutriat. Postrema pars superioris controversiae acrior. Pater puellae negat iuranti credi oportere meretrici. Qua fide perdita pollicetur illa tormenta de servis. Ita fit veri simile. Exsequitur itaque varias caussas, propter quas, quia leves sunt, discidium esse non poterit.

V. 23. Nam nupta meretrici hostis est: Hoc est, in mutua mariti et uxoris societate non est mala suspicio, sed in eorum discessione aut haec meretrix aut ille adulter iudicatur.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

V. 1. Edepol ne meam: Nunc Parmeno redit, qui missus in arcem fuerat, ut amicum conveniret, qui nullus erat: sed vocem parturientis ne audiret. Videt autem de domo uxoris Pamphili exire meretricem. Quae cum esset ingressa, ut se purgaret, in digito eius annulus est cognitus, quem vitiator puellae rapuerat et meretrici dono dederat. Nunc igitur egressa Parmenonem ad Pamphilum mittit. Ipsa autem quid actum sit narrat ante menses decem. Ex quo enim compressa est virgo, decem menses sunt, ut iure hic partus factus sit decem mensium.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA (TERTIA).

V. 11. (V. 28.) Ille alias res agere se simulare: .....

V. 20. (40.) Incommode mihi evenit: Maximum incommodum accepi, quod Pamphilus duxit uxorem. ¶ Factum fateor: Confiteor. Sed non mei meriti est, quod deserta sum. Unde ferenda haec sunt incommoda.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA (QUINTA).

V. 1. Vide, mi Parmeno: Ea, quae vehementer cupimus, parum credibilia videntur, dum metuimus. Ideo saepius quaerit et nuntii ordinem repetit, cum dicit:

V. 4. Manedum, sodes. Sic te dixisse opinor, invenisse Myrrhinam apud Bacchidem annulum suum. Quibus rebus confirmatis rursus exsultat gaudio:

V. 8. Quis me est fortunatior?

V. 19 Ut voluptati obitus, sermo, adventus: Singula sunt. Et est sensus: Et voluptati sit sermo tuus. *Obitus* autem abscessus est, ab eo, quod est *obeo.*

V. 23. Eam, quod nossem, videram: Hoc est, non sic videram, ut eam nossem.

V. 25. Num quid subolet patri?: Metuit, ne pater audiverit aut suspicetur aliquid de compressu.

V. 26. Ut in comoediis: Quasi haec comoedia non sit. Constat enim in comoediis in postrema parte personas plurimas poni.

V. 35. Ego hunc ab orco: Hoc est, a Plutone, qui est deus inferni, mortuum liberavi. Hic Parmeno ea repetit verba Pamphili et secum quasi haec cogitans loquitur.

Explicit Comment. Eugraphii in Hecyram.

TERENTI PHORMIO.

ACTA LUDIS ROMANIS. L. POSTUMIO ALBINO L. CORNELIO MERULA AEDILIB. CURULIB. EGERE L. AMBIVIUS TURPIO. L. ATILIUS PRAENESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI TIBIIS INPARIB. TOTA GRAECA APOLLODORU EPIDICAZOMENOS. ACTA EST IV. C. FANNIO M. VALERIO COSS.

PERSONAE.

PHORMIO parasitus.
DEMIPHO senex.
ANTIPHO adulescens.
GETA servos.
DORIO leno.
CHREMES senex.
PHAEDRIA adulescens.
DAVOS servos.
SOPHRONA nutrix.
NAUSISTRATA matrona.
HEGIO, CRATINUS, CRITO } advocati.

C. SULPICI APOLLINARIS PERIOCHA IN PHORMIONEM.

Chremetis frater aberat peregre Demipho,
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni uxorem et filiam:
Athenis aliam coniugem et amantem unice
Gnatum fidicinam. Mater e Lemno advenit
Athenas. Moritur. Virgo sola: aberat Chremes:
Funus procurat. Ibi eam visam Antipho
Quum amaret, opera parasiti uxorem accipit.
Pater et Chremes reversi fremere. Dein minas
Triginta dant parasito ut illam coniugem
Haberet ipse. Argento hoc emitur fidicina.
Uxorem retinet Antipho, a patruo agnitam.

AELII DONATI ARGUMENTUM IN PHORMIONEM TERENTI.

PROL. V. 1. POSTQUAM POETA VETUS POETAM NON POTEST: Hanc comoediam manifestum est prius ab Apollodoro sub alio nomine, hoc est, Ἐπιδικαζομένη, Graece scriptam esse, quam Latine a Terentio Phormionem. Quamobrem nulla dubitatio est hanc solam esse, cui nomen poeta mutaverit, et errare eos, qui in hac Phormionem parasitum putant a formula litis, quam intenderit, nominatum: cum Graeca lingua fiscus sparteus et stramen nauticum sic dicatur, a cuius rei vel capacitate vel utilitate etiam ab Apollodoro parasitus Phormionis nomine nuncupatur. Haec igitur proprie tota motoria est et in affectibus constituta pene maioribus, quam comicus stilus posceret, nisi quod arte poetae omnia moderata sunt. Primas in ea partes, ut ipse poeta professus est, tenet Phormio, secundas Geta, tertias Demipho: subinde ceteri, prout cuiusque actus ostendit. Prologus Phormionis nimis concitatus est, adeo ut ipse semet veluti reprehendat ob hanc ipsam pervicaciam et simul argumentum suae purgationis inducat. Atque in ea cum et protasis et epitasis et catastrophe magni molìminis et negotii sint, ita variis leporibus asperguntur, ut etiam rerum tristium gravitatem

---

V. 1. POSTQUAM POETA VETUS POETAM NON POTEST. Haec volgo omissa addunt Ed. pr. Ed. Ven. 1485.

V. 3. *hoc est*, Ἐπιδικαζομενη. Edd. pr. Ven.: *hoc est sub Epidicazomene.* Volgo: *hoc est* Ἐπιδικαζόμενον.

V. 5. *in hanc* edd. pr. Ven.

V. 7. *festus spartheus* edd. pr. Venet.

V. 9. *vilitate* ed. pr.

V. 10. *Haec igitur tota motoria est quasi et in affectibus constituta* edd. pr. Ven.

V. 14. *prout in processu ostendit* edd. pr. Ven.

V. 16. *pervicatiua* ed. pr.

V. 18. *avariis* pro *ita variis* ed. Venet.

poeta lepidus comica serenitate tranquillet. Haec acta est ludis Megalensibus, Lucio Cornelio Merula aedili curuli et L. Postumio Albino: agentibus L. Cassio Atilio et L. Ambivio, modos faciente Flacco Claudii filio tibiis Serranis, totaque diverbiis facetissimis et gestum desiderantibus scaenicum et suavissimis ornata canticis fuit. Editaque est quarto loco M. Valerio et C. Fannio Coss. Persona etiam in huius protasi non una est, sed duae, quarum altera extra argumentum posita est, cui narratur fabula, altera in argumento, quae narrat fabulam. Argumentum quoque non simplicis negotii habet, nec unius adolescentis, ut in Hecyra, sed duorum, ut in ceteris fabulis. Scire autem convenit uno die transigi Phormionem, non ut Heautontimorumenon duobus. Prologus correpte *ἀπὸ τοῦ προλέγειν* dicitur, non producte *ἀπὸ τοῦ πρωτολογεῖν*. Nam officium prologi ante actionem quidem rei semper est, verum tamen et post principium fabulae inducitur, ut apud Plautum in Milite glorioso et apud ceteros magnae auctoritatis veteres poetas.

Quum Chremes Demiphonis frater adscito sibi ad fallaciam nomine, quo Stilphonem se dici fecerat, duas eodem tempore habuisset uxores, Athenis divitem, pauperem Lemni, ex divite sustulit filium, qui dictus est Phaedria, ex paupere furtim suscepit atque educavit filiam, Phanium nomine, eamque consilio cum fratre habito destinavit filio eius Antiphoni uxorem dare. Quibus complacitis uno tempore profecti Athenis senes, Demipho in Ciliciam, Chremes Lemnum ad accersendam filiam, quae iam illinc cum matre navigaverat, occasionem dederunt amandi adolescentibus. Nam statim Phaedria citharistriam sub lenone coepit ardere: Antipho illam filiam patrui Phanium desponsatam sibi, nesciens nescientem, mox ut Athenas venit nec patrem repperit falsa duplici eius nomine, matrem mortuam dum lamentatur, adamavit: consilioque et opera parasiti,

---

V. 4. *de verbiis* ed. pr. *de verbis* ed. Venet.

V. 7. *Cn. Fannio* edd. pr. Venet.

V. 11. *Scire enim* edd. pr. Venet.

V. 15. *ante narrationem rei quidem semper est*. edd. pr. Venet.

V. 22. *Phaniam* ed. Venet. et sic infra.

V. 23. *filio suo* edd. pr. Venet.

V. 25. *in Siciliam* edd. pr. Venet.

V. 30. *falso* edd. pr. Venet.

secundum leges Atheniensium, quasi sibi cognata esset, tamquam in iure victus et velut coactus, eam accepit uxorem per absentiam patris. Qui quum advenisset et vellet eam expellere, primo confutatur per impudentiam parasiti: post cum suo fratre sic decipitur, ut dum eam credit ab Antiphone posse disiungi, eam parasitus ipse ducat uxorem, et det ducturo xxx minas praesenteis dotis, puellae nomine, quas Phormio acceptas Phaedriae dedit: ille lenoni ad citharistriam redimendam. Quibus gestis tandem Chremes agnoscit filiam suam coniunctam esse fratris filio. Quare dum mutato consilio xxx minas a Phormione per rixam conatur exigere, per eundem proditus uxori suae Nausistratae est, et factus libidinis reus non ante veniam meruit a matre familias, quam et xxx minarum et amoris citharistriae veniam dedisset filio. **Primus** actus est in colloquio Davi et Getae, per quos discit populus argumentum. **Secundus** actus continet adventum senis turbulentum et eiusdem iurgium adversus Getam et Phaedriam. **Tertio** actui attribuitur litigium senis et Phormionis, tum consultatio cum advocatis: tum Antiphonis in scaenam reditus colloquiumque cum Geta: tum lenonis et Phaedriae colluctatio: tum adhortatio Getae de inveniendo argento ad redimendam Phaedriae citharistriam. **Quartum** actum ista concelebrant: adventus Chremetis eiusdemque cum fratre deliberatio per errorem de eiicienda Phanio: Getae verba de fallendis senibus: Antiphonis oratio apud semet ipsum de amore tractantis: Getae rursus cum senibus callida et mox cum Antiphone de eadem causa simplex disputatio: senum inter se colloquium de expulsione mulieris: et ad extremum verba Chremetis agnoscentis nutricem ac per eam filiam suam cum Antiphone coniunctam. In **quinto** actu per Demiphonis errorem Phormio accipit argentum dotis nomine, et convenitur Nausistrata, ut exire domo

---

V. 1. *quamquam sibi cognata esset tamquam tamen* edd. pr. Venet.

V. 3. *cum venisset* ed. pr. Venet.

V. 5. *credidit* edd. pr. Venet.

V. 6. *et dat* ed. Venet.

V. 13. *et ante libidinis* edd. pr. Venet.

V. 16. *Secundus actus tenor* ed. pr. *Secundus actus* ed. Venet. Volgo: *Secundi actus tenor.*

V. 23. *eiusdem cum fratre* edd. pr. Venet.

V. 30. *per* om. ed. Venet.

compellat Phanium: nuntiatur Antiphoni et Phormioni per Getam, Phanium a patre agnitam permissamque ut uxor habeatur. Quae quum ita nupta sit, exposcitur argentum a Phormione per rixam senum, a quibus ille oppressus rem omnem aperit Nausistratae. Ad quod primum irata, ut in tali re uxor, mox lenitur in fine fabulae et tutissimum a patris iracundia praestat Phaedriam.

V. 1. *compellat Phanium: permissamque ut uxor habeatur per Getam Antiphoni et Phormioni nunciatur* edd. pr. Venet.

TERENTI PHORMIO.

PROLOGUS.

Postquám poeta vétus poetam nón potest
Retráhere a studio et tránsdere hominem in ótium:

DIVERSITAS EXEMPLI BENTLEIANI.

V. 2. *Retráhere ab studio, et tránsdere hominem in ótium.*

V. 1. POSTQUAM POETA VETUS POETAM NON POTEST: Hoc initium a destructione personae adversarii sumitur, coniunctum cum insinuatione personae T e r e n t i a n a e. § POSTQUAM POETA VETUS POETAM NON POTEST: Nota POSTQUAM apud veteres non praeterito modo, sed etiam praesenti tempori adiungi. Ut:

Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

Quamquam sunt qui POSTQUAM simpliciter pro q u o n i a m accipi velint. § POSTQUAM POETA VETUS: Qui iam diu est, non qui iam diu fuit. Ergo ut vinum v e t u s: non vetus, ut E n n i u s. § POSTQUAM POETA VETUS POETAM: Iocunda repetitio, ut:

Diva deam,

Et:

Notos pueri puer indue vultus.

§ POSTQUAM POETA VETUS POETAM NON POTEST: Ἀντίθετον primum per σύλληψιν primam, ita ut extrinsecus n o v u m audiri poetam oporteat.

V. 2. RETRAHERE A STUDIO: Sic loquitur, quasi rem scaenicam magis laedere voluerit L u s c i u s, quam T e r e n t i u m. § TRANSDERE: TRANSDERE veteres sonantius, quod nos lenius dicimus *tradere*, ut *tralatum* nos *translatum* e contrario. § ET TRANSDERE HOMINEM: Comice et venuste inseruit HOMINEM, ut:

Levibus huic hamis consertam, auroque trilicem
Loricam: quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoenta sub Ilio alto:
Donat habere viro, decus et tutamen in armis.

V. 5. *ut*] *Virgilius Eclog.* I. v. 31.
V. 10. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 139.
V. 12. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 688.
V. 21. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. V. v. 259 sq.

Maledíctis deterrére, ne scribát, parat.
Qui ita díctitat, quas ántehac fecit fábulas,
Tenni ésse oratióne et scripturá levi:
Quia númquam insanum scrípsit adulescéntulum,
Cervám videre fúgere, et sectari canes.
Et eám plorare, oráre, ut subveniát sibi.
Quod si íntellegeret, quóm stetit olím nova,

V. 4. *Qui ita díctitat, quas ánte hic fecit fábulas.*
V. 6. *Quia núsquam insanum fécit adulescéntulum.*
V. 9. *Quod si intellegeret, ólim cum stetít nova.*

V. 3. MALEDICTIS DETERRERE: Sensus hic est: Ipse se, inquit, adversarius fatetur victum, qui a rebus exclusus ad verba delapsus est. ¶ MALEDICTIS DETERRERE: Deest *eum*, ut:

Quarum, quae forma pulcherrima, Deiopeiam,
Connubio iungam stabili.

V. 4. QUI ITA DICTITAT: Impudentiam ostendit per frequentativum verbum. ¶ QUAS ANTEHAC FECIT FABULAS: Et hic lentum accusatorem facit, qui praeterita ingerat et de quibus iam sit iudicatum in melius.

V. 5. TENUI ESSE ORATIONE ET SCRIPTURA LEVI: Imperitum inducit criminatorem, qui hoc obiiciat, quod proprium debet esse comici stili. Revera autem hoc deterior Menandro Terentius iudicabatur, quod minus sublimi oratione uteretur, quod ipsum nunc purgat, dicens in tragoedia altiora transire posse.

V. 6. QUIA NUSQUAM INSANUM SCRIPSIT ADOLESCENTULUM: Ideo videmur leves tenuesque, inquit, quia non in comoedia prodigia facta sunt et tragoedias concitavimus. Et callide hic non solum errori Luscii obviat reprehendentis, sed etiam imperite scripsisse ipsum ostendit Luscium Lanuvinum. ¶ SCRIPSIT: Legitur et FECIT. ¶ ADOLESCENTULUM: Ut comicam personam ostenderet, artificiose imminuit ADOLESCENTULUM, quo magis persona a sublimitate tragica discederet.

V. 7. CERVAM VIDERE FUGERE, ET SECTARI CANES: Hic affectus a comoediis removendus est. ¶ CERVAM VIDERE FUGERE, ET SECTARI CANES: Ambiguitas per accusativum casum perseverans usque ad ultimum de industria facta est, et etiam ipsa perplexitas odiosa sit.

V. 8. ET EAM PLORARE, ORARE, UT SUBVENIAT SIBI: Haec omnis περίστασις tragica est, et ideo in comoedia vitiose inducitur.

V. 9. QUUM STETIT OLIM NOVA: Bene hoc positum est.

V. 4. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 76.

Actóris opera mágis stetisse, quám sua:
Minus múlto audacter, quám nunc laedit, laéderet:
[Et mágis placerent, quás fecisset fábulas].
Nunc sí quis est, qui hoc dícat aut sic cógitet:
Vetus sí poeta nón lacessissét prior,
Nullum ínvenire prólogum potuissét novos,
Quem díceret, nisi habéret cui maledíceret:
Is síbi responsum hoc hábeat: in medio ómnibus

V. 12. Hunc versum R. Bentleius prorsus omisit.
V. 14. *Nullum ínvenire prólogum possét novus.*

Potuit enim responderi: Cur igitur stetit et non exacta est a populo? ℐ QUUM STETIT OLIM NOVA: Recte OLIM, quasi dicat: Quom adhuc Terentius non scriberet, penuria meliorum est probata. Deinde quod ait NOVA, hoc significat, omnia carmina novitate ipsa commendari, etiam si nullius momenti sint.

V. 10. ACTORIS OPERA MAGIS STETISSE: Una opera et suffragium scaenicorum comparat et laedit adversarium.

V. 11. MINUS MULTO AUDACTER: Nove dictum: MINUS MULTO AUDACTER, ut cum dicamus nos: *Minus audacter.*

V. 13. NUNC SI QUIS EST, QUI HOC DICAT AUT SIC COGITET: Omne, quod in mentem venit, aut cogitamus aut dicimus, ut Virgilius:

Et mihi iam multi crudele canebant
Artificis scelus et taciti ventura videbant.

Hic sensus est: Nunc si quis est, qui hoc dicat aut censeat: improbus est Terentius, qui omnes prologos de maledictis facit, habeat is hoc responsum sibi, adversarium coegisse, qui provocaverit. Nam quid faceret Terentius, quum de palma artis musicae certandum videat esse sibi?

V. 14. LACESSISSET PRIOR: Aut LACESSISSET abundat aut PRIOR.

V. 15. NULLUM INVENIRE PROLOGUM: PROLOGUM modo non hominem, sed verba significat. ℐ NOVUS: Hic, quod supra praetermisit, veteri opposuit novum.

V. 16. NISI HABERET CUI MALEDICERET: Mire HABERET, quasi dubium non sit maledicendum esse.

V. 17. IS SIBI RESPONSUM HOC HABEAT: IN MEDIO: Huic rei per qualitatem respondet, adversarium cogere, ut sic agat. ℐ IN MEDIO PALMAM OMNIBUS ESSE POSITAM: Sen-

V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 124.

Palmam ésse positam, qui ártem tractant músicam.
Ille ád famem hunc ab stúdio studuit reícere;
Hic réspondere vóluit, non lacéssere.
Benedíctis si certásset, audissét bene:
Quod ab íllo adlatumst, íd sibi esse rellatúm putet.
De illó iam finem fáciam dicundí mihi,

V. 22. *Quod ab íllo adlatumst, sibi esse id rellatúm putet.*
V. 23. 24. *De illó tum finem fáciam dicundí mihi,*
Peccándi cum ipse dé se finem fécerit.

sus hic est: Inveniret, inquit: sed maluit, quum de palma certandum sit, adversario respondere laedenti. Verum oratorie manifesta solvere non curavit, hoc est, nullum invenire prologum potuisse Terentium. Et hoc enim obiiciendum fuit omnibus et novis et veteribus poetis. PALMAM pro causa certaminis posuit. Et ideo non est mirandum, si pugnant, quibus causa certaminis praesto est.

V. 18. QUI ARTEM TRACTANT MUSICAM: Virgilius:

Nec quidquid ubique est
Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.

Et περιφραστικῶς ἀντὶ τοῦ, qui comoedias scribunt.

V. 19. ILLE AD FAMEM HUNC AB STUDIO: Hic maxime incipit solvere, quod sibi superius ipse proposuit. ∫ ILLE AD FAMEM HUNC AB STUDIO: Quid est enim, inquit, poëtam vituperare, nisi ad famem reiicere? Nam poetae probi suas vendebant fabulas et harum pretiis alebantur. ∫ ILLE AD FAMEM HUNC AB STUDIO: Cur lacessitus respondes? Certamen est, inquit. ∫ AB STUDIO STUDUIT: Vetuste, ut: *Luserat ludum* et *pugnam pugnavit.*

V. 21. BENE DICTIS SI CERTASSET: Bene CERTASSET, quia supra dixit: *In medio omnibus palmam esse positam*, quasi dicat, quidquid in certamen venerit, in eo vincendos aemulos esse. ∫ SI CERTASSET: CERTASSET ἀντὶ τοῦ provocasset: ab eo, quod praecedit, id, quod sequitur. Virgilius:

Nec te certasse priorem
Poeniteat.

∫ AUDISSET BENE: Bene audire est bene dici, laudari.

V. 22 QUOD AB ILLO ALLATUM EST: Id est, maledictum. ∫ QUOD AB ILLO ALLATUM EST, SIBI ID ESSE RELLATUM PUTET: Proverbiale est: *Quod dedit, recepit.* Et geminavit, ut:

Relliquias Danaum.

V. 23. DE ILLO IAM FINEM FACIAM DICUNDI MIHI: Ἀπὸ

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 605.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 552.
V. 30. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 34.

Peccándi quom ipse dé 'se finem nón facit?
Nunc quíd velim animum adténdite. Adportó novam,
Epídicazomenon quám vocant comoédiam
Graecí: Latini Phórmionem nóminant:
Quia prímas partis quí aget, is erit Phórmio
Parasítus, per quem rés geretur máxume,
Volúntas vostra si ád poetam accésserit.

V. 26. 27. *Epídicazomenen quám vocant comoédiam Graecé, Latine hic Phórmionem nóminat.*

τῆς ἐπιεικείας τοῦ λέγοντος. ❡ DICUNDI MIHI, PECCANDI QUUM IPSE DE SE FINEM NON FACIT? Et MIHI et DE SE proprie positum est, et praeterea *ἀμφιβολία.*

V. 24. PECCANDI: M a l e d i c e n d i. ❡ PECCANDI QUUM IPSE DE SE FINEM: Non p r i u s, inquit, e g o d e i l l o f i n e m f a c i a m, q u a m i p s e d e s e. A n p r i u s d i c e n d i e g o f a c i a m, q u a m i l l e p e c c a n d i f i n e m? ❡ NON FACIT: Pro n o n f a c i a t, ut: *Mirum, ni ego me turpiter hodie dabo.*

V. 25. NUNC QUID VELIM ANIMUM ATTENDITE: Deest: *quaeratis*, ut sit: N u n c q u i d v e l i m, q u a e r a t i s? A n i m u m a t t e n d i t e. ❡ APPORTO NOVAM EPIDIKAZOMENON: NOVAM l a t i n a m dicit.

V. 26. EPIDICAZOMENON QUAM VOCANT COMOEDIAM: Hic manifeste errat T e r e n t i u s. Nam haec fabula, quam transtulit, *Epidicazomene* dicta est a p u e l l a, d e q u a i u d i c i u m e s t, cum sit alia EPIDICAZOMENOS eiusdem A p o l l o d o r i. Debuit ergo dicere: EPIDICAZOMENEN GRAECI: LATINI PHORMIONEM. Nam *φορμίον* tegiculum dicunt G r a e c i, quo insternitur pavimentum, unde Phormio correpta prima syllaba apud A p o l l o d o r u m est. Non ergo P h o r m i o a f o r m u l a, ut quidam putant, dictum est. Ergo inde parasitus, vilissimae condicionis homo, nomen accepit.

V. 28. QUIA PARTES PRIMAS QUI AGET: PRIMAS nunc m a x i m a s. Ad actorem enim rettulit. C i c e r o: *Saepe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium.* ❡ PHORMIO PARASITUS: Si a f o r m u l a esset nomen comoediae, primam produceremus syllabam, si a P h o r m i o n e corripere debemus.

V. 29. PER QUEM RES GERETUR MAXIME: Quia p r i m a e p a r t e s etiam aliud significant. Non ergo nunc primum actum dicit, sed s u m m a s p a r t e s. Et bene MAXIME, quia et per alios.

V. 30. VOLUNTAS VESTRA SI AD POETAM ACCESSERIT, DATE OPERAM: SI VOLUNTAS ACCESSERIT pro f a v e r i t i s. Nove sic *voluntatem* pro f a v o r e posuit.

V. 24. *C i c e r o Divin. in Q. Caecilium* Cap. 15. §. 48.

Date óperam: adeste aequo ánimo per siléntium:
Ne símili utamur fórtuna atque usí sumus,
Quom pér tumultum nóster grex motús locost.
Quem actóris virtus nóbis restituit locum,
Bonitásque vostra adiútans atque aequánimitas.

V. 31. ADESTE AEQUO ANIMO: Favor in comoedia silentium spectatoris est. Recte ergo addidit PER SILENTIUM. ¶ AEQUO ANIMO: Nunc propositio est.

V. 32. NE SIMILI UTAMUR FORTUNA ATQUE USI SUMUS: Ne populum laederet, fortunam maluit accusare.

V. 33. CUM PER TUMULTUM NOSTER: Apparet Hecyram ante Phormionem actam esse, cui contigit id, quod queritur, populum subaccusans. ¶ NOSTER GREX MOTUS LOCO EST: Locus est distributio temporum, quae cuique in spectaculum venturo attribuuntur ab aedilibus. Unde *loco motus* dicitur, qui suas horas non obtinuerit inter praecedentes et consecuturos. Ergo proprie. Sic et Cicero: *Loco ille motus est, cum est ex urbe pulsus.*

V. 34. QUEM ACTORIS VIRTUS: Ubique laudat actorem. Est enim poetae utile. ¶ QUEM ACTORIS VIRTUS: Qui exclusus totiens animum non abiecerit, sed perseveraverit agere. Ideo virtus est. ¶ RESTITUIT LOCUM: Bene repetivit locum, ut *ἀμφιβολίαν* vitaret, ne quem tumultum dicere videretur.

V. 35. BONITASQUE VESTRA ADIUTANS ATQUE AEQUANIMITAS: Bonitas in omnibus generaliter rebus est, aequanimitas in spectando. An bonitas in probandis his, quae bona sunt, aequanimitas in ignoscendis vitiis atque delictis? An *ταυτολογία* est? An BONITAS circa omnes, aequanimitas circa Terentium? ¶ BONITASQUE VESTRA: Ne totum actori tribuens, nihil populo praeter culpam reliquisse videretur, honoris causa hoc addidit. ¶ ADIUTANS: Sic veteres dicere maluerunt, quam *adiuvans.*

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

DAVOS.

DAV. Amícus summus méus et popularis Geta
Heri ád me venit: érat ei de ratiúncula

V. 1. AMICUS SUMMUS MEUS ET POPULARIS: Quod in omnibus fere comoediis, in quibus perplexa argumenta sunt, fieri solet, id in hac quoque Terentius servat, ut προτατικὸν πρόσωπον, id est, personam extra argumentum, induat: cui dum ob hoc ipsum, quod veluti aliena tota fabula est, gesta res narratur, discat populus textum ex continentia rerum sitque instructus ad cetera. ¶ AMICUS SUMMUS MEUS ET POPULARIS GETA: In hac scaena, quae docendi atque instruendi spectatoris causa inducitur, mire extrinsecus lepores facetiaeque cernuntur et sales comici. Id enim est artis poeticae, ut cum narrationi argumenti detur opera, iam tamen res agi et comoedia spectari videatur. ¶ AMICUS SUMMUS MEUS ET POPULARIS GETA: Insinuatio persona eius, quae inducitur ad audiendum argumentum. Et vide servum ostendi Davum, et non ostendi, cuius servus sit. ¶ AMICUS: A voluntate. ¶ POPULARIS: A fortuna. POPULARIS eiusdem condicionis gregisque. Salustius: *Popularis sui sceleris.* Et POPULARIS populo amatus et POPULARIS civis et POPULARIS humilis et POPULARIS vilis e populoque factus, ut si quis dicat sordidum, *popularem civem.* ¶ AMICUS SUMMUS MEUS: Davus extra duas familias inducitur, quae in hac sunt fabula, alienus ac per hoc ignarus, cui narret Geta argumentum.

V. 2. [HERI AD ME VENIT: Apparet heri fuisse nuptias.] ¶ HERI AD ME VENIT: Propter cognationem *e* et *i* litterarum non dubitaverunt antiqui et *here* et *heri* dicere et *mane* et *mani* et *vespere* et *vesperi.* ¶ ERAT EI DE RATIUNCULA: Deest *nam*, sed mire subtractum est. ¶ ERAT EI DE RATIUNCULA: Opportuna diminutio in re servili RATIUNCULA et PAUXILLULUM. ¶ ERAT EI DE RATIUNCULA: Moraliter intulit, ERAT EI. Magis enim facetum et comicum est, cum ἀσυνδέτως infertur, quam si diceret: *Nam erat ei.*

Iam prídem aput me réliqüum pauxillulum
Nummórum: id ut confícerem. Confeci: ádfero.
Nam herílem filium éius duxisse aúdio
Uxórem: ei credo múnus hoc conráditur.
Quam iníque conparátumst: ii, qui minus habent,
Ut sémper aliquid áddant divitióribus?
Quod ille únciatim víx de demensó suo,

V. 3. IAM PRIDEM APUD ME RELIQUUM: De argumento sumitur causa colloquii. Nam debui, inquit, Getae. Et ille me exigit, ut muneretur dominis ob nuptias factas. ¶ PAUXILLULUM: Quartus gradus diminutionis: *Paullum, paullulum, pauxillum, pauxillulum.*

V. 4. ID UT CONFICEREM: Ἔκλειψις prima. Et CONFICEREM proprie. Nam fieri pecunia dicebatur. Salustius: *Quae pecunia ad Hispaniense bellum Metello facta erat.* ¶ CONFICEREM: Quia in promptu non erat. ¶ CONFECI: ADFERO: Bene, quasi reddendi morae non habere causa fuerit.

V. 5. NAM HERILEM FILIUM: Τρόφιμον Graeci dicunt. Atque haud scio an Latini quoque *alumnum* dicere potuerint, nisi hoc mallent. ¶ NAM HERILEM FILIUM EIUS DUXISSE AUDIO UXOREM: Mire se applicat argumento.

V. 6. EI CREDO MUNUS HOC CONRADITUR: Mire. Heri quidem fuerunt nuptiae, sed adhuc munus conraditur, quia in nuptiis etiam septimus dies instaurationem voti habet, ut in funere nonus dies, quo denicalia concluduntur. ¶ EI CREDO: Uxori scilicet. ¶ MUNUS HOC CONRADITUR: Hoc, pecuniae scilicet, munus erit. Et est figura ἐπεξήγησις. ¶ CREDO: Pro vere scio. Et EI an uxori an absolute, ut sit, ei rei? ¶ CONRADITUR: Apta in verbo difficultas, ut in Adelphis: *Minas decem conradet alicunde.* Et: *Conrasi omnia.*

V. 7. QUAM INIQUE COMPARATUM EST: Miro ἰδιωτισμῷ morem pro lege conqueritur. ¶ COMPARATUM: Constitutum est lege. Et HI, QUI MINUS HABENT, et DIVITIORIBUS dixit, ne diceret, servi dominis. Vult enim latius patere, quod dicit, et generalem esse sententiam. ¶ QUAM INIQUE COMPARATUM EST, HI, QUI MINUS HABENT: Garrulos servos et sententiosos amat comoedia: tristes et parce loquentes tragoedia.

V. 8. UT SEMPER ALIQUID ADDANT: Mire non *dent*, sed ADDANT, et non, *aliquando*, sed SEMPER. ¶ DIVITIORIBUS: Pro minus pauperibus.

V. 9. QUOD ILLE: Docte ad singularem numerum transit a plurali. ¶ QUOD ILLE: Redit ad Getam. ¶ UNCIATIM: Sic veteres multa. ¶ UNCIATIM: Cum expensa pecunia ferretur

Suúm defrudans génium, compersít miser,
Id illa úniversum abrípiet: haud exístimans
Quantó labore pártum. Porro autém Geta
Feriétur alio múnere, ubi hera pépererit:

---

more veterum, non ut nunc annumeraretur, assis libra erat, eiusque partes, UNCIAE. Rursus unciae unius duodecima pars libella dicebatur. Merito ergo non per singulos sestertios neque per singulos denarios neque per singulos asses, sed id, quod ὑπερβολικῶς minimum fuit, per singulas uncias UNCIATIM dixit. Et Cicero: *Ecquis Volcatio, si sua sponte venisset, unam libellam dedisset?* ¶ UNCIATIM VIX: Potuit et unciatim et cito conflari peculium: ut multa pauxillatim, et cito fiunt maxima. Merito ergo additum est VIX. Sed quid si et UNCIATIM et VIX et tamen de lucro dedit? DE DEMENSO SUO, inquit. Quid si ex abundanti? SUUM DEFRUDANS GENIUM. Deinde non *acquisivit*, sed COMPARSIT. Et ad postremum MISER, ut iniquitas consuetudinis comploratione finiretur. ¶ DE DEMENSO SUO: Servi quaternos modios accipiebant frumenti in mensem, et id *demensum* dicebatur. Et utrum a mense an a metiendo, incertum est.

V. 10. SUUM DEFRUDANS GENIUM: Ut contra *genialia curare* dicitur, qui vivit lautius.

V. 11. ID ILLA: Nupta scilicet. ¶ UNIVERSUM ABRIPIET: Contra illud, quod *unciatim* dixerat. ¶ UNIVERSUM ABRIPIET: Magna virtus pene in singulis syllabis, contra illud, quod ait ILLE, ILLA rettulit: contra *unciatim*, *vix* et *de demenso suo* UNIVERSUM. Contra id, quod ait: *Munus conraditur*, ABRIPIET. Contra: *Suum defrudans genium*, et *comparsit miser*, HAUD EXISTIMANS QUANTO LABORE PARTUM. ¶ HAUD EXISTIMANS: HAUD EXISTIMANS vel intelligens vel recogitans ac reputans. ¶ HAUD EXISTIMANS: Pro aestimans. Salustius *Si, Quirites, parum existumaretis.*

V. 12. QUANTO LABORE PARTUM: Hoc sic pronuntiandum est, quasi nunc ei venerit in mentem saepius passurum Getam, quod semel tolerare gravissimum iudicaverit. ¶ QUANTO LABORE: Ut:

Relliquias Troia ex ardente receptas.

¶ PARTUM: Proprie dicitur PARTUM de eo, quod labore quaesitum est, quia nullus partus sine dolore est ac labore. ¶ PORRO AUTEM GETA FERIETUR: Ad paupertatem rettulit FERIETUR. Nam et damnum *plaga* et res *sanguis* noster dicitur.

V. 13. FERIETUR ALIO MUNERE: Significanter non fungetur munere, sed FERIETUR dixit. ¶ FERIETUR ALIO MUNERE:

V. 6. *Cicero Accusat.* lib. II. c. 10. §. 26.
V. 32. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 244.

Porro aútem alio, ubi erit púero natalís dies:
Ubi ínitiabunt: ómne hoc mater aúferet:
Puer caússa erit mittúndi. Set videón Getam?

V. 14. *Porro álio autem, ubi erit púero natalis dies.*

Ex consuetudine FERIETUR. Nam et *plagam* damnum et sumptum *sanguinem* nostrum dicimus. ❡ UBI HERA PEPERERIT: Quae supra *illa* dicta est.

V. 14. PORRO ALIO AUTEM: Et ALIO, quod dicit, pro multis pronuntiandum est. ❡ UBI ERIT PUERO NATALIS DIES: Cum adiectione temporis cuiuslibet natalis melius dicitur, ut *natalis locus*, et *natale astrum*, sed Virgilius serviens personae rusticae:

Meus est natalis, Iola,

inquit nec addidit *dies*.

V. 15. UBI INITIABUNT: Hoc vultuose pronuntiandum. ❡ UBI INITIABUNT: Ut quidam, cibo et potu, ut quidam sacris. ❡ UBI INITIABUNT: Legitur apud Varronem, *initiari pueros Eduliae et Poticae et Cubae, divis edendi et potandi et cubandi, ubi primum a lacte et a cunis transierunt*, quod Virgilius:

Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

Hoc adnotavit Probus. Sed Terentius Apollodorum sequitur, apud quem legitur in insula Samothraeum a certo tempore pueros initiari more Atheniensium, quod, ut in palliata, probandum est magis. ❡ UBI INITIABUNT: Hoc sic inferendum est, non quasi hoc solum sit, sed quasi defatigatus sit enumerando occasiones dandorum munerum. ❡ OMNE HOC MATER AUFERET: Hoc rettulit ad offerentis irrisionem, qui putat se puero dare. ❡ MATER AUFERET: An nutrix, an vera mater?

V. 16. PUER CAUSA ERIT MITTUNDI: Proprie dixit MITTUNDI de muneribus. ❡ SET VIDEON GETAM?: Locuturum ostendit Getam. ❡ SET VIDEON GETAM?: Apparet poetam nihil putasse amplius addendum ad insinuandam populo personam Davi, et ideo iam induxit exeuntem Getam, ut sit causa commutandae orationis.

V. 8. *Virgilius Eclog.* III. v. 76.
V. 16. *Virgilius Eclog.* IV. v. 63.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

GETA. DAVOS.

GETA. Si quís me quaeret rúfus. DA. Praesto est, désine. GE. Oh!
At ego óbviam conábar tibi, Dave. DA. Áccipe, hem
Lectúmst: conveniet númerus, quantum débui.
GE. Amó te, et non necléxisse habeo grátiam.

V. 1. Si quis me quaeret rufus: Mire poeta desideratum Getae ostendit Davum. ∫ Si quis me quaeret rufus: De ipso loquitur, a quo reddi sibi debitum sperat. ∫ Si quis me quaeret rufus: *Ἀποσιώπησις* secunda. Nam apparet plura dicturum fuisse. ∫ Praesto est, desine: Tertia persona de se loquens usus est, quia ille nominativum praetulit.

V. 2. At ego obviam conabar tibi, Dave: Conabar absolute, an *ἔλλειψις* est, ut desit *ire*. Et est adverbium loci obviam. ∫ Accipe: Praevenit petitionem dicendo accipe. Et hoc cum gestu offerentis dicitur. Et hoc est, quod ait: *Confeci*, *affero*.

V. 3. Lectum est: Absolute. Nam non dicit quid, utrum debitum an argentum lectum. Lucilius:

Lecti omnes: Atticon hoc est.

∫ Lectum est: conveniet numerus: Ordinem servavit. Prius enim qualitas, deinde numerus pecuniae spectari solet. ∫ Lectum est: conveniet numerus, quantum debui: Quippe tribus modis debitum pecuniarium solvitur: pensione, spectatione, numero, quocirca accipe: lectum est: conveniet numerus quantum debui positum est. ∫ Lectum est: Lectum bonum vel splendidum. Ut:

Arma Serestus
Lecta refert humeris.

Quamvis quidam putant *lecta* ab eo, quod est lego, dictum. ∫ Quantum debui: Pro debitum tibi a me est.

V. 4. Amo te et non neglexisse habeo gratiam: Amat, quod reddiderit pecuniam: agit gratias, quod diligenter. Et

V. 21. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. X., v. 541.

DA. Praesértim ut nunc sunt móres: adeo rés redit,
Si quís quid reddit, mágna habendast grátia.
Set quíd tu es tristis? GE. Égone! nescis, quo ín metu et

---

qua re? utrum quia condictum non fefellerit? an quia lectum attulerit et numero congruenti? Et recte dixit. Nam redhibitio debiti hoc agit, ut etiam gratias agamus. ❡ AMO TE ET NON NEGLEXISSE HABEO GRATIAM: Hoc pro gratiarum actione ponitur, et ostenditur vere necessariam fuisse pecuniam. ❡ NON NEGEXISSE: In Andria: *Et id gratum fuisse adversum te, habeo gratiam.*

V. 5. PRAESERTIM, UT NUNC SUNT MORES: Sic et illud dictum est: *Namque hoc tempore obsequium amicos, veritas odium parit.* Quia consuetudinis imago est vituperare praesentia. ❡ ADEO RES REDIT: Figurate pro ita loqueris: ADEO RES REDIT, dixit. Et proprie redisse res dicitur, cum aliquid peius exspectatione contigit.

V. 6. SI QUIS QUID REDDIT, MAGNA HABENDA EST GRATIA: Id est, etsi rem non magnam, tamen magna habenda est gratia. Hoc enim significat QUID REDDIT. ❡ SI QUIS QUID REDDIT: Hoc qui interrogative pronuntiaverit, parum belle explicat conceptam sententiam. ❡ HABENDA EST GRATIA: Deest *ei.*

V. 7. SET QUID TU ES TRISTIS?: Hic admonemur omnem ab initio sermonem Getae, quasi satagentis et anxii pronuntiari, accommodatis praesertim ad vultum verbis. Nam et:

Si quis me quaerit,

Et:

At ego obviam tibi conabar, Dave,

Et:

Amo te, et non neglexisse habeo gratiam,

in se quoddam contractioris animi occupatique signum habent. ❡ SET QUID TU ES TRISTIS?: SET particula transitum significat ad mentionem alterius rei. ❡ SET QUID TU ES TRISTIS?: EGONE? NESCIS QUO IN METU?: Descensus ad argumentum ab eo sermone, qui extrinsecus a poeta informatus est, iam manifeste apparet. ❡ EGONE? NESCIS QUO IN METU: Ὑπόθεσις comoediae, ne nuda appareat σύνθεσις. ❡ NESCIS QUO IN METU ET QUANTO IN PERICULO: Pronuntiantis et interrogantis esse potest. ❡ NESCIS QUO IN METU: Duae perturbationum bigae sunt, a malo una, ex cupitis altera. Ergo a mali bigis, praesentis temporis periculum esse dicimus et futuri metum. ❡ NESCIS QUO IN METU: Pronuntiative magis quam percontative efferendum est. Sic enim solemus de magnis rebus

Quanto ín periclo símus. DÁ. Quid istuc ést? GE. Scies,
Modo út tacere póssis. DA. Abi sis, ínsciens:
Cuius tú fidem in pecúnia perspéxeris,
Verére verba ei crédere? ubi quid mihi lucri est
Te fállere? GE. Ergo auscúlta. DA. Hanc operam
tíbi dico.

---

dicere. § NESCIS QUO IN METU ET QUANTO IN PERICULO SIMUS: Vix alterum sustineri potest eorum, quae utraque posuit nunc et metum et periculum.

V. 8. QUID ISTUC EST?: Fac hunc scire, et narrandi non erit locus. Necessario igitur ignarus inducitur Davus.

V. 9. MODO UT TACERE POSSIS: Ut pro ne non. Quod si est, subaudiendum est *vide* aut quid tale. § MODO UT TACERE POSSIS: Vere argumentum est celari id, quod Antipho non coactus, sed volens duxit uxorem. § MODO UT TACERE POSSIS: MODO pro tantum modo, ut:

Modo Iuppiter adsit.

§ ABI SIS, INSCIENS: Nunc pro inscito posuit, vel inscientem modo stultum dicit, alias ignarum.

V. 10. CUIUS TU FIDEM IN PECUNIA PERSPEXERIS: Sententiose dixit, quasi in omnibus credendum sit servaturum fidem esse eum, qui in pecunia servaverit. Et hoc ideo interposuit, ne longus esset, dum persuadet ut dicat, quemadmodum in aliis fabulis. § CUIUS TU FIDEM IN PECUNIA PERSPEXERIS: Proprie locutus est de pecunia, et FIDEM dicendo et CREDERE. Nam fides est eorum, quibus datur: creditores dicuntur ipsi, qui dant. § IN PECUNIA: A maiore ad minus. § PERSPEXERIS: Non *inspexeris*, sed PERSPEXERIS, quod plus est, dixit.

V. 11. VERERE VERBA EI CREDERE?: VERBA cum pronuntiatione dicit, ut ostendat multum distare inter pecuniam et verba. § UBI QUID MIHI LUCRI EST TE FALLERE?: Ab utili coniectura. Et bene, quia servus nihil de honestate dicit. § UBI QUID: Significantius dixit QUID, quam si diceret *nihil*.

V. 12. ERGO AUSCULTA: ERGO nunc velut increpatio tarde facientis est. Quia hic igitur obloquendo impediverat narraturum, ERGO dixit. Sic Virgilius:

Ergo age, care pater, cervici imponere nostrae.

§ HANC OPERAM TIBI DICO: Auscultandi scilicet et audiendi. § HANC OPERAM TIBI DICO: Plus est DICO, quam *do*. Dicatur perpetuo: datur ad tempus.

V. 10. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. III. v. 116.
V. 31. *Sic Virgilius*] *Aen.* lib. II. v. 707.

GE. Senis nóstri, Dave, frátrem maiorém Chremém
Nostin? DA. Quid ni? GE. Quid: éius gnatum Phaédriam?
DA. Tamquám te. GE. Evenit sénibus ambobús simul,
Iter ílli in Lemnum ut ésset, nostro in Cíliciam
Ad hóspitem antiquom: ís senem per epístolas
Pelléxit, modo non móntis auri póllicens.

V. 14. *Nostine? D. quidni? G. quid? eius natum Phaédriam?*

V. 13. SENIS NOSTRI, DAVE, FRATREM MAIOREM: Dicendo SENIS ostendit et adolescentem se dominum habere: dicendo NOSTRI ostendit et alienum fore: dicendo FRATREM non unum esse monstravit: dicendo MAIOREM etiam minoris fecit indicium. Sic argumenti partem maximam nondum narrans iam in ipsa interrogatione transegit. Haec autem omnia propter populum sic aguntur. Ideo ille: QUIDNI? dixit, ne sit opus pluribus verbis. § SENIS NOSTRI, DAVE, FRATREM MAIOREM: Mirum compendium narrationis quasi per interrogationem fecit, ne ex alto repeteret. Sic Virgilius:

Fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures,
Belidae nomen Palamedis et inclyta fama.

Et:

Nostin hanc, quam amat frater?

in Eunucho.

V. 14. D. QUIDNI? G. QUID? EIUS GNATUM PHAEDRIAM?: Non dixit, QUID PHAEDRIAM?, sed addidit, EIUS GNATUM, ut magis docere, quam interrogare videretur. § QUID? EIUS GNATUM PHAEDRIAM?: Deest *nosti.*

V. 15. TAMQUAM TE: O varietas: QUIDNI? TAMQUAM TE! § EVENIT SENIBUS AMBOBUS SIMUL ITER: Non EVENIT ITER, sed, EVENIT UT ITER ESSET. § SIMUL: Uno tempore.

V. 16. ILLI IN LEMNUM UT ESSET: Recte tacetur, cur Chremes ierit: et dicitur, cur Demipho. Utrumque pro argumento est.

V. 17. AD HOSPITEM ANTIQUUM: Sic Virgilius:

Veteremque Anchisem agnovit amicum.

Hoc autem additum, ut esset idonea causa navigandi seni. § SENEM PER EPISTOLAS PELLEXIT: EPISTOLAS dicendo ostendit eum non semel scripsisse. § PELLEXIT: Induxit. Sic Virgilius: *Pellacis Ulyssi.*

V. 18. MODO NON MONTES AURI POLLICENS: Proverbialis

V. 10. *Sic Virgilius*] *Aen.* lib. II. v. 81.
V. 26. *Sic Virgilius*] *Aen.* lib. III. v. 82.
V. 30. *Sic Virgilius*] *Aen.* lib. II. v. 90.

DA. Cui tánta erat res ét supererat? GE. Désinas:
Sic ést ingenium. DA. Oh! régem me esse opórtuit.
GE. Abeúntes ambo hic túm senes mé filiis
Relínquont quasi magístrum. DA. O Geta, províinciam
Cepísti duram. GE. Mi úsus venit, hóc scio:

V. 21. *G. Abeúntes ambo hinc túm senes me filiis.*

ὑπερβολὴ facta per exceptionem aut per superlationem aut aequam collationem. Eius modi est illud Demosthenis: *Μονονουχὶ φωνὴν ἀφιεῖς.* ∫ MODO NON MONTES AURI: Salustius: *Maria montesque polliceri coepit.* ∫ MODO NON MONTES AURI POLLICENS: More veterum, quia hospitibus multa donabant.

V. 19. CUI TANTA ERAT RES: CUI dativus casus est. Dominone tuo, inquit, pollicebatur haec, cui tanta res erat? ∫ CUI TANTA ERAT RES: Deest *eum*, ut sit: *Eum pellexit, cui tanta res erat?* ∫ ET SUPERERAT: Plus est SUPERESSE, quam *esse*. ∫ DESINAS: SIC EST INGENIUM: Necessaria est ad fabulae περίστασιν avaritia Demiphonis, ut maiore periculo illo absente duxerit filius indotatam. Nam mox dicturus est: *Illene indotatam virginem atque ignobilem daret illi?*

V. 20. SIC EST INGENIUM: Praeparatio bona, qua et dives et avarus describitur Demipho, ut indotatas nuptias filii ferre non possit. ∫ SIC EST INGENIUM: Recte. Non enim, inquit, fortuna avarus est, sed natura. ∫ SIC EST INGENIUM: Omnium an domini? Sed magis domini. ∫ OH, REGEM ME ESSE OPORTUIT: Ostendit enim pauperum affectiones, qui se solos uti divitiis scire aiunt, si eas habeant. ∫ OH, ME REGEM ESSE OPORTUIT: Aeue ME.

V. 21. ABEUNTES AMBO HINC TUM: HINC et HIC legitur. Et est ordo: HIC RELINQUUNT FILIIS.

V. 22. RELINQUUNT: Id est, non secum abducunt. ∫ QUASI MAGISTRUM: Bene QUASI, qui non complevit hoc ipsum nec vult esse. ∫ MAGISTRUM: Sic Latini, quem Graeci παιδαγωγὸν appellant.

*V. 21. FILIIS: Propter filios.

*V. 22. O GETA, PROVINCIAM CEPISTI DURAM!: Aequisitae bello longe ab Italia regiones provinciae dictae sunt, a *porro* vel *procul* et *vincendo*: ad quas quia praetores cum officio mittebantur, officia quoque *provinciae* nominantur. ∫ O GETA, PROVINCIAM: Splendide PROVINCIAM dixit.

V. 3. *Salustius Catilin.* cap. 28.

Meminí relinqui mé deo irató meo.
Coepi ádversari prímo. Quid verbís opust?
Sení fidelis dúm sum, scapulas pérdidi.
DA. Venére in mentem mi ísthaec: namque inscitiast,
Advórsum stimulum cálces. GE. Coepi iis ómnia
Facere, óbsequi quae vćllent. DA. Scisti utí foro.

V. 26. 27. *Senibús fidelis dúm sum, scapulas pérdidi.*
Venére in mentem mi ísthaec: namque inscítiast.

V. 24. MEMINI RELINQUI ME, DEO IRATO MEO: Sic Virgilius:

Nec di texere Cupentum
Aenea veniente sui.

Hoc Asper. Sed mihi videtur ad hoc addidisse MEO, ne esset, ἀμφίβολον, cui diceret: IRATO DEO. Naevius in Stalagmo: *Deo meo propitio meus homo est.* ℱ MEMINI RELINQUI ME DEO IRATO MEO: DOMINO dixit, an vere deo? Et bene MEO, ne esset ἀμφίβολον. Et sic dixit: MEMINI RELINQUI, ut in Andria: *Memini me videre.* Et: *Memini me fieri pavum.* Ennius.

V. 25. QUID VERBIS OPUS EST?: Repente infertur: *Quid opus est verbis?* Et satis moraliter.

V. 26. SENI FIDELIS DUM SUM: Opportune SENI dixit, ut ostendat, quam stultum sit, seni adversus iuvenes fidelem esse. ℱ SENI FIDELIS DUM SUM: Fidus est amicus, fidelis est servus. ℱ SCAPULAS PERDIDI: Plus est PERDIDI, quam si diceret: *dolui.* Et bene rettulit PERDIDI πρὸς τὸ FIDELIS. Fidelis enim officium est servare aliquid.

V. 27. VENERE IN MENTEM MIHI: VENIRE IN MENTEM non ad recordationem tantum dicitur, sed ad reputationem et intelligentiam. ℱ NAMQUE INSCITIA EST ADVERSUM STIMULUM CALCES: Hoc dictum et superioris personae esse potest et alterius.

V. 28. ADVERSUS STIMULUM CALCES: Παροιμία cum ἐλλείψει. Deest enim *iactare.* STIMULUM pro domino adolescente posuit. ℱ CALCES: Modo CALCES, non partes plantae, sed percussiones pedum plagasque significat. Aliter Virgilius:

Calcemque terit iam calce Diores.

V. 29. SCISTI UTI FORO: Secundum illos negotiatores, qui ante locum commercii non praescribunt, quanti vendant, quae advehunt, sed secundum annonam fori, quam deprehenderint,

V. 1. *Sic Virgilius*] *Aen.* lib. XII. v. 539.
V. 28. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 324.

GE. Nostér mali nil quídquam primo: hic Phaédria
Contínuo quamdam náctus est puéllulam
Citharístriam: hanc amáre coepit pérdite.
Ea sérviebat lénoni inpuríssumo:
Neque quód daretur quídquam, id curaránt patres:
Restábat aliud níl, nisi oculos páscere,
Sectári, in ludum dúcere et reddúcere:

---

consilium de vendendis aut non vendendis mercibus sumunt. ¶ SCISTI UTI FORO: Forum pro tribus intelligitur: loco, tempore et persona. Scistis, inquit, his uti: et est vulgare proverbium. Sensus hic est: Scisti, inquit, quid facere te oporteret.

V. 30. PRIMO: HIC PHAEDRIA: Bene additum PRIMO, quia non perpetuo. ¶ NOSTER MALI NIHIL QUIDQUAM: Quartum παρέλκον. Ut in Hecyra: *Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit.* ¶ NOSTER MALI NIHIL QUIDQUAM: NOSTER πρὸς ἀντιδιαστολὴν Phaedriae, qui non noster est.

V. 31. CONTINUO QUANDAM: Bene CONTINUO, quasi vix exspectaverit profectionem patris. ¶ PUELLULAM CITHARISTRIAM: Istis nominibus hoc agit, ut causa amoris et ex aetate et ex arte puellae videretur. Nam ideo PUELLULAM dixit.

V. 32. AMARE COEPIT PERDITUS: Legitur et PERDITE. Et AMARE PERDITE, utputa puellulam et citharistriam.

V. 33. EA SERVIEBAT LENONI: Et honeste et cito dixit SERVIEBAT. ¶ LENONI IMPURISSIMO: Et qua re non fuisset libera, et cuius fuisset ancilla, et qualis hominis fuerit, demonstravit. ¶ EA SERVIEBAT LENONI IMPURISSIMO: Magna praeparatio ad rerum difficultatem imminentium, puellula citharistria, avarus leno, amator perditus, inopia.

V. 34. ID CURARANT PATRES: Expedite dixit PATRES. Si enim patrem eius tantum dixisset, id restabat, ut ei per patrui filium succurreretur. Ideo dixit ambos non habuisse.

V. 35. NISI OCULOS PASCERE: Hoc enim solum erat, quod leno non venderet.

V. 36. SECTARI, IN LUDUM DUCERE ET REDUCERE: Bene cavillatus est et iculariter in adolescentem, cui aetas ad sectandos philosophos apta erat. Hinc etiam philosophorum sectae. Sed sectari proprie est, ut taurus buculam, ut aries ovem. Virgilius:

Trahit sua quemque voluptas.

¶ REDUCERE: Σύλληψις a ludo enim subauditur.

V. 33. *Virgilius Eclog.* V, v. 65.

Nos ótiosi operám dabamus Phaédriae.
In quo haéc discebat lúdo, ex advorso ílico
Tonstrina erat quaedam: híc solebamús fere
Plerúmque eam opperíri, dum inde irét domum.
Intérea dum sedémus illi, intérvenit
Adoléscens quidam lácrumans: nos mirárier.

V. 38. *In quo haéc discebat lúdo, exadversum ei loco.*

V. 37. Nos otiosi operam dabamus Phaedriae: Cum τύπῳ dixit nos, velut magistrum excusans obsequentem ei, cui custos sit datus. Et ideo addidit otiosi. ℐ Nos otiosi operam dabamus Phaedriae: Relatio ad illud, quod mox otiosi non erunt. ℐ Nos otiosi operam dabamus Phaedriae: Aut ad pudorem sumitur hoc pronomen in singulari numero aut ad dignitatem. Sed potest nos et propter Antiphonem dixisse. ℐ Nos otiosi operam dabamus Phaedriae: Apollodor. Nαλκεις δεσυνεμιαλι μεοΔ *. ℐ Operam dabamus Phaedriae: Ille amicae, nos illi.

V. 38. In quo haec discebat ludo: Figurate: In quo haec discebat ludo, est additum. ℐ Ex advorsum ei loco: Ei loco. Legitur et ilico. Et adnotatur ex abundanti additum, ut apud veteres multa sunt. ℐ Ex advorsum ei loco: Παρέλκον quartum.

V. 39. Tonstrina erat: Apta sedes otiosis. ℐ Tonstrina erat quaedam: Παρέλκον tertium quaedam. ℐ Hic solebamus fere plerumque: Παρέλκον tertium fere plerumque.

V. 40. Dum inde iret domum: Ad se scilicet. ℐ Iret domum: Pro rediret, vel certe iret. Παρέλκον figura.

V. 41. Dum sedemus: Proprie sedemus, ut in tonstrina. ℐ Illi intervenit: Illi pro ibi, ut: *Illi mea tristia facta.* Et nota illi pro illic. ℐ Intervenit adulescens quidam lacrumans: Apollodorus tonsorem ipsum nuntium facit, qui dicat se nuper puellae comam ob luctum abstulisse, quod scio mutasse Terentium, ne externis moribus spectatorem Romanum offenderet.

V. 42. Nos mirarier: Recte. Mirum enim in adolescentibus lacrumae, ut contra:

Tristisque senectus.

ℐ Nos mirarier: Ut:

Solam nam perfidus ille
Te colere.

V. 22. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 548.
V. 29. *ut contra*] *Virgilius Georg.* lib. II. v. 67.
V. 31. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 422.

Rogámus quid sit: Númquam neque, inquit, ác modo,
Paupértas mihi onus vísumst et miserum ét grave.
Modo quámdam vidi vírginem hic vicíniae
Miserám, suam matrem lámentari mórtuam.
Ea síta erat exadvórsam: neque illi bénevolens
Neque nótus neque cognátus extra unam ániculum
Quisquam áderat, qui adiutáret funus, míseritumst.

V. 44. *Paupértas mihi onus visa est et miserum ét grave.*

V. 43. ROGAMUS QUID SIT?: Quid lacrumet, non: Quid sit ipse, ut stulti putant. ℐ NUMQUAM AEQUE, INQUIT, AC MODO: Mire ostendit semper sibi hoc visum, quod dicit, sed NUMQUAM AEQUE.

V. 44. PAUPERTAS MIHI ONUS VISUM EST: Statim fit mentio paupertatis, ut sit causa fallaciae Phormionis.

V. 45. MODO QUANDAM VIDI VIRGINEM: Bene QUANDAM, ne ob familiaritatem laudari videretur. ℐ MODO QUANDAM VIDI VIRGINEM: Vide sic agi, ut non tam morte mulieris, quam solitudine pulcrae virginis moveatur affectus: simul et ea describi, quae matronae futurae magis conveniant, quam quae temere amanda sit. Nam hic obitus feminae ad comicum exitum spectat, quando quidem plus ex eius morte securitatis, quam molestiae, sentiat argumentum. ℐ HIC VICINIAE: Adverbium in loco est HIC VICINIAE, cuius ad locum, HUC VICINIAE. Et statim proximitas insinuatur, ut sit spes et causa videndi.

V. 46. MISERAM: Ab affectu, et substinguendum est, ut ad virginem referatur. ℐ LAMENTARI MORTUAM: A probitate, quae piis attribuitur. Et LAMENTARI MORTUAM ambiguitas, sed sensu manifesta.

V. 47. EA SITA ERAT: SITA pro posita. Salustius cum adiectione in H.: *Cum praedixero positum insulae.* Et hoc ei reciprocum est. ℐ EA SIT ERAT EX ADVERSUM: Expositio paupertatis, et quam facile virgo videri possit.

V. 48. NEQUE NOTUS NEQUE COGNATUS: *Αὔξησις* fit, quia res minuitur, crescit sententia. Salustius: *Non repugnantibus modo, sed ne deditis quidem a. b. c. m.* ℐ NEQUE NOTUS NEQUE COGNATUS EXTRA UNAM ANICULAM: Haec praestruuntur, ut sit spes potiundae virginis. ℐ NEQUE NOTUS NEQUE COGNATUS: Haec descriptio paupertatis adiuvat argumentum, ut et visere audeant adolescentes virginem et amet Antipho.

V. 49. QUI ADIUTARET FUNUS: Ipsum officium FUNUS dixit. ℐ MISERITUM EST: Hoc est: misertus sum eius. Et his videtur ostendisse, cur lacrumaverit.

Virgo ípsa facie egrégia: quid verbís opust?
Commórat omnis nós: ibi continuo Ántipho:
Voltísne eamus vísere? Alius: Cénseo,
Eámus, duc nos sódes. Imus, vénimus,
Vidémus: virgo púlcra! et quo magis díceres,
Nihil áderat adiuménti ad pulcritúdinem:
Capíllus passus, núdus pes, ipsa hórrida:

V. 50. VIRGO IPSA FACIE EGREGIA: A forma indignatio. ℱ VIRGO IPSA: Bene IPSA, quia quae supra dixit, non ad ipsam, sed ad eventum eius pertinebant. ℱ QUID VERBIS OPUS EST?: Sic dicit Terentius, ubi ad effectum properat.

V. 51. COMMORAT OMNES NOS: Figura συγκοπὴ pro *commoverat*. Et bene OMNES, quia res ad Antiphonem tantum spectat. ℱ IBI CONTINUO ANTIPHO: Hic redditur nomen adolescentis. Et est παρασκευή.

V. 52. VOLTISNE EAMUS VISERE?: Ut:

Populare penates
Venimus.

ℱ VOLTISNE EAMUS VISERE?: Ipse hortari inducitur, qui amaturus est. ℱ ALIUS: CENSEO: EAMUS, DUC NOS, SODES: Haec omnia diversi dicunt. Et apparet tot esse homines, quod per μίμησιν ἀσύνδετα demonstrantur. ℱ ALIUS: CENSEO: Phaedria vel quilibet.

V. 53. IMUS: VENIMUS: VIDEMUS: Ἀσύνδετον primum per βραχυλογίαν: IMUS, VENIMUS, VIDEMUS, μετ' ἐνεργείας.

V. 54. VIRGO PULCRA: Συντομία mirantis. Duo ingentia, et VIRGO et PULCRA. ℱ VIRGO PULCRA: Bene non dixit: Videmus virginem pulcram, sed ὑπὸ τῆς καταπλήξεως: VIRGO PULCRA. Illud enim frigidius, hoc concitatius. Et hoc magis demonstratur δράματι, quam relatione. ℱ ET QUO MAGIS DICERES: DICERES pro crederes, ut: *Audacter dicito*. Saepe Plautus.

V. 55. NIHIL ADERAT ADIUMENTI: Proprie ADERAT. Adest enim id, quod adiuvat.

V. 56. CAPILLUS PASSUS: Singularem numerum pro plurali posuit. Sic et alibi: *Capillus pexus, prolixus, circum caput reiectus negligenter*. ℱ PASSUS: Temere dispersus, ut magna pars: a Graeca oratione profluxit haec dictio. ℱ CAPILLUS PASSUS, NUDUS PES: Facetius, quam si pluraliter dixisset. Virgilius:

Quibus acer Eryx in praelia suetus
Ferre manum.

V. 33. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 402.

Lacrumaé, vestitus túrpis: ut, ni vís boni
In ípsa inesset fórma, haec formam exstínguerent.
Ille, qui íllam amabat fídicinam, tantúm modo:
Satis, ínquit, scitast: Nóster vero. DA. Iám scio:

¶ IPSA HORRIDA: Quasi extra ipsam sit id, quod dixit: CAPILLUS PASSUS, NUDUS PES. Tale est apud Virgilium:

Illum autem quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo cui tantum lingua palato,
Reiice.

Et alibi de arbore:

Tum fortes late ramos, et brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.

Et:

Domus sanie, dapibusque cruentis
Intus opaca, ingens: ipse arduus, altaque pulsat
Sidera.

V. 57. LACRUMAE, VESTITUS TURPIS: Ἀσύνδετον tertium. ¶ IPSA HORRIDA et LACRUMAE ad luctum pertinent, NUDUS PES et VESTITUS TURPIS ad pauperiem. ¶ UT NI VIS BONI: Plus est VIS BONI, quam BONUM. ¶ UT NI VIS BONI IN IPSA INESSET FORMA: Veteres ignem et calorem quemdam, quasi fervorem, dixerunt *formam*: et ideo *fornaces*, *forcipes*, *formam* et *formosos*, ex quibus ignis amoris exoritur. Laudandus est ergo Terentius proprietate servata, qui quum formam praetulisset, subiecit EXSTINGUERENT. Ideo et Virgilius sic ait:

At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas.

V. 58. IN IPSA INESSET FORMA, HAEC FORMAM EXSTINGUERENT: Figura πλοκή. Aliud enim supra, aliud infra FORMA repetita significat. ¶ IN IPSA INESSET FORMA: Geminavit praepositionem, ut alibi: *In amore haec omnia insunt vitia.* ¶ EXSTINGUERENT: Bene EXSTINGUERENT, quia ab igne et calore forma dicta est.

V. 59. ILLE, QUI ILLAM AMABAT: Bene ILLAM, quia iam supra insinuavit personam citharistriae. ¶ ILLE, QUI ILLAM AMABAT: Ratio cur amaverit virginem. ¶ FIDICINAM: Supra, CITHARISTRIAM, ergo indifferenter. ¶ TANTUM MODO, SATIS, INQUIT, SCITA EST: Sensus est: Laudavit tantum modo, non etiam raptus est in amorem.

V. 60. SATIS, INQUIT, SCITA: Magna laus formae, amanti aliam placuisse. ¶ SATIS, INQUIT, SCITA: SCITA bella, ut in

V. 2. *apud*] *Virgilium Georg.* lib. III. v. 387.
V. 6. *alibi*] *Georg.* lib. II. v. 296.
V. 9. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 618.
V. 21. *Virgilius Eclog.* III. v. 66.

Amáre coepit. GE. Scín quam? Quo evadát, vide.
Postrídie ad anum récta pergit: óbsecrat
Ut síbi eius faciat cópiam. Illa enim sé negat:
Neque eum aéquom ait facere: íllam civem esse Átticam,
Bonám, bonis prognátam: si uxorém velit,
Lege íd licere fácere: sin alitér, negat.

V. 64. *Neque enim aéquom facere ait: íllam civem esse Átticam.*

Andria: *Scitus puer est natus Pamphilo.* ℐ NOSTER VERO: Ἀποσιώπησις tertia, quae succurrit, quotiens verba rebus minora sunt.

V. 61. AMARE COEPIT: Ille, inquit, laudavit tantum, hic amare coepit. Et bene COEPIT, non *amavit*, ut ostendat vim amoris non parum esse et rem, quae semel suscipi possit. ℐ SCIN QUAM?: Ἀποσιώπησις, qua in narrationibus in compendium Terentius uti solet. ℐ SCIN QUAM?: *Amare coepit* subauditur. ℐ QUO EVADAT, VIDE: EVADAT, perveniat. Nam *evadere* est per obstantia pervenire.

V. 62. POSTRIDIE AD ANUM RECTA PERGIT: Hoc praestruens, aniculae supra mentionem fecerat. Et bene memor et virginis et honestae non ipsam adiri facit, sed anum, neque ab ipsa peti fructum voluptatis, ex cuius persona maior desperatio nascebatur, sed a nutrice potius, per quam suaderi puellae posse creditur, quidquid libet. ℐ POSTRIDIE AD ANUM RECTA: Ἐμφατικῶς ad anum statim, ut qui posthabuerit omnia alia. ℐ RECTA: Quia non per nuntium.

V. 63. UT SIBI EIUS FACIAT COPIAM: Vide ut nihil de virgine speret, qui omnia ab anicula petat. ℐ ILLA ENIM SE NEGAT: *Copiam facturam* subauditur.

V. 64. NEQUE EUM AEQUUM AIT FACERE: Non quod amet, sed quod hoc petat. ℐ NEQUE EUM: Quod peteret, scilicet. ℐ ILLAM CIVEM ESSE ATTICAM: ILLAM cum ἐμφάσει dixit, quasi dicat, quam sic contemnat. ℐ CIVEM, BONAM ESSE: CIVEM, quod ad iura pertinet, BONAM, quod ad ipsam.

V. 65. BONAM: Non vilem, quia boni non viles sunt. Unde superlativus gradus *optimates* facit, quia *bonus*, *melior*, *optimus* dicitur. ℐ BONIS PROGNATAM: Quod ad maiores eius. ℐ SI UXOREM VELIT: Recte subiunxit: SI UXOREM VELIT, postquam ea in virgine praetulit, quae solent ornare nuptias.

V. 66. LEGE ID LICERE FACERE: Incerta distinctio est: utrum UXOREM VELIT LEGE an LEGE ID LICERE FACERE. ℐ SIN ALITER, NEGAT: Et pudice anus et tamen illecebrose LICERE FACERE dixit, quod illa impudentius petit, ut sibi eius faciat co-

Nostér quid ageret néscire: et illam dúcere
Cupiébat et metuébat absentém patrem.
DA. Non, sí redisset, eí pater veniám daret?
GE. Ille índotatam vírginem atque ignóbilem
Daret ílli? Numquam fáceret. DA. Quid fit dénique?

---

piam. § SIN ALITER, NEGAT: Σύλληψις facta ex eo, quod sequitur, FACERE.

V. 67. NOSTER QUID AGERET NESCIRE: Proposita deliberatio, cuius tamen altera pars vincet. Nam ducturus est per absentiam patris. § QUID AGERET NESCIRE: Pro *nesciebat*, sed recte sie ait, quia subiuncturus est: CUPIEBAT ET METUEBAT.

V. 68. METUEBAT: Proprie dixit. Metuimus enim eos, qui nos amant, timemus etiam inimicos.

*V. 67. ILLAM DUCERE CUPIEBAT ET METUEBAT: Vide ambiguitatem, quam tamen sequentia tollunt.

V. 69. NON SI REDISSET, EI PATER VENIAM DARET?: Bene interrogat Davus. Hoc enim sperari si posset, non opus erat fraudibus Phormionis. § NON SI REDISSET, EI PATER VENIAM DARET: Si pro cum redisset. Virgilius:

Praeterea si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit.

V. 70. ILLENE INDOTATAM VIRGINEM?: Ἐμφατικῶς ILLE, de quo dixerat: *desinas, sic est ingenium*, et qui propter spem lucri navigarat senex. Insinuandum igitur fuit. Hic enim erit omne periculum fabulae. Et ordine Terentius prius insinuavit personam senis, ut graviora fierent, quae dirimebant nuptias. § ILLENE INDOTATAM VIRGINEM ATQUE IGNOBILEM?: Duo dixit et INDOTATAM et IGNOBILEM. Haec enim duo principaliter expetuntur, cum sint quattuor, quae in sponsis quaeruntur: forma, probitas, dos, nobilitas. Et manifestum est, cur de forma et probitate nihil dicat, quippe cum supra magnopere ea laudaverit in puella. § VIRGINEM: Simpliciter accipimus, VIRGINEM, an subaudimus, QUAMVIS, ut sit: *Quamvis virginem?*

V. 71. DARET ILLI?: Bono affectu dixit: DARET ILLI? Filius enim familiae non tam ducit uxorem, quam a patre accipit, quippe quom patri committatur puella potius in huius modi condicionibus, quam marito. § DARET ILLI? NUMQUAM FACERET: Ἀποσιώπησις secunda. Hic enim non transit ad aliud, sed instat incoepto, ut et per interrogationem dixerat: DARET ILLI, et per responsionem inferret: NUMQUAM FACERET. Et nota NUMQUAM pro non in maiorem negationis significationem poni sem-

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 64.

GE. Quid fiat! Est parasítus quidam Phórmio,
Homó confidens: qui — illum di omnes pérduint!
DA. Quid is fécit? GE. Hoc consílium, quod dicám, dedit:
Lex ést, ut orbae, quí sunt genere próxumi,
Iis núbant: et illos dúcere eadem haec léx iubet.

per. ⁋ DARET ILLI?: Mire DARET, ut ostenderet nihil esse potestatis in filio. ⁋ QUID FIT DENIQUE?: More suo Terentius DENIQUE posuit in fine sensus: et est adverbium ordinis. Sic in Heautontimorumeno: *Fodere aut arare aut aliquid facere denique*, ut sit *denique* vel deinde vel ad postremum.

V. 72. QUID FIAT?: Deest: *rogitas?* Et est ἀποσιώπησις quarta. ⁋ EST PARASITUS QUIDAM PHORMIO: PHORMIO non a formula, sed phormione dicitur sparteo, quem nos *eronem* dicimus trivialiter et pro consuetudine.

V. 74. QUID IS FECIT?: Servatur affectus tristis hominis, ut supra ait: *Sed quid tu es tristis?*

*V. 73. HOMO CONFIDENS: Homo comice additum. Nam quis ignoret parasitum hominem esse? ⁋ CONFIDENS: Hic CONFIDENS pro improbo, audaci ac temerario posuit, ut: *O ingentem confidentiam!* ⁋ QUI, ILLUM: QUI utinam est, ut Lucilius in secundo:

Qui te, Momentane, malum iam cetera perdat.

Ant: QUI HOC CONSILIUM, QUOD DICAM, DEDIT? ⁋ QUI, ILLUM DI OMNES PERDUINT: QUI aut expletivum est aut pronomen, quo incipiens Phormionemde scribere cohorruit consideratione eius et in hanc vocem quasi confusus erupit. Hoc autem certum genus est παρενθέσεως.

*V. 74. QUID IS FECIT?: Correxit interrogatione errantem, ut rediret ad nominativum casum QUI, unde aberraverat, et ILLUM dixerat. ⁋ HOC CONSILIUM, QUOD DICAM, DEDIT: Secundum quosdam ordo est: QUI HOC CONSILIUM, QUOD DICAM, DEDIT.

V. 75. LEX EST: LEX, ut in palliata, recte ponitur. Nam Graecorum fuit, ideo et in Andria sic ait: *Inopia et cognatorum negligentia coacta.* ⁋ LEX EST: Alia narratio interponitur. Et dicitur παρεξήγησις. ⁋ LEX EST: A causa litis. Potuit enim dici: *Non habes causam.* ⁋ UT ORBAE, QUI SINT GENERE PROXIMI, EIS NUBANT: Orba proximo nubat, orbam proximus ducat, Atticum ius est. Et est ordo: LEX EST, UT ORBAE EIS NUBANT, QUI SINT PROXIMI.

V. 76. ET ILLOS DUCERE: Bene additum. Nihil enim ad rem, si ducendi necessitas non fuisset. ⁋ EADEM HAEC LEX IUBET: Non duas res iubet haec una lex, sed puellis permittit nubere, cognatos cogit ducere. ⁋ EADEM HAEC LEX

V. 4. *in Heautontimorumeno* Act. I. sc. 1. v. 17.

Ego té cognatum dícam et tibi scribám dicam:
Patérnum amicum me ádsimulabo vírginis:
Ad iúdices veniémus: qui fuerít pater,
Quae máter, qui cognáta tibi sit: ómnia haec
Confingam: quod erit míhi bonum atque cómmodum,
Quom tu hórum nil refélles, vincam scílicet.

IUBET: Bene IUBET. Minorem enim vim habet ea lex, quae aliquid permittit, quam illa, quae aliquid iubet.

V. 77. EGO TE COGNATUM DICAM ET TIBI SCRIBAM DICAM: A persona eius, cum quo agitur. Potuit enim dici: *Quid mecum est tibi?* § EGO TE COGNATUM DICAM ET TIBI SCRIBAM DICAM: Ἀποστροφή et ἠθοποιΐα. Haec narratio est, quam dicit Tullius constitutam, et ipse: *Tibi uni parcam*, inquit in Verrinis. Repente enim transitur ad verba personarum ab earum descriptione, sed hoc ipsum ad commovendos auditores valet plurimum. § ET TIBI SCRIBAM DICAM: A denuntiatione in personam, ne diceret: *Non mihi denuntiasti.* § ET TIBI SCRIBAM DICAM: Cicero: *Scribitur Heraclio dica.* § DICAM: Supra verbum, infra nomen est totidem litteris, diverso accentu.

V. 78. PATERNUM AMICUM ME ADSIMULABO VIRGINIS: A persona litigantis. Potuit enim opponi: *Personam non habes.*

V. 79. QUI FUERIT PATER: QUI hic pronomen est, infra quo modo significat.

V. 80. QUAE MATER: Virginis scilicet. § QUI COGNATA TIBI SIT: QUI quo modo et qua ratione. § OMNIA HAEC CONFINGAM: OMNIA HAEC non ex abundanti posuit, sed oratorie, quasi tam multa. Et est ἀρχαϊσμός. Nam post enumerationem veteres hoc dicebant. Salustius in Iugurtha: *Haec omnia praesidio adsunt.*

V. 81. QUOD ERIT: Tuto confingam. § QUOD ERIT MIHI BONUM ATQUE COMMODUM: Εὐφημία. Quod mihi, inquit, faustum ac felix erit, hoc est, confingere atque mentiri. § QUOD ERIT MIHI BONUM ATQUE COMMODUM: Totum ioculariter parasitus, quippe qui CONFINGAM dicens, non solum non erubuerit de falsiloquio, sed quasi praeclari facinoris inceptionem etiam auspicatus sit omenque susceperit, dicendo: QUOD ERIT MIHI BONUM ATQUE COMMODUM. Sic enim veteres: QUOD FAUSTUM FELIXQUE SIT, dicebant aliquid aggressuri.

V. 82. QUUM TU HORUM NIHIL REFELLES, VINCAM SCILICET: Hoc interrogative pronuntiandum est. § REFELLES: Refutabis, redargues. Nam prorsus *refellere* est redarguere falsitatem.

V. 14. *Cicero Accusat.* lib. II. cap. 15. §. 37.
V. 22. *Salustius in Iugurtha* cap. 85.

Pater áderit: Mihi parátae lites: quid mea?
Illá quidem nostra erít. DA. Iocularem audáciam.
GE. Persuásumst homini: fáctumst: ventumst: víncimur:
Duxít. DA. Quid narras? GE. Hóc quod audis. DA.
Ó Geta,
Quid té futurumst? GE. Néscio hercle: unum hóc scio.
Quod fórs feret, ferémus aequo animó. DA. Placet:

V. 88. *D. places.*

V. 83. PATER ADERIT: MIHI PARATAE LITES: QUID MEA?: Mire ὁ συκοφάντης, quod maxime alter metueret, hoc pro ridicula re contempsit: PATER ADERIT: MIHI PARATAE LITES. Exquisite autem subiectum est, quum supra dixerit: MIHI PARATAE LITES: QUID MEA? ¶ PATER ADERIT: MIHI PARATAE LITES: Ut Antiphoni formidanda ista sunt, ita ridicula parasito.

V. 84. ILLA QUIDEM NOSTRA ERIT: Ἠθικῶς NOSTRA, quum Antiphonis tantum esse debeat. ¶ IOCULAREM AUDACIAM: Εἰρωνεία κατ' ἀντίφρασιν, hoc est, minime iocularem. An quae ex ludo et ioco in periculum veniat. ¶ IOCULAREM AUDACIAM: Deest *audia ex te* aut *dicis*.

V. 85. PERSUASIT HOMINI: Hic iam de Antiphone queritur, cui persuasum sit. ¶ FACTUM EST: Adeo audax Phormio. ¶ VENTUM EST: Ἐπεξήγησις. Quo modo factum est? VENTUM EST: VINCIMUR: DUXIT. ¶ FACTUM EST: VENTUM EST: VINCIMUR: DUXIT: Ἀσύνδετον, ut supra: *Imus, venimus, videmus.* ¶ FACTUM EST: VENTUM EST: VINCIMUR: DUXIT: Amat hoc Terentius, ut: *It, lavit, redit*, et, *imus, venimus, videmus*, et, *fu nusinterim procedit: sequimur, ad sepulcrum venimus: in ignem posita est, fletur.* His non modo brevis et comis narratio est, sed etiam auditoris animum ad id, quod restat, intendit.

V. 86. QUID NARRAS?: Admirantis vox est, non interrogantis. ¶ O GETA, QUID TE FUTURUM EST?: Sic pronuntia, quasi periturum contempleris Getam et iam eum in certo interitu defleas. ¶ O GETA, QUID TE FUTURUM EST?: Scilicet, qui magister relictus sis Antiphoni.

V. 87. NESCIO HERCLE: UNUM HOC SCIO, QUOD FORS FERET, FEREMUS AEQUO ANIMO: Ἠθικῶς desperatione rerum fortis est servus. Et simul vigilavit poeta, ne si et hic eiularet, res tota migraret in tragoediam.

V. 88. QUOD FORS FERET, FEREMUS AEQUO ANIMO: Hae graves sententiae ex persona servorum quum dicuntur, ridiculae sunt et eo consilio interponuntur. ¶ FEREMUS AEQUO ANIMO: Hoc secundum servos, qui futura contemnunt. Et mire meritum culpae suae ad fortunam rettulit.

Hem istúc virist officium. GE. In me omnis spés mihi est.
DA. Laudo. GE. Ád precatorem ádeam credo, quí mihi
Sic óret: Nunc amítte, quaeso, hunc: céterum
Posthác si quidquam, níl precor: tantúm modo
Non áddit: ubi ego hinc ábiero, vel occídito.
DA. Quid paédagogus ílle, qui citharístriam?

V. 89. HEM ISTUC EST VIRI OFFICIUM: Compendium consolationis est, quod hic libenter accepit, et ideo statim approbat. ꝯ IN ME OMNIS SPES EST MIHI: Quo modo? an ut strenue se defendat? an ut fugiat? an ut patiens sit plagarum?

V. 90. AD PRECATOREM ABEAM CREDO: Bene poeta omnia tractat, quae in tali re tacenda servo essent, nisi aliud posceret argumentum. ꝯ AD PRECATOREM ABEAM: Sic in Heautontimorumeno: *Nec tu aram tibi nec precatorem pararis.* ꝯ QUI MIHI SIC ORET: Id est, pro me oret.

V. 91. NUNC AMITTE, QUAESO, HUNC: Μίμησις dicitur, ubi non verba modo, verum etiam gestum vocemque fingimus alienam. ꝯ NUNC AMITTE, QUAESO: Hoc, quod nos dicimus *dimitte*, antiqui etiam dicebant AMITTE. Virgilius:

Amissos hinc iam obliviscere Graios.

Et Salustius: *Pactione amisso Publio legato.*

V. 92. POSTHAC SI QUIDQUAM, NIHIL PRECOR: Facile impetrat, qui non omnia extorquet. Ergo ars precatoria est mitigare praesentia, futura permittere. Simul etiam, quia omnis causa in hoc est, ne videatur servus ob impunitatem in delictis amplius peccaturus. ꝯ POSTHAC SI QUIDQUAM: Ut solet, eleganter per ἔλλειψιν. Et simul non: si tantundem peccaverit, sed si vel minimum. Tale est et illud: *Si sensero hodie quicquam in his te nuptiis fallaciae conari*, et: *Si quicquam invenies mentitum, occidito.* ꝯ NIHIL PRECOR: NIHIL pro non, sed plena negatio NIHIL.

V. 93. UBI EGO HINC ABIERO: Hic ostendit nullum precatorem ex animo postulare veniam servo. ꝯ VEL OCCIDITO: VEL pro etiam. ꝯ OCCIDITO: Tu tantum caedere volebas, ego dico: ETIAM OCCIDITO.

V. 94. QUID PAEDAGOGUS ILLE, QUI CITHARISTRIAM: Moraliter quaerit volens audire de Phaedria, postquam de Antiphone cognovit, maxime, quia haec interrogatio responsionem elicit, qua spectator instruitur ad cognoscenda cetera. ꝯ QUID PAEDAGOGUS ILLE, QUI CITHARISTRIAM: Quia dixit: *Sectari, in ludum ducere et reducere*, et quia *puellulam* dixit ab aetate, PAEDAGOGUS EST ILLI, ait. ꝯ QUID PAEDAGOGUS ILLE, QUI CITHARISTRIAM: Phaedria scilicet, qui neque abscedit a custo-

V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 148.

Quid reí gerit? GE. Sic ténuiter. DA. Non múltum habet
Quod dét fortasse. GE. Immó nihil, nisi spém meram.
DA. Pater éius rediit án non? GE. Non dum. DA. Quíd? senem
Quoad éxspectatis vóstrum? GE. Non certúm scio:
Set epístolam ab eo adlátam esse audiví modo,
Et ad pórtitores ésse delatam: hánc petam.
DA. Num quíd, Geta, aliud mé vis? GE. Ut bene sít tibi.
Pucr heús: nemon huc pródit? cape, da hoc Dórcio.

---

dia puellae neque illam ipse contingit. ℐ QUI CITHARISTRIAM: Ἔλλειψις. Sectatur, amat vel quid tale subaudiendum est.

V. 95. SIC TENUITER: Δεικτικῶς sic dicendum est, cum aliquo gestu. ℐ NON MULTUM HABET, QUOD DET FORTASSE: Cum commiseratione amatoris adolescentis pronuntiandum est.

V. 96. IMMO NIHIL, NISI SPEM MERAM: Bene SPEM, quia amat. Nemo enim, cum spem non habet, amat. ℐ MERAM: Solam.

V. 97. PATER EIUS REDIIT, AN NON?: Chremes scilicet. ℐ NONDUM: Subaudi *venit.* ℐ NONDUM: Quia veniet iam, non plena negatio est. ℐ QUID? SENEM QUOAD EXSPECTATIS VESTRUM?: Animadvertite, QUID secundum morem quotidianum tum diei, quum fit transitus a mentione alterius rei ad alteram. Sic et supra: *Quid paedagogus ille?* ℐ QUOAD EXSPECTATIS VESTRUM: QUOAD quamdiu. Et recte locutus est, quia adventus finis est exspectationis.

V. 99. SET EPISTOLAM AB EO ALLATAM ESSE AUDIVI: Mire paratur inopinatus subito adventus senis. Nam ipse veniet, cuius epistolam sperat.

V. 100. ET AD PORTITORES ESSE DELATAM: More veterum magistri tributorum, id est, publicani, operam in portu dabant, inferendarum rerum et efferendarum vectigal exigentes. ℐ AD PORTITORES: Ad eos, qui in portu sunt. Et quo more hoc dixerit vide, Attico an Romano.

V. 101. NUM QUID, GETA, ALIUD ME VIS?: Absque illo argento, quo tibi a me opus fuit. ℐ UT BENE SIT TIBI: Ἀστεϊσμὸς pro nihil.

V. 102. PUER HEUS: NEMON HUC PRODIT?: Moralis expressio. Nam eos vocat, quibus initio egrediens dicebat: *Si quis me quaeret rufus.* ℐ CAPE, DA HOC DORCIO: Ad κωφὸν πρόσωπον loquitur. ℐ DORCIO: *Dorcium* femininum nomen est, ut *Planesium*, *Glycerium*.

ACTUS PRIMI SCAENA TERTIA.

ANTIPHO. PHAEDRIA.

ANTIPHO. Ádeon rem redísse, ut qui mi cónsultum optumé velit esse
Phaédria, patrem ut éxtimescam, ubi ín mentem eius advénti venit?

V. 2. *Phaédria, patrem ut éxtimescam, ubi éius adventi vénit in mentem?*

V. 1. Adeon rem redisse, ut qui mihi consultum optume velit esse: In hac scaena color vitae est eorum, qui id, quod immodice concupiverint, spernunt, postquam evenerit. Quod apertiore sententia ostendit poeta, dicendo: *Nostri nosmet poenitet.* ℐ Adeon rem redisse, ut qui mihi: Comparativa qualitas in hac scaena est inter Antiphonis vitam et Phaedriae. Genus causae demonstrativum. Contendunt autem, uter magis miser sit. ℐ Ut qui mihi consultum optime velit esse, Phaedria: Mira sententia, qua ostendit adolescentulos in peccatis neminem magis metuere, quam eos, a quibus maxime diliguntur. Simulque inducitur rerum imminentium praestructio, in qua sic audax inducitur Phaedria, ut defensor futurus sit, sic timidus Antipho, ut fugiturus sit. ℐ Ut qui mihi consultum optime velit esse, Phaedria, patrem ut extimescam: Ferienda pronuntiatio in eo, quod ait: patrem, qui mihi consultum optime velit esse. Hoc enim magis mirum est, ideo patrem timeri, quia consultum optime velit.

V. 2. Ubi in mentem eius adventi venit?: Nota *venire in mentem* veteres non recordationis causa tantum, sed etiam recogitationis considerationisque posuisse. ℐ Ubi in mentem eius adventi venit?: Sic veteres genitivo casu proferebant: *In mentem veniat.* Cicero: *Fac tibi paternae legis Aciliae veniat in mentem.* ℐ Adventi venit?: Multipliciter declinatur, et *adventi* et *adventus*, sic et in Andria: *Nihil ornati, nihil tumulti.* ℐ Venit: Legitur et advenit.

V. 22 *Cicero Act. in C. Verr.* primae Cap. 17. §. 51.

Quód ni fuissem íncógitans, ita eum éxspectarem, ut pár fuit.
PH. Quíd istuc est? AN. Rogitas! quí tam audacis fácinoris mi cónscius sis?
Quód utinam ne Phórmioni id suádere in mentem íncidisset?
Neú me cupidum eo ínpulisset, quód mi principiúmst mali.
Nón potitus éssem: fuisset tum íllos mi aegre aliquót dies.

V. 4. *Quid istuc? A. rogitas? quí tam audácis fácinoris mi cónscius sis?*

V. 3. INCOGITANS: Temerarius. Probus: *Incogitans*, inquit, *in usu est*, *at non eodem modo cogitans*. ¶ ITA EUM EXSPECTAREM, UT PAR FUIT: Nota EXSPECTAREM nunc opperirer, alias sperarem.

V. 4. QUID ISTUC EST?: Haec interrogatio stomachosa est extenuare volentis metum fratris. Diversa enim sentit ob diversum amoris eventum. ¶ QUI TAM AUDACIS FACINORIS MIHI CONSCIUS SIS: Proprie ad terrorem, qui de facinore loquitur, *conscium* dixit. ¶ ROGITAS? QUI TAM AUDACIS FACINORIS: Bene timens inducitur Antipho, ut sit causa fugiendi. Ad hoc enim fugiet, ne ad amittendam coniugem cogatur a patre ante errorem fabulae patefactum.

V. 5. QUOD UTINAM NE PHORMIONI: Gratissime non Phormioni succenset, sed Phormionis invento. Et vide ut et ipse se culpae subtrahat. ¶ QUOD UTINAM NE: Familiare est initia rerum accusare eos, quos alicuius negotii poenitet. ¶ QUOD UTINAM NE PHORMIONI: Vetus elocutio: UTINAM NE. Ennius in Medea:

Utinam ne in nemore Pelio securibus
Caesa cecidisset abiegna ad terram trabes.

Et NE pro non accipiendum.

V. 6, NEU ME CUPIDUM EO IMPULISSET: Bene hoc addidit ad excusationem. Potuit enim dici: *Non consentires.* ¶ EO IMPULISSET: Eo ad uxorem ducendam. An EO in tantum? ¶ QUOD MIHI PRINCIPIUM EST MALI: Bene, quasi caput mali non in amore sit, sed in nuptiis.

V. 7. NON POTITUS ESSEM: More hominum loquitur. Credit enim ex sequenti satietate, quod potuerit abstinere amoribus suis. ¶ NON POTITUS ESSEM: Ἀνθυποφορὰ μονομερής. Non enim: *Sed potiri voluisti*, posuit, ut ille:

Verum anceps pugnae fuerat fortuna! Fuisset.

V. 29. *ut ille*] *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 603.

At nón cotidiána cura haec ángeret animum. PH. Aúdio.
AN. Dum exspécto, quam mox véniat, qui adimat hánc mi consuetúdinem.
PH. Aliís quia defit quód amant, aegrest: tíbi, quia superést, dolet.
Amóre abundas, Ántipho.

V. 9. *A. Dum exspécto quam mox véniat, qui hanc mihi ádimat consuetúdinem.*

Hic enim utraque pars ponitur. ℐ FUISSET TUM ILLOS MIHI AEGRE ALIQUOT DIES: Quidam totum interrogative pronuntiant, nempe: FUISSET TUM ILLOS MIHI AEGRE ALIQUOT DIES?

V. 8. AT NON QUOTIDIANA CURA HAEC ANGERET ANIMUM: Quum amatorie loquatur Antipho, errant qui putant eum poenitere sui desiderii. Nam si hoc est, nec maritus firmus videbitur fore. Sed hoc dicit, facilius fuisse abstinere virgine intacta, quam ea, cum qua iam consueverit. Et ideo subiungit: *Dum exspecto quam mox veniat, qui hanc mihi adimat consuetudinem.* ℐ AUDIO: AUDIO per *εἰρωνείαν* dicitur modo, a contemnente dictum Antiphonis. ℐ AUDIO: Omnia deridet Phaedria, cupiens fructum amoris vel periculis adipisci. Est ergo AUDIO *εἰρωνεία* pro non audio, hoc est, nihil dicis.

V. 9. DUM EXSPECTO, QUAM MOX VENIAT: Non *quando*, sed *quam cito*, quia timet. ℐ QUI HANC MIHI ADIMAT CONSUETUDINEM: Mire non amorem, tamquam amore carere potuerit, consuetudine non possit. Et nota proprietatem dicti. Nam *consuetudo* specialiter de coitu dicitur.

V. 10. ALIIS, QUIA DEFIT, QUOD AMANT: Magnificentius ALIIS dixit, quam si diceret *mihi.* ℐ TIBI QUIA SUPEREST, DOLET: Laboravit, ut ostenderet plus esse DOLET, quam *aegre est.* Et ideo insanum ait Antiphonem, qui in ea fortuna positus, quae adversa et contraria est, idem patiatur, quod miser. Et est figura *ὑπόζευξις.* Nam ad utrumque AEGRE EST sufficere potuit. Scire autem debemus et pronuntiative et per interrogationem hoc ipsum pronuntiari posse. ℐ TIBI QUIA SUPEREST: Id est, eo, quod desideras, abundas. Ordo est: TIBI DOLET, QUIA SUPEREST.

V. 11. AMORE ABUNDAS, ANTIPHO: Sic hoc pronuntiandum, quem ad modum solet sum stomacho dici vituperanti cibum: *Non esuris*, aut: *Pleno ventre es.* Vult enim ostendere satietatis hoc esse, non ratiocinationis, quod nunc queritur Antipho.

Nam túa quidem hercle cérto vita haec éxpetenda optándaque est:
Ita mé di bene ament, út mi liceat tám diu, quod amó, frui:
Iam dépecisci mórte cupio: tú coniicito cétera,
Quid ego éx hac inopiá nunc capiam et quíd tu ex istac cópia.
Ut ne áddam, quod sine súmptu ingenuam, líberalem náctus es:

V. 14. *Iam dépecisci mórte cupio: tú coniicito céterum.*
V. 15. *Quid ego hác ex inopiá nunc capiam; et quid tu ex istac cópia.*

§ AMORE ABUNDAS, ANTIPHO: ABUNDARE dicitur, qui successu prospero affluit. Lucilius libro tertio:

Ille alter abundans
Cum septem incolumis pinnis redit ac recipit se.

§ AMORE ABUNDAS, ANTIPHO: Hoc cum pronuntiatioue infert.

V. 12. NAM TUA QUIDEM HERCLE CERTO VITA HAEC EXPETENDA: Bene CERTO, quia supra omnia cum *εἰρωνείᾳ* dixit. § VITA HAEC EXPETENDA: VITA dixit, ut ostenderet, etiam si non felicitas, sed vita dicatur, optandam esse. VITA autem et mores significat et animam et alimentum et spatium vivendi et fortunam accidentem viventibus, ut modo. § EXPETENDA OPTANDAQUE: Proprie dixit EXPETENDA OPTANDAQUE. Omnia enim, quae amamus, aut industria aut voto proveniunt, hoc est, aut in nobis sunt aut in fortuna posita.

V. 13. ITA ME DI BENE AMENT, UT MIHI LICEAT: Necessario iurat, quia, quod dicturus est, solis amatoribus videtur esse credendum. § ITA ME DI BENE AMENT, UT MIHI LICEAT TAM DIU, QUOD AMO, FRUI: Opportunus locus, in quo ostendatur, quam magno amore sit possessus Phaedria, cui par impenditur argumentum. § TAM DIU, QUOD AMO, FRUI: Quam diu uxore fruitur Antipho. An TAM DIU *δεικτικῶς*. § TAM DIU: Tantisper, hoc est, vel tantillo tempore. § QUOD AMO, FRUI: Deest *eo*, ut sit, *eo, quod amo, frui.*

V. 14. IAM DEPACISCI MORTE CUPIO: Pactionem transigere. § TU CONIICITO CETERA: Aut CETERA abundat, aut deest *per*, ut sit: *per cetera.*

V. 15. QUID EGO EX HAC INOPIA NUNC CAPIAM: Infortunium scilicet. § ET QUID TU EX ISTAC COPIA: Fructum ac felicitatem.

V. 16. UT NE ADDAM: *Παράλειψις* figura, in qua velut

Quod habés, ita ut voluísti, uxorem síne mala famá palam:
Beátus, ni unum désit: animus quí modeste istaéc ferat.
Et sí tibi res sit cum éo lenone, quócum mi est, tum séntias.
Ita plérique ingenió sumus omnes, nóstri nosmet poénitet.

V. 18. *Beátus, ni unum hoc désit, animus quí modeste istaéc ferat.*
V. 19. *Quod sí tibi res sit cum éo lenone, quócum mi est, tum séntias.*
V. 20. *Ita plérique omnes súmus ingenio, nóstri nosmet poénitet.*

ex abundanti enumerantur adiecta. ¶ UT NE ADDAM: *Σχῆμα παραλείψεως.* ¶ UT NE: Quod Graeci *ἵνα μή.* ¶ INGENUAM, LIBERALEM NACTUS ES: Hoc natalium, illud morum est.

V. 17. QUOD HABES, ITA UT VOLUISTI: VOLUISTI subdistinguendum est et sic legendum UXOREM. Erit enim *ἐμφατικώτερον.* ¶ UT VOLUISTI, UXOREM: Bona praeparatio uxoris futurae. ¶ SINE MALA FAMA: PALAM BEATUS: Multi superius iungunt PALAM.

*V. 16. SINE SUMPTU INGENUAM, LIBERALEM NACTUS ES: Contra ea, quae patitur, ista posuit omnia. Huius in amore copiam, suam inopiam: huius desiderium nullo constitisse sumptu, sibi a lenone fuisse emendam puellam: huius ingenuam, suam servam: huius liberalem, suam citharistriam: hunc nactum esse, se sectari tantum, huius uxorem, amicam suam: huius amorem maritalem esse, suum velut prodigi, velut scortatoris.

V. 18. NI UNUM HOC DESIT, ANIMUS QUI MODESTE ISTAEC FERAT: MODESTE moderate. Salustius libro secundo: *Modestus ad omnia alia, nisi dominationem.* ¶ MODESTE: Cum modo.

V. 19. ET SI TIBI RES SIT CUM EO LENONE: ET modo non connexiva, sed inceptiva coniunctio est. Salustius libro secundo: *Et Poeni ferunt adversus a. n. c. m.* * ¶ SENTIAS: Sic alibi: *Sit rogas? Sensi.*

V. 20. ITA PLERIQUE INGENIO SUMUS OMNES: NOSTRI NOSMET POENITET: *Παρέλκον* tertium. In Andria: *Quod plerique omnes faciunt adolescentuli.* Et est *ἀρχαϊσμὸς*, ut: *Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis.* ¶ NOSTRI NOSMET POENITET: Poenitet eum, qui parum putat. Ergo ipsi nos, inquit,

V. 27. *in Andria* Act. I. sc. 1. v. 28.
V. 28. *ut*] *in Eunucho* Act. I. sc. 2. v. 5.

AN. At tú mihi contra núnc videre fórtunatus, Phaédria.
Cui de íntegro est potéstas etiam cónsulendi, quíd velis,
Retinére, amare, amíttere: ego in eum íncidi infelíx locum,
Ut néque mihi eius sit ámittendi néc retinendi cópia.
Set quíd hoc est? videon égo Getam curréntem huc advenire?
Is est ípsus: hei timeó miser, quam hic núnc mihi nuntiét rem.

V. 23. 24. *Retinére, amare, an míttere: ego in eum íncidi infelíx locum,*
Ut néque mi ius sit ámittendi, néc retinendi cópia.
V. 26. *Is est ípsus: ei timeó miser, quam hic mihi nunc nuntiét rem.*

nostra contemnimus. Sic et in Heautontimorumeno: *At enim hic dices: Me quantum hic operis fiat poenitet.*

V. 22. CUI DE INTEGRO EST POTESTAS: Post, deinceps. AN DE INTEGRO, id est, de integris rebus. ¶ QUID VELIS, RETINERE, AMARE, AMITTERE: An coniuncte legendum est: QUID VELIS RETINERE, ut duo sint, AMARE, AMITTERE, quia et infra duo reddit: UT NEQUE MIHI SIT EIUS AMITTENDI NEQUE RETINENDI COPIA. AMITTENDI propter amorem, RETINENDI propter patrem.

V. 26. HEI TIMEO MISER, QUAM: Recte iam timet, quia in metu semper est praesaga mali mens. Et HEI interiectio ingemiscentis est, ut:

Hei mihi, quantum
Praesidium Ausonia, et quantum tu perdis, Iule.

V. 1. in *Heautontimorumeno* Act. I. sc. 1. v. 20.
V. 12. ut] *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 57.

ACTUS PRIMI SCAENA QUARTA.

GETA. ANTIPHO. PHAEDRIA.

GET. Núllus es, Geta, nisi iam áliquod tibi consílium celere répperis:
Íta nunc inparátum subito tánta te inpendént mala:
Quae néque uti devitém scio neque quó modo me inde éxtraham:
Nam nón potest celári nostra díutius iam audácia:
Quae sí non astu próvidentur, me aút herum pessúmdabunt.

V. 1. *G. Núllu's, Geta, nisi áliquod iam consílium celere répereris.*
V. 2. *Íta nunc inparátum subito tánta in me inpendént mala.*
V. 5. [*Quae si non astu providentur, me aut erum pessum dabunt*].

V. 1. NULLUS ES, GETA, NISI IAM ALIQUOD TIBI CONSILIUM: In hac scaena servi currentis officium est, tendens ad perturbationem Antiphonis, quem oportet abesse conspectui patris usque ad cognitionem rerum et καταστροφὴν fabulae. § CONSILIUM CELERE: Hoc CELERE neutraliter dicitur.

V. 2. SUBITO TANTA TE INPENDENT MALA: Accusativo casu INPENDENT, [ut Lucretius in primo: Nec mare quae impendeD]t vesco sale saxa peresa. Aut ἀναστροφὴ pro: *in te pendent mala.* Quum supra: NULLUS ES, GETA, dixerit, hic transitum fecit ad primam personam.

V. 3. QUAE NEQUE UTI DEVITEM SCIO: Ruina aut vitanda est aut extrahenda sunt ex ea corpora, quae oppresserit.

V. 4. NAM NON POTEST CELARI NOSTRA DIUTIUS IAM AUDACIA: Bene NOSTRA, quia ipse partem maximam culpae sustinet, ut magister.

*V. 3. DEVITEM: Ante quam irruant. § INDE EXTRAHAM: Quum irruerint.

*V. 4. CELARI: Nigidius CELARI quaerit, utrum plenum sit an pressum?

V. 7. *Lucretius* lib. I. v. 327.

AN. Quidnam ille conmotús venit?
GE. Tum témporis mihi púnctum ad hanc rem est: hérus adest. AN. Quid istúc malist?
GE. Quod quom aúdierit, quod éius remedium ínveniam iracúndiae?
Loquárne? incendam. Táceam? instigem. Púrgem me? laterém lavem.
Eheú me miserum: quóm mihi paveo, tum Ántipho me excrúciat animi:

V. 8. *Quód cum audierit, quód eius remedium ínveniam iracúndiae?*
V. 9. *Lóquar? incendam: táceam? instigem: púrgem me? laterém lavem.*

V. 6. QUIDNAM ILLE COMMOTUS VENIT: Modo COMMOTUS perturbatus atque conterritus. ¶ QUIDNAM ILLE COMMOTUS: Hic ostendit poeta idcirco confusum Getam induci, ut de eius metu Antipho terreatur.

V. 7. TUM TEMPORIS MIHI PUNCTUM: PUNCTUM pro momentum, ut Lucilius in decimo quarto: *Puncta uno, hora * et qui quoque invasit.* ¶ PUNCTUM: Angustissimum spatium. ¶ AD HANC REM: Ad deliberandum, quod ago. ¶ HERUS ADEST: Vultu tristi ac superciliis arduis hoc dicendum est. ¶ QUID ISTUD MALI EST?: Mire πρὸς τὸ HERUS ADEST, QUID ISTUD MALI EST posuit, ex persona Antiphonis, cui pro calamitate est patris adventus.

V. 8. QUOD QUUM AUDIERIT: Scilicet, quod uxorem duxit Antipho. ¶ QUOD EIUS REMEDIUM INVENIAM IRACUNDIAE?: Plus est, quam si diceret: *Nullum.* ¶ QUOD QUUM AUDIERIT, QUOD EIUS REMEDIUM INVENIAM?: Bene non addidit quid. Secum enim loquitur. ¶ QUOD EIUS REMEDIUM INVENIAM IRACUNDIAE?: Proprie REMEDIUM, quasi iracundia morbus sit.

V. 9. LOQUARNE? INCENDAM: Quia iracundia ignis est. ¶ TACEAM? INSTIGEM: Instigari proprie fera dicitur. ¶ PURGEM ME? LATEREM LAVEM: *Παροιμία. Πλίνθον πλύνεις.* ¶ LOQUARNE? INCENDAM: TACEAM? INSTIGEM: *Σχῆμα διαπόρησις.* ¶ LOQUARNE? INCENDAM: Duo sunt, quae fieri in placando solent, aut loqui aut tacere. Sed quid vult sibi PURGEM ME, quum idem sit LOQUAR? an quia potest purgatio et per defensorem patronumve induci? Sic quidam putant. Sed melius est hoc ut perturbatae et servilis imperitaeque personae verba sine arte esse et vim significati non habere.

V. 10. QUUM MIHI PAVEO: QUUM praeter quam quod significat modo. ¶ TUM ANTIPHO ME EXCRUCIAT ANIMI: *Τῷ*

Eiús me miseret: eí nunc timeo: is núnc me retinet.
Nam ábsque eo esset,
Récte ego mihi vidíssem, et senis essem últus iracúndiam.
Aliquíd convasassem átque hinc me coniícerem protinus ín pedes.
AN. Quam híc fugam aut furtúm parat?

V. 11. *Eius me miseret: eí nunc timeo: is núnc me retinet: nam ábsque eo esset.*
V. 13. *Áliquid conrasíssem, atque hinc me prótinam coniicerem in pedes.*

ἰδιωτισμῷ, pro eo, quod est: Propter Antiphonem me excrucio animo. Sic in Hecyra: *Fecit, animi ut incertus foret.* Genitivo enim casu veteres figurabant hanc locutionem.

V. 11. EIUS ME MISERET: EI NUNC TIMEO: MISERET me praeteritorum, timeo de futuris. ¶ EIUS ME MISERET: EI NUNC TIMEO: IS NUNC ME RETINET: NAM ABSQUE EO ESSET: Figura πολύπτωτον EIUS: EI: IS: EO. ¶ IS NUNC ME RETINET: Si RETINET, quomodo excruciat? ¶ NAM ABSQUE EO ESSET: Si ad eum res non pertineret, id est, si meum tantummodo peccatum esset hoc ipsum.

V. 12. RECTE EGO MIHI VIDISSEM ET SENIS ESSEM ULTUS IRACUNDIAM: Facete servus occasionem melioris condicionis esse existimat fugae causam, tamquam sibi per eam et libertatis genus praestare posset et praedam. ¶ RECTE EGO MIHI VIDISSEM: Ut dicimus: *Vide tibi* et *videte vobis.* Et recte VIDISSEM ἀντὶ τοῦ *providissem.* ¶ ET SENIS ESSEM ULTUS IRACUNDIAM: SENIS maluit, quam *domini* dicere, ut in ipso nomine et hortamentum impune fugiendi appareat. Et simul, quia non iram, sed iracundiam dicturus erat. Nam ira de causa, iracundia de moribus. ¶ ET SENIS ULTUS ESSEM IRACUNDIAM: Non dixit *evasissem*, sed ULTUS ESSEM. Faciunt enim servi fugiendo, ut dominos poeniteat iratos fuisse. ¶ ULTUS ESSEM: Sic Virgilius:

Ulta virum, poenas inimico a fratre recepi.

V. 13. ALIQUID CONVASASSEM: Figuratum est a colligendis vasis. ¶ HINC ME CONIICEREM PROTINUS IN PEDES: Πρὸς τὸ *recte ego mihi vidissem.* ¶ PROTINUS IN PEDES: PROTINAM fuit. Sic Nigidius legit.

V. 14. QUAM HIC FUGAM: Πρὸς τὸ *coniicerem in pedes.* ¶ AUT FURTUM PARAT?: Πρὸς τὸ *aliquid convasassem.* ¶ QUAM

V. 2. *in Hecyra* Act. I. sc. 2. v. 46.
V. 23. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 656.

GE. Set ubi Ántiphonem réperiam? aut qua quaérere insistám viam?
PH. Te nóminat. AN. Nescío, quod magnum hoc núntio exspectó malum.
PH. Ah sánusne es? GE. Domum íre pergam: ibi plúrimumst. PH. Revocémus
Hóminem. AN. Sta ilico. GE. Hem,
Sátis pro imperio quísquis es. AN. Geta. GE. Ipse est, quem volui óbviam.
AN. Cédo, quid portas, óbsecro: atque id, sí potes, verbo éxpedi.

V. 15. *G. Set ubi Ántiphonem réperiam? aut qua quaérere insistám via?*
V. 16. *PH. Te nóminat. A. nescío quod magnum hoc núntio exspectó malum. PH. ah.*
V. 17. *Sánun es? G. domum íre pergam: ibi plúrimumst. PH. revocémus hominem. A. stá ilico. G. hem.*

HIC FUGAM AUT FURTUM PARAT: Notanda *μετάθεσις*. Prius enim furtum, quam fuga occurrere debuit.

V. 15. SED UBI ANTIPHONEM REPERIAM?: SED pro ergo, ut sit: *Ergo ubi Antiphonem reperiam?* an SED finis superioris sententiae est? ut Salustius: *Sed Metellus in ulteriore provincia.* ¶ REPERIAM?: Si alicubi cessat. ¶ AUT QUA QUAERERE INSISTAM VIA?: Si alicubi ambulet. Omnis enim, qui quaeritur, aut cessat aut ambulat.

V. 16. TE NOMINAT: Ad hoc diu auditur Geta et ipse non videt adolescentes, ut plus illis terroris incutiat, dum secum loquitur. ¶ NESCIO QUOD MAGNUM HOC NUNTIO EXSPECTO MALUM: Discrte locutus est: NESCIO QUOD MAGNUM HOC NUNTIO EXSPECTO MALUM, pro eo, quod est: *Nescio quod magnum malum hunc mihi nuntiaturum arbitror.*

V. 17. DOMUM IRE PERGAM: Hoc nos *ἐλλειπτικῶς* dicimus: *Domum pergam.* ¶ IBI PLURIMUM EST: Ostendit ab initio se domum pergere et sic videtur deliberasse, qua re. ¶ IBI PLURIMUM EST: Scilicet propter amorem uxoris suae. ¶ PLURIMUM: *Τὸ πλεῖστον.* ¶ SANUSNE ES?: ..... SANUSNE ES? — ¶ REVOCEMUS HOMINEM: Comice et moraliter addidit HOMINEM.

V. 18. STA ILLICO: Ille REVOCEMUS HOMINEM dixit, hic non progredi iussit.

V 19. SATIS PRO IMPERIO QUISQUIS ES: Hlc ostendit culpae conscientia nullam auctoritatem reliquam in magistro Geta. ¶ SATIS PRO IMPERIO: Id est, imperiose.

V. 20. CEDO, QUID PORTAS, OBSECRO? ATQUE ID SI PO-

GE. Fáciam. AN. Eloquere. GE. Módo apud portum? AN.
Meúmne? GE. Intellexti. AN. Óccidi. GE. Hem!
AN. Quíd agam? PH. Quid ais? GE. Huíus patrem vidísse me, patruúm tuum.
AN. Nám quod ego huic nunc súbito exitio rémedium inveniám miser!
Quód si eo meae fortúnae redeunt, Phánium, abs te ut dístrahar,

---

TES, VERBO EXPEDI: Mire expressit affectum de timore properantis. ¶ CEDO QUID PORTAS, OBSECRO?: Ut:

Si vera feram, si magna rependam.

Nam *ferre* et *portare* de negotiis maioribus dicitur. ¶ VERBO EXPEDI: Deest *uno*.

V. 21. ELOQUERE: Aliter ostendit, quid est: *Verbo expedi*, dicendo ELOQUERE. ¶ MODO APUT PORTUM: *Patrem vidi* dicturus Geta, praeventus est ab eo, quem timor intelligentem fecerat. ¶ HEM: Propria et sua cuique personae exhibuit, celeritatem ex praesagio metuenti Antiphoni, et tarditatem intellectus quieti pectoris securo Phaedriae.

V. 22. QUID AGAM: Iam flet Antipho et adhuc non intelligit Phaedria. ¶ HUIUS PATREM VIDISSE ME, PATRUUM TUUM: Mire poeta Antiphoni minus, quam oportet, et Phaedriae plus, quam oportet, fecit loqui nuntium. Ille enim pene divinat ex metu, hunc tardum securitas facit. ¶ HUIUS PATREM VIDISSE ME, PATRUUM TUUM: Reddit utrique proprium, ut et ille, qui timebat, paucis intelligeret, et ille, qui securus erat, pluribus edoceretur.

V. 23. NAM QUOD EGO HUIC NUNC SUBITO: NAM aut subiunctiva coniunctio est superiori dicto, quod ait: *Quid agam?* aut ἀναστροφή est NAM QUOD pro *quodnam*. ¶ HUIC SUBITO EXITIO REMEDIUM: SUBITO et adverbium et nomen est:

Quum subito assurgens fluctu nimbosus Orion.

¶ INVENIAM MISER?: Quum EGO supra dixerit, ἐμφατικῶς addidit MISER.

V. 24. QUOD SI EO MEAE FORTUNAE REDEUNT: Tragice amator hoc negotium fortunas omnes dixit esse. ¶ FORTUNAE REDEUNT: Bene REDEUNT, quasi in peius et a processu retro et in deterius. ¶ PHANIUM, ABS TE UT DISTRAHAR: Amatoria προσφώνησις per ἀποστροφήν. ¶ ABS TE UT DISTRAHAR: Non dixit: *a me distraharis*. Et vide verbum vim cohaerentis ostendere.

V. 1. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 161.
V. 22. *Quum*] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 539.

Núllast mihi vita éxpetenda. GE. Ergo ístaec quom ita sint, Antipho,
Tánto magis te advígilare aequomst: fórtis fortuna ádiuvat.
AN. Nón sum aput me. GE. Atqui ópus est nunc quom máxume, ut sis, Antipho:
Nám si senserít te timidum páter esse, arbitrábitur
Cónmeruisse cúlpam. PH. Hoc verumst. AN. Nón possum inmutárier.
GE. Quíd faceres, si áliud gravius tíbi nunc faciundúm foret?

V. 29. *G. Quíd faceres, si aliúd quid gravius tibi nunc faciundúm foret.*

V. 25. NULLA EST MIHI VITA EXPETENDA: NULLA pro non aut nullius condicionis, quasi dicat: Ne deorum quidem vita mihi dulcis est sine te. ¶ NULLA EST MIHI VITA EXPETENDA: Sine Phanio.

V. 26. TANTO MAGIS TE ADVIGILARE; AD vim auctivam nunc habet, ut: *Adlaudabile, admirabile.* ¶ FORTIS FORTUNA ADIUVAT: *Παροιμία.* Et FORTIS accusativus pluralis est.

V. 27. NON SUM APUD ME: Id agitur, ut supra diximus, quem ad modum Antipho praesens non sit, quem neque convenit contra patrem aliquid dicere neque rursum praesentem opprimi a patre ex argumento est. ¶ ATQUI OPUS EST NUNC QUUM MAXIME, UT SIS, ANTIPHO: APUD TE subauditur.

V. 28. NAM SI SENSERIT TE TIMIDUM PATER ESSE, ARBITRABITUR COMMERUISSE CULPAM: Sic Salustius in Historia: *Ita fiducia, quam argumentis purgatiores dimittuntur.* ¶ NAM SI TE SENSERIT TIMIDUM: TIMIDUM pro timentem. Ut:

Addit se sociam, timidisque supervenit Aegle,

Virgilius. ¶ COMMERUISSE CULPAM: Pro commisisse.

V. 29. HOC VERUM EST: Congrue fit, ut et Geta et Phaedria audaciores sint, qui et absque amore sunt, et hos oportet obiici pro Antiphone irato seni. ¶ NON POSSUM IMMUTARIER: Vim negantis hoc habet, quod ait IMMUTARIER. Ostendit enim naturae suae timiditatem nullis adhortationibus eiici posse.

V. 30. QUID FACERES, SI ALIUD GRAVIUS TIBI NUNC FACIUNDUM FORET: Bene GRAVIUS, quia hoc grave, ut videas ipsam adhortationem vim habere concedentis, grave esse, quod geritur.

V. 17. *Virgilius Eclog.* VI. v. 20.

AN. Quom hóc non possum, illúd minus possem. GE. Hoc níhil est, Phaedria: ílicet.
Quíd hic conterimus óperam frustra? Quín abeo? PH. Et quidem ego. AN. óbsecro:
Quíd si adsimulo, sátin est? GE. Garris. AN. Vóltum contemplámini: hem,
Sátisne sic est? GE. Nón. AN. Quid si sic? GE. Própemodum. AN. Quid síc? GE. Sat est.
Hém istuc serva: et vérbum verbo, pár pari ut respóndeas,

V. 33. *Sátin est sic? G. non. A. quid si sic? G. própemodum. A. quid si sic? G. sat est.*

V. 31. QUUM HOC NON POSSUM, ILLUD MINUS POSSEM: Hoc intulit *παρὰ προσδοκίαν*. Nam videbatur hac interrogatione adduci posse ad sententiam percontantis. Et haec ars est dialectica contra *ἐπαγωγὴν*, quum male respondendo callide interrogantis interrumpimus argumentum. ℐ HOC NIHIL EST, PHAEDRIA: ILICET: Utrum HOC relativum? an HOC cum contemptu pro: Hic Antipho nihil est. Sic Cicero in Verrinis: *Etsi hoc nescio quid nugatorium sciebam*, pro *hunc*. ℐ ILICET: Semper ILICET finem rei significat, ut: *Actum est.* ℐ ILICET: Per *συγκοπήν*. Sic iudices de consilio dimittebantur, sententia dicta, quum praeco pronuntiasset *ilicet*, quod significat ire licet.

V. 32. QUIN ABEAM?: Hic terrore commovet Antiphonem, et QUIN dicit pro cur non. ℐ ET QUIDEM EGO: Ordo: ET EGO QUIDEM, et deest *abeo.*

V. 33. QUID SI ASSIMULO: Audacem scilicet. ℐ OBSECRO, QUID SI ASSIMULO, SATIN EST?: Adeo morale vitium est, ex conscientia pavor, ut ipse quoque Antipho nitatur contra neque quicquam promoveat. ℐ SATIN EST?: Hic locus actoris magis, quam lectoris est. Ostenditur enim conari ad simulandam audaciam, quo magis ridicula est, formidolosa persona.

V. 34. PROPEMODUM: Et hoc non plenae consensionis est, quod ait: PROPEMODUM. ℐ SAT EST: Non dixit: *Bene est*, sed SAT EST. Et vide vix ad hoc ipsum esse perventum.

V. 35. HEM ISTUC SERVA: Dicendo SERVA ostendit iam incipere deperire, quod finxit atque assimulavit audaciae. ℐ HEM ISTUC SERVA: ET VERBUM VERBO, PAR PARI UT RESPONDEAS: Animadvertite et quid doceat et commachinetur artifex poeta,

V. 7. *Cicero in Verrinis* lib. IV. c. 14. §. 33.

Né te iratus suís saevidicis díctis protelét. AN. Scio.
GE. Ví coactum te ésse invitum, lége, iudició: tenes?
Sét quis hic est senéx, quem video in últuma platea?
AN. Ípsus est:
Non póssum adesse. GE. Ah! quíd agis? quo abis,
Ántipho?

---

qui debitum reddat rebus atque personis. § VERBUM VERBO, PAR PARI: Duo dixit: non tantum VERBUM VERBO, sed PAR PARI.

V. 36. NE TE IRATUS SUIS SAEVIDICIS DICTIS PROTELET: Causalem vim habet, quod ait, hoc: IRATUS, hoc est, qui ob praesentem iram vehementius tecum agat. PROTELET et *protelum* a πρὸ et ἕλκειν dictum est, quod est *ante* et *trahere*. Alii ab assiduo telorum iactu existimant dici, ut Lucretius:

Undique protelo plagarum continuato,

hoc est, tenore. § PROTELET: Protrahat, praeveniat, exagitet.

V. 37. VI COACTUM TE ESSE INVITUM: Mira brevitas, in qua tota defensio continetur. Et subauditur *fac respondeas*, aut quid tale. § INVITUM: Bene idem repetit ad confirmandam memoriam trepidantis. Non enim diversa sunt, sed repetuntur, ut teneri possit id, quod causae opus est. Nam VI COACTUM ESSE idem significat, quod INVITUM. An ideo VI COACTUM INVITUM iungendum est, quia interdum etiam ipsi nos cogimur propria voluntate, ut ipse in Andria: *Tu coactus tua voluntate es.*

*V. 36. SCIO: Apparet hoc verbum eo vultu dici, ut manifestum sit absenti animo esse eum, qui loquitur.

*V. 37. TENES: Exquisite addidit TENES, ut appareat Antiphonem vultu ostendere, quod horum nihil perturbatus advertat.

V. 38. SED QUIS HIC EST SENEX: SED, ut diximus, transitum significat ad aliam rem, quam ad eam, quae agebatur. § QUEM VIDEO IN ULTIMA PLATEA: Sic dixit ULTIMA PLATEA, quem ad modum Virgilius:

Imas
Obsedere fores.

§ IPSUS EST: Et quia timidior est et quia postea de proximo ipse agnoscit magis.

V. 39. NON POSSUM ADESSE: Apparet ex conspectu patris

V. 9. *Lucretius* lib. II. v. 531.
V. 20. *in Andria* Act. III. sc. 2. v. 51.
V. 30. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 449.

Mane, inquam. AN. Egomet me nóvi et peccatúm meum:
Vobís conmendo Phánium et vitám meam.
PH. Geta, quíd nunc fiet? GE. Tú iam litis aúdies:
Ego pléctar pendens, nísi quid me feféllerit.
Set quód modo hic nos Antiphonem mónuimus,
Id nósmet ipsos fácere oportet, Phaédria.
PH. Aufér mi „Oportet": quín tu quid faciam ínpera.

---

magis confundi, quam ex nuntio adventus eius filium. ¶ QUO ABIS, ANTIPHO?: Sic Virgilius:

Quo fugis, Aenea?

Et:

Quo fugitis, socii?

Sic enim loquitur, qui vult ostendere condicionem locorum, in qua perverso modo alius petatur, alius linquatur. ¶ MANE, MANE INQUAM: Omnia haec habent singularem vim in se revocantis. ¶ AH, QUID AGIS?: Et perturbati intercessoris est dicere: *Quid agis?*, ut in Andria: *Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum?*

V. 40. EGOMET ME NOVI ET PECCATUM MEUM: Duo dixit, et HOMINEM PAVIDUM et PECCATUM GRAVE.

V. 41. VOBIS COMMENDO PHANIUM ET VITAM MEAM: Comice duobus duo rettulit: ME et PECCATUM MEUM, PHANIUM et VITAM MEAM. Et animadverte, quod amator prius ponit Phanium, quam vitam suam.

V. 42. GETA, QUID NUNC FIET?: Apparet haec sic pronuntianda, quasi adhuc tuto dicantur. ¶ TU IAM LITES AUDIES: EGO PLECTAR PENDENS: Non intulit, quod quaerebatur, sed verba sunt hominis omnia desperantis. ¶ TU IAM LITES AUDIES: EGO PLECTAR PENDENS: Tu audies, ego verberabor, ut alibi: *Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.* Quod ipsum mire non *facies lites*, sed AUDIES.

V. 43. EGO PLECTAR PENDENS: PLECTAR feriar, unde et *plectrum* et *plagae* dictae.

V. 44. SED QUOD MODO HIC NOS: Deest *tamen*, ut sit: *Sed tamen.*

V. 45. ID NOSMET IPSOS FACERE OPORTET: Quia NOS supra dixit in significatione actus proprii, IPSOS addit.

V. 46. AUFER MIHI OPORTET: Τῷ ἀττικισμῷ addidit MIHI.

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 649.
V. 4. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. X. v. 369.
V. 10. *in Andria* Act. I. sc. 1. v. 107.
V. 22. *alibi*] *Heautontimorumeno* Act. II. sc. 3. v. 115.

GE. Meminístin olim ut fúerit vostra orátio,
In re íncipiunda ad défendendam nóxiam,
Iustam íllam caussam, fácilem, víncibilem, óptumam?
PH. Memini. GE. Hém, nunc ipsast ópus ea aut, si quíd potest,
Melióre et callidióre. PH. Fiet sédulo.
GE. Nunc príor adito tu: égo in insidiis híc ero
Succénturiatus, sí quid deficiás. PH. Age.

V. 52. *G. Nunc príor adito tu. égo in subsidiis hic ero.*

Sine hoc enim plena sententia est. ¶ QUIN TU, QUID FACIAM, IMPERA: Mire ad omnia paratum se indicat, qui IMPERA dicat servo.

V. 47. MEMINISTIN OLIM UT FUERIT VESTRA ORATIO: Mire et consilio et oratione compendiosus est, quo magis Phaedriam propriis consiliis ac domesticis promoveret. ¶ UT FUERIT VESTRA ORATIO: Ut magis excitaret, non *nostra* dixit, sed VOSTRA.

V. 48. IN RE INCIPIUNDA: INCIPIUNDA proprie, quasi de re magna, dixit. Sic alibi: *Vide quod inceptet facinus.* ¶ AD DEFENDENDAM NOXIAM: NOXIAM nunc culpam, alias poenam. Et est ἐπένθεσις ab eo, quod est NOXAM, et hoc factum est propter iambum.

V. 49. IUSTAM ILLAM CAUSAM, FACILEM, VINCIBILEM, OPTUMAM: Considera singula et invenies et naturali ordine et per αὔξησιν dicta. CAUSAM pro defensione posuit, et VINCIBILEM, quae facile vincat.

V. 50. NUNC IPSA EST OPUS EA: Causa scilicet.

V. 51. MELIORE ET CALLIDIORE: Bene MELIORE ET CALLIDIORE, quia tunc prolusio fuit, nunc ipsum praelium. ¶ FIET SEDULO: Παρέλκον SEDULO. Nam suffecerat FIET.

V. 52. NUNC PRIOR ADITO TU: ADITO, quasi ad praelium. Virgilius:

Nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum.

¶ EGO IN INSIDIIS HIC ERO: Tota μεταφορὰ de re militari est.

V. 53. SUCCENTURIATUS: Succenturiari dicuntur, qui explendae centuriae gratia subiiciunt se ad supplementum ordinum. Et est translatio a re militari. ¶ AGE: Potuit dicere *vero* aut *ita*, sed AGE dixit, quod verbum vim hortationis maximam praebet.

V. 9. *alibi*] *in Heautontimorumeno* Act. III. sc. 3. v. 39.
V. 22. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 378.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

DEMIPHO. GETA. PHAEDRIA.

DE. Ítane tandem uxórem dúxit Antipho iniussú meo?
Néc meum imperium, ac mítto imperium: nón simultatém meam
Reveréri saltem? nón pudere? o fácinus audax! ó Geta
Monitór! GE. Vix tandem. DE. Quíd mihi dicent? aút quam caussam réperient?

V. 1. ITANE TANDEM UXOREM DUXIT ANTIPHO INIUSSU MEO?: In hac scaena accusatio est et contradictio per remotivam qualitatem: ergo controversia. § ITANE TANDEM UXOREM DUXIT ANTIPHO?: Hic exemplum vitae est, in quo spectatur nullam esse tam iustam et gravem iracundiam patris, quin et fiducia defensoris et intervallo temporis evanescat. § ITANE TANDEM UXOREM DUXIT ANTIPHO INIUSSU MEO?: Non potuit vehementius incipere, quam ut ipse crimen, quod obiicit, miraretur. § ITANE TANDEM UXOREM DUXIT?: TANDEM hic expletiva coniunctio, ut Cicero: *Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?* § ITANE TANDEM?: Hic totus versus in hoc est, an factum sit, quid factum sit, a quo factum sit, in cuius iniuriam factum sit.

V. 2. NEC MEUM IMPERIUM: Rara *ἀποσιώπησις*. Nam non sequitur *sed.* Intulit enim AGE, subauditur autem *revereri.* Sic Lucretius: *Nonne videre* ******. § AGE, MITTO IMPERIUM: NON SIMULTATEM MEAM: *Σχῆμα διανοίας* MHCOAOϑωσις* Ut Virgilius:

Cuius ob auspicium infaustum moresque sinistros.

§ AGE, MITTO: Legitur et AC MITTO. § SIMULTATEM: Iurgium, contentionem.

V. 3. NON PUDERE?: Hoc absolutum est et nulli adnexum. § NON PUDERE?: Hic Nigidius adnotavit neminem videri pudere ante delictum.

V. 4. VIX TANDEM: Convenit hoc dictum ei, qui iam pridem se male audire putat, et ideo sero videtur ad hunc senex

V. 10. *Cicero in L. Catilinam* orat. I. Cap. I. §. I.
V. 16. *Lucretius* lib. II. v. 16.
V. 18. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 347.

Demíror. GE. Atqui rêpperi ïam: aliud cúra. DE. An hoc dicét mihi:
Invítus feci: léx coegit? Aúdio: fateór. GE. Places.
DE. Verúm scientem tácitum caussam trádere adversáriis:
Etiámne id lex coégit? PH. Illud dúrum. GE. Ego expediám: sine.
DE. Incértumst quid agam: quía praeter spem atque íncredibile hoc mi óbtigit:

V. 8. *Etiam ídne lex coégit? G. illud dúrum. P. ego expediám: sine.*

pervenisse, quum ille metuens se primum ad accusationem crederet. An VIX TANDEM ad hoc pertinet, quia ille MONITOR dixit, quasi dicat: Vix tandem factum est, ut me senex laudare coepisset, quia MONITOR, quamvis in contrarium dixerit, tamen nomen est laudis. ¶ VIX TANDEM: *Εἰρωνεία*, quasi dicat: Pene mei oblitus est. An, quia tarde ad ipsum pervenit senex, quem ille ob conscientiam a se coepturum esse credebat. ¶ QUID MIHI DICENT? AUT QUAM CAUSAM REPERIENT?: QUID DICENT, si negare voluerint, QUAM CAUSAM REPERIENT, si purgare. Omne enim crimen a defensore aut negatur aut purgatur.

V. 5. DEMIROR: Pro nescio. Nam admirationem ignorantia facit. ¶ ATQUI REPERI IAM: ALIUD CURA: Eo animo hoc dicit, quo supra dixit: *Vix tandem.* Et quum ille pluraliter REPERIENT dixerit, hic singulariter REPERI respondit, quasi in se solo sit crimen.

V. 6. INVITUS FECI: LEX COEGIT: Bene poetam iam scire facit senem, quid isti dicturi sint, ut videatur frangi posse, qui iam partem defensionis admittit.

V. 8. ILLUD DURUM: ILLUD DURUM dicit, quia supra dixit: *Atqui repperi iam.*

*V. 7. CAUSAM TRADERE ADVERSARIIS: Hoc cum maiore exclamatione dicitur. Non enim dixit *concedere adversariis*, sed quod prius esset, CAUSAM TRADERE.

*V. 8. EGO EXPEDIAM: SINE: Vide praeparationem futurae defensionis, quam nisi hoc modo Terentius intulisset, incredibile videretur subito sedatum senem.

V. 9. INCERTUM EST QUID AGAM: Nonnihil iam fracta indignatio est. Nam in his verbis non iam ira, sed admodum

Ita sum inritatus, ánimum ut nequeam ad cógitandum instítuere.
Quam ob rem ómnis, quom secúndae res sunt máxume, tum máxume
Meditári secum opórtet, quo pacto ádvorsam aerumnám ferant:
Perícla, damna, exsília, peregre rédiens semper cógitet
Aut fíli peccatum aút uxoris mórtem aut morbum fíliae:

V. 13. *Perícla, damna, péregre rediens semper secum cógitet.*

maeror est. ℐ QUIA PRAETER SPEM ATQUE INCREDIBILE HOC: Virgilius:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero.

ℐ ATQUE INCREDIBILE HOC MIHI OBTIGIT: Gravius est INCREDIBILE, quam PRAETER SPEM, et ideo posterius et in auctu est. ℐ OBTIGIT: Pro *accidit*, cuius reciprocum est, si quis bonum accidisse dicat, non obtigisse.

V. 10. ITA SUM IRRITATUS: IRRITATUS provocatus, in iram impulsus, hoc est, commotus et perturbatus. ℐ ANIMUM UT NEQUEAM AD COGITANDUM INSTITUERE: Bene INSTITUERE dixit, quo verbo quies ostenditur cogitativae mentis, quae non adest.

V. 11. QUUM SECUNDAE RES SUNT MAXIME, TUM MAXIME: Ut:

Nudus ara, sere nudus: hiems ignava colono.

Et bona sententia tum maxime sapienti metuendum, quo tempore maxime securus est stultus.

V. 12. MEDITARI SECUM OPORTET: Bene additum SECUM. Insani enim videbitur hoc palam agere. ℐ ADVERSAM AERUMNAM FERANT: Abundat ADVERSAM.

V. 13. PERICLA, DAMNA, EXSILIA PEREGRE REDIENS SEMPER COGITET AUT FILII PECCATUM AUT UXORIS MORTEM: Superiora ἀσύνδετα sunt, inferiora intermistis coniunctionibus. Salustius: *Nam quid a Pyrrho, Hannibale, Philippoque et Antiocho etc.* ℐ PEREGRE REDIENS SEMPER COGITET: Mire a genere ad speciem non semel transit. Nam quom dicit PEREGRE REDIENS, iam de se loquitur, sed latenter. ℐ SEMPER COGITET: A singulari ad pluralem transit. Supra dixit OMNES, at nunc COGITET. Et est ordo: Semper peregre rediens, quicumque peregre redit.

V. 14. AUT FILII PECCATUM AUT UXORIS MORTEM AUT MORBUM FILIAE: Quamvis iratus filio, non potuit tamen dicere: *Filii*

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 419.
V. 14. *ut*] *Virgilius Georg.* lib. I. v. 299.

Commúnia esse haec: fíeri posse: ut né quid animo sít novom:
Quidquíd praeter spem evéniat, omne id députare esse ín lucro.
GE. O Phaédria, incredíbilest, quantum herum ánteeo sapiéntia:
Meditáta mihi sunt ómnia mea incómmoda, herus si rédierit,
Moléndum esse in pistríno: vapulándum: habendae cómpedes:

V. 15. *Commúnia esse haec: néquid horum umquam áccidat animó novom.*
V. 17. *G. O Phaédria, incredíbile quantum erum ánteeo sapiéntia.*
V. 19. *Moléndumst in pistríno: vapulándum: habendum cómpedes.*

mortem. Convenit autem seni uxoris mortem non putare magnum incommodum. ℐ AUT FILII PECCATUM AUT UXORIS MORTEM AUT MORBUM FILIAE: Varie post enumerationem conclusam haec cetera etiam intulit. Virgilius:

Sed neque Medorum silvae, ditissima terra,
Nec pulcer Ganges atque auro turbidus Hermús
Laudibus Italiae certent: non Bactra nec Indi,
Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.

V. 15. COMMUNIA ESSE HAEC: FIERI POSSE: Ordo est: SEMPER COGITET COMMUNIA ESSE ET FIERI POSSE PECCATUM FILII, UXORIS MORTEM, FILIAE MORBUM. ℐ COMMUNIA ESSE: Commune est, quod accidere omnibus potest.

V. 16. QUIDQUID PRAETER SPEM EVENIAT, OMNE DEPUTARE ID ESSE IN LUCRO: Vide iam senem fractum non culpam filii magnam ducere, sed ideo indignari, quod non crediderit peccaturum, in quo ipse se reprehendit, et quod a precatoribus dici solebat, hoc dicit: COMMUNIA ESSE, et FIERI POSSE.

V. 17. HERUM ANTEEO SAPIENTIA: Legitur et ANTEO, sed pro coniunctivo pronuntiandum ANTEEO pro antecam.

V. 18. MEDITATA SUNT MIHI OMNIA MEA INCOMMODA: Nimis comice non clades aut aerumnas posuit servus, sed INCOMMODA, molere in pistrino, vapulare, habere compedes et cetera, quom hoc nomen leve quiddam significet, ut ipse in Eunucho: *Immo enim infeliciter. Nam incommoda alia sunt dicenda, Parmeno.* ℐ HERUS SI REDIERIT: SI aut pro CUM aut serviliter, ut dubitet ex voto suo utrum dominus redeat an non, quod cupit.

V. 19. MOLENDUM USQUE IN PISTRINO: Facete enumerat

V. 4. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 136.
V. 24. *ipse in Eunucho*] Act. II. sc. 3. v. 39.

Opus rúri faciundum: hórum nil quidquam áccidet animó novom.
Quidquíd praeter spem evéniet, omne id députabo esse in lucro.
Sét quid cessas hóminem adire et blánde in principio ádloqui?

---

servus universa supplicia suae condicionis, excepta cruce et furca, quarum poenam verbis extenuare non potuit. ¶ Habendae compedes: Vitiosam locutionem servili personae dedit Terentius. Nam integrum esset, si diceret: *Habendas compedes.* Unde quidam non esse, sed *usque* legunt.

V. 20. Opus ruri faciundum: Varie molendum, vapulandum, compedes habendae, opus ruri faciundum. Et supra verba gerundia sunt, infra participia. ¶ Horum nihil quidquam accidet animo novum: Recte addidit animo. Omne enim, quidquid acciderit, novum erit, sed non animo. ¶ Horum nihil quidquam: Παρέλκον quarium. ¶ Horum nihil quidquam accidet animo novum: Tale est illud sapientis Aeneae:

Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave surgit.

Et:

Arma parate animis, et spe praesumite bellum.

Et:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero.

V. 21. Quidquid praeter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro: Totidem verbis est usus, quot senex, ad irrisionem eius. Sic et in Adelphis: *Postremo tamquam in speculum in patinas, Demea, inspicere iubeo.* ¶ Omne id deputabo esse in lucro: Hoc idem senex modo oportere fieri dixit, quod hic facit. Ergo sapientior Geta.

V. 22. Sed quid cessas hominem adire?: Bene adire quasi terribilem et pugnaturum, ut Virgilius:

Audet adire virum.

Et hominem comice addidit. ¶ Et blande in principio alloqui: Recte monuit non perpetuo blande, sed in principio agendum, secundum praeceptum Socratis, qui ait: Μηδὲ πρὸς τὰς τῶν πλησιαζόντων ὀργὰς τραχέως ἀπαντῶν, ἀλλὰ θυ-

---

V. 12. *Aeneae*] *in Virgilii Aen.* lib. VI. v. 103.
V. 15. *Et*] *ibid.* lib. XI. v. 18.
V. 17. *Et*] *ibid.* lib. IV. v. 419.
V. 22. *in Adelphis*] Act. II. sc. 3. v. 74.
V. 27. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 379.

DE. Phaédriam mei frátris video filium mi ire obviam.
PH. Mi pátrue, salve. DE. Sálve: set ubi est Antipho?
PH. Salvóm venire. DE. Crédo: hoc respondé mihi.
PH. Valet: híc est: set satin ómnia ex senténtia?
DE. Vellém quidem. PH. Quid istúc est? DE. Rogitas, Phaédria?
Bonás me absente hic cónfecistis núptias.
PH. Eho, an íd suscenses núnc illi? GE. O artificém probum!

V. 25. *P. Salvom ádvenire. D. crédo: responde hóc mihi.*

μουμένοις μὲν αὐτοῖς εἴκων, πεπαυμένοις δὲ τῆς ὀργῆς ἐπιπλήττων.

V. 23. PHAEDRIAM MEI FRATRIS: Haec verba ostendunt, quam miti pectore suscipiatur Phaedria.

V. 24. MI PATRUE, SALVE: Mi vim blandimenti habet. Nam significat *meus*. ℐ SALVE, SED UBI EST ANTIPHO?: Bene expressit promptum animum ad litigandum, raptim addita salute et potius ad iurgium praevertendo.

V. 25. SALVUM ADVENIRE: Ἔλλειψις vel ἀποσιώπησις secunda. *Gaudeo* enim subauditur. Quod nisi acceperis, non intelliges cur hic responderit CREDO. ℐ SALVUM ADVENIRE: Iracundiam frangere conatur obsequio et mora. ℐ SALVUM ADVENIRE: Altera salutatio et ad leniendum et ad criminis dissimulationem, sed et tertio addit: SATIN OMNIA EX SENTENTIA? ℐ CREDO: HOC RESPONDE MIHI: Hoc incerta distinctione pronuntiatur.

V. 26. VALET: Hic oratorie dissimulat atque ita respondet, quasi senex non iratus quaerat, sed de salute sollicitus sit Antiphonis. ℐ SET SATIN OMNIA EX SENTENTIA?: Quod vulgo: *Omnia recte?* Et deest *quae vis* aut quid tale.

V. 27. VELLEM EQUIDEM: Semper hoc verbum dolentis est ac negantis evenire, quod voti sit. ℐ QUID ISTUC EST?: Magnam vim habet contra iram huius modi interrogatio.

V. 28. BONAS ME ABSENTE: Mire consuetudinem expressit dicendo BONAS. ℐ ME ABSENTE: Summa criminis. ℐ BONAS ME ABSENTE HIC CONFECISTIS NUPTIAS: Crimen in duobus esse demonstrat, quod non BONAS et quod ABSENTE PATRE.

V. 29. EHO, AN ID SUCCENSES NUNC ILLI?: Huc tendebat interrogatio, ut tam integris rebus admiraretur irasci senem. ℐ O ARTIFICEM PROBUM: Εἰρωνεία. Nam non est artifex, cuius deprehenditur iocus.

DE. Egon illi non suscénseam? Ipsum géstio
Dari mi in conspectum, núnc sua culpa út sciat
Lenéin patrem illum fáctum me esse acérrumum.
PH. Atquí nil fecit, pátrue, quod suscénseas.
DE. Ecce aútem similia ómnia: omnes cóngruunt:
Unúm cognoris, ómnis noris. PH. Haúd itast.
DE. Hic in nóxiast: ille ad défendendam caússam adest:

V. 35. *Unúm cum noris, ómnes noris. P. haút itast.*
V. 36. 37. *D. Cum in nóxia hic est; ílle ad defendéndum adest:*
Cum ille ést, praesto hic est: trádunt operas mútuas.

V. 30. Gestio: Plus gestio, quam *volo*.

V. 31. Dari mihi in conspectum: Non dixit *venire*, ut filium, sed dari, ut reum.

V. 32. Lenem patrem illum: O artificium poetae! In media patris saevitia mentionem lenitatis induxit, ut ostendat quam facile placari possit. ¶ Lenem patrem illum factum me esse acerrimum: Nota ἀντίθετον. Non enim leni asperrimum, sed acerrimum reddidit. Et mutavit gradum positivo superlativum opponens. ¶ Lenem patrem illum factum: Sic Virgilius:

Quantum mutatus ab illo
Hectore.

V. 33. Atqui nihil fecit, patrue: Summa contradictionis. Et non dixit: *Leniter peccavit*, sed nihil fecit. Neque quod punias, sed quod succenseas, id, quod levissimum est.

V. 34. Ecce autem similia omnia: Ecce autem vox est apta his, quae nova et improvisa animo accidunt. Sic Virgilius:

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta.

¶ Similia omnia: omnes congruunt: More stomachantis: Omnia et omnes, de his dicit, quae ad duos pertinent.

V. 35. Unum cognoris, omnes noris: Iterum non *duos*, sed omnes. Et varie: *Cognoris, noris.* ¶ Unum cognoris, omnes noris: Sic Virgilius:

Accipe nunc Danaum insidias et crimine ab uno
Disce omnes.

V. 36. Hic in noxa est, ille ad defendendam causam adest: Hoc Demipho non sine quadam delectatione dixit, quam tamen premit ob iram praesentem.

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 274.
V. 18. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 203.
V. 25. *Virgilius*] *Aen.* lib. II. v. 65.

Quom ille ést, hic praesto est: trádunt óperas mútuas.
GE. Probe hórum facta inprúdens depinxit senex.
DE. Nam ni haéc ita essent, cum íllo haud stares, Phaédria.
PH. Si est, pátrue, culpam ut Ántipho in se admíserit,
Ex quá re minus rei fóret aut famae témperans:

V. 37. QUUM ILLE ABEST, HIC PRAESTO EST: Huic loco reddidit Cicero illum locum in Verrinis: *Qui cives Romani erant, si Siculi essent, tum si eorum legibus dari oporteret: qui Siculi, si cives Romani essent.* Nam subauditur ad *qui cives Romani erant, iudices dabantur, si Siculi essent,* subauditur *rei.* ¶ QUUM ILLE EST: *Ζεῦγμα* secundum. Nam et hic subaudiendum est, *in noxia.* ¶ HIC PRAESTO EST: *Ad defendendam caussam* subauditur.

V. 38. PROBE EORUM FACTA INPRUDENS: Ideo INPRUDENS: quia nescit in amore citharistriae esse Phaedriam. ¶ INPRUDENS: Modo insciens.

V. 39. NAM NI HAEC ITA ESSENT, CUM ILLO HAUD STARES, PHAEDRIA: Vide quem ad modum iam praestruat poeta ad ea, quae futura sunt, ad adiuvandum amorem Phaedriae. ¶. CUM ILLO HAUD STARES, PHAEDRIA: Cum Antiphone scilicet. Et CUM ILLO *ἀντὶ τοῦ pro illo.* In eius parte stamus, pro quo facimus. Sic Virgilius:

Iuppiter hic stat.

V. 40. SI EST, PATRUE, CULPAM UT ANTIPHO IN SE ADMISERIT: Principium per insinuationem subtilem. Et honesta locutio: SI EST, UT ADMISERIT pro si admisit. ¶ SI EST, PATRUE, CULPAM UT ANTIPHO: Oratorium principium *ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τοῦ αἰτοῦντος.* ¶ IN SE ADMISERIT: Bono ornatu addidit IN SE, quum et sine hoc plenum videri possit. Et hic est, quem Cicero *succum orationis* appellat.

V. 41. EX QUA RE MINUS REI FORET AUT FAMAE: Nota: hic comparativa qualitas est pauperis neque strenui. Et docuit in negotio nuptiarum duabus rebus consuli, rei et famae, hoc est, facultatibus dotis honestatique natalium. ¶ EX QUA RE MINUS REI FORET: Haec tractatio est criminis oratoria, in qua defensor excusat crimen reumque purgat. ¶ EX QUA RE: Venuste insertum RE, cum praeposuisset *culpam.* ¶ MINUS REI

V. 2. *Cicero — in Verrinis*] lib. II. cap. 12. §. 31.
V. 17. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 565.

Non caússam dico, quín quod meritus sít ferat:
Set sí quis forte málitia fretús sua
Insídias nostrae fécit adulescéntiae,
Ac vícit: nostrau éa culpa est an iúdicum,
Qui saépe propter ínvidiam adimunt díviti,
Aut própter misericórdiam addunt paúperi?

V. 45. *Ac vícit: nostran cúlpa ea est? an iúdicum?*

FORET: Quia pauperem. ❡ FAMAE: Quia ignobilem. ❡ TEMPERANS: Consulens, providens, moderatus, ut: *Iam sibi tum curvis male temperat unda carinis.*

V. 42. NON CAUSAM DICO: Non recuso, non deprecor. ❡ QUIN, QUOD MERITUS SIT, FERAT: Rhetoricum θεώρημα in huius modi exceptionibus, quo uti solet, qui propositae causae fiduciam gerit: Si hoc aut illud, non oro veniam, non deprecor poenam. ❡ QUIN QUOD MERITUS SIT: Hunc defensorem magis et non iudicem dicam, sed hic colligitur patrocinantis auctoritas. Non enim dixit: *Quod volueris*, sed *quod meritus sit*, manente eo, si peccaverit tamen.

V. 43. SED SI QUIS FORTE MALITIA FRETUS SUA: FORTE, quasi non defensurus, sed simul causam cogniturus advenerit, nec contendit verum esse, quod dicit, ne sollicitum faciat ad credendum. Sic apud Virgilium Sinon:
Dum vela darent, si forte dedissent.

V. 44. INSIDIAS NOSTRAE FECIT ADULESCENTIAE: Bene se adiungit ad crimen, ut elevet culpam. ❡ INSIDIAS NOSTRAE FECIT ADULESCENTIAE: Mire INSIDIAS dixit, ut diu comparata causa per ignorantiam dolosque capti videantur. ❡ ADULESCENTIAE: Opportuna aetatis commemoratio, πρὸς τὴν συγγνώμην.

V. 45. NOSTRANE EA CULPA EST, AN IUDICUM, QUI SAEPE PROPTER INVIDIAM: Potentior facta sententia est τῇ ἐρωτήσει. Et oratorie: NOSTRANE CULPA AN IUDICUM? Duplex μετάθεσις: altera in accusatorem, altera in iudices. Et bene suam miscuit personam, ut reum sublevet et suo merito et multitudine reorum. ❡ NOSTRANE EA CULPA AN IUDICUM?: Mire assurrexit in fiduciam defensoris. Nam cum supra de Antiphone dixerit, nunc intulit nostra.

V. 46. QUI SAEPE PROPTER INVIDIAM ADIMUNT DIVITI: Notum alteri * quia invident.

V. 47. AUT PROPTER MISERICORDIAM ADDUNT PAUPERI: Posteriorem causam honestiorem posuit, ne non Antiphonem

V. 2. *ut*] *Virgilius Georg.* lib. I. v. 360.
V. 15. *apud Virgilium*] *Aen.* lib. II. v. 136.

GE. Ni nóssem caussam, créderem vera húnc loqui.
DE. An quísquam iudex ést, qui possit nóscere
Tua iústa, ubi tute vérbum non respóndeas,
Ita ut ílle fecit? PH. Fúnctus adulescénteli est
Offícium liberális: postquam ad iúdices
Ventúmst, non potuit cógitata próloqui:

---

defendere, sed accusare iudices videretur. ∮ Aut propter misericordiam: Primum ἀντίθετον. Et oratorio naturam iudicum τῷ διορισμῷ expedivit.

V. 48. Ni nossem causam, crederem vera hunc loqui: Suavissime laudavit oratorem, qui omnia ad persuadendum idonea advoeans solum conscium non adduxit ad credendum. ∮ Ni nossem causam, crederem vera hunc loqui: Oblique poeta se laudavit.

V. 49. An quisquam iudex est, qui possit noscere tua iusta, ubi tute verbum non respondeas: Apparet iam persuasum seni esse, verum adversarium fuisse Phormionem, non subiectum atque appositum sycophantam. Unde ad aliud transit, ut accuset segnitiem in respondendo, quae levior culpa est. Ita, ut cedentibus mos est, paullatim seni singula extorquentur e manibus.

V. 50. Tua iusta: Discrte magis et absolute: Tua iusta, quam si aliter diceret. ∮ Ubi tute verbum: Non dixit: *Parum dicas*, sed verbum.

V. 51. Ita ut ille fecit?: Unde seit? an illa poetae virtus est, quod omnia ante inducit cognovisse, no in seaena haec ut nova audiens tragieis motibus insaniret. ∮ Functus adulescentuli est officium: Oratorie erimen, quod obieetum est, non purgavit modo, sed etiam ad laudem convertit, quod rhetoros περίστασιν dicunt. Et hoe de Apollodoro. ∮ Functus adulescentuli est officium liberalis: Derivatio causae, et est venialis status. ∮ Functus adulescentuli est officium liberalis: Ingeniose non negavit hoo crimen, occasionem laudis de confessione sumpturus.

V. 52. Officium liberalis: Potenter officium nominat, quod ille *crimen* appellat. Et nota: Functus officium, accusativo easu, quod nos ablativo. ∮ Postquam ad iudices ventum est, non potuit cogitata proloqui: Haec apud oratores μετάθεσις αἰτίας dieitur, hoo est, translatio causae facti, quem vulgo *colorem* nominant.

V. 53. Non potuit cogitata proloqui: Ergo, quod cogitavit, industriae est, quod nihil dixit, pudoris.

Ita eúm tum timidum ibi óbstupefecít pudor.
GE. Laudo húnc: set cesso adíre quam primúm senem?
Here, sálve, salvom te ádvenisse gaúdeo. DE. Oh!
Bone cústos, salve: cólumen vero fámiliae,
Cui cónmendavi fílium hinc abiéns meum.
GE. Iam dúdum te omnis nós accusare aúdio

V. 58. *Cui cómmendavi filium hic abiéns meum.*

V. 54. ITA EUM TUM TIMIDUM: TIMIDUM perturbatum. Plautus: *Nam ut ex mari timida es.* Et ipse in Adelphis: *Me miseram, quidnam est, quod sic video timidum et properantem Getam.*

V. 55. LAUDO HUNC: SED CESSO ADIRE?: Satis defensionis est, ubi Geta iam adire non timeat dominum.

V. 56. HERE, SALVE: SALVUM TE ADVENISSE GAUDEO: Principium a benevolentia. Et vide vernilitatem aptissimam servo callido. Credasne huno esse, qui supra dixerit: *Herus si redierit, molendum esse in pistrino, vapulandum et cetera?*

V. 57. Ho, BONE CUSTOS, SALVE: Ab initio idem motus servatus est seni. Nae idem nunc est, qui supra dixit: *O Geta monitor.* Quamquam per αὔξησιν plus significat, quod dicit, BONE CUSTOS, quam quod supra: *Monitor.* ¶ COLUMEN VERO FAMILIAE: COLUMEN culmen an COLUMEN columna? Unde *columellae* apud veteres dicti servi maiores domus. Lucilius XXII:

Servu neque infidus domino neque inutili cuiquam,
Lucili columella, hic situ Metrophanes.

Tubero: *Hinc in millesimum annum eorum columine civitas continebitur.* Horatius contra pro columine columnam:

Iniurioso ne pede proruas
Stantem columnam.

Ennius X:

Regni versatum, summam vero columnam.

¶ COLUMEN VERO FAMILIAE: Sustentatio vel decus. Unde *columnae* dictae, et moralis αὔξησις ἐν εἰρωνείᾳ.

V. 58. CUI COMMENDAVI FILIUM HINC ABIENS MEUM: Duplex accusatio est de eo, quod fecerit. Haec conveniunt in eas personas, quas spectare non oportuerit.

V. 59. IAM DUDUM TE OMNES NOS ACCUSARE AUDIO IMME-

V. 2. *Plautus Bacch.* Act. I. sc. 1. v. 73.
V. 2. *in Adelphis*] Act. III. sc. 2. v. 7.
V. 18. *Lucilius* cf. *Martialis* lib. XI. ep. 90.
V. 22. *Horatius Carm.* lib. I. od. 35. v. 13.

Inmérito, et me horunc ómnium inmeritíssumo.
Nam quid me in hac re fácere voluistí tibi?
Servom hóminem caussam oráre leges nón sinunt.
Neque téstimoni díctio est. DE. Mitto ómnia:
Addo istúc: inprudens tímuit adulescéns: sino.

RITO: Vide quam in his verbis etiam vultus quidam servi contumacis appareat, et versute mali. Et hoc est, quod dixerat: *Ego in insidiis hic ero succenturiatus.*

V. 60. INMERITO ET ME OMNIUM HORUM INMERITISSIMO: Tantum impudentiae superest, ut non solum *se*, sed *alios* etiam defendat. ¶ HORUNC OMNIUM IMMERITISSIMO: Ὁ πλήρης HORUNC: Et sic nos *hanc* et *hunc* dicimus.

V. 61. NAM QUID ME IN HAC RE FACERE VOLUISTI?: Bona exceptione locutus est, quasi in aliis omnia fecerit.

*V. 60. IMMERITISSIMO: Ut *parvo*, *falso*, de adverbiis est in o desinentibus.

*V. 61. IN HAC RE VOLUISTI TIBI?: Quam contemnat iram domini, ut hoc ipso purgatior videatur, ex hoc apparet, quod addidit TIBI. Sic enim dicere solemus: *Quid tibi vis faciam?* cum alieno negotio frustra nos ostendimus laborare.

V. 62. SERVUM HOMINEM CAUSAM ORARE LEGES NON SINUNT: Hoc non quasi *ignoranti* dicit, sed stomachose admonet velut *stultum*, qui rem manifestam non cogitet. ¶ SERVUM HOMINEM CAUSAM ORARE LEGES NON SINUNT: Vetuste HOMINEM. *Salustius* in *Iugurtha*: *Quum interim Hiempsal reperiretur occultans se in tugurio mulieris ancillae.* ¶ SERVUM HOMINEM CAUSAM ORARE LEGES NON SINUNT: Mire extenuavit condicionem suam, dicendo non *me*, sed SERVUM. Et addendo HOMINEM moraliter locutus est. Sic *Virgilius*:

Venerat antiquis Coryti de finibus Acron,
Graius homo.

¶ CAUSAM ORARE NON SINUNT: Proprie. Sic *Virgilius*:

Orabunt causas melius.

V. 63. NEQUE TESTIMONII DICTIO EST: *Vis scire*, inquit, *quam non liceat servo pro domino dicere? nec testis loco produci potest.* ¶ NEQUE TESTIMONII DICTIO EST: Varie. Non enim dixit: *Neque testimonium dicere.* ¶ MITTO OMNIA: Et iam hoc perdidit senex, quod videbatur validum ad accusationem. Ita gradatim illi singula subducuntur et accusationis impetus evanescit.

V. 64. ADDE ISTUC, INPRUDENS TIMUIT ADULESCENS: Haec

V. 20. *Salustius in Iugurtha* cap. 12.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 719.
V. 27. *Virgilius*] *Aen.* lib. VI. v. 819.

Tu sérvos! Verum sí cognata est máxume,
Non fuít necesse habére: set, id quod léx iubet,
Dotém daretis: quaéreret aliúm virum.
Qúa rátione inopem pótius ducebát domum?
GE. Non rátio, verum argéntum deerat. DE. Súmeret
Alicúnde. GE. Alicunde! Níhil est dictu fácilius.

---

omnia verba causalem ad argumentandum vim habent. ¶ MITTO, SINO: Vim habent contra voluntatem concedentis. ¶ INPRUDENS TIMUIT ADULESCENS, SINO: *Σχῆμα διανοίας, συγχώρησις.* Et singula pronuntianda, ut plura videantur.

V. 65. TU SERVUS: VERUM SI COGNATA EST MAXIME: Sub obtentu huius propositionis, in qua pars legis ostenditur, iam poeta praeparat locum fallaciae Phormionis, de dote accipienda. ¶ VERUM SI COGNATA EST MAXIME: *Τῷ ἰδιωτισμῷ* addit MAXIME. Nam sive est cognata, sive non est, non recipit *τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον*, hoc est, non dicitur maxime cognata et cognata minime, sed aut est aut non est. Alii sic ordinant: Non fuit necesse maxime habere. Alii: sed id, quod lex iubet, maxime dotem daretis.

V. 66. SED ID, QUOD LEX IUBET, DOTEM DARETIS: ID, QUOD LEX IUBET: ordo. Sic Virgilius:

Verum, id quod multo tute ipse fatebere maius.

V. 67. QUAERERET ALIUM VIRUM: QUAERERET quam idoneum est ad significationem odiorum! Virgilius:

Quaerat sibi foedera Turnus.

V. 68. QUA RATIONE INOPEM POTIUS DUCEBAT DOMUM?: Magno sonitu intulit, quod minus momenti habet adversus eos, qui accusantur, quam illa superiora. ¶ INOPEM POTIUS DUCEBAT DOMUM?: Non INOPEM POTIUS, sed POTIUS DUCEBAT subdistinguendum est.

V. 69. NON RATIO, VERUM ARGENTUM DEERAT: Hoc ita ludibundus absolvit Geta, ut etiam quasi per iocum respondeat.

V. 70. ALICUNDE! NIHIL EST DICTU FACILIUS: Hoc quasi subridens et averso ab illo vultu pronuntiavit Geta: quod genus actionis securitatem ostendit hominis manifesta dicentis. ¶ ALICUNDE: Demipho ALICUNDE ad facilitatem rettulit, hic sic intelligere se fingit, ut quasi non habens ipse Demipho de proximo a quo dicere incipiat, dixerit ALICUNDE. ¶ NIHIL EST DICTU FACILIUS: Mire, ut solet, proverbio uno dissolvit totam senis intentionem, ut in Heautontimorumeno: *Quid si hoc pa-*

V. 15. *Virgilius Eclog.* III. v. 35.
V. 18. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 129.
V. 4. *in Heautontimorumeno*] Act. IV. sc. 3. v. 41.

DE. Postrémo, si nullo álio pacto, fénore.
GE. Hui! díxti pulcre, sí quidem quisquam créderet
Te vívo. DE. Non, non sic futurumst: nón potest.
Egon íllam cum illo ut pátiar nuptam unúm diem?
Nil suáve meritumst. Hóminem commonstrárier
Mi istúm volo, aut ubi hábitet demonstrárier.
GE. Nempe Phórmionem. DE. Istúm patronum múlieris.

V. 75. *Nil suáve meritast. hóminem commonstrárier.*
V. 77. *G. Nempe Phórmionem. D. istúnc patronem múlieris.*

ter resciverit? Quid si redeo ad illos, qui aiunt: Quid si nunc caelum ruat.

V. 71. POSTREMO, SI NULLO ALIO PACTO, VEL FENORE: Ostendit se senex haec perdere, cum ab his ad alia transcendit exclusus.

V. 72. DIXTI PULCRE, SI QUIDEM QUISQUAM CREDERET: Vide quam non laboret ad respondendum Geta, si quidem illi per *εἰρωνείαν* respondit. ¶ CREDERET: Pecuniam committeret.

V. 73. NON, NON SIC FUTURUM EST: NON POTEST: Hic iam palmae locus est debitae poetae, si quidem et omnia obiecerit Demipho et omnia solverit Geta, quibus actis sola irrationabilis exclamatio relinquitur seni. ¶ NON, NON SIC FUTURUM EST: NON POTEST: Moralis abnegatio frequenti repetitione firmata.

V. 74. EGON ILLAM CUM ILLO UT PATIAR NUPTAM UNUM DIEM?: Hic est, de quo supra dictum est: *Illene indotatam virginem atque ignobilem daret illi? Numquam faceret.* ¶ EGONE ILLAM CUM ILLO UT PATIAR NUPTAM?: Hic iam praestruitur, quam facile triginta minas perditurus sit Demipho, dum illam vult excludere.

V. 75. NIHIL SUAVE MERITUM EST: Ordo et sensus hic est: Nihil mihi mercedis suave est, ut ego illam cum illo nuptam feram. SUAVE MERITUM enim suavem mercedem significat. ¶ NIHIL SUAVE EST MERITUM: HOMINEM COMMONSTRARIER: Bono ordine pervenit ad Phormionem, a quo magis confutabitur.

V. 76. AUT UBI HABITET DEMONSTRARIER: Mire ostendit, quam hic senex contemnat Phormionem modo, a quo mox superabitur.

V. 77. ISTUM PATRONUM MULIERIS: Hic et contemptum adversarii et sui fiduciam monstrat.

V. 78. ANTIPHO UBI NUNC EST?: Mitius nunc quaerit, ubi sit Antipho. Et utrum amatae adhaereat, subtiliter

GE. Iam fáxo hic aderit. DE. Ántipho ubi nunc ést? PH.
Foris.
DE. Abi, Phaédria: eum requíre atque adduce húc.
PH. Eo
Rectá via quidem íllue. GE. Nempe ad Pámphilam.
DE. At ego deós penatis hínc salutatúm domum
Devórtar: inde ibo ád forum atque aliquót mihi
Amícos advocábo, ad hanc rem qui ádsient,
Ut ne ínparatus sím, si adveniat Phórmio.

V. 81. *D. Ego deós penatis hinc salutatúm domum.*

quaerit, quod servus intelligens respondit: FORIS. ¶ IAM FAXO HIC ADERIT: Virgilius:

Haud sibi cum Danais rem faxo et pube Pelasga.

¶ FORIS: FORIS dixit, eum fugisse eum sciat.

V. 79. ABI, PHAEDRIA: EUM REQUIRE ATQUE ADDUCE HUC: Opportuna et apta simplicitas attribuitur Demiphoni, nihil tale de Phaedria auspicanti.

V. 80. EO RECTA VIA QUIDEM ILLO: Et amatorem ostendit Phaedriam, et simul id agit, ne in conspectum patris veniat Antipho. ¶ NEMPE AD PAMPHILAM: Nisi hoc Geta dixisset, non intelligerent spectatores, quid dixisset Phaedria.

V. 81. AT EGO DEOS PENATEIS HINC SALUTATUM DOMUM DEVERTAR: Nulla mentio fit uxoris apud Demiphonem. Non enim convenit argumento, ut habeat, neque quid in Cicilia gesserit, demonstratur ideo, quia iam dictum est: *Noster in Ciciliam ad hospitem antiquum.* Causa enim quaesita est, cur abesset, dum uxorem ducat Antipho, et causa ex argento, id est, avaritia, quo minus videatur pati nurum pauperem, qui ob spem lucri ab Attica in Ciliciam navigarit. ¶ HINC SALUTATUM: Ab hoc loco. ¶ SALUTATUM: Adoratum prima post reditum prece.

V. 82. DEVORTAR: Bene DEVORTAR, quasi de via. ¶ ATQUE ALIQUOT MIHI AMICOS ADVOCABO: Iam praeparat ridiculam advocationem, quia, plures adhibendo iuris consultos, incertior reddetur.

V. 83. AMICOS ADVOCABO: *Amicos* et pro testibus et pro advocatis veteres posuerunt. ¶ ADSIENT: Proprie ADSIENT. Adesse enim dicuntur advocati.

V. 84. UT NE INPARATUS: Pro non.

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 154.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

PHORMIO. GETA.

PHORM. Ítane patris áis conspectum véritum hinc abiisse? GE. Ádmodum.
PH. Phánium relíctam solam? GE. Síc. PH. Et iratúm senem?
GE. Óppido. PH. Ad te súmma solum, Phórmio, rerúm redit:

V. 1. ITANE PATRIS AIS CONSPECTUM VERITUM HINC ABIISSE?: In hac seaena de parasitis vilioribus Terentius proponit imaginem vitae, ut in Eunucho de potioribus, et his, qui nuper prooesserint, id est, de assentatoribus. Animadvertendum autem huius modi genus hominum magis a Terentio lacerari. ¶ ITANE PATRIS AIS CONSPECTUM VERITUM HINC ABIISSE?: Adhuo narratur fabula de Terentio et Ambivio ebrio, qui acturus hane fabulam, oseitans temulenter, atque aurem minimo inscalpens digitulo, hos Terentio pronuntiavit versus: quibus auditis exclamaverit poeta, se talem, quum seriberet, eogitasse parasitum, et ex indignatione, quod eum saturum potumque deprehenderat, delinitus statim sit. ¶ ITANE PATRIS AIS?: Haec et labia lingens, ut ebrius, et ruetans, utpote satur, pronuntiavit actor bonus. ¶ ADMODUM: ADMODUM annuendi vim habem dumtaxat modo, et subauditur *veritum*.

V. 2. PHANIUM RELICTAM SOLAM: Subauditur *ais*.

V. 3. OPPIDO: Non *aio*, sed IRATUM intellige.

*V. 2. IRATUM SENEM: Iterum *ais* subauditur.

*V. 3. AD TE SUMMA SOLUM, PHORMIO, RERUM REDIT: TUTE HOC INTRISTI: TIBI OMNE EST EXEDENDUM: Ideo velut expergefactus ad has causas accedit Phormio, quia non diu sollicitum convenit esse parasitum, nec quidquam aliud nisi de convivio vel propter convivium eogitare: adeo, nisi a Geta cogatur, modo etiam negotiorum Antiphonis negligens est atque securus.

Túte hoc intristí, tibi omne est éxedendum: accíngere.
GE. Óbsecro te. PH. Sí rogabit? GE. Ín te spes est.
PH. Éccere.
Quíd si reddet? GE. Tu ínpulisti. PH. Síc opinor.
GE. Súbveni.
PH. Cédo senem: iam instrúcta sunt mi in córde consilia ómnia.
GE. Quíd ages? Quid vis, nísi uti maneat Phánium,
atque ex crímine hoc

V. 7. *P. Cédo senem: iam instrúcta mihi sunt córde consilia ómnia.*

V. Tute intristi hoc: tibi omne est exedendum: *Παροιμίᾳ* apta parasito, quae de cibo est. Hoc autem inter rusticos de alliato moretario dici solet. Et bene intristi. Proprie enim *intrita* dicitur huius modi cibus. ℐ Accingere: Appara te atque expedi.

V. 5. Eccere. Quid si reddet?: Totum hoc quasi alia agens loquitur parasitus, ut ex hoc appareat quid intersit inter audaciam sycophantae improbi et patris familias perturbationem minime litigiosi. Nam ille in bona causa advocatos quaerit et ipse sollicitus in toto actu est, hic in puncto temporis se ad calumniam praeparavit.

V. 6. Quid si reddet?: Bene iam ad illud respicit fabula, quod futurum est, propter Phaedriam. ℐ Sic opinor: Non ad tu impulisti hoc pertinet, sed ad id, quod secum tacitus volvit Phormio. ℐ Quid si reddet?: Hoc est, quid si respondebit? Au, quid si mulierem reddet?

V. 7. Cedo senem: Hic alii excussisse torporem somni inducunt parasitum: alii transglutisse quod in ore mandebat, quasi hoc morae fuerit ad vincendum senem. ℐ Cedo senem: Non parvi moliminis certamen impendet, quum senex dixerit: *Hominem commonstrarier mihi istum volo*, parasitus dicat: Cedo senem.

V. 8. Quid ages?: Non interrogantis, sed motuentis hoc dictum est. ℐ Quid vis, nisi ut maneat Phanium atque ex crimine hoc Antiphonem eripiam et in me iram derivem senis: Tria promittit, in quibus omnis causa Antiphonis est constituta. ℐ Atque ex crimine hoc: Sic dixit: Ex crimine eripiam, quasi ex incendio. Considera trium rerum, quas promittit, gradus per *αὔξησιν* esse servatos. ℐ Phanium: Uxorem scilicet Antiphonis.

Ántiphonem erípiam, atque in me omnem íram derivém senis?
GE. Ó vir fortis átque amicus! vérum hoc saepe, Phórmio,
Véreor, ne istaec fórtitudo in nérvom erumpat dénique. PH. Ah,
Nón ita est: factum ést periclum: iám pedum visást via.
Quót me censes hómines iam devérberasse usque ád necem?

V. 9. ANTIPHONEM ERIPIAM: Bene ERIPIAM dixit, quo vim significat doli pro eo, qui iam teneatur oppressus. Virgilius: *Tune hinc, spoliis indute meorum, Eripiare mihi.*

¶ IN ME OMNEM IRAM DERIVEM SENIS: Derivatio dicitur inflexio criminis ab eo, ad quem pertinebat, ad eum, ad quem non pertinet.

V. 10. O VIR FORTIS ATQUE AMICUS: Ordine laudavit. Plus est enim AMICUS, quam VIR FORTIS. Et apparet aversum Getam exclamasse, quod maiorem vim habet, quam si *amice* dixisset. ¶ O VIR FORTIS ATQUE AMICUS: Nominativum pro vocativo posuit. ¶ VERUM HOC SAEPE, PHORMIO: Bene SAEPE addidit, ut sententiam faceret de speciali dicto.

V. 11. VEREOR, NE ISTAEC FORTITUDO IN NERVUM ERUMPAT DENIQUE: Quid est ISTAEC? Nimium audax scilicet. Et convenit hoc dictum Getae, qui et supra dixerat: *Est parasitus quidam Phormio, homo confidens: qui—illum di perdant.*

*V. 10. VERUM HOC SAEPE, PHORMIO, VEREOR, NE ISTAEC FORTITUDO IN NERVUM ERUMPAT: Et consuetudine Romana dixit, quia saepe in nervum coniiciebantur ex aliquo maleficio in carcerem missi. An [numquid] proverbium a sagittariis natum est, quod immoderatae plerumque vires adducendo arcu non telum incitent, sed nervum rumpant? An ex eo, quod saepe fortius ferientes nervum sibi aliquem laedant? Ergo fortitudine nimia saepe vinci, saepe decipi contigit.

*V. 11. IN NERVUM ERUMPAT DENIQUE: DENIQUE modo παρέλκον Terentiana consuetudine, qui hanc particulam in ultima ponit sententia.

V. 12. IAM PEDUM VISA EST VIA: PEDUM pro pedibus, et VISA ἀντὶ τοῦ *provisa*. Et totum μεταφορικῶς.

V. 13. QUOT ME CENSES HOMINES IAM DEVERBERASSE US-

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 947.

Hóspites, tum cívis! Quo magis nóvi, tanto saépius.
Cédo dum, en unquam iniúriarum audísti mihi scriptám dicam?
GE. Quí istuc? PH. Quia non réte accipitri ténditur neque míluo,
Quí male faciunt nóbis: illis quí nil faciunt, ténditur.
Quía enim in illis frúctus est, in íllis opera lúditur.
Áliis aliunde ést periclum, unde áliquid abradí potest:

V. 18. *Quía enim in illis frúctus est, in istis opera lúditur.*

QUE AD NECEM?: Parasitice totum translationibus loquitur. Huius modi est enim vis umbraticorum hominum, scurrilis oratio.

V. 14. HOSPITES, TUM CIVES: Ἀνακόλουθον secundum. Deest enim supra *cum*. Et bene posterius posuit id, quod maius est.

V. 15. CEDO DUM, EN UNQUAM INIURIARUM AUDISTI MIHI SCRIPTAM DICAM?: Plus est hoc per interrogationem intulisse, quam si diceret: *Numquam mihi scripta est iniuriarum dica.* ℱ INIURIARUM AUDISTI MIHI SCRIPTAM DICAM?: Ἀκυρολογία. Sic enim et Tullius: *Scribitur Heraclio dica.* ℱ DICA: *Dice* causa est Graece, quae fit Latine *dica*, ut *acte acta, Calliope Calliopa.*

V. 16. QUID ISTUC?: Interrogare dicitur et fingitur Geta, ut parasitica progrediatur oratio. ℱ QUIA NON RETE ACCIPITRI TENDITUR, NEQUE MILUO: Rursus per ἀλληγορίαν loquitur parasitus, ut totum triviale sit, a conviviis escisque translatum. ℱ QUIA NON RETE ACCIPITRI TENDITUR, NEQUE MILUO: Legitur et *tennitur*. Habet enim *n* litera cum *d* communionem.

V. 17. QUIA MALEFACIUNT NOBIS: Ore et unguibus scilicet. ℱ ILLIS, QUI NIHIL FACIUNT, TENDITUR: Non sic accipe: NIHIL FACIUNT, quasi dicat, nec bene nec male, sed cum legeris NIHIL FACIUNT, subaudito *nobis male.*

V. 18. QUIA ENIM IN ILLIS FRUCTUS EST: Παρέλκον tertium, quo aut QUIA (et sic ENIM subiugatur) aut ipsum ENIM supervacuum est. ℱ IN ILLIS FRUCTUS EST: Quia nihil faciunt nobis male. ℱ QUIA ENIM IN ILLIS FRUCTUS EST: FRUCTUS cibus, quia *frumen* dicitur tractus gulae, qua cibus in alvum demittitur. ℱ IN ILLIS OPERA LUDITUR: Qui male faciunt nobis. ℱ LUDITUR: Exercetur. An illuditur, id est, frustratur?

V. 19. ALIIS AIUNDE EST PERICULUM, UNDE ALIQUID ABRADI POTEST: Utrum hic sensus en, quasi dixerit: Aliud aliis pe-

V. 10. Tullius] *Accusat.* lib. II. c. 15. §. 37.

Míhi sciunt nil ésse. Dices: dúcent damnatúm domum:
Álere nolunt hóminem edacem. Et sápiunt mea senténtia,
Pró maleficio sí beneficium súmmum nolunt réddere.
GE. Nón potest satis pro mérito ab illo tíbi referri grátia.
PH. Ímmo enim nemo sátis pro merito grátiam regí refert.

V. 23. *G. Nón pote satis pro mérito ab illo tibi referri grátia.*

riculum affertur, a quibus aliquid auferri potest? an alii aliunde periclitantur, quam creduntur? Est enim illis causa periculi, non quia invidetur, sed quia ab his aliquid auferri potest. ¶ UNDE ALIQUID ABRADI: ABRADI per vim auferri.

V. 20. MIHI SCIUNT NIHIL ESSE: Rei scilicet. ¶ DUCENT DAMNATUM DOMUM: Secundum ius scilicet, quo obaerati, cum solvendo non essent, ipsi manu capiebantur. ¶ DUCENT DAMNATUM DOMUM: Miris usus est verbis ad extenuandam poenam et rem ad commodum transferendam. Nam quod obaeratis inimicum est, id parasitus maxime optat, duci ab aliquo domum. Addidit autem DAMNATUM, quasi qui irrideat genus damnationis, in qua victor pascere compellitur et pascitur victus.

V. 21. ALERE NOLUNT HOMINEM EDACEM: Sensus est: Sciunt edacem et ideo nolunt alere. Et hoc sic pronuntiandum, ut facete totum videatur illatum. Quando obaeratus sit sub huius modi poena, nec accusari ab aliquo se queritur neque damnari. ¶ HOMINEM EDACEM: Se significat. ¶ SAPIUNT: Sibi consulunt.

V. 22. PRO MALEFICIO SI BENEFICIUM SUMMUM NOLUNT REDDERE: Parasitice BENEFICIUM SUMMUM dixit alere. ¶ PRO MALEFICIO: Pro iniuria. ¶ REDDERE: Retribuere, reponere.

V. 23. NON POTEST SATIS PRO MERITO AB ILLO TIBI REFERRI GRATIA: Multum promittit Geta parasito, quum dicat, nihil futurum, quod pro merito possit accipere. ¶ NON POTEST SATIS PRO MERITO AB ILLO: Huius modi sententias inferunt poetae parenthesi, cum his, quae volunt inferre. ¶ AB ILLO TIBI REFERRI GRATIA: Non ab eo, qui te damnatum duxerit, sed Antiphone, de quo sermo est.

V. 24. IMMO ENIM NEMO SATIS PRO MERITO GRATIAM REGI

Tén asymbolúm venire, unctum átque lautum e bálneis,
Otiosum ab ánimo, quom ille et cúra et sumptu absúmitur,
Dúm tibi fit quod pláceat, ille ríngitur, tu rídeas:
Príor bibas, priór decumbas: coéna dubia adpónitur?

V. 27. *Dúm fit, tibi quod pláceat, ille ríngitur: tu rídeas.*

REFERT: Bene parasitus, quidquid praestat, debere se dicit. Et est proprium personae inferioris. Virgilius:

Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptra Iovemque
Concilias, tu das epulis accumbere divum.

§ GRATIAM: Vicem. § NEMO SATIS PRO MERITO GRATIAM REGI REFERT: REX alias regnator, alias dominus alias dives significat. Sed nunc rex rationem habet nominis ad aliquid dicti, ad significandum parasitum. Ut enim parasitus regis est et libertus patroni, sic e contrario rex parasiti est et patronus liberti. Quod si non esset, non NEMO tantum modo, sed NEMO PARASITUS diceret.

V. 25. TENE ASYMBOLUM VENIRE, UNCTUM ATQUE LAUTUM E BALNEIS?: Haec non ab Apollodoro, sed e sexto satyrarum Ennii translata sunt omnia:

Quippe sine cura, laetus, lautus quom advenis,
Infertis malis expedito brachio,
Alacer, celsus, lupino exspectans impetu,
Mox dum alterius abligurias bona:
Quid censes dominis esse animi? Pro divum fidem!
Ille tristis cibum dum servat, tu ridens voras.

§ TENE ASYMBOLUM VENIRE?: Et hoc nomen constat inter parasitos confictum atque compositum esse. Contra illud in Andria: *Symbolam dedit, coenavit.*

V. 26. OTIOSUM AB ANIMO: Πλεονασμός. Nam addidit AB, quum sufficeret ANIMO. § QUUM ILLE CURA ET SUMPTU ABSUMITUR: CURA in apparando, SUMPTU in coemendo.

V: 27. DUM TIBI FIT QUOD PLACEAT: Acuenda vox in eo, quod ait TIBI. Et hoc eminenter adiectum est, non sui curam, sed convivarum gerere illum, qui vocat. § ILLE RINGITUR, TU RIDEAS: Poetico lepore et iisdem syllabis diversa significantia prope invicem posuit, RINGITUR et RIDEAS. § ILLE RINGITUR, TU RIDEAS: Varie. Nam pronuntiativo coniunctivum miscuit. Non enim dixit: *Ringatur.* RINGI est stomachari tacitum. Est enim translatio a canibus latraturis.

V. 28. PRIOR BIBAS, PRIOR DECUMBAS: Hoc ad procaci-

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 82.

GE. Quíd istuc verbi est? PH. Úbi tu dubites, quíd sumas potíssumum.
Haéc quom rationem íneas quam sint suávia et quam cára sint,
Éa qui praebet, nón tu hunc habeas pláne praesentém deum?
GE. Sénex adest: vide quíd agas, prima cóitiost acérruma:
Si eám sustinuerís, postilla iam, út lubet, ludás licet.

---

tatem parasitorum rettulit. ¶ PRIOR DECUMBAS: Sic Cicero: *Mature veniunt: discumbitur*, inquit. ¶ COENA DUBIA APPONITUR: Et hoc adeo parasiticum verbum est, ut id non intelligat Geta.

V. 29. QUID ISTUC VERBI EST?: Ut intelligat populus, idcirco et non intelligit et vult doceri Geta. Ostendit autem poeta pro una quaque re verba propria esse neque communia cum iis, qui diversi sunt actus. ¶ UBI TU DUBITES, QUID SUMAS POTISSIMUM: Non *potius*, sed POTISSIMUM dixit, ut in re omni aliis alia monstraret potiora. Plautus:

Standum est in lecto, si quid de summo petas.

V. 30. HAEC CUM RATIONE INEAS: Intelligas, aestimes. ¶ QUAM SINT SUAVIA, ET QUAM CARA SINT: Non nihil philosophatus est poeta, ostendendo multis suavia esse, quae cara sint. ¶ CARA: Magni pretii.

V. 31. EA QUI PRAEBET, NON TU HUNC HABEAS PLANE PRAESENTEM DEUM?: Hoc est, quod ait: *Immo enimvero nemo satis pro merito gratiam regi refert.* ¶ NON TU HUNC HABEAS PLANE PRAESENTEM DEUM: Praesentes dii sunt, vel qui statim praestant, vel qui coluntur et videntur, ut Sol et Luna. Alii PRAESENTEM pro potentissimo accipiunt, ut Virgilius:

Quo non praesentius ullum.

V. 33. SENEX ADEST: VIDE QUID AGAS: Intervenit senex ultimo. Et quidem quod extra argumentum per inventionem dici potuit, consumptum est. ¶ VIDE QUID AGAS: Non terrentis est, sed excitantis. ¶ PRIMA COITIO EST ACERRIMA: Translatio est a praelio. Nam et congredi milites et coire dicuntur.

V. 33. SI EAM SUSTINUERIS: Multum de illo exigit, quando non dicit, si eum reppuleris, sed potius SI EAM SUSTINUERIS. ¶ POST ILLA IAM, UT LUBET, LUDAS LICET: In officio militari omne negotium vel pugna vel ludus.

V. 1. *Cicero in Verrem* lib. I. cap. 26. §. 66.
V. 9. *Plautus*] *in Menaechmis* Act. I. sc. I. v. 27.
V. 21. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 127.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

DEMIPHO. GETA. PHORMIO.

DEM. En úmquam cuiquam cóntumeliósius
Audístis factam iniúriam, quam haec ést mihi?
Adéste, quaeso. GE. Irátus est. PH. Quin tu hóc age.
Iam ego húnc agitabo: pró deum inmortálium!

V. 1. En umquam cuiquam contumeliosius audistis factam iniuriam: In hac scaena, ut rhetoribus placet, veluti quaedam controversia est, quae uno tempore ex utraque parte tractatur. Ut si quis dicat legem esse, ne de eadem re bis agatur, et item, ut orbam proximus ducat. Quidam absente patre sub hoc nomine uxorem coactus est ducere. Vult illam pater adveniens eiicere matrimonio: contra dicitur. Meminisse autem debemus in omni contentione ea maxime dici, quae simplici patri familias et calumnioso sycophantae improbissimoque parasito congruere poetae visa sunt. ¶ En umquam cuiquam contumeliosius audistis factam iniuriam: Iam instructi sunt advocati, et recte. Longum enim fuerat omnia haec post scaenam geri. ¶ En umquam: En vim habet indignationis post enarratam iniuriam.

V. 2. Quam haec est mihi: *Facta iniuria* subauditur.

V. 3. Adeste, quaeso: Interim advocati χωφὰ πρόσωπα inducuntur. Et ridicule tacent prius, postea locuturi. Et adeste proprie. Adesse enim causae proprie dicuntur patroni et amici. ¶ Adeste, quaeso: Proprie advocatis adeste dixit. Et quia ipse properantius pergit, rogat ut assequerentur. ¶ Iratus est: Hoc ad excitandum Phormionem dicitur. ¶ Quin tu hoc age: Annuit, ut taceat, et significat silentium.

V. 4. Iam ego hunc agitabo: Modo iam celeritatis est signum, hunc cum contemptu dixit. ¶ Agitabo: Perturbabo. ¶ Pro deum immortalium: Ἔλλειψις, deest *fidem* aut quid tale. Cicero in Oeconomico: *Quid igitur, pro deum immortalium! Primum eam docebas, quaeso?* ¶ Pro deum immortalium: Artificiose prior exclamat, ut Demipho, qui iniuriam passus est, ultro impetum accusationis incurrat.

Negàt Phánium esse hanc síbi cognatam Démipho?
Hanc Démipho negat ésse cognatám? GE. Negat.
DE. Ipsum ésse opinor, dé quo agebam: séquimini.
PH. Neque eius patrem se scire qui fuerít? GE. Negat.
PH. Nec Stílphonem ipsum scire qui fuerít? GE. Negat.
PH. Quia egéns relicta est mísera, ignoratúr parens,

V. 5. NEGAT PHANIUM ESSE HANC SIBI COGNATAM: Additum pronomen est, quasi notam omnibus diceret. ¶ PHANIUM ESSE HANC SIBI COGNATAM: Magno ingenio Terentius impudentiam calumniatoris expressit. Nam et prior inelpit et prior accusat. Et quia non potest dicere: *Expellit Phanium Demipho?* NEGAT COGNATAM? inquit.

V. 6. NEGAT: Una opera Geta in duplici versatur dolo. Nam et audiente iam sene se eius defensorem tamquam absentis assimulat, et irritat ad vociferationem Phormionem, qui clamandi ulterius causam non haberet, si taceret Geta.

*V. 5. COGNATAM, DEMIPHO: Haec est flagitatio, quae etiam nomen tumultuose persequitur atque exagitat. Ideo callidus sycophanta patris familias proprium nomen non solum invidiose infert, sed etiam repetit.

V. 7. NEQUE EIUS PATREM SE SCIRE, QUI FUERIT: Ambiguitas, quae tamen sensu discernitur.

V. 8: SEQUIMINI: Apparet Demiphonem, ut patrem familias, perturbari non medioeriter, quippe qui et advocatos conquisiverit adversus hominem sine advocatis agentem, et progredi non audeat, nisi illi sequantur. ¶ SEQUIMINI: SEQUIMINI dicit, qui properantius et concitatiore gradu pergit iratus.

V. 9. NEC STILPHONEM IPSUM SCIRE QUI FUERIT: Haec asseveratio mentientis est imitata veritatem. ¶ NEC STILPHONEM IPSUM SCIRE: Quam multa calumniatores clamandi causa dicunt et vociferandi, ut ipso strepitu terreant. ¶ NEC STILPHONEM IPSUM: Tantundem, quod supra: *Neque eius patrem.* Scire debemus hoc nomen non fictum a parasito, sed auditum a puella, quae uxor ducta sit, dici. ¶ NEGAT: Σύλληψις prima. Nam extrinsecus audiendum est: *Pater.*

V. 10. QUIA EGENS RELICTA EST MISERA: Communis locus in avaritiae generalitate approbatior. Facilius enim hoc de omnibus, quam de Demiphone credatur, et ideo IGNORATUR dixit, et NEGLEGITUR, non ignorat nec negligit Demipho. ¶ IGNORATUR: Non agnoscitur ignorarique fingitur. Hoc enim significat modo. ¶ PARENS: Pater. Nam ut variaret, *parentem* dixit, quem supra dixerat *patrem.* Patrem ergo dicit puellae a Demiphone ignorari.

Necégitur ipsa: vide, avaritia quíd facit?
GE. Si herum ínsimulabis málitiae, male aúdies.
DE. O audáciam! etiam me últro accusatum ádvenit?
PH. Nam iam ádulescenti níhil est quod suscénseam,
Si illúm minus norat: quíppe homo iam grándior,

V. 13. *D. O audáciam, etiamne últro accusatum ádvenit?*

V. 11. NEGLEGITUR IPSA: Quia fieri potest, ut qui ignoret parentes puellae, id est, ignorare se dicat, tamen ipsam non negligat puellam, vel utrumque conquestus est. ℱ VIDE, AVARITIA QUID FACIT: Haec conversus ad circulum et coronam circumstantium dicit et conqueritur. Nulla enim re magis populus concitatur, quam si quis egenum contemnat, inde et Salustius: *Bonis invident et malos extollunt.* ℱ VIDE, AVARITIA: Proprie VIDE stomachantibus convenit, qui indignatione coguntur quasi cum aliquo colloqui. Sic in Adelphis: *Illud sis vide, exemplum disciplinae.* Sunt qui putent illum alicui de corona circumstantium dicere moraliter.

V. 12. SI HERUM INSIMULABIS AVARITIAE: *Insimulare* est crimen ingerere. ℱ SI HERUM INSIMULABIS: *Insimulatio* est et falsi et veri criminis incusatio. Sic Cicero: *Nihil eorum, quae Galli insimulabant, negavit. Insimulo* genitivo iungitur. ℱ MALE AUDIES: Scilicet a me.

V. 13. O AUDACIAM: Haec exclamatio ostendit, quid absente patre defenderit filius. ℱ O AUDACIAM, ETIAM ME ULTRO ACCUSATUM ADVENIT: Hic iam ostenditur persuasum esse Demiphoni, vim adhibitam filio suo uxorem ducere, uno, quum hunc audacem appellat, altero, quod dicit ETIAM: quae coniunctio et Antiphonem complectitur, et sic ACCUSATUM.

V. 14. NAM IAM ADOLESCENTI NIHIL EST QUOD SUCCENSEAM: Sic subtiliter ac latenter purgatur a Phormione apud patrem Antipho. Nam quum dicit: NIHIL EST QUOD SUCCENSEAM ADOLESCENTI, ostenditur adhuc succensuisse et inimico fuisse animo. Quum autem addit: SI ILLUM MINUS NORAT, ostenditur contra dixisse sibi et restitisse iudicio. Et sic dicit, quod si adolescens non agnoscens puellam veniam non meruerit, pater negata cognata ferri non possit. ℱ NIHIL EST QUOD SUCCENSEAM: *Succensere* dicimus eum, qui eum amare debeat, laesus irascitur. Et vide, quam veteratorie ostendat contra dixisse adolescentem.

V. 15. SI ILLUM MINUS NORAT: Non dixit: *Non norat*, sed: MINUS NORAT, quasi et ipse nosse debuerit. ℱ QUIPPE HOMO: Repente transit ad nominativum, cum supra dixerit ILLUM, et

V. 6. *Salustius in Catilina* cap. 37.
V. 9. *in Adelphis*] Act. V. sc. 1. v. 5.
V. 14. *Cicero in Catilin.* orat. III. cap. 5. §. 12.

Paupér, cui opera víta erat, rurí fere
Se cóntinebat: íbi agrum de nostró patre
Coléndum habebat: saépe interea míhi senex
Narrábat, se hunc neclégere cognatúm suum:
At quém virum! quem ego víderim in vita óptumum.

V. 16. *Paupér, cui in opere vita erat, rurí fere.*

deest ERAT, quod assumitur ab inferiore. ℨ IAM GRANDIOR: Hic comparativus non habet significationem, qua magis sive minus a positivo significet, ut:

Iam senior, sed cruda deo viridisque senectus.

ℨ QUIPPE HOMO IAM GRANDIOR: Argumentalis narratio dicitur, quae nunc subiecta est ad fidem faciendam et constituendam personam defensoris. Et GRANDIOR, non *grandis*, quasi dicat: qui grandior fuit, quam ut illum adolescens optime nosse posset. ℨ IAM GRANDIOR: Proprie *grandis* ad speciem refertur aetatis, ut *grandis puer* et *grandis virgo*, *grandis natu* senex dicitur.

V. 16. CUI OPERA VITA ERAT: Hic ostendit quam pauper fuerit. Et OPERA septimi casus est, et VITA nominativi. ℨ CUI OPERA VITA ERAT: OPERA pro victu posuit, et OPERA hic ablativus casus est. ℨ RURI FERE: Id est, rūri opera faciendo quaerebat cibum. Et bene addidit FERE. Non enim semper, sed plerumque. ℨ RURI FERE SE CONTINEBAT: Expresse ostendit miseriam hominis, qui in urbe natus interdixerat sibi accessu eius ob pudorem inopiae. Nam hoc significat CONTINEBAT, unde *contenti* dicuntur in malis durantes. Hoc autem veteres faciebant nobiles, cum ad paupertatem redacti essent. ℨ RURI FERE SE CONTINEBAT: Continere se dicitur, qui contra voluntatem se continet.

V. 18. COLENDUM HABEBAT: Virgilius:

Conductaque pater tellure serebat.

ℨ SAEPE INTEREA MIHI SENEX NARRABAT: Miserabiliter et invidiose positum SENEX: et maiore fide NARRABAT dixit, non *querebatur*. Et vide congestionem argumentorum. Et ordo est: SAEPE NARRABAT SENEX HUNC SUUM COGNATUM SE NEGLEGERE. ℨ SAEPE INTEREA MIHI SENEX NARRABAT: Habet misericordiam odiosa narratio.

V. 19. SE HUNC NEGLEGERE COGNATUM SUUM: Ἀμφιβολία. Sed in sensu dissolvitur. ℨ COGNATUM SUUM: Hoc crimen et causa est, quod COGNATUM addidit.

V. 20. AT QUEM VIRUM!: Qualitas iniuriae a dignitate per-

V. 3. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 304.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 520.

GE. Videás te atque illum, ut nárras. PH. I in malám crucem:
Nam ni éum esse existumássem, numquam tám gravis
Ob hanc inimicitias cáperem in vostram fámiliam,
Quam is áspernatur núnc tam inliberáliter.

V. 22. *Nam ni ita eum existumássem, numquam tám gravis.*

sonae. Multi enim tales sunt, ut cognitione abdicandi sint. ¶ QUEM EGO VIDERIM IN VITA OPTIMUM: Modo in vita ac moribus. Et IN VITA, hoc est, cum viveret, et in eo, quod a vivo fit. ¶ QUEM EGO VIDERIM IN VITA OPTIMUM: Modo IN VITA in actu, in moribus.

V. 21. VIDEAS TE ATQUE ILLUM: Melius hoc clare dictum a servo accipimus, ut defendisse dominum videretur. ¶ VIDEAS TE ATQUE ILLUM, UT NARRAS: Hoc est, parem te illi existimo atque illum tibi. An potius servus sciens hanc personam fingi vel certe etiam mortuum hominem induci, male precatur parasito, ut etiam ipse aut nusquam sit, ut fictus, aut pereat, ut mortuus. An sic accipiendum, ut servus submissa voce hoc per iocum dixerit: Tantum in vita te videas optimum, quam fuit ille, quem narras? An sic intelligendum, ut servus hoc dicat: Si optimum est victum opera quaerere et in alieno agro esse, ita te videas atque illum vidisti, quem ad hunc modum narras vivere. Et allusit ad illud, quod ait: QUEM EGO VIDERIM IN VITA OPTIMUM. ¶ VIDEAS TE ATQUE ILLUM: Deest: *Vidisti.* Scit enim illum non vera dicere. ¶ IN MALAM CRUCEM: Adverbialiter, ut *huc viciniae.*

V. 22. NAM NI ITA EUM EXISTIMASSEM: Ut vita optimum iudicarem. ¶ NUMQUAM TAM GRAVES: Hoc non quasi timidus, sed quasi religiosus et fidelis loquitur Phormio.

V. 23. OB HANC: Tamquam praesens sit mulier, de qua lis est, sic demonstrativa particula usus est dicendo HANC. ¶ OB HANC: Id est, pro filia ipsius. ¶ INIMICITIAS CAPEREM: *Capere* dicimus, eum id, quod in nobis est, assumimus. Unde *capere* pro eligendo ponitur.

V. 24. QUAM IS ASPERNATUR: Ordo est: *Ob hanc, quam hic aspernatur.* Ἀπόδοσις. QUAM enim supra revocavit, ad puellam referens, ut:

Quem regno Hesperio fraudo.

Et Salustius: *Nam Syllae dominationem audebat.* Et interpositis quibusdam: *Neque est offensus dominationem Syllae.*

V. 33. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 355.

GE. Pergín hero absenti mále loqui inpuríssume?
PH. Dignum aútem hoc illo est. GE. Áin tandem carcér? DE. Geta.
GE. Bonórum extortor, légum contortór, DE. Geta.
PH. Respónde. GE. Quis homo est? ehém. DE. Tace. GE. Absentí tibi

---

V. 26. *P. Dignum aútem hoc illo est. D. áin tamen, carcér. D. Geta.*

§ QUAM IS ASPERNATUR NUNC TAM INLIBERALITER: *Aspernari* est averti, non solum corpore, sed etiam animo. Aspernari recusare, avertere, non agnoscere. Est autem dictum a sperno. § INLIBERALITER: Apud veteres INLIBERALITER dicebant *factum*, si quis excessisset omne genus maleficii. Sic in Adelphis: *Factum a vobis duriter, immisericorditerque: atque etiam, si est, pater, dicendum magis aperte, inliberaliter.* Vides more αὐξήσεως INLIBERALITER pro magno hic ultimum poni.

V. 25. PERGIN HERO ABSENTI MALE LOQUI: Ἀπόστροφος per παρένθεσιν. MALE LOQUI pro male dicere. Et quaerit Probus, quis ante Terentium dixerit. § INPURISSIME?: Improbissime. § HERO ABSENTI: Argute HERO ABSENTI, ut videatur fidelior, qui defendat absentem, quod praestans argumentum est, id in animo habuisse Getam etiam peregrinante domino.

V. 26. DIGNUM AUTEM HOC ILLO EST: Non negat male loqui, sed hoc esse dignum contendit malo homine. § AIN?: Ἀπόστροφος nota est, quae separat *e* ab *n*, et intermittit *s* litterae sonum. Est enim integrum *Aisne?* § AIN TANDEM, CARCER?: Non carcerarium, sed *carcerem* asperius appellavit. Sic Lucilius:

Carcer vix carcere dignus.

Et *vix* pro non.

V. 27. BONORUM EXTORTOR, LEGUM CONTORTOR: Ingeniose de ipso negotio sunt inventa convitia. § BONORUM EXTORTOR, LEGUM CONTORTOR: Fingit illi crimina de causa et de negotio.

V. 28. RESPONDE: Timuit poeta, ne huius modi vociferatio Getae quasi veram discordiam apud populum fingeret, et ideo facit iam a Phormione ipsum admoneri. § QUIS HOMO EST? HEM: Mire servus finxit se non vidisse senem, ut ea, quae dixerit, in Phormionem sincere dixisse credatur. Et mira dissimulatione addidit HOMO, ut videatur nihil de praesentia domini cogitasse. § ABSENTI TIBI: Tunc fidelis opera est, si

V. 5. *in Adelphis* Act. IV. sc. 5. v. 30.

Te indígnas seque dígnas contumélias
Numquám cessavit dícere hodie. DE. Ohe désine.
Adulèscens, primum abs te hóc bona veniá peto:
Si tíbi placere pótis est, mi ut respóndeas,
Quem amícum tuum ais fuísse istum, explaná mihi:
Et quí cognatum mé sibi esse díceret.
PH. Proinde éxpiscare, quási non nosses. DE Nóssem?
PH. Ita.

V. 30 *Numquám cessavit dícere. D. ohe désine.*
V. 31. *Adulèscens, primum abs te hóc bona venia expeto.*

absens aliquis defendatur. Hoc ergo confirmat velut indicando. Sic in Andria: *O Chreme, per tempus hic advenis, ausculta.*

V. 29. SEQUE DIGNAS CONTUMELIAS: Id est, quas ipse debet audire.

V. 30. DESINE: Imponit silentium Getae, quasi validiora dicturus sit. Et supra *tace* dixit senex. ¶ OHE! DESINE: Hac voce ostendit plus iusto pro se locutum videri Getam. Nam OHE interiectio est satietatem usque ad fastidium designans.

V. 31. ADULESCENS, PRIMUM ABS TE: Est auctoritas haec in senibus, ut qui minoris aetatis fuerint, illos appellatione pueri vel adolescentis vel iuvenis etiam ostendant, ut hoc de nomine illis quidem detrahant, sibi vero auctoritatem attribuant. Sic Virgilius:

O praestans animi iuvenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas.

¶ BONA VENIA: Sine ira, sine discordia.

V. 33. SI TIBI PLACERE POTIS EST: Pro potest. ¶ MIHI UT RESPONDEAS: Bene MIHI, utpote patri adolescentis vel domino Getae vel etiam seni. Et verbum est scrupulose aliquid interrogantium. Sic Virgilius:

Mihique haec edissere vera roganti.

Et:

Dic mihi, Damoeta, cuium pecus?

V. 33. QUEM AMICUM TUUM AIS FUISSE?: AIS dicimus de iis, qui vana loquuntur, *dicere* autem dicimus de iis, qui validiora. ¶ EXPLANA: Manifesta, expone.

V. 34. ET QUI COGNATUM: Qui quomodo, unde.

V. 35. PROINDE EXPISCARE, QUASI NON NOSSES: PRO-

V. 2. *in Andria* Act. III sc. 3. v. 4.
V. 14. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 19.
V. 21. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 149.
V. 23. *Et*] *Virgilius Eclog.* III. v. 1.

DE. Ego mé nego: tu, quí ais, redige in mémoriam.
PH. Eho tú sobrinum tuúm non noras? DE. Énicas:
Dic nómen. PH. Nomen? máxume. DE. Quid núnc taces?
PH. Perii hércle: nomen pérdidi. DE. Hem, quid aís?
PH. Geta,
Si méministi id, quod ólim dictumst, súbiice. Hem,
Non díco: quasi non nóris, temptatum ádvenis.
DE. Egone aútem tempto? GE. Stílpho. PH. Atque adeo quíd mea?
Stilphóst. DE. Quem dixti? PH. Stílphonem, inquam, nóveras?

V. 38. *Dic nómen. P. nomen? D. máxume. quid núnc taces?*

INDE **ita**. Similitudinis adverbium est modo, non coniunctio, ut:

Proinde tona eloquio, solitum tibi.

§ PROINDE EXPISCARE QUASI NON NOSSES: Expiscari est diligentissime quaerere, ubinam pisces lateant. Ergo verbum est tractum a piscatoribus.

V. 36. EGO ME NEGO, TU, QUI AIS: Subauditur ad omnia *nosse*.

V. 37. EHO TU SOBRINUM TUUM: Populari quadam vulgarique fatigatione, utpote scurra, respondit.

V. 38. NOMEN? MAXIME: Falsa non habent memoriam. Hic ergo deest *nescio* vel *necessarium est*. § QUID NUNC TACES?: Urget senex, quia intelligit eum nomen nescire.

V. 40. SUBIICE: Suggere.

V. 41. NON DICO, QUASI NON NORIS, TEMPTATUM: Mire. Nam videtur arte celare id, quod invitus nesciebat.

V. 43. STILPHO: *Σύλληψις*. Nam reddit ad nominativum: EST, utique Stilpho, ut rursus ad accusativum: NOVERAS, Stilphonem scilicet. § STILPHONEM, INQUAM, NOVERAS?: Figura *ἐπιτροχασμός*. Est autem *ἐπιτροχασμὸς* verborum super se invicem effusio, quae sit adversarii causa turbandi, sic Cicero *convitium* et * Virgilius:

Nec longe scilicet hostes
Quaerendi nobis, circumstant undique muros.
Imus in adversos? quid cessas? an tibi Mavors
Ventosa in lingua, pedibusque fugacibus istis
Semper erit?

V. 2. ut] *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 383.
V. 22. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 387.

DE. Neque ego illum noram, néque mi cognatús fuit
Quisquam ístoc nomine. PH. Ítane? non te horúm pudet?
At sí talentum rém reliquissét decem ...
DE. Di tíbi malefaciant. PH. Prímus esses mémoriter
Progéniem vostram usque áb avo atque atavo próferens.
DE. Ita ut dícis. Ego tum quom ádvenissem, quí mihi
Cognáta ea esset, dícerem: itidem tú face.
Cedo, qui ést cognata? GE. Eu nóster, recte: heus tú, cave.
PH. Dilúcide expedívi, quibus me opórtuit
Iudícibus: tum id si fálsum fuerat, fílius
Cur nón refellit? DE. Fílium narrás mihi?
Cuius dé stultitia díci, ut dignumst, nón potest.

¶ STILPHONEM, INQUAM, NOVERAS?: Quasi dicat: Convincam, si neges.

V. 46. AT SI TALENTUM REM RELIQUISSET: Ἀξιόπιστον illud fecit. ¶ AT SI TALENTUM REM RELIQUISSET DECEM: More Romanorum, apud quos hereditas pecuniae erat. TALENTUM autem, quod dixit, more Graecorum admiscuit.

V. 49. ITA UT DICIS: EGO SI TUM ADVENISSEM: Ita sum, inquit, ut dicis, avarus et superbus. Et vide senem de iniuria non agere, quia iustae confidit et nititur causae. Plerumque enim hac constantia animi fulciuntur, qui iuri confidunt. At contra, qui nullo iure freti sunt, litigant et ad iniurias prosiliunt, ut his saltem perturbent adversarium, qui iure non valent. Condono igitur, inquit, tibi omne contumeliae genus. ¶ EGO TUM SI ADVENISSEM: Deest *ad iudicium*, ut sit: *Cum ad iudicium venissem.* ¶ QUI MIHI COGNATA: Qui unde, quo modo.

V. 51. EU NOSTER, RECTE!: Geta sic laudat senem, ut optet vincere Phormionem. ¶ EU NOSTER RECTE!: Plaudit sibi Terentius, supposita persona, quasi recte dixisset.

V. 52. QUIBUS ME OPORTUIT IUDICIBUS: Probavi iudicibus, inquit.

V. 54. FILIUS CUR NON REFELLIT: *Refellere* est arguendo falsum ostendere.

V. 55. CUIUS DE STULTITIA DICI, UT DIGNUM EST: Compendium conviciorum est nihil dignum invenire pro magna iniuria, quod respondeas.

PH. At tú, qui sapiens és, magistratús adi,
Iudícium de eadem caússa iterum ut reddánt tibi,
Quandó quidem solus régnas, et soli licet
Hic de eádem caussa bís iudicium adipíscier.
DE. Etsí mihi facta iniúriast, verúm tamen
Potiús quam litis sécter aut quam te aúdiam:
Itidem út cognata sí sit, id quod léx iubet
Dotém dare, abduce hánc: minas quinque áccipe.
PH. Ahahéh, homo suavis. DE. Quíd est? Num iniquom póstulo?
An ne hóc quidem ego adipíscar, quod ius públicumst?

V. 59. *Hic de eádem causa bis iudicium apiscier.*
V. 64. *P. Ha, ha, haé, homo suavis. D. quid? num iniquom póstulo?*

V. 58. Quando quidem solus regnas: Quoniam regnum solutum legibus est et opprimens libertatem. Sic alibi: *Regnumne hic, Aeschine, possides?*

V. 59. Hic de eadem causa: Hic videlicet apud Athenas, ubi leges, ubi libertas omnibus communis est.

V. 61. Potius quam lites secter aut quam te audiam: Bis posuit quam, quod genus figurae primo ζεύγματι contrarium est, ut in Heautontimorumeno: *Propter quam in summa infamia sum et meo patri minus obsequens.* Item: *Cepi rationem, ut neque tu egeres neque ut hoc posses perdere.*

V. 62. Id quod, lex iubet dotem dare: Id pro ob id.

V. 63. Abduce hanc: minas quinque accipe: Modo id agit, quod reprehendit a filio non esse factum: *Dotem dares, quaereret alium.* Et dotem voluit custodem esse pudoris.

V. 64. Ahaheh: Hic risu destruxit, quod serio intendebat senex. ¶ Homo suavis: Praescriptio, quom iam alterum factum sit, fieri utrumque non posse.

V. 65. An ne hoc quidem adipiscar ego, quod ius publicum est?: Quia enim a lege stat, recitat tantum id, quod scriptum est.

V. 2. *alibi*] *in Adelphis* Act. II. sc. 1. v. 21.
V. 8. *in Heautontimorumeno* Act. II. sc. 3. v. 18.
V. 9. *item*] Ibid. Act. V. sc. 2. v. 11.

PH. Itane tándem, quaeso, item út meretricem ubi abúsus sis,
Mercédem dare lex iúbet ei atque amíttere?
An ut né quid turpe cívis in se admítteret
Proptér egestatem, próxumo iussást dari,
Ut cum úno aetatem dégeret? quod tú vetas.
DE. Ita, próxumo quidem: át nos unde? aut quám ob rem? PH. Ohe,
Actum, áiunt, ne agas. DE. Nón agam? Immo haud désinam,
Donéc perfecero hóc. PH. Ineptis. DE. Síne modo.

V. 66. *P. Itan tándem quaeso, item út meretricem ubi abúsus sis.*
V. 68. *An, ut né quid civis túrpe in sese admítteret.*

V. 66. Itane tandem, quaeso? itidem: Maiora argumenta sunt, quae per interrogationem proferuntur. § Ubi abusus sis: A scripti voluntate. Utimur eum honore, abutimur cum iniuria.

V. 67. Atque amittere: Bene amittere, quia finis cupiditatis amissio est.

V. 68. An, ut ne quid turpe civis in se admitteret: Idoneum testimonium est bonorum esse natalium civem dixisse. Nam apud veteres peregrinae mulieres in meretricum numero habebantur. Sic ipse alibi: *Adeone est demens ex peregrina?* Et alibi: *Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.* Et Parmeno comprobans respondit: *Potest taceri hoc*, id est, meretricem matrem te habuisse. § An, ut ne quid civis turpe in se admitteret: A voluntate.

V. 70. Ut cum uno aetatem degeret?: Quid enim est pudicitia, nisi unius scientia viri?

V. 72. Actum, aiunt, ne agas: Aiunt dicimus, quom proverbium significamus. Acta res est, de qua sententia prolata sit.

V. 73. Donec perfecero hoc: Virgilius:
Donec me flumine vivo
Abluero.

§ Perfecero: Pro perficiam. § Ineptis: Ut a sapientia *sapis* dicimus, ita ab ineptia, *ineptis*. § Sine modo: Haec minantis sunt verba et bene. Imitatus est enim comminantem.

V. 10. *alibi*] *in Andria* Act. III. sc. 1. v. 11.
V. 11. *alibi*] *in Eunucho* Act. I. sc. 2. v. 27.
V. 20. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 719.

PH. Postrémo tecum níl rei nobis, Démipho, est:
Tuus ést damnatus gnátus, non tu. Nám tua
Praetérierat iam ad dúcendum aetas. DE. Ómnia haec
Illúm putato, quae égo nunc dico, dícere:
Aut quídem cum uxore hac ípsum prohibebó domo.
GE. Irátus est. PH. Tute ídem melius féceris.
DE. Itane és paratus fácere me advorsum ómnia,
Infélix? PH. Metuit híc nós, tametsi sédulo
Dissímulat. GE. Bene habent tibi principia. PH. Quín, quod est
Ferúndum, fers: tuis dígnum factis féceris,
Ut amíci inter nos símus. DE. Egon tuam éxpetam
Amícitiam? aut te visum aut auditúm velim?
PH. Si cóncordabis cum ílla, habebis quaé tuam
Senectútem oblectet: réspice aetatém tuam.
DE. Te obléctet: tibi habe. PH. Mínue vero iram. DE. Hóc age:
Satis iám verborumst: nísi tu properas múlierem

V. 75. TUUS EST DAMNATUS GNATUS, NON TU: Ludit Phormio, quum dicit: NON TU, et contemptibiliorem in hac causa sibi senem, quam Antiphonem fuisse dicit, simulque aetatem illius esse despectam. ¶ TUUS EST DAMNATUS GNATUS, NON TU: Pro voluntate contendentis est prolatio sententiae.

V. 77. ILLUM PUTATO, QUAE EGO NUNC DICO, DICERE: Definitive respondit.

V. 78. CUM UXORE HAC: Id est, tali.

V. 79. TUTE IDEM MELIUS FECERIS: Locus est hic, ut ostendat Phormio de compacto egisse cum Antiphone. ¶ TUTE IDEM MELIUS FECERIS: Quidam sic intelligunt: TUTE IDEM MELIUS FECERIS, ut senex potius exeat, quam eiiciat filium. Artificiose autem loquitur Phormio, ut adimat suspicionem seni consensionis et conniventiae inter parasitum et filium.

V. 81. SEDULO: Sine dolo, instanter.

V. 82. DISSIMULAT: Fingit, mentitur. ¶ QUIN QUOD EST FERENDUM, FERS: Cur non, inquit, accommodas necessitati voluntatem?

V. 86. QUAE TUAM SENECTUTEM OBLECTET: Non *te*, sed SENECTUTEM TUAM.

V. 88. MINUE VERO IRAM: Contemnentis est dissuadere iracundiam. ¶ HOC AGE: Annuentis est.

Abdúcere, ego illam eiíciam: dixi, Phórmio.
PH. Si tu íllam adtigeris sécus, quam dignum est líberam,
Dicám tibi inpingam grándem: dixi, Démipho.
Si quíd opus fuerit, heús, domo me. GE. Intéllego.

V. 90. Dixi, Phormio: Dixi solent dicere perorata causa.

V. 92. Dixi, Demipho: Mire comminationem et ferocitatem eius imitatus est simili verbo.

V. 93. Si quid opus fuerit: Haec repentina discessio habet aliquam maiorem litigaturi denuntiationem. Et bene breviter, ne multiloquio infringeretur superior comminatio.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

DEMIPHO. GETA. HEGIO. CRATINUS. CRITO.

DE. Quantá me cura et sóllicitudine ádficit
Gnatús, qui me et se hisce ínpedivit núptiis!
Neque mi ín conspectum pródit, ut saltém sciam,
Quid de hác re dicat quídve sit senténtiae.
Abi tu vise redierítne iam an nondúm domum.
GE. Eó. DE. Videtis quo ín loco res haéc siet:
Quid ágo? dic, Hegio. HE. Égo? Cratinum cénseo,
Si tíbi videtur. DE. Díc, Cratine. CRA. Méne vis?
DE. Te. CRA. Ego quae ín rem tuam sint, éa velim faciás: mihi
Sic hóc videtur: quód te absente hic fílius
Egít, restitui in íntegrum, aequom est ét bonum:
Et id ínpetrabis. Díxi. DE. Dic nunc, Hégio.

V. 5. *Abi, vise redierítne iam an nondúm domum.*
V. 7. *Quid ágo? dic, Hegio. H. égo? Cratinus, cénseo.*
V. 9. *Ego quae ín rem tuam sint, éa velim faciás: mihi.*
V. 11. *Egít, restitui in íntegrum aequom esse ác bonum.*

V. 1. QUANTA ME CURA ET SOLLICITUDINE AFFICIT GNATUS: Cura est in spe bonorum, sollicitudo in metu malorum. ¶ QUANTA ME CURA ET SOLLICITUDINE: Haec deliberativa est, in qua tres advocati sunt, quorum unus suadet, alter dissuadet, tertius, qui se alterutri addere debuisset, eius modi sententiam dicit, ut rursum deliberatione opus esse videatur.

V. 7. EGO CRATINUM CENSEO: Potest EGO subdistingui, ut subaudiatur: *Ego dicam.*

V. 9. QUAE IN REM TUAM SINT: Bene principio ἀπὸ τῆς THOλKIS * KAITOY συμβουλεύοντος benevolentiam suam commendavit et sic consilium dedit.

V. 11. AEQUUM EST: Ab honesto. ¶ ET BONUM: Ab utili.

V. 12. ET ID IMPETRABIS: A possibili. Et breviter deliberativae tres locos tetigit, iustum, utile et possibile.

HE. Ego sédulo hunc dixísse credo: vérum ita est,
Quot hómines, tot senténtiae: suus cuíque mos.
Mihi nón videtur, quód sit factum légibus,
Rescíndi posse: et túrpe inceptum est. DE. Díc, Crito.
CRI. Ego ámplius delíberandum cénseo:
Res mágna est. HE. Num quid nós vis? DE. Fecistís probe:
Incértior sum múlto, quam dudúm. GE. Negant
Redísse. DE. Frater ést exspectandús mihi:
Is quód mi dederit de hác re consilium, íd sequar.
Percóntatum ibo ad pórtum, quoad se récipiat.
GE. At ego Ántiphonem quaéram, ut quae acta hic sínt sciat.
Set eccum ípsum video in témpore huc se récipere.

V. 16. *Rescíndi posse: et túrpe inceptu est. D. díc, Crito.*
V. 21. *Is quód mihi de hac re déderit consilium, íd sequar.*

V. 13. EGO SEDULO HUNC DIXISSE CREDO: Artificiose personam defendit sententiam reprehensurus, ne, si inimicus sit, adimat auctoritatem sententiae suae. ¶ VERUM ITA EST: Subiunxit locum ἀποκρίσεως oratoriae, ut invidiae contra dicturus occurreret.

V. 15. MIHI NON VIDETUR: A possibili. ¶ QUOD SIT FACTUM LEGIBUS: Hic alio ordine locos suasoriae tetigit, primum a possibili, secundum ab honesto.

V. 16. ET TURPE INCEPTUM EST: Ab honesto. Utilitatem autem praetermisit per artem, quae, ubi non potest fieri, frustra spectatur.

V. 18. RES MAGNA EST: Causa ampliandi sententiam.

V. 19. INCERTIOR SUM MULTO, QUAM DUDUM: Ex tribus enim unus suasit, alter dissuasit, tertius nihil dixit.

V. 24. IN TEMPORE HUC SE RECIPERE: Εὐκαίρως. Salustius: *Maximeque ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi.*

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

ANTIPHO. GETA.

Énimvero, Antiphó, multimodis cum ístoc animo es vituperandus:
Itane hinc abiisse ét vitam tuám tutandam aliís dedisse?
Álios tuam rem crédidisti mágis, quam tete, animádversuros?
Nam útut erant alia, ílli certe, quaé nunc tibi domíst, consuleres,
Né quid propter tuám fidem decépta pateretúr mali,
Cuíus nunc miserae spés opesque súnt in te uno omnés sitae.

V. 2. *Ítane te hinc abísse et vitam tuám tutandam aliís dedisse?*
V. 5. *Né quid propter tuám fidem decépta potiretúr mali.*

V. 1. ENIMVERO, ANTIPHO, MULTIS MODIS CUM ISTHOC ANIMO: CUM ISTHOC ANIMO: pro huius animi. Ennius:
Optima cum pulcris animis Romana iuventus.
V. 2. ITANE HINC ABIISSE ET VITAM TUAM: Ἐν ὑποκρίσει, ut:
Invidisse deos, patriis ut redditus oris.
Coniugium optatum et pulcram Calydona viderem.
Et:
Servon fortunas meas me commisisse futili?
V. 3. ALIOS TUAM REM: Ab infinitivo ad indicativum transitum fecit. ¶ CREDIDISTI: Pro putasti.
V. 5. PATERETUR MALI: Legitur et POTIRETUR, quia *potiri τῶν μέσων* fuit. Plautus:
Hostium potitus est.
V. 6. SPES OPESQUE SUNT: Haec quidem de his sunt, quae amant iungi. ¶ SPES OPESQUE SUNT: Ut: *Res fortunaeque.*

V. 4. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 270.
V. 7. *Et*] *in Andria* Act. III. sc. 5. v. 3.
V. 12. *Plautus Epid.* Act. IV. sc. 1. v. 35.

GE. Et quídem, here, nos iam dúdum hic te absentem incusamus, qui ábieris.
AN. Te ipsúm quaerebam. GE. Sét ea caussa níhilo magis defécimus.
AN. Loquere, óbsecro, quonam in loco sunt rés et fortunaé meae?
Num quíd patri subolét? GE. Nil etiam. AN. Ecquíd spei porrost? GE. Néscio. AN. Ah.
GE. Nisi Phaédria haud cessávit pro te eníti. AN. Nil fecít novi.
GE. Tum Phórmio itidem in hác re, ut aliis, stréuuum hominem praébuit.
AN. Quid is fécit? GE. Confutávit verbis ádmodum iratúm patrem.
AN. Eu, Phórmio. GE. Ego quod pótui porro. AN. Mí Geta, omnis vós amo.
GE. Síc habent princípia sese, ut díco: adhuc tranquílla res est.
Mánsurusque pátruum pater est, dum húc adveniat. AN. Quíd eum? GE. Ut aibat,
De eíus consilio sése velle fácere, quod ad hanc rem ádtinet.

V. 10. *Num pátri quid subolet?. G. nil etiam. A. ecquid speii porrost? G. néscio. A. ah.*
V. 13. *A. Quid is fécit? G. Confutávit verbis ádmodum iratúm senem.*
V. 16. 17. *Mánsurusque pátruum pater est, dum húc adveniat. A. quid eum? G. id aibat*
De eius consilio vélle sese fácere, quod ad hanc rem áttinet.

V. 7. QUI ABIERIS: Mollius, quam FUGERIS.

V. 8. SET EA CAUSA: Quia abieris.

V. 10. NUM QUID PATRI SUBOLET: Conniventia sua et Phormionis dicit.

V. 13. CONFUTAVIT VERBIS: Convicit, ut si diceret: Refutavit. Sed *refutatio* in rem est, *confutatio* in personam.

V. 14. EGO QUOD POTUI PORRO: De se mediocriter per ἔλλειψιν moraliter satis. ¶ EGO QUOD POTUI PORRO: Ordine: primo dominum, post Phormionem, ultimum se posuit.

AN. Quantúm metus est mihi venire huc núnc salvom patruúm, Geta.
Nam pér eius unam, ut aúdio, aut vivam aút moriar senténtiam.
GE. Phaédria tibi adést. AN. Ubinam? GE. Eccum ab suá palaestra exít foras.

V. 18. *A. Quántus metus est mihi, venire huc sálvom nunc patruúm, Geta?*
V. 19. *Nám de eius una, ut aúdio, aut vivam aút moriar senténtia.*
V. 20. *G. Phaédria tibi adest. A. úbinamst? G. eccum ab suá palaestra exít foras.*

V. 18. Huc salvum nunc patruum, Geta: Non optat salvum patruum venire, secundum Apollodorum, et ostendit non congruere salutem eius cum commodo suo. An non dicit malum esse et incommodum sibi, sed tantum magni terroris plenum adventum patrui?

V. 20. Ab sua palaestra exit foras: Bene palaestram eius dixit lenonis domum, in qua est exercitus amator assidue. Plautus Bacchidibus:

Homo adolescens
Penetrem huius modi in palaestram, ubi damnis desudascitur?

V. 8. *Plautus Bacchid.* Act. I. sc. I. v. 82.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

PHAEDRIA. DORIO. ANTIPHO. GETA.

PH. Dório!
Audi, óbsecro. DO. Non aúdio. PH. Parúmper. DO. Quin omítte me.
PH. Aúdi quod dicam. DO. Át enim taedet iam aúdire eadem mílies.
PH. Át nunc dicam, quód lubenter aúdias. DO. Loquere, aúdio.
PH. Néqueo te exoráre, ut maneas tríduum hoc? Quo núnc abis?
DO. Mirábar, si tu míhi quidquam adferrés novi.
AN. Heí metuo lenónem, ne quid suó suat capiti. GE. Ídem ego vereor.
PH. Nón mihi credis? DO. Háriolare. PH. Sín fidem do. DO. Fábulae.

V. 1. 2. *Dório, audi óbsecro. D. non aúdio. P. parúmper. D. quin omitte me.*
V. 3. *Aúdi quid dicam. D. át enim taedet iam aúdire eadem milies.*
V. 6. 7. *D. Mirábar si tu míhi quicquam adferrés novi. A. ei. Metuó lenonem, né quid. GE. suo capití fuat.*

V. 1. DORIO, AUDI, OBSECRO: Haec scaena in petitione est, quae saepe admittit deliberativae locum. ¶ DORIO, AUDI, OBSECRO: Sunt qui sic legant, ut DORIO Phaedria dicat, AUDI leno, OBSECRO iterum Phaedria.

V. 2. QUIN OMITTE ME: QUIN modo corripiendi vel imperandi vim habet, ut:

Quin âge.

V. 7. HEI METUO LENONEM, NE QUID SUO SUAT CAPITI: Deest *mali*. SUAT autem appingat atque affigat. ¶ HEI METUO LENONEM, NE QUID SUO SUAT CAPITI: *Ἀποσιώπησις· Διὰ τὸν εὐφημισμὸν* SUO CAPITI dixit, quum dicturus esset, Phaedriae, ut:

Dardaniique rogum capitis.

V. 6. *ut*] *Virgilius Eclog.* III. v. 52.
V. 10. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 640.

PH. Féneratum istúc beneficium púlcre tibi dicés. DO. Logi.
PH. Créde mihi, gaudébis factò: vérum hercle hoc est. DO. Sómnia.
PH. Éxperire, nón est longum. DO. Cántilenam eamdém canis.
PH. Tu mihi cognatus, tú parens, tu amícus, tu . . . DO. Gárri modo.
PH. Ádeon ingenio ésse duro te átque inexorábili,
Út neque misericórdia neque précibus mollirí queas?
DO. Ádeon te esse incógitantem atque ínpudentem, Phaédria,
Út phaleratis díctis ducas me ét meam ductes grátiis?
AN. Míseritumst. PH. Hei véris vincor. GE. Quám uterque est similís sui.
PH. Neque, Antipho alia quom óccupatus ésset sollicitúdine,
Tum hoc ésse mi obiectúm malum? AN. Ah, quid ístuc autem est, Phaédria?

V. 12. *P. Tú cognatus, tú parens, tu amícus, tu. D. garrí modo.*
V. 13. *D. Ádeon te esse incógitantem atque ínprudentem, Phaédria.*
V. 18. 19. *P. Néque, Antipho alia cum óccupatus ésset sollicitúdine,*
Tum hóc esse mi obiectúm malum? A. {ah, quid ístuc autem est, Phaédria?

V. 9. FENERATUM: Ab utili. ℐ FENERATUM ISTUC BENEFICIUM TIBI: Id est mihi a te feneratum.

V. 10. VERUM HERCLE HOC EST: Bene ipse dictum suum confirmavit.

V. 11. CANTILENAM EANDEM CANIS: Ita dicit, ut: *Vetus et vulgata cantio.*

V. 12. TU MIHI COGNATUS: Ab honesto. ℐ TU PARENS, TU AMICUS, TU: Secunda *ἀποσιώπησις*.

V. 16. PHALERATIS DICTIS: Honestis atque ornatis, quia dixit: *Tu mihi cognatus, tu parens.* Et quasi leno irridet honestatem et despicit.

V. 17. MESERITUM EST: *Εἰρωνεία.* ℐ HEI VERIS VINCOR: Hoc sibi dicit adolescens.

V. 18. NEQUE, ANTIPHO ALIA QUUM OCCUPATUS ESSET SOLLICITUDINE: Hoc dolet Phaedria, quod in eadem re laboravit Antipho, id est, in amore, quodque amare contigerit. ℐ NEQUE ANTIPHO ALIA: Minore aliqua sollicitudine, quam haec est, quam nunc gerit. An ALIA praeter hanc, quam de me gerit? Ordo et sensus hic est: Neque tum esse mihi hoc obiectum malum, quum

PH. Ó fortunatíssume Antipho. AN. Égone? PH. Cui quod amás domist:
Néc cum huius modi umquam úsus venit, út conflictarés malo.
AN. Mín domist? Immo, íd quod aiunt, aúribus teneó lupum.
Nám neque quo pacto á me amittam néque uti retineám scio.
PH. Ípsum istuc mi in hóc est. AN. Eia, né parum lenó sies:
Núm quid hic confécit? PH. Hicine? Quód homo inhumaníssumus:
Pámphilam meam véndidit. GE. Quid? véndidit? AN. Ain véndidit?
PH. Véndidit. DO. Quam indígnum facinus, áncillam aere emptám suo.
PH. Néqueo exorare, út me maneat ét cum illo ut mutét fidem,
Tríduum hoc: dum id, quód est promissum ab amícis, argentum aúfero.
Sí non tum dedero, únam praeterea hóram ne oppertús sies.
DO. Óbtunde. AN. Haud longum íd, quod orat, Dório: exorét sine.
Ídem hic tibi, quod béne promeritus fúeris, conduplicáverit.

V. 23. [*Nam neque quo pacto a me amittam: neque, uti retineam, scio.*]
V. 30. *Sí non tum dedero, únam praeterea hóram ne oppertús siet.*
V. 31. *D. Óptume. A. haut longúmst quod orat, Dório: exorét sine.*

Antipho alia sollicitudine esset occupatus levi quapiam, non hac de nuptiis, quae est gravissima.

V. 21. UMQUAM USUS VENIT: Opus aut necesse fuit.

V. 21. AURIBUS TENEO LUPUM: Graecum proverbium: *Τῶν ὤτων ἔχω τὸν λύκον· οὔτ᾽ ἔχειν οὔτ᾽ ἀφεῖναι δύναμαι.*

V. 24. NE PARUM LENO SIES: *Ἔλλειψις.* Deest enim *vereris?*

V. 27. AERE EMPTAM SUO: Bene SUO, quasi de tertia persona.

DO. Vérba istaec sunt. AN. Pámphilamne hac úrbe privarí sines?
Túm praeterea horúnc amorem dístrahi poterín pati?
DO. Néque ego, neque tu. GE. Dí tibi omnes íd, quod es dignús, duint.
DO. Égo te conplurís advorsum ingénium meum mensís tuli,
Póllicitantem et níl ferentem, fléntem: nunc contra ómnia haec,
Réppери qui dét neque lacrumet: dá locum melióribus.
AN. Cérte hercle ego si sátis conmemini, tíbi quidem est ólim dies,
Quam ád dares huic, praéstituta. PH. Fáctum. DO. Num ego istúc nego?
AN. Iam éa praeteriit? DO. Nón, verum haec ei ántecessit. AN. Nón pudet
Vánitatis? DO. Mínume, dum ob rem. GE. Stérculinum. PH. Dório.
Itane tandem fácere oportet? DO. Síc sum: si placeo, útere.

V. 40. *Quoád dares huic, praéstituta. P. fáctum. D. num ego istúc nego?*

V. 32. CONDUPLICAVERIT: Coniunctivum pro indicativo, id est, *conduplicabit*. Hoc est aliter: *Feneratum istuc beneficium pulcre tibi dices.*

V. 37. NIHIL FERENTEM, FLENTEM: *Ὁμοιοτέλευτον* usitatum veteribus.

V. 39. TIBI QUIDEM OLIM EST DIES: Hic OLIM futuri temporis. Nam leno de accipienda ab adolescente pecunia diem constituerat, et inventa meliori condicione anticipaverat tempus cum adolescente praescriptum.

V. 41. IAM EA PRAETERIIT?: Interrogative pronuntiandum. ¶ NON, VERUM EI HAEC ANTECESSIT: Urbane leno: HAEC ANTECESSIT, ut alii putant, meretrix vendita, ut alii, dies, qua lenoni constitutum fuit. An aperte leno perfidus mentitur? Unde sequitur: *Non pudet vanitatis?* Ergo plus est ANTECESSIT, quam praeteriit. ¶ NON PUDET VANITATIS?: Apparet supra lenonem de perfidia anticipati temporis esse confessum.

AN. Sícine hunc decipis? DO. Ímmo enimvero, Ántipho, hic me décipit.
Nam híc me huius modi scíbat esse: ego húnc esse aliter crédidi.
Íste me feféllit: ego isti níhilo sum aliter ác fui.
Sét utut haec sunt, támen hoc faciam: crás mane argentúm mihi
Míles dare se díxit: si mihi príor tu adtuleris, Phaédria,
Meá lege utar, út potior sit, quí prior ad dandúmst. Vale.

V. 44. *A. Sícine hunc decipis? D. ímmo enimvero hic, Ántipho, me décipit.*
V. 49. *Meá lege utar; út sit potior, príor ad dandum qui ést. Vale.*

V. 48. MEA LEGE UTAR: Lenonia scilicet, in qua semper commodum est prius, quam fides.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

PHAEDRIA. ANTIPHO. GETA.

PH. Quíd faciam? Unde ego núnc tam subito huic árgentum inveniám miser:
Cuí minus nihilo est? quód hic si pote fuísset exorárier
Triduum hoc, promíssum fuerat. AN. Ítane hunc patiemúr, Geta,
Fíeri miserum, quí me dudum, ut díxti, adiuverit cómiter?
Quín, quom opus est, beneficium rursum ei éxperiemur réddere?
GE. Scío equidem hoc esse aéquom. AN. Age ergo, sólus servare húnc potes.
GE. Quíd faciam? AN. Inveniás argentum. GE. Cúpio: set id unde, édoce.
AN. Páter adest hic. GE. Scío: set quid tum? AN. Ah, díctum sapientí sat est.
GE. Ítane? AN. Ita. GE. Saue hércle pulcre suádes: etiam tu hínc abis?

V. 2. *Cuí minus nihilo est? quód si hinc pote fuísset exorárier.*
V. 4. *Fíeri miserum, quí me dudum, ut díxti, adiurit cómiter?*
V. 5. *Quín, cum opus est, benefícium rursum ei éxperimur réddere?*
V. 9. *G. Ítan ais? A. ita. G. sane hércle pulchre suádes: etiam tu hínc abis?*

V. 1. QUID FACIAM?: *Οἰκονομία* ad futurum exitum comoediae.

V. 2. MINUS NIHILO: Ὑπερβολή.

V. 4. ADIUVERIT: Secundum *u* pronuntiari debet. ¶ ADIUVERIT COMITER?: COMITER veteres dixerunt *παρὰ τὸ κόσμος*.

V. 7. QUID FACIAM?: Comiter. Quamvis uterque intelligat quid alteruter dicat, dissimulat tamen.

V. 9. ETIAM TU HINC ABIS?: ....

Nón triumpho, ex núptiis tuis sí nil nanciscór mali:
Ni étiam nunc me huius caússa quaerere ín malo iubeás crucem?
AN. Vérum hic dicit. PH. Quíd? ego vobis, Géta, alienus sum? GE. Haúd puto:
Séd parumne est, quod ómnibus nunc nóbis suscensét senex,
Ni ínstigemus étiam, ut nullus lócus relinquatúr preci?
PH. Álius ab oculís meis illam in ígnotum abducét locum? hem.
Tum ígitur dum licét dumque adsum, lóquimini mecum, Ántipho:
Cóntemplaminí me. AN. Quamobrem? aut quídnam facturú's, cedo?
PH. Quóquo hinc asportábitur terrárum, certum est pérsequi
Aút perire. GE. Dí bene vortant, quód agas: pedetemptím tamen.
AN. Víde, si quid opis pótes adferre huic. GE. Sí quid? quid? AN. Quaere, óbsecro,
Né quid plus minúsve faxit, quód nos post pigeát, Geta.
GE. Quaéro: salvos ést, ut opinor: vérum enim metuó malum.
AN. Nóli metuere: úna tecum bóna mala tolerábimus.
GE. Quántum opus est tibi argénti? loquere. PH. Sólae trigintá minae.

V. 11. *Ni étiam nunc me huius caúsa quaerere in malo iubeás malum.*
V. 16. *Quín igitur, dum licet dumque adsum, lóquimini mecum, Ántipho.*
V. 20. *A. Vide opis si quid pótes adferre huic. G. sí quid? quid? A. quaere óbsecro.*
V. 24. *G. Quántum est opus argénti, eloquere. P. sólae trigintá minae.*

V. 11. NI ETIAM NUNC ME HUIUS CAUSA QUAERERE IN MALO IUBEAS CRUCEM: Quasi dicat: In malo aliud malum.
V. 14. RELINQUITUR PRECI: Bene PRECI.
V. 19. PEDETEMPTIM: Caute: a pedibus et temptando. ¶ PEDETEMPTIM TAMEN: Hoc quidem sic accipiunt, tamquam Getae dicat Antipho, ut caute aggrediatur senem fallere.

GE. Trígintа! Hui percárast, Phaedria. PH. Ístaec vero vílis est.
GE. Áge, age, inventas réddam. PH. O lepidum. GE. Aufér te hinc. PH. Iam opus est. GE. Iám feres:
Sét opus est mi Phórmionem ad háuc rem adiutorém dari.
AN. Praéstost: audacíssume oneris quídvis inpone, ét feret:
Sólus est homo amíco amicus. GE. Eámus ergo ad eum ócius.
AN. Núm quid est quod operá mea vobis ópus sit? GE. Nihil, verum ábi domum,
Ét illam miseram, quam ego nunc intus scío esse exanimatám metu,
Cónsolare. Céssas? AN. Nihil est, aéque quod faciám lubens.
PH. Quá via istuc fácies? GE. Dicam in itínere: modo te hinc ámove.

V. 26. *G. Áge, age, invéntas reddam. P. o lepidum. G. auférte. P. iam opust. G. iám feres.*
V. 33. *Quá via istuc fácies? G. dicam in ítere: modo te hinc ámove.*

V. 25. Ista vero vilis est: Amatoric.
V. 30. Solus est homo amico amicus: *Παροιμία.* Apollodorus: *Μόνος γε ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους.*

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

DEMIPHO. CHREMES.

Quid? quá profectus caússa hinc es Lemnúm, Chreme?
Addúxtin tecum fíliam? CH. Non. DE. Quíd ita non?
CH. Postquám videt me eius máter esse hic díutius:
Simul aútem non manébat aetas vírginis
Meam néclegentiam: ípsam cum omni família
Ad mé profectam esse aíbant. DE. Quid illic tám diu
Quaeso ígitur commorábare, ubi id audíveras?
CH. Pol mé detinuit mórbus. DE. Unde? aut quí?
CH. Rogas?
Senéctus ipsast mórbus: sed venísse eas
Salvás audivi ex naúta, qui illas véxerat.
DE. Quid gnáto obtigerit me ábsente audistín, Chreme?
CH. Quod quídem me factum cónsili incertúm facit:
Nam hanc cóndicionem sí cui tulero extrário:
Quo pácto aut unde míhi sit, dicundum órdine est.
Te mihi fidelem esse aéque atque egomet súm mihi
Scibam: ílle si me aliénus adfiném volet,
Tacébit, dum intercédet familiáritas:
Sin spréverit me, plús, quam opus est scitó, sciet.

V. 1. QUID? QUA PROFECTUS CAUSA: Haec est narratio simplex.

V. 9. SENECTUS IPSA EST MORBUS: Apollodorus: *Τὸ γῆράς ἐστιν αὐτὸ νόσημα.*

V. 13. HANC CONDICIONEM SI CUI TULERO: *Κυριολογία,* quia *ferre condicionem alicui* dicimus.

V. 15. TE MIHI FIDELEM ESSE AEQUE: Mire admixtum ante completam sententiam de extraneo: TE MIHI FIDELEM ESSE ETC.

V. 17. TACEBIT, DUM INTERCEDET FAMILIARITAS: Incertum, quando proditum iri se dicat, ante an post nuptias.

Vereórque, ne uxor áliqua hoc resciscát mea.
Quod sí fit, ut me excútiam atque egrediár domo,
Id réstat. Nam ego meórum solus súm meus.
DE. Scio ita ésse: et istaec míhi res sollicitúdinist:
Neque défetiscar umquam úsque adeo experírier,
Donéc tibi id, quod póllicitus sum, effécero.

V. 20. Ut me excutiam: Legitur et excutiat.
V. 21. Meorum solus sum meus: Apollodorus: 'Εγὼ γάρ εἰμι μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός.
V. 24. Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero: Virgilius:

Donec me flumine vivo
Abluero.

V. 27. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 719.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

GETA.

GE. Ego hóminem callidiórem vidi néminem,
Quam Phórmionem. Vénio ad hominem, ut dícerem,
Argéntum opus esse, et íd quo pacto fíeret.
Vix dúm dimidium díxeram, intelléxerat:
Gaudébat: me laudábat: quaerebát senem:
Dis grátias agébat, tempus síbi dari,
Ubi Phaédriae se osténderet nihiló minus
Amícum se esse, quam Ántiphoni. Hominem ád forum
Iussi ópperiri: eo me ésse adducturúm senem.
Set eccum ípsum. Quis est ultérior? attat Phaédriae
Pater vénit. Set quid pértimui autem bélua?
An quía, quos fallam, pro úno duo sunt míhi dati?
Commódius esse opínor duplici spe útier.
Petam hínc, unde a primo ínstitui: is si dát, sat est:
Si ab éo nil fiet, tum húnc adoriar hóspitem.

V. 7. *Ubi Phaédriaï osténderet nihiló minus.*

V. 2. VENIO AD HOMINEM: Venuste repetitum HOMINEM.
V. 15. HUNC ADORIAR HOSPITEM: Astute HOSPITEM de eo, qui supervenit: nomen aptum imprudenti rerum atque alieno ab earum scientia. Salustius: *Vitam sicuti peregrinantes transegere etc.*

V. 4. *Salustius Catil.* cap. 2.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

ANTIPHO. GETA. CHREMES. DEMIPHO.

A. Exspécto, quam mox récipiat sesé Geta:
Set pátruom video cúm patre adstantem: heí mihi,
Quam tímeo, adventus húius quo inpellát patrem.
GE. Adibo hósce. O salve, nóster Chreme. CH. Salvé, Geta.
GE. Veníre salvom vólupest. CH. Credo. GE. Quíd agitur?
CH. Multa ádvenienti, ut fít, nova hic conplúria.
GE. Ita: de Ántiphone audístin quae facta? CH. Ómnia.
GE. Tun díxeras huic? Fácinus indignúm, Chreme,
Sic círcumiri. DE. Id cum hóc agebam cómmodum.
GE. Nam hercle égo quoque id quidem ágitans mecum sédulo,
Invéni, opinor, rémedium huic rei. CH. Quíd, Geta?

V. 4. *G. Adíbo: o salve, nóster Chreme. CH. salvé, Geta.*

V. 1. Exspecto, quam mox recipiat sese Geta: Ad errorem cumulandum persona Antiphonis interponitur, ut ei adaucto metu amittendae uxoris maior vis fiat repentinae laetitiae.

V. 5. Volup est: Hoc volup nomen est, ut *hoc facul.* Sic enim veteres per *ἀποκοπὴν* loquebantur.

V. 6. Compluria: Secundum regulam locutus est. Nam *hoc complure* et *haec compluria.* ¶ Nova hic compluria: Sic veteres, quod nostri dempta syllaba *complura* dicunt. Sic Cato originum secundo: *Fama hoc loco compluria.* Cicero in Protagora: *Confirmandi genera compluria.* Credo, quia veteres *hoc plure*, non *hoc plus* dicebant.

V. 9. Commodum: Commoda aestimatio est temporis. ¶ Commodum: Tantum, quod. Lucilius: *Quod mihi commodum est, aut uda vestimenta deposueram.*

DE. Quod rémedium? GE. Ut abii ábs te, fit forte ób viam
Mihi Phórmio. CH. Qui Phórmio? GE. Is qui istám. CH. Scio.
GE. Visum ést mi, ut eius témptarem senténtiam:
Prendo hóminem solum. Cúr non, inquam, Phórmio,
Vidés, inter vos sic haec potius cúm bona
Ut cónponantur grátia, quam cúm mala?
Herus líberalis ést et fugitans lítium.
Nam céteri quidem hércle amici omnés modo
Uno óre auctores fuére, ut praecipitem hánc daret.
AN. Quid hic coéptat aut quo evádet hodie? GE. An légibus.
Datúrum poenas díces, si illam eiécerit?
Iam id éxploratumst: eía, sudabís satis,
Si cum íllo inceptas hómine: ea eloquéntia est.
Verúm pono esse víctum eum: at tandém tamen
Non cápitis eius res ágitur, set pecúniae.
Postquam hóminem his verbis séntio mollírier:
Solí sumus nunc híc, inquam, eho, quid vís dari
Tibi ín manum, ut herus hís desistat lítibus:
Haec hínc facessat, tú molestus né sies.

V. 14. *G. Visum ést mi, ut eius temptárem prius senténtiam.*
V. 16. *Vidémus inter nós haec potius cúm bona.*
V. 26. *Non cápitis ei res ágitur, set pecúniae.*
V. 28. *Solí sumus nunc, ínquam, hic: eho, quid vís dari.*
V. 29. *Tibi ín manum, erus ut hís desistat lítibus.*

V. 13. IS QUI ISTAM: Ἀποσιώπησις tertia. Deest *obtrusit nobis* aut *defendit* aut quid tale.

V. 18. FUGITANS LITIUM: Genitivo casui vim nominis habet FUGITANS iunctum, accusativo vim tantum participii. ¶ FUGITANS LITIUM: Quasi quod vult in domino facere, id iam in eo esse dicit, praeparans hominem ad contemptum pecuniae, quae poscetur statim.

V. 28. DARI TIBI IN MANUM: Datur ei in manum, qui separatim accipit sine arbitro aut interprete, ut praevaricator aut iudex corruptus.

V. 30. HAEC HINC FACESSAT: Pro *hinc se faciat*, id est, abeat, ut: *Huc se faciat*, huc accedat, significat. ¶ HAEC HINC FACESSAT: Pro cedat, alias *faciat*. Ergo duas res signi-

AN. Satin ílli di sunt própitii? GE. Nam sát scio,
Si tu áliquam partem aequí bonique díxeris,
Ut est ílle bonus vir, tría non conmutábitis
Verba hódie inter vos. DE. Quís te istaec iussít loqui?
CH. Immó non potuit mélius pervenírier
Eo, quó nos volumus. AN. Óccidi. CH. Perge éloqui.
GE. Á prímo homo insaníbat. DE. Cedo, quid póstulat?
GE. Quid? nímium quantum lúbuit. CH. Dic. GE. Si
quís daret
Taléntum magnum. DE. Immó malum hercle, ut níl pudet?
GE. Quod díxi adeo eii: quaéso, quid si fíliam
Suam únicam locáret? parvi réttulit
Non súscepisse: invénta est quae dotém petat.
Ut ad paúca redeam ac míttam illius inéptias,
Haec dénique eius fuít postrema orátio:
Ego, ínquit, iam a princípio amici fíliam,
Ita ut aéquom fuerat, vólui uxorem dúcere.
Nam míhi veniebat ín mentem eius incómmodum,
In sérvitutem paúperem ad ditém dari:
Set mi ópus erat, ut apérte tibi nunc fábuler,

V. 38. *G. Quid? nimium quantum. C. quántum? dic. G. siquís daret.*
V. 47. *Nam mihi venibat ín mentem eius incómmodi.*

ficat hoc unum verbum. An HINC FACESSAT proverbialiter, quasi *hinc faciat*. Plautus: *Argentum hinc facite*, *Huc te fac* dicitur pro huc accede.

V. 32. ALIQUAM PARTEM: Etsi non totum, vel aliquam partem.

V. 33. TRIA NON COMMUTABITIS VERBA HODIE INTER VOS: Sic dicebant iurgium significantes. Proprie: *Verba commutare* est, quod altercari dicimus.

V. 38. QUID? NIMIUM QUANTUM LIBUIT: Apud quosdam diversae personae cum verbis singulis.

V. 41. PARVI RETTULIT: Nihil interfuit vel parum interfuit, id est, nihil profuit.

V. 42. NON SUSCEPISSE: INVENTA EST, QUAE DOTEM PETAT: In Graeca fabula senex hoc dicit: *Quid interest me non suscepisse filiam, si modo dos dabitur alienae?*

V. 49. SET MIHI: *Παρένθεσις* prima. ¶ SET MIHI OPUS ERAT: Inductio doli est. Nam ante quam petat, petendi causam ingerit.

Aliquántulum quae adférret, qui dissólverem
Quae débeo. Et etiám nunc, si volt Démipho
Dare, quántum ab hac accípio quae sponsást mihi,
Nullám mihi malim, quam ístanc uxorém dari.
AN. Utrúm stultitia fácere ego hunc an málitia
Dicám, scientem an ímprudentem, incértus sum.
DE. Quid si ánimam debet? DE. Áger oppositust pígnori
Ob décem minas, inquit. DE. Áge, age iam ducát, dabo.
GE. Aedículae item sunt ób decem alias. DE. Oíoï.
Nimiúmst. CH. Ne clama: pétito hasce a mé decem.
GE. Uxóri emunda ancíllulast: tum plúscula
Supelléctile opus est: ópus est sumptu ad núptias:
His rébus sane póne, inquit, decém minas.
DE. Sescéntas proinde scríbito iam mihi dicas:

V. 57. *Ob décem mnas, inquit. D. áge, age; iam ducát: dabo.*
V. 58. *G. Aediculae item sunt ób decem álias. D. oieï.*
V. 59. *Nimiúmst. C. Ne clama: pétito illasce a mé decem.*
V. 60. *G. Uxóri emunda ancíllast: tum autem plúscula.*
V. 62. *His rébus alias póne sane, inquit, decem.*

V. 50. QUAE ADFERRET, QUI DISSOLVEREM: Quia si opum causa habendarum dotatam quaereret, minor esset necessitas captandae opulentioris. Aes alienum addidit, cui rei nihil opponi potest.

V. 52. AB HAC ACCIPIO, QUAE SPONSA EST MIHI: Mire ACCIPIO: non *accepturus sum*. Et definitivum modum ponit, ne de summa dotis supersit disputatio.

V. 54. UTRUM STULTITIA FACERE: Παρέλκον tertium. Hoc idem enim valet UTRUM, quod *an*.

V. 55. DICAM, SCIENTEM AN IMPRUDENTEM: Ἀντίθετον secundum. Nam scienti imprudentem reddidit.

V. 56. QUID SI ANIMAM DEBET?: Graecum proverbium: *Τί δέ; εἰ τὴν ψυχὴν ὀφείλει.* ¶ AGER OPPOSITUS EST PIGNORI OB DECEM MINAS: Astute non protinus *triginta minas* dixit, sed paulatim colligit, ut partibus congestis in summa senex minus gravetur. Nam si semel diceret, deterreret parcissimum senem. Denique auditis decem minis, statim respondet: *Dabo*. Conceduntur ab alio decem, de reliquis decem minis superest dubitatio. Nam difficilis est ad dandum.

V. 61. SUMPTU AD NUPTIAS: *Opus est* subauditur.

V. 62. PONE SANE, INQUIT, DECEM MINAS: Bene SANE quasi plus quiddam exigat, sed hoc contentus sit.

V. 63. SEXCENTAS PROINDE SCRIBITO IAM MIHI DICAS: Perspicere hinc licet consuetudinem utriusque sermonis. Nam Apol-

Nil do: ínpuratus me ílle ut etiam irrídeat?
CH. Quaeso, égo dabo, quiésce: tu modo fílius
Fac ut íllam ducat, nós quam volumus. AN. Heí mihi:
Geta, óccidisti mé tuis falláciis.
CH. Mea caússa eiicitur: me hóc est aequom amíttere.
GE. Quantúm potest me cértiorem, inquít, face:
Si illám dant, hanc ut míttam, ne incertús siem:
Nam illí mihi dotem iám constituerúnt dare.
CH. Iam accípiat: illis répudium renúntiet:
Hanc dúcat. DE. Quae quidem íllis res vortát male.
CH. Oppórtune adeo argéntum nunc mecum ádtuli,
Fructúm, quem Lemni uxóris reddunt praédia.
Inde súmam: uxori tíbi opus esse díxero.

---

lodorus *μυρίας* dixit pro multis. Et ut apud Graecos *μύρια*, ita apud nos *sexcenta* dicere pro multis usitatum est. Cicero: *Sexcenta possum decreta proferre.*

V. 68. MEA CAUSA EIICITUR: ME HOC AEQUOM EST AMITTERE: Ratio cur ipse viginti dare debeat minas, dante Demiphone decem.

V. 69. QUANTUM POTES, ME CERTIOREM: Festinat Geta. Scit enim dixisse lenonem: *Mea lege utar, ut potior sit, qui prior ad dandum est.*

V. 73. QUAE QUIDEM ILLI RES VORTAT MALE!: Non desinit poeta ostendere avaritiam Demiphonis, qui nec ideo libenter fert dari aliquid Phormioni, quia sic commodum ei est. Virgilius:

Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus haedos.

V. 74. ARGENTUM MECUM ADTULI: Comicum, argentum praesto est, et causa additur, cur praesto et unde sit. Simul iracundiae uxoris et iurgio praeparatur locus.

V. 75. FRUCTUM, QUEM LEMNI ETC.: Et LEMNI et LEMNO legitur. ¶ REDDUNT PRAEDIA: *Σχῆμα ἐπεξήγησις.* Et proprie de fructu REDDUNT.

V. 76. ID SUMAM: Non FRUCTUM, sed argentum. ¶ ID SUMAM: Impendam, unde et *sumptus* dictus. ¶ UXORI TIBI OPUS ESSE DIXERO: Bene ESSE, non *fuisse*, ne iam repetendum videretur. ¶ OPUS ESSE DIXERO: Adiunctivum pro pronuntiativo, ut in Eunucho: *Perculeris iam tu me.*

V. 3. *Cicero accus.* lib. I. cap. 47. §. 125.
V. 13. *Virgilius Eclog.* IX. v. 6.
V. 25. *in Eunucho*] Act. II. sc. 3. v. 88.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

ANTIPHO. GETA.

AN. Geta. GE. Hém. AN. Quid egisti? GE. Émunxi argentó senes.
AN. Satín id est? GE. Nescio hércle: tantum iússus sum.
AN. Eho, vérbero, aliud míhi respondes ác rogo?
GE. Quid érgo narras? AN. Quíd ego narrem? Operá tua
Ad réstim mi quidem rés redit planíssume:
Ut té quidem omnes di deaeque, superi íuferi,
Malís exemplis pérdant. Hem, si quíd velis,
Huic mándes, quod quidem récte curatúm velis,
Quíd minus utibile fuít, quam hoc ulcus tángere
Aut nóminare uxórem? Iniecta est spés patri,
Posse íllam extrudi: cédo nunc porro, Phórmio,
Dotém si accipiet, úxor ducenda ést domum:
Quid fíet? GE. Non enim dúcet. AN. Novi. Céterum
Quom argéntum repetent, nóstra caussa scílicet

V. 2. *A. Satin ést id? G. nescio hércle, tantum iússus sum.*
V. 6. *Ut té quidem omnes, di deae, superi, inferi.*
V. 8. *Huic mándes, qui te ad scópulum e tranquillo aúferat.*

V. 1. EMUNXI ARGENTO SENES: Mire quum e contrario dicatur *emunctus homo* elegans et facetus, ut Horatius de Lucilio: *Facetus, emunctae naris*, inquit.
V. 2. SATISNE ID EST?: Hoc est: Idne tibi videtur satis esse ad miserias meas? An quasi εἰρωνικῶς dicit, ut dicere solemus: *Bene habet nunc*, aut: *Fecisti certe, quod debuisti.* Ideo autem subambigue locutus est, ut nequaquam posset aliter interpretari Geta, qui respondebit: *Nescio hercle: tantum iussus sum.* ¶ SATIN ID EST?: Id est, recte est?
V. 10. ULCUS TANGERE: TANGERE proverbiale: non εἰρωνικῶς dixit.

V. 2. *Horatius Sermonum* lib. I. sat. 4. v. 8.

In nérvom potius íbit. GE. Nihil est, Ántipho,
Quin mále narrando póssit depravárier.
Tu id quód boni est excérpis: dicis quód mali est.
Audí nunc contra iám: si argentum accéperit,
Ducénda est uxor, út ais: concedó tibi.
Spatiúm quidem tandem ádparandis núptiis,
Vocándi, sacrificándi dabitur paúllulum:
Intérea amici, quód polliciti súnt, dabunt.
Inde íste reddet. AN. Quám ob rem aut quid dicét?
GE. Rogas?
Quot rés post illa mónstra evenerúnt mihi?
Intróiit in aedis áter alienús canis:
Anguís per inpluvium décidit de tégulis,
Gallína cecinit: ínterdixit háriolus:
Harúspex vetuit ánte brumam autém novi
Negóti incipere: quaé caussast iustíssuma.

V. 26. *Anguis in inpluvium décidit de tégulis.*
V. 28. 29. *Arúspex vetuit: ánte brumam autém novi.*
Negóti nihil incípere causa et sóntica.

V. 16. IN NERVUM POTIUS IBIT: Decipiet: proverbio tracto a sagittariis, quum vis conatusque tendentis arcum non in volatum teli, sed in ruptionem nervi expetit.

V. 18. TU ID, QUOD BONI EST, EXCERPIS: Honeste EXCERPIS dixit. Et attende quem ad modum dicat *excerpi bona*, quibus non utatur.

V. 28. GALLINA CECINIT: Observatum est, in qua domo gallina canat, superstitem marito esse uxorem. ¶ INTERDIXIT HARIOLUS: HARIOLUS est, qui divina mente vaticinatur. Dictus HARIOLUS, quasi *fariolus*, a fatis et a fando, quum *f* pro *h* et item *h* pro *f* in multis locutionibus ponatur. An quod imitantur aspirationem in exhalando? Nam halitu solent excludere velut mortalem animam, ut divinam recipiant. Unde et vocem eius modi dabant, quae est OE: quod OE sonus exhalandi vim praestat.

V. 29. HARUSPEX VETUIT: HARUSPEX ab haruga nominatur. Nam *haruga* dicitur hostia ab hara, in qua concluditur et servatur. Hara autem est, in qua pecora includuntur. Plautus:

Rusticus, hircus, hara,

Mostellaria. ¶ ANTE BRUMAM AUTEM: Irrisit homines Teren-

V. 19. *Plautus in Mostellaria* Act. I. sc. I. v. 39.

Haec fient. AN. Ut modo fiant. GE. Fient: mé vide.
Pater éxit: abi, dic ésse argentum Phaédriae.

---

tius, quibus religio sit aggredi negotium aliquod diebus decrescentibus. ¶ ANTE BRUMAM: Quod ante brumam dies decrescere incipiant.

V. 31. FIENT: ME VIDE: Respice, id est, vultus mei fiduciam. Graeci sic quidem, quia nullum periculum est. Nam aliter Latini: ME VIDE, quia in iure suam promittit et interponit fidem, quod nos dicimus: *Me habes.* ¶ ME VIDE: Respice.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

DEMIPHO. GETA. CHREMES.

DE. Quiétus esto, inquam: égo curabo, né quid verborúm duit:
Hoc témere numquam amíttam ego a me, quín mihi testis ádhibeam,
Cui dém, quam ob rem dem, cónmemorabo. GE. Ut caútus est, ubi níhil opust?
CH. Atque íta opus facto est: át matura, dúm lubido eadem haéc manet:
Nam si áltera illaec mágis instabit, fórsitan nos reíciat.
GE. Rem ipsám putasti. DE. Dúc me ad eum ergo. GE. Nón moror. CH. Ubi hoc égeris.
Transíto ad uxorém meam, ut convéniat hanc prius, quam hínc abit:
Dicát eam dare nos Phórmioni núptum, ne suscénseat:
Et mágis esse illum idóneum, qui ipsí sit familiárior:

V. 4. *Atqui íta opus facto est, ét mature, dúm libido eadem haéc manet.*
V. 9. *Et mágis esse illum idóneum, ipsi quí sit familiárior.*

V. 1. QUIETUS ESTO, INQUAM: EGO CURABO: QUIETUS, id est, securus: ab eo, quod praecedit, id, quod sequitur.
V. 3. UT CAUTUS EST, UBI NIHIL OPUS EST: Consulit, inquit, quem ad modum detur, ubi omnino dare non debuerit, si quidem argentum Phaedriae detur sub nomine Phormionis.
V. 4. DUM LIBIDO EADEM HAEC MANET: Bene *lubidinem* posuit pro voluntate hominis incerti ac levis.
V. 5. FORSITAN NOS REIICIAT: Mulierem scilicet. An vere nos, id est, negotium nostrum et condicionem?
V. 6. REM IPSAM PUTASTI: Pro disputasti modo.

Nos nóstro officio nón digressos ésse: quantum is vóluerit
Datùm ésse dotis. DE. Quíd tua, malum, id réfert? CH. Magni, Démipho.
DE. Non sátis est tuum te offícium fecisse, sí non id fama ádprobat?
CH. Volo ipsius quoque voluntáte hoc fieri, né se eiectam praédicet.
DE. Idem égo istuc facere póssùm. CH. Mulier múlieri magis cónvenit.
DE. Rogábo. CH. Ubi illas núnc ego reperíre possim cógito.

V. 10. *Nos nóstro officio nil degressos: quántum is voluerít dari.*
V. 12. *Non sátis est tuum te officium facere, fáma si id non ádprobat.*
V. 14. *CH. Mulier múlieri magis cóngruet.*
V. 15. *D. Rogábo. C. ubi ego illas núnc iam reperíre possim, cógito.*

V. 10. QUID TUA, MALUM, ID REFERT?: MALUM interiectio, et est ordo: QUID TUA ID REFERT? ¶ MAGNI, DEMIPHO: Nota responsum contra *quid refert?* non ad *quid* relatum. Et quaere quo modo dicatur: *Quid mea? quid tua?* An deest *ad*, ut sit: *Ad mea* aut *ad tua?*

V. 15. ILLAS REPERIRE: Filiam et uxorem.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

SOPHRONA. CHREMES.

SO. Quíd agam? quem mi amícum iuveniam mísera? aut quo consília haec referam?
Aút unde auxiliúm petam?
Nám vereor, hera ne ób meum suasum indígna iniuria ádficiatur:
Íta patrem adulescéntis facta haec tólerare audió violenter.
CH. Nám quae haec anus est, éxanimata a frátre quae egressást meo?
SO. Quod ut fácerem, egestas me ínpulit: quom scírem infirmas núptias
Hasce ésse, ut id consúlerem, interea víta ut in tutó foret.

V. 1. 2. *S. Quid agam? quem mi amicum misera inveniam, quo consilia haec referam, atque*
Unde mi auxilium petam?
V. 3. *Nám vereor, era ne ób meum suasum indigne iniuria ádficiatur.*

V. 4. AUDIO VIOLENTER: Quod Graeci dicunt δεινῶς.
V. 5. NAM QUAE HAEC ANUS EST: Ἀναστροφὴ, ut:
Nam quis te, iuvenum confidentissime, nostras etc.
Sed figura haec apta commotis est aliqua re nova. ¶ A FRATRE: Pro a domo fratris, ut: *Iam proximus ardet Ucalegon.*
V. 6. EGESTAS ME IMPULIT: Venialis status.
V. 7. INTEREA VITA UT IN TUTO FORET: Compensativa qualitas.

V. 2. *ut*] *Virgilius Georg.* lib. IV. v. 445.
V. 5. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 311.

CH. Cérte edepol, nisi me ánimus fallit aút parum prospíciunt oculi,
Meaé nutricem gnátae video. SO. Néque ille investigátur. CH. Quid agam?
SO. Qui ést eius pater. CH. Ádeo, maneo, dum haéc, quae loquitur, mágis cognosco?
SO. Quód si eum nunc reperíre possim, níhil est quod vereár. CH. East ipsa:
Cónloquar. SO. Quis hic lóquitur? CH. Sophrona. SO. Ét meum nomen nóminat?
CH. Réspice ad me. SO. Di, óbsecro vos, éstne hic Stilpho? CH. Nón. SO. Negas?
CH. Cóncede hinc a fóribus paullulum istórsum sodes, Sóphrona:
Ne me ístoc posthac nómine adpellássis. SO. Quid? non óbsecro es,
Quem sémper te esse díctitasti? CH. 'St. SO. Quid has metuís fores?
CH. Conclúsam hic habeo uxórem saevam: vérum istoc de nómine:
Eo pérperam olim díxi, ne vos fórte inprudentés foris
Effútiretis; átque id porro aliqua úxor mea rescísceret.

V. 10. *S. Qui éius pater est. C. ádeo? an maneo, dum haéc quae loquitur, mágis cognosco?*
V. 14. *C. Cóncede hinc a fóribus paulum istórsum sodes, Sóphrona.*
V. 17. 18. *C. Conclúsam hic habeo uxórem saevam. vérum istoc me nómine*
Eo pérperam olim díxi, ne vos fórte inprudentés foris.

V. 8. NISI ME ANIMUS FALLIT AUT PARUM PROSPICIUNT OCULI: Docte Terentius. Nam visa vel corporis vel animi sunt, hoc est, rationis vel sensus.

V. 12. MEUM NOMEN: Mire suum nomen illa agnoscit, hic dissimulat.

V. 14. PAULULUM ISTORSUM: Nunc PAULULUM adverbium est loci, alias nomen.

V. 16. QUEM SEMPER TE ESSE DICTITASTI?: ESSE pro nominari antiquorum more dixit.

V. 17. CONCLUSAM HIC HABEO UXOREM SAEVAM: Illaturus SAEVAM, bene CONCLUSAM praetulit, ut si diceret, feram.

V. 19. EFFUTIRETIS: Eloqueremini, evacuaretis, exinaniretis. EFFUTIRETIS ab eo, quod est, effundere.

SO. Istóc pol nos te hic ínvenire míserao numquam pótuimus.
CH. Eho díc mihi, quid reí tibi est cum família hac, unde éxis?
Ubi illaé sunt? SO. Miseram me. CH. Hém, quid est? vivúntne? SO. Vivit gnáta:
Matrem ípsam ex aegritúdine hac miserám mors consecúta est.
CH. Male fáctum. SO. Ego autem, quae éssem anus desérta, egens, ignóta,
Ut pótui, nuptum vírginem locávi huic adulescénti,
Harúm qui est dominus aédium. CH. Antiphónine? SO. Hem, illi ipsi.
CH. Quid! duásne is uxorés habet. SO. Au obsecro: únam ille quidem hanc sólam.
CH. Quid illam álteram, quae dícitur cognáta? SO. Haec ergost. CH. Quíd ais?
SO. Conpósito factumst, quó modo hanc amáns habere pósset

V. 22. *Ubi íllae? S. miseram me. C. hém, quid est? vivúntne.*
V. 23. *Matrem ípsam ex aegritúdine miserám mors consecúta est.*
V. 26. *Harúm qui est dominus aédium. C. Antiphónine? S. isti inquam ípsi.*
V. 27. *C. Quid? duásne is uxorés? S. au, obsecro, únam ille quidem hanc sólam.*

Translatio est a vase, *futili* nomine, quod patulo ore, fundo acuto instabile, nihil prorsus cóntinet, unde *futilis* dicitur eius modi, ut nihil intra se contineat et semper inanis sit.

V. 23. Ex aegritudine: Infirmitate ac morbo. ¶ Ex aegritudine miseram mors consecuta est: Bene moderatus est, ut neque nimis aegre ferat neque rursum ἀπαθὴς sit. Et haec est οἰκονομία, ne in eadem urbe duae uxores plus mali ex sollicitudine afferant Chremeti, quam ex alterius morte tristitiae. Neque in comoedia possunt nimis miserabiles mortes esse, ne res in tragoediam transeat.

V. 24. Deserta, egens, ignota: Singula pronuntianda sunt. Argumenta enim haec ad venialem statum proferuntur.

V. 29. Composito factum est: Sic veteres, nos: *Ex composito*, ut:

Composito rumpit vocem et me destinat arae.

V. 14. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 129.

Sine dóte. CH. Di vostrám fidem, quam saépe forte témere
Evéniunt, quae non aúdeas optáre! Offendi advéniens,
Quicúm volebam atque út volebam, cónlocatam gnátam:
Quod nós ambo opere máxumo dabámus operam ut fieret:
Sine nóstra cura, máxuma sua cúra haec sola fécit.
SO. Nunc quíd opus facto sít, vide: pater ádulescentis vénit:
Eumque ánimo iniquo hoc óppido ferre áiunt. CH. Nil periclist.
Set pér deos atque hominés, meam esse hanc cáve resciscat quísquam.
SO. Nemo éx me scibit. CH. Séquere me: intus cétera audiémus.

V. 32. *Quicúm volebam atque út volebam, filiam locátam.*
V. 34. [*Sine nostra cura maxima, sua cura haec sola fecit*].

V. 31. QUAE NON AUDEAS OPTARE: Pro: Quae non audeat quis, ut: *Facile pro eunucho probes.* ¶ OFFENDI ADVENIENS: Pro quom advenissem, ut:
Ipse nemus linquens patrium saltusque Lycaei.
quia Latina lingua deficit hac declinatione.
V. 34. HAEC SOLA FECIT: Si HIC legerimus, Antiphonem intelligimus: si HAEC, Sophronam.
V. 37. SET PER DEOS: Adiurationis genus est.

V. 3. *ut*] *Virgilius Georg.* lib. I. v. 16.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

DEMIPHO. GETA.

DE. Nostrápte culpa fácimus, ut malós expediat ésse,
Dum nímium dici nós bonos studémus et benígnos:
Ita fúgias, ne praetér casam, quod áiunt. Nonne id sát erat,
Accípere ab illo iniúriam? etiam argéntumst ultro obiéctum,
Ut sít qui vivat, dum áliud aliquid flágiti confíciat.
GE. Planíssume. DE. Iis nunc praémium est, qui récta prava fáciunt.
GE. Veríssume. DE. Ut stultíssume quidem ílli rem gessérimus.
GE. Modo ut hóc consilio póssiet discédi, ut istam dúcat.
DE. Etiámne id dubiumst? GE. Haúd scio hercle, ut homóst, an mutet ánimum:
DE. Hem! mútet autem? GE. Néscio: verúm, si forte, díco.

V. 1. *Nostrápte culpa facimus, ut malis expediat ésse.*
V. 9. *D. Etiam ídne dubiumst? G. haút scio hercle, ut homóst, an mutet ánimum.*

V. 3. Ita fugias, ne praeter casam: Proverbium: *Ita fugito, ne praeter casam.* Hoc est, ne praetereas casam tuam, quae sit tibi tutissimum receptaculum: aut ita fugias, ne praeter casam, ubi custodiri magis et prehendi fur et mulctari verberibus potest: aut verbum erat ipsius custodis furem exagitantis et interea prohibentis, ne ante casam transeat, ne in praetereundo etiam inde aliquid rapiat. Queritur de se senex, qui, dum avari infamiam fugeret, in stulti reprehensionem incidisset.

V. 5. Dum aliud aliquid: Vetuste. ¶ Modo ut hoc consilio possit discedi, ut istam ducat: Ne poeniteat dominum pecuniam dedisse, terrorem servus iniecit.

DE. Ita fáciam, ut frater cénsuit: ut uxórem eius huc addúcam,
Cum ista út loquatur. Tú, Geta, abi: praenúntia hanc ventúram.
GE. Argéntum inventumst Phaédriae: de iúrgio silétur:
Provísum est, ne in praeséntia haec hinc ábeat: quid nunc pórro?
Quid fiet? in eodém luto haesitás: vorsura sólves,
Geta: praésens quod fuerát malum, in diem ábiit: plagae eréscunt,
Nisi próspicis. Nunc hínc domum ibo, ac Pháninm edocébo,
Ne quíd vereatur Phórmionem aut eíus oratiónem.

V. 11. *D. Ita fáciam, ut frater cénsuit, ut uxórem huc eius addúcam.*
V. 15. 16. *Quid fiet? in eodem haésitas luto: vorsura sólvis.
Praeséns quod fuerat, in diem malum ábiit: plagae créscunt.*
V. 18. *Nequíd vereatur Naústratam, neque eius oratiónem.*

V. 15. VORSURA SOLVES: Creditorem mutas. ¶ VORSURA SOLVES: *Vorsuram facere* dicitur, qui aes alienum ex aere alieno solvit. Dicitur etiam *vorsuram facere*, cum minore fenore acceptam quis pecuniam maiore occupat.
V. 16. PRAESENS QUOD FUERAT MALUM IN DIEM ABIIT: *Ὑποφορά.* ¶ PLAGAE CRESCUNT: *Ἀνθυποφορά.*

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

DEMIPHO. NAUSISTRATA. CHREMES.

DE. Agedum, út soles, Nausístrata, fac illa út placetur nóbis:
Ut suá voluntate, íd quod est faciúndum, faciat. NAU. Fáciam.
DE. Paritér nunc opera me ádiuves, ac ré dudum opituláta es.
NAU. Factúm volo: at pol mínus queo viri cúlpa, quam me dignumst.
DE. Quid aútem? NAU. Quia pol meí patris bene párta indiligénter
Tutátur. Nam ex his praédiis taléntа argenti bína
Statím capiebat. Vír viro quid praéstat? DE. Binan quaéso?
NAU. Ac rébus vilióribus multo, tamen talenta bína. DE. Hui!
NAU. Quid haéc videntur? DE. Scílicet. NAU. Virúm me natum véllem:

V. 3. *D. Paritér nunc opera me ádiuvas, ac ré dudum opituláta es.*
V. 7. *Capiébat statim: hem vír viro quid praéstat? D. bina quaéso?*
V. 8. *Ac rébus vilióribus, tamén duo talénta. D. hui.*

V. 1. AGEDUM, UT SOLES, NAUSISTRATA: Divitis uxoris de marito licentius conquerentis haec allocutio est cum dispositione futurarum turbarum.

V. 3. AC DUDUM RE OPITULATA ES: Supra enim dixerat Chremes: *Id sumam: uxori tibi opus esse dixero.*

V. 7. STATIM CAPIEBAT: STATIM perpetuo, aequaliter et quasi uno statu. Plautus:

Ita statim stant signa.

Et habet primam longam: quando autem significat aliud, primam brevem habet.

V. 7. *Plautus Amphitr.* Act. I. sc. I. v. 120.

Ego osténderem. DE. Certó scio. NAU. Quo pácto? DE. Parce, sódes,
Ut póssis cum illa: né te adulescens múlier defetíget.
NAU. Faciam, út iubes: set meúm virum abs te exíre video. CH. Ehém, Démipho,
Iam illí datum est argéntum? DE. Curavi ilico. CH. Nollém datum:
Hei, vídeo uxorem: péne plus, quam sát erat. DE. Cur nollés, Chreme?
CH. Iam récte. DE. Quid tu? ecquíd locutus cum ísta es, quam ob rem hanc dúcimus?
CH. Transégi. DE. Quid ait tándem? CH. Abduci nón potest. DE. Qui nón potest?
CH. Quia utérque utrique est córdi. DE. Quid istuc nóstra? CH. Magni: praéter haec,
Cognátam conperi ésse nobis. DE. Quíd? deliras. CH. Síc erit:
Non témere dico: rédii mecum in mémoriam. DE. Satin sánus es?
NAU. Au, óbsecro, cave ne ín cognatam pécces. DE. Non est. CH. Né nega.
Patris nómen aliud díctum est: hoc tu errásti. DE. Non norát patrem?
CH. Norát. DE. Cur aliud díxit? CH. Numquamne hódie concedés mihi
Neque intélleges? DE. Si tú nil narras. CH. Pérgis? NAU. Miror quíd [hoc] siet.
DE. Equidem hércle nescío. CH. Vin scire? At íta me servet Iúppiter,
Ut própior illi, quam égo sum ac tu homo némost. DE. Di vostrám fidem:
Eámus ad ipsam: una ómnis nos aut scíre aut nescire hóc volo. CH. Ah!
DE. Quid ést? CH. Itan parvam míhi fidem esse apút te? DE. Vin me crédere?

V. 11. *Ut póssis cum illa; né adulescens múlier te fatíget.*
V. 23. *Neque intélleges? D. si tú nil narras. C. pérgis? N. miror qui hóc siet.*

Vin sátis quaesitum mi ístuc esse? Age, fíat: quid? illa fília
Amíci nostri quíd futurumst? CH. Récte. DE. Hánc igitur, míttimus?
CH. Quid ni? DE. Illa maneat? CH. Sic. DE. Ire igitur tíbi licet, Nausístrata.
NAU. Sic pól commodius ésse in omnis árbitror, quam ut coéperas,
Manére hanc. Nam perlíberalis vísast, quom vidí, mihi.
CH. Quid istúc negotist? DE. Iámne operuit óstium? DE. Iam. CH. O Iúppiter!
Di nós respiciunt: gnátam inveni núptam cum tuo fílio. DE. Hem!
Quo pácto id potuit? CH. Nón satis tutus ést ad narrandum híc locus.
DE. At tu íntro abi. CH. Heus, ne fílii quidem hoc nóstri resciscánt volo.

V. 36. *D. At tu íntro abi. C. heus, ne filii quidem nóstri hoc resciscánt volo.*

V. 28. VIN SATIS QUAESITUM: Hoc totum pro una persona quidem legunt. ¶ FILIA AMICI NOSTRI: Hoc est, tua.

V. 31. COMMODIUS ESSE IN OMNES: Et circa illum, qui duxit, et circa illam, quae ducta est, et circa te, 5 socerum.

V. 32. PERLIBERALIS VISA EST, QUUM VIDI, MIHI: Ordo est: PERLIBERALIS VISA EST MIHI.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

ANTIPHO.

AN. Laetús sum, ut meae res sése habent, fratri óbtigisse quód volt.
Quam scítumst! eius modí parare in ánimo cupiditátes,
Quas, quóm res advorsaé sient, paúllo mederi póssis.
Hic símul argentum répperit, curá sese expedívit:
Ego núllo possum rémedio me evólvere ex his túrbis,
Quin si hóc celetur, ín metu; sin pátefit, in probró sim.
Neque mé domum nunc réciperem, ni mi ésset spes osténta
Huiúsce habendae. Sét ubinam Getam ínvenire póssum,
Ut rogém, quod tempus cónveniundi pátris me capere iúbeat?

V. 8. 9. *Huiúsce habendi. sét ubinam Getam ínvenire póssim? Rogem, quód conveniundi patris me tempus capere iúbeat.*

V. 1. Laetus sum: Antiphonis persona est.

V. 2. Parare in animo: Vetuste additum est animo. Ennius in sexto:

Sed quid ego hic animo lamentor?

V. 3. Quum res adversae sient: Quum desideratae fuerint, id est, quum harum penuria fuerit.

V. 6. Si hoc celetur, in metu: Ἀνακόλουθον quartum. Nam cum proposuisset: Si hoc celetur, intulit: Sin patefit. § In probro siem: Apud patrem scilicet.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

PHORMIO. ANTIPHO.

PH. Argéntum accepi: trádidi lenóni: abduxi múlierem:
Curávi, propria ea Phaédria ut poterétur. Nam emissa ést manu,
Nunc úna mihi res étiam restat, quae ést conficiunda, ótium
Ab sénibus ad potándum ut habeam. Nam áliquot hos sumám dies.
AN. Set Phórmiost: quid aís? PH. Quid? AN. Quidnam núnc facturust Phaédria?
Quo pácto satietátem amoris áit se velle absúmere.
PH. Vicíssim partis tuás acturus ést. AN. Quas? PH. Ut fugitét patrem:
Te suás rogavit rúrsum ut ageres: caússam ut pro se díceres:
Nam pótaturus ést apud me: ego me íre senibus Súnium
Dicam ád mercatum, ancíllulam emptum, quám dudum dixít Geta:
Ne, quom híc non videant mé, conficere crédant argentúm suum.
Set óstium concrépuit abs te. AN. Vide, quí egrediatúr. PH. Getast.

V. 7. *P. Vicíssim partis tuás acturust. A. quás? P. Ut fugitét patrem.*
V. 10. *Dicam ád mercatum, ancíllulam emptum dúdum quam dixit Geta.*

V. 1. Argentum accepi: Iactantia hic inducitur Phormionis, qui in omni scaena, prout in se iactatur, insultat.
V. 2. Propria ea Phaedria: Virgilius in I:
Connubio iungam stabili propriamque dicabo.
V. 7. Vicissim partes tuas acturus est: Secundum illud, quod dictum est: *Tradunt operas mutuas.*
V. 8. Te suam rogavit rursum ut ageres: *Partem* iterum subaudiamus, et est *ζεῦγμα* a superiore.
V. 9. Senibus: Ob fallaciam mire exsultat.

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 77.

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

GETA. ANTIPHO. PHORMIO.

GE. Ó fortuna, o fórs fortuna, quántis commoditátibus,
Quám subito meo hero Ántiphoni ope véstra hunc onerastís 'diem!
AN. Quídnam hic sibi volt? GE. Nósque amicos eíus exonerastís metu.
Sét ego nunc mihi césso, qui non húmerum hunc onero pállio,
Atque hominem propero íuvenire, ut haéc quae contigerínt sciat?
AN. Núm tu intellegís, hic quid narret? PH. Núm tu? AN. Nil. PH. Tantúmdem ego.
GE. Ád lenonem hinc íre pergam: ibi núnc sunt. AN. Heus, Geta. GE. Hém tibi:
Núm mirum aut novom ést revocari, cúrsum quom institeris? AN. Geta.
GE. Pérgit hercle: númquam tu odio tuó me vinces. AN. Nón manes?

V. 2. *Quám desubito ero Ántiphoni ope véstra hunc onerastís diem.*
V. 6. *A. Núm tu intellegís, quid hic narret? P. núm tu? A. níl. P. tantúndem ego.*
V. 8. *Núm novom aut mirúmst revocari, cúrsum cum institerís? A. Geta.*
V. 9. *G. Pérgin? hercle númquam hodie odio tú me vinces. A. nón manes?*

V. 1. O FORS FORTUNA: FORTUNA dicta est incerta res, FORS FORTUNA eventus fortunae bonus. ¶ FORS FORTUNA: Aliud FORTUNA est, aliud FORS FORTUNA. Nam FORS FORTUNA est, cuius diem festum colunt, qui sine arte aliqua vivunt: huius aedes trans Tiberim est.
V. 4. HUNC ONERO PALLIO: Recte, quia palliata fabula est, non togata.
V. 9. PERGIT HERCLE: Potest distingui hic PERGIT et coniuncte legi: HERCLE NUMQUAM TU ODIO TUO ME VINCES.

GE. Vápula. AN. Id quidem tíbi iam fiet, nísi resistis, vérbero.
GE. Fámiliariórem oportet ésse hunc: minitatúr malum.
Sét isne est quem quaero, án non? Ipsust. Cóngredere actutúm. AN. Quid est?
GE. O ómnium, quantum ést qui vivont, hómo hominum ornatíssume:
Nám sine controvérsia ab dis sólus diligere, Ántipho.
AN. Ita velim: set quí istuc credam ita ésse, mihi dicí velim.
GE. Sátin est, si te délibutum gaúdio reddo? AN. Énicas.
PH. Quín tu hinc pollicitátiones aúfer, et quod férs, cedo. GE. Oh!
Tú quoque aderas, Phórmio? PH. Aderam: sét tu cessas? GE. Áccipe, hem
Út modo argentúm tibi dedimus áput forum, rectá domum
Súmus profecti: intérea mittit hérus me ad uxorém tuam.
AN. Quám ob rem? GE. Omitto próloqui. Nam níhil ad hanc rem est, Ántipho.
Úbi in gynaeceum íre occipio, púer ad me adcurrít Mida:
Póne adprehendit pállio: resupínat. Respició: rogo,
Quám ob rem retineát me. Ait esse vétitum intro ad heram accédere.
Sóphrona modo frátrem huc, inquit, sénis introduxít Chremem,
Eúmque nunc esse íntus cum illis: hóc ubi ego audivi, ád fores

---

V. 13. *G. O ómnium, quantum ést qui vivont, hóminum homo ornatíssume.*
V. 19. *Út modo argentúm tibi dedimus áput forum, recta ád Chremem.*

V. 10. [VAPULABIS: Ideo ποτοτελετονο.] ¶ ID TIBI QUIDEM IAM FIET: Id, quod sibi dici audivit, minitatur. Et est conveniens error festinanti.

V. 14. SINE CONTROVERSIA: Sine ambiguitate.

V. 16. SI TE DELIBUTUM GAUDIO REDDO?: Ad animum transtulit, quod est corporis. Nam *delibutus* unctus dicitur.

V. 19. UT MODO ARGENTUM: Vide narrationem coeptam, unde opus est.

V. 20. MITTIT HERUS ME AD UXOREM TUAM: Conversus ad Antiphonem hoc dicit.

Súspenso gradú placide ire pérrexi. Accessi: ádstiti:
Ánimam conpressi: aúrem admovi: ita ánimum coepi adténdere,
Hóc modo sermónem captans. AN. Eú, Geta! GE. Hic pulchérrumum
Fácinus audivi: ítaque pene hercle éxclamavi gaúdio.
AN. Quód? GE. Quoduam arbitráre? AN. Nescio. GE. Átqui mirificíssumum:
Pátruus tuus est páter inventus, Phánio uxorí tuae. AN. Hem!
Quíd ais? GE. Cum eius consuévit olim mátre in Lemno cláuculum.
PH. Sómnium: utin haec ígnoraret suúm patrem? GE. Aliquid crédito,
Phórmio, esse caússae: set me céusen potuisse ómnia
Íntellegere extra óstium, intus quae íuter sese ipsi égerint?
PH. Átque hercle ego quoque íllam inaudivi fábulam. GE. Immo etiám dabo,
Quó magis credas: pátruus interea índe huc egreditúr foras:
Haúd multo post cúm patre idem récipit se intro dénuo:
Áit uterque tibi potestatem eius adhibendaé dari:
Dénique ego missús sum, te ut requírerem atque addúcerem.

V. 34. *PH. Sómnium: utn' haec ígnoraret suúm patrem? G. aliquid crédito.*
V. 40. *Áit uterque tibi potestatem eius habendi sé dare.*
V. 41. *Dénique ego sum míssus, te ut requírerem atque addúcerem. A. em.*

V. 29. PULCHERRIMUM FACINUS AUDIVI: Huius modi locos poetae actoribus indulgent, quod in his actoris est commendatio.

V. 32. PATRUUS TUUS EST PATER INVENTUS PHANIO UXORI TUAE: Ut Salustius in primo: *Liberis eius avunculus erat.*

V. 37. ATQUE HERCLE EGO QUOQUE ILLAM INAUDIVI FABULAM: Plautus in Milite glorioso:
Nam os columnatum poetae esse inaudivi barbaro.

V. 12. *Plautus in Milite glorioso* Act. II. sc. 2. v. 56.

AN. Quín ergo rape mé: quid cessas? GE. Fécero. AN. Ó mi Phórmio,
Vále. PH. Vale, Antiphó: bene, ita me dí ament, factum. Gaúdeo.

V. 43. *Vále. P. vale, Antiphó: bene, ita me di ament, factum. gaúdeo,* ut haec cum sequentis scaenae verbis coniungantur.

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTUMA (SEXTA).

Tantám fortunam de ínproviso esse hís datam!
Súmma éludendi occásióst mi núnc senes,
Et Phaédriae curam ádimere argentáriam,
Ne cuíquam suorum aequálium suppléx siet.
Nam idem hóc argentum, ita út datumst, ingrátiis
Ei dátum erit: hoc qui cógam, re ipsa répperi.
Nunc géstus mihi voltúsque est capiundús novos.
Set hínc concedam in ángiportum hoc próxumum:
Inde hísce ostendam me, úbi erunt egressí foras.
Quo me ádsimularam ire ád mercatum, nón eo.

V. 3. CURAM ADIMERE ARGENTARIAM: Varie pro adimendi occasio est.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA (SEPTUMA).

DEMIPHO. PHORMIO.. CHREMES.

DE. Dis mágnas merito grátias habeo átque ago,
Quando évenere haec nóbis, frater, próspere.
Quantúm potest, nunc cónveniundus Phórmio est,
Prius quám dilapidet nóstras trigintá minas,
Ut aúferamus. PH. Démiphonem, sí domi est,
Visam, út quod. DE. At nos ád te ibamus, Phórmio.
PH. De eadem hác fortasse caússa? DE. Ita hercle.
PH. Crédidi:
Quid ád me ibatis? rídiculum: verebámini,
Ne nón id facerem, quód recepissém semel?
Heus quánta quanta haec méa paupertas ést, tamen
Adhúc curavi unum hóc quidem, ut mi essét fides.
CH. Estne éa ita, ut dixi, líberalis? DE. Óppido.
PH. Idque ád vos venio núntiatum, Démipho,
Parátum me esse: ubi vóltis, uxorém date.

V. 4. *Prius quám dilapidat nóstras trigintá minas.*
V. 7. *P. De eadem hác fortasse caúsa. ita hercle crédidi.*
V. 8. *Quid ád me ibatis? rídiculum: an verémini.*
V. 12. *C. Estne íta utī dixi líberalis? D. óppido.*
V. 13. *Idque ádeo advenio núntiatum, Démipho.*

V. 1. PRIUS QUAM DILAPIDET: Disperdat.

V. 6. VISAM, UT QUOD: Ἀποσιώπησις secunda.

V. 9. NE NON ID FACEREM, QUOD RECEPISSEM SEMEL?: Et deest *ad me*, ut in Heautontimorumeno: *Ad me recipio: faciet.*

V. 11. ADHUC CURAVI: Τῷ ἀρχαϊσμῷ addidit ADHUC, quum potuisset sine hoc integer sensus esse.

V. 4. *in Heautontimorumeno* Act. V. sc. 5. v. 12.

Nam omnís posthabui míhi res, ita uti pár fuit,
Postquám tantopere id vós velle animadvérteram.
DE. At híc dehortatus ést me, ne illam tíbi darem.
Nam quí erit rumor pópuli, inquit, si id féceris?
Olím quom honeste pótuit, tum non ést data:
Nunc víduam extrudi túrpest: ferme eadem ómnia,
Quae túte dudum córam me incusáveras.
PH. Satís superbe inlúditis me? DE. Quí? PH. Rogas?
Quia ne álteram quidem íllam potero dúcere:
Nam. quó redibo ,ore ád eam, quam contémpserim?
CH. Tum autem Antiphonem vídeo ab sese amíttere
Invítum eam: inque. DE. Tum aútem video fílium
Invítum sane múlierem ab se amíttere.
Set tránsi sodes ád forum atque illúd mihi
Argéntum rursum iúbe rescribi, Phórmio.
PH. Quodne égo discripsi pórro illis, quibus débui.
DE. Quid ígitur fiet? PH. Sí vis mi uxorém dare,
Quam déspondisti, dúcam: sin est út velis
Manére illam apud te: dós hic maneat, Démipho.

V. 22. *P. Satis pól superbe inlúditis me. D. quí? P. rogas?*

V. 21. QUAE TUTE DUDUM CORAM ME INCUSAVERAS: Nova locutio CORAM ME INCUSAVERAS: non: *Quae hic incusaveras.* ¶ CORAM ME INCUSAVERAS: Belle, ut, si quid neget, contra se ipsum sentire videatur.

V. 22. SATIN SUPERBE ILLUDITIS ME?: Et dativum et accusativum casum regit *illudo.*

V. 29. RURSUM IUBE RESCRIBI, PHORMIO: RESCRIBI reddi scilicet per mensae scripturam. ¶ IUBE RESCRIBI: Quoniam ad numerationem pecuniae antecedit scriptura, *rescribere* dicebant pro renumerare. Et sic infert: NE EGO PERSCRIPSI PORRO ILLIS, QUIBUS DEBUI. Haec est ergo figura, in qua secunda de primis significantiam sumunt. ¶ IUBE RESCRIBI: Per scripturam, id est, de mensae scriptura dari, unde hodie additur chirographis: *Domo ex arca sua* vel *Ex mensae scriptura.*

V. 30. NE EGO PERSCRIPSI: Multis per scripturam reddidi, multis dedi, ut apud Virgilium:

Diditur hic subito Troiana per agmina rumor.

V. 10. *apud Virgilium in Aen.* lib. VII. ỿ. 144.

Nam nón est aeqnom mé propter vos décipi:
Quom ego vóstri honoris caússa repudinm álterae
Remiserim, qnae dótis tantnmdém dabat.
DE. I ín malam rem hinc cnm ístac magnificéntia,
Fugitíve: etiam nunc crédis te ignorárier
Aut túa facta adeo? PH. Inrítor. DE. Tune hanc dúceres,
Si tíbi daretur? PH. Fác periclnm. DE. Ut fílins
Cum illa hábitet apnt te: hoc vóstrum consiliúm fnit.
PH. Qnaesó, quid narras? DE. Quín tn mi argentúm cedo.
PH. Immo véro uxorem tú cedo. DE. In ius ámbula.
PH. [In ius?] Enimvéro si porro ésse odiosi pérgitis...
DE. Quid fácies? PH. Egone? vós me indotatís modo
Patrócinari fórtasse arbitrámini:
Etiám dotatis sóleo. CH. Qnid id nostrá? PH. Nihil:
Hic quámdam noram, cuíus vir uxorem. CH. Hém! DE. Qnid est?
PH. Lemni hábuit aliam. CH. Núllns sum. PH. Ex qua fíliam
Suscépit: et eam clam éducat. CH. Sepúltns snm.

V. 37. *D. In' hínc malam rem cum ístac magnificéntia.*
V. 38. *Fugitíve? Etiamnum crédis te ignorárier.*
V. 40. *Si tíbi data esset? P. fác periclum. D. ut fílius.*
V. 44. *P. Enimvéro si porro ésse odioci pérgitis.*

V. 42. QUIN TU MIHI ARGENTUM CEDO: Hoc ab utroque cum clamore dici accipiendum est.

V. 43. IN IUS AMBULA: Ad iudicem eamus scilicet. Nam IUS pro loco est. Cicero: *Quando te in iure conspicio.*

V. 44. ENIMVERO SI PORRO ODIOSI ESSE PERGITIS: Vultu iuvandum est et pronuntiatione hoc, quod tam minaciter suspenditur. ¶ ENIMVERO: ENIMVERO principium est aliquid per iracundiam dicturi, ut: *Hic tum alius ex alia parte: Enimvero hoc ferendum etc.*

V. 45. INDOTATIS: Hoc est, ut Phanio.

V. 47. ETIAM DOTATIS SOLEO: Ut Nausistratae.

V. 49. NULLUS SUM: Perii, mortuus sum.

V. 50. SEPULTUS SUM: *Αὔξησις.* Nam plus est, quam NULLUS SUM.

V. 4. *Cicero*] cf. *pro Murena* cap. 12. §. 26.
V. 8. *ut*] *Cicero Accusat.* lib. I. c. 26. §. 66.

PH. Haec ádeo ego illi iám denarrabo. CH. Óbsecro:
Ne fácias. PH. Oh! tune ís eras? DE. Ut ludós facit!
CH. Missúm te facimus. PH. Fábulae. CH. Quid vís tibi?
Argéntum quod habes cóndonamus te. PH. Aúdio.
Quid vós, malum, ergo mé sic ludificámini,
Inépti vostra púerili senténtia?
Noló, volo: volo, nólo rursum: cápe, cedo:
Quod díctum, indictumst: quód modo erat ratum, id ínritumst.
CH. Quo pácto aut unde haec híc rescivit? DE. Néscio:
Nisi mé dixisse némini, id certó scio.
CH. Monstri, íta me di ament, símile. PH. Inieci scrúpulum. DE. Hem!
Hicíne ut a nobis hóc tantum argenti aúferat,
Tam apérte inridens? émori hercle sátius est:
Animó virili praésentique ut sís, para:
Vidés peccatum tuum ésse delatúm foras.
Neque iam íd celare pósse te uxorém tuam:
Nunc quód ipsa ex aliis aúditura sít, Chreme,
Id nósmet indicáre, placabílius est:
Tum hunc ínpuratum póterimus nostró modo

V. 58. *Quod díctum, indictumst: quód modo ratum erat, ínritumst.*
V. 62. *Hicíne ut a nobis tántum hoc argenti aúferat.*
V. 65. *Vidés peccatum tuum hóc esse elatúm foras.*
V. 66. *Neque iám celare id pósse te uxorém tuam.*

V. 53. QUID VIS TIBI? ARGENTUM, QUOD HABES, CONDONAMUS TE: VIS iterum subaudiendum est, ut sit: *Vis argentum quod habes?* et est ἀσυνδέτως inferendum: CONDONAMUS TE. Sic est illud apud Virgilium:

Vultis et his mecum pariter considere regnis?
Urbem quam statuo, vestra est.

V. 54. CONDONAMUS TE: *Condono* accusativo iunxit, ut in Eunucho: *Habeo alia multa, quae nunc condonabitur.*

V. 55. MALUM! ERGO ME SIC LUDIFICAMINI: MALUM adverbium est interpositae indignationis.

V. 57. NOLO, VOLO: VOLO NOLO RURSUM: Primo singula separatim, deinde simul utraque pronuntianda sunt.

V. 64. ANIMO VIRILI: A necessario adhortatur.

V. 69. NOSTRO MODO ULCISCI: Ingenio scilicet.

V. 8. *in Eunucho*] prol. v. 17.

Ulcísci. PH. Attat, nísi mihi prospicio, haéreo:
Hi gládiatorio ánimo ad me adfectánt viam.
CH. At véreor ut placári possit. DE. Bóno animo es:
Ego rédigam vos in grátiam, hoc fretús, Chreme,
Quom e médio excessit, únde haec susceptást tibi.
PH. Itane ágitis mecum? sátis astute adgrédimini.
Non hércle ex re istius me ínstigasti, Démipho.
Ain tu? úbi quae lubitum fúerit, peregre féceris,
Neque huius sis veritus féminae primáriae,
Quin nóvo modo eii fáceres contuméliam:
Veniás nunc precibus laútum peccatúm tuum?
Hisce égo illam dictis íta tibi incensám dabo,
Ut né restinguas, lácrumis si exstilláveris.
DE. Malúm, quod isti dí deaeque omnés duint:
Tantáne adfectum quémquam esse hominem audácia?
Nonne hóc publicitus scélus hinc deportárier

V. 70. *Ulcísci. P. atáttat, nísi mi prospicio haéreo.*
V. 75. *P Itane ágitis mecum? sátis astute. adgrédimini.*
V. 80. *Veniás mihi precibus laútum peccatúm tuum.*
V. 85. *Non hóc publicitus scélus hinc deportárier.*

V. 71. HI GLADIATORIO ANIMO: Parato ad periculum, hoc est, ita perdito ac temerario, ut non sibi caveant, dum modo vulnerent, ut Salustius: *Avidius alter alterum sauciare, quam semet tegere.* ¶ AD ME AFFECTANT VIAM: AFFECTANT VIAM plenum, quod nos ἐλλειπτικῶς.

V. 72. UT PLACARI POSSIT: UT pro ne non.

V. 74. QUUM DE MEDIO EXCESSIT: Pro quia. ¶ DE MEDIO EXCESSIT: Et ad dictum et ad rationem dicti comicum est.

V. 75. ASTUTE ADGREDIMIMI: *Εἰρωνεία.* Et proprie *aggredi* accedere ad dimicandum est. Bene ergo servavit translationem a glatiatoribus coeptam.

V. 77. AIN TU? UBI PEREGRE: Modo ad Chremetem cum invectione conversus est.

V. 80. LAUTUM PECCATUM TUUM: Ut laves, ut maculam.

V. 82. LACRUMIS SI EXSTILLAVERIS: *Stillare* est guttas emittere ex corpore: *exstillare* ipsum corpus guttatim finire. Ergo quasi totum in lacrumas converti et ex toto stillare corpore.

V. 85. PUBLICITUS SCELUS: Id est, publica cura atque consilio.

V. 6. *Salustius in Iug.* cap. 60.

In sólas terras? CH. In id redactus súm loci,
Ut quíd agam cum illo, nésciam prorsum. DE. Ego scio:
In iús eamus. PH. In ius? huc, si quíd lubet.
DE. Adséquere ac retine, dúm ego huc servos évoco.
CH. Enim néqueo solus: ádcurre. PH. Una iniúriast
Tecúm. CH. Lege agito ergo. PH. Áltera est tecúm, Chreme.
DE. Rape húnc. PH. Sic agitis? Énimvero vocést opus:
Nausístrata, exi. CH. Os ópprime. DE. Inpurúm vide,
Quantúm valet! PH. Nausístrata, inquam. CH. Nón taces?
PH. Taceám? DE. Nisi sequitur, púgnos in ventrem íngere.
PH. Vel óculum exsculpe: est, úbi vos ulciscár probe.

V. 87. *Ut quíd agam ex illo prórsus nesciam. D. égo scio.*
V. 90. *C. Enim sólus nequeo: accúrre huc. P. una iniúriast.*
V. 92. *D. Rape húnc. P. itan agitis? énimvero vocést opus.*

V. 86. IN SOLAS TERRAS: Signanter: Virgilius:
Pastorum et solis exegit montibus aevum.
Et Salustius in primo: *Solis viis.*

V. 88. IN IUS EAMUS: Ad praetoris sellam. Modo enim locum significat. ¶ IN IUS: HUC, SI QUID LUBET: Apparet parasitum niti ad domum Chremetis, senes vero ad forum conari attrahere.

V. 90. ENIM SOLUS NEQUEO: ENIM pro at posuit, ut turbatum ostenderet. Sic alibi: *Enim non sinam.* ¶ UNA INIURIA EST: Id est, actio iniuriarum ex lege.

V. 91. LEGE AGITO ERGO: LEGE AGITO dicebatur ei, cuius intentio contemptibilis adversario videbatur. Plautus in Aularia:
Lege agito mecum [molestus ne sis] i et coenam coque.
¶ ALTERA: Quam fecisti dotatae uxori.

V. 95. PUGNOS IN VENTREM INGERE: Urbane IN VENTREM, quasi parasito. An VENTREM totum parasitum dicit? ut Lucilius in secundo:
Vivite, lucrones, comedones, vivite, ventres.
An simpliciter, quia, qui resistit, ne sequatur trahentem collo obtorto, repandum se facit et ventrem proiicit. Quum autem in ventrem feritur, curvatur et sequitur.

V. 1. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 569.
V. 9. *alibi*] *in Adelphis* Act. II. sc. 1. v. 14.
V. 12. *Plautus in Aularia* Act. III. sc. 3. v. 10.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA.

NAUSISTRATA. CHREMES. PHORMIO. DEMIPHO.

NAU. Quis nóminat me? CH. Hem. NAU. Quíd istuc turbae est óbsecro,
Mi vír? PH. Ehem, quid nunc óbstipuisti? NAU. Quís hic homost?
Non míhi respondes? PH. Hícine ut tibi respóndeat?
Qui hercle úbi sit nescit. CH. Cáve isti quidquam crédaas:
PH. Abi tánge: si non tótus friget, me énica.
CH. Nihil ést. NAU. Quid ergo? quíd istic narrat? PH. Iám scies:
Auscúlta. CH. Pergin crédere? NAU. Quid ego, óbsecro,
Huic crédam, qui nil dixit? PH. Delirát miser
Timóre. NAU. Non pol témerest, quod tu tám times.
CH. Egon tímeo? PH. Recte sáne: quando níl times,
Et hoc níhil est, quod ego díco: tu narrá. DE. Scelus
Tibi nárret! PH. Eho tu, fáctumst abs te sédulo
Pro frátre. NAU. Mi vir, nón mihi dicis? CH. Át. NAU. Quid at?
CH. Non ópus est dicto. PH. Tíbi quidem: at scito huíc opust.

V. 2. *Mi vír? P. ehem, quid nunc óbstipuisti? N. qui híc homost?*
V. 6. *C. Nihil ést. N. quid ergo est quód istic narrat? P. iám scies.*
V. 11. *Et hoc níhil est ego quod díco, tu narrá. D. scelus.*

V. 1. QUIS NOMINAT ME?: Hic velut controversia est, in qua reus fit maritus malae tractationis, et est status qualitatis venialis.

V. 8. DELIRAT MISER TIMORE: Graviter utrumque, et DELIRAT et TIMORE. Nam d e l i r a t i o s e n e c t u t i convenit, t i m o r c o n s c i e n t i a e.

In Lémno. CH. Hem, quid ais? DE. Nón taces? PH. Clam te. CH. Heí mihi.
PH. Uxórem duxit. NAU. Mí homo, di meliús duint!
PH. Sic fáctumst. NAU. Perii mísera. PH. Et inde fíliam
Suscépit iam unam, dúm tu dormis. CH. Quíd agimus?
NAU. Pro di ínmortales! fácinus miserandum ét malum.
PH. Hoc áctumst. PH. An quidquam hódie est factum indígnius?
Qui mi, úbi ad uxores véntumst, tum fiúnt senes.
NAU. Démipho, te adpéllo: nam me cum hóc ipso distaedét loqui:
Haécine erant itiónes crebrae et mánsiones díutinae
Lémni? haecine erat éa, quae nostros mínuit fructus vílitas?
DE. Égo, Nausistrata, ésse in hac re cúlpam meritum nón nego:
Sét ea quin sit ígnoscenda. PH. Vérba fiunt mórtuo.
DE. Nám neque neclegéntia tua néque odio id fecít tuo.

V. 15. *In Lémno. C. hem, quid agis? D. nón taces? P. clam te. C. ei mihi.*
V. 19. *N. Pro di ínmortales, fácinus indignum ét malum.*
V. 22. *N. Démipho, te adpéllo; nam me cum isto distaedét loqui.*
V. 23. *Haéc illae erant itiónes crebrae et mánsiones díutinae.*

V. 16. MI HOMO, DI MELIUS DUINT!: Quaerit Probus, an matrona tam familiariter: MI HOMO, recte dicat alieno, sed frustra. Nam feminarum oratio, etsi non blanditur, blanda est.

V. 18. QUID AGIMUS?: Facete dictum.

V. 21. QUI MIHI: Eleganter insertum MIHI, ut in Heautontimorumeno: *Is mihi ubi adbibit plus paulo, sua quae narrut facinora?* ¶ AD UXORES VENTUM EST, TUM FIUNT SENES: Eleganter fieri dixit. Et generaliter invidiosius, quam si unum accusaret senem.

V. 25. EGO, NAUSISTRATA: Qualitas venialis a concessione.

V. 26. VERBA FIUNT MORTUO: Non est passus parasitus, ut totam sententiam senex explicaret.

V. 27. NAM NEQUE NEGLIGENTIA TUA NEQUE ID ODIO FECIT TUO: Locus in hac causa principalis est *ἀπὸ τῆς συγγνώμης καὶ εὐνοίας*. Et ideo in duo divisit: Nec negligentia circa te nec odio, inquit, factum. Praeterea et *περιστάσεως* addidit defensionem: VINOLENTUS, FERE ABHINC ANNOS QUINDECIM,

V. 6. *in Heautontimorumeno* Act. II, sc. 1. v. 8.

Vínolentus, fére abhinc annos quíndecim muliérculam
Eám conpressit, únde haec natast: néque post illa umquam ádtigit.
Éa mortem obiit: é medio abiit: quí fuit in re hac scrúpulus.
Quám ob rem te oro, ut ália facta túa sunt, aequo animo hóc feras.
NAÚ. Quíd ego aequo animo? cúpio misera in hác re iam defúngier.
Sét quid sperem? aetáte porro mínus peccaturúm putem?
Iám tum erat senéx, senectus sí verecundós facit.
Án mea forma atque aétas nunc magis éxpetendast, Démipho?
Quíd mi hic adfers, quám ob rem exspectem aut spérem porro nón fore?

V. 31. *Quámobrem te oro, ut ália tua sunt fácta, aequo animo et hóc feras.*
V. 33. *Sét qui sperem? aetáte porro minus peccaturúm putem?*
V. 34. *Nón iam tum erat sénex, senectus sí verecundos facit?*
V. 35. *Án mea forma atque aétas magis nunc éxpetendast, Démipho?*

MULIERCULAM ETC., ab aetate eius, a tempore criminis, a diminutione contemptuque pellicis, ab eventu, ab animo facientis, quod mortua est, postremo a precibus. Et epilogum ἀπὸ τῆς εὐνοίας τῆς ἐκβάσεως fecit, admonens illam oratorie mansuetudinis suae.

V. 28. VINOLENTUS: Ab imprudentia defensio. § ABHINC ANNOS QUINDECIM: A tempore defensio.

V. 29. EAM COMPRESSIT: Bene dixit COMPRESSIT, quod interdum est non amoris, sed iniuriae. § NEQUE POST ILLA UMQUAM ATTIGIT: Ita facti poenituit. Hic locus ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως est, id est, ab eo, quod futurum sit. Facilius enim ignoscitur non ultra peccaturis.

V. 32. DEFUNGIER: *Defungi* desinere.

V. 33. AETATE PORRO MINUS PECCATURUM PUTEM: Quia dixit: ABHINC ANNOS QUINDECIM.

V. 34. SENECTUS SI VERECUNDOS FACIT: Modeste et graviter.

V. 36. QUID MIHI HIC ADFERS?: Callidius usa est ad ultimum πύσματι, conversa ad ipsum defensorem mariti: QUID MIHI HIC ADFERS?, de qua vi contradictionis exsultat parasitus, tamquam confecto mortuoque adversario suo.

PH. Éxsequias Chreméti, quibus est cómmodum ire hem témpus est.
Síc dabo: age nunc, Phórmionem quí volet lacéssito.
Fáxo tali sít mactatus átque hic est infortúnio.
Rédeat sane in grátiam: iam súpplici satis ést mihi:
Hábet haec eii quód, dum vivat, úsque ad aurem obgánniat.
NAU. Át meo merito crédo? quid ego nunc éa conmemorem, Démipho
Síngulatim, quális ego in hunc fúerim? DE. Novi aeque ómnia
Técum. NAU. Merito hoc meó videtur fáctum? DE. Minume géntium:
Vérum quando iam áccusando fieri infectum nón potest,
Ígnosce: orat, cónfitetur, púrgat: quid vis ámplius?
PH. Enimvero prius quam haéc dat veniam, mihi prospiciam et Phaédriae.
Heús Nausistratá, prius quam huic respóndes temere, audí. NAU. Quid est?
PH. Égo minas trigínta per falláciam ab illo ábstuli:
Eás dedi tuo gnáto: is pro sua amíca lenoní dedit.
CH. Hém, quid ais? NAU. Adeón [hoc] indignum tíbi videtur, fílius

V. 39. *Fáxo eum talí mactatum atque híc est infortúnio.*
V. 42. *N. Át meo merito crédo: quid ego núnc commemorem, Démipho.*
V. 49. *P. Égo minas trigínta per fallácias ab isto ábstuli.*
V. 51. *C. Hém, quid ais? N. adeón indignum hoc tibi videtur, filius.*

V. 37. EXSEQUIAS CHREMETI: Bono ordine. Primo: DELIRAT MISER TIMORE. Post: VERBA FIUNT MORTUO. Ad ultimum: EXSEQUIAS CHREMETI. Delirat, moritur, effertur.

V. 38. AGE NUNC, AGE: PHORMIONEM QUI VOLET LACESSITO: Virgilius:

Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

V. 39. FAXO TALI EUM MACTATUM: Pro eo, quod est EUM* Sic frequenter veteres. Ennius:

Omnes corde patrem praebent, animoque benigno Circumfusum.

V. 46. IGNOSCE: ORAT, CONFITETUR, PURGAT: Verba venialis status sunt: IGNOSCE: CONFITETUR.

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 549.

Hómo adulescens, sí habet unam amícam, tu uxorés duas?
Níl pudere? quo óre illum obiurgábis? Respondé mihi.
DE. Fáciet ut volés. NAU. Immo ut meam iám scias senténtiam,
Néque ego ignosco néque promitto quídquam neque respóndeo,
Príus quam gnatum vídero: eius iudício permitto ómnia:
Quód is iubebit, fáciam. PH. Mulier sápiens es, Nausístrata.
NAU. Satin tibi est? PH. Ímmo vero púlcre discedo ét probe,
Ét praeter spem. NAU. Tú tuum nomen díc quod est. PH. Min? Phórmio.
Vóstrae familiae hércle amicus ét tuo summus Phaédriae.
NAU. Phórmio, at ego ecástor posthac tíbi quod potero et quaé voles,
Fáciamque et dicám. PH. Benigne dícis. NAU. Pol meritúmst tuum.
PH. Vín primum hodie fácere, quod ego gaúdeam, Nausístrata,
Ét quod tuo viro óculi doleant? NAU. Cúpio. PH. Me ad coenám voca.

V. 58. *N. Sátin tibi est, Chreme? C. immo vero púlcre discedo, ét probe.*
V. 59. *Ét praeter spem. N. tú tibi nomen díc quod est? P. min? Phórmio.*

V. 59. TU TUUM NOMEN DIC: Bene TU pronomine utitur, quia non habet nomen. Nam potentiorum blandimentum circa inferiores hoc fuit, ut nomina eorum quaererent, et cum audissent, ipsis nominibus eos compellarent statim. Tale est in Adelphis: *Qui vocare? Geta. Geta, hominem maxumi pretii etc.*
V. 60. VESTRAE FAMILIAE HERCLE AMICUS: Hoc propter Antiphonis amicitiam dixit. ¶ ET TUO SUMMUS PHAEDRIAE: AMICUS iterum subaudiendum.
V. 63. VIN PRIMUM HODIE FACERE: Facete ex persona parasitica, beneficii optio facta est, quod promiserat mulier.
V. 65. SED UBI EST PHAEDRIA IUDEX NOSTER?: Bene IUDEX. Ad illum enim mulieris delata sententia est, ut, cum ita

V. 4. *in Adelphis*] Act. V. sc. 6. v. 3.

NAU. Pól vero voco. DE. Eámus intro hinc. CH. Fíat: set ubi est Phaédria,
Iúdex noster? PH. Iam híc faxo aderit. ω. Vós valete et plaúdite.

---

agitur, tuta sint marito omnia. Et per εἰρωνείαν ridicule dicitur ab ea, quae irata erat.

V. 66. IUDEX NOSTER?: Nihil facetius, quam iudicem capi adversus crimen voluptatis paternae et amatorem filium et fratrem Antiphonis, cui nubet furtiva filia. ¶ IUDEX NOSTER?: Terribilis scilicet censor paternarum deliciarum. Vides igitur hic omnino sublatam uxoris iracundiam. AELII DONATI V. CL. ORATORIS URBIS ROMAE COMMENT. IN TERENTI PHORMIONEM EXPLICIT.

INCIPIT

EUGRAPHII COMMENT.

IN PUB. TERENTII

PHORMIONEM.

PROLOGUS.

Semel tibi datum praeceptum circa prologos perseverat: numquam Terentium ratione uti in prologis, qua utuntur omnes, quippe cum adversarius Luscius Lanuvinus maledictis frequentissime eum persecutus sit, quibus oportet in prologo respondere. Hanc quidem quaestionem etiam ipse fecit. Quod enim Terentius numquam prologis uteretur, nisi haberet adversarium cui malediceret, certum est. Ita nascitur hic quasi quaedam controversia, qua reus efficitur Terentius, quod facit contra legem, quod iniuste agat, omittendo prologorum consuetudinem et tantum maledicta ponendo. Huic per qualitatem respondet: adversarium suum cogere se, ut istud, quod Terentius facit, possit efficere.

V. 1. Postquam poeta vetus: Id est, Luscius Lanuvinus poetam nostrum Terentium non potuit coercere, quo minus comoedias scriberet et hominem ad otium revocaret, coepit eum maledictis terrere, credens non scripturum comoedias Terentium, si ei saepe malediceret. Obiicit praeterea primam quaestiunculam, quod leves comoedias Terentius fecerit. Criminatur, quod non fecit, quod Luscius Lanuvinus in comoediis fecit. Ita fit obiecti criminis ex quadam adversarii accusatione purgatio.

V. 5. Tenui esse oratione et scriptura levi: Hoc est, soliditatem in verbis nullam, nullam in rebus. Hoc obiectum est. Ostendit etiam nullam gravitatem, quoniam istud, quod obiecerat, ista fecisse, ideo obiecit, quod non fecit, quod fecit idem Luscius Lanuvinus.

V. 7. ET SECTARI CANES: ET EAM PLORARE, ORARE, UT SUBVENIAT SIBI: In qua utique perspicis nihil quod comoediarum sit. Non enim aut amator erat aut suspicione ducitur aut affectus est alieuius aut irascitur pater, quod nolit filius ducere uxorem, aut aliquid horum, quod solet esse in comoediis, ut debet. Primum enim, quod ad comoediam pertinet, id est, adulescens insanus, qui affectus a comoediis longe videtur alienus, quod deinde cervam videt fugere et sequi canes: istud omnino a comoedia alienum est. Ita nescio quod genus dicendi est alienum, si quidem Luscius Lanuvinus in eo sit, Terentius ostendit vilia se magis ista vitare, ut si quid in adversario esse cognoverit, reprehendat quod intelligeret.

V. 9. CUM STETIT OLIM NOVA, ACTORIS OPERA MAGIS STETISSE QUAM SUA: Comoedia ista, quam reprehendit, dicta a Lanuvino est, et placuit: cur potest esse praescriptio, quod reprehendi non possit ex eo, quod iam populo placuit. Occurrit huic Terentius dicendo, quod si animadverteret, quoniam cum nova comoedia, quam reprehendit, data est, actoris opera stetit, non sua, ut non magis ingenio placuerit poetae, quam actoris artificio.

V. 13. NUNC SI QUIS EST: Haec est illa propositio quaestionis, quod numquam prologus a Terentio ponatur caussa, qua solet prologus dici, ut poetam commendet, ut argumentum dicat, sed tantum modo maledicat adversario. Hanc quaestionem ut dixisset, supervacuos esse quodam modo prologos neque illi comoediae contineri. Omnis enim palma, omnis victoria, omne certamen in ipsa fabula continetur. Comoediae sunt illae, ubi virtus et ingenium possit pervenire ad gloriam. Hic igitur dixit, in medio palmam omnibus positam, qui tractant artem musicam. Non principia neque extremitatem oportere considerare, sed illa, quae sunt media, quae comoediam tenent, ubi ars musica tota versatur.

V. 19. ILLE AD FAMEM AB STUDIO VOLUIT HUNC REIICERE: Nota adversarii voluntatem, quod maligne persecutus sit, uti Terentius a fama reiiceretur. Vendebant enim comoedias et inde quaestum habebant. Certe optime respondit, etiam adversum quod dixit: HIC RESPONDERE VOLUIT, NON LACESSERE. Fit enim iustum, cum respondemus potius maledicis, quam maledictis aliquem provocamus. Item cum paria referimus, crimen est nullum. Quod adiunxit: QUOD AB ILLO ALLATUM, HIC SIBI RELATUM PUTET. Commendat nunc poetam, cum subiungit: DE ILLO IAM FINEM FACIAM DICENDI, CUM IPSE DE SE NON FACIT? Hic graviter et illum peccare multa docuit et se contentum esse respondere.

V. 25. NUNC QUID VELIM ANIMADVERTITE: Supponit per paucos versus ad officium prologi, ut aliquid instruat de comoedia. ¶ APPORTO EPIDICAZOMENON QUAM VOCANT GRAECI COMOE-

DIAM: Nomen comoediae dicere, aliquid argumenti tangere, prologi officium est. QUIA PRIMAS PARTES, hoc est summas, dicet, qui fecerit parasitus Phormio, non priores: si quidem comoediae nomen impositum est ab eo auctore, per quem plurima aguntur.

V. 31. ADESTE AEQUO ANIMO: Subiungit illam benivolentiam, quam semper petit prologus. Et rogat etiam, ut audiatur cum silentio.

V. 32. NE SIMILI FORTUNA: Datur hic intelligi, quod haec comoedia post illam comoediam, quae dicitur Hecyra, est, ut hoc hic tetigerit, ne tali fortuna utamur, qua usi sumus, frequentissimo exclusi. Aliquando tamen cum labore maximo comoediam egimus, virtute potius perseverantis actoris, qui totiens sit exclusus. Ne tantum quasi actoris illam comoediam fecerit audiri virtute, sed perseverantia. Et ne ex hoc iniuriam populo fecisset, adiecit: BONITAS VESTRA ADIUTANS ATQUE AEQUANIMITAS.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

V. 1. AMICUS SUMMUS: Argumentum fabulae in prima scaena plurima parte tractatur. Haec continet rationem: nihil aliud tenet, quam expositionem rerum gestarum, unde formam nullius caussae habet. Ergo verba ac sensus, qui obscuri fiunt, sequamur. ¶ AMICUS SUMMUS ET POPULARIS: POPULARIS tribus modis accipimus, de populo socius et eiusdem condicionis de populo, ut in Salustio accipimus eos, qui in populo sunt eiusdem condicionis: *Cum ad ius iurandum popularis sui sceleris adigeret*, hoc est, socios. Eiusdem condicionis, ut: *Obsecro, populares, ferte misero atque innocenti auxilium:* quamquam illic etiam de populo potest. At vero hic: AMICUS SUMMUS MEUS AC POPULARIS GETA, quid aliud quam servum induxit, quod est eiusdem condicionis?

V. 2. ERAT EI DE RATIUNCULA: De ratiuncula, quam apud me habet, erat ei reliquum nummorum, sed aliquantulum.

V. 4. ID UT CONFICEREM: Hoc est, ut id reddendum pararem.

V. 6. EI, CREDO, MUNUS: Paratur, sicuti arbitror, domini filio, ducenti uxorem. CONRADITUR autem magno labore et inopia colligitur.

V. 7. QUAM INIQUE COMPARATUM: Scilicet inique id effectum atque dispositum, ut semper pauperea ditioribus, hoc est, divitibus aliquid velint adhibere, dum munera eis mittunt, a quibus accipere ea debeant.

V. 25. *in Salustio*] *Catil.* cap. 22.

V. 9. Quod ille unciatim: Hoc est, paullatim, velut per singulas uncias. ¶ De demenso: De cibario, hoc est, quod sibi sit demensum, a metiendo.

V. 10. Suum defrudans genium: Fraudare suum [genium dicitur, si quis parcius] bibit, si quis parcius [vivit. At vero] bene genio facit, si quis vitam [largius colit.] * Virgilius:

Invitat genialis hiems [curasque resolvit.]

[Et alio loco:]

Lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris.

¶ Comparsit miser: Parcendo servavit.

V. 13. Ferietur alio munere: Expressit impetus damni, cum dixit, vacua remittent.

V. 14. Puero natalis dies: [Semper *natales* eum suo tempore pronuntiant]. Semper natalis dies, eum pueri initiantur. Natalis annus, natalis dies, natalis [hora]. Alioquin per se vix dici potest, quod quidem Virgilius in Bucolicis:

Phyllida mitte mihi: meus est natalis, Iola,

ut solum per se enuntiasset.

V. 15. Ubi initiabitur: *Initiare* est ad cibum infantem instruere, qui et ipse dies natalis est quodam modo.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Si quis me quaeret: Egreditur servus, qui narraturus est illa, quae supra dixit. Mandat domina ad se veniat ille, qui debitor suus fuit, et qui fortasse vix nomen tenere posset.

V. 2. Accipe: Pulcre, antequam peteret aliquid, obtulit quod debebat. [Et in singulis intelligimus] quibus metum esse circa accipientem, [primum] ne displiceret, est dictum: Lectum est. Deinde [ne parum] conveniens numerus crederetur, adiecit: Conveniet numerus, quantum debui.

V. 7. Quo in metu: Omne malum duo habet tempora, praeteritum et futurum. Praeteritum vero simul iungitur et praesenti. Ita in praesenti vel praeterito malum, in futuro metus est. Magnus igitur confessus dolor est, cum dixit: Nescis quo in metu, et quanto in periculo sim. Quod utique iunctim expressum est in Virgilio:

Talia iactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit.

Hoc utique periculum:

Fluctusque ad sidera tollit,

hic metus est.

V. 6. *Virgilius Georg.* lib. I. v. 302.
V. 7. *Et alio loco*] *Aen.* lib. VI. v. 603.
V. 16. *Virgilius in Bucolicis* Ecl. III. v. 76.
V. 35. *in Virgilio*] *Aen.* lib. I. v. 106.

V. 9. ABI SIS, INSCIENS: Discede, stultissime, cum tu mihi pecuniam credideris, ubi fidem meam integritatemque vidisti, verba mihi metues commodare, in quibus quid lucri habeo, si te fefellero? •

V. 12. ERGO AUSCULTA: Ergo audi. ¶ HANC OPERAM TIBI DICO: Audiendi tibi operam trado.

V. 13. SENIS NOSTRI, DAVE, FRATREM: Narratio hic sumit exordium, [quod] ut oportet ab eo incipit, quod sciri potest: Quod Virgilius frequentissime dixit, ut:

Fando aliquid si forte tuas pervenit ad aures
Belidae nomen Palamedis.

Et:

Cernis ut insultent Rutuli.

Item in Eunucho:

Hanc quam amat nostin?

V. 18. PELLEXIT: Decepit, fefellit. Virgilius:

Invidia postquam pellacis Ulixis.

V. 20. REGEM ME ESSE: Antiqui etiam, maxime in comoediis, ditissimos quosque reges dicebant, uti parasiti eos, a quibus pascebantur, reges appellarent.

V. 22. QUASI MAGISTRUM: Quasi monitorem atque custodem. ¶ PROVINCIAM: Officium.

V. 23. MIHI USUS VENIT: Aliquando mihi contigit.

V. 24. DEO IRATO MEO: Teneo in memoria dimitti irato deo meo vel domino vel genio, vel certe deo. Noster enim deus est, qui favet nobis: qui si iratus fuerit, adversa omnia patimur. Ut Virgilius:

Vadimus immixti Danais, haud numine nostro.

V. 26. SENI FIDELIS DUM SUM: Dum seni fidem praesto, ut monitor perseverarem, vapulando scapulas perdidi.

V. 27. INSCITIA EST ADVERSUM STIMULUM: Etenim inscitia est calces velle iactare, cum stimulus immineat: te enim magis incipias vulnerare.

V. 29. SCISTI UTI FORO: Intellexisti quid te oporteat facere.

V. 31. CONTINUO QUANDAM: Bene adiecit CONTINUO, ut adulescens absentiam patris quodam modo exspectasse videretur, uti in delicias amoremque labi possit.

V. 34. NEQUE QUOD DARETUR: Hoc est, eam inopiam in domo reliquerat, ut quod dari posset lenoni, non haberetur. Curaverat ergo quadam diligentia ac fecerat, ne pecunia filiis relinqueretur in domo.

V. 9. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 81.
V. 12. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. X. v. 20.
V. 16. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 90.
V. 27. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 396.

V. 36. Sectari, in ludum: Cum ille pergeret in ludum, hoc est, in locum, ubi forte discebat.

V. 38. Exadvorsum: Contra ipsum locum.

V. 39. Tonstrina quaedam: Officina tonsorum.

V. 47. Neque illi benivolus: Hoc est, nullus erat qui benivolentia aut notitia aut vicinitate succurreret et adiuvaret.

V. 51. Commorat: Ita narratione sua exprimebat affectum, ut nos omnes commoveret. Commorat autem commoverat.

V. 57. Ni vis boni: Magna vis bonitatis et pulcritudinis in forma erat, idcireo ista, quae ex luctu et lacrumis fuerant, formam exstinguere non valebant.

V. 59. Tantum modo satis: Hoc est, tantum modo laudabat, ille autem alius amare coepit.

V. 61. Quo evadat vide: Quo res perveniat, animadverte.

V. 65. Bonam, bonis prognatam: Et ipsam ingenuam et bonis parentibus natam.

V. 69. Non, si redisset: Hoc est, cum redisset, ne omne in sensum positum videamus.

V. 72. Est quidam Phormio: Hic interponitur alia narratio, quae personam declarat.

V. 75. Lex est, ut orbae: Leges illas narrat, quas oratores saepe in controversiis collocarunt: *Orbam proxumus ducat, orba proximo nubat.*

V. 77. Tibi scribam dicam: Tibi calumniam indicam et caussam impingam.

V. 81. Quod erit mihi bonum etc.: Facile ista, quae sunt mendacia, quae ego fingam, et comprobabo iudicibus: tu nihil relinquis.

V. 83. Pater aderit?: Hoc quasi quaestionis loco propositum est a Phormione. Sed cum duxeris uxorem, veniet pater et mihi litem intendet: cui paratur responsio: *Quid interest? quid mea? iam enim illa, quam tu cupis, in tua erit potestate.*

V. 84. Iocularem audaciam: Quae a ioco veniat in periculum. Ut: *Ioculare in malum insciens pene incidi.*

V. 85. Ventum est, vincimur: Ut supra: *Imus, venimus, videmus.* Similiter in Eunucho: *It, lavit, redit.*

V. 88. Fors feret, feremus: Nunc narrationem finit, de eventu respondet: omne se aequo animo passurum, quod eventus adtulerit in peccatis.

V. 90. Ad precatorem adeam: Solent servi, quotiens fuerint [rei] constituti, habere sibi precatores, qui pro eis dominos rogent. Nunc dicit stulte facere, qui precatores parent et adhibeant, quorum oratio haec esse potest: *Interim venia tribuatur* postea, cum ipse, qui precatur discesserit, dominus iracundiam suam compleat.

V. 94. QUID ILLE PAEDAGOGUS: Apto nomine appellavit ipsum adulescentulum, qui meretricem amat, ut paedagogum diceret, qui eam in ludum ducebat et reducebat.

V. 96. NISI SPEM MERAM: Solam, inquit, spem, quia nihil habet.

V. 100. AD PORTITORES: Ad eos scilicet, qui in portu sunt.

ACTUS PRIMI SCAENA TERTIA.

V. 1. ADEON REM: Haec seacua vitae comparationem tenet Antiphonis et Phaedriae, eius, qui uxorem duxit absente patre eam, quam diligebat, et eius, qui amat meretricem et sumptus non habet. In quo negotio efficitur qualitas comparativa, qui miserior sit. Et est caussae genus demonstrativum: cum vitam utriusque in miseriis, comparatione vitae suae, dicit esse felicem. § ADEON REM REDISSE: Eo usque rem esse deductam, ut cum mihi pater consultum optime cupiat, ego tamen pertimescam, cum mihi venit in mentem illum iam iamque esse venturum.

V. 3. NISI FUISSEM INCOGITANS: Quod nisi minimum cogitarem, propter id, quod uxorem duxi eo absente, sic eius adventum et eum exspectarem, sicuti decuit.

V. 4. ROGITAS? QUI TAM: Interrogas me, cur istud dicam: uxorem duxi, et eius facinoris mihi et auctor fuisti et conscius.

V. 5. UTINAMNE PHORMIONEM: Hic exponit miserias suas. Poenitet enim consilii: ut ne Phormioni in mentem incidisset tale consilium, ut mihi persuaderet atque impelleret in id, unde mihi initium est malorum.

V. 7. NON POTITUS ESSEM: Sed si consilium mihi Phormio non dedisset, ad fructum cupiditatis meae non pervenirem. Haec quaestio est, quae solvitur malorum comparatione: Si quidem magna commoda maioribus incommodis coepta ...... utile consilium fuit: id malum, quod minus habebatur, commutatum est graviore et deteriore malo: quod hodie cotidiana cura angit animum.

V. 9. DUM EXSPECTO QUAM MOX ETC.: Comparatio efficitur per alterius vitae comparationem. Ipse enim Phaedria amat meretricem, qua potiri propter inopiam non potest.

V. 11. AMORE ABUNDAS: Hoc est, tibi quod desideras, abundat et praesto est, neque eges.

V. 13. ITA ME DI: Ut feliciorem multo Phaedriam Antipho posset ostendere, non solum ..... mala esse vita numerat, verum etiam iuravit per id ipsum, quod Antipho habet, quod tam diu fruatur amore suo.

V. 14. IAM DEPECISCI MORTE: Hoc est, mori volo vel paeisci mortem. Deinde ipsa incommoda commodis vitae Antiphonis enumerat: si quidem ille habet sine sumptu in-

genuam: quod habeat quam desideravit uxorem: quod sine mala opinione: quod publice. Contra quod hic cum lenone rem agitet.

V. 18. BEATUS, NI UNUM: Omni parte felix ac beatus, ni tibi tantum modo unum, animus videlicet, desit, qui haec tolerabiliter sustineat.

V. 21. AT TU FORTUNATUS: Revocat comparationem Antipho, et haec [caussa], ut meliorem feliciorem que dicat Phaedriam, quod in potestate habeat omnem consultationem, utrum velit mittere, an vero retinere.

ACTUS PRIMI SCAENA QUARTA.

V. 1. NULLUS ES, GETA: Haec scaena [nuntium tenet] domini venientis: [unde turbatio efficit] Antiphonis, quod patrem suum audiat venire, quod eo absente duxit uxorem.

V. 2. IMPARATUM SUBITO: Ita tanta mala impendent in te et parantur.

V. 3. UTI DEVITEM: Duo posuit. [Omnia] enim mala devitemus [consilio,] ita ut nos non contingant. Aut quod secundum est, si forte celeri [adven]tu in nos irrepserint, in hoc prospicere quo modo inde nos liberare possimus.

V. 9. PURGEM ME? LATEREM LAVEM: Omnia adversa sunt, inquit. Si loquar, magis incendam: si conticescam, vehementer instigem et compellam ad iracundiam: si me purgavero, nihil est. Hoc est enim laterem lavare. [Si me purgavero, culpa crescet. ¶ LATEREM LAVEM: Qui non purior fit lavando, dum semper auget se stereus fricando. Tam] enim non puriorem laterem lavando reddimus, quam ipsum laterem perdimus.

V. 12. ULTUS ESSEM IRACUNDIAM: Ultus hoc more, dum aliquid sustulissem, quod dixit: ALIQUID CONVASASSEM, ET ME PROTINUS CONIICEREM IN PEDES, hoc est, fugissem. Discessio enim quodam modo ultio est, in * gmalionem, * *In ulta de loco fugit*, *cum dicit vita virum.*

V. 22. QUID AIS? HUIUS PATREM: Expressum bene est, quod ille, qui metuebat, facile etiam intelligit, quod sermonibus non fuerat explicatum: contra is, qui alienus a metu erat, interrogat quid illud sit. Ergo parum intelligenti congeminat sensum: *Huius patrem* eum dicit *vidisse me patrem tuum.*

V. 26. ADVIGILARE AEQUUM: Exhortatur ut forti animo sit, et quo magis periculum maius est, quod imminet, hoc debet [ad]vigilare. Simul ei spem meliorem promisit dicendo: FORTIS FORTUNA ADIUVAT.

V. 38. [NAM SI TE TIMIDUM: Adiecit ad consolationem animi et ad caussam. Si enim pater tuus te timidum esse cognoverit, continuo culpam in te esse cognoscet.

V. 32. Quid hic conterimus: Cum parum crederet se perficere, uti animum confirmaret Antiphonis, minitatur discessum.

V. 36. Protelet: Tela in te frequenter verborum mittens vulneret.]

V. 39. Non possum adesse: Omnis illa confirmatio, simul atque patrem vidit, perturbata est et parat discessum.

V. 41. Vobis commendo Phanium: In commendatione prius illam collocavit, quam diligebat: dein subiunxit salutem suam, quoniam in amore ea salus est.

V. 43. Ego plectar pendens: Ego puniar pendens: at tu tantum modo audies lites et ex verbis tibi periculum erit.

V. 46. Aufer mihi oportet: Rebus faciundis eum necessitas cogit, non id quaerendum quod oporteat. Ideo adiecit: Tolle oportet, potius mone quod faciundum sit.

V. 48. In re incipiunda: Quasi saepius peccaverit adulescens et se defenderit, ideo quaerit exemplum defensionis.

V. 52. Hic ero succenturiatus: Metaphora a bello. Illi, qui priori loco pugnant, in principiis sunt, qui vero secundum vel in aliis posterioribus, succenturiati dicuntur: quasi suppositi ad aciem, ut illis deficientibus ipsi in certamen procedant.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

V. 1. Itane tandem: In portu senex duxisse filium suum uxorem audivit: secum ergo conqueritur satis admiratus, quod ille tantum facinus ausus sit implere. Haec ergo scaena continet accusationem et habet controversiam talem. Quod contra imperium patris uxorem duxerit, filius reus est. Qui defenditur: se fecisse dicit coactus in iudicio et coactus legibus. Cui occurritur: Potuisti ducere uxorem, maxime cum lex sit: orba nubat proximo: orbam proximus ducat, aut dotem det. At si in parte legis est, ut dotem adhibeat, etiam te dare oportuit. Sed hoc solvitur, quod inopia non potuit istud implere, ut et hic venialis status sit. Huic rursus quaestioni opponitur, quod mutua pecunia sumi potuit. Sed hic occurrit qualitate absoluta. An filio in familia constituto pecuniam mutuam accipere liceat, an aliquis huic pecuniam potuit credere. Ita omnis oratio argumentis, sed per quaestiones proponitur et per argumenta dissolvitur.

V. 6. Invitus feci: lex coegit: Repetit argumentum senex, quo ostenderet non invitum uxorem duxisse filium, ex eo, quod ad iudicium ductus tacuerit. Et nihil responderit, quae res indicat voluntatem.

V. 10. Ita sum irritatus: Ita sum provocatus, ut non possim animo consistere ad cogitandum.

V. 11. Quamobrem omnes: Ergo, inquit, quoniam ita suut, oportet omnes rebus felicioribus constitutis magis de adversariis cogitare, quo pacto possint ea, quae acciderunt sustinere.

V. 15. Ut ne quid animo sit novum: Quod utique est sapientia, omnia, quae accidere possint pracvidere, ne nova siut. Ut est illud sapientis Aeneae:

Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave surgit:
Omnia percepi atque animo mecum ipse peregi.

V. 17. Incredibile est quantum: Servus dicit de suis se incommodis ante cogitasse, unde sapientia sua ait dominum praeire.

V. 25. Salvum venire: Cum interrogatus sit, ubi sit Antipho, perseverat in salutatione, ut iracundiam obsequio frangat.

V. 26. Valet, hic est: Cum ille de loco quaereret, ubinam esset Antipho, hic de salute respondit.

V. 28. Bonas me absente: Et accusaret totius criminis, sed summae est collocatio. Subiungitur iracundia, quod dixit:

V. 36. Ipsum gestio dari mihi in conspectum. Gestio autem cupio et desidero, ut sua culpa intelligat patrem lenem acerrimum factum.

V. 33. Atqui nihil fecit: Hic iam defensionis est generale principium.

V. 34. Omnes congruunt: Omnes conveniunt, aequales universi sunt.

V. 39. Nam ni haec ita: Si haec, quem ad modum dicis, non essent, ut vobis pariter ad vestra crimina [defensionem praeberetis], cum Antiphone tu non stare potuisses.

V. 40. Si est, patrue: Hoc est exordium plenissimae intentionis et defensionis, in quo docet non se deprecari neque defendere Antiphonem, si modo aliquam culpam in se Antipho admiserit, unde famam suam vulneraret. Deinde subiunxit:

V. 43. Sed si aliquis forte malitia sua fretus insidias fecit nostrae adulescentiae. Et bene nostrae adiecit, et in societatem non tam culpae, quam malorum sese adiunxit.

V. 45. Nostra est culpa an iudicum?: Quod si oppressi iudicio sumus, crimen nostrum nullum est, sed iudicum potius, qui frequenter invidia tollunt divitibus aut propter misericordiam addunt pauperibus.

V. 48. Ni nossem caussam: Satis laudavit orationem Phaedriae: si quidem tantam vim argumentorum duxit esse in oratione, uti crederet vera dici, ni ipse melius nosset veritatem.

V. 49. An quisquam est iudex?: Hoc proponit: quod invitus coactus sit, si quidem tacuit, neque verbum ullum respon-

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 103 sq.

dit. Hic defensio illa ponitur, quod adulescens cogitare quidem potuit, at prae dolore et verecundia oppressus,

V. 53. COGITATA NON POTUIT PROLOQUI. Haec pars venialis est ex aetate.

V. 56. SALVUM TE ADVENIRE: Opportune servus cum duos locos perdidisset, accusator vehementer iam confractam senis iracundiam videret, supponit [se].

V. 57. COLUMEN VERO FAMILIAE: Dignitas vel certe sustentatio, unde *columnae* dicuntur.

V. 59. [IAM DUDUM TE OMNES NOS ACCUSARE AUDIO: Id est, quod supra dixit: *Ego hic in subsidiis ero.* Ita defensio superior unam instituit pugnam.

V. 61. NAM QUID ME IN HAC RE VOLUISTI FACERE TIBI? Optime fecit. Et adiecit alia sui nominis adiumenta. Nam si utique dominus coactus fecit omnia, quae facta sunt, neque libertas ulla fuit ad contradicendum, quanto magis servolus, cui in condicione servitutis libere loqui non licet, neque testimonium dicere neque caussam agere?]

V. 65. VERUM SI COGNATA EST: Senex omnia argumenta concedit.... ad veniam, sed opponit: L e g e s [i u b e n t], u t d o s o r b a e d a r i p o s s i t. Sed hic, ut [supra diximus], occurrit per venialem statum, quod arg[umentum] defuit. Quam rem cum solvisset senex, dicit: SUMERET ALICUNDE, VEL FENORE. Soluta est tamen .... quod negavit licere filio familiae mutuam ...... pecuniam credi.

V. 73. NON SIC FUTURUMST. Convictus in [omnibus] senex ad iracundiam redit, negatque permissum [esse], uti cum filio suo maneat illa nupta.

V. 78. [ANTIPHO UBI NUNC EST?: Callide interrogavit senex sive ut ex hoc posset intelligere, illum diligere uxorem, quam rem astute servus agnoscens nihil aliud respondet, nisi: FORIS.]

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

V. 1. [ITANE PATRIS ADVENTUM?: Haec scaena Phormionem loquentem habet ac se promittentem adversus patris iracundiam repugnaturum. Hae solae allocutiones hic tenentur.

V. 3. AD TE SUMMA SOLUM: Hoc est, a t e c u n c t a e x p l i c a n d a.

V. 4. TUTE HOC INTRISTI: Ex proverbio natum, quod est apud rusticos, cum male intritum cibum coactus est sumere, qui intrivit. Et est sensus: A t e c o n f e c t a r e s e s t, q u a m d e b e a s a b s u m e r e.

V. 8. QUID VIS? Secum deliberat, quaerens potius consilium Phormio: tandem reperit ac serio pollicetur, quod amplius desideret, Phanium manere apud maritum et Antiphonem.]

V. 10. FORTITUDO IN NERVUM: Denique vehementer metuo, ne haec virtus et fortitudo mittatur in nervum, hoc est, in contrariam rem. Facile enim [patitur] fortitudo, si nervum forte percusserit, solidior[e pa]rte resistente, ille, qui percutit vulner[atur].

V. 12. IAM PEDUM VISA EST VIA: Iam res, quem ad modum it habe *.

V. 13. [ME CENSES HOMINES: Profert exemplum, quo docet nihil sibi fieri posse, ex hoc, quod multos homines usque ad necem verberavit, et cum tantas iniurias fecerit, numquam iniuriarum sit accusatus.

V. 16. QUIA NON RETE ACCIPITRI TENDITUR, NEQUE MILUO, QUI MALE FACIUNT NOBIS: Idcirco, inquit, non sum accusatus post tot iniurias, quas feci civibus, quum ea non fiant malis avibus, ut capiantur. NON RETE ergo TENDITUR, QUI NOBIS MALE FACIUNT, quod quidam legunt, at contra illis aliis tenditur, qui nobis non male faciunt.

V. 19. [ALIIS ALIUNDE PERICULUM: Qui habent, unde detrimentum sentiant.]

V. 20. DICES: DUCENT DAMNATUM DOMUM: Sed proponis mihi, [quod etiam] si fortunas non habeam, ex quibus condemnatus [poenam] sustineam, tamen addici possum ad servitutem: hoc est enim ducere damnatum. [Sed rursus itaque mihi maximum beneficium praestabunt, si addictum me sibi pascere incipiant, ut pro maleficio, quod illis intendi, beneficium cogantur restituere.

V. 23. NON POTEST SATIS: Hoc est, dominus, qui te utique addictum habebit, potest tibi bonam gratiam referre pro meritis tuis.

V. 24. IMMO ENIM NEMO SATIS: Cum servus dixisset: Potest tibi referre, hic contra: Gratiam, inquit, regi nemo refert, vel qui nutritor vel qui pascit solum.

V. 25. VENIRE UNCTUM: Quanta commoda sint servientis, enumerat, quod sine collatione lautus atque unctus a balneis rediens otiosus est animo, dominus vero cura et sumptu absumitur.

V. 27. ILLE RINGITUR: Hoc est, stomacho commovetur et iracundia. Et facit *ringor*, id est, os aperio. Unde rictus.]

V. 28. PRIOR BIBAS, PRIOR DISCUMBAS: Haec utique servorum est quaedam libertas, ut ista prius sibi praestent.

V. 30. HAEC SI CUM RATIONE: Cum haec igitur ratione collegeris, quam sint suavia, sine dubio illum, qui tibi haec praebuerit, praesentem deum poteris nominare.

V. 32. PRIMA COITIO EST ACERRIMA: Sola tibi inceptio et ingressus est arduus, cetera pro voluntate, ut videbitur, inludes.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

V. 1. EN UMQUAM CUIQUAM: Haec scaena tenet controversiam talem: ORBA PROXIMO NUBAT, ORBAM PROXIMUS DUCAT. Bis de eadem re actio ne sit. Quidam quasi orbam in iudicio coactus est ducere absente patre. Pater cum redisset, vult agi, an illa sit proxima. Contra dicitur. Hic prima praescriptio est, quod non licet ex eadem re aliquid bis agere: et hoc plurimum valet. Verum tamen tentatur, ut orba esse dicatur: tentatur et illud, quod in lege scriptum est, vel positum: Orbam proximus ducat, aut decem millia dotis det, ut accepta dote discedat. Verum hoc frangitur non licere, propterea quod [in] matrimonio collocata est. Esse enim iniquum, uti nunc in matrimonium accepta, dote data discederet. Liberum fuisse ante aut ducere aut dotem dare, cum alterum sit factum, alterum esse non posse.

V. 4. PROH DEUM IMMORTALIUM: Hic indignationem sibi suscitat Phormio, qui terrere possit facile senem. Quod egens relicta est misera, quod ignoratur parens, quod ipsa divitiis orba, pauperrima est: ideirco pater irascitur.

V. 16. CUI OPERA VITA ERAT: Expressit paupertatem, cui victus quotidianus opera quaerebatur.

V. 19. NEGLIGERE COGNATUM: Cognatum narrabat, quod se negligeret hic cognatus suus.

V. 21. VIDEAS TE ATQUE ILLUM: Servus narrat pro domino sese agere: Cognosce, inquit, te atque illum, cum quo loqueris.

V. 22. NUMQUAM TAM GRAVES: Nisi talem ... virum eredere puellae patrem propter [quam numquam] tales inimicitias caperem, adversus dominum tuum in familiam meam.

V. 31. ADULESCENS PRIMUM ABS TE: Prima pars actionis quaeritur, quae est, an illa proxima sit: cui respondet Phormio, scire ipsum, qui interrogat:

V. 35. PROINDE EXPISCARE QUASI NON NOSSES: Ita a me inquiris, quasi nescias.

V. 40. SI MEMINISTI QUOD OLIM: Excidit enim nomen, quod supra posuerat: *Nec Stilphonem ipsum, qui fuerat.*

V. 46. TALENTUM REM RELIQUISSET: Hoc est, tale patrimonium, quod in decem talentis est.

V. 47. MEMORITER PROGENIEM: Memoriter totam progeniem parentum a summa origine contineres.

V. 49. ITA UT DICIS, EGO TUM: Si hereditatem peterem, necessitas mihi imponeretur, ut unde mihi esset cognata dicerem, nunc cum tu intendas, debes dicere unde sit ista cognata.

V. 52. DILUCIDE EXPEDIVI: Continuo sumit argumentum praescriptionis, cum conturbatus esset Phormio. Denique concluditur: AT TU, QUI SAPIENS ES, MAGISTRATUS ADI, IUDICIUM DE

EADEM CAUSSA ITERUM UT REDDANT TIBI. Ut scilicet hic iudicium bis de eadem caussa adipiscatur.

V. 62. QUOD LEX IUBET DARE DOTEM: Victus praescriptione senex, ad illam legem descendit, ut dotem det, etiam si sit cognata. Cui ut supra dixi respondetur: ITANE TANDEM QUAESO? UT MERETRICEM ETC., quod utique iniquum est, ex eo, quod iam una pars videtur implota. Aliter ergo iam non potest rursus quemcunque diceret senex proximo ad hos unde aut quamobrem. * Redit etiam parasitus ad praescriptionem: ACTUM, AIUNT, NE AGAS.

V. 74. POSTREMO TECUM NIHIL REI: Iam ludit parasitus: Tu, inquit, senex iam alterius aetatis es, addictus filius tuus est.

V. 79. TUTE IDEM FECERIS: Hoc ipsum tu recte feceris.

V. 81. METUIT HIC NOS: Quoniam dixerat submissiore dictione: ITANE ES PARATUS FACERE ME ADVORSUM OMNIA? Quae res ostendit iracundiam esse lenitam.

V. 82. QUOD EST FERENDUM: Quia res tolerandas sustinere * et dignum tuis factis feceris.

V. 91. SI TU ILLAM ADTIGERIS: Revocat iracundiam, quia ille dixerat: *Nisi tu properas mulierem abducere, ego illam eiiciam,* et hic contra: *Si tu illam adtigeris aliter, quam dignum est liberam, dicam tibi impingam grandem.*

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

V. 1. QUANTA ME CURA: Haec scaena deliberativa tenet. Deliberat enim senex, an iudicium, quod se absente filius egit, rescindat denuo. Ideo sententiae ab advocatis [tribus] una dissuadentis, persuadentis altera: tertia quae accedere ad sententiam possit talis est, ut rursus deliberatione opus esse videatur. Est igitur prima pars, cuius principium tale est, quod: Ego, quae tibi prosint, facere te volo. Deinde ipsa sententia:

V. 9. QUAE IN REM TUAM SINT, EA VELIM FACIAS.

V. 10. MIHI SIC HOC VIDETUR, QUOD TE ABSENTE HIC FILIUS EGIT, RESTITUI IN INTEGRUM. Deinde breviter a iusto:

V. 11. AEQUUM EST ET BONUM. An fieri possit:

V. 12. ID IMPETRABIS. Contraria sententia, cuius hoc principium:

V. 13. EGO SEDULO HUNC DIXISSE ARBITROR, ne contraria dicturus videatur inimicitias exercere, defendit contrariae partis patronum, ut dicat illum sedulo, hoc est, sine fraude et dolo dixisse, quod dixerit. [Quod dixerit de se aliquam prolaturum esse sententiam, propterea:

V. 13. QUOT HOMINES, TOT SENTENTIAE: SUUS QUIQUE MOS. Deinde sententiam suam:

V. 15. MIHI NON VIDETUR, QUOD SIT FACTUM LEGIBUS, RESCINDI POSSE, ET TURPE INCEPTU EST: Hoc utique ab inhonesto dictum non intelligimus. Tertia illa sententia est:

V. 17. EGO AMPLIUS DELIBERANDUM CENSEO: RES MAGNA EST. INCERTIOR SUM MULTO, QUAM DUDUM: Dicta ratione incertiorem se factum dixit, si quidem suasit unus, dissuasit alter, contra tertius nihil dixit, quoad se recipiat, quando redeat].

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

V. 1. [ENIMVERO, ANTIPHO, MULTIS MODIS CUM ISTOC ANIMO VITUPERANDUS ES: Haec scaena rationem gestorum tenet, cum quaestione et obiurgatione, quod dimiserit amorem et irritus eam, quam diligebat, neque ei ac sibi adtulerit patrocinium.

V. 4. NAM, UT ERANT ALIA, ILLI CERTE, QUAE NUNC TUAE DOMI EST, CONSULERES: Nam qualiacumque cetera essent circa te, illi saltem auxilium ferres: Quae tuae domi est.

V. 8. SED EA CAUSSA NIHILO DEFECIMUS: Sed licet te accusaret magis, quod absens esses, ea caussa non defecimus.

V. 10. NUM QUID PATRI SUBOLET?: Num quid suspicatur pater, sua voluntate cessisse, an etiam ei veniam tribuit, ut eamdem uxorem habeat.

V. 13. CONFUTAVIT VERBIS: EGO QUOD POTUI: Bonum ordinem servus tenuit, ut primo dominum, deinde Phormionem, sic se supponeret ad narrandum, quae sint praestita adulescenti].

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

V. 1. DORIO, AUDI, OBSECRO: Haec scaena petitionem tenet, quod deliberativae saepe genus diximus. Quippe cum leno peteret argentum ab adulescente, ille dilationem postulavit. Hic ergo petitionis modus ab utili et honesto et ceteris partibus tractabitur. Denique opponitur:

V. 4. NEQUEO TE EXORARE, UT MANEAS TRIDUUM HOC: Extra positus adulescens irascitur: vereor, ne leno.

V. 7. HARIOLARE: Divinas. Hoc pertinet ad illud: NON MIHI CREDIS?

V. 8. FENERATUM ISTUC BENEFICIUM TIBI PULCRE DICES: Hoc ab utili in petitione positum, quod prodesse possit, etsi non cesserit tempus.

V. 10. EXPERIRE: NON EST LONGUM: Hoc a facili, etiam an fieri possit.

V. 11. TU MIHI COGNATUS, TU PARENS: Hoc a Peur.

V. 15. UT PHALERATIS DICTIS DUCAS ME: Quia supra dixerat: TU MIHI COGNATUS, ideo addidit PHALERATA DICTA, cum tenentur verba honestatem et quasi ornamenta habentia.

V. 17. NEQUE, ANTIPHO ALIA CUM OCCUSATUS ESSET SOLLICITUDINE, TUM HOC ESSE MIHI OBIECTUM MALUM!: Vere nunc ingemisco, me hoc tempore cogi amare, quo Antipho in alia sollicitudine occupatus mihi auxilium ferre non potest.

V. 20. USUS VENIT: Tibi contigit.

V. 23. PARUM LENO SIES: Aliquantum officii tuque consuetudinem mutans avaritiam referens.

V. 30. HAUD LONGUM EST ID, QUOD ORAT: Reperisse ea, quae desideraret adulescens. Accessit etiam persuasor alius, fieri posse certe facile, quod non sit longum. Deinde quod utile, si quidem: QUOD BENE PROMERITUS FUERIS, TIBI CONDUPLICAVERIT.

V. 38. CERTE HERCLE, EGO SI SATIS COMMEMINI, TIBI QUIDEM EST OLIM DIES, QUAM AD DARES HUIC, PRAESTITUTA: Si satis in memoria teneo, praestituta dies est, in quam diem pecuniam huic dares.

V. 40. IAMNE EA PRAETERIIT? NON: VERUM HAEC EI ANTECESSIT: Duo tempora ambo tenuerunt diversa. Haec dies numquid praeteriit? Contra leno respondit: Immo retro pedem tulit et propagavit se, hoc est, antecessit, ut adhuc futura sit.

V. 46. SED UT HAEC SUNT, TAMEN HOC FACIAM: Exoratus tandem condicionem leno dat, uti cras argentum, qui prior adtulerit, ad ducendum potior sit.

V. 48. MEA LEGE UTAR: Id lenonis, apud quem semper commodum prius.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

V. 1. QUID FACIAM?: Hic cogitatio est, quem ad modum brevi tempore invenire possit argentum.

V. 10. NON TRIUMPHO: Maximum mihi gaudium est, si de tuis nuptiis nihil patior mali, et adhuc me cogis, uti in malo aliud malum quaeram et nullus locus relinquatur preci? ut ex omni parte circumcludamus nostris precibus senes.

V. 19. PEDETENTIM TAMEN: Omnia tenta, omnia experire, ne aut plus aut minus facias.

V. 25. ISTAEC VERO VILIS EST: Amatoris animo pretium non credit pro ea magnum esse, quam diligebat.

V. 29. PRAESTO EST: AUDACISSUME: Optimus ac necessarius utrimque semper adest, quodcumque opus impositum.

V. 34. MODO TE HINC AMOVE: Hinc discede. Vult enim solus secum consilium quaerere, quo modo fieri possit, ut inveniatur argentum.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

V. 1. Qua profectus caussa hinc es Lemnum?: In hac scaena narratio itineris et reversionis simplicem continet expositionem, quo modo] praeterito tempore senes fecerant pactum, ut filiam Chremetis uxorem duceret filius Demiphonis. Aliter enim res celari non potest, nisi per huius modi nuptias puella vinceretur, et hunc per [hunc errorem, quo credit] filium suum aliam duxisse, ideirco cupit [excusatum esse et potius quasi caussam quandam esse, quod uxorem] duxerit filius. Denique adiungit:

V. 12. Quod quidem me factum consilii incertum facit: nam hanc condicionem si cui tulero extrario: Rationem reddit, cur ex eo, quod filius eius uxorem duxerit, non eam, quam hic voluit, sibi consilium vacillet et incertum sit. Hanc enim condicionem si extraneo ante detulero, habeo necessitatem expo[nendi].

V. 14. Unde mihi sit: Te autem fidelem esse mihi ita, quem ad modum ego mihi sum cognovero * ut ille ...... alienus ad quam condicionem istam defero. Sive non erit ut adfinitatem tacere poterit, quousque familiaritas copuletur: sin autem me contempserit atque spreverit, plus sciet, quam opus est, si quidem in potestate habebit narrare quod coeperit. Quae res mihi magnam sollicitudinem generat, ne aliquo pacto hanc uxorem meam cognoscat. Est ...... mihi levis metus. Nam si hoc coeperit, superest ut me excludat et domo egrediar.

V. 21. Ego enim meorum solus meus sum: Hoc est, illa dives est, ego pauper.

V. 23. Neque defetiscor: Neque lassabor. ∫ Adeo experirier: Semper tentare.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

Ego hominem: Haec scaena expositionem tenet, quid cum Phormione actum sit: nempe uti argentum quaereretur, quod lenoni ferri posset pro Phaedria: ut Phaedriae se ostendat nihilo minus amicum esse, quam Antiphoni. Agebat dis gratiam, datum sibi esse tempus, in quo ostendere se posset, simili modo se amicum Phaedriae esse, quem admodum fuerat Antiphoni. Nam ipsius opera Antipho uxorem duxerat, rursus ipsius opera Phaedria redimeret meretricem, ex eo quam mox recipiat sese. Geta: uti error cumulari possit. Interesse [efficitur] Antipho. Ita enim sumptum est consilium. Uti [secundum legem] Phormio velit illam ducere uxorem, quam habet Antipho. [Ita tamen, si recipiat dotem. Hoc autem argentum dotis nomine acceptum vult Phormio Phaedriae dare, ut ipse pro amica meretrice lenoni det, ipse vero Phormio offerendo

ac placando, producat nuptias, si argentum, quod Phaedriae ab amicis promissum est, cum acceptum fuerit, senibus reddatur. Antipho praesens autem audit, et vere credit, Phormionem uxorem esse ducturum.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

V. 5. Venisse salvum volupe est: Incolumitas tua ex voluntate est.

V. 9. Sic circumiri: Sic aliquem circumveniri].

V. 10. Nam hercle ego: Commendat consilium ex cura: si quidem dicit se, uti etiam ipsi domini fecerunt, de hac re plurimum cogitasse.

V. 13. Is, qui istam: Quo facilius cognosci posset, quia Phormio breviter consilium dedit: Is, qui istam, aut defendit aut cognatam dicit.

V. 16. Cum bona ut componantur: Vide potius ut haec cum bona gratia componamus, non mala, per iniuriam atque litem.

V. 18. Herus liberalis est: Persuasurus Phormio mali quid est, primo terrorem ...... atque iniicit. Deinde blanditur ab utili et dicit, dominus liberalis est, qui facile donare potest, et lites fugere seū n̄x etc., an fieri possit ex auctoritate multorum, quod expelli puella potest.

V. 21. Quid hic coeptat?: Nunc accipiens servi consilium Antipho irascitur. ¶ An legibus daturum poenas: Responsio ex sola permissione est. Hoc est, non id metuimus. Habemus enim certum consilium. Post quaestionem sola promissione dissolutam terret, quo facilius persuadeat Phormioni.

V. 25. Verum, pone esse victum: Etiam si contrario eventu efficiatur tota persuasio facile, et vincatur Demipho, poenam pecuniae esse, non capitis. Hoc est, condemnari poterit, quod effecerit, et liberatus * pecuniaria ista multa futura est. Non metuit eiectionem.

V. 28. Quid vis dari tibi in manum?: Hoc est, quantam pecuniam in praesenti accipere vis, ut dominus ab hac lite discedat.

V. 35. Immo non potuit melius: Chremes arripit consilium, quod fuit commodis[simum, ut] exclusa ista possit filiam suam Demiphonis filio collocare.

[V. 37. A primo homo insanibat: Quo facilius persuadeat, summam necessario dicit, maiorem primo petitam.

V. 38. Libuit: Hoc est, quantum ei libuit, tantum postulavit. ¶ Si quis daret talentum magnum: Dicendo magnum innuit talentum esse et minus. Nam maius appenditur CXX. libris.

V. 40. Quaeso, quid si unicam filiam: Ut, inquit, ostenderem ei, iniuste positam summam, dixi: Quid si tu unicam filiam tuam in matrimonium collocares, tantumdem dotis dares?

V. 41. Parvi retulit: Sed contempsisti illud, propterea quia non susceperis filiam, sed pari modo etiam dominus. Nam sic coepit et inventa est, quae dotem petat.

V. 45. Ego, inquit, iam a principio amici filiam: Per ethopoeiam oratio inducitur Phormionis ad summam necessariam pervenientis persuasione. Ac primo caussa ponitur, cur non ante eam duxerit, quod opus argento sibi fuerit, et idcirco eam ducere voluit, quae afferat aliquid, unde dissolveret, quae debebat. Ergo si haec dabit, quantum promisit illa, quae sponsa est mihi: Nullam mihi malim, quam istanc uxorem dari.

V. 56. Ager oppositus est pignori: Id est, agrum dedi loco pignoris, id est, vadimonii.

V. 57. Ob decem minas: Quarum singulae XXX. solidis appenduntur. Noluit semel summam proponere, ne magnitudo terreret. Sed perscite paullatim rerum necessariarum mentione summa concluditur, dum praeter ancillas et supellectilem inter omnia ad XXX. minus pervenit.

V. 63. Sexcentas proinde scribito mihi dicas: Magnitudine summae excitatus exclamat: Quas velit calumnias mihi et caussas Phormio indicet. Postremum autem est sexcentas pro quamvis multis, ut Cicero: *Possum sexcenta decreta proferre.*

V. 65. Quaeso, ego dabo: Assensum commodat senex, dum modo filia sua nubat Antiphoni.

V. 68. Mea caussa eiicitur: Ipsius est: ego id perdam.

V. 69. Quantum potes: Quia leno crastinum diem constituit, cum dixit: *Miles se dare dixit cras mane argentum mihi.*

V. 73. Quae quidem res ei vertat male: Ut Virgilius: *Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus haedos.*

V. 75. Fructum, quem apud Lemnum reddunt praedia uxoris meae, tibi opus esse dixero: Si pecuniam uxor quaerere voluerit, dicam, quod tibi opus fuit.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

V. 1. Geta, quid egisti?: In hac scaena iracunde interrogat dominus ac servus simpliciter respondet, interrogari se credens, narrat quid egerit. § Emunxi argento senes: Hoc est, absentibus argentum abstuli. Ita et reliqua aliter interrogatus aliter responsionem suscepit.

V. 18. *Cicero Accus.* lib. I. cap. 47. §. 125.
V. 26. *Virgilius Eclog.* IX. v. 6.

V. 10. QUID MINUS UTIBILE FUIT, QUAM HOC ULCUS TANGERE?: Est autem ULCUS, quod ex se in carne nascitur: si quidem immissa patri spes est, uxorem *extendi*, hoc est, *expelli*.

V. 12. SI PHORMIO ACCIPIET DOTEM: *Uxorem ducet: si non duxerit, argentum reddet.*

V. 15. ITA NOSTRA CAUSSA IBIT IN NERVUM: Hoc est, in *periculum*, ut supra: *Vereor ut istaec fortitudo in nervum erumpat.*

V. 25. QUOT RES? POST ILLA MONSTRA EVENERUNT MIHI: Ordo: *Post illa quot mihi res evenerunt, quae res monstra sunt.*

V. 28. INTERDIXIT HARIOLUS: Fingit caussas, quibus protrahendo nuptias interea votis fruerentur. *Haruspex* autem et *hariolus* hoc differunt, quod *hariolus* divinat de humanis, *haruspex* de divinis. *Canis intrans et gallina cantans* malum omen significant. Ordo: HARUSPEX VETUIT NOVI QUID NEGOTII ANTE BRUMAM INCIPERE.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

V. 1. QUIETUS ESTO: In hac scaena Demiphonis continentur verba promittentis fratri omnia se esse facturum, uti Phormio cogatur et argentum accipere et uxorem ducere.

V. 3. UT CAUTUS EST, UBI NIHIL OPUS EST!: Iam notat senem, quod illic diligens sit, propterea quod argentum non vere Phormioni dabitur, sed Phaedriae.

V. 4. MATURA: Id est, *accelera, dum voluntas est.*

V. 11. QUID TUA, MALUM!: *Quid id ad te adtinet?* MALUM autem interiectio est irascentis, cui subiungitur: MAGNI, DEMIPHO, id est, *magni refert.*

V. 14. MULIER MULIERI: *Femina feminae magis poterit persuadere.* Partes enim *virorum viros, feminarum feminas*, ut docet *Horatius, agere convenit.*

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

V. 1. QUID AGAM?: In hac scaena est Sophrona, quae errorem solum patiens quod excludi habeat a nuptiis puella quaerit auxilium. Invenit senem patrem et narrat, quem ad modum res gestae sint et se ab hoc facto, quod puella nupserit exclusam per venialem statum quod factum sit, necessitate sit factum.]

V. 3. NAM VEREOR, HERA NE: Vehementer pertimesco, ne Philumena propter meum consilium gravi afficiatur iniuria.

V. 5. NAM QUAE HAEC ANUS:? Ordo: *Quaenam haec anus est?* *Virgilius*:

Nam quis te iuvenum confidentissime,

pro *Quisnam.*

V. 36. *Virgilius in Georgic.* lib. IV. v. 445.

V. 6. Quod ut facerem: Hic est illa tota praerogatio, quod inopia fecit, ut puellam illam matrimonio collocaret: eum firmas nuptias esse crederet, quod absente patre filius duxisset uxorem. Quamquam tentat etiam quandam compensationem, eum dicit: *Ut id consulerem, vita ut in tuto foret* ..... est profui.

V. 8. Nisi me animus fallit aut parum: Duobus modis conceptam veritatem tenemus, dum et oculi prospiciunt, cum animus per pupillas integer foras mittitur, ne visus aliquo errore fallatur.

V. 13. Estne hic Stilpho?: Cognitum dominum eo nomine appellavit, quod apud villam, et quoniam in civitatem sic est ibi hoc nomine dicebatur Chremis. Sed idcirco nomen negavit, metuens ne uxor sua hoc possit agnoscere. Denique admonet ut a foribus paullulum concedat, et non iam se hoc nomine appellet.

V. 18. Foris effutiretis: Sub ostium aliquid diceretis.

V. 20. Isthoc pol nos te: Haec caussa est, eur te non potuimus reperire, quod hoc nomine nuncuparis.

V. 21. Miseram me: Interrogata Sophrona anus ubi illae sunt, quasi dolens cum audisset uxorem mortuam, prius gemitum commodavit, cum ille accepturus aliter sit: quippe levabitur .... an duae uxores in una civitate sint.

V. 23. Ex aegritudine miseram: Breviter et casus et caussa modo ostenditur.

V. 24. Ego autem cum essem: Hic iam purgatio est illa, veniali statu posita, eum dicit necessitate factum, quod anus fuerit, quod egens, quod ignota, et tamen non male consuluerit, eum adulescenti et diviti dederit, de quo dixit: *Harum qui est dominus aedium.*

V. 27. Quid? duasne?: Miratur potius, quam interrogat. Id enim audivit, quod fieri per vota cupiebat.

V. 34. Saepe forte temere eveniunt: Frequenter obtinentur per casum atque fortunam, quae vix exoptare quis audeat. Nam modo inveni filiam eum eo nuptam, eum quo esse cupiebam, et eam diligi [a filio]. Quod quidem magna nos cura et opere ut fieret laborabamus: at nunc sola haec anus cuneta complevit.

V. 35. Nunc quid opus facto: Nescies quid votis maxime petamus. Quasi admonet senem uti prospiciat filiae, quod adulescentuli pater iracunde ferat, filium suum duxisse uxorem se absente.

V. 37. Set per deos atque homines: [Chremes poscit] silentium, ne aliquis eius esse filiam recognosceret. ¶ Per deos atque homines: Rogat potius, quam terret.

V. 38. Nemo ex me scibit: Docta responsio. Nostri etenim silentii promissio esse debet. Res enim alio pacto fortasse

possit agnosoi, quid id nobis? Nostram taciturnitatem debemus polliceri.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. NOSTRAPTE CULPA: Haec scaena verba tenet Demiphonis reverten[tis postea quam] datum est argentum. [NOSTRA IPSA CULPA FACIMUS: Uti mali malos esse cupiant].

V. 3. ITA FUGIAS, NE PRAETER CASAM: In proverbio hoc est: F u g i a s n o n a n t e c a s a m, s e d i n c a s a m. Enim stultum est, cum auxilium habere possis, ante illam fugere, non in illam. Utique enim auxilium tuae domus debes petere, non alienum.

V. 6. HIS NUNC PRAEMIUM EST: Sine dubio munus ac praemium his datur, qui mali sunt, et directa prava faciunt ..... si nos benigni volumus esse, postulata concedamus.

V. 8. MODO UT HOC CONSILIO: Ne poeniteret dominum amplius pecuniae datae et erroris aliquid servus adiecit, videri [sug]gestum si modo perseveret, ut ille eandem, quam promisit, ducat uxorem.

V. 11. ITA FACIAM, UT FRATER: Mandatorum memor pergere ad uxorem vult, ut eam ducat ad puellam, ac persuadeat puellae, uti eum voluntate discedat a viro.

V. 13. ARGENTUM INVENTUMST: Secum loquitur servus acta enumerans, et quid argentum sit constituens. Inventum est Phaedriae argentum quod lenoni det, lis nulla proferatur Phormioni *.

V. 15. IN EODEM LUTO HAEISTAS: Hac in re versaris, v o r s u r a m s o l v e n s, c r e d i t o r e m m u t a n s. Cui respondetur scilicet: P r a e s e n s m a l u m i n f u t u r u m a b i i t, s e d p l a g a e c r e s c u n t. Ergo inspice: hic consilium confirmavit, quid facere debeat.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

V. 1. AGEDUM, UT SOLES: Sicut adsoles benignitatem tuam praesta, effice ut placata nobis sit, ne se dicat eiectam, sed credatur propria voluntate.

[V. 4. AT POL MINUS QUEO: At pol facio quidem, sed tantum, quantum me dignum est, facere propter viri culpam non possum, q u i p o l m e i p a t r i s b e n e p a r t a p r a e d i a indiligenter servat.

V. 7. VIR VIRO QUID PRAESTAT?: Id est, i n t e r e s t.

V. 10. PARCE, SODES: Cum mulier est, vidisset domi forisque iracundia suscitatam. Est enim naturale mulierum, uti de viris querantur, maxime si ipsae divites sunt. Eam temperare continuo voluit, dicens caussam, cum puella quam persuasura

sit, ut discedat, non leve verborum futurum esse certamen. Chremes recognita filia quaerit a Demiphone, an datum sit argentum, quod datum nollet, generaliter tantum dicit, abduci non posse. Et hoc prospiciens non aperte hoc loquitur, quod Phormioni nollet argentum dari, generaliter tantum dicit, abduci non posse, caussam ponens, quod uterque se diligat, et dicat comperisse, quod illa sit cognata. Quantum potest, in memoriam revocare vult signis quibusdam, quod Demipho intelligit filiam suam esse cognatam comperisse, quoniam confiteri non potest, uxore praesente.

V. 28. ILLA FILIA AMICI NOSTRI: Tua scilicet. Quodque aperte non potuit, occulte dixit.

V. 36. HEUS! NE FILII: Ita silentium huius rei cupio, ut ne quidem filii nostri audiant.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

V. 1. LAETUS SUM: Antipho adulescens ignorans, quod comperta sit uxor sua, secum loquitur, laudans fortunas Phaedriae.

V. 2. QUAM SCITUM EST: Pulcrum et elegans est admodum tales cupiditates in animo parare, quibus mederi facile possis, cum adversum aliquid forte contigerit.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

V. 1. ARGENTUM ACCEPI: Haec scaena iactationem Phormionis continet, quod consiliis suis, quae voluerit, cuncta compleverit.

V. 2. CURAVI, PROPRIA UT POTIRETUR: SI QUIDEM EMISSA EST MANU: Tribus enim modis fiunt liberi, id est, censu, vindicta vel manumissione. Et censu quidem, quo se redimit captivus, posito in libra ante magistratus urbis liber efficitur. Vindicta vero et virga, qua in conspectu omnium servus tactus absolvebatur. Manumissio quoque verbo ubilibet fiebat.

V. 4. HOS SUMAM: Id est, dilationem petam.

V. 7. VICISSIM PARTES: Quem ad modum tu propter facinus ductae uxoris patrem fugisti, etiam ille propter meretricem afuturus est rogabitque te, ut caussam pro se diceres.]

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

V. 1. O FORTUNA, O FORS!: Haec scaena totum solvit errorem, quod puella est cognita, quod conceditur Antiphoni. Nam Geta servus narrationem supponit, quo docet, quem ad

modum cognitio sit effecta. ∫ O FORS FORTUNA: Id est, eventus fortunae. Fortuna autem ipsa dea est.

V. 4. HUMERUM HUNC ONERO PALLIO: Saepe dixi istas personas in comoediis esse palliatas, ut ostendantur ex habitu esse Graecae. Ut in Eunucho: *Adtolle pallium.* Sunt autem togae, si personae Romanae sunt.

V. 9. NUMQUAM TU ODIO TUO ME VINCES: Id est, numquam pertinacia tua me revocare poteris.

V. 10. VAPULABERE: Quod sibi dici meruerat, minitatur.

V. 11. FAMILIARIOREM: Id est, ita servum, ut nunc sum.

V. 12. CONGREDERE ACTUTUM: Id est, cito me conveni.

V. 14. SINE CONTROVERSIA: Sine dubitatione, sine quaestione: quippe controversia est contradictio ex affirmatione et negatione eiusdem rei, unde nascitur status.

V. 16. DELIBUTUM GAUDIO: Repletum et madentem laetitia. ∫ ENICAS: Crucias.

V. 17. POLLICITATIONES AUFER: Promissiones tolle et rem potius narrato.

V. 19. MODO ARGENTUM: Huic narrationi initium est, unde oportuit, sumptum.

V. 22. UBI IN GYNAECEUM IRE OCCIPIO: Γυνὴ Graece, Latine mulier. Inde *gynaeceum* locus, ubi mulieres operantur.

V. 28. ANIMAM COMPRESSI: Spiritum vocemque repressi. Virgilius:

Vox faucibus haesit.

[V. 29. PULCHERRIMUM FACINUS: FACINUS et pro bono et pro malo facto accipitur. PULCHERRIMUM FACINUS, quo pene exclamavi prae gaudio, et cognovi, quod patruus tuus uxori tuae Phanio pater sit.

V. 34. ALIQUID CREDITO, PHORMIO, ESSE CAUSSAE: Quum Phormio faceret quaestionem, an veri simile esset, ut illa patrem suum nesciret, crede aliquid esse caussae, cur nesciat suum patrem, nec me potuisse omnia, quae intus agebantur, scire. Huic rei argumenta proferuntur haec: Quod pater Phanii sit Chremes, si quidem creditur patruus.]

V. 45. SUMMA ELUDENDI OCCASIO: Postea quam puellae cogniti sunt parentes, Phormio consilium repperit, quem ad modum propter argentum, quod Phaedriae datum est, senes ludat, uti non reddatur. Fingit quippe se [Phormio] uxorem eam velle ducere, quae iam separari non potest, ut eum illi non dederint uxorem, necessario dotem perdant. [Hoc enim dicitur argentum, quod datum est ingratiis, invitis arripietur.

V. 49. HOC QUI COGAM: Hoc unde agam et perficiam, ipsa ratione cognovi].

V. 20. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 774.

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTIMA.

V. 1. Dis magnas merito: Haec scaena concertationem habet atque tenet Phormionis, parasiti et senum: illi argentum repetunt, hic pugnat ex pacto, uti aut argentum perdant aut uxorem dent. Quae res statum continet qualitatis negotialis, qui quidem ita proponitur: *Nam non aequum est me propter vos decipi.*

V. 4. Prius quam dilapidet: Perdat, consumat. [Unde dilapidatores dicuntur prodigi et luxuriosi.]

V. 10. Quanta haec mea paupertas: Fingit se fidelem. Licet, inquit, paupertas in me sit, tamen curavi, ut semper fides sit.

V. 18. Qui erit rumor: Caussam reddit senex, cur non pacta servet, quod rumoris infamiam metuens puellam de domo noluit eiicere.

[V. 22. Illuditis me: Accusativum casum regit hoc verbum.

V. 29. Iube rescribi: Quoniam argenti accepti [opera] per scripturam fiebat, [quae vocabatur chirographum], ideo [ait] rescribi, quod est renumerari.

V. 44. Enimvero si odiosi: Turbatus senum iracundia et violentia Phormio iam vult procedere, quod aliam Chremes habuit [Lemni] uxorem.

[V. 45. Vos me indotatis: Usus plurali pro singulari dixit indotatis pro Phanio, quae sine dote nupserat. Dotatis vero, id est, uxori Chremetis, cui patrocinari volebat prodendo rivalem.

V. 55. Ludificamini: Id est, luditis.

V. 71. Gladiatorio animo: Qui etiam perituri alios vulnerant.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA.

V. 1. Qui nominat me?: In hac scaena reus senex fit, quod alia in villa uxorem habuerit. Est status venialis. Accusatio hinc incipit: In Lemno clam uxorem duxit: cuius improbatio magnifice completa est. Et inde filiam suscepit. Unde indignata hic uxor est et convertitur Abhinc usque ad finem continuati pulcherrimus statuum et figurarum ordo contexitur.

V. 22. Distaedet: Valde pudet. Obiurgatio indignatione et argumentis plena, quam Demipho deprecatione mitigat.

V. 25. Ego, Nausistrata: Hinc defensio est, cuius rei hoc principium est. Subiungitur narratio.

V. 28. Vinolentus, abhinc annos xvi: Cum veniali statu, quod vinolentus sit, in qua re ignoratio et obsecratio opponitur.

V. 31. Quam ob rem te oro: Quia ille dixit annos xvi., haec collegit: Quid ego sperare possum hunc non peccaturum esse circa aetatem, quasi non illo tempore senex fuerit.

V. 41. Ad aurem obganniat: Frequenter in aurem dicat, ignosce. Gannitus proprie vox vulpium.

V. 46. Orat: confitetur: purgat: In postrema parte conclusit beneficio: si quidem petit, ut ad coenam vocetur.

V. 65. Sed ubi est Phaedria iudex noster?: Proprie iudex, etsi a muliere est dicta sententia: *Quod is iubebit*, *faciam*. Aliter enim de patre filius non potest iudicare.]

Explicit Comment. in Phormionem.

GLOSSARIUM

VOCUM QUARUNDAM

APUD PUB. TERENTIUM

EX VETERI CODICE.

Heus, Ohe, Eho, Ehodum, *vocandi.*
Antehac, Quoad, Posthac, *temporis.*
Usquam, Uspiam, Nusquam, Quopiam, *loci.*
Amabo, Sodes, Hem, Mea tu, *blandientis.*
Pol, Edepol, Castor, Herele, *iurandi.*
Eu, Euge, Eia, Age, Agedum, *hortandi.*
Nullus, *pro non.*
Utut, *qualitercumque.* Ubiubi, *ubicumque.* Cuicui, *cuicunque.*
Heuheu, *dolentis.*
Hui, Phy, Papae, *admirantis.*
Vaha, *deridentis vel indignantis.*
Atat, *expavescentis.*
Hahahe, *deridentis.*
Heu heu, au au, *flentis.*
Nequidquam, *frustra.* Neutiquam, *nullo modo.*
Itidem, *similiter.*
Apprime, *Valde.*
Atqui, *certe.*
Potis est, *potest:* Pote, *potes.*
Etsi, tametsi, *pro quamvis.*
Qui, *quare vel quomodo.*
Quam, *quantum.*
Maxime, *saepe pro lubenter.*
Eccum, *ecce eum vel ipsum.*
Ecca ipsa, *ecce ea ipsa.*
Hicce, *pro hic,* hiecine, *pro hicne:* hiice, *pro hii:* istoceine, *pro istone*, huiusce, *pro huius:* hiiseine *pro hiisne.*
Illicon *pro illicone.*
Malum, *interiectio.*
Tute, *tu ipse.*
Scelus, *quandoque pro scelesto.*
Periculum, *pro experientia.*
Res, *pro praediis vel utilitate.*
Facinus, *quandoque factum.*
Mala, *maxilla.*
Diea, *scedula.*
Angiportum, *via arcta.*
Oecipio, *incipio.*
Cesso, *tardo.*
Faxo, faxim, *pro faciam vel fecerim.* Faxint, *facient, fecerint.*
Dedo, *do:* dedim, *dabo:* duint, *dent.*
Sies, *pro sis:* Sient, *pro sint.*
Face, *pro fac.* Adduce, *pro adduc.*

Mitte, *pro dimitte.* Rogo, *pro interrogo.*
Offendi, *pro inveni.*
Mane, *pro ausculta.*
Opperior, *exspecto.*
Percontor, *inquiro.*
Maturo, *accelero.*
Obtundo, *eneco, de magna molestia.*
Concedo, *obedio.*
Exigo, *expello et sperno.*
Arcessor, *vocor.*
Vereor, *timeo:* Revereor, *observo.*
Calleo, *callide scio.*
Abnuo, *nego et subtraho.*
Refello, *contradico.*
Gannit, *latrat, inaniter loquitur.*
Disperii, *per deos perii.*
Posterdie, *pro postridie, hoc est, postero die.*
Astu, *astutia vel providentia.*
Astu *pro civitate.*
Misere, *interdum pro immoderate.*
Praeviso, *videre desidero.*
Sedulo, *intento.* Utiliter, *studiose.*
Ex animo, *sine dolo.*
Ambages, *verba frustratoria.*
Phalerae, *insidiosa.*
Clientela, *servitium, vel multitudo clientum.*
Conclamatum, *satis dictum.*
Facessere, *lubenter et cum desiderio facere.*
Id propterea, *propter id.*
Ostentare, *vane se iactare vel ostendere.*
Propediem, *brevi vel cito.*
Diem, *breve tempus:* Aetatem, *tempus longum significat, adverbialiter.*
Debacchari, *furere, a furore non cessare.*
Despicatus, *despectus.*
Aerumna, *molestia vel miseria.*
Flocci facere, *contemnere, despicere.*
Lacessere, *provocare.*
Suffarcinatus, *succinctus.*
Iurandum, *pro iusiurandum.*
Exemplum facere, *id est, poenam constituere.*
Potesse, potis esse, *posse.*
Quis, *pro qui.* Quivis, *pro quaevis.*
Quisnam, *pro quaenam.*
Sycophanta, *pro comedone.*
Succenturiatus, *sub centuria positus.*

E X P L I C I T.

VARIETAS LECTIONIS SCHOLIORUM AELI DONATI.

ADELPHORUM PROLOGUS. P. 7. v. 2. SUAM SENSIT SCRIPTURAM] Sic edd. pr. Ven. Volgo: POSTQUAM POETASENSIT SCRIPTURAM. V. 6. ¶ POSTQUAM SENSIT: Pro sensisset. ¶ SCRIPTURAM SUAM: Indifferenter] Sic scripsi hunc locum ex edd. pr. Venet.: *Postquam sensit pro sensisset* (*sensisse* ed. pr.) *scripturam suam indifferenter etc.* Volgo: ¶ *POSTQUAM POETA SENSIT SCRIPTURAM SUAM*, *Indifferenter etc.* V. 9. *Fatis Iunonis iniquae*] *saxis vinosis iniquus* ed. pr. *saxis vitiosis iniq.* ed. Veneta. V. 11. *Praeterea regem*] *observat regem* edd. pr. Veneta. V. 12. *Parthorum*] *q.* edd. pr. Veneta. V. 14. audiri] ed. pr. ed. Veneta H. Scoti 1545. *audire*. V. 17. *Observatote*] *Observat orare* edd. pr. Veneta, etiam H. Scoti 1545. Ibid. *ut blande palpetur mulieri*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Apud Plautum legitur: *quam blande mulieri palpabitur*. V. 18. RAPERE IN PEIOREM PARTEM] *observari et rapere in deteriorem partem* edd. pr. Veneta. V. 20. RAPERE IN PEIOREM PARTEM] *Rapere in deteriorem partem* rursus edd. pr. Veneta. V. 22. INDICIO IPSE DE SE: Expressit simplicitatem vera dicturi] *indicio. mire de se expressit simplicitatem veram* (*vera* ed. pr.) *dicturus* edd. pr. Veneta. MS. Boend. Volgo: INDICIO DE SE IPSE ERIT: *Mire expressit simplicitatem vera dicturi*. V. 23. cum] *quam* MS. Boend. Ibid. de se] *se* edd. pr. Ven. MS. Boend. Ibid. dixit] *dixerit* MS. Boend.

P. 8. v. 2. et de aliis etiam prodit] *et aliis etiam prodit* edd. pr. Veneta. V. 3. et adhuc invitus quiddam provolgat] Sic scripsimus ex MS. Boend.: *et adhuc invitus quidnam provolgat*. Quo ducunt etiam edd. pr. Veneta: *et adhuc invitus quidnam promulgat*. Volgo: *et qui invitus*, reliquis omissis. V. 4. indicium] *iudicium* edd. pr. Veneta. V. 6. LAUDIN AN VITIO: Medium non fecit] *Laude an vitio. medium infert etc.* ed. pr. *Laudi. an. v. medium infert etc.* ed. Veneta. V. 8. SYNAPOTHNESCONTES] *synapothiscontes* ed. pr. *Synapothniscontes* ed. Veneta. *Synapothnescontes* etiam ed. Veneta H. Scoti. Volgo: *ΣΥΝΑΠΟΘΝΗΣΚΟΝΤΕΣ*. V. 10. Sicut apud Graecos δρᾶμα, sic apud Latinos generaliter *fabula* dicitur] *apud graecos dramasi caput Latino more fabula dicitur* edd. pr. Veneta.

V. 12. mimus, Rhinthonica] Sic primus scripsit Reuvensius in *Collectan. litt.* p. 68. Conf. Io. Henr. Neukirchi librum *De fabula togata Romanorum* p. 48 sqq., qui totum Donati locum ita constituendum existumat: *tragoedia, comoedia, togata tabernaria, praetexta crepidata, Atellana, mimus, Rhinthonica.* Ceterum ed. pr. habet: *mictos. Rhinthonica.* ed. Veneta: *myctos: Rhynthonica.* MSS. apud Lindenbrogium: *μικτὸς rithmus.* Volgo: *Μικτὸς*, Rhintonica. V. 15. In graeca] *integra* ed. pr., non Veneta. Sed talia posthac non adnotabo. V. 20. Quum aliam transferret] Ed. Veneta. MS. Boend. et edit. anonyma apud Westerhovium: *Quum alium* (sc. *locum*) *transferret.* Ed. pr.: *cum aliam transferret*, ut volgo. Abr. Wielingius recte coniecisse videtur: *cum illam transferret.* Possit etiam scribi: *cum fabulam transferret.* V. 22. In Adelphos] *in Adelphis* edd. pr. Veneta. V. 27. Eam nos acturi] Sic edd. pr. Veneta, volgo tantum: eam. V. 31. Ordinem harum adnotationum mutavimus ex edd. pr. Veneta, ut saepe alias. Hic accedit etiam editio H. Scoti. Ibid. cuius aemulari] *cui. s. emulari* ed. pr. *cui aemulari* ed. Veneta. V. 32. negligentiam. ¶ Reprehensum] *Negligentia reprehensum* edd. pr. Veneta. Ibid. Retentum] *retortum* edd. pr. Veneta.

P. 9. v. 1. Quod] *quid* edd. pr. Ven. V. 2. *Nam ego hunc machaeram meam dico*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Apud Plautum legitur: *Nam ego hanc machaeram mihi consolari volo.* V. 3. Scipionem Africanum significat] *ut. S. Affricanum*, omisso verbo *significat*, edd. pr. Veneta, ut recte legi possit: *Ut Scipionem Africanum et Laelium Sapientem etc.*, quem ad modum scriptum est in editione Veneta H. Scoti. V. 4. Furium Philum] Sic ego scripsi. *Furium pilum* ed. pr. *furium pium* ed. Veneta. Volgo: *Furium Publium.* V. 6. in Chryse] *in chrese* edd. pr. Veneta. V. 8. adversarius] *adversare* ed. pr. MS. Boend. MS. Hulst. *adversar̄* ed. Veneta. V. 9. hic] Sic etiam edd. pr. Venet. *hoc* MS. Boend. MS. Hulst. Ibid. non tangit] *impingit* edd. pr. Veneta. MS. Boend. MS. Hulst. V. 10. Nobis] *vobis* edd. pr. Veneta. V. 11. qui in cavea sunt] *qui in ea cavea sunt* ed. pr. Veneta. Ibid. qui etiam praeter theatrum] *qui etiam praeerat theatro* edd. pr. Veneta. MS. Boend. V. 13. Furii Phili] Sic ego scripsi. *Furii pili* edd. pr. Veneta hic consentientes. *Puri pili* MS. Danielis apud Lindenbrogium. Volgo: *Furii Publii.* Vide supra ad versum 15. V. 15. *Σχῆμα ἀποσιώπησις*] Graeca omissa sunt in edd. pr. Veneta, ut fere semper. V. 16. non] om. edd. pr. Veneta. Ibid. imo potius ceterae] *sed et ceteras* MS. apud Lindenbrogium. V. 17. Sed ipsi senes] *Haud ipsi* MS. apud Lindenbrogium. V. 19. motorius et statarius] *motorius: statarius* edd. pr. Veneta.

Actus primi scaena prima. V. 10. v. 1. Non redit hac nocte] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta volgo

omissa. V. 6. miles vel Thraso] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta: *vel miles Thraso.* Volgo tantum: *miles* T h r a s o. Ibid. vel Polemon] *Vel Palemon* edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti, quod poterit esse: *Palamon.* V. 7. vel ab odore] *et ab odore* edd. pr. Veneta. Volgo: *ab odore.* V. 8. vel a ludo] *et a ludo* edd. pr. Veneta. Ibid. C i r c u s] *Ciricus* edd. pr. Veneta. Fuit, nisi me fallit: *Corycus*, quod immutatum in *Coricus*, deinde depravatum in *Ciricus*, denique falso correctum *Circus* est. Nomen *Corycus* similiter corruptum est in M. Tulli oratione *Philippica* XIII. cap. 12. §. 26., ad quem locum vide adnotationem nostram vol. III. p. 1117. V. 9. est] om. edd. pr. Veneta. V. 10. per ἀντίφρασιν] *per antiphrasim* edd. pr. Veneta et sic infra v. 13. V. 11. imposuerit] *imposuit* edd. pr. Veneta. V. 15. contentione] *contentio* edd. pr. Veneta. Ibid. argumentum] *argumenta* edd. pr. Veneta. V. 17. non A e s c h i n u m — absentem credit] *non eschinum absentem non credit* ed. Veneta, reliquis omissis. V. 18. servuli] *servi* edd. pr. Veneta. V. 19. praestolantur] *praestolant* ed. pr. V. 24. IERANT] *ierant quisquam* edd. pr. Veneta, in quibus tamen etiam ante *quisquam* habetur. V. 27. QUISQUAM] om. edd pr. Veneta. Ibid. Propter S t o r a c e m] Sic etiam edd. pr. Veneta, sed tamen videtur ex MS. Hulst. et editionibus quibusdam veteribus apud Westerhovium legendum: *Praeter Storacem etc.*, ut de istis servolis accipiendum sit, qui praeter Storacem, qui fuerat comes adulescentuli, obviam iverint. V. 29. *adversitores*] *adversatores* edd. pr. Veneta.

P. 11. v. 3. *et vento petiisse Mycenas*] om. edd. pr. Veneta. V. 4. Absolute, non addidit QUI] *Hoc absolute. Nam addidit* edd. pr. Veneta. V. 5. Abundat USPIAM] *Abundat* (om. *uspiam*) edd. pr. Veneta. V. 6. ℐ AUT IBI: U s p i a m] *aut tibi uspiam* ed. pr. *aut uspiam* ed. Veneta. V. 8. refert. V. 5. IN TE UXOR: Subaudiendum est hic: IRATA. ℐ IRATA: U x o r scilicet.] Sic nos ex coniectura hunc locum refinximus. Volgo legitur: *refert in desertorem.* V. 5. UXOR: *Subaudiendum est: dicit irata uxor.*, cum qua lectione conspirant edd. pr. Veneta, nisi quod eum MS. Boend. et editis vetustis apud Westerhovium ultima verba sic habent: *Subaudiendum est, dicit. Irata, uxor scilicet.* V. 10. sentimus aut cogitamus] Corrige: *sentimus, aut cogitamus etc.* V. 11. et utrumque] *utrumque* edd. pr. Veneta. V. 12. ἐνδιάθετος] Sic MS. ap. Lindenbrogium. Volgo: ἐνθυμηματικός. Edd. pr. Veneta hic quoque Graeca omittunt. V. 14. *Et mihi iam multi*] *Et multi iam mihi* edd. pr. Veneta. V. 18. non addidit] Sic edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. Volgo: *non addit.* V. 19. quia] om. edd. pr. Veneta. V. 23. ℐ AUT TE AMARE COGITAT AUT: Minus peccati est] *aut te te amari cogitet. aut minus peccati est* ed. pr. *Aut te amari. c. aut mius pcti e* ed. Veneta. Volgo: *AUT TE AMARE COGITAT: aut minus*

peccati est. V. 24. nulla re impellente] Sic edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. Volgo: *nulla re te impellente.* V. 29. AUT TE AMARE COGITAT.] Pro his in edd. pr. Veneta haec leguntur: *aut te amari: et ego quia non rediit filius quae cogito.* V. 30. Quia] Sic edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. MS. Boend. Volgo: *Qui.* V. 31. TETE] *te* ed. pr., non Veneta.

P. 12. v. 2. ET QUIBUS] *Quibus et* ed. pr. *et quibus et* ed. Veneta. Ceterum ordinem harum adnotationum mutavimus ex edd. pr. Veneta. V. 5. ut uxor] *uxor* edd. pr. Veneta. Ibid. AUT] *autē* ed. pr. V. 6. ⁋ EGO — dixit] Haec adnotatio ponenda est versu quarto post verba: *cogitationem suam.* V. 12. *V. 11. *NE AUT ILLE ETC.* Hoc loco ponunt edd. pr. Veneta hanc adnotationem. V. 14. caveri] *cavere* edd. pr. Veneta. V. 19. ATQUE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Atqui.* V. 20. quid paterer] *quod pater* ed. pr. *quid pater* ed. Veneta. V. 21. NON EST] om. edd. pr. Veneta. V. 23. Transitus] *Transit* edd. pr. Veneta. V. 27. διαπίστευσις] Volgo διαπίστησις. Ibid. Figura ipsam vitam clementem dicimus] Sic scripsimus ex vestigiis MS. Hulst.: *Figura ipsā tam clementem dicimus,* et MS. Dan. apud Lindenbrogium: *Figura ipsata clementem dicimus.* Volgo: *figura ipsa. VITAM CLEMENTEM dicimus,* et sic etiam edd. pr. Veneta. Wielingius scribendum coniecit: *Figura. Ipsam vitam clementem dicit, quae clementes facit.*

P. 13. v. 4. Romani scilicet] *r. s.* ed. pr. *s.* ed. Veneta. V. 7. EITA — ME.] Haec omnia om. edd. pr. Veneta. V. 15. concinna] *continuata* edd. pr. Veneta. V. 17. ⁋ ISTI PUTANT: Id est, hi, qui a me dissentiunt] Edd. pr. Veneta: *Isti autem i. hii (hi* ed. Veneta) *qui a me dissentiunt,* ut simpliciter scribendum esse videatur: *ISTI autem, id est, ii, qui a me dissentiunt.* V. 28. ut Andria] Corrige: *ut in Andria.* V. 33. *miseriam*] *miseram* edd. pr. Veneta. V. 35. MAIOREM ADOPTAVI MIHI] Haec addidi ex edd. pr. Veneta.

P. 14. v. 2. *audivisse*] *audisse* edd. pr. Veneta. V. 3. INDE EGO HUNC] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta: *Inde ego: nunc.* V. 5. Quod nos *educare* dicimus] Sic etiam edd. pr. Veneta. Volgo legebatur: *Quos nos educare dicimus.* V. 8. Quaeritur, quid sit HABUI] haec om. edd. pr. Veneta. V. 9. dicantur] *dicuntur* edd. pr. Veneta. V. 10. *Semper eius*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Semper enim eius.* Ibid. *habita soror*] Sic edd. pr. Veneta, sed corrige: *habita est soror,* ut volgo legitur. V. 11. Et sic: *Itaque habeantur, itaque dicantur*] Edd. pr. Veneta: *sic itaque habeantur: dicantur.* Volgo: *Et, Sic itaque habeantur, itaque dicantur,* quod nos mutata distinctione posuimus. Nam videtur in his latere: Cicero: *itaque habeantur, itaque dicantur,* ut Donatus quendam locum oratoris ante oculos habuerit similem eorum, quos nos tractavimus in *Quaestionum Tullianarum* libro I. p. 138 sq. V. 12.

subaudiendum est bis] Hoc volt Donatus dicere. Etiam ad H a b u i intellegendum est *pro meo*, ita ut nihil mutandum esse videatur. Conferantur ea, quae Donatus infra scripsit ad v. 30. V. 15. ¶ IN EO ME OBLECTO — *casus mihi*] Haec sic iam scribendum existumo ex edd. pr. Veneta: SOLUM ID MIHI CARUM plus significat, quam si diceret: *Solus is est carus mihi.* ¶ IN EO ME OBLECTO: Nove dixit pro: *eo me oblecto.* Volgo: *IN EO ME OBLECTO: Nove dixit pro, e o m e o b l e c t o. SOLUM ID EST CARUM MIHI:*] *Plus autem significat, quam si diceret: S o l u s i s e s t c a r u s m i h i.* V. 18. ILLE UT ITEM CONTRA ME FACIAT:] Edd. pr. Veneta: *Ille ut faciat.* V. 20. *Ut — optimus*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Apud Plautum nunc legitur: *Et illa illum contra, qui est amor cultu optimus.* V. 23. Et si licet] *Et scilicet* edd. pr. Veneta. V. 26. Non necesse est, etiam si liceat] *non licet etiam si non necesse est* edd. pr. Veneta. V. 27. ius suum] Sic edd. pr. Veneta, sed tamen servandum videtur, quod volgo legitur: *ius summum.* V. 30. clanculum patres suos] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 32. ad aetatem] *ob aetatem* edd. pr. Veneta, MS. Boend., quem ad modum coniecit Cornelius van Bynkershoek apud Westerhovium. Sed tamen *peccata ab adolescentibus ad aetatem removendo*, recte dici potuit, id est, eo, quod peccata non tam ipsis adolescentibus, quam aetati aut adolescentiae eorum tribueret.

P. 15. v. 4. est INSERIT πρὸς τὸ] haec omnia om. edd. pr. Veneta. V. 10. CREDO] *puto* edd. pr. Veneta. V. 11. quae retinet — a vitiis.] Haec sic constituimus ex edd. pr. Veneta. Volgo haec ita leguntur: *a vitiis scilicet: nam vitia filios retinent: quos retinent patres, a vitiis scilicet. Nam r e t i n e t, qui adversum aliquem tenet.* V. 15. NON CONVENIUNT] Corrige: *Et NON CONVENIUNT*, ut etiam edd. pr. Veneta habent et volgo legitur. V. 16. id est] *et* edd. pr. Veneta. V. 23. NOBIS?] Hoc om. edd. pr. Veneta. V. 26. dicantur] *discantur* edd. pr. Veneta consentientes.

P. 16. v. 4. ES] *est* edd. pr. Veneta hic et infra v. 5. V. 6. AEQUUM ET BONUM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *PRAETER AEQUUMQUE ET BONUM.* V. 7. AEQUUM BONUM] Sic etiam ed. Veneta. *aequum et bonum* ed. pr. Hinc erant qui scriberent: *Potuit et non addi*: *PRAETER AEQUUM ET BONUM.* V. 12 cuiuslibet] *cui libet* edd. pr. Veneta. V. 15. VI QUOD FIT] Haec adiecci ex edd. pr. Ven. *Fit quod vi.* V. 16. ADIUNGITUR] om. edd. pr. Veneta. V. 17. Illud f i t, quod v i, hoc adiungitur]. *illud fit quod vi huic adiungitur* ed. pr. *illud qt vi fit huic adiungitur* ed. Veneta. V. 21. et ἰδιωτικῶς] om. edd. pr. Veneta. Lindenbrogius mavolt: *et* ἠθικῶς. V. 22. μακρολογία] *macrologia* edd. pr. Veneta. V. 27. CREDIT] om. edd. pr. Veneta. V. 28. TANTISPER quasi *tantumper* — dictum est] *pro quasi tantum, ut paulisper paululum et parumper quasi parum dictum est*

edd. pr. Veneta. V. 30. Nam] *non* edd. pr. Veneta. V. 31. quasi malum] Sic ed. Veneta. MSS. apud Westerhovium. *quasi malos* ed. pr. Volgo: *quasi malo.*

P. 17. v. 1. Sed AD INGENIUM REDIT] Sic etiam edd. pr. Veneta. MSS. apud Westerhovium. Olim legebatur: *Ad ingenium redit.* V. 5. *Καλαντεϑηκηναν* *] Scribendum coniecerunt recte, ut videtur: *κατ' ἀντίϑετον.* V. 6. Ille c o a c t u s] *coactus* edd. pr. Veneta. V. 7. hic p r a e s e n s] *et hic praesens* edd. pr. Veneta. V. 8. et *τὸ*] *et eo* ed. pr. *et id* ed. Veneta. Ibid. et a b s e n s] *absensque* ed. Veneta, non ed. pr. V. 10. Contra illud ait] Sic volgo, sed corrige ex ed. Veneta: *Contra illud, quod ait*, quacum etiam ed. pr. facit: *contra illud qui ait*, compendio commutato. V. 12. benefacere] *bene* edd. pr. Veneta. § PRAESENS] *praesensque* edd. pr. Veneta. V. 14. *rursus*] Sic edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. Volgo: *rursum*, ut supra v. 46. legitur. V. 15. POTIUS] Addunt edd. pr. Veneta. V. 16. hoc] *et hoc* edd. pr. Veneta. Ibid. ducitur] *dicitur* eaedem edd. V. 19. revocet] *revocat* edd. pr. Veneta. V. 21. Hoc] *hoc est* ed. pr., non Veneta. V. 23. FATEATUR NESCIRE: Hoc indicat et se melius] *Fateatur nescire se: hoc est indicat se melius* edd. pr. Veneta. V. 26. § NESCIRE IMPERARE: Deest se] Hoc loco et his verbis edd. pr. Veneta hanc adnotationem habent. Volgo ante superiorem adnotationem haec ita leguntur: *FATEATUR NESCIRE: Deest se.* V. 28. HIC] *is* ed. pr. om. ed. Veneta. V. 29. sermo est] *sermone* ed. pr. V. 31. proprior] Corrige: *propior.* Ibid. utpote senili neo in longum prospiciente conspectu] Pro his in edd. pr. Veneta, MS. Boend. haee habentur: *ipsum a longe conspectum senio vetante non bene cognoscens ac indubius*, nisi quod ed. Veneta *indubiū* habet, quae verba sie videntur scribenda: *ipsum a longe conspectum, senio vetante, non bene cognoscens nec indubius.*

P. 18. v. 2. *Tum*] *tunc* edd. pr. Veneta. Ibid. *effundit*] *effudit* ed. Veneta. V. 2. *Nescio propter quid*] *Propter nescio quid* ed. pr. V. 4. CREDO IAM] Addunt edd. pr. Veneta.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA. P. 19. v. 1. HEM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: EHEM. V. 2. diversae partes] Sic MS. Boend. Volgo: *diversi patres*, quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta scriptum est. V. 4. in delictis] Haec addidimus ex edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti, MS. Boend., volgo omissa. V. 6. faciat] *foecit* ed. pr. *fecit* ed. Veneta. V. 14. NEC METUIT] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NEQUE METUIT.* V. 19. oratoria] *oratorie* edd. pr. Veneta. V. 21. FACTA SUNT, OMITTO: Accusatio] *Omnis mira accusatio* edd. pr. Veneta.

P. 20. v. 1. OMITTO: *Παράληψις.*] Hano adnotationem om. edd. pr. Veneta. In volgata scribendum est certe: *Παράλειψις.* V. 4. etiam] *iam* edd. pr. Veneta. V. 6. quae fuerit] *quae fuerat* edd. pr. Veneta. MSS. apud Westerhovium, alii

quae fiunt. Volgo: *quae sunt.* V. 7. contractionem] *contradictionem* ed. Veneta. V. 8. contingit] *contigit* ed. pr. V. 11. retinent] *retinet* edd. pr. Veneta. V. 13. *designata*] *signata* ed. Veneta. V. 14. contemnens] *contentione* edd. pr. Veneta. V. 19. dilatetur] *dilatatur* edd. pr. Veneta V. 25. MULCTAVIT] Sic ed. pr. *m.* Veneta. *multavit* ed. H. Scoti. Volgo: *MULCAVIT.* V. 27. MULCTAVIT] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: MULCAVIT. V. 29. et] om. edd. pr. Veneta. Non male. V. 31. et ex hoc] *et hoc* edd. pr. Veneta. V. 32. contentus facti atrocitate] *contemptu facti: atrocitatem* edd. pr. Veneta. V. 33. vilitatem] *utilitatem* ed. Veneta. Ibid. MULIEREM ERIPUIT] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ERIPUIT MULIEREM.* V. 35. A praeiudicato et auctoritate rumoris] *Adiudicatio ex auctoritate rumoris* edd. pr. Veneta. MS. Boend. V. 36. Hoc] *Hic* ed. pr.

P. 21. v. 1. Hoc] *Hic* edd. pr. Veneta. V. 3. Salustius: *In ore gentis agens.* ¶ POPULO: Civitati] *Salustius* (*Salu.* ed. pr.) *in ore gentibus agens. Populo civitati* edd. pr. Veneta. Volgo: *Salustius: In ore gentibus agens, populo, civitati.* V. 6. OPERAM DARE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *DARE OPERAM.* V. 9. RURI ESSE ETC.] Haec sic transposuimus ex auctoritate edd pr. Venetae. V. 12. REI DARE OPERAM RURI: Quam facete poeta] *Rei dare operam: quicquam facere. Poeta* edd. pr. Veneta. MS. Boend. V. 14. Hoc] *Hac* edd. pr. Veneta. V. 14. FACTUM] om. edd. pr. Veneta. V. 21. ἀσυνδέτως] *asyntheton* edd. pr. Veneta. V. 25. *gnatum*] *natum* edd. pr. Veneta. V. 27. EST] Addunt edd. pr. Veneta. Ibid. tamquam apud alterum de altero loquitur] Sic nos scripsimus. Edd. pr. Veneta: *tamquam de altero loquitur.* Volgo: *tamquam apud alterum loquitur*, ita ut, quid Donatus scripserit, facile appareat. V. 29. NIHIL RECTUM PUTET ETC.] Ordinem harum adnotationum mutavimus ex ed. H. Scoti et partim ex edd. pr. Veneta. V. 32. QUORSUM ISTUC?: Deest *pertinet* aut *dicis.*] Haec om. edd. pr. Veneta.

P. 22. v. 1. *V. 19. NISI QUOD IPSE FACIT: *Αὐθάδεια.*] Pro his edd. pr. Veneta: *et est*, deinde lacuna est. V. 4. qua] *quia* edd. pr. Veneta. V. 8. est] om. edd. pr. Veneta. V. 9. Et veniae] *Veniae* edd. pr. Veneta. V. 10. est constitutus] *constitutus est* edd. pr. Veneta. V. 14. quod *et irruit*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quod irruit.* V. 15. *potare:* quod] *potareque* ed. pr., non Veneta. V. 16. leve reddit] *lene reddidit* ed. pr. *leue reddidit* ed. Veneta. Ibid. id est, *fores effringere*] *ideo fores effregit* edd. pr. Veneta. V. 17. Non enim ipse intelliget] *Non enim intelliget* ed. pr. Volgo: *Non enim, me intellige*, ut etiam ed. Veneta. V. 18. sic Caecilium] *sic celum* ed. pr. *sic caelum* ed. Veneta. Volgo: *sic Caelium.* V. 21. NEQUE POTARE NEQUE FORES EFFRINGERE] Haec addunt edd. pr. Veneta. V. 23. fecit] *facit* edd. pr.

Veneta. V. 24. SIVIT] *sinit* ed. pr., non Veneta. V. 26. TU] Edd. pr. Veneta. Volgo: *tum*, id quod reponendum est. V. 28. Quia] *Qui* edd. pr. Veneta. V. 30. *Memini me tum fieri pa-vuum*] *Minime nomine fieri pravum* edd. pr. Veneta. Volgo: *Memini me fieri pravum*. V. 31. NAM SI ESSET UNDE ID FIE-RET: .....] Pro his edd. pr. Veneta: *Nam si esset unde fieri quidnam posse quod fiat*. Ibid. est] hoc post *consequens* habent edd. pr. Veneta. V. 32. admittitur] *admittetur* ed. Veneta.

P. 23. v. 1. ET TU] TU edd. pr. Veneta et habent hanc adnotationem ante superiorem. V. 3. et molestae vitae] Sic MS. Hulst. et MS. Reg. Lindenbrogii. Volgo: *et malae vitae*, ut edd. pr. Veneta. Ceterum ordinem harum adnotationum immutavimus ex edd. pr. Veneta, quod etiam aliis locis multis factum est, ubi nihil adnotavimus. V. 6. exoptanda] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *optanda*. V. 9. Demea] *Demeae* edd. pr. Veneta. V. 10. sed ut quiddam] *ut quidem* edd. pr. Veneta. V. 12. ALIENIORI] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ALIENIORE*. et sic infra v. 15. V. 14. retinere] Sic etiam ed. pr., sed ed. Veneta, ut MSS. et edd. vett. apud Westerhovium *retineri*. V. 17. PROH] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *PRO*. Ibid. est] om. edd. pr. Veneta. V. 18. Demea] ***Demeam*** ed. Veneta. Ibid. ADIGIS] *adiges* edd. pr. Veneta. V. 22. eisdem] Sic ed. Veneta. Volgo: *iisdem*. V. 26. TUUM] *tu* ed. pr. Ibid. ADO-PTANDUM] *adoptatum* ed. pr. *ado*. ed. Veneta. V. 30. Quasi confessionis genus sit adversarium tacuisse, sic progreditur] Sic haec verba collocata sunt in edd. pr. Veneta. Volgo: *Sic progreditur, quasi confessionis genus sit adversarium tacuisse*. V. 32. a non] *aut a non* edd. pr. Veneta. Ibid. ¶ SI QUID PECCAT, DEMEA: *Τῷ ἰδιωτισμῷ*] Haec omnia om. edd. pr. Veneta.

P. 24. v. 5. *fata*] Repone ex edd. pr. Veneta: *facta*, quem ad modum apud Virgilium legitur. V. 15. exercitationis] *esse rationes* edd. pr. Veneta. V. 19. UBI] *ibi: ubi* edd. pr. Veneta. V. 21. deperisse] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *deperiisse*. V. 27. fuerant] *fuerunt* edd. pr. Veneta. V. 29. FIANT] *fieri* edd. pr. Veneta.

P. 25. v. 1. AB ALIIS, QUI VERE SCIUNT] *Pater disce esse ab aliis* ed. pr. *Pater disce esse ab illis* ed. Veneta. Ibid. *a me disce*] *a me dicere* edd. pr. Veneta. Volgo: *a me dicere*. V. 2. AB ALIIS] *ab eis* ed. Veneta. V. 3. NATURA] *Nam* ed. pr. V. 6. sed affectu] *sed effectu* ed. pr. V. 7. eum vero posse sine perturbatione perfrui iis, quos amat] *cum non possit sine perturbatione perfrui his, quae amat* edd. pr. Veneta. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 8. fecerit] *fecerat* Edd. pr. Veneta. V. 9. quum NATURA] Corrige: *TU NATURA cum singulariter dixerit, pluraliter intulit CONSILIIS EGO*, ex edd. pr. Veneta. Nam *TU NATURA* requiritur ab eo, quod sequitur: *CON-*

SILIIS EGO. V. 11. TUN] *tu* edd. pr. Veneta. V. 12. ideo] om. edd. pr. Veneta. Ibid. TUN] *tu* ed. pr. *tu ne* ed. Veneta. V. 14. TUN] *tu* edd. pr. Veneta. Ibid. a consulendo] *a consultando* edd. pr. Veneta. V. 25. UTERQUE] *utrique* ed. pr. *u.* ed. Veneta. V. 26. UTERQUE] *utrique* edd. pr. Veneta. V. 29. incusatio] *accusatio* ed. Veneta.

P. 26. v. 1. et] om. edd. pr. Veneta. V. 2. quae *ἐπιτροπῇ*] om. edd. pr. Veneta. V. 5. ISTUC] *istud* ed. pr. V. 6. decedentis] *discedentis* ed. Veneta. V. 8. *I*] om. edd. pr., non Veneta. V. 9. PEREAT] om. edd. pr. Veneta. V. 12. Quasi rursum curans irasceris?] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod *irasceris* trahunt ad sequentia, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo tantum: *Quasi curans irasceris?* V. 19. quia alienus sum] Haec om. edd. pr. Veneta. Sed corrige: *quia alienus non sum*, ut volgo legitur. V. 20. iam] om. edd. pr. Veneta. V. 24. IPSE SENTIET POSTERIUS] *iste sentiet* edd. pr. Veneta. V. 25. quantumque] *quantamcumque* edd. pr. Veneta, et sic, ut videtur, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 27. *Sit rogas?*] *sic rogas* ed. Veneta, non ed. pr. V. 29. NOLO IN ILLUM GRAVIUS] *Iste tuus iste sentiet postremo malo nullum* (*m. n.* ed. Venet.) edd. pr. Veneta.

P. 27. v. 3. NECNIHIL, NONNIHIL] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NIHIL et NONNIHIL.* V. 4. in reprehendendo adolescente] *reprehendendo adolescentem* edd. pr. Veneta. V. 5. patribus] *precibus* edd. pr. Veneta. V. 6. Micioni seni] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Micionis.* V. 7. NEQUE OMNIA HAEC] *Nec haec omnia* edd. pr. Veneta. Ibid. TAMEN] Hoc addunt edd. pr. Veneta. V. 8. dixit] om. edd. pr. Veneta. V. 10. sunt] om. ed. pr. Ibid. dicit] om. ed. pr. Veneta. V. 12. NEQUE TAMEN HAEC, QUAE DICIT, SUNT OMNIA] *Hoc tamen*, ceteris omissis, edd. pr. Veneta. V. 13. NEC NIHIL] *neque nihil* edd. pr. Veneta. V. 14. quam — demonstrare] *quam quod — demonstrare* ed. pr. *quam quod — demonstraret* ed. Veneta. V. 20. aut ILLI] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *aut illic.* V. 23. AEGRE PATI] *aegre me pati.* V. 23. parens] *patiens* edd. pr. Veneta. V. 30. ETIAM] om. edd. pr. Veneta. Ibid. SIM EIUS] *eius sim* edd. pr. Veneta. Ibid. *Σύλληψις.*] Hic edd. pr. Veneta habent post magnam lacunam: *ut sit mihi reprehensio*, infra v. 33. repetita. V. 32. NONNULLAM] *nonnulla* edd. pr. Veneta. V. 33. gravis] *gravius* edd. pr. Veneta.

P. 28. v. 4. contineant] *continent* edd. pr. Veneta. Ibid. admirantis] *admirandum* edd. pr. Veneta. V. 5. ostendit] *ut ostendat* edd. pr. Veneta. V. 6. scire, nihil autem de vitiata virgine] *scientis nihil de vitiata virgine* edd. pr. Veneta. V. 9. AUT CUI] om. edd. pr. Veneta. V. 10. ALIQUID] Fortasse scribendum est, ut voluit Westerhovius: *CUI et ALIQUID dicendo etc.* Ibid. vel meretricum vel munerum] Sic nos scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *vel meretricem vel nu-*

merum. Westerhovius coniecerat scribendum: *meretrici et munerum.* V. 11. παρένθεσις πρώτη] *parenthesis puto* edd. pr. Veneta. V. 13. aut *puto.*] Pro his edd. pr. Veneta hanc adnotationem exhibent: *Credo, id est, puto.* V. 14. DIXIT VELLE UXOREM DUCERE] *dixit se velle uxorem ducere* ed. pr. *dixit se uxorem u. d.* ed. Veneta. V. 15. quum etiam per nescias personas] *cur etiam per personas* edd. pr. Veneta. V. 16. nesciat] *sciat* edd. pr. Veneta. V. 18. VELLE UXOREM] *uxorem velle* ed. Veneta. Ibid. ostendit nescius argumentum] *tendit nescium argumentum* edd. pr. Veneta. V. 19. ideo, quia] *ideoque* MS. Boend. V. 20. consuetudines. Et apparet] *consuetudinis ut apparet* edd. pr. Veneta. V. 21. conatum] *coactum eum* edd. pr. Veneta. Ibid. ex amore] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *amore.* V. 22. tantum hoc] *tantumque hoc* edd. pr. Veneta. MS. Boend. V. 23. quam autem vellet, tacuisse confusum] *dixisse malens* (ed. pr. *mallens*) *quam velle tacuisse confusum* edd. pr. Veneta, MS. Boend. V. 25. DEFERVISSE] *deferbuisse* ed. pr. *d.* ed. Veneta. V. 26. quum errasse] *quum quem errasse* edd. pr. Veneta. Ibid. nos] *non* ed. pr. V. 28. totum] *tot* edd. pr. Veneta. Ibid. DEFERVISSE] *Deferbuisse* edd. pr. Veneta et sic infra v. 29. V. 30. DESAEVISSE] *desenuisse* ed. pr. *deseruisse* ed. Veneta. V. 32. EST] om. edd. pr. Veneta. V. 35. est] om. ed. Veneta.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA. P. 29. v. 3. conclamare] *conclamari* edd. pr. Veneta. V. 4. ATQUE] *et* edd. pr. Veneta. V. 6. contumacis] *et contumacis* ed. Veneta. V. 7. vehementiora] om. ed. Veneta. V. 13. *V. 1. MISERO ETC.] Hunc verborum ordinem restituimus ex edd. pr. Veneta. Volgo haec post *contumacis* leguntur. V. 15. OTIOSE secure] *secure* edd. pr. Veneta. V. 17. ¶ OTIOSE, NUNC IAM ILLICO HIC CONSISTE] *Ociose iam illico consiste* edd. pr. Veneta. V. 19. tempus NUNC, locum HIC] *tempus iam ilico* edd. pr. Veneta. V. 22. *arrectus uterque*] *arrectus utrique* ed. pr. *erectus utrique* ed. Veneta. V. 23. *abducam*] *adducam* edd. pr. Veneta.

P. 29. v. 3. EST] *sit* edd. pr. Veneta. Ibid. NON] *tamen non* edd. pr. Veneta. V. 2. NUMQUAM ETC.] Hic quoque ordo adnotationum in edd. pr. Veneta habetur. V. 12. hic] *hoc* pr. Veneta. V. 16. quasi dicat] *quasi qui dicat* edd. pr. Veneta. V. 18. Hic respondit] Corrige: *Hic sic respondit.* Ibid. minutio capitis] Sic scripsimus ex ed. pr. *minucio capitis.*, cui accedunt ed. Veneta, MS. Boend., edd. vett. apud Westerhovium, in quibus est: *monitio capitis.* Volgo: *imminutio capitis.* V. 20. denuntiatio comminantis est] Sic edd. pr. Veneta. MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Lindenbrogio legitur: *Nam denuntiatio comminantis est.* V. 22. Figurate. Ergo: QUOD] Sic cum Westerhovio scripsimus. Volgo: *Figurate ergo.* QUOD ETC. V. 23. Aut enim] *ut cum aut.* Edd. pr. Veneta. V. 24. aut floccum moverat

aut summum digitum] *vel floccum monet* (*mouet* ed. Veneta) *rata moverat aut summum digitum.* V. 25. PERSEQUAR] *prosequar* ed. pr. Ibid. lenonium] *lenocinium* edd. pr. Veneta. V. 26. MEUM IUS: Meam vindiotam] *meam vindictam* edd. pr. Veneta. V. 28. quae redditur] *quae sic redditur* edd. pr. Veneta. Ibid. PROSEQUAR] *persequar* ed. pr., non Veneta. V. 29. *Tu, dum*] *Tun, dum* ed. pr., non Veneta. Ibid. *potes*] *potest* ed. pr. *pōt.* ed. Veneta. V. 30. *Ne tantulum quidem*] *Nec tantillūm quidem* edd. pr. Veneta. Ceterum hic quoque ordinem adnotationum ex edd. pr. Veneta mutavimus.

P. 31. v. 1. UNQUAM] *nunquam* ed. pr. *n.* ed. Veneta. Ibid. MIHI RE MALEFECERIS] *quod in. r. m. malefeceris* ed. pr. *quod in r. m.* ed. Veneta. V. 4. est] *eadem est* edd. pr. Veneta. V. 14. INDIGNIS] *indignus* edd. pr. Veneta. V. 16. ABI PRAE STRENUE] *Abi nunc prestrenue* ed. pr. *Abi n. p.* ed. Veneta. V. 17. ABI PRAE] *abi* ed. pr. V. 21. ABI PRAE STRENUE: Magna contemptio lenonis innuitur, non respondisse] *abi enim magna contentio lenonis innuitur non respondisse* ed. pr. *Abi p. magna. n. contentio innuitur non respondisse* ed. Veneta. Volgo: *ABI PRAE STRENUE: Magna contemptio minarum lenonis, non respondisse etc.*

P. 32. v. 1. ISTOC ABIISTI] *istuc abiisti* ed. pr. V. 7. a pugna sit dictus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *a pugna dictus.* V. 10. pauperioris] *pauperior* ed. pr. V. 18. Non singularem pugnum et unum dabit, sed geminabit] *Non singularem pugnam et unam dabit, sed geminabat* edd. pr. Veneta. V. 20. inferet] *infert* ed. Veneta. Ibid. HEI MISERO MIHI.] *Hei miseram* ed. pr. *hei m.* ed. Veneta. V. 21. NON INNUERAM] *non iniuria* edd. pr. Veneta. V. 25. non] om. ed. Veneta.

P. 33. v. 1. Istae] om. edd. pr. Veneta. V. 4. voluerit] *noluerit* edd. pr. Veneta. V. 6. diva precor] *dura parens* edd. pr. Veneta. V. 10. et maxime proximi] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. MS. Reg. apud Lindenbrogium. *et maxime proxime* MS. Hulst. Volgo: *et maxime a proximis,* quod non improbabile est. V. 11. contemnentis invidiam] Sic MSS. et edd. vett. Westerhovi. *contendentis in invidiam* edd. pr. Veneta. Volgo: *contemnentis in invidiam.* V. 12. ostendit] *ostendat* ed. Veneta. V. 13. qui diceret] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *qui dixerat.* V. 16. *ac virtutibus*] *an virtutibus* edd. pr. Veneta. V. 18. ut sit: QUID] *unde quid* edd. pr. *nunquid* ed. Veneta. Ibid. non quia nihil sibi] *Nihil non sibi nihil* ed. pr. V. 19. ¶ NIHIL: Facete, quia] *facere. sed quia* edd. pr. Veneta. V. 20. NOSTINE] Corrige: *NOSTIN*, ut etiam in edd. pr. Veneta legitur. Ibid. SIM] *siem* edd. pr. Veneta. V. 23. FERRES] Addunt edd. pr. Veneta. V. 21. multo minus] Sic edd. pr. Veneta. MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *multo maius*, quod est ex falsa correctione ortum. Nam plus est, quod Aeschinus dixit: *Si adtigisses*, quam si dixisset: *Si tetigisses*, sed eo ipso plus illud est, quod adtin-

gere multo minus est, quam tangere. Etenim iam si adtigisset, volt ulcisci, nedum si tetigisset. V. 26. MEAM HABERE, PRO QUA EGO?:] Sic edd. pr. Veneta. Volgo additur: *ARGENTUM DEDI.* V. 27. suffecerat] *sufficeret* ed. Veneta. V. 28. DEDI] om. ed. pr. Ibid. esse] *etiam* ed. Veneta. V. 29. quod] *qui* ed. pr. *quid* ed. Veneta. V. 29. Si mihi] *tibi magis: si mihi* ed. pr.

P. 34. v. 2. an corrumpere, id est, stuprare intelligimus?] *est corrumpere an stuprare intelligimus* edd. pr. Veneta. V. 3. FECISSE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo additur: *ERIT MELIUS HIC CONVICIUM.* V. 7. a lauro triumphorum] *a laura trium florum* edd. pr. Veneta. V. 12. *Per patrios*] *per prĩos* ed. pr. *per primos* ed. Veneta, e compendio falso intellecto. V. 13. *Te precor — patrique*] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 16. AEQUAM OMNIBUS] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *AEQUAM ESSE OMNIBUS.* V. 21. ISTA] *istaec* ed. pr. Veneta.

P. 35. v. 1. danda est] *donata est* ed. pr., non Veneta. V. 3. QUOD AD TE] *Id, quod ad te* edd. pr. Veneta. V. 5. MODO AEQUI ALIQUID] *Aequi modo aliquid* ed. pr. *aequi m. a.* ed. Veneta. V. 6. Subaudiatur] *subauditur* ed. pr. Veneta. Ibid. INIQUA ME NON VULT LOQUI] om. edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 7. Nomen patrocinatur] Haec sic ex edd. pr. Veneta constituimus, nisi quod hae infra *iniustitiae* habent, sed tamen legendum videtur ex MS. Boend. et edd. vett. quibusdam: LENO *nomen sacrilegum et iniustum. Leno iniquitatem [ex]agitat, leno iustitiae* (*iniustitiae* MS. Boend. et edd. pr. Veneta) *patrocinatur.* V. 13. Quo fit pronomen modo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quo pronomen est modo.* V. 15. *Mitte ista*] *Mitte istaec* edd. pr. Veneta. Volgo: *Omitte ista.* V. 16. Adiicit] *Obiicit* edd. pr. Veneta. V. 17. et inimieum] *inimicum* edd. pr. Veneta. V. 20. pereunti] *pereuntis* edd. pr. Veneta. V. 22. *reclusit*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Apud Virgilium volgo legitur *recludit.* V. 24. EGO] om. edd. pr. Veneta. Ibid. NOLO VENDERE] *vendere nolo* ed. pr. *u. n.* ed. Veneta. V. 26. Et] om. edd. pr. Veneta. V. 27. QUID SI — COGES ME?] *Quid si nolo, coges me* edd. pr. Veneta.

P. 36. v. 3. NAM EGO — MANU] Pro his ed. pr.: *Nam ego liberali illam* ed. Veneta: *Nam e. l. i.* V. 4. MANU] *manuum* edd. pr. Veneta. Ibid. iuris] Fortasse scripsit Donatus *iuris consultorum*, quoniam sequitur: *a quibus etc.* V. 5. assertatores] Corrige *assertores*, quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta haec verba leguntur. V. 9. est] om. edd. pr. Veneta. V. 10. et quidvis libenter accipere] *et quivis* (*quod vis* ed. Veneta) *libenter acciperet* edd. pr. Veneta. V. 11. quod est *superum* et *superius, fit supremum.*] Sic nos scripsimus eum Westerhovio. Volgo legitur: *quod est superior et superius* fit

supremum. Edd. pr. Veneta tantum habent: *quod est super*, ceteris omissis. V. 14. *Troius — misit*] Pro his edd. pr. Veneta: *a. a.* (hoc om. ed. pr.) *e. n. t. u. a.* (hoc om. ed. Ven.) *d. e. l. m. t. r.* V. 15. Et non abhorret a persona plebeii] *Si non homines a persona et plebei* edd. pr. Veneta. Ibid. et vim] *ut et vim* ed. pr. V. 16. convicio] *continuo* ed. Veneta, sed talia, sicuti mox *ei* pro *eius* in ed. pr., nolo commemorare. V. 17. ordinis] *ordinibus* edd. pr. Veneta. V. 24. sic et supra] Edd. pr. Veneta. Volgo: *sic supra*. V. 25. *nunc redigis me*] Edd. pr. Veneta: *redigis me*. Volgo: *adigis me*. V. 26. Honestiori] *honestioris* edd. pr. Veneta. V. 28. *Nam abducuntur meretrices [et absque voluntate] et cum voluntate lenonum*] Sic nos hunc locum restituendum putavimus. Nam cum MS. Hulst. MS. Boend. edd. vett. quaedam habeant: *et cum voluptate lenonum*, omissis verbis *et absque voluntate*, MS. item Lindenbrogi *et cum voluntate*, volgatae autem edd. et edd. pr. Veneta: *absque voluntate*, omissis verbis *et cum voluntate*, vix dubitandum videtur esse, quin antiquitus utrumque in codice fuerit, eo fere modo, quem ad modum nos edidimus.

P. 37. v. 2. [POSTULAT SIBI DARIER]] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta, volgo omissa. V. 6. INFREGIT MIHI] om. edd. pr. Veneta. Ibid. Contumeliosa caedes colaphis innuitur et indigna lenoni, qui et INFREGIT, ut illudens etc.] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta, nisi quod prior illa habet *celaphus*. Volgo haec verba ita leguntur: *Contumeliosa caedes, colaphus, et digna lenone. § INFREGIT: Ut illudens etc.* V. 13. *Ipsum istuc volo experiri*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Istuc volo ergo ipsum experiri*. V. 23. pactio] *captio* edd. pr. Veneta. V. 25. Mire] om. edd. pr. Veneta. V. 26. ID QUOQUE PATI POSSUM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ID QUOQUE POSSUM FERRE*. V. 27. INIURIUM: Vendere quod nolis, *est* scilicet] Edd. pr. Veneta: *iniurium est vendere quod nobis est scilicet* (s. ed. Veneta).

P. 38. v. 3. *Deinde quaestum occipit*] *Deinde quaestum occepit* edd. pr. Veneta. Volgo: *Dein quaestum occipit*. V. 5. atque] *ac* ed. Veneta. V. 12. totius summae desperatio] Sic enim corrigendum est. Edd. pr. Veneta: *totius summae desperationis*. In MS. Reg. apud Lindenbrogium pro verbis *summae desperatio* dicitur haberi: *extra errorem orationis*.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA. P. 39. v. 6. est] om. ed. pr. V. 11. etiam] om. edd. pr. Veneta. V. 22. *modo*] om. edd. pr. Veneta. V. 25. irata] Post hanc vocem lacuna est in ed. Veneta. Ibid. *edico*] *dico* edd. pr. Veneta.

P. 40. v. 3. suscepit] *coepit* edd. pr. Veneta. V. 4. lenonem] Sic nos scripsimus. Volgo legitur: *nomen*, ut etiam edd. pr. Veneta exhibent. Westerhovius scribendum coniecerat: *hominem*. V. 7. *Διασύρει*] MS. Reg. apud Lindenbrogium: *ἐν διὰ διοῖν* (sic!). V. 10. pares] *parem* edd. pr. Veneta. V. 14.

uter columbam] *ut cum columbam* edd. pr. Veneta. V. 15. uter] *utrum* edd. pr. Veneta. V. 17. certamina ponit in ulmo] *c. e. p. i. n. u.* edd. pr. Veneta. V. 19. AMBO DEFESSI SUMUS: Incerta distinctio est vel VERBERANDO USQUE] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 22. ablativus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *septimus*. V. 23. et si ablativus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *si septimus*. V. 25. sententia] Hic addunt edd. pr. Veneta: *loco*, quod est ortum ex compendio vocis *ideo*. V. 26. est] om. edd. pr. Veneta. V. 27. κακέμφατον] Sic scripsimus ex ed. H. Scoti: κακήφατον. Volgo: κακόφατον. Ibid. USQUE OS PRAEBUI] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *USQUE PRAEBUI*. V. 29. assentatione] *assensione* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 31. QUID] Corrige *Qui*, quem ad modum etiam edd. pr. Veneta legunt. Deinde, quae volgo adduntur post *MELIUS*: *Qui hodie usque os praebui*, omisimus cum edd. pr. Veneta.

P. 41. v. 2. ℱ QUI HODIE: HODIE autem] Haec sic scripsimus ex edd. pr. Veneta. Volgo tantum: *Hodie autem etc.* legitur. V. 3. iracundam] *iracundiam* ed. pr., non Veneta. V. 6. SCIS QUID LOQUAR — servus.] om. edd. pr. Veneta. V. 7. quod] Volgo *quid*. V. 8. SED] om. edd. pr. Veneta. V. 9. QUOD] *qui* edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. V. 10. IN LOCO NEGLIGERE] om. edd. pr. Veneta. V. 11. IN LOCO et] om. edd. pr. Veneta. V. 16. ISTUC] om. edd. pr. Veneta. Ibid. Feneratum est] *Istuc feneratum est* edd. pr. Veneta. V. 20. *est lucrum*] *lucrum est* edd. pr. Veneta. V. 21. NUMQUAM REM FACIES] Hic addit ed. Veneta, non pr.: *Secundum personam servi*. V. 25. Secundum personam servi lenonem Syrus] *Secundum personam suam et lenonis Syrus* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 26. cum ipsum] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *hominem*. V. 28. offundunt] *effundunt* edd. pr. Veneta.

P. 42. v. 2. prope] *proprie* edd. pr. Veneta. V. 3. QUASI IAM USQUAM TIBI SINT VIGINTI MINAE] Pro his ed. pr.: *quasi iam usque*, ceteris omissis, ed. Veneta: *quasi iam usque sint tibi*, reliquis omissis. V. 4. numero in aliquo ducas et in aliqua aestimatione] *numeres ut aliquo dicas* (*deducas* ed. Veneta.) *et in aliis aestimationem* ed. pr. Veneta. V. 5. et non si velis] *et si non velis* edd. pr. Veneta. V. 6. obsequaris] *obsequaris velis* ed. pr. Veneta. V. 7. TE AIUNT PROFICISCI CYPRUM] Pro his edd. pr. Veneta: *Quasi iam usque tibi sint*. Ceterum ordinem adnotationum ex edd. pr. Veneta mutavimus. V. 12. COEMISSE] *Emisse* edd. pr. Veneta. Ibid. VEHERES MULTA] om. edd. pr. Veneta. V. 15. NAVIM] om. edd. pr. Veneta. Volgo: *NAVEM*. V. 18. NAVIM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NAVEM*. V. 22. quid leno debeat] *quod leno debebat* edd. pr. Veneta. V. 23. TAMEN] *tam* edd. pr. Veneta. Mox ed. pr. *hec* et sic versu sequenti *hec agere*. V. 25. oratio per ἀποσιώπησιν non completur.] Sic nos scripsimus ex ed. Veneta:

oro p aposiopesim non completur et ed. pr.: *oratio Aposiopesin non completur*. Volgo tantum modo legitur: *per ἀποσιώπησιν non completur*.

V. 42. v. 1. V. 22. QUAE PORTO CYPRUM ETC.] Ordinem harum adnotationum ex edd. pr. Veneta constituimus. Ibid. Hanc insulam posuit poeta] *Hanc insulam dictam*. Videtur hoc fuisse: *Haec insula dicta est*. V. 7. ILLUC VIDE] *illud video* edd. pr. Veneta. V. 8. UT IN IPSO] *ut illo* edd. pr. Veneta. Volgo: *IN IPSO*. V. 11. *etc.*] *et cetera* addunt edd. pr. Veneta. Volgo hoc omissum est. V. 12. ILLA] Corrige: *ALIA*, quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta habetur, nisi quod haec *alias* habet. V. 13. EMPTAE MULIERES COMPLURES: *Σύλληψις*. *S* EMPTAE: Legitur et EMPTA] Sic scripsimus ex ed. H. Scoti. Edd. pr. Veneta: *Mulieres complures. Syllepsis emtae. legitur et empta*. Volgo: *MULIERES: Σύλληψις. Legitur EMTA et EMTAE*. V. 16. tempusque] *tempus* edd. pr. Veneta. V. 17. in pretio mulieris est] *mulieris in pretio est* edd. pr. Veneta. V. 19. HOC] *haec* edd. pr. Veneta. V. 27. lenoniae] *lenonice* ed. pr. *lenonicae* ed. Veneta.

P. 44. v. 2. ideo illi] *adeo ut illi* edd. pr. Veneta, ut scribi possit: *ideo et illi*. V. 4. PUTES] *putas* ed. Veneta, non princeps. V. 11. AESCHINUM] om. edd. pr. Veneta. V. 13. autem] om. edd. pr. Veneta. V. 14. impotens] *potens* edd. pr. Veneta. V. 18. *non est postulandum*] *nunc postulandum* edd. pr. Veneta. V. 20. adhuc] *ad hoc* edd. pr. Veneta. V. 22. presse] *per se* edd. pr. Veneta. V. 25. ab arbore facta] *sub arbore siccante facta* ed. pr. *ab arbore siccante facta* ed. Veneta. Ibid. ictibus ferri, tandem incipit in casum pendere ruinamque minitari:] Sic cum Westerhovio ex MS. Hulst. scripsimus. Volgo: *ictibus, ferri tandem incipit in casum ponderis, ruinamque minitari.*, a qua lectione etiam edd. pr. Veneta non recedunt. V. 26. UNUM HOC] *Hoc unum* edd. pr. Veneta. V. 29. praebiturus] *prohibiturus* edd. pr. Veneta. V. 30. Oratorie. Comparatione] *oratoria comparatione* edd. pr. Veneta.

P. 45. v. 1. ALICUNDE: ALICUNDE] *aliunde*: *aliunde* edd. pr. Veneta. V. 2. nec ipsae] Sic ex Westerhovi coniectura scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *nec ipsa*. Ibid. NUNC VENIO IN DUBIUM MISER] *nunc venio miser in dubium* ed. Veneta. *nuno venio miser: an dubium* ed. pr. V. 3. cui] *cui nunc* ed. pr. V. 6. Id est, in periculum.] Post haec verba adiicitur in edd. pr. Veneta: *Vir. Nec tibi desertae in dubium. o.* itaque legitur etiam in MS. Boecd., nisi quod hic *o* illud ultimum omissum est. Recte iam Westerhovius adnotavit male huc tractum esse locum Virgili de *Aeneide* lib. XI. v. 843.

Nec tibi desertae in dumis coluisse Dianam
Profuit.

V. 9. *Quando eum — adolescentium est*] Pro his in edd. pr.

Veneta tantum modo haec habentur: *Musitanda et accipienda* (*eccipienda* ed. pr.) *cum quaestum occeperis*. V. 11. insuper] *de insuper* ed. pr., non Veneta. Ibid. *defrudet*] *defraudat* edd. pr. Veneta. V. 14. quod non semel dicit] *q. d. s.* edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 17. hic] *hoc* edd. pr. Veneta. V. 20. Defrudet] *defraudat* edd. pr. Veneta. Sic etiam infra v. 32. V. 24. servus] om. edd. pr. Veneta. V. 28. discedentes] *adolescentes* edd. pr. Veneta. V. 29. Utut haec sunt facta] *ut h. s.* edd. pr. Veneta. V. 30. satis facit] *satis faciat* edd. pr. Veneta. Ibid. utut] *ut* edd. pr. Veneta. V. 32. Sequar] *persequar* ed. pr. V. 33. *Nunc vide*] *Nunc* edd. pr. Veneta.

P. 46. v. 2. *quanti emi*] *quod emi* edd. pr. Veneta. V. 5. a victore petunt] *auctorē petant* edd. pr. Veneta. V. 9. *Scio me — petiisse penates*] Pro his edd. pr. Veneta: *Scio me. d. e. u.*, ceteris omissis. V. 14. hoc nomine vocari] *hoc vocari* edd. pr. Veneta. V. 16. sua] *suum* edd. pr. Veneta. V. 18. Laetus est de amica] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta: *Letus est d. 'a.* (*a. d.* ed. pr.). Volgo omissa. V. 19. Adventus in proscaenium] *Apparatus in proscaenio* edd. pr. Veneta. Ibid. consulto] *cum culto* ed. Veneta. *cum consulto* ed. pr. Ibid. finguntur] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *finguntur*. V. 21. et mire, quasi ex argumento sit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *mire tamen, quod quasi ex argumento sit.* V. 24. Quid? Quod te oro] *Quid te oro* edd. pr. Veneta. Ibid. seu] *et* edd. pr. Veneta. V. 25. Quid] *quod* edd. pr. Veneta. V. 30. ¶ De amica: Potest] Sic nos ex ed. Veneta scripsimus. Volgo *de amica* cum antecedentibus coniunctum est. Ibid. et] addunt edd. pr. Veneta, volgo omissum.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA. P. 47. v. 3. pretii] Sic etiam ed. pr. et volgo. Ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium *praemii*. V. 5. in attributis] *in tributis* edd. pr. Veneta. MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 8. non *quibus*] Edd. pr. Veneta: *et non quibus*. Ibid. Quom est opus accipere beneficium] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 9. vel quom] *vel quod* edd. pr. Veneta. Ibid. opus] addunt edd. pr. Veneta *accipere*. V. 10. illud] *et illud* edd. pr. Veneta. V. 12. is bene facit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *is facit*. V. 16. quid ultra diceret] *quod ultra diceret* edd. pr. Veneta, idque recipiendum fuit. V. 22. Laudem] om. edd. pr. Veneta. Sic etiam infra v. 23. V. 24. *ut quid*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ad quid*.

P. 48. v. 1. ita magnifice] om. edd. pr. Veneta. V. 5. itaque et] *et* edd. pr. Veneta. V. 6. potest esse] *potest* ed. pr. *ēē potest* ed. Veneta. V. 10. Principem] *principium* edd. pr. Veneta. V. 14. elaboratam] *elaboratam sic dictam* ed. pr. *elaborantem sic dictam* ed. Veneta. MS. Boend. et edd. vett.

apud Westerhovium, pro quo ed. Tarvisiana: *sic pictam*. V. 16. HOMINI NEMINI] *Hominem neminem* edd. pr. Veneta. Sic etiam infra v. 18. V. 17. NEMINI] *neminem* edd. pr. Veneta. V. 23. ELLUM] *Sed ellum* edd. pr. Veneta. V. 24. est] om. edd. pr. Veneta. Ibid. Alii] *aut* ed. pr. *aliqui* ed. Veneta. V. 28. Interiectio est laetantis] *Adverbium est laetantis* edd. pr. Veneta. V. 30. et corporeum] *et* om. edd. pr. Veneta, in quibus etiam alius ordo adnotationum est.

P. 49. v. 1. *Hunc mihi — operam.* Hanc religionem ait] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 6. SYRE] om. edd. pr. Veneta. V. 15. id est] *intelligo* edd. pr. Veneta. Sic etiam MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 17. Quod ipsum sic esse observatum a bonis auctoribus, si — studes, invenies] *Ceterum quod ipsum si servatum bonis auctoribus sit si exempla synecdoches penitus considerare studes sic invenies* edd. pr. Veneta. V. 21. MALEDICTA] *maledictum* ed. pr. *maledictā* ed. Veneta. V. 25. MALEDICTA] *maledictum* edd. pr. Veneta. Ibid. MALEDICTA aut lenonis aut Demeae, FAMAM autem populi.] *aut Mitionis aut Demeae aut populi* edd. pr. Veneta. Pro *aut lenonis* MS. quoque Boend. et edd. vett. apud Westerhovium *aut Micionis*. V. 28. MEUM AMOREM] *maledictum* edd. pr. Veneta. V. 33. erratura] *eruptura* edd. pr. Veneta. V. 34. iam] om. edd. pr. Veneta. V. 35. credidit] *credit* edd. pr. Veneta.

P. 50. v. 3. QUIDNAM? FORES CREPUIT] *Quidnam fores crepuit* edd. pr. Veneta. Volgo: *SED QUISNAM? FORIS CREPUIT*. V. 5. FORIS] *fores* edd. pr. Veneta. Ibid. MANE: MANE gaudentis est hoc dictum] Corrige: *MANE, MANE: Gaudentis est hoc dictum etc.*

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA. P. 51. v. 1. UBI ILLE EST] Sic volgo legitur, sed corrige ex edd. pr. Veneta: *UBI EST ILLE*. v. 2. esse alienior] *alienior esse animo* edd. pr. Veneta. V. 6. *quae tibi res*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quae res tibi*. Ibid. *tantum tibi dabitur*] Corrige: *tantum dabitur*, quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta legitur. V. 7. quanti faciat] *quantum ferat (ferrat* ed. pr.) edd. pr. Veneta. MS. Boend. et edd. vett. apud. Westerhovium. V. 8. Oportet autem MEN QUAERIT cum quadam — pronuntiare] *Opportune autem men quaerit et cum quadam — pronuntiandum* edd. pr. Veneta. Non male. Ibid. MEN] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *MENE*. subsultatione] *subsaltatione* edd. pr. Veneta. V. 15. Nam] *iam* edd. pr. Veneta. Ibid. est] om. edd. pr. Veneta. V. 16. enim] om. edd. pr. Veneta. V. 17. EHEM] *Hem* edd. pr. Veneta. V. 20. nunc] om. edd. pr. Veneta. V. 21. *Iam nunc haec tria primum addidi praeter naturam: O noster, quid fit, quid agitur?*] Haec sic restituimus ex Act. V. sc. 5. v. 3. sq. In edd. pr. Veneta scriptum est: *Iam haec addidit*

praeter naturam quaestionis: quid fit, quid agitur Volgo: *Iam nunc haec tua, addidit praeter naturam quaestionis.* QUID FIT?: *Quid agitur?* V. 24. An] *et an* edd. pr. Veneta.

P. 52. v. 2. correptivum] *correptum* edd. pr. Veneta. V. 4. EGO] *Ego vero* edd. pr. Veneta. Ibid. HERCLE VERO] *hercle*, om. *vero*, ed. Veneta, non pr. V. 6. nec nunc] *nec non* edd. pr. Veneta. Ceterum ordo adnotationum ex edd. pr. Veneta est. V. 11. CORAM — AMPLIUS] *Coram te* edd. pr. Veneta. V. 12. quem laudat] Corrige: *qui laudat*, quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta et volgo legitur. Ibid. et ad eos] *et alios* edd. pr. Veneta. Ibid. IN OS] *te* edd. pr. Veneta. V. 15. quem] *quomodo* edd. pr. Veneta. V. 16. Quam laudavit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Quia laudavit.* Ibid. ASSENTANDI. Adulandi] om. hic edd. pr. Veneta. V. 18. Et utrum decst causa] *et utrum ab ea causa* edd. pr. Veneta. Ibid. an absolute sic dicitur] Sic scribendum vidit R. Bentleius. *an ab ipsa lite sic dicitur* edd. pr. Veneta. Volgo: *an ad ipsam litem sic dicitur.* V. 19. Specta] *Adulandi. Specta* edd. pr. Veneta. V. 20. etiam velle] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Reg. apud Lindenbrogium: *etiam si vellet.* V. 23. quas gratias agenti] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quam gratias agendi*, quod revocandum est. V. 27. τῷ ἰδιωτισμῷ] τῷ ἀττικισμῷ MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 29. REDISSE] om. edd. pr. Veneta. Ibid. et difficultate] *difficultatis* edd. pr. Veneta. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 30. ego] *eget* edd. pr. Veneta, quod fuit fortasse *egomet.* V. 31. aliis] om. edd. pr. Veneta.

P. 53. v. 2. non fateri] Sic nos scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta: *fateri*, omissa negatione. V. 8. E PATRIA] *a patria* edd. pr. Veneta. Volgo: EX PATRIA. V. 10. E PATRIA] *e. patria* ed. Veneta. *a patria* ed. pr. Volgo: EX PATRIA. V. 12. UT ISTAEC] *Ut dii istaec* edd. pr. Veneta. V. 16. *Non enim nobis*] *nobis enim ait non* edd. pr. Veneta. V. 22. sibi] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *illi.* Ibid. velut] Edd. pr. Veneta. Volgo: *veluti.* V. 23. Dicuntur autem et illi solvi, qui] Sic rescripsimus ex MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Dicuntur etiam servi illi solvi, qui etc.*, qua in scriptura *servi* ex διττογραφίᾳ natum est, ut antiquitus fuerit: *Dicuntur etiam illi solvi, qui etc.* pretiorum] Lindenbrogius habet *potiorum*, cum adnotatione: „*Alii pretiorum.*" V. 24. fuerint] *fuerunt* edd. pr. Veneta. Ibid. a me solvam] *pro a me solvam* edd. pr. Veneta. V. 31. ut et beneficium] Sic ed. Veneta. Volgo: *ut beneficium* et ita ed. pr. Ibid. sane, et ut] Sic ed. Veneta. *sane, ut* edd. pr. Volgo: *sane ita ut.* V. 32. conterreat] Sic ed. Veneta. *concerreat* ed. pr. Volgo: *absterreat.* V. 32. NE TAM QUIDEM: Hoc a lenone — possit ostendi] om. ed. pr. Ibid. NE TAM QUI-

DEM] *Ne tam cito quidem i.* ed. Veneta. Ibid. Hoc a lenone] Sic ed. Veneta. MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *A lenone.* V. 33. ut perturbatio] *ut qui turbatione* ed. Veneta.

P. 54. v. 1. possit ostendi] *posset ostendi* edd. pr. Veneta. MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. *posse ostendit* MS. Hulst. Volgo: *possit ostendere.* Ibid. NE TAM QUIDEM] *Ne tam cito quidem* edd. pr. Veneta. V. 3. vel] *non* edd. pr. Veneta. V. 4. *in quantum*] *quantum* edd. pr. Veneta. V. 5. utrum] *utrumque* edd. pr. Veneta. V. 6. qua] *quia* edd. pr. Veneta. ut] *quod* edd. pr. Veneta. V. 19. exclamationem facere denotetur] Sic etiam ed. pr. *et clamationem facere denotetur* ed. Veneta. *et clam actionem facere denotetur* MS. Boend. *exclamatione agendi* MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 10. Dixerat] *Dixit* edd. pr. Veneta. Ibid. et rursum] *ubi rursum* edd. pr. Veneta. V. 11. *se*] om. edd. pr. Veneta. V. 17. quae sit ars] *quaeritans* edd. pr. Veneta. V. 19. Hoc responso.] Sic MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Hoc verbo.* V. 23. OBSECRO TE HERCLE — INPURISSIMUM] Edd. pr. Veneta: *Obsecro te hercle*, ceteris omissis. Volgo: *OBSECRO HERCLE ETC.* V. 25. audeat] *audet* edd. pr. Veneta. V. 37. QUAM PRIMUM ABSOLVITOTE] Haec ex edd. pr. Veneta adiecimus, volgo omissa. V. 31. planius] *planiu'* edidit Lindenbrogius, et sic videtur in MS. Reg. fuisse, alius V. C. (vetus codex) apud Lindenbrogium dicitur *planitis* habere. Huc facit etiam MS. Hulst.: *plamos.* Volgo et in edd. pr. Veneta: *plurima.* V. 34. HOC PERMANET] *hic provehat* edd. pr. Venata.

P. 55. v. 2. HOC PERMANET] om. edd. pr. Veneta. V. 3. quod] om. edd. pr. Veneta. V. 4. de] *ex* edd. pr. Veneta. V. 6. TUNC] *nunc* edd. pr. Veneta. V. 12. turpe dictu] *turpe factum* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 13. Servis] Volgo et in edd. pr. Veneta: *servus.* V. 14. Et vide, ut totum] *nisi invitus adeo, ut totum* edd. pr. Veneta. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *sed eo vultu, ut totum* MS. Hulst. Hinc Westerhovius coniecerat scribendum esse: *Servis: Nihil tam comicum, sed eo vultu, ut totum superbe ac magnifice loquatur Syrus.* V. 18. Et hoc spectatur] *Ex hoc spectatur* MS. Hulst. V. 20. QUANDO HOC BENE SUCCESSIT] Haec adieci ex ed. pr. *quando b. s.* ed. Veneta: *q. h. s.*, volgo omissa. V. 23. misere] *mi Syre* edd. pr. Veneta. Sed talia exempli caussa adhuc adtuli, posthac graviora tantum modo, uti volumine primo item factum est, adferam.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA. P. 56. v. 3. gestum] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: gesta. Ibid. Hic ergo exspectatio est, in Getae nuntio gestus, in planctu Soatratae exitus] Sic ex edd. pr. Ve-

neta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium edidimus. Volgo legitur: *Hic ergo exspectatio est in Getae nuntio: Gesta, in planctu Sostratae: Exitus*, *. V. 5. MEA NUTRIX] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *MEA TU NUTRIX*. Sic infra quoque v. 8. v. 11. Ibid. qui sit] *quid sit* edd. pr. Veneta. Non male. Ibid. in dominos] *in domino* edd. pr. Veneta. V. 16. ut initio] Sic MS. Hulst., *ut Mitio* ed. pr. *ut mitio* ed. Veneta, unde corruptela volgatae lectionis: *ut Micio*, facillume explicatur. V. 11. QUID NUNC FIET] Haec addidi ex edd. pr. Veneta. Ibid. nunc] om. edd. pr. Veneta, et videtur sane delendum. V. 13. ignoratio] *ignorantia* edd. pr. Veneta. V. 14. est, quippe] *et quippe* edd. pr. Veneta. Ibid. Sed sapientior] Sic edendum putavi. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Sed non sapientior*. V. 18. orator] *ut tutor* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 25. Vide προπαρασκευὴν doloris] *Vide praeparationem doloris* edd. pr. Veneta, ex quibus etiam ordinem adnotationum constituimus.

P. 57. v. 5. *Quaeque ipse — fui*] *Quique i. m. u. e. t. q. p. m.* ed. pr. *Quinque m. n. e. t. q. p. n. mus.* ed. Veneta. V. 7. quod si recitatur, *tu* facit] *quod resciscitatur, ut facit* ed. pr. *quod si resciscitatur, ut facit* ed. Veneta. et sic MS. Boend. Volgo: *Quod * recitatu. Et facit.* In qua scriptura MS. Reg. apud Lindenbrogium habet: *rescitatu*. V. 9. Quom] *quomodo* ed. pr. Volgo et in ed. Veneta: *cum*. Ceterum ordo adnotationum ex edd. pr. Veneta constitutus est. V. 10. HABEO] *habemus* edd. pr. Veneta. V. 11. GETA AUTEM HIC NON ADEST] Haec addunt edd. pr. Veneta. V. 12. aestimans metu] *existimans metus* edd. pr. Veneta. V. 16. utrumque] *ad utrumque* edd. pr. Veneta. V. 18. Pro *non*. Et] *Pro non est* edd. pr. Veneta. V. 19. nam qui potest?] om. edd. pr. Veneta. Ibid. sed ad omnes] *sed omnes* edd. pr. Veneta.

P. 58. v. 3. *§* GETA AUTEM HIC NON ADEST: Veniet.] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta, volgo omissa. V. 6. rationabiliter] *a racionabili* ed. Veneta, non ed. pr. V. 8. E RE NATA] *Here nate* ed. pr. *herae natae* ed. Veneta. V. 10. Sic Lucilius, p. *i. i. Hic e re natu sic eius dedit: haud malus est.*] Haec om. MS. Boend. et vett. edd. apud Westerhovium. Edd. pr. Veneta tantum haec habent: *Ergo here nate* (*herae natae* ed. Veneta) *sic eius dedit aut* (*haud* ed. Veneta) *malus est* V. 12. quom non] Sic scribendum putavi. *Quem non* ed. pr. *quam non* ed. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *quam nunc*. V. 13. e re nata] *here nate* et *herae natae* edd. pr. Veneta. et sic infra v. 25. V. 14. quod factum est] *quod est* edd. pr. Veneta. V. 16. Sensus enim hic est: Est quidem malum] *Sensus enim hic quidem malum* edd. pr. Veneta. Volgo: *Sensus enim hic est: Malum etc.* V. 21. pro evenit et contigit] *evenit et contingit* edd. pr. Veneta. V. 23. sin] *si non* edd. pr. Veneta. Ibid. ut sit: [*E re nata*

intelligo.] Haec om edd. pr. Veneta. V. 27. QUOD] Edd. pr. Veneta: *Vitium oblatum est, quod ad illum etc.*, ut edendum fuerit: VITIUM OBLATUM EST, QUOD AD ILLUM EST.", id quod adnotatio ipsa requirit. V. 30. ILLUM autem Aeschinem scilicet] *Illud autem dicit ut Aeschinus scilicet* edd. pr. Veneta. V. 32. Sic enim facit: *Potis, potius, potissimum*] Haec, quae desunt in quibusdam codd. apud Westerhovium, habent edd. pr. Veneta, nisi quod legunt: *potis et potius, potissimum.* V. 33. significat] *significat: pro Aeschino significat* edd. pr. Veneta. V. 34. *quantum*] *quod* edd. pr. Veneta.

P. 59. v. 4. *παρέκτασις*] *exsultatio* edd. pr. Veneta. *περίστασις* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 6. ab iis] *ab hiis* ed. pr. Volgo et in ed. Veneta: *ab his.* V. 9. Quia talis est] Sic ed. Veneta, MS. Boend. *quanta his est* ed. pr. Volgo: *Quam bonus est.*

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA. P. 60. v. 1. QUOD SI OMNIA] Haec addidimus ex edd. pr. Veneta, volgo omissa. V. 6. NUNC ILLUD EST] *Nunc istuc* edd. pr. Veneta. V. 8. CONFERANT: Ὑπερβολὴ cum *παρονομασίᾳ*] haec omnia om. edd. pr. Veneta. V. 11. ut pereunti] *pereuntis* edd. pr. Veneta. V. 16. MIHIQUE] *mihi* edd. pr. Veneta et sic infra. V. 19. *πολυσύνδετον*] *Asynthelon* edd. pr. Veneta. V. 21. *Armentarius — pharetram*] om. edd. pr. Veneta. V. 24. TOT RES REPENTE] addunt edd. pr. Veneta, volgo omissa.

P. 61. v. 18. SAECULUM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *seclum.* V. 19. [ut a t e m p o r e m o r e s increpet]] Haec adduntur in edd. pr. Veneta, omissis tamen iis, quae sequuntur: *ut: O t e m p o r a, o m o r e s.* V. 22. *lata*] Corrige: *laeta.* V. 24. HOCINE SAECULUM] Haec addunt edd. pr. Veneta, volgo omissa. V. 25. IMPIUM] Sic hic et infra v. 31. scripsimus ex MS. Regio apud Lindenbrogium. Volgo et in edd. pr. Veneta habetur: *IMPURUM.* V. 30. *deorumque*] *d.* edd. pr. Veneta. Volgo: *deumque.*

P. 62. v. 3. *Nam ut — timida es*] Pro his edd. pr. Veneta: *Nam ut ex mari timido.* V. 5. i m p i u m] Volgo: *impurum.* V. 6. Et saepe repetitum NEQUE] Haec verba om. edd. pr. Veneta. V. 11. ictus] *ictum* edd. pr. Veneta. V. 16. Num] *Nunc* ed. Veneta, non pr. Ibid. *nostro — amantem est*] *n. u. l. f. o. d. a. m. a. e.* V. 18. *et cetera*] addunt edd. pr. Veneta. V. 21. *Αὐξητικῶς* — mariti] *Non enim addidit mariti.* edd. pr. Ven. V. 26. *vultus*] om. edd. pr. Veneta. V. 27. SATIS QUAE LOQUATUR] om. edd. pr. Veneta. V. 29. praesens loquitur] Sic etiam edd. pr. Veneta. Lindenbrogius edidit: *praesens est.* Westerhovius coniecit: *porro servus loquitur.* V. 32. ne ob illam] Sic codd. quidam apud Westerhovium. Volgo: *ne ob illam rem.* In edd. pr. Veneta haec tantum habentur: *ne ob illa loqui desinat.*

P. 63. v. 1. LOQUATUR] *Loquitur* edd. pr. Veneta. Ibid. Adhuc non audiente Geta hera loquitur] Haec om. edd. pr. Veneta. Ibid. Geta hera] *hera* codd. apud Westerhovium, omisso *Geta*. Volgo *Geta*, omisso *hera*. V. 2. eum servus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *eum satis*. V. 4. Lucilius] om. edd. pr. Veneta. V. 6. competentis] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Boend. et editio anonyma apud Westerhovium: *compotentis animi*. V. 7. compotem] *competere* edd. pr. Veneta. V. 8. Septimio] *septimo* edd. pr. Veneta. V. 9. animo] Edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Argentina editio *animi*. V. 18. de scriptione] *de scripto* edd. pr. Veneta. V. 19. Hunc igitur] *Hanc igitur* edd. pr. Veneta, id, quod si supra *de scriptione* legimus praestare videtur. Ibid. *Tarquitius*] *Tarquinus* edd. pr. Veneta. Volgo: *Tarquinius*. V. 21. quando quisque] Sic nos scribendum putavimus. Edd. pr. Veneta: *cum quisque*. Volgo: *quando quisquam*. V. 23. quae recentissimis flagitiis properata sit] *quae ex recentis vitii flagitiis properat* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 24. Sic] adduut edd. pr. Veneta.

P. 64. v. 1. *illis*] *olim* ed. pr. o. ed. Veneta. V. 2. *Seminibus*] om. ed. Veneta. *s.* ed. pr. V. 5. *crura brachiaque. Vitium in Aeschinum*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *crura brachiaque, et cetera vitia, in Aeschinum*. V. 6. maxime per Syrum] Haec sic scripsimus ex edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo tantum legitur *Syrum* idque coniunctum eum proximo verbo: *IMPULSOREM*. V. 15. *Spumantem, sparsasque manus*] *s. s. parque m.* edd. pr. Veneta. V. 22. providere] *praevidere* edd. pr. Veneta.

P. 65. v. 3. *furit*] *fugit* edd. pr. Veneta et sic volgo legitur. Ibid. *hac lutulenta*] *ac lutulenta* edd. pr. Veneta et Volgo. V. 5. *Illa fretus agit ventos*] *Cursu parunt ista g. et agit ventos* edd. pr. Veneta. V. 14. temporis, spernre *iuxta*] Volgo legebatur: *temporis sperare, iuxta*.

P. 66. v. 1. ELOQUERE OBSECRO TE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ELOQUERE, OBSECRO, QUID SIT*. V. 8. ALIENUS EST ETC.] Hanc adnotationem etiam edd. pr. Veneta omittit. V. 9. Getae] Volgo: *Geta*. Mox repone *ipse*, ut volgo legitur. V. 12. augmenta mali metuenda] *argumenta mali metuenda* edd. pr. Veneta. *argumenta mali metuendi* MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 15. interponitur] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium, etiam ed. Lindenbrogiana. Volgo: *interponuntur*.

P. 67. v. 12. NOSTRUM — NOSTRAM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NOSTRUMNE — NOSTRAMNE*. V. 18. non quia devinabat] *non quia parem nasci divinabat* codd. vett. apud Westerhovium, et sic edd. pr. Veneta, nisi quod hae *divinabat* geminatum habent.

P. 68. v. 1. *ait*] *e*. edd. pr. Veneta. V. 8. AN PROFERENDUM HOC TIBI VIDETUR] Haec addunt edd. pr. Veneta, ita ut lacuna hic haberi videatur. V. 14. cogiturque] *cogerisque* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 15. tacere] om. ed. pr. *conticere* ed. Veneta, uti MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 17. constantem esse demonstratur] „In aliis: *constantem*, et, *demonstrat*." Westerh.

P. 69. v. 6. videlicet dari pro virgine nuptum] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Videlicet PRO VIRGINE DARI NUPTUM*. V. 11. Haec ergo nec virgo] Sic ed. Veneta. Volgo: *Aut nec virgo*. In ed. pr. verba: *ut: Nunc — Haec ergo*, omissa sunt. V. 19. vel pro quando quidem] Sic nos scripsimus. MS. Hulst.: *Quando pro quandoquidem*. Volgo: *vel QUANDO pro quidem*, et sic etiam edd. pr. Veneta. V. 20. E. g.] Sic MS. Hulst. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Hoc est*. V. 21. V. 21. elam] *domini* ed. pr. *domum* ed. Veneta, ut *clandestinum* fuisse videatur. V. 22. a facinore abhorreant] Sic scripsimus ex MS. Hulst. Edd. pr. Veneta tantum: *facinore abhorreant*. Volgo: *facinora abhorreant*.

P. 70. v. 2. vel uti melius potens sis dicere] Sic MS. Hulst., neque abludunt edd. pr. Veneta, eodd. apud Westerhovium, nisi quod habent: *veluti*. Volgo: *velut qui melius possim dicere*. V. 7. SIMULO: SIMULUS] *Simulus* edd. pr. Veneta. Volgo tantum *SIMULO* legitur. V. 11. *summum suum*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Parmenonem summum suum*.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA. P. 71. v. 6. UNA FUISSE] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta. Volgo: *UNA ADFUISSE*. V. 8. afficiat] *efficiat* ed. Veneta. „Lego: *adfligat*." Westerhovius. V. 18. Ducimus enim volentes] Hanc volgatam scripturam confirmant etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Hulst.: *Ducimus enim etiam orantes*. MS. Reg. apud Lindenbrogium: *Ducimus etiam orantes*. V. 22. UBI EGO ILLUM QUAERAM] Addunt edd. pr. Veneta, et sic deinceps, ubi lemmata verbis auximus. V. 23. isse] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *iisse*. ἀπὸ τᾶς γᾶς, τοῦτ' ἔστι, τῆς γῆς] ἀπὸ τῆς γῆς ed. Veneta, om. ed. pr.

P. 72. v. 1. *trabena*] *trabea* MS. Boend. edd. pr. Veneta. V. 10. Aeacidem] *Aeaciden* ed. pr. Apud Virgilium l. c. legitur: *Alciden*. Mox ed. Veneta: *nec sum*. V. 11. *Accepisse lacu*] om. edd. pr. Veneta. V. 12. Figura ἐπανάληψις — et levium] Westerhovius hunc locum ex Codd. vett. sic constituendum putavit: *Figura ἐπανάληψις. § DE GREGE ILLO: Ordo vel bonorum vel magnorum dicitur et gravium, ut equester ordo, senatorius ordo. Grex et malorum et levium.* Volgo legebatur: *Figura ἀπανάληψις, de grego illo est. Ordo vel bonorum vel malorum dicitur et gravium, ut Equester ordo, S. ordo. Grex vel bonorum vel malorum est et le-*

vium. In his edd. pr. Veneta: *grex dicitur.* Deinde: *Etiam* g r e x pro volgato *Grex.*, deinde om. *et levium.* MS. autem Reg. apud Lindenbrogium ultima sic habet: *Grex vel malorum vel levium.* V. 15. in his] *in hiis* ed. pr., non Veneta. V. 19. Pro g a n e o] *pro gauli* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 23. Micio: *Nisi*] Sic scribendum vidit Westerhovius ex Act. I. sc. 2. v. 73. Volgo: *Micioni, si.* Edd. pr. Veneta: *Micioni, sic.*

P. 73. v. 11. ut indicat Demea, non d i s t r i b u t u m, d i l a p i d a t u m] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *id est, ut indicat Demea, dilapidatum.* V. 12. *Columen familiae nostrae, bone custos salve*] *Columen familiae bone custos salve* edd. pr. Veneta. Volgo: *Bone custos, salve, columen vero familiae.* V. 27. contrarium senectuti est] „Immo *consentaneum senectuti est.* Unde infra IV. 7. 43. SENEX DELIRANS.“ Westerhovius. V. 31. quia et maior] Corrige: *quia est et maior.*

P. 74. v. 5. enim] Addunt edd. pr. Veneta, volgo omissum.

P. 75. v. 3. Quod ante pedes est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Quod est ante pedes.* V. 12. et ablativus. Si ablativus; *praeditus*] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod ed. pr. servat *perditus.* Volgo: *et septimus. Si septimus, p e r d i t u s.* V. 16. ad ignoscendum] Sic edd. pr. Veneta, codd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *ad agnoscendum.* V. 21. in iis — in iis] *in hiis — in hiis* ed. pr. Volgo: *in his — in his.* V. 27. et — non solvit] om. MS. Hulst. MS. Boend.

P. 76. v. 5. repetit. V. 12. SINEREM: *Εἰρωνικῶς*] Sic ego scripsi ex edd. pr. Veneta. Volgo legebantur haec coniuncta: *repetit SINEREM? et εἰρωνικῶς interrogat.* V. 20. Hae sententiae semper sunt hyperbolicae] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Hae sunt sententiae et semper probabiles etc.*

P. 77. v. 2. *Equarum*] *quorum* edd. pr. Veneta. V. 15. *Quae fortuna — linquant*] om. edd. pr. Veneta. V. 17. Cui contrarium in significatione id quod te oro] Sic etiam edd. pr. Veneta, MS. Boend. Sed MS. Hulst: *Cui contrarium est id est significat id quod te oro.* MS. Reg. Lindenbr.: *Cui contrarium est idem significans.* Hinc Wielingius legendum suspicatur: *Cui contrarium ID, significans idem, quod te oro.*

P. 78. v. 1. F i d e s est et a c c u s a t i o] Sic habent edd. pr. Veneta, quae supra omittunt verba: *His enim fides fit.* Sed videtur reponendum: *Est accusatio*, ut volgo legebatur. V. 8. *ac sobrium*] *et sobrium* edd. pr. Veneta. V. 14. et simul ostenditur] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *qua ostenditur.* V. 17. EST] Addunt edd. pr. Veneta. V. 28. referemus] *referremus* edd. pr. Veneta. Volgo: *referamus.*

V. 79. v. 5. doctos] Corrige *dolos*, ut volgo legitur. *Doctos* habent edd. pr. Veneta. V. 6. Non enim utilem agit] Sic ed. Veneta. *Non enim utile agit* ed. pr. Volgo: *non ut ille agit.* V. 10. ¶ PORRO AUTEM: A u t e m, vero et huius modi] Sic ego

restituendum putavi. *Porro autem. aut vero et huiusmodi* ed. pr. *Porro autem. vero et huiusmodi* ed. Veneta. Volgo: *Porro autem: At vero et huiusmodi etc.* V. 17. ut alludentem de sua] *ut alludentem se de sua* edd. pr. Veneta. *ut ludentem de sua* MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *ut allusionem de sua.* V. 30. INSPICERE — SIET] Haec pro lemmate habent edd. pr. Veneta. Volgo: *TAMQUAM IN SPECULUM.*

V. 80. v. 4. familia] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *et familia.* V. 20. *erroremque hostibus illum*] *e. m. r. p. n.* edd. pr. Veneta. V. 26. ut et fiat et approbetur] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *ut et sciat et approbet.* V. 27. quod rogat] *quod facit* edd. pr. Veneta, MS. Boend.

P. 81. v. 3. *Curare coeperit*] *Amare coeperit* edd. pr. Veneta. Volgo: *Amare coepit.* V. 4. *curare*] *amare* edd. pr. Veneta. Ibid. *reposcere est*] *reposcere*, om. *est*, edd. pr. Veneta. V. 8. quo indignetur] *quod indignetur* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 9. inveniat] om. edd. pr. Veneta, MS. Boend. In MS. autem Hulst. hinc usque ad Act. IV. sc. 5. V. 30. lacuna est. Westerhovius scribendum conieeit: *Et bene dubitat, an familiarem videat civem, ipse multum absens a conspectu civium.* V. 23. incusationi huius] Sic ed. pr. *accusationem huius* ed. Veneta. Volgo: *huius incusatione.* V. 34. doliturus] *doliturus sit* MS. Reg. apud Lindenbrogium. Ibid. super Aeschino] *super Aeschinum* edd. pr. Veneta, et plerique codd. veteres apud Westerhovium.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA. P. 82. v. 18. *stragemque satis*] om. edd. pr. Veneta.

P. 83. v. 6. Haud sic auferent: Quomodo accipimus] *Haud sic auferent. Quō accepimus* ed. pr. *Haud sic. a. sicut accepimus*, ed. Veneta, et sic videtur scriptum esse in MS. Boend. V. 7. An, nisi] *aut si* edd. pr. Veneta, et, ut videtur, MS. Boend. Volgo: *An, si.* V. 8. silentio transituros] *silentium tacituros* edd. pr. Veneta et MS. Boend., ut videtur. V. 14. sic dictum] Post haec verba in edd. pr. Veneta lacuna satis magna est. Volgo haec continenter leguntur. V. 15. [immo magnae]] Haec verba addunt edd. pr. Veneta, MS. Boend., volgo omissa. V. 23. simpliciter] Sic etiam ed. pr. *suppliciter* ed. Veneta, MS. Boend. V. 24. quom praeterea servus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quum servus.* V. 26. MORIENS NOS TIBI] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *TIBI MORIENS NOS.* V. 29. Sic et alibi] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Sic alibi.* V. 33. *et Latii*] *et relatum* edd. pr. Veneta.

P. 84. v. 2. *libertos*] *liberos* edd. pr. Veneta. V. 15. illis] *illi* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 22. in indignationem] Sic ediderunt Rob. Stephanus et Lindenbrogius. Volgo: *indignationem*, ut edd. pr. Veneta. V. 25. *Κέλεται δέ με τήνδ' ἀποδοῦναι*] Sic etiam apud

Homerum legitur. Volgo legebatur: *Κέλευε με πάντ' ἀποδοῦναι.* Ibid. *ἐθέλω μὲν γὰρ ἐκ συνωνυμίας*] Sic Westerhovius. Volgo: *ἐθέλομεν* (sic) *γὰρ ἕκτορα* CYNENNIA TENA.

P. 85. v. 5. Corrige: *dicendo.* V. 17. quia non contentus] *qui non contentus* edd. pr. Veneta. Volgo: *Non contentus.* V. 18. *Quia istoc — homini adulescentulo*] Haec in edd. pr. Veneta sic leguntur: *Quid hoc illecebrosius fieri potest nox mulier vinum hominibus: quid hoc illecebrosius homini adulescentulo.* V. 22. ut ipse alibi] Sic ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo et in ed. pr.: *ut ipse.* V. 23. *huc vel illuc*] *huc vel illud* ed. Veneta. *huc atque illuc* ed. pr. Volgo: *huc illuc.*

P. 86. v. 4. quia] *quid* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 12. *Ἀσυνδέτως*, ut solet, per *συντομίαν*] *asyntheton, ut solet, per syntonomiam* edd. pr. Veneta. Volgo: *Ἀσυνδέτως per συντομίαν, ut solet.* V. 22. i a m g r a v i d a] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *nunc gravida.* V. 32. *τῷ ἰδιωτισμῷ*] *τῷ ἀττικισμῷ* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 34. PSALTRIAM NOBIS] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NOBIS PSALTRIAM.*

P. 87. v. 1. oui e contrario] Sic scribi voluit Westerhovius. Edd. pr. Veneta: *cui contrarium.* Volgo: *qui e contrario.* V. 4. mira sunt scelera] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *miratur scelera.* V. 19. saepius] Edd. pr. Veneta. Volgo: *saepe.* V. 29. Ergo] *Ego* edd pr. Veneta, MS. Boend.

P. 88. v. 12. ad hoc illud, ut nemo possit intercedere] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Rob. Stephanus et Lindenbrogius ediderunt: *ab hoc illuc, ubi nemo possit intercedere,* et sic volgo legitur.

P. 89. v. 3. in malis positos] *in malis positis* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Guido Iuvenalis legit: *in malis positum.* V. 6. suppliciter] Sic scripsimus e coniectura Westerhovi. Volgo legebatur: *simpliciter*, ut etiam in edd. pr. Veneta. Cf. supra ad p. 83. v. 23. V. 27. sed necessitate] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *sed et necessitudine.*

P. 90. v. 13. *hac*] Corrige *has.* Ibid. *querelas*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Apud Virgilium volgo legitur: *loquelas.*

P. 91. v. 10. mo levabo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *me relevabo.*

ACTUS TERTII SCAENA QUINTA. P. 92. v. 12. a senatus consulti formula] Sic, ut edidit Westerhovius, tres Parisini codices exhibent. Sed edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium: *a senatus consulto formulare.*

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA. P. 93. v. 2. et veriti, scilicet ob peccatum ex delicti conscientia et reverentia parentis. Apparet] Sic locum constituimus de sententia Wester-

hovii. Volgo legebatur: *et verti se* (sic etiam ed. pr., sed ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium, *vertisse*) *ad peccandum ex delicti conscientia, et reverentia parentis apparet. Item etc.* V. 18. corrige: ITA. V. 24. *adimant*] Sic etiam ed. pr. *adiuvent* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 94. v. 16. NIHILNE IN MENTEM EST?] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NIHILNE IN MENTEM?*

P. 95. v. 2. visum] om. MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 17. a Syro] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum: *Syro.* V. 21. *effervere*] Sic edd. pr. Veneta. Sed corrige: *et fervere.* Volgo: *fervere.* V. 26. de Demea] Sic ed. voluit Westerhovius. Volgo: *a Demea.*

V. 96. v. 1. dixit] Edd. pr. Veneta. Volgo: *dicit.* V. 3. cum stupore] Sic edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. Volgo: *cum pudore.* V. 8. silentii] Volgo *silentio* et sic legitur in edd. pr. Veneta. Ceterum Westerhovius scribendum esse coniecit: *atque eiusmodi silentii, ut vel in ipso verbo Fabula conticescat.* V. 18. paulatim e cavea] *paulatim capna* edd. pr. Veneta. *paulatim capua* olim legebatur. Westerhovius coniecit: *paulatim ad casam venientis.* V. 20. alimonio] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Alimoniae.* V. 27. TE ME] Corrige: *TU ME.* Ibid. [Scilicet vidisse respondeas]] Haec verba om. edd. pr. Veneta.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA. P. 97. v. 4. Cicero in Catilinam] *Cicero in Catone* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 17. semper, quo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *semper est, quod.*

P. 98. v. 13. NISI ME CREDO — REI] Haec verba volgo omittuntur. Nos ex vestigiis ed. principis sic restituimus.

P. 99. v. 7. *Hac*] *Haec* edd. pr. Veneta. Eaedem edd. post *sus* addunt *u. e. i.* V. 16. Sed sic ipse egit] MS. Reg. apud Lindenbrogium: *ut ipse ait.*

P. 100. v. 1. verba sunt servi] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *verba sunt Syri.* V. 23. *praeoccidere*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *peroccidere.*

P. 101. v. 3. Namque gratia est aut delectatio non stultissimum falli.] *Namque gratia est aut delectatio est: non stultissimum falli* ed. pr. *aut delectatio. Namque gratia est non stultissimum falli.* Westerhovius ope MS. Boend. et edd. vett. restituendum putavit: *Nam quae gratia est aut delectatio hominem stultissimum falli.*, quod maxime probabile est. Volgo legebatur: *Nam quae gratia est aut delectatio, non stultissimum falli?* V. 23. *suorum*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *suûm.* V. 24. et VIRUM TE IUDICO, inquit, non adulescentulum etc.] Sic haec constituimus ex edd. pr. Veneta. Volgo haec post verba: *perfectus es*, ita scripta legebantur: *ABI,*

VIRUM TE IUDICO: Inquit etc., ut adnotationem per sese efficerent.

P. 102. v. 1. SAPIAT] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: SAPIAT. In lemmatis, quoad eius fieri poterat, edd. pr. Venetam secuti sumus, nec singula quaeque notavimus. V. 9. IDEM QUOD EGO] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *IDEM SENTIT, QUOD EGO.*

P. 103. v. 3. *cervici*] *cervicē* ed. Veneta. *c.* ed. pr. V. 6. HAC — HAC] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *HANC — HANC.* V. 13. Hoc lentius aliqui legunt, aliqui clarius] Sic ed. Veneta, et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a R. Stephano et Lindenbrogio legebatur: *Hoc lentius. Quidam clarius legunt, ut etc.* V. 18. ET SACELLUM ETC.] Haec sic ex edd. pr. Veneta edi volui: *Et SACELLUM, ut Varro ait, sacra cella est.* Volgo legitur: *¶ EST SACELLUM: Ut Varro ait, sacra cella est.*

P. 104. v. 14. vla] Sic edd. pr. Veneta, MS. Bocnd. Volgo: *vita.* V. 20. non addito templo] *non addito TEMPLUM* ed. Veneta, non male. V. 21. *Ad Iovis mandem nostra*] Sic etiam edd. pr. Veneta. *ad Iovis manaevani* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 25. coloniae auctor et conditor] Sic edd. pr. Veneta, MS. Bocnd. Volgo: *coloniae deductor et conditor.*

P. 105. v. 1. Etsi multa diminutiva] Sic scribendum vidit Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *Et simulata deminutiva.* V. 2. a genere nominum primae positionis, ut *rana ranunculus, scutum etc.*] Sic ego restituendum putavi ex edd. pr. Veneta: *nomina prima et positionis vetera, ut est in his* (*hiis* ed. pr.) *Scutum scutella canis, canicula.* Volgo: *Nomina primae positionis: ut Rana, ranunculus, veterana: scutum, scutella: canis, canicula.* Nam quem ad modum natum esset *veterana*, ex edd. pr. Veneta apparuit. V. 22. ad describendam] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ad describendum.* V. 28. deaeque omnes] *d. o.* edd. pr. Veneta.

P. 106. v. 6. quam ut quidam ξυννενοφότα interpretantur, putantes, ut ξυννενοφότα, sic nos SILICERNIUM intelligere] Sic nos scripsimus ex edd. pr. Veneta: *quam ut quidam Xenophonta interpretantur putantes* (*interpretatur putans* ed. Veneta) *Xenophanta: sic nos silicernium intelligere etc.* Volgo legebatur: *quam ut quidam Xenophonta interpretantes putant, sic nos SILICERNIUM intelligere.* Ceterum olim Vossius pro *Xenophonta* γέροντα scribendum coniecerat. „At Iac. Baileyus recte putat pro *Xenophonta*, vel Vossiano γέροντα, legendum ξυννενοφότα, particip. nempe praet. perf. med. verbi ξυννέφομαι, nubilam mentem habeo: fretus auctoritate *fragm. Aristoph.* (ἐν Νήσοις) ap. *Brunk.* p. 257. a *Suida* et *Photio* citati: Ὡς εἰς τὴν γῆν κύψασα κάτω καὶ συννενοφυῖα βαδίζει. Locus, ut videtur, est de incurva et σκυθρωπῷ vetula." Furlanetto in Forcellini Thes. ling. Lat. Vol. IV. p. 113. ed. Germ. V. 22.

Indulge] om. edd. pr. Veneta. V. 27. *pressive oculos*] om. edd. pr. Veneta.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA. P. 106. v. 8. SI, QUAM FECERE: Hic] Sic, ut scribendum coniecerat Westerhovius, verba habent edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo legebatur: *SI, QUAM FECERE, IPSI EXPOSTULANT: Hic etc.*

P. 108. v. 11. Et sane hi versus desunt] Sic etiam ed. Veneta et ed. pr., nisi quod haec: *hii* pro *hi* habet. MS. Boend. *Et sane hic versus desunt.* Westerhovius, quoniam in ed. Mediolanensi tres versus desunt, scribi voluit: *Tres sane hic versus desunt.* Potest scriptum olim fuisse: *Et sane III versus desunt etc.*

P. 109. v. 4. NEGLEGI: Legitur et CLAUDIER.] *Negligi legitur et claudere* ed. pr. *negligi: legitur et claudicare* ed. Veneta. Volgo: *NEGLIGI: Legitur et CLAUDERE ET CLAUDICARE.* V. 10. Et CORAM] Corrige: *Et praeterea CORAM*, ut etiam edd. pr. Veneta habent. V. 11. ceteras] *certas* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA. P. 110. v. 1. modice] Recte Boeclerus coniecit scribendum esse: *immodice.* V. 3. ut Virgilius] Sic ed. Veneta. Volgo tantum: *ut*, quod ed. pr. et ipsum omittit. V. 4. O praestans animi iuvenis] o *praestans animi* ed. pr. o *praestans iuvenis* ed. Veneta. V. 13. CERTUM EST: CERTUM EST] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *CERTUM SIET: CERTUM SIET.* V. 14. Nisi forte UT *quam* significet] *nisi forte significet* o *quam* edd. pr. Veneta. *Nisi forte significat, ut sit o quam* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 111. v. 7. suspicatus hoc est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *haec suspicatus est.* V. 9. *huic viciniae*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *huc viciniae.* Ibid. UBI VIDI] Sic edd. pr. Veneta, etiam MS. Boend. Volgo: *UBI EAM VIDI.* V. 19. deciperemur] Sic ex altera Westerhovii coniectura scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *deciperetur.* V. 23. *quaerunt*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *volunt*, ut in Andriae loco citato.

P. 112. v. 1. Utpote anui] Sic scribendum erat. Volgo: *utpote anus.* In edd. pr. Veneta *avis* legitur pro *anui.* V. 12. AD ME DOMUM autem] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *AD ME autem DOMUM.*

P. 113. v. 3. Nimius] Sic edd. pr. Veneta. *Nimium* volgo. Ibid. frigidus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *frigus*, ut ed. pr. V. 9. Nam veteribus non placet] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo legebatur: *Nam non placet.*

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA. P. 114. v. 1. Hinc] Sic ed. Veneta, ut coniecit Westerhovius. Volgo et in ed. pr. *hic* legitur. V. 3. ut vel] Sic ed. Veneta. Volgo tantum: *vel.*

P. 115. v. 20. mixtum vero] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *mistum vero.*

P. 116. v. 6. Et QUAEDAM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *QUAEDAM.* V. 10. CERTE SCIO] Volgo: *CERTE SCIO*, et sic edd. pr. Veneta. Ibid. Parum dixi, inquit] Sic, ut voluit Westerhovius, edd. pr. Veneta. Volgo: *Parum dixit, inquit.* V. 13. vetustius] Sic ed. Veneta, MS. Boend. Volgo: *venustius.* V. 25. velut inscio] Volgo et in edd. pr. Veneta: *vel inscius.*

P. 11. v. 25. Nunc dicit] *Nondum dicit* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 118. v. 10. Graeci dicunt ἀτενὲς] „Variant scripti codd. *HTAΠT*ectos, et *HTAΠ*iectos." Lindenbrogius. V. 12. Nota octo syllabarum] *Notato syllabarum* edd. pr. Veneta. Quo facilior Westerhovii coniectura est scribentis: *Nota septem syllabarum.* Fuit olim fortasse: *Notato VII syllabarum etc.* V. 27. QUI ILLA CONSUEVIT] *Qui illi consuevit* ed. Veneta. Volgo: *QUI CUM ILLA CONSUEVIT* et sic ed. pr. V. 30. Et clandestina, ut] *Ut clandestine et* edd. pr. Veneta. Ibid. *consuetio*] Volgo et in edd. pr. Veneta, MS. Boend. *consuetudo.* MS. Boend. Plauti *suspicio.*

P. 119. v. 4. Sed MISERE AMAT dixit] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta: *sed miserū dixit.* Volgo: Sed *MISERE* dixit. V. 8. *Illum*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *illam.* V. 11. Sic Caecilius in Eratosthene] *Celius in exatostoti* edd. pr. Veneta. Ibid. *plena gladiatoria*] „*ἴσ. plane glad.*" Lindenbrogius. V. 12. *sauciat*] om. edd. pr. Veneta. V. 13. a Virgilio] Sic ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium, Lindenbrogius. Volgo et in ed. pr.: *ex Virgilio.* V. 14. *nunc*] *tum* edd. pr. Veneta. V. 15. *Quosve — aequor?*] Haec omnia om. edd. pr. Veneta. V. 21. Dativo] *Ablativo* edd. pr. Veneta. V. 25. Qui tunc Romanis imperator erat. ¶ AUCTOR HIS REBUS QUIS EST?] *Qui nunc Romanus imperat auctor. p. x. n.* ¶ *His rebus auctor quis est?* edd. pr. Veneta.

P. 120. v. 1. *Verres*] *veteres* edd. pr. Veneta. V. 2. Utrum filiam — ducunt] „Optimi codd. [i. e. edd.] ita: *Utrum filiam? an quae possit esse? Nam omnes alienas filias dicunt.*" Westerhovius. Sic etiam ed. pr. Veneta, nisi quod illa *aliena* servat. V. 13. nupta] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *rapta.* V. 29. in quod pene periculum] Sic MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *In quo pene periculo* edd. pr. Veneta. Volgo inde a R. Stephano et Lindenbrogio legitur: *id quod pene periculum.* V. 33. Modo non] Sic ed. Veneta. *Modo exhibuisset* ed. pr. Volgo: *Non exhibuisset.*

P. 121. v. 20. pater] Sic MS. Mark. et edd. veteres quaedam apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *patri.*

P. 122. v 5. et nihil amaroris] Sic ego scripsi. Volgo legitur: *et nihil amoris.* Potuit etiam scriptum fuisse: *et nihil nisi amoris.* V. 10. etiam] addit ed. Veneta, *et* ed. pr. V. 21. ignoscentius] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta. Volgo: *innocentius.*

V. 123. v. 16. *in vobis*] *in nobis* ed. Veneta. *in omnibus* ed. pr. V. 28. quae dei cessantibus praestare non possint] *quae de cessantibus praestare non possit* edd. pr. Veneta. Volgo: legitur: *quae a diis cessantibus praestari non possint.* V. 37. Ordo est: DEDUCTUM IRI] Sic ed. Veneta. *et deest deductum iri* ed. pr. Volgo: *ORDO, DEDUCTUM IRI DOMUM.*

P. 124. v. 6. amittendae amatae nimium puellae] Sic scripsimus ex ed. Veneta. *amittendae nimium puellae* ed. pr. Volgo tantum: *amittendae puellae.* V. 18. qualibet sententia: inimici vero] *quaelibet vero saevitia inimici* edd. pr. Veneta, MS. Boend. V. 25. Ridiculose dixit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Religiose dixit.*

P. 125. v. 3. Id est, cito] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *aut deest, cito.* Ibid. POTEST deest *isse*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *potest esse.*

P. 126. v. 4. *patriosque penates*] *p. p.* edd. pr. Veneta. V. 12. Qui quo modo, quare, qua ratione] Edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium legunt: *Qui modo qua re, qua ratione.* Non male. Ceterum, quae volgo post verba *quae ratione* adiecta verba sunt: *magis mihi indulgeret*, ea cum edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium, denique cum R. Stephano et Lindenbrogio omisimus. V. 16. Mala nobis etiam de bonis nasci.] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Mala etiam de bonis nobis nasci.*

ACTUS QUARTI SCAENA SEXTA. P. 127. v. 2. Non autem tam amare vult, quam ipse amare inducitur] *Non autem eum amare vult, quem ipse amare* (*amat* ed. pr.) *inducitur* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Westerhovius scribendum putavit: *Non autem tam amare vultu, quam ipse re inducitur.* Volgo legebatur: *Non autem tantum amare vultu, quam ipsa re, inducitur.* In ea scriptura, quam nos exhibuimus, etiam emendandum erit: *ipse, quam.*

ACTUS QUARTI SCAENA SEPTUMA. P. 128. v. 6. ac ingenti] Sic etiam edd. pr. Veneta, non quod exspectes *et* sive *atque.* V. 12. aut certe quando, cum] Sic ed. Veneta et vett. apud Westerhovium. Volgo: *aut certe, cum.* V. 15. *inmensis orbibus angues*] om. edd. pr. Veneta. V. 18. *Crinibus*] om. edd. pr. Veneta. V. 19. Cleomene] *Diomene* edd. pr. Veneta. V. 20. *cunctis*] Sic edd. pr. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *ceteris*, ut apud Ciceronem legitur.

P. 129. v. 1. ne, quod ille cupit, abneget Micio] Sic edd.

pr. Veneta. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *nec quod ille cupit, abnegat Micio.* V. 2. vel ut consentiendo] Sic ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *vel consentiendo* ed. pr. Volgo: *ut consentiendo.* Haec omnia MS. Hulst. sic scripta exhibet: *Nec quod ille cupit Micio vel consentiendo mitigare sibi acriorem fieri iracundiam Demeae.* Ex MS. autem Reg. apud Lindenbrogium hoc adfertur: *vel consentiendo mitigare sibi amorem, fieri iracundum Demeam.*

P. 130. v. 6. PROH IUPPITER] Sic bis legunt edd. pr. Veneta. Volgo: *O IUPPITER.* V. 24. et nunc FORTE] Sic ed. Veneta. Volgo: *et FORTE nunc.*

P. 131. v. 3. Utrum OPUS EST IACTU an IACTU NON CADIT?] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod illa *utrum* om. Volgo: *Utrum QUOD OPUS EST IACTU NON CADIT?* V. 8. In scrupulo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *In scropulo.* V. 14. interiorem causam] Sic edd. pr. Veneta, MSS. Hulst. et Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *ulteriorem causam.* V. 17. subaudiet] *audiet* edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 132. v. 3. equus ligneus] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *equus Durius.* V. 4. connexis manibus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *nexis manibus.* V. 11. credas] Addunt edd. pr. Veneta. V. 21. FAC TE: Non dixit: *Esto,* sed e l a b o r a, u t e s s e p o s s i s.] Haec addidimus ex edd. pr. Veneta, MS. Boend., volgo omissa. V. 29. *quam Libentia est*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quam ipsa lubentia est.* V. 31. et coloris et gravitatis] Sic MSS. Boend. Hulst., et edd. quaedam vett. apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *et caloris et gravitatis.* V. 33. ut sic finiret] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ut sic finiat.*

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA. P. 133. v. 15. opportune] Edd. pr. Veneta. Volgo: *optime.* V. 16. Nam p r o c e d e r e s e g n e m *prodeambulare* significat] Sic scripsimus ex coniectura Westerhovii. *Nam producere signum deambulare* edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo legebatur: *Nam procedere segnem, d e a m b u l a r e significat.* V. 21. Mire ad securitatem ebrius haec expressit] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *Mire securitatem ebrii hic expressit.*

P. 134. v. 4. FUNDES] Edd. pr. Veneta. Volgo: *FUNDIS.* Et sic v. 6. V. 7. p r o f e r e s an p e r d e s] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *p r o f e r s an p e r d i s.* V. 14. non esse sobrii Syri] *non esse ebrii Syri* edd. pr. Veneta, MS. Boend.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA. P. 135. v. 20. et a b i i s s e pronuntiat] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *et abiisse Demeam pronuntiat.*

P. 136. v. 3. Quare salse totum ad Demeam contulit] *Quare false totum ad Demeam contulit* edd. pr. Veneta, MSS. et

edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a R. Stephano et Lindenbrogio edebatur: *Qua re totum salse, totum ad Demeam contulit.* V. 10. *vannus*] *vanulus* ed. pr. Ed. Veneta *vanus*, ut volgo legitur.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA. P. 137. v. 5. Et vide] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Et vides.* V. 19. coepit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *cepit.* V. 29. *Quo se*] *qualem* edd. pr. Veneta, permutato compendio scribendi.

P. 138. v. 3. *Quo fletu Manes*] *quem fletum manes* edd. pr. Veneta. V. 6. *Qua numina voce moverat?*] *Quia nomina voce moverunt* edd. pr. Veneta. V. 8. iracundiae in tantum auctae] Sic scribendum vidit Westerhovius. Volgo: *iracundiae: in tantum autem.* Mox etiam *possit* scribi voluit idem pro *possint*, quod ita reliqui, ut ad utrumque, et ad dolorem et ad iracundiam pertineret. V. 11. *tristis sim*] Edd. pr. Veneta. Volgo: *tristis ego sim.* V. 13. *una fuisse*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *una adfuisse.* V. 18. dum utriusque regni particeps est, habetur] Sic ed. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *dum utriusque regni particeps habetur* et sic ed. pr. V. 19. potitor] Sic Westerhovius coniecit esse scribendum. Volgo *potior* et sic edd. pr. Veneta. V. 32. *maria ac*] *mare ac* edd. pr. Veneta. V. 34. Utrum de eo elementa invocavit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo legitur: *Utrum Deos elementa vocavit.*

P. 139. v. 23. Verum ubi] *Verum ubi vidi* edd. pr. Veneta. V. 25. *atque ad mores suos*] *et mores suos* edd. pr. Veneta. V. 31. quam res etiam incerta exposcebat] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quam res etiam incertae exposcebant.*

V. 140. v. 2. non invenit quod iam] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *non invenit iam, quod.* V. 7. *pignori*] *pignoris* edd. pr. Veneta. V. 8. falsa et infructifera] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *falsa et cassa.* V. 9. et utilibus] Corrige ex edd. pr. Veneta: *et fertilibus*, quo hoc melius illi, quod antecedit *fructifera*, respondeat. V. 28. verniliter] edd. pr. Veneta. Volgo: *vernaliter.*

P. 141. v. 8. tota] om. edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 142. v. 1. Et est haec exclamatio] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Et haec exclamatio est.* V. 9. quo leniatur auditor] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quo deliniatur auditor.* V. 13. quod uni] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quorum uni.*

P. 143. v. 7. plurimum credit] Sic ed. Veneta. Volgo: *plurimum fore credit.* V. 10. Ἀνιζμενοι] Volgo: ἀνιήμενοι. V. 23. non statim crimen est] *nimium crimen est* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 144. v. 4. in animum] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ad animum.*. V. 6. *Cerviculam iactaturum et populo se ac coronae daturum*] *Cerviculam iactaturum et populo se accommodare* edd. pr. Veneta, etiam MS. Hulst. Volgo: *Cerviculam iactare et populo se accommodare.* V. 9. inverso verbo] *verbo* ed. pr. *in verbo* ed. Veneta, ut volgo legitur. V. 25. DE NOCTE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *DE.* Recte. V. 29. *lucem*] Guido Iuvenalis hinc habet *lucus*, ut quem ad modum in superiore adnotatione, hic quoque *lucum* scribendum esse videatur.

P. 145. v. 1. Saevitiam in nomen eius] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Saevitia in nomine est*, ut inde a verbo PSALTRIAM nova nascatur adnotatio. V. 11. *ocius*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *o socii*, id, quod praestare videtur.

P. 146. v. 2. siccati corporis] Sic nos scribendum putavimus. Volgo: *siccati coloris.* V. 5. Non contra dicit, ne rursus provocet. Timet enim suasor, ne lactitia provocet ad iurgium] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod *contra dixit* habent. Volgo: *Non contradicit: timet enim suasor, ne laetitiam rursus provocet ad iurgium.*

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA. P. 147. v. 3. ob contemptum eius apud omnes saeculumque vitiosius] Sic edidit Lindenbrogius. Volgo legitur: *ob contemtum eius quod apud omnes saevum esse, vitiosum sit*, et sic in edd. pr. Veneta habetur. V. 10. *Seducere* est] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boeud. MS. Hulst., edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a R. Stephano et Lindenbrogium edebatur: *Sed ducere.* Ibid. quem] addunt edd. pr. Veneta, volgo omissum. V. 11. apud alium et palam] *apud alium quempiam* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 148. v. 21. quam grate] *quam graece* edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 22. ad verba transeat] Sic nos Westerhovio auctore scripsimus. Volgo: *verba transeant.*

P. 149. v. 12. Accius] *Actius* edd. pr. Veneta. V. 13. *Feras*] Sic etiam ed. pr. *Seras* ed. Veneta. *Siras* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 150. v. 5. *Non parvi faciam*] Videtur sane fuisse olim *n. p. f.*, id est, *NON POSTERIORES FERAM*, quamquam etiam edd. pr. Veneta. *non parvi faciam*, totidem litteris constanter servant. V. 7. Primus in his ero, inquit, in dando atque obsequendo] „Codices vetustissimi fortasse rectius: *Primus in eo ero, i. e. DANDO ATQUE OBSEQUENDO.*" Westerhovius. Accedit in priore loco ed. Veneta, quae habet *in eo*, in altero ed. pr., in qua pro *in* legitur *ne*, id quod fuit *i. e.* (*id est*).

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA. P. 151. v. 7. FRATER: Moraliter. Nam] Haec om. edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium.

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA. P. 153. v. 10. *nec vox hominem sonat*] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 18. aut, ut existimo, nihil] *aut in Syro nihil* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 21. *ac*] *hac* edd. pr. Veneta. Ibid. *hostis*] *hostias* ed. pr., non ed. Veneta.

P. 154. v. 4. postquam audivit] Sic MS. Hulst. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *postquam ipse dixit*. Lindenbrogius hanc habet adnotationem: *Postquam ipse* (*ipse?*) *dixit*] Legendum: *Postquam ipso* (*ipse?*) *audivit*, *bis nomine appellatum Getam*. V. 12. Sic hoc lentius] *Sic hoc locutus* edd. pr. Veneta, MS. Boend., id, quod probavit Westerhovius. V. 21. *immixti*] *immisti* edd. pr. Veneta.

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTUMA. P. 155. v. 13. blandimentum esse] Haec ex edd. pr. Veneta, MS. Boend. MS. Hulst. et edd. quibusdam apud Westerhovium sic scribe: blandimentum esse, ut ipse: *Iam nunc etc.* V. 14. *addidi*] Volgo *addidit*.

P. 156. v. 17. *luscos*] *lusos* edd. pr. Veneta. Ibid. *quos*] *quod* edd. pr. Veneta. Ibid. *somnias?*] *summasse* ed. pr. *sumasse* ed. Veneta. V. 18. Hoc igitur] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Haec igitur*. V. 21. paries non altus * demacerata] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. *paries nunc altus demacerata* MS. Hulst. Volgo: *nunc * alicuius demacerata*, et sis in edd. pr. Veneta habetur. V. 28. *iube* tamquam] Corrige: *iube:* tamquam. V. 29. praesenti] Sic ex coniectura Westerhovii scripsimus. Volgo: *praestet*.

P. 157. v. 3. tamquam de praesente] *quasi cum praesente* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 6. quem ad modum supra. ℊ ILLI: Cui? quum alius nemo adesset] *quemadmodum supra illic cui equum alius nemo adesset* ed. pr. *quemadmodum supra. Illi cui aequum ulus nemo adesset* ed. Veneta. *Quemadmodum supra. Illi cui equus animus nemo adesset* MS. Boend. et edd. vett. Volgo: *quemadmodum supra ille, qui quum alius nemo adesset*. V. 16. in a n i m o s u o] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *animo suo*.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA. P. 158. v. 17. sed simplicitur dicebant] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum modo: *dicebant*.

P. 159. v. 7. MODESTA apud alios] *modesta alii* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 8. conciliatoribus] Sic ego scribendum putavi. Volgo: *consiliatoribus*, et sic edd. pr. Veneta.

P. 160. v. 4. velut insuavi dictum sit] *velut insanis dictum sit* MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. *velut in suavi dictum sit* ed. pr., MS. Boend.

P. 161. v. 14. et seni] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *seni*. V. 25. QUID RESTAT] Sic constanter edd. pr. Veneta, etiam ceteris in locis, volgo *QUOD RESTAT*.

P. 162. v. 8. *Ecce hoc*] Corrige: *Ecce hac*, et sic etiam in edd. pr. Veneta legitur. Sed videtur reponendum hoc loco esse, quod est in MS. Hulst.: *Ecce hic pro ecce*. V. 11. cum contemptione] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Hulst. cum edd. quibusdam apud Westerhovium: *cum contemptu*, habet. V. 13. Alatur, id est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo pro his tantum modo legitur: *Id est*.

ACTUS QUINTI SCAENA NONA. P. 164. v. 8. *κυριολογία* est] *est* addit ed. pr., volgo omissum. Sed in MS. Reg. apud Lindenbrogium est *περισσολογία* pro *κυριολογία*. V. 17. Secundum quem apparet] *Sed quem apparet* edd. pr. Veneta, MS. Boend. *Sed apparet* MS. Hulst., MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 20. et tantum] *sed tamen* edd. pr. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 14. audientis meritis eius, quem laudamus] Sic ex coniectura Westerhovi scripsimus. *audientis eius, quem laudamus* edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *audientem meritis eius, quem laudamus*.

P. 166. v. 6. se recordatum Demeae] *se concordatum Demeae* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *se recordatum Demea* MS. Hulst. Volgo: *sic recordatum Demeae*. Ibid. quod quom] *quod eum* MS. Hulst. V. 7. plene] om. MS. Hulst. V. 11. confirmativa: *παρέλκον*] *confirmativa* edd. pr. Veneta, MS. Boend. *confirmantia, cum παρέλκον* MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *confirmantia. παρέλκον*. V. 16. Hoc verbo tenus] *Hoc verbo utimur* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 167. v. 1. *dedisset*] Scribendum est: *dedissem*. Ceterum videtur Donatus *ad vivendum* de industria praetermisisse. V. 13. et perpetua] *et propterea* ed. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *et perpetuo*, et sic ed. pr.

P. 168. v. 6. *velis nolis, fas nefas*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum modo legitur: *velis nolis*, pro quibus verbis MS. Reg. apud Lindenbrogium dicitur habere: *fas nefas*. V. 9. Proprie] Corrigendum videtur esse: *Prope*, ex edd. pr. Veneta. Westerhovius coniecerat: *Propere*. V. 16. *Εἰρωνεία*] *ΠΟΙΚΙΗΝΑ* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 17. SECUNDARE] *obsecundare* edd. pr. Veneta, MS. Hulst. V. 25. fidelissimum] *felicissimum* scribendum coniicit Westerhovius.

P. 169. v. 5. luxurietur alterius] *luxuriet cura alterius* edd. pr. Veneta, MS. Boend.

HECYRAE PROLOGUS. **P. 195. v. 7. quos Sex. Iulius]** Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quo Sex. Iulius.* V. 12. actoris L. Ambivii Turpionis] Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *actorum L. Ambivii et L. Turpionis.* V. 27. VITIUM est enim] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Vitium enim est.*

P. 196. v. 2. VITIUM translatum est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Translatio est.* V. 5. aut doli mali] *ut doli malis* ed. pr. *ut in dolis malis* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 13. an Hecyra sciri dicatur, quae scita sit nomine] „Varie haec leguntur. MS. Lind. *hoc est, quae sit omnino* [MS Reg. *hoc est, q. sit oio.*] MS. Hulst. *quae sit omnino ita.* Editio Anonyma: *quae sita sit nomine.* Mihi lectio, quam ex MS. Boend. et Rob. Stephani aliorumque editionibus exhibeo, sana videtur, modo praemittatur, littera *q.* facile a librariis omissa, qua notatur *quaestio.* Sic ad Prol. Alt. vers. 21.“ Westerhovius. Ceterum ed. pr. *quae scita sit nomine*, ed. Veneta: *quae scita sit in nomine.* V. 21. *Timidisque supervenit Aegle*] *timidusque s. u. a.* edd. pr. Veneta. V. 30. refertur] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *referatur.* V. 32. ℱ EIUS: Poetae] *eiusdem poetae* edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium, ita ut continens oratio sit. V. 34. aliter: ait enim] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *aliter ait.* V. 36. *etc.*.] Sic edd. pr. Veneta. Volgo additur: *de integro comoedias, spectandae an exigendae sint vobis prius.*

P. 197. v. 5. et deinde] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *deinde.* V. 6. Cum deinde] Edd. pr. Veneta. Volgo: *tum deinde.* V. 8. exemplum, favor expeteretur ingeniosissime?] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *exemplum et peteretur ingeniosissime?* V. 12. partimque] Edd. pr. Veneta. Volgo: *partim.* V. 14. expulsus] Sic etiam edd. pr. Veneta, et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *explosus.* Westerhovius scribendum coniecit: *exclusus.* V. 22. *Impias, here, te*] Sic apud Plautum legitur l. l. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Impia secrete.* V. 24. dum rogat] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *dum agit.* V. 25. cum impetraverit] Sic etiam edd. pr. Veneta. Edd. vett. Westerhovi dicuntur habere: *cum impetravit.* V. 29. refert] Sic ed. Veneta. *defert* ed. pr. Volgo: *adfert.*

P. 198. v. 2. Et INVETERASCERENT, agerentur denuo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *INVETERASCERENT, denuo agerentur.* V. 17. [aut timidis] Haec addunt edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium, volgo omissa. Westerhovius hinc scribi voluit: *ante mihi actis.* V. 21. ad fortunam] *fortunam* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *fortunae*, et *extulit. ad* addidit Westerhovius, quod propter antecedens *ideo* facile potuit oblitterari. Sed potuit etiam scribi simpliciter: *Nam ad fortunam eventum rettulit.* V. 26. quae dicitur ἀντίθεσις] MS. Reg. apud Lindenbrogium: *quae dicitur ἀνάκλασις.*

P. 199. v. 1. sine verbo] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium, ed. etiam Lindenbrogiana. Volgo inde a Rob. Stephano editur: *sine origine verbi.* V. 13. ATQUE ARTE MUSICA: AB autem in tertio commode subaudiendum est] *atque artem. habetur intentio commote audiendum est* edd. pr. Veneta, et sic fere R. Stephanus et Lindenbrogius ediderunt. Volgo legitur: *ATQUE ARTE MUSICA: AB tertio commode audiendum est.* V. 15. *theatri*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *theatris.*

P. 200. v. 3. repetiit] Sic scripsimus cum Wielingio. Volgo: *repetit.* V. 4. A iudicum persona] Sic scripsimus ex MS. Regio apud Lindenbrogium. *Primo cum persona* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *At ubi cum persona* MS. Hulst. Volgo: *Ab auditorum persona.* V. 10. pugiles, sed gloriosi] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. *pugiles et esse gloriosos* edd. pr. Veneta. Volgo: *pugiles etiam gloriosi.* V. 15. *etc.*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *solitus contentere contra.* Quae deinceps adiiciebantur verba: *Haec est gloria pugilum, gratia funambuli*, ea auctore Westerhovio ex edd. vett. [et ed. pr.] testimonio omisimus. In ed. Veneta tantum modo haec habentur: *Haec est gloria.* V. 17. Haec enim non poetae culpa] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Hoc est, non poetae culpa.* V. 20. Πολυλογία PUGILUM GLORIA: FUNAMBULI ACCESSIT [EODEM] EXSPECTATIO: COMITUM CONVENTUS] Sic fere ex edd. pr. Veneta scribendum putavimus. Volgo legebatur tantum: *Πολυλογία.* V. 28. an studium certantium, diversis faventium] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *§ STUDIUM: Certamen diversis faventium.*

P. 201. v. 5. apta] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *aperta.* V. 15. placui] Sic Westerhovius scribendum esse vidit. Volgo: *placuit.* V. 22. ἀντὶ τοῦ TUMULTUANTUR] Sic edidit Rob. Stephanus. Volgo: *Πρὸς τὸ tumultuantur.* V. 24. Turbam rettulit ad id, quod supra dixit: POPULUS CONVOLAT: TUMULTUANTUR: OTIUM ad illud, quod PUGNANT DE LOCO, SILENTIUM ad illud, quod dixit: CLAMOR MULIERUM] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta, quae legunt: *turbam rettulit ad id quod supra dixit populus c. t. Ocium ad illud quod pugnarat* (*repugnant* ed.

Veneta) *de loco, silentium ad illud, quod dixit clamor mulierum.* Volgo tantum modo pro his haec habentur: *Turbam retulit ad id quod supra dixit, clamor mulierum.* V. 29. Quae adhortatio per enumerationem ad tempus est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum: *Quae adhortatio per enumerationem*, reliquis omissis.

P. 202. v. 8. ab ante actis] Sic etiam ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo et in ed. pr. legitur: *ab ante dictis.* V. 14. *Ea quum reprehendere coner*] Sic apud Horatium l. c. scribitur. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *ea cum respondere coneris.* V. 18. *S* ET EUM ESSE QUAESTUM, IN ANIMUM INDUXI .....] Haec addunt edd. pr. Veneta, volgo omissa.

P. 203. v. 1. ἀπὸ τῆς ἰσότητος] Sic ex coniectura Westerhovi scripsimus. Volgo legebatur: ἀπὸ τῆς ἐCATHOS.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA. P. 204. v. 6. Haec persona — adsumitur] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *Hae personae — assumuntur.* V. 7. ut sit per quam argumenti obscuritatem effugiat] Sic scribi volui ex edd. pr. Veneta: *ut sit (sic ed. pr.) postquam argumenti obscuritatem effugiat.* Volgo legitur: *ut sic argumenti obscuritatem spectator effugiat.* V. 15. Sic enim Apollodorus] Apollodori verba sic scribenda esse putavit R. Bentleius: *ΟΛΙΓΑΙΣ ΕΡΑΣΤΗΣ ΓΕΓΟΝ' ΕΤΑΙΡΑΙΣΙ, ΣΥΡΑ, ΒΕΒΑΙΟΣ.* Alii aliter. V. 18. Si quos quaeras] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quasi quaerens.*

P. 205. v. 1. *Vel optima Messanae, notissima quidem certe*] Sic ego scripsi ex M. Tulli l. c. *vel optimā (optimum* ed. pr.) *me sane vitā etiam* edd. pr. Veneta. V. 3. *possunt*] edd. pr. Veneta. V. 9. Παρένθεσις. Id est, iurans a primo iurabat] *ita ...... i. iurans primo iurabat (iurabit* ed. Veneta) edd. pr. Veneta. Volgo: *Παρένθεσις prima*, ita tamen ut verba, quae in proxima adnotatione leguntur: *iurabat numquam illa viva uxorem ducturum*, huc trahantur. V. 17. EN — EN — *En*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *HEM — HEM — Hem.*

P. 206. v. 8. *mones*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Volgo: *doces.* V. 9. Ita EXIMIUM separatum] edd. pr. Veneta. Volgo: *Separatum.*

P. 207. v. 1. suasit] Corrige: *persuasit*, ut etiam edd. pr. Veneta habent. V. 2. non eam persuasisse] *non se persuasisse* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 4. ἐμπαθῶς ait] „MS. *ΕΝΑΓΟΠΑΛΗΝ.*" Lindenbrogius.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA. P. 208. v. 8. ex sua sibi] Sic edd. pr. Veneta, quod reliqui, quoniam latere aliud sub hoc verbo videtur, ut *ipsius.* Volgo: *ex sua.* V. 23. *cursus*] *o.* edd. pr. Veneta.

P. 209. v. 7. Sic solent dubitare] *Sic solet dubitare qui* edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Hinc ille con-

iecit scribendum: *Sic solent dubitare quasi.* Volgo: *Sic solet dubitari.* V. 15. CASTOR] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *MECASTOR.* V. 24. Τὸ HINC] *eo hinc* ed. pr. Volgo: *HINC.*

P. 210. v. 7. ante * ποδοικὴν] Sic etiam MS. Reg. apud Lindenbrogium. Westerhovius scribendum coniecit: *Quod dixti HINC, ante μετοίκησιν. ATHENARUM TE DESIDERIUM CEPISSE: Ἀμφιβολία. EDEPOL TE DESIDERIUM ATHENARUM ARBITROR CEPISSE SAEPE: Quod cum milite inhumanissimo.* V. 10. Poenituisse esse profectam] *Plenitudinem esse possessam* ed. pr. *plenitudinem esse non possessam* ed. Veneta, *plenitudinem non esse possessam* edd. vett. apud Westerhovium. Westerhovius scribendum coniecit: *Poenituisse, te esse profectam.* Volgo: *Poenitudine esse possessam.* V. 18. NISI PRAEFINITO LOQUI — convivium libere] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta, volgo omissa. V. 19. dixerit] Edd. pr. Veneta *dixit.* V. 22. vel necessarium] Sic etiam edd. pr. Veneta. Westerhovius scribendum coniecit: *serium vel necessarium.* V. 28. *facta*] om. edd. pr. Veneta.

P. 211. v. 29. hoc dictum] *hoc dubium* scribendum coniecit Westerhovius. Mihi quidem Donatus scripsisse videtur: *hoc dubium habere.*

P. 212. v. 6. propter Bacchidem] Sic Westerhovius scribi voluit. Volgo et in edd. pr. Veneta: *post Bacchidem.*

P. 213. v. 7. SI MIHI FIDEM DAS: Fideliter pro des.] **Nobis haec Donati adnotatio integra esse videtur. Hoc videtur velle significare: Maiore fiducia accipi a Parmenone, Philotin sibi hanc fidem daturam esse, si dicit: Si mihi fidem das te tacituram, quam si diceret: Si mihi fidem des, quod minore fiducia diceretur.**

P. 214. v. 2. pro me deponas] „Codd. veteres, etiam MSS. [edd. pr. Veneta] *hanc precor o. pro me d.* quod valet: *Hanc precor omnem pro me deponas.*" Westerhovius. V. 12. an *negare*, sc. *nuptias?*] Sic auctore Westerhovio scripsimus ex ed. Veneta: *an negare se nuptias*, quemadmodum etiam in MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium legitur. Volgo legebatur: *an negare se nuptiis?* Ed. pr. et Rob. Stephanus totam hanc adnotationem omittunt. V. 19. ut in animo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ut tantum in animo.* V. 20. amorem nihilo minus sincere debuisset] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *amorem sincere debuisset.* Westerhovius hoc adnotat, esse in edd. vett. *nihilo minus* pro *tantum.* V. 27. significat, ut efficimus, quod] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod hae *efficimus* habent. Volgo: *significat. Efficimus vero.*

P. 215. v. 21. *Quis talia fando Myrmidonum — a lacrumis?*] *Quis talia f. m.* edd. pr. Veneta.

P. 216. v. 10. acriorem] *alacriorem* coniecit Westerhovius et paullo post: *reficit fatigatum.* V. 25. NOX EAM: Primam

noctem] Sic nos scripsimus. Volgo: *Nox: Eam primam noctem.* V. 28. quasi interiectio] „Codd. ante Rob. Stephanum [edd. pr. Veneta]: *quasi semper in Terentio.* Videtur autem expressisse Graecorum *ὡς ἐπὶ πολύ.*" Westerhovius.

P. 217. v. 2. Hoc enim tarde credit meretrix] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Haec enim meretrix tarde credit.* V. 5. *Caecilius*] *facilius* ed. pr.

P. 218. v. 4. ἀπὸ διηγήμαμος] Corrige: ἀπὸ διηγήματος. Rob. Stephanus edidit: ἀπομνημονεύοντος. V. 10. Vigilanter, quod est] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Vigilanter quidem.*

P. 219. v. 1. ALIENUM pro alienatum] Volgo: *Pro alienatum.* V. 4. non tam Bacchidem] Sic ex coniectura Westerhovi scripsimus. Volgo legebatur: *non iam Bacchidem.* V. 5. ostendere] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *inducere.* V. 9. [ac superba]] Haec verba om. edd. pr. Veneta, et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 220. v. 5. ornamenta uxoris] *ornamenta uxoria* edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. V. 8. intelligi] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr.: *intelligit.* V. 14. Pamphili] addunt edd. pr. Veneta, volgo omissum. V. 18. *Hic annis — Alethes*] *Hic annisis* [*aīus* ed. Veneta] *g. a. m. h.* edd. pr. Veneta. V. 24. relativa ad ea] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *relativa.*

P. 221. v. 3. non conveniebat fabulae in comoedia, itaque apud Terentium] Sic nos hunc locum distinguendum putavimus. Volgo legitur: *non conveniebat fabulae. In comoedia itaque apud Terentium.* V. 22. [et aptum importunitati]] Haec om. edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. V. 28. *haud*] *ut* edd. pr. Veneta.

P. 222. v. 12. item est validus] Volgo: *idem et validus.* V. 23. IGITUR recte dixit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Recte dixit.* V. 30. subiungitur] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta: *tamen subiungimus.* Volgo: *subiungit.*

P. 223. v. 6. migravit a socru] Sic ex coniectura Westerhovi scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *migravit ad socrum.* V. 24. VISERE officii est, videre quaerentis aliquem] Westerhovius scribendum coniecit: *VISERE officium est videre quaerentis aliquem*, qua coniectura opus non est.

P. 224. v. 1. NONDUM ETIAM SCIO ETC.] Haec omnia Westerhovius ex coniectura sic restituenda putavit: *NONDUM ETIAM SCIO: Παρέλκον tertium. ¶ NONDUM ETIAM: Recte servavit reliquis partibus fabulae pendulum et attentum auditorem. ¶ NISI SANE CURAE EST, QURSUM EVENTURUM HOC SIET: Bene, quia curiosus est Parmeno et idem garrulus. Nam per totam fabulam talis inducitur. ¶ NISI SANE CURAE EST:* Ἔλλειψις.

Deest scire. Et est σύλληψις, scio scire cum ἀναβάσει. **V. 7.** induectur] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *inducitur.*

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA. P. 225. v. 10. Consensio] Sic Westerhovius scribendum vidit. Volgo et in edd. pr. Veneta.: *Confessio.* V. 19. Ut est illud: *Illum tumultum inflexit*] *ut est illum* [*illud* ed. pr. Veneta] *tumulum inflexit* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. quaedam vett. apud Westerhovium.

P. 226. v. 2. Nam socrus et omnes] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Nam mulier es, et mulieres.* Non male. V. 4. numquam non mala] Sic etiam ed. pr. *non numquam mala* ed. Veneta, MS. Boend. V. 5. [dedita opera] voluntas] *dedita opera voluntatis* edd. pr. Veneta. Volgo: *voluntas.* V. 10. quod ipsa specialiter magistra ad malitiam, Sostrata] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta: *quod ipsa specialiter magistra ad malitiam Sostrata.* Volgo: *quod ipsa specialiter magistra est ad malitiam Sostrata.* V. 15. ἐμπαθῶς [ab exclamatione] coepit] *ab exclamatione cepit* edd. pr. Veneta. Volgo: *ἐμπαθῶς coepit.*

P. 227. v. 3. Ut una inter nos agere aetatem liceat] *ut una nos agere ae. i.* ed. pr. *ut una nos agere* ed. Veneta. Volgo: *Ut una inter nos agamus aetatem.* V. 14. quod honestum est animo] *quod honestum est aut* ed. pr. *quod honestum aut* ed. pr. Volgo: *quod honestum est*, om. *animo.* Wielingius scribendum coniecerat: *quod honestum mente est.* V. 17. corpore] Sic ex coniectura Wielingii scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta: *corporale.* V. 19. et unius filiae] Sic ed. pr. *unius filiae* ed. Veneta. Fortasse vere. Volgo: *etiam unius filiae.* V. 23. *Habemus enim liberos parvos*] Sic scripsimus ex l. l. Ciceronis. Edd. pr. Veneta. *Habemus enim liberos omnes.* Volgo tantum: *Habemus enim liberos.*

P. 228. v. 2. in eculeo] *in culeo* ed. pr. *in aculeo* ed. Veneta. V. 23. *Rus abdidit sese.*] Sic auctore Westerhovio scripsimus ex act. I. sc. 2. v. 100. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Rus abis.*

P. 229. v. 7. adeo, ut puella] Sic Westerhovius scribendum vidit. Volgo: *adeo puella.* V. 9. contra meritum amorem, simulque] Sic ed. pr. Volgo et in ed. Veneta: *contra meritum amoremque: simul.* V. 18. *Age nunc iam: ego pol*] Volgo: *Age nunc: iam ego pol.*

P. 230. v. 3. *rus abdidit sese.* ℐ CONCEDENS.] Sic ego scripsi ex edd. pr. Veneta: *rus abdidit. Sed concedens.* Volgo: *rus sese abdidit.* ℐ *CONCEDENS.* V. 4. Quid? si voluptatis caussa?] Sic edd. vett. apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *quod sit voluptatis causa.* V. 5. quam si diceret *tibi.*] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr.: *quam si diceret cui.* Fuit fortasse olim: Quam si diceretur *tibi.* V. 12. quia coarctant se] Sic ed. Veneta. *qui coar-*

tant ed. pr. Volgo: *quia se coartant.* V. 14. *Imperat aut servit collecta pecunia cuique*] *Imperata ut servit collata pecunia cuique* edd. pr. Veneta. V. 15. Hoc amare, quasi nihil agentibus] Sic MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. *hic amorem* ed. Veneta. *huic amorem* ed. pr. Volgo: *Hoc est, amorem: quasi nihil agentibus.* V. 16. ut comici patris familias] Sic ed. pr. ipsis litteris. Volgo: *ut comici patres familias.* V. 24. [tu]] om. etiam edd. pr. Veneta.

P. 231. v. 3. OPERA est enim] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *OPERA est enim.* V. 11. Etsi est in nuru i n i u r i a aliqua, c u l p a in te omnis est tamen, Sostrata.] *Si est in nuru iniuria aliqua in te omnis tamen est* (om. ed. Veneta) *tamen Sostrata* edd. pr. Veneta. Et sic fere editio anonyma apud Westerhovium. MS. Hulst.: *Si est iniuria aliqua, culpa in te omnis est, Sostrata.* Volgo: *Etsi in nuru culpa aliqua, in te omnis est tamen, Sostrata.* V. 23. Ut PUELLAM] Sic scripsimus auctore Westerhovio. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Puellam.*

P. 232. v. 9. at tamen hoc dicitur] Sic nos scribendum putavimus ex edd. pr. Veneta: *at tamen hoc dum.* Volgo: *attamen hic, dum.* V. 14. [Sic Cicero: *Est idem Verres, qui fuit semper.*]] Haec hic repetita habent edd. pr. Veneta, et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 233. v. 9. [venit]] om. edd. pr. Veneta. V. 19. inventum. *ʃ* IMPULSU: I m p u d e n t i a m socrus] Sic scribendum duximus ex ed. pr. inventum. *Impulsa impudentia,* ed. Veneta: *inventum. Impulsu, impudentia.* Volgo: *inventum. Et impudentiam socruum.*

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA. P. 234. v. 12. a domo mariti] Sic ego scripsi. Edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium legunt: *animo mariti.* Volgo: *domo mariti.*

P. 235. v. 25. qui quidem fatetur] *qui idem fatetur* edd. pr. Veneta, MSS. Hulst., Boend. edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *qui fatetur.* V. 26. per ceteros status] Sic etiam edd. pr. Veneta. *per certos casus.* MS. Boend.

P. 236. v. 2. *Pan deus*] *Pandens* edd. pr. Veneta. Apud Virgilium l. c. legitur: *Pan etiam.* V. 17. *erat*] *eras* edd. pr. Veneta.

P. 237. v. 10. esse compulsam] MS. Reg. apud Lindenbrogium: *esse collapsam.* V. 14. quo maxime motus est] *quo maxime notus est* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 238. v. 9. propiorem] *propriorem* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 29. Nam ANIMO LENI] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Nam SUM ANIMO LENI,* id quod praestat.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA. P. 240. v. 10. sed tantum m a l a e] Lindenbrogius edidit: *sed tantum mea,* nescio

qua auctoritate. V. 21. ut non amittant] *ut admittant* ed. pr. *ut amittant* ed. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA. P. 242. v. 6. Nimis cothurnati] Sic etiam Lindenbrogius. *Nimis conturbati* edd. pr. Veneta, MS. Hulst. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 8. Ex amore acerba] Haec addunt edd. pr. Veneta, volgo omissa.

P. 243. v. 1. quamvis terram] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quasvis terras.* V. 18. *Praetor interea*] Sic nos edendum putavimus. Edd. pr. Veneta: *praeter quam.* Volgo: *Praetor quoque.* V. 26. *Ingentes Rutulae spectabis caedis acervos*] *In. g. e. s. c. a.* edd. pr. Veneta. V. 39. aerumnis] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *his aerumnis.*

P. 244. v. 3. *Solvite corde metum, Teucri, secludite curas*] *Solvite met s. c.* ed. pr. *Solvite me teucri s. c.* ed. Veneta. V. 7. Infra sic: Si malis suis succurrere] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Hic per contrarium: Si in adversis suis succurrere.* V. 9. perquam] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quam.* V. 22. Persuasisti tibi] Sic edd. pr. Veneta.

P. 245. v. 11. ἐνεργείᾳ temporis] Volgo: *ἐνέργεια temporis.* V. 16. Amatoris] *Amatoriae* edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium.

P. 246. v. 12. ¶ QUAE NUMQUAM ULLO PATEFECIT LOCO] Haec om. edd. pr. Veneta.

P. 247. v. 10. [Rectum erat — *rebus.*] Adiiciendo CAUSA] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 12. Nam plenum erat] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. *plaenum erat* MS. Hulst., quod natum esse ex lectione *plaenum erat* recte demonstravit Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta legebatur: *Non plenum erat.* V. 22. NOXIIS — NOXIIS] Sic edd pr. Veneta. Volgo: *NOXIS — NOXIS.*

P. 248. v. 2. CONCIVISSE] Sic ego scribendum duxi. Volgo: CONCIVERIT. Ed. pr. *c.* ed. Veneta om. verbum. Ibid. *suspicarier*] Sic scripsi ex R. Bentlei coniectura, qui totum locum ita constituit: *Legitur et CONSCIVISSE* (lege *CONCIVISSE*) *Sic Plautus: Fortasse tete amare suspicarier.* Volgo legitur: *suspicabere.* Edd. pr. Veneta: *suspicavere.* V. 6. similitudinem contulit] „Libri ante Rob. Steph. [etiam edd. pr. Veneta] *Similitudinem continet*". Westerhovius. V. 7. CONCIVERIT] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr.: *CONSCIVERIT.* Ibid. CONCIVISSE] Volgo: *CONSCIVISSE.* V. 9. *concivisse*] Volgo *conscivisse.* Ibid. CONSCIVERIT] *conscivit* edd. pr. Veneta. Volgo: *CONCIVERIT.* V. 16. [primo]] Hoc verbum iure omittunt edd. pr. Veneta.

P. 249. v. 7. *Nam ut in mari vecta, credo, timida es*] *Nam et ex mari timida ecce* edd. pr. Veneta. Volgo: *Nam ut in mari vecta es, credo, timida es.* V. 18. Cultum pro-

loquium] Sic scripsimus ex MS. Hulst. *incultum proloquium* MS. Reg. apud Lindenbrogium. *In vultu colloquium* ed. Veneta. Volgo et in ed. pr. legitur: *In vultu proloquium.* V. 19. agit poeta] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *dixit poeta.*

P. 250. v. 10. ¶ NON USUS: Non utile. ¶ FACTO EST: FACTO *abundat.*] Sic hunc locum constituimus ex edd. pr. Veneta. Volgo legebatur continenti oratione: *NON USUS FACTO: Non utile. FACTO abundat.* V. 22. suspiciosiusque sit] Sic ipsis litteris ed. Veneta. Volgo et in ed. pr. legitur: *suspiciosumque sit.* V. 25. Dicent, eum confinxerint] „Ita Rob. Stephanus, Lindenbrogius. In vetustioribus libris [etiam edd. pr. Veneta] est: *dicent, confinxerint.*" Westerhovius.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA. P. 251. v. 7. *Uti aut morbo gravis — Deficit*] Pro his edd. pr. Veneta tantum haec habent: *Ubi aut morbo graves.* V. 9. *ob inediam*] *abinediam* ed. pr. Ibid. *insolita*] *insolitum* edd. pr. Veneta. V. 17. per semet ipsum] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr.: *per se ipsum.* V. 20. de repetitione iniuriae] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *repetitione iniuriae.*

P. 253. v. 9. *videtque*] *v.* edd. pr. Veneta.

P. 255. v. 2. ὑπαλλαγὴ] „Praestat haec lectio prae Stephani et Lindenbr. μετωνομία. Quamquam sunt vetusti codd. [in his edd. pr. Veneta], in quibus neutrum comparet." Westerhovius. ὑπαλλαγή ipse Lindenbrogius ex MS. Reg. adfert.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA. P. 256. v. 25. *exanimi positum Pallantis Acoetes Servabat senior*] Pro his edd. pr. Veneta: *exanimum, p. u. a.*

P. 258. v. 14. et addendo MISERA: MISERITUM EST, ut recte supra dictum sit etc.] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta, nisi quod haec peccat *miseram.* Volgo: *et addendo miseram*, ut deinde nova nascatur adnotatio, et verba: *MISERITUM EST: Ut recte etc.* per se dicta accipiantur. V. 17. propter *ad*, quod est iuxta] „Codd. veteres: *Post quod est iuxta.* Lego: *compositum ex ad, quod est iuxta.*" Westerhovius. Ut codd. (i. e. edd.) veteres Westerhovi, sic etiam edd. pr. Veneta haec verba scripta habent.

P. 259. v. 15. non exspectatum] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *non exspectanti.* V. 21. ignobilem et abiectum] Sic Westerhovius scribendum vidit. Edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium: *ignobilem, ita adiectum.* Volgo: *ignobilem, ita abiectum.* V. 24. *Gessimus*] om. edd. pr. Veneta.

P. 260. v. 1. 'Υγιὲν] Τύχη ἀγαθή ed. Veneta. V. 8. *Per eversae — obtestor*] *Per adversae. e. o. s. t. e. o.* edd. pr. Veneta.

P. 261. v. 10. prius quam Pamphilo nuberet] *priusquam nuberet* edd. pr. Veneta. Volgo: *prius quam cum Pamphilo concumberet.*

P. 262. v. 7. cum ei etiam per patrem puellae poeta succurrit] „Ita Rob. Stephanus primus, opinor, edidit, quum antea legebatur [etiam in edd. pr. Veneta]: *cum ei etiam per patrem puella concurrit.*" Westerhovius. V. 11. Ut non sit ἀνακόλουθον, superiori versui] Sic nos scribendum putavimus. Volgo legebatur: *Ut non sit ἀνακόλουθον. Superiori versui etc.* V. 14. ut non condemnanda sit, sed dolenda] Sic scripsimus nos ex MS. Hulst. Edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium: *ut non contemnenda sit tollenda vel dolenda.* Volgo: *ut non contemnenda sit, sed tollenda.* V. 23. suscipimus] Sic etiam in ceterorum verborum corruptela edd. pr. Veneta. Volgo: *suspicimus.*

P. 263. v. 4. *sinum*] *sinus* edd. pr. Veneta.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTI. P. 264. v. 13. *Sed quando ille magis — tenacia vincla*] Pro his edd. pr. Veneta: *Quantum ille magis f. s. v.* V. 22. Παράλειψις oratoria] Sic ipsis litteris ed. Veneta. Volgo: *Παράληψις oratoria.*

P. 265. v. 6. *Inclusi poenam exspectant*] *i. pro e.* edd. pr. Veneta. V. 11. § HAUD CLAM ME EST: Οὐκ ἔλαθέ με τοῦτο.] Haec sic constitui ex ed. Veneta. Volgo tantum modo legitur: *HAUD CLAM ME EST*, Graecis verbis omissis. V. 21. FACERE, UT FACERES: Ordo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *FACERE: Ut sit ordo.* V. 25. relligio in te isthacc ineessit] *religio i. i. m.* edd. pr. Veneta. Volgo: *relligio in te incessit.*

P. 266. v. 1. Bene exeepit] Sic etiam edd. pr. Veneta. *Bene exspectat* MS. Hulst. V. 7. Et TRANSCURSO] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *TRANSCURSO*, ut nova nascatur adnotatio. Ibid. [CUI HOMINI — continent] om. edd. pr. Veneta. V. 17. periclitaturi] Sie edd. pr. Veneta. Volgo: *periclitati.*

P. 267. v. 3. nunc adiecit imperio. Nam] „MS. Boend. et impressi ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta]: *Nunc adiecit imperio animi, non curre, sed VOLA.* Effingo ex coniectura: *Nunc adiecit pro imperio domini, non curre, sed VOLA.* Westerhovius." V. 11. sine coniunctivo] *sine coniunctione* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 14. *Myconi*] *Myconii* edd. pr. Veneta. V. 15. φαλακροὶ Μυκόνιοι] Sic fere ed. Veneta. Volgo: Μυκώνιος φαλακρός. V. 19. erassitatem et erassam faciem] Sic edd. pr. Veneta. Volgo pro his tantum modo legitur: *et crassiorem faciem.*

P. 268. v. 3. Nam inccssu et auctor exprimit lassitudinem] „Ita libri veteres [etiam edd. pr. Veneta]. Robertus Stephanus: *Nam in sensu et auctor exprimit lassitudinem.* Abr. Wielingius legit: *Nam incessu eius auctor exprimit lassitudinem.* Possit et vera lectio esse: *Nam incessu et anhelitu exprimit lassitudinem.*" Westerhovius. Quod nos posuimus in ordine verborum: *Nam incessu et actu exprimit lassitudinem*, id et ad loci sententiam et ad litterarum vestigia aptissimum nobis

visum est. V. 15. Apparet hoc dictum defectus esse, non virtutis.] Sic etiam ed. pr. *apparet hoc dictum defectus non esse veritatis* ed. Veneta. „MS. Hulst. *Apparet, hoc dictum de affectu esse, non virtutis.* MS. Boend. et edd. vett. Anon. Tarvis. Veneta. *Apparet hoc dictum defectus esse, non veritatis.*" Westerhovius. V. 19. ut neo obliciseatur] Sic ed. pr. *ut ne obliviscatur* ed. Veneta. Volgo: *ut non obliviscatur.* V. 22. Sunt tamen, qui [Sic enim corrigendum est] manente eadem sententia totum hoc iungunt] „MS. Hulst. *Tamen: Sunt qui, manente eadem sententia, totum hoc iungunt: Quod potero faciam, ut pietatem colam.*" Westerhovius. V. 30. amori, plus quam uxori] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *amoris, scilicet uxoris.* V. 31. „Et hoo est, quod dixerat: Quod potero faciam] „Haec absunt a MS. Hulst." Westerhovius.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA. P. 269. v. 5. *non posse illic*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum: *non posse.* Westerhovius seribendum eoniecerat: *non posse apud vos*, ut supra legitur act. II. se. 2. v. 26. V. 19. morem gerat.] „Lego: *morem geram.*" Westerhovius.

P. 270. v. 9. quod est nimis] Sio edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Rob. Stephano editur: *quod est minus.* V. 16. ad revoeandam] „Fortasse *ad remittendam.*" Westerhovius. V. 18. ut seiat rem et divitias suas] „Haec lectio est Rob. Stephani et recentiorum. Codiees vetustiores: *Ut se iactet et divitias suas.* Lindenbrogius: *Ut se iactet, sciat ut rem et divitias suas.* Malim: *ut sc. iactet rem et divitias suas.*" Westerhovius. Ed. Veneta: *an id ut se iactet Chremeti: et divitias suas cupidiorem socerum reddit.* Ed. pr. haec omnia omittit. V. 21. Et propinquitate Terentius frequentata movetur, ut heredum] „Rob. Stephanus *monetur.* Codices vetustiores [etiam ed. Veneta]: *Ac propinquitatis frequentatae Terentius monet. Aut habetur consobrinus noster, quam de fratre natus est alter.* Doctiss. Wielingius ex coniectura legit: *Ut propinquitate utriusque repraesentata moveatur, ut heredum.* Idem eenset, haec subiicienda esse Commentario ad versum 8. Consule Everardi Ottonis, V. C., dissert. De Nuptiis consobrinorum." Westerhovius. MS. Reg. apud Lindenbroginm hoo habere dieitnr: *et ae. p. t. frequentate movent' aut heredum.*

P. 271. v. 3. *Πλοκή.* Unum] Sic ego scribendum putavi. Volgo: *Πλοκή. Plane unum.* Ed. Veneta et *πλοκή* et *plane* omittit. V. 11. Nullum in hoc sene fuit doloris offieium] Haec lectio est Rob. Stephani. Antea legebatur: *Nullus in hoc sene fuit doloris effectus* [Sic etiam ed. Veneta, nisi quod habet *effectu.*]. Fortasse scriptum fuerat, *affectus.*" Westerhovius. V. 15. audierunt] Sio ed. Veneta. Volgo: *audierint.* V. 27. utrum illum mortuum, quod est, permanere, an reviviscere,

quod optas.] Sic ego scribendum putavi ex ed. Veneta: *utrum illum mortuum quod et permanere, an reviviscere quod optas.* Volgo tantum modo haec hic habentur: *utrum illum mortuum permanere, an reviviscere.*

P. 271. v. 8. *et lamentabile regnum etc.*] om. edd. pr. Veneta. V. 16. Non enim cavere potui, inquit, ne fieret: cavi igitur] Sic Westerhovius scribendum vidit ex corrupta veterum librorum [etiam ed. Veneta] lectione: *Non enim cavere potui, inquit, ne fieret ea vi.* Volgo inde a Rob. Stephano legitur: *non enim cavere, inquit, ne fieret ea, potui.* V. 23. *Παράλειψις*] Volgo: *Παράληψις.*

P. 273. v. 6. *satis idoneo*] Haec om. ed. Veneta in lacuna. Ibid. *te*] *a te* ed. pr. V. 14. utrum dotem relinquere possit] Lindenbrogius coniecit: *utrum dotem remittere possit.* Westerhovius: *utrum dotem relinquere fas sit.* V. 17. Fortasse ergo — Hoc sentit] „Haec absunt a Codicibus meis [etiam ed. Veneta], Rob. Stephano vetustioribus." Westerhovius. V. 22. aut *inserviat*] „Melior haec lectio, quam veterum librorum [etiam ed. Venetae]: *ut inserviat.* Restituit, opinor, Lindenbrogius." Westerhovius.

P. 274. v. 5. repudium nuntiatum est a Pamphilo.] „Ita Rob. Stephanus edidit. Codices vetustiores [etiam ed. Veneta]: *Repudium nuptiarum est.* PAMPHILE, HAUD INVITO ETC." Westerhovius. V. 13. *Posthabui tamen illorum mea seria ludo.* Et] Haec om. ed. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium, in quibus deinde verba: *Post habita voluisse Samo*, habentur, quae volgo omissa sunt. V. 30. Sic enim ait, qui nec ipsa peccaverit] Sic scripsi cum Westerhovio ex edd. vett., etiam ed. Venetae lectione: *Sic enim aut quasi nec ipsa peccaverit.* Volgo: *Sic enim quasi nec ipsa peccaverit.*

P. 275. v. 17. nimius est hic] *nimis: est hic* ed. Veneta. Volgo: *nimius hic est.* V. 31. Satis flebiliter] Sic etiam ed. Veneta, MS. Boend. et ed. Tarvis apud Westerhovium: *Satis fideliter.* V. 35. Bene: invidere iam non est mariti] Sic ego scribendum putavi ex ed. Veneta: *n̄ invidere iam non est mariti.* Volgo: *Non invidere, iam non est mariti.* Westerhovius scribendum coniecerat: *Nam invidere iam non est mariti.*

P. 276. v. 1. Neque dixit *eam expellit*, sed DISTRAHIT, ut in ipsa caussa sit necessitas.] Haec recepi ex ed. Veneta, in qua tamen pro *sed* legitur *vel*, pro *ut* autem *sed.* V. 5. Sed modo vult — offensa sit] „Parum sani est in codd. veteribus. MS. Hulst. *τὸ ita* non agnoscit. In aliis est *ista* [etiam in ed. Veneta]. Plerique omnes [etiam ed. Veneta] legunt: *iracundiae.* Fingo e coniectura: *Sed modo vult necessitatem matris videri iniuriam, qua a nuru offensa sit.*" Westerhovius. V. 7. et quod] Sic ed. Veneta. Volgo: *quod.*

P. 277. v. 10. Et hic ἰδιωτισμὸς] Sic ed. Veneta. Volgo: Et ἰδιωτισμός. V. 13. Terrorem repetendae dotis ostendit] „Libri veteres ante Rob. Stephanum [etiam ed. Veneta] cum MS. Boend. *Repente terrorem dotis ostendit.*“ V. 26. Nobis τῷ ἀττικισμῷ.] Sic ed. Veneta. Volgo: *Τῷ ἀττικισμῷ.*

P. 278. v. 1. habetis] Sic cum Westerhovio scripsi. Volgo: *habeatis.* V. 2. quaeritis] Sic enim corrigendum est ex ed. Veneta. Volgo: *quaeratis.* V. 4. Et non: Maior est factus Pamphilus.] MS. Hulst. *Et minacior factus est Pamphilus, simul et iratior.* V. 8. qualis in arvis] *qualis in manus* ed. Veneta. V. 9. *Saucius — leo etc.*] om. ed. Veneta. V. 12. [ait Cicero)] „Haec absunt a multis libris [etiam ed. Veneta].“ Westerhovius. V. 13. et hoc ad se dicentem] „Lego, ope MSS. Hulst. et Boend., sed et edd. veterum: *Et hunc ad se dicentem, quod propter Pamphilum dicebatur effecit.*“ Westerhovius. Ed. Veneta habet: *et hunc ad se dicentem, quod post Pamphilum dicebatur et effici.*

P. 279. v. 7. *Quae quidem — proiecerit*] Pro his ed. Veneta: *quae quidem n. n. q. t.*, ceteris omissis.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA. P. 280. v. 9. perturbatam] Sic scripsi cum Westerhovio. Volgo: *perturbatum.* Quamquam tota haec adnotatio in edd. vett., etiam ed. Veneta omissa est. V. 14. *Infantumque — primo*] om. ed. Veneta.

P. 281. v. 9. intra domesticos parietes natis] Sic Westerhovius scribendum esse coniecit, cum edd. vett. [ed. Veneta] haberent: *inter domesticos parietes et arces.* Volgo: *intra domesticos parietes, artis.* V. 18. Accusatio est] Sic ed. Veneta, quae mox habet: *incipientis.* Volgo: *Accusatio*, omisso verbo. V. 21. *quae sint — incertum est*] om. ed. Veneta. V. 27. Et quibus *dictis* aut *factis*] Sic ed. Veneta. Volgo: *Et quibus factis.*

P. 282. v. 1. quae scias] Sic coniecit Westerhovius. Volgo: *quae sciat.* V. 12. *Ita fiducia, quam argumentis purgatiores dimittuntur*] Sic scripsimus ex scholiis ad Phorm. Act. I. sc. 4. v. 28. Ed. Veneta: *Ita fiducia quamquam argumenti purgator ē.* Volgo: *Ita fiducia, quam argumentis purgatior es.* V. 23. Duae sunt causae] Sic ed. Veneta. Volgo: *Vide, duae causae sunt.*

P. 283. v. 6. quia et septimani nasci solent] Sic MS. Hulst. *quia et septimini nasci solent* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *quia et septimo mense nasci solent.* V. 22. quae huius est] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium, MS. Hulst. *quae minus est* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *quae minor est.* V. 31. ita non esse] *ita esse* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 284. v. 2. *cogentes*] *regentes* ed. Veneta. V. 4. *distringi*] *abstringi* ed. Veneta. V. 16. Ac PERNOCTARET propter illud] Sic ed. Veneta. Volgo: ¶ *QUI PERNOCTARET: Propter illud.* V. 27. non timeret in ingenio] MS. Boend. non agnoscit illa *in ingenio*, sed neque editi veteres [nec ed. Veneta]. In MS. Hulst. hic incipit lacuna fere usque ad Act. IV. sc. 4. MS. Lindenbr. *non timeret in genero.* Praestat autem volgatum: *Aetas* enim et *ingenium* sibi [inter se] opponuntur.“ Westerhovius.

P. 285. v. 16. mater es] Sic ed. Veneta. Volgo: *mater.* V. 17. uxor] Sic ed. Veneta. Volgo: *uxor es.* V. 23. perniciosam me esse censes] *perniciosamque censes* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 286. v. 8. indicibus] Volgo: *iudicibus.* V. 10. *Tibi autem — a me eum*] om. ed. Veneta. V. 12. *qui*] *cum* ed. Veneta. V. 14. Ut: *in ludum ducere*] Sic ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *In ludum ducere.* V. 18. *Τῷ ἰδιωτισμῷ*] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *Ἰδιωτισμός.*

P. 287. v. 2. qui consuetudine molliuntur] Sic ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *qui consuetudine vincuntur.* V. 7. dicitur, ut in stupro.] Sic ed. Veneta. Volgo: *dicitur in stupro.* V. 23. *Misericordia, animus*] „*ἴσ. mitte, animus etc.*“ Lindenbrogius.

P. 288. v. 4. ne, si aliter agat, repudietur a genero] Sic scribendum viderunt et Wielingius et Westerhovius. *Nisi aliter agat respondeatur a genero* ed. Veneta, et, ut videtur, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *ne, si aliter agat, repandatur a genero* MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *ne si aliter agat, respondeatur a genero.* V. 22. ne sine hoc interdicto] Sic Westerhovius scribendum esse coniecit: *Ne sub hoc incerto* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. opud Westerhovium. Volgo: *ne sub incerto.*

P. 289. v. 16. TOLLAT] Corrige: *TOLLAM.*

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA. P. 291. v. 7. significavit] Sic ed. Veneta. Volgo: *significat.*

P. 292. v. 1. *cum illius temporis*] *cum dii illius temporis* ed. Veneta. V. 5. *Quin*] *quid* ed. Veneta. Ibid. *id est*] om. ed. Veneta. V. 8. *tantum*] *causa* ed. Veneta. Volgo: *tam.* V. 26. *Sunt hic*] *hic sunt* ed. Veneta. V. 28. praeblandiatur — praemolliat] Sic ego scribendum putavi. Volgo inde a Rob. Stephano legebatur: *praeblanditur — praemolliat.* Ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium: *praeblanditur — praemollit*, quod per se falsum non est.

P. 293. v. 1. NUNC ME TIBI — Ab honesto] Haec sic restituenda existumavi ex lectione ed. Venetae: *Nunc me. t. c.*

est contra gratiam. a iusto contra gratiam: nunc vicissim hoc vobis et meae ab honesto. Volgo pro his tantum modo haec leguntur: *ET MEAE COMMODUM FAMAE: Ab honesto.* V. 11. [ꝟ NE MEA PRAESENTIA: Ab utili.]] Haec ex ed. Veneta recepi, volgo omissa. V. 26. inferioribus] Sic Westerhovius scribi voluit. Volgo et in ed. Veneta legitur: *interioribus.*

P. 294. v. 10. Necessaria est divisio] Sic ed. Veneta. Volgo: *Necessaria divisio.* V. 12. N o n, inquit, r e p r e h e n d a r] sic MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *N o n, inquit, r e p r e h e n d a t.* V. 14. Sat] *Sic* ed. Veneta. V. 22. Sedulo agit socrus] Sic ed. Veneta. Volgo: *Quum sedulo agat socrus.*

P. 295. v. 12. Nam et Pamphilus supra sic dixit] Sic scripsi ex ed. Veneta. Volgo: *Nam Pamphilus sic supra dixit.* V. 22. *levius*] *melius* ed. Veneta. V. 24. absque uno differenti] Sic ed. Veneta, anonyma et Argentina apud Westerhovium. *absque uno disserenti* MS. Boend. et ed. Tarvis. Volgo inde a Rob. Stephano et Lindenbrogio legitur: *absque uno dicenti.*

P. 296. v. 1. *nurus tuae*] Sic ed. Veneta. Volgo tantum modo legitur: *nurus.* V. 6. dissimulare iam] Sic Lindenbrogius. Volgo: *iam dissimulare.* V. 8. *Ἄχθος*] *Οκτοως* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 9. Multa sic in nostro usu sunt] Sic ed. Veneta. Volgo: *Multa sic in usu nostro sunt.*

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA. P. 297. v. 5. ante mulier est] Sic ed. Veneta *ante mulierē.* Volgo: *ante m u l i e r.* V. 9. QUI pro *quae* interdum abundat] *qui pro . . . . interdum abundat* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 12. e t c o n c e s s i o n e m e x d o m o] Sic Westerhovius scribi voluit. *et ex concessione ex domo* ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *ex concessione ex domo.* V. 15. Potest haec sententia videri generalis] *Potest haec etiam sententia videri generalis* ed. Veneta. Volgo: *Haec etiam sententia videri potest generalis.*

P. 298. v. 9. accusaverat] Sic ed. Veneta. Volgo: *incusaverat.* V. 10. revocare vult] *ad se vocare vult* MS. Reg. apud Lindenbrogium. *se vocare vult* ed. Veneta. Ibid. ad filii culpam] Sic edidit Lindenbrogius. Volgo et in ed. Veneta legitur: *et ad filii* (*filiae* ed. Veneta) *culpam.* V. 12. sic pronuntiatur, ut quasi] Sic ed. Veneta. Volgo: *sic pronuntia, quasi.* V. 13. dum dicit] Sic ed. Veneta. Volgo: *quum dicit.* V. 18. maxime quia] Sic ed. Veneta. Volgo: *maxime quod.* V. 21. *Mulieres — annus est*] *Mulieres diu moliuntur et diu comantur dixit* ed. Veneta. Volgo: *Mulieres dum moliuntur, dum comuntur annus est.* V. 26. peroraverint] Sic ed. Veneta. Volgo: *peroraverunt.* Non male.

P. 299. v. 8. ut, cum v e l i t, non p o s s i t] Sic ed. Ve-

neta. Volgo: *ut quum velim, non possim.* V. 9. Acute satis] Sic ed. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *Caute satis.* V. 22. Utrum c o n s e n t i e n t e s sint an d i s s e n t i e n t e s] *Utrum concordes futurae sint an discordes* ed. Veneta. *Utrum concordes sint anne discordes* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 29. Et de adulescentibus questus commiseratur senes.] Sic Westerhovius scribendum vidit. *ei de adulescentibus quaestus cum misereatur senes* ed. Veneta. Volgo: *ei de adulescentibus questus, quum miseratur senes.*

P. 300. v. 4. Caput indicant] „Ita ex MS. hunc locum emendavimus. Aliter Muretus Var. Lect. lib. 18. cap. 18.“ Lindenbrogius. V. 8. PER TEMPUS: O p p o r t u n e] Haec addidi ex ed. Veneta, volgo omissa.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA. P. 301. v. 3. aut etiam socrui tuae] Sic etiam ed. Veneta. *Aut non solum socrui tuae* MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 12. *ipse* dicit] *ipse determinat* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 17. quomodo volebam] *quando volebam* ed. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 19. Et ἀπὸ τοῦ *portus* dictum OPPORTUNE.] Sic primus Lindenbrogius, ut opinor. Volgo haec omissa sunt. V. 24. incipiendi prandii] Sic ed. Veneta, et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *incipientis prandii.*

P. 302. v. 5. non addidit *tuae*] Sic ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *non addidit t u a.* V. 7. ne o d i s s e s o c e r u m] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium, *ne odisse socerum* MS. Hulst. Volgo et in ed. Veneta, MS. Boend. legitur: *ne o d i s s e Sostratam.* V. 9. meruerit] Sic ed. Veneta. Volgo: *metuerit.* V. 4. Cum percussione animi dicendum est] Sic scribendum conicit Westerhovius. Volgo legitur: *Cum percussione audiendum est.* V. 20. vel tuae] Sic Wielingius scribendum vidit. Volgo: *vel tua.* V. 29. TURBENT e r r e n t] *perturbent* ed. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 303. v. 3. ut supra dixit.] MSS. Boend. et Hulst. *ut supra dixi.* Ed. Veneta: *aut supra dixi.*

P. 304. v. 19. Utrum, quia MINUS est et m a g i s, quoniam sequitur] Sic ed. Veneta, MS. Boend., edd. vett. quaedam apud Westerhovium. *Utrum quia minus est, et magis quam sequitur* MS. Hulst. Volgo: *Utrum quia minus et magis, quoniam sequitur**. V. 23. [*Ꝗ* NON TIBI — *sequi* etc.]] Haec absunt ab ed. Veneta.

P. 305. v. 9. quia cum aliquis periit, relinquitur vel cadaver eius.] Sic ego scribendum putavi, maxime ex ed. Veneta: *quia cum aliquis periit vel loquitur vel cadaver est.* Edd. vett. apud Westerhovium: *quia cum aliquis periit, vel relinquitur vel cadaver est.* MS. Hulst. *relictum vel cadaver est.* Volgo: *quia quum aliquis perit, reliquum vel cadaver est.* V. 15. ex verbis senum] Sic ed. Veneta, MS. Hulst., MS. Boend

et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *ex verbis senis.* V. 19. quasi] *quam* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium, permutato compendio. V. 20. operiri tegique] Sic etiam ed. Veneta. *operire tegereque* MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 22. *comas*] om. ed. Veneta.

P. 306. v. 4. ab imprudentia descendens] Sic etiam ed. Veneta et volgo. „MS. Boend. et edd. quaedam vetustae: *ab imprudentia despondens.* Fortasse scripsit Donatus: *Ab imprudenti Adolesc. m.*, quod valet: *ab imprudentia adolescentis mulieris.* V. 5. *patria antiqua*] *patriam antiquam* ed. Veneta. V. 16. *aspirate canenti*] om. ed. Veneta. V. 26. REMISSAN, REDUCTAN DOMUM, ut sit REMISSANE, REDUCTANE] Sic ego scribendum censui. Ed. Veneta: *remissā reductā domū: ut sit. remissa, reducta.* Volgo: *REMISSAN' AN REDUCTA: ut sit REMISSANE AN REDUCTA.* V. 30. positum] Sic ed. Veneta. Volgo: *positum est.*

P. 307. v. 12. *dixit*] Corrige: *dixti.* V. 32. Non ipse] Volgo: *Nam ipse.*

P. 308. v. 9. Mira est temporis iniectio] *Mire est temporis iniectio* ed. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Mire est temporis invectio.*

V. 309. v. 5. Oh meretricis superbiam non ferendam] *Ob meretricis superbiam non ferendam* ed. Veneta et edd. ante Rob. Stephanus apud Westerhovium. V. 19. referri] Ed. Veneta. Volgo: *referre.*

P. 310. v. 1. dixit: AMARAE MULIERES] Sic ed. Veneta. Volgo: *dixit amaras mulieres.* V. 2. Non enim abundat] Sic ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Non enim laudat.* V. 17. sed quo] Sic ed. Veneta 1490. apud Westerhovium, non nostra, quae *sed quod*, ut volgo legitur, exhibet.

P. 312. v. 7. *Quocum uno tum*] Sic ego scripsi. Ed. Veneta: *quocum tum.* Volgo: *quocum tum uno.*

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA. P. 313. v. 5. et in actu tamen] Sic scribendum vidit Westerhovius. Volgo: *et in actu tantum.* V. 16. benevolum] Sic ed. Veneta. Volgo: *bonum.* V. 19. Sensus hic est] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta. Nam ed. pr. hic iam rursus incipit. Volgo haec omnia omittuntur.

P. 314. v. 7. et satis facere] „Mendum hic latere suspicatur doctiss. Abr. Wielingius. Valet autem *satis facere* h. l. dolere ob factum, et iram alterius deprecari. Sic Suet. Tib. 27." Westerhovius. V. 17. *aggrediatur*] *aggrediar* ed. Veneta, non pr. V. 31. QUAESTUI, quem exerceo scilicet, id est: *Quod est quaestui mihi.*] Sic ed. Veneta (ed. pr.), MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *Quem exerceo scilicet etc.*

P. 315. v. 5. NON SIT: Non videatur] Haec adieci ex

edd. pr. Veneta, volgo omissa. V. 6. Quia ipse] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Quia iam ipse.* V. 18. INSCITUM OFFERRE. INSCITUM inelegans] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *INSCITUM: Inelegans.* V. 22. *e Pamphilo*] Sic edd. pr. Veneta. Sed corrige: *Pamphilo.* V. 25. *Nec post arma ulla rebelles Aeneadae referent*] *Ne post arma ulla. a. n. r. a.* edd. pr. Veneta.

P. 316. v. 5. Multum mihi nocuerit, immo me everterit] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed Westerhovius haec adnotavit: „MSS. Hulst. et Boend. cum edd. vett. interserunt: *imo me laeserit.*" V. 10. accusatoria est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *accusatoria.* V. 12. usus est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *est usus.* V. 18. *Sine me — dolis*] *Sine me haec* (*hec*) *h. h. n. m. f.* edd. pr. Veneta. V. 23. *Ἀποσιώπησις*] „MS. μετάπαυσις κατακπαης *." Lindenbrogius.

P. 317. v. 5. *Sine me — hauri*] *Sine me haud mollia factis s. s. a. a.* edd. pr. Veneta. V. 8. fari] *fratrem* ed. pr. *fateri* ed. Veneta. V. 21. FIRMIOREM: Amicum.] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *AMICUM FIRMIOREM.*

P. 318. v. 13. Accersi] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Arcessi.* V. 15. *gremiis*] *geminas* edd. pr. Veneta.

P. 319. v. 1. *olent*] Corrige: *solent.* V. 8. *Mulier mulieri congruit*] *Mulier mulieri convenit* edd. pr. Veneta. Volgo: *Mulier mulieri magis congruit.* V. 17. et sic vere] Corrige: *et sic fere.* V. 26. ut contra gravis intelligitur] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ut contra gravis honore dignus et charus intelligitur.* V. 27. *Ferit ense — Osirim*] *Ferit esse v. s.* edd. pr. Veneta. V. 28. *Graviore*] *graviorem* edd. pr. Veneta.

P. 320. v. 1. prohibituri] *prohibitus* edd. pr. Veneta. V. 3. *Ubi aut morbo — abde domo*] *Aut ubi morbo gravis a. t. s. a. d.* edd. pr. Venata. V. 26. Lingua ergo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Ergo.* V. 21. HAEC: Cum ἀποστροφῇ.] *Hec cum apostropha* ed. pr. *Haec cum apostropha* ed. Veneta. Volgo: *HAE: Cum ἀποστροφῇ.*

P. 321. v. 6. *Me vim*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Nam vim.* V. 7. *malle*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *mallem.* V. 9. [Et Salustius: *Nam vim quam misericordiam eius experiri mallem.*] Haec, quae volgo omittuntur, hic sic addunt edd. pr. Veneta, MS. Boend.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA. P. 322. v. 20. *Maria aspera iuro*] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta: *Maria a. i.* Volgo: *Maria omnia iuro.*

P. 323. v. 4. Imitanda] „Abest haec vox a Libris veteribus [non edd. pr. Veneta]." Westerhovius. V. 14. *Novimus — Et quo*] Haec in edd. pr. Veneta omissa sunt. V. 26. Hoc sic intelligendum est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Aut sic intelligendum est.*

P. 324. v. 25. quod falsum est] Sic ego scribendum pu-

tavi. Lindenbrogius hoc adnotat: „Variant libb. al. *falsum est*, al. *fictum est*.“ Volgo et in edd. pr. Veneta: *quod fictum est.* V. 29. *acerbat*] *arcebat* ed. Veneta, non ed. pr. V. 31. *odiis*] *odii* edd. pr. Veneta.

P. 326. v. 3. ¶ NAM NUPTA MERETRICI HOSTIS: Aliena scilicet et inimica.] Sic ego scribendum putavi. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Nam nupta meretrici hostis alia, scilicet inimica.* Lindenbrogius hoc adnotavit: „*Alia scilicet*] *MS. hostis est alias inimica.*“ Westerhovius autem ad hunc locum haec scripsit: „*Nam nupta meretrici hostis alia, scilicet inimica*] Ita Rob. Stephanus et Lindenbrogius ediderunt. Lege ope codicum veterum: NAM NUPTA MERETRICI HOSTIS] *Aliena seu inimica.* Scilicet respicit veterem notionem τοῦ HOSTIS, pro peregrino seu alieno. Vide Varronem L. L. IV. init. et Ciceronem, Off. I. 12.“ V. 5. AT EASDEM — molestas et [amaras].] Sic, ut edidimus, edd. pr. Veneta, nisi quod omittunt *amaras.* Volgo haec sic leguntur: *AT EASDEM AMICAS FORE TIBI: Hic quidem senes. verum aliae causae sunt, quae mulieres faciunt molestas: et.* Ad quae Westerhovius haec adnotavit: „Ita, credo, Rob. Stephanus primus legit scripturam veterem: *At easdem amicas tibi f. p. h. q. s. u. aliae causae sunt.* Integrum locum ita ordinaverim: *AT EASDEM AMICAS TIBI FORE PROMITTO: Hoc quum sciverint verum. Aliae causae sunt, quae mulieres faciunt molestas et acerbas: hae autem spectatoribus notae sunt ex argumento.* Sic supra ad versum 18. fin.“ V. 12. sive illa] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *sive ille.*

P. 327. v. 5. a meretrice] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ab meretrice.* V. 12. Quod minus amat] Sic edd. pr. Veneta, MS. Hulst. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Rob. Stephano et Lindenbrogio editur: *Quod nimis amat.*

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA. P. 328. v. 4. Hoc totum] Sic ed. Veneta. Westerhovius adnotavit: „Integra haec nota abest a MS. Boend. et edit. Tarvis. In aliis ante Rob. Stephanum legitur: *Totum hoc a stomachante dicitur, quod sic vim cum maxima iniuria persenserit.* Mox vero omnes non *exponitur*, sed *exprimitur*.“ In his ultimis edd. pr. Veneta sic habent: *quia sic vim cum maxima iniuria persenserit.* V. 20. Verniliter] Sic edd. pr. Veneta et edd. vett. ante Rob. Stephanum, post quem volgo ediderunt *Vernaliter*, id, quod anteponendum esset, nisi veteres ipsi utramque formam permutasse viderentur.

P. 329. v. 10. excursurus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *et excursurus.* V. 23. quasi minus sit iniurium prohibere interrogare, quam interroganti non respondere] *quasi minus sit iniuria prohibentis interrogare, quam interrogare respondentis* Ed. pr. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *Quasi minus sit iniuria prohibentis interrogare respondentis* ed. Ve-

neta. V. 29. praeterii] *perii* edd. pr. Veneta. V. 30. *mire facta*] *Myrrae facta* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 330. v. 3. Urget autem eum cursu] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Urget autem cum cursu.*

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA (TERTIA). P. 331. v. 9. *Δι' ἐξαρίθμησιν.*] Sic iam ed. Veneta 1545. Volgo: *Ἐξαρίθμησις.*

P. 332. v. 3. primore] „MSS. et editi ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta], *privato.* Fortasse scriptum fuerat: *pri. te.*, ut notet: *primis tenebris*, quo modo explicat Guido Iuvenalis.“ Westerhovius. V. 4. *Vidimus — urbem*] *Vidimus obscuram primum subvallibus urbem* ed. pr. *Vidimus obscuram primus sub vallibus urbem.* V. 11. raptum] Olim *partum* corrupte legebatur. V. 22. Id est, simulantem aliasque res agentem se fingere] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Id est, alias res agentem se fingere.*

P. 333. v. 4. Conclusit narrationem] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium, MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *Inclusit narrationem.* V. 8. Se enim alibi dixisse] Corrige ex edd. pr. Veneta, MS. Boend.: *Scit se enim alibi dixisse.* V. 10. An meruerit] „Libri veteres [etiam edd. pr. Veneta]: *An meruit.* Sed fortasse scripsit Donatus: *An metuit Pamphilus?* credens, DUM ILLO LICITUM, scripsisse Terentium pro DUM ILLI LICITUM.“ Westerhovius. Qua tamen coniectura opus non est. V. 16. *Ὑποφορά*] Sic restituendum vidit Westerhovius. Volgo: *Ἀνθυποφορά.*

P. 334. v. 4. quali] Sic ego scripsi. Volgo: *quale.* In edd. pr. Veneta habetur: *quale est.*

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA (QUARTA). P. 335. v. 2. Bene haec repetit] Volgo legebatur: *Bene HAEC repetit.* Ad quae verba haec adnotavit Westerhovius: „Ita post Lindenbrogium volgo editur, quasi emphasis sit in τῷ HAEC. Malim cum Rob. Stephano legere: *Bene haec repetit*, ut omnia sint verba Donati, et respiciant integram sententiam Pamphili. Quia autem Pamphilus ETIAM SODES dicit, credidit Donatus repetita esse ab eo eadem verba iam ante inter vias dicta. Unde Daceria vertit: *Encore une fois, mon cher Parmenon, je te prie.*“ V. 8. Quasi iam ante fassus dico] „Codices ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta]: *quasi iam late passus diu.* Unde effingo: *quasi iam lassatus dicit.*“ Westerhovius. V. 11. eeciderit] Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta: *reciderit.*

P. 336. v. 1. *Μελλησμός*, ut: *Pelagiae — adires?*] Pro his edd. pr. Veneta: *ut admonitum divinamque* (*d. q.* ed. Veneta) *te. f. f.* V. 8. nesciat illa] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *nescit illa.* V. 11. ut MEA, supra quod dixit] Sic edd. pr.

Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Et* MEA *quod supra dixit.*

P. 337. v. 7. *istas*] Sic correxit Westerhovius ex Adelphis Act. II. sc. 5. v. 7. Volgo: *istuc.* V. 17. nihil cuiquam] „Codd. ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta]: *nihil umquam.*" Westerhovius.

P. 338. v. 6. EGON HUNC AB ORCO MORTUUM] Haec huc addunt edd. pr. Veneta, volgo omissa.

P. 339. v. 10. Nam imprudenti scientem reddit] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Nam imprudentem scienti reddit.*

PHORMIONIS PROLOGUS. P. 365. v. 9. non vetus, ut Ennius.] „Ita Rob. Stephanus et Lindenbrogius. MS. Hulst. *non vetus annis*. MS. Boend. et plerique impressi veteres [etiam edd. pr. Veneta]: *Non vetus Ennius*. Praestat lectio, quam exhibeo. Sic VETERES, Eun. Prol. 43." Westerhovius. V. 18. magis laedere] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Reg. apud Lindenbrogium: *magis delere*. V. 22. *Levibus — tutamen in armis*] Pro his habet ed. pr. *leuius ter hinc anus conseruatam c. a. t. i. d. dedit h. v. d. e. denisserat*. ed. Veneta: *leuius ter hinc anus conseruatum. c. a. t. id dedit h. u. d. c. dempserat.*

P. 366. v. 6. *Connubio iungam stabili.*] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 15. in tragoedia] „Edit. Argent. *in Tragoediam*." Westerhovius. V. 19. non solum errori Luscii obviat reprehendentis] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Rob. Stephano editum est: *non solum errorem reprehendentis*, reliquis omissis. V. 23. tragica] „Haec vox abest a quibusdam Codd. [etiam edd. pr. Veneta, in quibus mox est *discessisset* pro *discederet*]." Westerhovius. V. 28. de industria facta est, ut etiam] Sic enim reponendum est in editione nostra pro typographi errore *et etiam*. Fecimus hoc ex edd. pr. Veneta: *de industria factum est, ut etiam*. Volgo haec ita habentur: *de industria, ut etiam etc.* V. 31. in comoedia vitiose inducitur] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Hulst. *in comoedia vitiosa inducitur*.

P. 367. v. 14. *Et mihi*] *et si mihi* ed. Veneta, non pr. V. 26. opposuit] Sic Westerhovius scribendum conieeit. Volgo: *subposuit*. V. 28. male dicendum esse.] Sic edd. pr. Veneta ac iure iam Westerhovius sic scribi voluit ex edd. vett. Volgo: *maledicendum esse Luscio*. V. 30. per qualitatem] „Codd. Rob. Stephano vetustiores plerique *pro qualitate*." Westerhovius. *pro qualitate* habet etiam ed. Veneta, sed ed. pr. *per qualitatem*.

P. 368. v. 14. Quid est enim, inquit] Sic scripsi ex ed. Veneta: *quidē. n. inquit*. Volgo et in ed. pr. legitur: *Nunc quid est, inquit*. V. 20. Bene CERTASSET, quia] Sic ego scribendum putavi ex ed. Veneta: *Hoc bene certasset et quia*. Volgo tantum modo haec leguntur: *Quia supra dixit etc.* V. 30. Et geminavit, ut] Corrige: „Et geminavit *l.*, ut.", quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta haec verba habentur.

P. 369. v. 5. Non prius, inquit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Prius, inquit.* V. 10. *quaeratis* — quaeratis] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Quaeritis — quaeritis.* V. 17. EPIDICAZOMENEN GRAECI: LATINI PHORMIONEM. Nam φορμίον] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod pro φορμίον habent *Phormionem.* Volgo: *EPIDICAZOMENEN GRAECI. V. 27. LATINI PHORMIONEM: φόρμιον.* V. 20. Phormio a formula] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr. tantum modo legitur: *a formula.* V. 33. pro faveritis] Corrige: *pro si faveritis*, ut volgo et in edd. pr. Veneta legitur. Ibid. Nove sic *voluntatem* pro favore posuit.] *Nove sic Cicero voluntatem pro favore posuit* scripsit Lindenbrogius ex MS. Regio.

P. 370. v. 7. id, quod queritur] Sic edd. pr. Veneta, MSS. Hulst. Boend. MS. Reg. apud Lindenbrogium et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *id, quod quaeritur.* V. 12. *cum est ex urbe pulsus*] *cum ex urbe pulsus* edd. pr. Veneta. V. 16. Ideo virtus est.] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr. *Ideo virtus*, omisso *est.*

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA. P. 371. v. 15. ℱ AMICUS: A voluntate] Ante haec verba excidit ex editione nostra haec adnotatio: *ℱ AMICUS SUMMUS MEUS: Causa, cur in scaenam procedat Davus.*, quae eisdem verbis et eodem loco legitur etiam in edd. pr. Veneta. V. 16. eiusdem condicionis gregisque] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. Proxime accedit MS. Hulst. *eiusdem conditionis grecisque.* Deinde ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium: *eiusdem conditionis generisque.* In ed. pr. legitur: *eiusdem conditionis gentisque*, quem ad modum inde a Rob. Stephano et Lindenbrogio volgo legitur. V. 22. [HERI AD ME VENIT: Apparet heri fuisse nuptias.]] „Haec absunt a MSS. Hulst. et Boend. cum plerisque edd. veteribus ante Lindenbrogium.“ Westerhovius. Absunt etiam ab edd. pr. Veneta.

P. 373. v. 2. Et ille me exigit, ut muneretur dominis] Edd. pr. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium: *et illemet exigit, ut numeretur dominis.* V. 7. Salustius] „In fragmentis. Sed in MSS. et edd. antiquis est, *Marcello.*“ Westerhovius. In ed. pr. legitur *metello*, in ed. Veneta *m.* V. 10. quasi reddendi morae non habere causa fuerit.] Sic edidit Rob. Stephanus. Edd. pr. Veneta, MS. Boend.: *quasi reddendi mora habere causa sit.* MS. Hulst.: *quasi reddendi mora non habere fuerit.* Volgo: *quasi, reddendae morae, non habere, causa fuerit.* V. 12. dicere potuerint] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. *dicere potuerant* ed. pr. MS. Hulst. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *dicere poterint* ed. Veneta. Volgo: *dicere poterant.* V. 18. quo denicalia concluduntur] Sic scripsimus ex MS. Reg. apud Lindenbrogium. *quo enicalia concluduntur* ed. pr. *quo n. talia concluduntur* ed. Veneta. Ad haec adno-

tavit Westerhovius: „In MSS. et edd. veteribus varie et corrupte: *eicalia*, *enicalia*, *denicalia*, *enim talia*.“ Volgo inde a Rob. Stephano, ut videtur, legitur: *quo parentalia concluduntur*. V. 36. Sic veteres multa. ¶ UNCIATIM.] Sic auctore Westerhovio scripsimus. Volgo legitur: *Sic veteres. Multa unciatim.*

P. 373. v. 6. *Ecquis*] *Quis* edd. pr. Veneta. V. 7. *dedisset*] *dixisset* ed. Veneta, non ed. pr. Ibid. UNCIATIM VIX: Potuit] Sic auctore Westerhovio locum constituimus. Volgo legitur: *UNCIATIM: Vix potuit.* V. 28. *Si*, *Quirites*, *parum existumaretis.*] Sic MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo legebatur: *Si*, *Quirites*, *pacem existumaretis.* Edd. pr. Veneta omnem hanc adnotationem missam fecerunt.

P. 374. v. 5. Cum adiectione temporis] Haec omittunt edd. pr. Veneta, nisi quod post *DIES* addunt dixit. V. 6. cuiuslibet n a t a l i s melius dicitur] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *cuiuslibet NATALIS DIES melius dicitur.* Totus locus, quem etiam Westerhovius mutari voluit, sic iam videtur restituendus ut pro *temporis* corrigas *nominis*, quae verborum commutatio propter compendium nata esse videtur, et sic scribas: *Cum adiectione nominis cuiuslibet n a t a l i s melius dicitur*, *ut n a t a l i s l o c u s* et *n a t a l e a s t r u m*, *sed V i r g i l i u s serviens personae rusticae: M e u s e s t n a t a l i s*, *I o l a*, *inquit nec addidit d i e s.* Sic enim omnia optume congruunt. V. 14. *Poticae*] *poeticae* edd.pr. Veneta. V. 15. *transierunt*] Sic etiam ed. pr. Sed ed. Veneta: *transferunt.*

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA. P. 375. v. 6. quia ille nominativum praetulit.] „Ita Rob. Stephanus et Lindenbrogius. Sed MSS. Hulst. et Boend. cum edd. vetustis [etiam ed. Veneta] rectius: *Quia tale nomen praetulit.* Nisi quod editio Antverpiensis, anni 1546. tuetur lectionem vulgatam.“ Westerhovius. Ed. pr. habet: *quia talem nominativum pretulit.* Ed. Du Boisiana: *quia talem nominationem praetulit.* V. 14. Atticon] *acticon* ed. Veneta, non pr. V. 18. p e n s i o n e, s p e c t a t i o n e, n u m e r o, quocirca ACCIPE: LECTUM EST: CONVENIET NUMERUS QUANTUM DEBUI positum est] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta, nisi quod eae *ACCIPE* omittunt. Volgo haec ita leguntur: *pensione*, *ACCIPE. spectatione*, *LECTUM EST. numero*, *CONVENIET NUMERUS*, *QUANTUM DEBUI.* V. 24. dictum] Corrige ex edd. pr. Veneta: *dicta.*

P. 376. v. 1. c o n d i c t u m non fefellerit] Sic reposuimus ex MS. Reg. apud Lindenbrogium et edd. vett. quibusdam apud Westerhovium. Quo faciunt etiam edd. pr. Veneta, MSS. Hulst. et Boend. et edd. vett. quaedam apud Westerhovium, in quibus legitur: *dictum non fefellerit*, aut, ut in edd. pr. Veneta, *fefellit.* Volgo legitur: *creditum non fefellerit.* V. 3. r e d h i b i t i o] „Non convenit hoc vocabulum *mutuo* et in iure proprium est venditioni, quae resolvitur. Vide P. 21. D. de

Aedil. Ed. et Fest. h. v., quare arrideret magis *redditio*, si per codd. liceret." Abr. Wielingius. „Est autem *redditio* in Antverp. Basileensi, Argent. Rob. Stephani. MS. Boend. et edd. Veneta et Argent. *redditio debita*." Westerhovius. *redditio debita* legitur etiam in edd. pr. Veneta. V. 11. Figurate pro ita loqueris.] „Haec absunt a MS. Hulst." Westerhovius. V. 21. pronuntiari] Sic edd. pr. Veneta, MSS. Hulst. et Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Rob. Stephano et Lindenbrogio editur: *pronuntiare*.

P. 377. v. 11. *Modo*] om. ed. Veneta, non ed. pr. V. 17. dum persuadet] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et editio Du Boisiana apud Westerhovium. Volgo: *dum suadet*. V. 32. *cervici*] *cervice* ed. pr.

P. 378. v. 3. ostendit et alienum fore] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ostendit esse et alienum*. V. 27. *Anchisem*] Corrige: *Anchisen*, ut etiam edd. pr. Veneta habent. Ibid. *agnovit*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo legitur: *cognovit*, apud Virgilium autem ipsum l. l. *agnoscit*. V. 28. additum] Repone *addidit*, ut etiam ed. pr. habet et volgo legitur. V. 31. *Ulyssi*] Scribe *Ulixi* ex ed. pr. *Ulyxi* ed. Veneta. Volgo: *Ulyssei*.

P. 379. v. 4. *polliceri coepit*] Sic ipsis litteris etiam ed. pr. *p. c.* ed. Veneta. Quod ideo adnoto, quoniam apud Salustium l. c. in multis libris *coepit* non habetur. V. 11. ad fabulae *περίστασιν*] Sic ipsis litteris Graecis ed. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *ad fabulae ἐπίτασιν*. V. 20. Ostendit enim] Sic fere edd. pr. Veneta, in quibus: *Ostendit ei*, habetur. Volgo: *Ostendit*.

P. 380. v. 3. *texere*] Sic etiam ed. pr., *rexere* ed. Veneta. V. 4. *sui*] Hoc omittunt edd. pr. Veneta, quae deinde legunt: *In hoc*. V. 6. in Stalagmo: *Deo meo*] *in Stalagmonis: Adeo meo* edd. pr. Veneta. V. 10. *pavum*] *parvum* edd. pr. Veneta. V. 23. Hoc dictum et superioris personae esse potest et alterius] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo legitur inde a Rob. Stephano: *Hoc dictum et superiori personae esse potest et alteri*.

P. 381. v. 3. Seistis] Corrige: *Scisti*. V. 13. Istis nominibus hoc agit] *Istis nominibus hic agit* edd. pr. Veneta. *istis nominibus hic agitur* MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Istis hoc nominibus agit*. V. 26. Ideo dixit ambos non habuisse.] „Videtur continenter legendum: *Ideo dixit ambos non habuisse, NISI OCULOS PASCERE ETC.*" Westerhovius. V. 34. *Trahit sua quemque*] Sic etiam edd. pr. Veneta. „Videtur potius respici, quod proxime praecedentibus versibus dicitur:

Torva leaena lupum sequitur: lupus ipse capellam:
Florentem cytisum sequitur lasciva capella."

Westerhovius.

P. 382. v. 4. Relatio ad illud, quod mox otiosi non erunt.] „Si ita distinguas, quod post Rob. Stephanum et Lindenbrogium volgo fit, eredas illa: *Otiosi non erunt*, esse verba Terentii, sed non sunt. Distinguo igitur: *Relatio ad illud, quod mox otiosi non erunt.* Id enim vult, servos post patres reversos non fore otiosos." Westerhovius. V. 9. Ναλκεις] „Tanaq. Faber restituit: Ναρκη δε συνωμιλουμεθα. Sed codici Antverpiensi a veteri manu adscriptum e MS. *Αναλκεις δε συνεμαμμωα εναργης δε συνεπιμελομεθα.*" Westerhovius. V. 22. *tristia*] *tristitia* ed. Veneta.

P. 383. v. 8. laudari] Corrige: *laudare.* V. 9. Vide sic agi] „Integra haec adnotatio abest a MSS. Hulst. et Boend. cum edd. quibusdam ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta]. Nisi quod mox legitur ad versum 53." Westerhovius. V. 21. Salustius eum adiectione in H.: *Cum praedixero*] „Rob. Stephanus cum libris vetustis [etiam edd. pr. Veneta]. *Salustius cum adiectione posita eum cum praedixero positum insulae.*" Westerhovius. V. 27. *deditis*] *deditus* ed. pr. Ibid. *c.*] *e.* edd. pr. Veneta.

P. 394. v. 12. Ipse hortari inducitur] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. *Ipse hortatus inducitur* MS. Hulst. *Ipse hortator inducitur* MS. Reg. apud Lindenbrogium et sic volgo legitur. V. 21. ὑπὸ τῆς καταπλήξεως] ἀπὸ τῆς καταπλήξεως ed. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 31. ut magna pars] „In Codd. vetustis [etiam in edd. pr. Veneta]: *Ut, pars magna m.*, in quibus verbis videtur esse citatio dicti alterius cuiusdam scriptoris." Westerhovius. V. 34. *acer*] *sacer* edd. pr. Veneta. Ibid. *Eryx*] *erit* ed. Veneta, non pr.

P. 385. v. 4. *subest*] *subeūdo* ed. Veneta, non ed. pr. V. 10. *Domus — sidera*] Pro his edd. pr. Veneta tantum modo haec habet: *ipse arduus.* V. 34. raptus est] Sic scribendum vidit Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *captus est.*

P. 386. v. 1. *Pamphilo*] Volgo: *e Pamphilo.* V. 12. Hoc praestruens, aniculae supra mentionem fecerat] *Hoc praestruens aniculae intulit, de qua nullam supra mentionem fecerat* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 36. quod ille impudentius petit] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Volgo: *quod ille imprudentius petit.*

P. 387. v. 1. facta ex eo] MS. Reg. apud Lindenbrogium: *factura ex eo.* V. 6. quia subiuncturus est: CUPIEBAT ET METUEBAT. V. 68. METUEBAT: Proprie dixit etc.] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta. Volgo haec ita leguntur: *quia subiuncturus est. ILLAM DUCERE CUPIEBAT ET METUEBAT: Vide ambiguitatem, quam tamen sequentia tollunt. V. 68. CUPIEBAT ET METUEBAT: METUEBAT proprie dixit etc.* Ordinem adnotatio-

num ipsum quoque ex edd. pr. Veneta recepimus. V. 14. Si pro eum redisset] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Si pro postquam*. V. 15. *nona*] *noua* ed. pr. V. 23. principaliter expetuntur] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium, MS. Hulst. apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *principaliter petuntur*.

P. 388. v. 17. *Qui te*] *qui te te* ed. Veneta. Ibid. *Momentane, malum iam cetera perdat*] *Montane malum ad cetera pergit* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 20. Corrige: *describere*.

P. 389. v. 12. Scribitur Heraclio diea. ∮ Dicam.] *scribitur eraclio dicam* edd. pr. Veneta. V. 22. Salustius in Iugurtha] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Salustius Iugurtha*. V. 24. Tuto confingam] *totum confingam* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 25. εὐφημία] om. edd. pr. Veneta, ἐν ὑποκρίσει MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 390. v. 15. Quo modo factum est? Ventum est] Volgo: *Quo modo, factum est: ventum est*. V. 21. His] „Malim: *In his*.“ Westerhovius.

P. 392. v. 14. *Amissos*] *Et amissos* edd. pr. Veneta. V. 15. *Pactione amisso Publio legato*] *pactione amissa publico legato* edd. pr. Veneta.

P. 392. v. 7. Nemo enim, eum spem non habet, amat.] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta, quarum una habet: *Nemo enim non spem amat*, altera: *Nemo enim cum spem non habet non amat*. Volgo: *Nemo enim sine spe amat*. V. 10. ∮ Nondum: Subaudi *venit*. ∮ Nondum: Quia veniet iam, non plena negatio est.] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta, nisi quod eae verba: *Nondum: Subaudi venit.*, omittunt et postea scriptum habent: *Nondum: quia veniet: iam non plena negatio est*. In MS. Hulst. apud Westerhovium haec ita leguntur: *Nondum: subaudi venit. Nondum: Quia eveniet. nam non plena negatio est*. MS. Reg. apud Lindenbrogium haec habet: *Nondum: quia veniet. Nam non plena negatio est*. Volgo legitur: *Nondum: Subaudi venit. Iam non plena negatio est*. Ego in nostra scriptura iam malim: *Nam non plena negatio est* ex MS. Hulst. et MS. Reg. V. 26. Ἀστεϊσμὸς] Sic scripsi ex ed. Veneta: ἀντεϊσμός, eum R. Bentleio. Volgo: Ἀρχαϊσμός. Ceterum Westerhovius haec adnotavit. „Guyetus in glossis MSS. *Quid sibi velit Donatus nescio, qui τὸ bene hic exponit nihil*. Atqui id non facit Donatus, cui integra sententia: Ut bene tibi sit, valet: *Nihil aliud te volo*. Est enim formula discedentium: *Bene tibi sit pro vale*.“

ACTUS PRIMI SCAENA TERTIA. P. 393. v. 3. concupiverint] Sic ed. Veneta. Volgo: *concupierint*. V. 15. Ferienda] „Intendenda, tollenda. Minus improprie Cicero *ferire*

aures dixit. Gall. *frapper*.“ Westerhovius. Ibid. in eo, quod ait PATREM] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Rob. Stephano legitur: *in eo, quod ait.* V. 21. pro ferebat: *In mentem veniat.* Cicero] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *proferebant.* § *IN MENTEM EIUS ADVENTI VENIT: Cicero.* V. 23. *Aciliae*] *auxilium* edd. pr. Veneta.

P. 394. v. 1. Probus: *Incogitans*, inquit, *in usu est, at non eodem modo cogitans*] *improbus. Non cogitans inquit in usu est, an non eodem modo cogitans* edd. pr. Veneta. V. 15. NE: Familiare] Volgo: *Et familiare.* V. 18. *Utinam ne in nemore — trabes*] *Utinam ne in nemore pelio unquam cecidissent ad terram trabes* edd. pr. Veneta. V. 28. *Ἀνθυποφορὰ μονομερής.*] „Immo ὑποφορὰ est in verbis: NON POTITUS ESSEM. Reliqua ἀνθυποφορὰν habent.“ Westerhovius. Et sane hic ed. Veneta habet scriptum: *μονομερές.* Et infra ante: *ut ille: Verum etc.*, in ceterorum verborum corruptela *antipophora* (sic) cum ed. pr. V. 30. *fuerat*] *ferat* ed. Veneta, non ed. pr.

P. 395. v. 18. Et nota proprietatem dicti:] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum modo: *Sed nota proprietatem*, omisso *dicti.*

P. 396. v. 4. *Cum septem*] „Ita restituit Nob. Ianus Douza Nordovix, quem glossae veteres in Iuvenalem a P. Pithoeo editae quasi manu duxerunt.“ Westerhovius. *cum septem in locum hispanus* (*hyspanus* ed. pr.) *v. a. v. p.* edd. pr. Veneta, et sic olim legebatur. *in locum his pinnis* habet MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 31. *παράλειψις.*] *Paralysis* edd. pr. Veneta. *διαπαρχρειψις* (sic) MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 397. v. 2. § Ut NE: Quod Graeci ἵνα μή.] *UT NE* addidi ex edd. pr. Veneta, volgo omissum. V. 7. § SINE MALA FAMA: PALAM BEATUS: Multi superius iungunt PALAM.] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta, volgo omissa. V. 20. *nisi dominationem*] Sic etiam edd. pr. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. *nisi ad dominationem* MS. Hulst. et edd. quaedam vett. apud Westerhovium. V. 23. Et Poeni ferunt] *Et poni fere* ed. pr. Veneta. *Et Poeni fere* MS. Hulst. et edd. quaedam vett. apud Westerhovium.

P. 398. v. 10. HEI TIMEO MISER, QUAM: Recte] Sic scribendum vidit Westerhovius. Volgo: *HEI TIMEO MISER: Quam recte.* V. 14. *Ausonia*] *ausoniae* ed. Veneta.

ACTUS PRIMI SCAENA QUARTA. P. 399. v. 2. *servi currentis*] Sic edd. pr. Veneta, et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *servi concurrentis.* V. 3. abesse conspectui patris] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *abesse a conspectu patris.* V. 7. [ut Lucretius in primo: Nec mare quae impenden]t vesco sale saxa peresa. Aut ἀναστροφή] Haec sic effingenda putavimus, quom volgo pro his

tantum haberetur: *Aut ἀναστροφή*, reliquis omissis, nisi quod Lindenbrogius haec adnotavit: „*aut ἀναστροφή*] Longe diversa lectio in MS. *tu es corsali saxa peresa.* folium Sibyllae." Hic enim facile a nobis folium Sibyllae explicari poterat. Nam nulla videtur dubitatio esse, quin auctor adnotationis Lucreti locum adlatum ante oculos habuerit, quem ita restituimus, ut propter repetitum verbum: *impendent*, plura verba excidisse appareat, quorum vestigia unus tantum modo liber servasse videtur, quom in ceteris, parum intellecta, incaute delerentur. V. 20. an pressum?] *an expressum* edd. pr. Veneta, edd. vett. ante Rob. Stephanum apud Westerhovium.

P. 400. v. 6. *Puncto uno, hora*] *Puncto una hora* edd. pr. Veneta et edd. vett. quaedam apud Westerhovium.

P. 401. v. 7. EO.] Hoc ego adieci, quom edd. pr. Veneta in lemmate adiecissent: *NAM ABSQUE EO ESSET.* V. 13. per eam] *peccanti* MS. Boend. apud Westerhovium. V. 24. *poenas inimico a fratre recepi*] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 27. *Πρὸς τὸ recte ego mihi vidissem*] Sic scripsi ex edd. vett. quibusdam apud Westerhovium. Volgo tantum modo: *recte ego mihi vidissem.* V. 28. Sic Nigidius legit.] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Et sic Nigidius legit.* V. 29. *Πρὸς τὸ*] addidimus ex edd. vett. apud Westerhovium, volgo omissa. Sic etiam versu sequenti ante *aliquid convasassem.*

P. 402. v. 1. Notanda *μετάθεσις*.] Sic scripsi ex coniectura Westerhovi. Edd. vett. apud Westerhovium et edd. pr. Veneta: *iocunda ἀπόδοσις.* Volgo: *Secunda ἀπόδοσις.* V. 16. Ostendit ab initio se domum pergere et sic videtur deliberasse] „Haec lectio est Rob. Stephani, sed codd. vetustiores [etiam edd. pr. Veneta] exhibent: *Ostendit ab nuncio se domum pergere, et sic videtur deliberasse.* Sed fortasse legendum: *Ostendit se domum pergere, et sic videtur ab initio deliberasse.*" Westerhovius. V. 19. Ꝗ SANUSNE ES?: ..... SANUSNE ES?] Haec addunt edd. pr. Veneta.

P. 404. v. 20. absque amore sunt] „Atqui Phaedria non erat *absque amore.* Malim igitur: *absque timore.* Unde et mox *timiditatem* tribuit Antiphoni." Westerhovius.

P. 405. v. 8. *quid nugatorium*] Sic ego scripsi ex Ciceronis loco laudato. *quidem nugatorem* edd. pr. Veneta, unde videtur apud Donatum olim scriptum fuisse: *quid esse nugatorium sciebam.* Volgo: *quid nugatorem.* V. 10. sententia dicta] Sic scribendum vidit Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta: *suprema dicta.* V. 28. Animadvertite] Sic ed. pr. Volgo: *Animadverte.* Ibid. commachinetur] „MS. *vide satin artifex.*" Lindenbrogius.

P. 406. v. 7. a *πρὸ* et *ἕλκειν* dictum est] *a pro et cedendo dictum est* edd. pr. Veneta. Volgo: *a πρὸ et ἑλεῖν dictum est.* V. 10. *Undique*] *Nudique* ed. pr.

P. 407. v. 19. quasi adhuc tuto dicantur] „Haec Lindenbrogi lectio est. Sed codices meliores et vetustiores [etiam edd. pr. Veneta] habent: *Quasi a destituto dicantur.*" Westerhovius. V. 23. *huic homini*] Sic Westerhovius scribendum vidit ex Heautontimorumeno act. II. sc. 3. v. 115. Volgo et in edd. pr. Veneta: *huic demum.*

P. 408. v. 29. *vim hortationis*] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo et in edd. pr. Veneta: *vim hortantis.*

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA. P. 409. v. 5. quin] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quae non.* V. 10. *patientia nostra*] om. edd. pr. Veneta. V. 17. *Σχῆμα διανοίας* ΜΗCΟΛΟΘωσις *] Haec omnia omittunt edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. V. 20. Legitur et AC MITTO.] Sic ego scribendum putavi. *Legitur et ieci* edd. pr. Veneta, et sic laudat Faërnus Donati verba. Volgo legebatur: *Legitur et taceo.* Hinc Faërnus scribendum putavit: *Legitur et a c.*

P. 410. v. 1. se primum ad accusationem crederet] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod haec *crederetur*, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo legitur: *se primum accusatorem crederet.* Inde Westerhovius scribendum coniecit: *se primum accusaturum crederet.* V. 5. nomen est] Sic ed. Veneta. Volgo: *est nomen.* V. 24. quod prius esset] „Lego: *quod peius esset.*" Westerhovius.

P. 411. v. 6. et in auctu est] Sic edd. vett. apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta: *et in actu est.* V. 15. *hiems ignava colono*] Haec omittunt edd. pr. Veneta. V. 23. *Nam quid a Pyrrho, Hannibale, Philippoque et Antiocho etc.*] Sic ego scribendum putavi ex ipso loco Salusti, qui habetur in *oratione Lepidi consulis ad populum Romanum* p. 8. ed. Orell. Edd. pr. Veneta: *Nam quidem Pyrrho Hannibale equor* (*aequor* ed. Veneta) *et terra*, Volgo: *Nam quidem a Pyrrho Hannibale, et aequore et terra.* V. 26. de se] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *de sese.*

P. 412. v. 8. *turiferis — arenis*] Haec prorsus om. edd. pr. Veneta. V. 16. a precatoribus] Sic etiam edd. pr. Veneta, cum edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *a precatoribus.*

P. 413. v. 4. Nam integrum esset] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Nam integra esset*, ut referatur ad locutionem. V. 14. *surgit*] *surgat* ed. pr., non ed. Veneta. V. 19. *Et perferre, soror, potero.*] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 24. senex modo oportere fieri] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta, MS. Boend. *senex non oportere fieri.* Est enim *mō* et *nō* confusum. Volgo: *senex oportere fieri.*

P. 414. v. 1. *πεπαυμένοις δὲ τῆς ὀργῆς*] Sic recte edidit Lindenbrogius. Volgo: *πεπαυμένοις καὶ τῆς ὀργῆς.* V. 7. raptim addita] Sic Westerhovius scribendum vidit. Libri: *partim.* V. 13. ad criminis dissimulationem] *ad criminis dissolutionem*

edd. pr. Veneta, MS. Boend. et editio Dn Boisiana apud Westerhovium. V. 20. Et deest *quae vis*] Sic Westerhovius coniecit scribendum esse. Libri: *Et deest quaeris*, et sio volgo legitur. V. 30. *Εἰρωνεία.*] „Atqui revera Phaedriam laudat Geta, fronte ad severitatem composita et verbis fidem facientibus causam patruelis defendentem." Westerhovius.

P. 415. v. 26. *Accipe nunc Danaum insidias*] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 30. ob iram praesentem] „Vix simul consistunt delectatio et ira. Lego igitur audacter: *ob Phaedriam praesentem.*" Westerhovius.

P. 416. v. 3. *tum si eorum legibus dari oporteret*] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod ed. pr. *oportet* habet. Lindenbrogius haec adnotavit: „*cum Siculos eorum*] MS. *cum Siculis eorum.* Vulg. *tum si eorum.*" Volgo legebatur: *tum Siculos eorum legibus dari oporteret.* V. 4. *si cives Romani essent*] *qui cives romani essent*] edd. pr. Veneta. V. 31. excusat] Sic Abr. Wielingius scribendum vidit. Libri: *accusat*, et sic volgo legitur. V. 32. Venuste insertum RE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Haud venuste insertum RE.*

P. 417. v. 10. *Quod volueris*] Sic Westerhovius scribi voluit. Volgo: *Quod voluerit.* V. 24. Duplex μετάθεσις.] Sic etiam edd. pr. Veneta: *duplex Methatesis.* MS. Reg. apud Lindenbrogium: *Duplex μετάστασις.* V. 30. Notum alteri * quia invident] „Haec varie leguntur. MS. Hulst. *Cum alter dicit, quia invident.* Edd. veteres vel: *Notum alterari, quia invident,* vel: *Notum alterari, qui invident* [uti etiam edd. pr. Veneta]. Fortasse scripsit Donatus: *Notum alterare ius, qui invident.*" Westerhovius. „*Notum alteri*] MS. *ó cum alteri dictum, qui.*" Lindenbrogius.

P. 418. v. 14. ut cedentibus mos est] „MS. *quod cedentibus moris est.*" Lindenbrogius.

V. 419. v. 2. *Nam ut ex mari timida es*] *Nam ex mari timida es* edd. pr. Veneta. V. 13. per αὔξησιν] *auxesi* ed. pr. *auxesim* ed. Veneta. *pusillum* MS. Hulst. apud Westerhovium. V. 18. *Servu*] *Servus* edd. pr. Veneta et sic volgo legebatur. Ibid. *inutilis*] *inultis* ed. pr. Ibid. *cuiquam*] *quamquam* edd. pr. Veneta. V. 19. *Lucili*] *Lucillii* edd. pr. Veneta. Ibid. *situ*] *situs* edd. pr. Veneta et sic volgo legebatur. Ibid. *Metrophanes*] om. edd. pr. Veneta. Ceterum cf. Martialem XI. 90. V. 20. Tubero] *tu vero* edd. pr. Veneta. Lindenbrogius haec adscripsit: „TUBERO] Sic rectissime hunc locum edidimus, qui antea corrupte admodum legebatur. Tuberonis historici rerum Romanarum libros laudat Charisius, isque indubie isipsus est, cuius hie auctoritate Donatus utitur." Ibid. *Hinc in millesimum annum eorum columine civitas continebitur*] *Hunc in m.* (*n.* ed. Veneta) *an columine civitas continebatur* edd. pr. Veneta. V. 22. *Iniurioso*] *Iniuriose* edd. pr. Veneta. V. 25. *summam vero*] Sic

edd. pr. Veneta. Volgo: *summamve*. V. 28. Duplex accusatio] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Duplex excusatio*.

P. 420. v. 6. ¶ HORUNC OMNIUM IMMERITISSIMO] Sic coniecit G. Faërnus, quom eius editiones haberent: *Horum commerito*. Proxume accedunt edd. pr. Veneta: *horum cōmertio, horum cōmercio*. Volgo: *HORUM OMNIUM IMMERITISSIMO*. V. 17. Hoc non quasi ignoranti dicit] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod eae *dixit* legunt, edd. vett. ante Rob. Stephanum apud Westerhovium. Volgo: *Hoc enim quasi ignoranti dicit*, aperto errore, uti praeter Erasmum vidit etiam Abr. Wiclingius. V. 21. *reperiretur*] Repone hic *reperitur*, uti etiam ed. Veneta habet et volgo legitur. Ed. pr. haec omittit. V. 27. CAUSAM ORARE LEGES NON SINUNT: Proprie.] Sic scribendum vidit Westerhovius, qui haec adnotavit: „*Non inproprie*] MS. Hulst. *Causam orare leges etiam improprie*. Editiones anonyma, Tarvisiana, Venetae, aliae [etiam edd. pr. Veneta]: *Causam orare leges non improprie*. Suspicor scripsisse Donatum: *CAUSAM ORARE LEGES NON SIN.*] *Proprie.*, ut adeo ex illis *NON SIN. proprie* natum sit *non improprie*." Volgo enim ita legebatur: *CAUSAM ORARE: Non improprie*.

P. 421. v. 9. Nam sive est cognata] Haec non satis recte a Donato disputata videri iam intellexit Westerhovius, sed tamen rem non satis dilucide explicavit. Hoc dicitur: Si maxumopere verum est, ut sit cognata. V. 15. ordo. Sic.] „Constans librorum lectio. Fortasse legendum: *Orbae sc.*, i. e. *scilicet*. Vide supra I. 2, 75." Westerhovius.

P. 423. v. 20. Adoratum prima post reditum prec|e.] *quod est primum post redditam precem* edd. pr. Veneta, MS. Boend. V. 24. quia] *que* ed. pr. *q̃* ed. Veneta, *que* edd. vett. apud Westerhovium.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA. P. 424. v. 8. temulenter] *Et temulentus* MS. Hulst. apud Westerhovium. V. 15. habem] Corrige: *habet*.

P. 425. v. 17. excussisse] Sic Westerhovius scribendum coniecit. Libri: *exclusisse*, et sic volgo legitur. V. 29. gradus per αὔξησιν esse servatos] *gradus per αὔξησιν* (*auxesim* edd. pr. Veneta) *esse separatos* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et Ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

P. 426. v. 9. aversum] Sic eum Erasmo et Stephano legi voluit Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *adversum*. V. 19. Et consuetudine] *Ex consuetudine* edd. pr. Veneta. MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium V. 21. An [num quid] proverbium] „Libri quidam veteres re etius simpliciter *an*." Westerhovius. Ed. pr. *anum quod*. ed. Veneta: *anū: quod*. Volgo: *An numquid proverbium*.

P. 427. v. 10. Heraelio] *Eraclio* edd. pr. Veneta. V. 29. exereetur] „Libri plerique veteres [etiam edd. pr. Veneta]: *exterretur*. Fortasse legendum: *conteritur*." Westerhovius. Nihil ego mutandum arbitror.

P. 428. v. 3. non quia invidetur] Sic seribendum eonieeit Westerhovius. Volgo: *non quae videtur*.

P. 429. v. 7. Sed nune rex rationem habet nominis] *Sed nunc rex nomen* (ed. pr. *numen*) *habet nominis*, quod antiquitus videtur fuisse: *Sed nunc rationem habet nominis*, et hoe, quod volgo legebatur, nune iam reponendum censeo. Westerhovius eum in editione adseripsisset: „MSS. Hulst. et Boend. eum edd. vett. *nomen habet nominis*. An legendum: *Sed nunc rex nomen habet hominis satis divitis ad sustentandum parasitum?* An id vult, τὸ *rex* ita se habere ad τὸ *parasitus*, uti relatum ad eorrelatum? ἐπέχω." in Addendis haec adieeit: „*Sed nunc rationem habet*. Videtur leetio proba, nisi quod illa *ad significandum parasitum* e margine irrepserint. Voluit enim τὸ *rex* esse τῶν πρός τι. Atque ita eepit etiam Is. Casaubonus ad Theophrasti Charaet. eap. περὶ κολακείας." V. 13. e sexto Satyrarum Ennii] *e sexto satis* edd. pr. Veneta. V. 16. infertis] *insertis* edd. pr. Veneta, edd. vett. quaedam apud Westerhovium et sie in Ennio edidit Hesselius. Ibid. expedito] Sie etiam edd. pr. Veneta, et plerseque edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *et expedito*. V. 17. *lupino exspectans impetu*] *lupino impetu expectans* edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. V. 18, *Mox dum alterius abligurias bona*] *Mox cum alterius obligurias bona* edd. pr. Veneta. V. 24. *Πλεονασμός*.] *Τῷ ἀρχαϊσμῷ* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 430. v. 1. Sic Cieero] Sic seribendum eensui, quod volgo legitur: *Sic alibi*. V. 5. ideireo et non intelligit] Sie edd. pr. Veneta. Volgo: *idcirco non intelligit*. V. 10. *de summo*] *de summa* edd. pr. Veneta.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA. P. 431. v. 16. Interim advoeati κωφὰ πρόσωπα indueuntur] Sie Lindenbrogius seripsit, eui aeeedunt edd. pr. Veneta: *Interim advocati .... inducuntur*. Volgo: *Interim advocati Demiphonem sequi inducuntur*. V. 22. *et significat silentium*] Sie etiam edd. pr. Veneta. Volgo ex Faërni eonieetura legitur: *St significat silentium*. Vide G. Faërnum et R. Bentleium ad h. l. p. 488 sq. ed. Lips.

P. 432. v. 16. sensu diseernitur] „MS. *sexu discernitur*." Lindenbrogius.

P. 433. v. 3. vel utrumque eonquestus est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *utrumque conquestus est*. V. 15. *negavit*] Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *negarunt*. V. 17. quod abseute patre defenderit filius] *quod absente patre offenderit filius* edd.

pr. Veneta, MS. Boend. apud Westerhovium. V. 32. quam veteratorie] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ut veteratorie.*

P. 434. v. 13. septimi casus est] Volgo: *sexti casus est.* V. 30. Habet misericordiam odiosa narratio] *Habet miseriam ociosa narratio* ed. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium, MS. Hulst. apud Westerhovium. Inde ego iam scribendum puto: *Habet misericordiam otiosa narratio.* Ab ed. pr. MS. Boend. apud Westerhovium abest haec tota adnotatio.

P. 435. v. 4. et in eo, quod a viro fit] „Haec absunt a MS. Hulst. Integrum locum autem ita legerim: *Quem ego viderim in vita optimum: In vita, hoc est, quum viveret et quoad vixit. Modo in vita, in actu, in moribus.* Guyetus in ἀνεκδότοις: *Melius scripsisset*, ait, *quum esset inter vivos.* Quod acumen non capio.“ Westerhovius. A*o* sane in MS. Reg. apud Lindenbrogium dicitur haberi: *et quod ad vixit*, pro verbis: *et in eo, quod a vivo fit.* V. 9. parem] Sic Westerhovius scribendum vidit. Volgo: *parentem.* V. 21. *huc viciniae*] *huic viciniae* ed. Veneta. V. 35. *audebat*] Sic etiam edd. pr. Veneta. V. 36. *dominationem*] Sic etiam edd. pr. Veneta. De industria nihil in his locis correxi.

P. 437. v. 10. Est auctoritas haec in senibus] Sic edd. pr. Veneta. *Est haec auctoritas etc.* MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *Et haec auctoritas.* V. 12. vel iuvenis etiam ostendant] *vel iuvenis appellent* edd. pr. Veneta. *vel iuvenis etiam appellent* MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 29. Proinde ita. Similitudinis adverbium est, non coniunctio, ut: *Proinde tona eloquio, solitum tibi.*] Sic ego hanc adnotationem constituendam censui. Westerhovius, quum nesciret quemnam Virgili locum grammaticus ante oculos habuisset, haec adnotavit: „Integrum locum ope MSS. et edd. veterum ita ordino: *Proinde: Ita similitudinis abverbium est, non coniunctio. § Proinde: Tonat eloquio, solitum sibi.*“ Volgo legebatur: *Proinde, ita similitudinis adverbium est modo, non coniunctio, ut: Proinde tona eloquio, solitum tibi*, et sic edd. pr. Veneta.

P. 438. v. 21. effusio] *effusio vel supermensio* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Ibid. quae sit] Corrige: *quae fit*, ut etiam in edd. pr. Veneta habetur. Ibid. sic Cicero *convitium* et *] Sic Lindenbrogius. *sc. convincam, si reges* edd. pr. Veneta. Volgo haec prorsus omittuntur. V. 25. *an tibi Mavors — Semper erit?*] Haec omittunt edd. pr. Veneta.

P. 439. v. 11. qui nullo iure freti sunt, litigant et ad iniurias prosiliunt] Westerhovius coniecit scribendum esse: *qui nullo iure freti litigant, ad iniurias prosiliunt*, qua coniectura opus non est. Nam *litigare* hoc loco id ipsum significat sine iusta caussa litem intendere et litem agere, unde

etiam *litigiosus* dictus est: itaque rectissume componitur cum verbis: *atque ad iniurias prosiliunt.*

P. 440. v. 18. quod serio intendebat senex] *quod pretendebat senex* edd. pr. Veneta, *quod protendebat senex* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 441. v. 3. *me*] *ne* ed. pr. V. 25. et bene. Imitatus est enim comminantem.] *Et bene imitatus est modum comminantis* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

P. 443. v. 14. consensionis et conniventiae] Sic ego scribendum putavi. *Conniventia* ita legitur apud Schol. Cic. *Verrin.* p. 152. ed. Orell. Lindenbrogius haec adnotavit: „*Et conhibentiae*] MS. *et conventia*, al'. *conventionis*. Sed *conhibentia* est conniventia. Ut in Cod. Theod. L. XI. de extraord. sive sord. munerib. *Gratiosa conhibentia vel ignobili dissimulatione.* Atque ita in vett. duplomatibus aliisque libris non raro scriptum reperitur.“ Westerhovius autem: „*Consensionis et cohibentiae.*] Haec varie leguntur. MS. Hulst. *Confessionis et veritatis.* MS. Boend. *Consensionis et conventionis* [sic etiam edd. pr. Veneta]. MS. Lind. *Consensionis et conventiae.* Mallet Boeclerus: *Consensionis et convenientiae*, i. e. *conventionis*. Sic infra III. 1. 19. Guyeti *conniventiae* absurdum est (?). Impressorum optimi exhibent lectionem MS. Boend., quae praestare videtur.“

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA. P. 444. v. 9. ἀπὸ τῆς] „In codicibus veteribus vel lacuna est [uti in edd. pr. Veneta] vel continenter legitur: *Bene principio benevolentiam.*, Graecis omissis Lindenbrogius: ΚΑΙ ΤΟΥ.“ Westerhovius.

P. 445. v. 4. invidiae contra dicturus] *invidis contra dicturus* ed. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. *invidus contradicturus* ed. pr. V. 9. Utilitatem autem praetermisit] „Codd. plerique veteres [etiam edd. pr. Veneta] *M literam praetermisit*, quasi id dicatur: INCEPTU dictum pro INCEPTUM. Sic infra III. 3. 2. *secundum V pronuntiari debet.* Quae sequuntur, videntur in mendo cubare, ita varie leguntur.“ Westerhovius. V. 11. spectatur] *sectatur* edd. pr. Veneta. In ceteris nihil mutant.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA. P. 446. v. 3. *Optima cum pulcris*] Sic ed. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Non multum abludit ed. pr.: *Optima quom pulchris.* Volgo: *Omnia cum pulchris.* V. 5. *patris — viderem*] Pro his edd. pr. Veneta *patriae. u. a. a. o. o.* V. 8. *me*] om. edd. pr. Veneta. V. 14. quae amant iungi] „Proba lectio, pro qua in Codd. quibusdam vett. [etiam edd. pr. Veneta]: *quae amanti* *.“ Westerhovius. V. 15. *Res fortunaeque*] *res fidesque* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

P. 447. v. 3. Conniventia sua et Phormionis dicit] *Convenientia sua et Phormionis dicit* ed. Veneta. *convenientia sua ut Phormionis dicit* ed. pr. Volgo: *Sub convenientia sua et Phormionis dicit. Conniventia* hic quoque restituit Guyetus, recte. V. 6. Sed *refutatio* in rem est, *confutatio* in personam] *Sed refutatio in re est, confutatio in persona* edd. pr. Veneta. Accedit MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

P. 448. v. 3. cum commodo suo] *cum incommodo suo* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 9. *Homo adolescens — desudascitur*] Pro his edd. pr. Veneta: *Abstine a palaestra ubi demens* (*demeus* ed. Veneta) *desudascitur.*

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA. P. 449. v. 2. locum] Sic etiam edd. pr. Veneta, sed edd. vett. apud Westerhovium pleraeque *loco* legunt. Sed edd. pr. Veneta, uti MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium: *deliberativum locum.* V. 12. *Dardaniique*] *Dardanique* ed. Veneta.

P. 450. v. 2. mihi a te feneratum] *ei a te foeneratum* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Unde ille coniecit scribendum: *Tibi a me feneratum.* V. 15. laboravit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *laboraverit.*

P. 452. v. 4. Ὁμοιοτέλευτον] Sic ed. Veneta nostra anni 1435. et alia ed. Veneta anni 1490. apud Westerhovium. Volgo: Ὅμοιον τῷ γένει.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA. P. 454. v. 4. Secundum *u* pronuntiari debet] „Guyetus in Scholiis MSS. *Secundum U pronuntiari non debet.* Laudat porro Ennianum illud: *O Tite, si quid ego adiuero curamve levasso*, uti volgo *adiuro*. Notatque Columna, ita Terentium dixisse *adiurit* pro *adiuverit.*" Westerhovius. Donati adnotatio, ut nunc legitur, hoc certe probat, fuisse, qui alterum *u* non pronuntiarent. V. 8. ETIAM TU HINC ABIS? ....] Haec addunt edd. pr. Veneta.

P. 456. v. 3. Μόνος γε ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους.] Sic ed. H. Scoti anni 1445. Μόνος ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους ed. Veneta. Volgo: Μόνος φιλεῖν γὰρ τοὺς φίλους ἐπίσταται, quem ad modum restituebat Guyetus, cum antea legebatur: Μόνος ἐπίσταται φιλεῖν φίλους.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA. P. 458. v. 2. Ἐγὼ γάρ εἰμι μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός.] Sic ed. H. Scoti, et sic olim ante Guyetum legebatur, qui restituit: ἐγὼ γάρ εἰμι τῶν ἐμῶν ἐμὸς μόνος, ut volgo legitur. Editio Veneta haec fere habet: μόνος γάρ εἰμι μεμιων (sic!) ἐμός.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA. P. 459. v. 4. ransegere etc.] *transigere et cetera* edd. pr. Veneta, ut etiam

apud Donatum olim *transiere* scriptum fuisse videatur, quod apud Salustium legitur I, 1.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA. P. 460. v. 9. *Fama*] Corrige: *Fana*. Ceterum edd. pr. Veneta: *Vana nec loco compluria*. V. 10. *Confirmandi*] *Confirmanda* edd. pr. Veneta. V. 12. COMMODUM: Commoda aestimatio est temporis. § COMMODUM: Tantum, quod. Lucilius] Sic nos de sententia Westerhovi scripsimus. Volgo sine adnotationum distinetione legebatur: *COMMODUM*: *Commoda aestimatio est temporis* *. *Commodum, tantum quod Lucilius*. V. 14. *deposueram*] *reposueram* edd. pr. Veneta et edd. vett. quaedam apud Westerhovium.

P. 461. v. 9. qui separatim accipit] Sic edd. pr. Veneta et sic ante Lindenbrogium legebatur, qui primus edidit: *qui furtim accipit*, sine dubio ex MS. Reg. Utrumque hoc loco lagi potest.

P. 462. v. 17. Inductio doli est] Sic auctore Wielingio scripsimus. *indicio* ed. Veneta, *indictio* ed. pr., ut volgo legitur.

P. 463. v. 13. *Τί δέ; εἰ τὴν ψυχὴν ὀφείλει;*] Sic satis aperte ed. Veneta. Lindenbrogius haec adnotavit: „MS. *Graecum proverb. sprevit. eIΛcoφηTΛ eydeKYPΛS*.“ Volgo legitur: *Καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὀφείλει*.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA. P. 465. v. 3. *Facetus, emunctae naris*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum: *Emunctae naris*. V. 7. subambigue] „MS. Boend. et editiones Anonyma, Tarvisiana, Antverpiensis, Veneta [etiam edd. pr. Veneta]: *sub ambiguo*.“ Westerhovius. V. 8. interpretari Geta] Sic ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *interpretari a Geta*. V. 9. § SATIN ID EST?: Id est, recte est?] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta: *Satin .i. recte est*. Volgo omissa haec sunt.

P. 466. v. 1. proverbio] Volgo: *a proverbio*. V. 3. expetit] *expetit'* edd. pr. Veneta. Volgo: *expetatur*. V. 7. Observatum est] „Ita MS. Vulg. *obstetricum est*.“ Lindenbrogius. *Obstetricum est* legitur etiam in edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 8. canat] Sic etiam edd. pr. Veneta. *cantat* adfert Westerhovius ex MS. Boend. et ed. Du Boisiana. Ibid. superstitem merito esse uxorem] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. cum edd. plerisque ante Rob. Stephanum. Volgo legitur: *superiorem marito esse uxorem*. Quod ut reponamus, simplex rei interpretatio videtur flagitare. V. 11. quum *f* pro *h* et item *h* pro *f* in multis locutionibus ponatur] *h. enim pro f. et item f. pro h. in multis locutionibus mutabantur* edd. pr. Veneta, ita tamen ut eaedem editiones pro eo, quod sequitur: *An quod imitantur aspirationem in exhalando*, nihil legant nisi: *an ab exhalando*. V. 14.

quae est OE: quod OE] Sic etiam edd. pr. Veneta. Westerhovius hoc adnotat: „Quod suspicabatur Scioppius, scribendum videri *oh* vel *ho*, aut *hoc*, id libri quidam veteres exhibent. Malim tamen *ha*." V. 18. Hara autem est, in qua pecora includuntur] „MS. *Horia autem est locus, in quo inclusa servantur.*" Lindenbrogius. V. 20. *Rusticus, hircus, hara,* Mostellaria.] „MS. *Mysticus hircus, haruga mustellaria fient.* Quam tamen lectionem vitiosam arbitror. Integer enim locus Plauti hic est in Mostell. scaen. 1. *Germana illuvies, hircus, hara suis.*" Idem. V. 21. ANTE BRUMAM AUTEM: *Irrisit*] Sic R. Bentleius legit hunc locum. Volgo et in edd. pr. Veneta scribitur: *Ante brumam: Arte irrisit.*

P. 467. v. 4. FIENT: ME VIDE: Respice] „Integra haec adnotatio abest a MS. Hulst. In aliis libris varie legitur. Integrum locum e coniectura sic ordino: *ME VIDE: Respice vultus mei fiduciam. Sic quidem Graeci. Aliter Latini ME VIDE, q. d. nullum periculum est.*" Westerhovius. V. 5. Graeci sic quidem] Volgo: *gere: siquidem.* V. 6. Nam aliter Latini] Volgo: *Sic Graeci, nam aliter Latini.* Edd. pr. Veneta totum locum sic habent: *gere: non aliter latini: si quidem quia nullum periculum est.* Ibid. suam promittit et interponit fidem] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta. Volgo: *promittit et interponit suam fidem.*

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA. P. 468. v. 5. detur] „Abest haec vox a MSS. et edd. vetustissimis [etiam edd. pr. Veneta]. Suspicor fere scripsisse Donatum: *SiquiDEM argentum Phaedriae sub nomine Phormionis*, quod valet, *si quidem dem.*" Westerhovius.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA. P. 470. v. 3. *nostras etc.*] *nostras* addidimus ex edd. pr. Veneta, volgo omissum.

P. 471. v. 4. Mire suum nomen illa agnoscit, hic dissimulat] *Mire suum nomen ille agnoscit, illa dissimulat* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 6. Nunc PAULULUM adverbium est loci] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et pleraeque edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Rob. Stephano legitur: *Nunc ISTORSUM adverbium est loci.*

P. 473. v. 4. *saltusque Lycaei.*] Sic scripsimus ex ed. pr. *s. q. l.* ed. Veneta: *saltusque. l.* Volgo: *suaque arva Latinus.*

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA. P. 474. v. 2. ne praetereas casam tuam] *ne praetermittas casam tuam* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et pleraeque vett. edd. apud Westerhovium. V. 6. ipsius custodis] „Haec neque Rob. Stephanus neque quisquam codd. vetustiorum [nec edd. pr. Veneta] agnoscit." Westerhovius. V. 8. Queritur de se senex, qui, dum] Sic edd. pr. Veneta. nisi quod ed. Veneta pro *qui* habet

quo. Quare nunc legerim: *quod*. Volgo: *Queritur senex se*. Ibid. incidisset.] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *incidisse*.

P. 475. v. 4. pecuniam maiore] *pecuniam maiorem* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA. P. 476. v. 9. Et habet primam longam — primam brevem habet.] „Haec absunt a MSS. et editis meis ante Lindenbrogium [etiam ab edd. pr. Veneta]. Et possint videri e Nonio Marcello descripta, IV. 423." Westerhovius.

P. 478. v. 2. quidem] Corrige: *quidam*.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA. P. 479. v. 2. PARARE IN ANIMO] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. ante Rob. Stephanum apud Westerhovium. Volgo: *PARARE ANIMO*. Ibid. Vetuste] *Venuste* edd. pr. Veneta et sic volgo legebatur. V. 4. *hic animo*] *hic in animo* ed. Veneta, non ed. pr.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA. P. 480. v. 2. qui in omni scaena, prout in se iactatur, insultat.] Sic scripsit Lindenbrogius. Antea sic legebatur: *et quasi omnis * * * provenisse laetetur*, quem ad modum etiam edd. pr. Veneta exhibent. V. 3. in I.:] Hoc addidi ex edd. pr. Veneta, volgo omissum. V. 7. *Partem*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Atque haec scriptura recte se habet. Neque enim credo verum esse, quod volt Westerhovius, qui haec ascripsit: „MS. Boend. et edit. Tarvis. *Patrem*, quod ne credam σφάλμα esse typographicum, facit probabilis coniectura, legendum esse *apud patrem*, id et sensus postulat et quia *Iterum* subaudiendum ait interpres, videtur respexisse superiorem scaenam, ubi versu 6. ad illa: *IN PROBRO SIEM*, dixit: *Apud patrem scilicet*." V. 9. SENIBUS: Ob fallaciam mire exsultat.] „Haec in libris ante Lindenbrogium non legi." Westerhovius. Nec sunt in edd. pr. Veneta.

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA. P. 481 v. 4. qui sine arte aliqua vivunt] „MSS. et editi ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta]: *qui arte aliqua vivunt*." Westerhovius.

P. 482. v. 1. [VAPULABIS: Ideo ποτοτελετονο.]] Sic ed. Veneta, ed. pr. tantum modo: *Vapulabis*. Ad haec Westerhovius ascripsit: „VINCES: In MSS. et edd. vetustis continuo additur, VAPULABIS, sed varie. Anon. et Ven. anni 1512. *Vapulabis ideo*. in anni 1490. *Vapulabis: ideo* ποτοτέλετΟΝΟ. In Tarvis. *Vapulabis idem* ὀποτοτελετονο. MS. Boend. *Vapulabis idem*., post quae verba lacuna est."

P. 483. v. 2. actoribus] *auctoribus* ed. pr. ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Ibid. *actoris*] Sic recte etiam ed. Veneta. *auctoris* ed. pr. MSS. Hulst. et Boend. apud Westerhovium. V. 7. *Nam os columnatum poetae esse inaudivi barbaro*] Sic ego edendum putavi. Edd. pr. Veneta: *Nam hoc columnatum (columnatim* ed. Veneta) *poetae esse mandavi barbaro*. Volgo:

Nam hoc cognomentum poetae esse inaudivi barbaro. Ad haec Westerhovius adnotaverat: „Legendum: *Nam os columnatum poetae esse inaudivi barbaro.* In codd. veteribus legerat Rob. Stephanus: *Nam hoc columnatim poetae esse mandavi barbaro.* Unde *hoc cognomentum* effinxit. In MS. Plautino propius ad veram lectionem: *Non osculum natum poetae esse inaudivi barbaro.*"

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTUMA (SEXTA). P. 485. v. 1. Varie pro adimendi occasio est] „Codd. Rob. Stephano vetustiores [etiam edd. pr. Veneta]: *Varietas praeludendi adimendi occasio est.* Unde per coniecturam effingo: *Varietas pro* ELUDENDI ET ADIMENDI OCCASIO EST." Westerhovius.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA (SEPTUMA). P. 487. v. 7. RESCRIBI reddi, scilicet per mensae scripturam.] Sic ego scribendum putavi ex edd. pr. Veneta, in quibus legitur: *Rescribi reddi seu per mensae scripturam.* Volgo: RESCRIBI, *reddi, seu per mensae scripturam dari.* V. 10. NE EGO PERSCRIPSI] *Ne ego praescripsi* edd. pr. Veneta. Praeterea Westerhovius haec adnotat: „Legit igitur Donatus, quo modo etiam nunc est in quibusdam libris: QUOD NAE EGO PERSCRIPSI." V. 18. *Diditur*] *deditur* edd. pr. Veneta, quem ad modum etiam Rob. Stephanus et Lindenbrogius ediderunt.

P. 488. v. 4. *Quando te in iure conspicio*] *Quin te in iure conspicio* edd. pr. Veneta. Volgo: *Quando quidem te in iure conspicio.* V. 9. *hoc ferendum etc.*] Sic ego scribendum putavi. Edd. pr. Veneta: *hoc ferret: et ferre dotatis ablativo, ut in Eunucho: Habeo alia multa quae nunc condonabuntur.* Volgo: *hoc feret? etc.*

P. 489. v. 1. CONDONAMUS TE] „Notam hanc ita ordinasse videtur Rob. Stephanus, quia in aliis Codd. vetustis vel plane omittitur vel corrupte legitur. Omittit et MS. Hulst. Suspicor fere legisse Donatum: CONDONAMUS, omisso TE, atque adeo scripsisse: *CONDONAMUS absolute iunxit, ut in Eunucho: Habeo alia multa, quae nunc condonabitur, quae proferentur post.* Firmat suspicionem, quod Pulmannum video suo codici adscripsisse hanc explicationem loci in Eun. Prol. 17. „Παλιλογία est. Distinguo, QUAE, ut sit comminantis et sublata manu commotoque capite signum dantis sermo: cui ut animos auditorum conciliet et eos placide retineat, statim subiicit: NUNC CONDONABITUR. Verum pergit ea, quae animo conceperat, non sine stomacho dicere et suam causam iustissimam esse docet. Quae interpretatio si vera est, nullo prorsus Latini sermonis insolentia erit et varie doctorum virorum opiniones labefactatae iacebunt." Nisi quod tamen obstare videtur locus Plauti *Bacchid.* V. 2. 24.

Si quam habes, te condona, tibi habe, numquam abs te petam.

Unde Terentiana haec videntur esse desumpta." Westerhovius. Hodie nemo dubitabit, quem ad modum haec verba intellegenda

sint, itaque pro volgato: *CONDONO ablativo iunxit, ut in Eunucho etc.* reposui: *Condono* accusativo iunxit, ut in Eunucho etc. conf. Nonius p. 497. v. 29. ed. Merc. De edd. pr. Veneta vide supra ad p. 488. v. 9. V. 14. Ingenio scilicet] *Ingenio frui* edd. pr. Veneta, ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

P. 490. v. 3. alter alterum sauciare] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed Lindenbrogius hoc adnotat: „*Alteri alteros sauciare*] Ita MSS. al'. *alter alterum sauciare.*" Westerhovius conferri iubet Salusti Iugurth. cap. 42. et cap. 79.

P. 491. v. 1. Signanter. Virgilius] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum modo: *Virgilius.* V. 2. *Pastorum*] *Parthorum* edd. pr. Veneta. V. 8. ENIM — ENIM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ETENIM — ETENIM.* V. 9. *Enim non sinam*] Sic ed. pr. Volgo et in ed. Veneta legitur: *Etenim non sinum.* V. 14. *Lege agito mecum* [*molestus ne sis*] *i et coenam coque*] Sic ego scribendum putavi, quom edd. pr. Veneta haberent: *Lege agito ei coenam coque.* Id enim sine dubio ortum est ex Plauti verbis: *I et coenam coque.* Volgo legitur: *Lege agito, molestus ne sis, et coenam coque.* V. 19. *lucrones*] *claucones* edd. pr. Veneta. V. 20. ne sequatur trahentem collo] „Codd. ante Rob. Stephanum legunt: *Ne sequatur collo trahentem, obtorto ore repandum se facit.*" Westerhovius. Sic etiam edd. pr. Veneta, nisi quod haec posterior *fecit* pro *facit* exhibet.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA. P. 492. v. 4. Graviter] Videtur ex MS. Regio apud Lindenbrogium reponendum esse: *Gnaviter utrumque.*

P. 493. v. 10. a concessione] „Ita Rob. Stephanus et alii post eum. MSS. Hulst. et Boend. cum impressis vetustis [etiam et pr. Veneta]: *a concessa actione.*" Westerhovius. V. 16. Praeterea et περιστάσεως addidit defensionem] MSS. Hulst. Boend. cum edd. Veneta et Tarvis. *Praesto addidit defensionem.* MS. Lind. *Praeterea et alias partes adducit ad defensionem.*" Westerhovius. *Praeterea et prestes eos addidit defensionem* ed. pr., quae tueri videtur volgatam. *Praeterea et praesto addidit defensionem* ed. Veneta.

P. 494. v. 3. postremo a precibus] *postremo et precibus* edd. pr. Veneta. Volgo: *postremo et a precibus.* V. 19. πύσματι, converso] „Petrus Victorius *Var. Lect.* XXIII. 24. reponit: ἀποστροφῇ, *conversa ad ipsum defensorem mariti.* Et sane in codd. antiquissimis *conversa* legitur, cum praecedente lacuna." Westerhovius. Nos non dubitavimus *conversa* pro volgato *converso* [ut id ad πύσματι referretur] recipere, quom id esset etiam in edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium, ita tamen ut retineremus πύσματι. *conversa* enim pertinet ad Nausistratam.

P. 495. v. 7. Pro eo, quod est EUM *] „Atqui τὸ *EUM* ipsius Terentii est: nisi forte legit Donatus, quod etiam nunc MSS. quidam praeferunt: *FAXO TALI SIT MACTATUS*. Scripserit igitur: *pro eo, quod est: EUM MACTATUM*.“ Westerhovius. V. 10. *Circumfusum*] *Circumfuntui* ed. pr. Columna in Enni *Fragm. incert. circumfunduntur* restituit.

P. 496. v. 5. *Geta. Geta, hominem*] Volgo: *Geta. hominem*.

P. 497. v. 1. ab ea, quae irata erat] *ab ea, quae irata erat vel irritata erat* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 3. Nihil facetius] „MS. *nihil facilius*.“ Lindenbrogius. V. 4. et fratrem Antiphonis] Sic edd. pr. Veneta, MSS. Hulst. et Boend. cum editis ante Rob. Stephanum apud Westerhovium. Volgo: *et fratrem Antiphonem*. V. 7. sublatam] *consultam* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

COROLLARIUM ADNOTATIONUM

AD

EUGRAPHI COMMENTARIUM.

Vol. I. p. 174. v. 5. Captaturam] Corrige: *Captaturum.* V. 11. Sed primo permissio.] Huc vocanda haec adnotatio est: „Sensus hic est etc.", quae infra legitur inde a v. 45. huius paginae usque ad v. 9. p. 175. V. 12. VORTANT.] *DENT* legit Westerhovius. V. 22. NOVERIT] *norit* Westerhovius. V. 23. ET TAMEN] *sed tamen* Westerhovius. Ibid. FACTA] Corrige: FACTAE. V. 24. sint] *sunt* Westerhovius. V. 34. ne tamen] *nec tamen* Westerhovius. V. 42. quiddam] Scribe *quoddam*, quem ad modum edidit Westerhovius.

P. 17. v. 4. SCRIBENDIS] *SCRIBUNDIS* Westerhovius. V. 12. simile] Sic codex, sed recte Westerhovius *dissimile* correxit.

P. 176. v. 1. si si] Dele alterum *si*. V. 23. mereatur] *meretur* Westerhovius. V. 28. *et sine opibus*] *sine opibus* Westerhovius.

P. 177. v. 23. CREDIS HAS] *CREDIS ESSE HAS* Westerhovius.

P. 179. v. 5. *acceperat*] *ceperat* Westerhovius. V. 27. non fuisse coenatum]. Ego scripsisse Eugraphium puto: *modo fuisse coenatum*. *nō* enim et *mō* facillume commutari poterant compendia. Westerhovius scribendum conieceerat: *tantum fuisse coenatum.* V. 42. ut Salustius] *ut et Salustius* Westerhovius. Ibid. *liberis satis fortunato*] Pro his Westerhovius restituit: *atque liberis satis fortunata*, quem ad modum apud Salustium legitur in *Catil.* cap. 25. Sed tamen quom alii etiam grammatici, veluti Fronto, omiserint *atque* particulam, ego credo scripsisse Salustium: *Praeterea viro*, *liberis satis fortunata*, nihilque in codicis lectione interea mutandum putavi.

P. 181. v. 5. CUR TE] *QUID AGIS? CUR TE ETC.* Westerhovius.

P. 181. v. 19. proposuerat: *Simo et consilium*] Corrige aut: „proposuerat Simo: *Et consilium etc.*", ut fecit Westerhovius, aut: „proposuerat: *Sosia, et consilium etc.*" V. 28. MAGIS ADEO] Westerhovius interposuit *ID*. V. 34. Hic sensus est, quod etc.]

Videtur haec sic fere posuisse Eugraphius: *Si, quod volo, eveniet, illud scilicet, ut in Pamphilo nihil sit morae, hoc iam restat, ut Chremes exorandus sit.*

P. 183. v. 31. TUM SI QUIS ETC.] *TUM si QUIS MAGISTRUM* Westerhovius. V. 32. Hanc rem] *IMPROBUM hanc rem* Westerhovius. V. 39. Nam territus a domino seniore Davus deliberat] *Nam terretur a domino seniore Davus. Deliberat* Westerhovius. V. 40. SEGNITIA — SOCORDIA] Corrige eum Westerhovio: *SEGNITIAE — SOCORDIAE.*

P. 184. v. 13. infensius] Corrige: *infensus.* V. 28. accersat] *arcessat* Westerhovius.

P. 185. v. 22. sit] Corrige: *fit.* V. 28. *refudit*] Locus est Virgili *Aeneid.* lib. III. v. 312., ubi recte legitur *effudit.* V. 41. coniecturae rationem] Westerhovius interponendum putavit verbum *addit.*

P. 186. v. 4. Quaeritur] Corrige: *Queritur.* V. 8. *rescisse*] Westerhovius recte correxit: *praescisse.* V. 11. QUID FACEREM] Haec omittit Westerhovius. V. 13. QUID FACEREM, SI ALIQUIS ME INTERROGET] *QUID FACEREM, SI QUIS NUNC ME ROGET: Quid facerem, si aliquis nunc me interroget* scripsit Westerhovius. V. 20. misericordia] Hic pone plenam interpunctionem. V. 21. SOLLICITATIO] *SOLLICITUDO* Westerhovius. V. 28. ERGO] *EGO* Westerhovius.

P. 187. v. 18. Corrige: *excutienda.* V. 26. Corrige: *laudaverat.*

P. 189. v. 8. ante incertum fuisset inventus] Westerhovius, qui quidem edidit: *ante incertus fuisset inventus*, suspicatur fortasse pro *inventus* scribendum etiam esse *eventus.* Recte, ut opinor. V. 34. * Ut defendat] „In MSS. lacunae signum nullum." Westerhovius. V. 41. Corrige: *t u a m.*

P. 193. v. 16. iniuria, quod] „Immo *iniuriae, quae.*" Westerhovius. V. 20. quod fieri habeat] „Lego: *quod fieri debeat.*" Westerhovius.

P. 194. v. 30. commutaturus sit] Sic etiam Westerhovius correxit volgatum *commoturus sit.*

P. 195. v. 14. Nam iam cognitum est] „MS. alter: *Nam iam cognitionem qd poterit id tum fuerat dimisisse.*" Alter: *Nam iam cognitionem qd praeteritum fuerat dimisisse.*

P. 199. v. 21. AC MALUI] „Immo DISSIMULAVI." Westerhovius.

P. 201. v. 29. *Nihil enim est *** vitae repescere eum*] Sic ego edendum putavi. Volgo legebatur: *Nihil enim est, vitae res poscere eum.* V. 37. *invide*] Westerhovius correxit ex Martialis loco, qui est *Epigrammat.* lib. I. ep. XLI. v. 2.: *Livide.*

P. 202. v. 9. complere promissa ***] „MS. alter: *Complere promissa. Ubi enim opus quo ...... ipsa promissio est.*

Alter multa omittit." Westerhovius. V. 13. NIHIL PROMOVERIS] „MS. alter: *ATQUE ALIQUIS DICAT: NIHIL PROMOVERIS.*" Westerhovius.

P. 203. v. 11. ne bonum consilium reperiri non posse] Scribendum est, ut coniecit Westerhovius: *me bonum consilium reperire non posse.*

P. 204. v. 36. Davus volens] „MS. alter: *Davus servus domino discedente cum animadverteret Charinum etiam nunc stantem volens eam depellere.* Mox lacunae signum nullum. Alter, ut edidit Lindenbrogius, nisi quod omittit illa: *sed tantum impedimentum ad interrogationem discederet.*„ Westerhovius.

P. 205. v. 20. *Ἀντονομασία*] Volgo: ἀντωνομασία.

P. 210. v. 8. Vada enim sunt loca humilia ***] „In MSS. lacuna nulla." Westerhovius. V. 17. cum tuo nato una.] Haec Westerhovius sic posuit in lemmate: *CUM TUO GNATO UNA.* V. 18. Hoc est ita eum .... et vinculis colligato, ut quadrupedem .....] Westerhovius sic lacunas explevit, ut praemisso lemmate: *QUADRUPEDEM CONSTRINGITO*, ederet: *Hoc est ita eum [et nodis] et vinculis colligato, ut quadrupedem [facias].* V. 33. Rem potius ipsam dicito omissis maledictis] Westerhovius haec ita edidit: *V. 2. REM POTIUS IPSAM DICITO.* Deinde pro *intentat* scribendum coniecit *intenta*, ita ut haec cum antecedentibus coniungerentur.

P. 211. v. 13. PAULULUM SUPPLICII] „Haec tota adnotatio abest a MS. utroque." Westerhovius. V. 18. MITTE ORARE] „Initium huius scenae in MS. altero lacerum, in altero eaedem lacunae, quae in editis". Westerhovius. V. 27. *Moveor etiam loci*] *Moveret et loci* Westerhovius. V. 35. LACTAS] *iactas* Westerhovius.

P. 213. v. 7. NISI QUID PATER ETC.] Hanc adnotationem ita constituit Westerhovius: „[Hic intelligi vult Chremes, nihil se de bonis Glycerii ablaturum, sed quaerere, ne amplius quid velit.] Nempe hoc verbo indicat [dotem et quasi manu] vestis tangatur, ita intelligi debet, ut dotem expetere videatur. Ideo adiecit scilicet [plusquam] intellexit. Nam antiquitus dos dabatur a patre puellae. Est [autem] dos, quo se coniuges more antiquo [coëmunt], qua coemptione mater familias dicitur." Deinde ad. v. 48. hanc adiecit adnotationem: „DECEM TALENTA: Talentum est magnum pondus cuiuslibet metalli."

AD EUNUCHUM. P. 405. v. 6. hoc ita quod] Westerhovius scribendum coniecit: *hoc itaque.*

P. 406. v. 2. *in causis iudiciisque publicis ita sim versatus, ut defenderim multos, laeserim neminem.*] Sic ego scribendum putavi ex M. Tulli divinatione in Q. Caecilium cap. I.

§. 1. Volgo legebatur, quasi verba Eugraphi essent: *in causis indiciisque publicis. Ita sit versatus, ut defenderit multos, laeserit neminem.* V. 10. hoc est maledicere, *dicta dicere*] „Lego: Hoc est, *dicta dicere.* Fortasse autem respexit locum Cic. de oratore II. 60. *Ne, quotiescumque potuerit dictum dici, necesse habeamus dicere.*" Westerhovius. V. 25. Luscius Lanuvinus] Volgo: *Luscius Lanvinius.* V. 36. postea nolle] Corrige: *postea velle*, cum Westerhovio.

P. 407. v. 14. verum donat] „Videtur ex scriptura *v. Donat.* formatum, h. e. *Vide Donatum.*" Westerhovius.

P. 411. v. 2. cognitam] „Fortasse *cognita*, vel *cognita etiam.*" Westerhovius. V. 4. Sunio] „Immo *Sunium.*" Westerhovius. V. 15. adulescentis Phaedriae notitiam, sed hunc pervenisse.] „Fortasse: *Adolescentis Phaedriae notitiam ad se nunc pervenisse.*" Westerhovius. V. 24. quod supra dixit miles, te amatorem] „Fortasse: *Quod supra dixit militem amatorem.*" Westerhovius. V. 31. * Quare acceptasse] „MS. alter lacunam agnoscit nullam. Alter: *quare concessisse pollicetur munus miles, quod comparaverat donaturum.*" Westerhovius. V. 34. praeposuisse sibi] „Lego: *praeposuisse se.*" Westerhovius.

P. 412. v. 8. inciderit] „*Insciderit.* Ita barbare scriptum pro *inciderit.*" Westerhovius. Ibid. Ita secum loquitur] „Restituo: „*Ita Thais secum loquitur.*" Westerhovius. V. 40. cuius de moribus] „MS. alter lacunam non habet. Alter: *Cuius de moribus et persona collocavit.*" Westerhovius.

P. 413. v. 17. in Gallia] „MS. neuter lacunam habet. Alter *in Galia.*, quo modo legi in aliis prior supra scriptum habet." Westerhovius. V. 30. *memorandaque vultu.* Procedit] „Corrige ex Virgili *Aen.* lib. III. v. 591. *Memorandaque vultu Procedit.*

P. 414. v. 9. fuerat * ideo] „In neutro MSStorum lacuna est." Westerhovius. V. 36. sagena] „Melius: *saginam.*" Westerhovius.

P. 415. v. 11. facile quaerat vietum.] „Lego: *quam facile quaerat victum.*" Westerhovius. V. 15. ab auditoribus] „Fortasse: *ab auctoribus.*" Westerhovius.

P. 416. v. 13. Cum enim] „Lego: *quam enim.* Sic infra ad vers. 46." Westerhovius. V. 28. Quibus Chaerea est .... praepositus] „MS. uterque: *quibus Chaerea praepositus coenam contubernalibus praeparat.*" Westerhovius.

P. 417. v. 5. non aut *] „In neutro MS. lacuna. Lego: *Non autem.*" Westerhovius. V. 6. responsurus * est in via] „Ita MS. uterque, sed sine lacuna." Westerhovius. V. 12. ubi habitaret et Chrysis dixisset] „Legendum omnino: *Ubi habitasset Chrysis, et dixisset.* Vide And. IV. 5. 5." Westerhovius.

P. 419. v. 3. in senem] Corrige: *in sene*, ut iam Wester-

hovius voluit scribi. V. 9. naturae * senectutis expresso sono] „Neuter MS. lacunam habet. Alter etiam *suo* legit pro *sono*. In altero ex *suo* factum *sono*.“ Westerhovius. V. 31. Cui enim dixit] „Fortasse: *Qui enim dixit*.“ Westerhovius. V. 42. et a iudice sententia ferri habuerat] „Restituo ex coniectura: *Et sententia a iudice ferenda lata erat*.“ Westerhovius. Fortasse pro *habuerat* olim scriptum fuit simpliciter: *debuerat*.

P. 421. v. 14. *Carmina vel caelo*] Locus est Virgili *Eclog.* VIII. v. 69.

P. 423. a proprii qualitate] „MS. uterque: *A pretii qualitate*.“ Westerhovius. Ibid. donum * callide] „In MSS. nulla lacuna.“ Westerhovius. V. 17. exsultat] MS. uterque apud Westerhovium: *insultat*. V. 28. ut omnia .... more] „Alter MS.: *Ut omnia onere adulescenti Robur ad virtutis indolem suscitet*. Alter: *ut oma honore adulescenti Robur ad virtutis indolem suscitetur*.“ Westerhovius.

P. 425. v. 6. *Evado*] Locus est Virgili in *Aen.* lib. II. v. 458.

P. 426. v. 9. tenuerunt * pertinet] „In neutro MSStorum lacuna est.“ Westerhovius. V. 12. apud Virgilium] *Aen.* lib. I. v. 506. V. 36. quem multa patefaciunt] „Lego ex coniectura: *Quem ostia multa patefaciunt*.“ Westerhovius.

P. 427. v. 11. Hic turpiter quidam legunt potius * quem tantum] „Restituo ope alterius MS. *Hic turpiter quidam legunt: TENTUM potius quam TANTUM, ut sit: ASINUM TENTUM*.“ Westerhovius.

P. 428. v. 89. quae stuto * oblecs adiungit] „Nulla in MSS. lacuna, sed lectio utrobique obscura.“ Westerhovius.

P. 429. v. 37. ac turpitudine] „Fortasse: *a turpitudine*.“ Westerhovius. V. 38. Virgilius] *Georg.* lib. I. v. 124.

P. 430. v. 37. ergo iam] „Lego: *ego eam*.“ Westerhovius.

P. 431. v. 12. interlocutus] Westerhovius scribendum coniecit: *instructus*. V. 13. Illa] „Quaenam *illa?* Lego: *Ancilla*.“ Westerhovius.

P. 432. v. 2. cum] Corrige: *cur*, cum Westerhovio. V. 16. ut nullum faciat] „Fortasse: *ut tumultum faciat*.“ Westerhovius.

P. 433. v. 24. tortuosum * nam] „In neutro MSStorum lacuna. Fortasse exciderunt verba haec: *quasi ANGIPORTUM*.“ Westerhovius.

P. 433. v. 36. *Imbelles*] Est locus Virgili *Georg.* lib. III. v. 265.

P. 437. v. 8. emisso * meretrici] „Nulla in MSS. lacuna. In altero hinc usque ad Heaut. IV. desunt omnia, ob exscissa folia quattuor.“ Westerhovius. V. 39. ab amata] „Immo: *Ab amara*.“ Westerhovius. V. 43. adulescente * indicare] „Ita et est in MS. altero. Restituo ex coniectura: *An, inquit, te*

poenitebat eius flagitii, quod factum esset ab adolescente, nisi eum etiam indicares et proderes, quo eius facinus publicaretur?" Westerhovius.

P. 438. v. 6. in Iugurthino] „Immo Catil. 14." Westerhovius. Ibid. *facinorum*] Corrige: *facinorosorum.* V. 35. [se]] De coniectura adiectum est.

P. 439. v. 11. spe ducatur * quod pervenire] „In MS. lacuna nulla. Locus corruptus. Fortasse legendum: *Verum illa desperatio, ne quadam spe ducatur eius, ad quod pervenire possit amor minus, magis inceenditur.* Et mox pro *sperat* legerim *desperat.*" Westerhovius.

P. 440. v. 28. ut quasi: *dura silex*] Corrige: *ut: Quam si dura silex etc.*

AD HEAUTONTIMORUMENON. P. 502. v. 45. Luscii Lanuvini] *Luscii Lanvinii* Westerhovius.

P. 503. v. 8. *iudices, fide*] „Lege: *iudices, officio, fide.*" Westerhovius. Sed fortasse Eugraphius illud *officio* ne ipse quidem posuerat. V. 22. Luscius Lanuvinus] *Luscius Lanvinius* Westerhovius et sic deinceps. V. 35. cum vitio] „Fortasse *convitio.*" Westerhovius.

P. 504. v. 4. quia civis sit] „Aut expressit Graecum ὅτι, aut scripsit *cuia.* Prius placet, quia frequentius occurrit apud Nostrum." Westerhovius.

P. 505. v. 25. ad loc ...... provocare non posset] Westerhovius edidit: *ad loc[utionem edet fabulas] provocare non posset.* Atque haec adnotavit: „*Edet fabulas.* Ita diserte in MS. Lego autem: *et ad fabulas.*" V. 37. potius nominavit *] „In MS. lacuna nulla. Sed: QUOD EGO IN PROPINQUA." Westerhovius.

P. 506. v. 5. quo cotidie ..... labore constitutus] Westerhovius edidit: *quo cotidie* [*in alio*] *labore constitutus.* Atque haec adnotavit: „*In alio.* Immo *in aliquo.*" V. 30. proderit tibi *] Interposuit hic Westerhovius haec verba: [*Aut enim grande malum, et consolatione te adiuvero, si subveniri potest.* RE ADIUVERO.] V. 31. prodesse *] Hic ex Westerhovi MS. hae adiiciendae adnotationes sunt:

„V. 35. HAC QUIDEM CAUSSA, QUA DIXI TIBI: *Quum Menedemus tantum illud posuerat, uti diceret:* SCIRE HOC VIS? *ille continuo repudiaret ad caussam uti diceret: Non rem scire cupio, sed hac caussa scire cupio, qua dixi tibi, ut aut consolari te possim aut consilio aut re adiuvare possim.*

V. 41. FILIUM EGO ADULESCENTULUM HABEO: *Hic narratio incipit, cur se senex puniat.*

V. 44. *Est e Corintho hic advena anus paupercula: Et haec narratio est ad personam declarandam eius mulieris, quae puellam tulit illam, quae Chremetis filia est. Quae nunc posita narratio ad illam superiorem coniungitur et adnectitur.*"

P. 507. v. 5. Cum eum videres proficisci *] „Fortasse addendum *retinuisti* vel simile quid. Uti commode addidi ex MS. *clam me.*" Westerhovius. Is scilicet mox edidit: [*clam me*] *menses tres abest.* V. 15. ibi] Corrige: *ubi*, cum Westerhovio. V. 16. Soccos detrahunt.] Hic ex MS. Westerhovi hae adnotationes interponendae sunt:

„V. 79. *Sed gnatum unicum, quem pariter uti illis decuit, aut etiam amplius, eum ego eieci hinc iniustitia mea: Quem oportuit his rebus uti, ita uti ego utor, pari modo, aut vero amplius, quod illa aetas magis ad haec idonea sit.*

V. 83. *Malo quidem me dignum quovis deputem, si id faciam: Si hoc faciam, uti utar solus bonis meis, quovis malo me arbitrer dignum.*

V. 84. *Nam usque dum ille vitam colet inopem: Quam diu ille in militia positus habebit vitam illam sine ope, patria carens propter iniurias meas, tam diu de me illi dabo supplicium, sic laborans et serviens.*" V. 33. ingenio leni] Sic etiam Westerhovius, qui quidem *levi* edidit, scribendum vidit. V. 34. Si minus aliquid recte] „Ita edit. Paris., sed Leidensis: *Si aliquis.* Malim: *Si modo aliquis recte aut commode tractaret.*" Westerhovius. V. 35. quod neuter se noverit] Hic e MS. Westerhovius hanc adnotationem adiecit:

„V. 101. *Verum nec. Hoc factum esse dicit, quod neuter alterum satis noverit.*"

P. 508. v. 12. nuntia] „Lego: *nuntiant.*" Westerhovius. V. 20. Unde efficitur consolatio] Westerhovius edidit: *Unde efficitur oratio.*

P. 509. v. 9. * eacus ad hunc laboret filius] MS. apud Westerhovium: *Aeacus ad hunc filium laboret.*

P. 510. v. 16. [Ne mulier]] Haec om. ed. Westerhovi. V. 22. Nam adderetur *mala*] „Lego: *Nisi adderetur.*" Westerhovius. V. 23. et iudicii] Westerhovius e MS., ut videtur, supplevit: [*et mulier*].

P. 511. v. 17. esse desertum] Westerhovius addidit e MS.: [*et an feram potius*]. Ut ipse tamen legi vellet: *et Antiphilam potius.*

P. 512. v. 11. possit *] Westerhovius edidit: *possit*, [*adiicit Tuam*]. Et mox v. 12. addidit *heus* ante *non fit.*

P. 513. v. 9. utrumque est dixit] „Lego: *Utrumque esse servus dixit.*" Westerhovius. V. 17. revertatur] „Editio Leidensis *revertantur.*" Westerhovius.

P. 515. v. 4. HOCCINE ME MISERUM: * hoc ingenio] Westerhovius haec ita constituit: „*HOCCINE ME MISERUM* [*NON LICERE MEO MODO INGENIO FRUI!: Sibi bonum ingenium inquit puellae habere. mihi et non sinit pater. Ita*] *hoc ingenio etc.*" V. 6. durus ...... exsistet] Westerhovius: *durus* [*adhuc*] *existet.* V. 13. expo .... aliquid] Westerhovius edidit: *expoti aut aliquid horum.* V. 37. quaeritur] *quaerit* editio Leidensis apud Westerhovium. V. 38. videatur ***] „In MS. lacuna nulla. Fortasse exciderunt illa: APUD ME DOMI." Westerhovius.

P. 516. v. 7. commeare ...... quod] Westerhovius edidit: *commeare.* [*Hoc crimen*] *quod.* V. 28. quasi eum quadam] Westerhovius voluit: *et quasi cum quadam.*

P. 517. v. 13. peccatorem perire] „Restituo ex coniectura: *Quantam ianuam dederis peccatorum. TU REM PERIRE ET IPSUM NON POTERIS PATI.*" Westerhovius. V. 17. et abiturum] „Lego vel *ut abiturum* eum edit. Leid., vel mox *minitabitur.*" Westerhovius. V. 33. quo erat] „Lego: *quo ierat.* Et in edit. Leidensi est: *iverat.*" Westerhovius. V. 41. quaeretur] Editio Leidensis apud Westerhovium: *quaereret.*

P. 518. v. 13. ita enim ut olim sedue, nunc sane bona.] „Restituo: *Ita non ut olim, sed uti nunc, sane bona.*" Westerhovius. V. 26. cum * denique] Westerhovius haec e MS. suo sic restituit: *cum* [*ab eo fallaciae argumenta collegerit, cupiat*] *denique.*

P. 519. v. 3. purgat id] „Lego: *purgavit.*" Westerhovius. V. 16. communi * at] „MS. apud Westerhovium: *communiat.* V. 29. quasi iam] „Fortasse: *cum quasi.*" Westerhovius.

P. 520. v. 28. de meretrice * ideo] „In MS. nulla lacuna." Westerhovius.

P. 521. v. 32. subiunguntur] Westerhovius edidit *subiungit*, ita tamen ut aut *subiungit* aut *subiunguntur* scribendum existumaret.

P. 522. v. 28. ℐ Non longe: Hoc est, HAUD MULTUM.] „Scripsit Eugraphius: *HAUD MULTUM: Hoc est, non longe.*" Westerhovius.

P. 524. v. 2. διασυρμὸς] Corrige: διασυρμὸν. V. 20. venturam *.] „MS. alter: *Venturam. ET CONSTITUERO.* Tum lacera quaedam sunt. Ab altero MS. abest haec adnotatio." Westerhovius. V. 24. per ...... intelligitur.] „Haec absunt a MSStorum uno. In altero discissa sunt." Westerhovius. V. 40. produco] Westerhovius coniecit scribendum: *procudo.*

P. 526. v. 39. Bene ... longe] Westerhovius edidit: *Bene* [*cito*] *longe.* V. 40. iniuria] „Fortasse: *ab iracundia.*" Westerhovius.

P. 527. v. 40. Menedemo *] „Haec vox vix compareret in lacero margine MS. alterius; in altero lacuna nulla est." Westerhovius.

P. 527. v. 40. interrogantis .....] Westerhovius edidit: *interrogantis* [*ut iuste conclusum sit.*]. V. 21. apud Virgilium] Locus est *Aeneidos* lib. X. v. 722. V. 38. SET HIC] „Haec absunt a MS. altero; in altero lacera fugiunt visum." Westerhovius.

P. 529. v. 2. ἀστισμὸν] Corrige: ἀστεϊσμὸν. V. 41. Virgilius] Cf. *Aen.* lib. 1. v. 139.

P. 530. v. 6. dotis * quod] „In MSS. lacuna nulla." Westerhovius.

P. 531. v. 5. *Obscaenamque famem*] Cf. Virgili *Aen.* lib. III. v. 367. V. 18. Virgilius] Locus est *Aeneidos* lib. IV. v. 56 sq. V. 30. per vitium] Westerhovius scribendum coniecit: *per convicium.*

P. 532. v. 3. *Si bene quid*] Locus est Virgili *Aen.* lib. IV. v. 317. v. 8. cum * deicerent] „Hic MS. alter lacerus est; alter lacunam nullam agnoscit." Westerhovius. V. 20. facio] Westerhovius scribendum putavit: *faciam.*

AD ADELPHOS. Vol. II. p. 170. v. 5. a Luscio Lanuvino] Volgo: *a Luscio Lanvinio.* V. 13. Virgilius] Locus est *Aeneidos* lib. IX. v. 244.

P. 174. v. 24. avaritiam ......] Westerhovius edidit: *avaritiam* [*te impares.*].

P. 176. v. 5. pepererit] Sic correxi cum Westerhovio. Volgo: *peperit.* V. 27. *Quae te*] Locus est Virgili *Aen.* lib. I. v. 609 sq. V. 43. irrumpente] Westerhovius scribendum coniecit: *interrumpente.*

P. 177. v. 7. circa istam] Sic correxi cum Westerhovio. Volgo legebatur: *circa istum.* V. 36. narrata * hoc est] „In MSS. lacuna nulla est. Fortasse excidit τὸ *ait.*" Westerhovius. V. 37. ¶ LENONI DARETUR IN SUMPTUM.] „Ita Lindenbrogius edidit. Legendum autem: *DEDIT PRAETEREA IN SUMPTUM.*" Westerhovius.

P. 178. v. 1. enim] Westerhovius mavolt: *etiam.* V. 12. Hoc aversus] Westerhovius scribendum coniecerat: *Haec aversus.* Volgo legitur: *Hac est versus.* V. 32. memento [recte.] Westerhovius tantum modo: *memento.* V. 38. Infra] Volgo: *Supra.*

P. 179. v. 44. non * olim] „MS. alter lacerus. Alter: *non solum*, cum neutra lacunarum." Westerhovius.

P. 180. v. 6. [ut eorum mulieres]] Haec, quae Lindenbrogius omisit, hic et posthac ab Westerhovio accepi. V. 18. illam] „In MS. lacuna nulla. Videtur autem legendum: *Fidem vestram nunc haec implorat.*" Westerhovius. V. 24. ex hoc

cumul. .... sibi] Westerhovius haec ita complevit: *ex hoc cumul.* [*multa caritas sibi fuerat cum puellae matre*] *sibi.*

P. 181. v. 1. HINC PATREM ABISSE RUS ETC.] Haec usque ad finem fabulae primus edidit ex MS. suo Westerhovius. V. 3. et quidnam] Sic scripsimus cum Westerhovio. Liber habet: *et quid non.* V. 33. quod verberatus fuerit] Sic Westerhovius scribendum coniecit. Liber habet: *qui verba respuerit.*

P. 182. v. 5. vel quod Cicero dixit] Sic liber. Westerhovius scribi voluit: *veluti quod Cicero dixit.*

P. 183. v. 28. quasi aliena res ista sit] Sic scripsimus cum Westerhovio. Liber habet: *quasi aliena restituta sint.* V. 43. nec frater] Sic scripsi ex coniectura Westerhovi. In libro est: *nec pater.*

P. 189. v. 42. obsequor] Sic Westerhovius scribendum vidit. Liber habet: *persequor.*

AD HECYRAM. Vol. II. p. 342. v. 18. ad placendum] Quom volgo legeretur *ad plangendum*, Westerhovius scribendum coniecerat: *ad pangendum.* V. 31. V. 1. POL QUAM PAUCOS ETC.] Haec omnia usque ad finem fabulae primus edidit Westerhovius ex libro suo. V. 33. cum aliquem diligat, in postrema narrationem, sicut in omnibus habet, quod argumentum in prologis Terentius nullum tenet.] Haec ita constituenda putavi. Westerhovius ediderat e libro suo: *cum aliquem diligat. In postrema narratione sicut in om habet. Qm̄ argumentum in prologis Terentius nullum tenet.*

P. 343. v. 5. quod claudus sit Vulcanus] Sic scribendum iam putavit Westerhovius pro eo, quod erat in libro: *quod dandus sit Vulcanus.* Sed iure cetera quoque corruptissuma pronuntiat, quae ita restituenda censuit: *dictus poetis Mulciber.*

P. 344. v. 12. sed audita nos taceamus] Westerhovius fortasse scribendum dicit: *Et audita non taceam.* V. 29. non ut consentiret] Sic scribendum putavit Westerhovius. Liber: *non ut tam sentiret.*

P. 346. v. 3. fugiebat. Fugitandi caussa haec est, quia puella est, quam Pamphilus violarat aliquando] Sic scribendum vidit Westerhovius, quom eius liber haberet: *fugiebat, fugitavit causa haec est, quae puella est, quamquam Pamphilus violarat aliquando.* V. 32. quod Laches credit nurum] Sio scripsi cum Westerhovio. In libro ita haec leguntur: qm̄ *lachescere d nurum.* V. 34. quod] *qm̄* liber. V. 39. Quod] Liber *qm̄*.

P. 347. v. 15. Adeo tui mores] Sic scribendum vidit Westerhovius. Eius liber habet: *Adeptui mores.* V. 33. quod] $q\overline{m}$ liber. V. 45. vitare] Sic legendum putavit Westerhovius, quom eius liber *mutare* haberet.

P. 348. v. 3. sed defendens mulier dicit] Sic scribendum conicecit Westerhovius, quom in eius libro esset: *Sed defenderis, mulier dicit.* V. 6. morbo] Sic Westerhovius. Liber: *modo.* V. 8. quae filiam ducere vellet.] Westerhovius scribendum putavit: *quin filium ducere velit.* Liber habet: *quae filium dicere vellet.* V. 24. quod fortasse diceret] Sic legi oportere censuit Westerhovius, quom in eius libro esset: *foras dicere se.*

P. 349. v. 25. multa] Liber tantum modo: *m. l.*

P. 350. v. 35. Pamphilus questus quod] Sic legendum esse coniecerat Westerhovius. Liber habet: *Pamphilus qui his, quod.*

P. 353. v. 19. Hoc est, mihi dos remunerabitur] Sic restituendum putavit Westerhovius, quod in libro legitur: *Hoc esse nihil dosque pecunia dabitur.*

P. 357. v. 19. propter quas, quia leves sunt] Sic ego enucleandum putavi, quod in libro est: *propter qꝫ te leves sunt.*

AD PHORMIONEM. Vol. II. p. 498. v. 3. Luscius Lanuvinus] Volgo: *Luscius Lanvinius* et sic deinceps.

P. 500. v. 33. sed aliquantulum] „Fortasse: *id est, aliquantulum.*" Westerhovius.

P. 501. v. 4. [genium dicitur, si quis parcius]] Haec, quae uncis inclusa leguntur, primus adiecit Westerhovius ex MSS. suis.

P. 502. v. 6. Audiendi tibi operam trado.] Hic volgo haec adiecta leguntur: * *dominos rogent. Nunc dicit, stulte eos facere, qui precatores parent et adhibent, quorum oratio haec esse potest: Interim venia tribuatur, postea cum ipse, qui precatur, discesserit, dominus iracundiam suam compleat.* Ad quae Westerhovius haec adnotavit: „*Haec absunt a MSS. et videntur referenda ad v. 90.*" Vide infra ad istum versum. V. 90. eam inopiam] Sic restituendum vidit Westerhovius. Volgo: *iam inopiam.*

P. 503. v. 35. Quae a ioco veniat in periculum] Sic MS. Westerhovi. Volgo: *Quae est in ioco, veniat in periculum.* V. 37. Ut supra] Volgo legebatur: * *ut supra*, ad quae Westerhovius: „In MSS.," inquit, „lacuna nulla." V. 43. qui pro eis dominos rogent.] Westerhovius ediderat: *qui pro*

eis [*orent.*] Quod nos reposuimus, id conflatum ex est iis verbis, quae volgo ad v. 12. adnotata erant. V. 44. Nunc dicit — compleat.] In his, quae ex versu 12. huc vocavimus, correxi *adhibeant* pro volgato *adhibent*.

P. 5. v. 2. ut paedagogum diceret] Sic ego scripsi. Volgo legebatur: *ut paedagogus diceret*. Unde Westerhovius scribendum coniecit: *ut paedagogus diceretur*. V. 29. Si quidem magna incommoda maioribus incommodis coepta .... utile] „MS. *Si quidem maiora incommoda maioribus incommodis coepta. Neque utile.*" Westerhovius. V. 40. non solum ...... mala esse] „MS. lacunam non habet." Westerhovius.

P. 505. v. 32. in * gmalionem] „MS. *Ultio est circa multos ut Pigmalionem multa de loco fugit.*" Westerhovius.

P. 507. v. 36. et in societatem non tam culpae, quam malorum sese adiunxit.] Sic ego scripsi. Volgo legebatur: *ut societatem non tam culpae, quam malorum * sese adiunxit.* Ad quae Westerhovius adnotavit: „In MS. lacuna nulla."

P. 508. v. 20. concedit .... ad veniam] „Nulla in MS. lacuna." Westerhovius. Sic igitur et hic et infra v. 24. bis lacunae signa tollenda sunt. Nam ibi quoque id postulat auctoritas MS. apud Westerhovium.

P. 510. v. 19. irascitur] „Immo: *ignoratur.*" Westerhovius. V. 27. Nisi talem ... virum] „MS. sine lacuna." Westerhovius.

P. 511. v. 8. quamobrem. * Redit] „In MS. nulla lacuna." V. 18. sustinere * et dignum] Ne hic quidem ullam in MS. lacunam dicit esse Westerhovius.

P. 514. v. 18. ut ille .... alienus] „MS. *at ille alienus,* sine lacuna." Westerhovius. V. 19. Sine non erit ut adfinitatem] „MS. *si voluerit adfinitatem.*" Westerhovius. V. 24. Est .... mihi levis metus] „Haec absunt a MS." Idem.

P. 515. v. 17. Persuasurus Phormio mali quid est, primo terrorem .... atque iniicit. Deinde blanditur] „MS. *Quia persuasurus est Phormioni, primo terrorem iniicit, deinde blanditur.*" Westerhovius.

P. 518. v. 5. est profui] „Haec absunt a MS." Westerhovius. V. 8. animus per pupillas integer foras mittitur] Sic ego scribendum putavi. Volgo legebatur: *animus pupulos integer feras * mittitur.* MS. apud Westerhovium habet: *animus per pupillas foras mittitur integer.* V. 23. an duae uxores in una civitate sint.] Haec absunt a MS. Westerhovi.

P. 519. v. 12. HIS NUNC PRAEMIUM EST.] Haec adnotatio abest a MS. apud Westerhovium. V. 25. Phormioni *.] „In MS. non est lacuna." Westerhovius.

INDEX IN DONATUM,

ipsa plerumque interpretis huius verba exhibens *).

A.

---

*) Hunc indicem ex editione Westerhovi petendum eo magis putavimus, quod in nova editionis Westerhovianae repetitione Lipsiensi desideratur.

B.

C.

D.

E.

F.

I.

K.

L.

M.

N.

O.

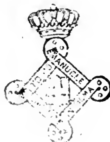
P.

R.

S.

T.

V. U.

INDEX SCRIPTORUM

a Donato laudatorum.

Ex officina C. P. Melzer.

